שו״ת · אחרונים

חבלים בנעימים חלק ג

רבי יהודה לייב גרויברט

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חבלים בנעימים חלק ג

רבי יהודה לייב גרויברט

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חבלים-בנעימים-חלק-ג/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 6
אורח חיים 8
סימן א 8
סימן ב 12
סימן ג 14
סימן ד 19
סימן ה 21
סימן ו 22
סימן ז 23
סימן ח 25
סימן ט 28
סימן י 30
סימן יא 33
סימן יב 35
סימן יג 39
סימן יד 41
סימן טו 82
סימן טז 94
סימן יז 96
סימן יח 98
סימן יט 100
סימן כ 101
סימן כא 103
סימן כב 104
סימן כג 107
סימן כד 110
סימן כה 113
סימן כו 114
סימן כז 115
סימן כח 118
סימן כט 121
סימן ל 123
סימן לא 125
סימן לב 130
סימן לג 131
סימן לד 132
סימן לה 135
סימן לו 141
סימן לז 144
יורה דעה 146
סימן לח 146
סימן לט 152
סימן מ 157
סימן מא 161
סימן מב 164
סימן מג 165
סימן מד 166
סימן מה 170
סימן מו 176
סימן מז 177
סימן מח 183
סימן מט 184
סימן נ 185
סימן נא 194
סימן נב 197
סימן נג 200
סימן נד 201
סימן נה 203
סימן נו 206
סימן נז 207
סימן נח 210
סימן נט 215

סימן ס 227
סימן סא 232
סימן סב 236
סימן סג 237
סימן סד 239
אבן העזר 246
סימן סה 246
סימן סו 250
סימן סז 252
סימן סח 256
סימן סט 259
סימן ע 261
סימן עא 263
סימן עב 266
סימן עג 269
סימן עד 273
סימן עה 278
סימן עו 282
סימן עז 285
סימן עח 290
סימן עט 291
סימן פ 294
סימן פא 299
סימן פב 302
סימן פג 313
סימן פד 315
סימן פה 316
סימן פו 318
סימן פז 321
סימן פח 322
סימן פט 325
סימן צ 332
סימן צא 334
סימן צב 338
סימן צג 343
חושן משפט וענינים שונים 345
סימן צד 345
סימן צה 349
סימן צו 350
סימן צז 351
סימן צח 354
סימן צט 356
סימן ק 357
סימן קא 358
סימן קב 363
סימן קג 365
סימן קה 369
סימן קו 370
סימן קז 373
סימן קח 377
סימן קט 380
סימן קי 381
סימן קיא 383
סימן קיב 385
סימן קיג 389
סימן קיד 391
סימן קטו 392
סימן קטז 393
סימן קיז 395
סימן קיח 396
סימן קיט 397
סימן קכ 408
סימן קכא 410
סימן קכב 411

מפתחות 412
אורח חיים 412
יורה דעה 413
אבן העזר 414
חושן משפט וענינים שונים 415
וזה דבר השמיטה, בבית הדפוס חסר סימן זה במקומו והוא בא פה 416
סימן קד 416

הקדמה

אברך את הד' אשר עד הלום הביאני, ובימין צדקו אמצני, ונתן עם סופר בימיני, לכתוב ספרי זה השלישי אוריין תליתאי, אשר אחשוב כי יהי לתועלת מעם להוגי תורה. והנני מחויב לקבוע ברכה להורי היקרים נ"ע אבי הרב החריף ובקי מ' בנימין ואמי הצדקת חכמת נשים מ' דבורה רעכיל אשר שקדו לטעת מטעי תורה וחכמה על תלמי לבי מרחם משחר ובהיותי כבן שבעה כבן שמונה למד אבי עמי באשמורת הבוקר מס' ברכות עם הרי"ף ור' יונה. ובערב מס' בבא בתרא עם הרי"ף. אבל יותר מן למוד גמ' כרו לי הורי אוזן במדות ודעות ושמו עין לב אבלה גם רגע לבטלה. וכן עלי להזכיר את אחי מורי הגאון בעל דברי ישכר מ' יש כר בעריש אשר הייתי אצלו אמון שתי שנים והעריף עלי לקחו בש"ס ופוסקים וידיעות שונות ולא זזה ידי מתוך ידו כל קשת ההיא.

ודעו לכם בני היקרים כי כל רגשי קודש אשר לפעמים יפעמו בי המה נחלת אבות ומהם הכל. וברכת הורי גברו על ברכת אביכם, כי אבי היה איש אשר שאר רוח לו. ואמי מורתי היתה מצומדת להפליא. ומי ימלל יקר ערך אחי הגאון איש מופת אשר הי' מלא רוח חכמה וקדושה ואפי' שיחות חולין שלו היו צריכות למוד והשפיע ערי בעין יפה ובמדה גדושה.

אבי ז"ל הי' למדן מופלג בקי בש"ע וימאן להיות לרב ויהי לסוחר אבל תורתו היתה אומנתו וכשהי' לו עת פנוי' ישב ולמד בהתמדה. בכל תענית אסתר התחיל ללמוד מס' מגילה וגמרה עד סעודת פורים. הוא הי' חכם מחוכם. איש אמונים, מעודו לא דבר סרה על כל איש, לא התהלל בשום דבר והשיב עם בני אדם ככל אשר הי' לאל ידו. בימי נעוריו למד ש"ס ופוסקים אצל הגה"צ ר' יחיאל מאיר ליפשיץ מגאסטנין. ויהי מחסידי הרבי מקוצק ואח"כ מחסידי הרי"ם מגור והי' חביב אצלו מאד ואחריו הסתופף בצל הרבי מטשיכנוב והי' אחד היותר מקורבים אצלו. ואחרי עלה הרב לשמים הי' מחסידי בנו הה"ק ר' וואלף מסטריקוב. וכשהביא אותי אליו בימי נעורי התאנח הרבי ואמר "בנימין ! כשבניך קטנים הנך מביאם אלי וכאשר יגדלו הם נוסעים לגור". כשנקבל אחי לרב בראטשוינז, שמח הרבי מסטריקוב מאד ואמר לאנשי העיר:

בחירתכם עלתה יפה יפה, כי הוא בן בנימין ידידנו. והאיש חכם ולפי טעמנו.

הוא הי' חוטר ממשפחת רם במעהרין. שני אחים בחורים גדולים בתורה באו משם לפולין. שם האחד הרב ר' יעקב אביו של זקנו של אבי הרב ר' דוד משעמם. ויולדו להר"ד שלשה בנים, הבכור הרב הגאון הצדיק מ' מרדכי אוירבך אבד"ק סומפולנא (תשובתו נדפסת בס' אגודת אזוב מדברי חאהע"ז סי' י"ז) ומשנהו הרב ר' פנחס ראזנפלד,

והשלישי ה"ר יעקב גרויבארט. בן דודי הרב מסומפולנא הי' הגאון האדיר ר' יהודה ליב אבד"ק תוואהל וקוטנא אשר נפטר בדמי ימיו על פני אביו ואבי קרא אותי עא שמו ונזכר בקונטרס אחרון לס' מקור חיים סי' ת"מ אות י"ד מה שהקשה בע"ז יט: והדקדמה לס' נחלת נפתלי דף כ' עיי"ש גדולי רבותי היו הגאונים הגדולים רבינו ר' יהודה ליב אוירבאך ז"ל שנקרא בפי כל העלוי משעפם ראב"ד בעיר קוואהל וקוטנא וכו', ובס' האשכול שנדפס בווארשא, בן דודי הרב הצדיק ר' פנחס הי' הרב הגאון מ' שמחה יאיר אבד"ק פיטרקוב מחבר ט' אורה ושמחה, והשלישי הרב ר' יעקב הי' אבי אבי.

האח השני שבא ממעהרין הי' הרב הגדול ר' יהודה ליב שהרביץ תורה כל ימיו בדראבנין אביו של הרה"ג ר' יעקב אב"ד שם (חתן הרה"ג ר' יעקב גאשליצר הכהן בהרב הצדיק ר' אשר לעמול כ"ץ מגזע רבינו הש"ך), אבי זקני הגביר המופלא החכם ר' אברהם גאלדשלאג אבי אמי, ואחיה הרב הגאון מ' יחיאל מיכל אבד"ק שעפם מחבר ס' אמרי אמת וס' ביון וירושלים ועוד ואבי הרב הגאון ר' יעקב זעליג אבד"ק לובריץ מחבר ס' ויחי יעקב ועוד ספרים הרבה, אבי הרה"ג מ' יהושע העשיל דוד יחי' אבד"ק שעפם). ואחיה השני הרב הגדול הצדיק ר' זלמן ברוך שהי' אב"ד במישניץ ואח"כ מאן להשתמש בתגא. זקנתי אם אמי אשר היתה אשת חיל וצדקנית מפורסמת חוה לאה, בת הרב הקדוש ר' חיים זעליג טעננבוים משרענצק והגאון ר' ישכר בעריש חריף מראדוין (נזכר בשו"ת גבעת שאול סי' ט"ו וסי' אל' וסי' ק"ח) הי' דודו, וזקני הה"ק צוה לקרוא את אחי בעל דברי ישכר על שם דודו ואמר רמז "ידבר" ישכר בן דבורה רעכיל.

זקני ז"ל הי' ש"ב של הרי"ם מגור והרבי מלובלין ז"ל כאשר כתב אלי דודי אחי אמי הרב הגאון משעפס במכתבו מיום י"ג תשרי תר"ע:

באזני שמעתי בהיותי על תנאים שלי בווארשא עם אבי ואמי זצלה"ה הי' המנוח החסיד ר' יוסלי ז"ל ואבי הה"ג הצדיק ר' פינטשע אבד"ק פילץ) אחיו של אדמו"ר הגה"ק הרי"מ זצלה"ה ואמר לאמי ע"ה תהיו יודעים שאתם קרובינו וגם במכתבי אדמו"ר הנ"ל אל זקני הה"ק כתב מפורש ש"ב. האמנם לי לא כתב ש"ב מפני רחוק הדורות, עוד שמעתי בילדותי מהשומעים באזניהם את הדבר הזה בהיות זקני הה"צ מהר"ז ז"ל משרענצק בלובלין אצל הה"ק בעל דברי אמת ז"ל בהושיט לו הה"ק ז"ל כוס לחיים כנהוג אמר לו ר' זעליג הלא תדע שאתה קרובנו" וזקני ז"ל השיב לו בבדיחותא "ידעתי כן, ואין אני בוש עמכם". זקני הרב מ' יעקב ז"ל היו אבותיו ואבות אבותיו כולם לומדים וצדיקים גדולים, יה"ר מה"ש שנאחז מעשי אבותינו בידינו לטובה עכ"ל.

והנני רושם לכם בני מקור מחצבת אמכם העדינה זו' מרת אסתר תי' בת הרב הגאון ר' אלכסנדר זיסקינד הכהן ליפשיץ אבד"ק אורקוב בן הגביר השנון החסיד ר' מרדכי שמואל מלודו (תלמיד הגאון הקדוש ר' אברהם לנדא מטשיכנוב) בן הרה"ג ר' משה בן הרה"ג ר' בנימין זאב אב"ד בפרנטשוב בן הגאון המפורסם ר' מרדכי אבד"ק שם ורספרשא ורבו של הגה"ק מטשיכנוב הנ"ל) בן הרב הגאון ר' פנחס אבד"ק לוטומירסק (ואחיו הה"ג ר' לוי מ"מ דברסלא והרב ר' יהודה ליב מלוטומירסק ובנו הג' ר' יעקב אהרן חותנו של הגאון ר' שלום צבי הכהן אבד"ק זגיערן והרב ר' פנחס בן הגאון ר' יעקב אהרן, הי' אבי הרבי הה"ק ר' חנוך העניך מאלכסנדר וחותנו של הרב הגאון ר' יחזקאל אב"ד לודז בן הגאון ר' יהודא אב"ד ראביטש חתן רבינו בעל בית מאיר) בן הה"ג ר' אלעזר אבד"ק שם בן הה"ג ר' אהרן:

(פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן) בן הגאון המפורסם ר' יונה נחום אבד"ק סוכטשוב אחיו של רבינו הש"ך בני הגאון ר' מאיר כ"ץ אשכנזי, והרב ר' יונה נחום הי' התן הגאון המפורסם ר' שמואל קיידנובר אבד"ק פפד"מ בעל ברכת הזבח ותפארת שמואל (ועי' בהסכמה לפנים מאירות חלק ה' שכתב והדין גברא רבא רפיש מדבית אבא אמ"ו החריף הגאון מ' מאיר כ"ץ שזרחה תורתו במדינת רוסיא ואחריו בנו המאור הגדול בעל שפתי כהן אחי. נאום יונה נחום בן אאמו"ר החריף הגדול מהר"ם כ"ץ חתן הגאון המפורסם מהר"ש בעל ברכת הזבח עכ"ל ומובא בשם הגדולים אצל חותנו מהרש"ק.)

ואם אמכם היתה נכדת הגביר החריף ר' העשל דוד הלפרן מפיאנטקי בן הה"ג ר' ראובן אבד"ק גלוונא חוטר מגזע הר"ר העשל ורבינו בעל הט"ז ז"ל.

ויהי נועם ה' עליכם בני ובנותי וחתני היקרים וכל אשר לכם. תתברכו בכל הטוב לעד וה' יגמר בעדי ויזכני להוסיף אומץ לתורה ולתעודה, ועד זקנה ושיבה אל יעזבני, פניך ה' האר אלי ותחנני ותרצני ונזכה להשתחוות בהר הקודש בירושלים, יחיינו מיומים, לאורך שנות חיים, ה' יחננו ויברכנו ברכות "א ר ץ ו ש מ י ם" לפ"ק. יום ה' י"ז אייר תרפ"ז.

אורח חיים

סימן א

יום ג' ר"ח סיון תר"ס מאקאאווי.

לכבוד ידידי האברך הרב הגדול מופלא בבקיאותו בש"ס מ' אליעזר אלימלך ווישגיק יחי' בצ'יזעווי.

קבלתי את המטוה לציצית ששלח לי מר לדוגמא הנעשה ע"י מכונה. ולא אכריע אם מה שאדם פוטר מים הוי מכח ראשון ומהני הגלגול כי כבר דשו בו רבים והדעות שונות והדברים עתיקים, אך כ"ת כותב כי המכונה עושה רק פעולת נפוץ ולא את הטוי', ואני סומך עליו ולא אשפוט למראה עיני כי אינני בקי בזה:

והנה אם כן הוא, אף דמהר"ם והדרישה ומהר"ל מפראג מחמירים בניפוץ דבעי' לשמה, מ"מ הא הב"י השמיטו בש"ע, ורמ"א סי י"א סעיף א' כתב דהמנהג להקל:

ומ"ש כ"ת דבסוכה ט. דס"ל לשמואל דאף מן הסיסין פסולה דבעי' טוי' לשמה, ומדלא הזכיר רבותא יותר גדולה דאף אם נטוה לשמה, אם אינו מנופץ לשמה פסול ש"מ דלא בעי' נפוץ לשמה, וגם כיון דרב ס"ל דדי אם תלה לשמה אף דשמואל פליג ובעי גם טוי' מ"מ אין סברא לעשות פלוגתא רחוקה כל כך בינו לרב לומר דשמואל מצריך גם נפוץ לשמה:

אי משום הא לא אריא, כי פשוט דמחלוקת רב ושמואל היא, דרב ס"ל דהא דכ' תעשה לך לשם חובה קאי רק על התלוי' בבגד שהיא גמר מלאכת המצוה ושמואל ס"ל דכל המלאכות נכללות בתיבת תעשה לך, והא דפריט טוי' דוקא הוא כמ"ש הגר"א סי' י"א לאפוקי מדרב דאמר מן הסיסים כשרה דלא בעי טוי' לשמה אבל ה"ה ניפוץ. אך קשה לפ"ז נימא דגם הגזיזה צריכה לשמה וצ"ל דרק מראשית מלאכת תלוש בעי לשמה ולא במחובר. וק' לפמ"ש פנים יפות ויקהל דהפי' כל אשה חכמת לב בידי' טוו שנתכוונו וטוו לשמה, והלא התם היתה הטווי' במחובר כמ"ש בשבת עד: טוו בעזים:

ודרך אגב אעיר על הפנים יפות דס"ל דנשים עשו מצוה בטוי' זו, אף דשיטת ר"ת בתו' גיטין מה: ד"ה כל דאשה פסולה לטוית ציצית כמ"ש רא"ש שם סי' מ"ו דמקשה עליו מב"ב עד: דאשת רחב"ד היתה טווה תכלת, וכ"כ פמ"ג או"ח י"ד מ"ז א' וקרבן נתנאל ונתיב חיים, מ"מ במשכן היו חייבות במלאכה כמ"ש רמב"ם פ"א מבית הבחירה הי"ב אף שהיא מצוה שהזמן גרמא שלא היו בונים בלילה, היינו משום שעיקר כוונת הבנין כדי שיקרבו בו קרבנות כמ"ש רמב"ם ריש פ"א שם וכמ"ש בדברי הימים ב' (ב. ג.) ושם ח' (יב) לבית זבח, ונשים חייבות בקרבנות יולדת זבה ועוד, ועי' רמב"ם פ"ג מקרבנות ה"ב נשים מביאות כל הקרבנות ולכן חייבות בבנין, ועי' ת' רעק"א סי' ט' ד"ה גם דנשים פטורות מתפלת מוסף כיון שלא היו שוקלות אין להם חלק בקרבנות צבור וכן משמע בבשמים ראש סי' פ"ט, ועי' בבאר יצחק או"ח כ' שחולק עליו:

ומ"ש כ"ת דרב אזיל לשיטתו במנחות לט: דגדילים למנינא עשה גדיל ופותלהו מתוכו וכ' רש"י בפי' שני שגם הפתיל יהי' תלוי וע"כ קרא דגדילים תעשה לך לשם חובך קאי אתליית הציצית לשמה:

זה טעות דהלא ס"ס פשיטא דגם שמואל בעי תליי' לשמה ומי יחלוק על פשוטו של מקרא דגדילים תעשה דהפי' תליית הציצית בבגד. ובזה יפלא מ"ש ב"י בסי' י"א וסי' י"ד בשיטת רמב"ם דרק טוי' בעי ולא תליי' לשמה, הלא ודאי דפשטא דקרא דגדילים קאי על שעה שנעשו גדילים דהיינו התליי' ועל זה נאמר לשם חובך, וע"כ שרמב"ם ס"ל דהתליי' בעי לשמה אלא דאחר שנטווה לשמה אז א"צ לפרש עוד לשמה בשעת תליי' משום דסתמא לשמה קאי:

ונראה לי דשם בסוכה דמקשה וב"ה לית להו דר' יהודה אמר רב וכו', ואף דמביא גם דברי שמואל בטוי', מ"מ מבואר מפשטות לשון הגמ' דמבלטת דמקשה רק מר' יהודה אמר רב, וקשה דאדרבה הא שמואל מוסיף יותר דגם הטוי' בעי לשמה. אך נ' דאי נימא ציצית חובת טלית היא לא קשה מידי, די"ל דוקא בציצית דבשעה שתולה הציצית בבגד אז נגמרה קיום המצוה שפיר בעי' תליי' לשמה וגם הטוי' בעי' לשמה משום דהיא הכנה האחרונה לגוף המצוה, משא"כ בסוכה דאין העשי' מצוה רק הישיבה אין העשי' צריכה לשמה ולכן לא מקשה משמואל משום דס"ל מנחות מא. כלי קופסא חייבים בציצית שפיר בעי לשמה אלא מקשה וב"ה לית להו דר' יהודה אמר רב דבמנחות מב: דעת ר' נחמן דרב ס"ל ציצית חובת גברא וכ"כ הרי"ף בה' ציצית דהלכתא כרב דאמר חובת גברא וגם ר' יהודה ס"ל חובת גברא כמ"ש במלא הרועים, ומ"מ ס"ל לרב דבעי' תליי' לשמה אף שאינה עיקר המצוה רק משום דהוי הכנה למצוה, ומש"ה לא בעי' טוי' לשמה משום דהוי הכנה להכנה וכטוי לאריג וכליבני חדתי במגילה כו: דשרי ושפיר דמי סוכה לציצית:

ואין להקשות על מה שכתבתי דעשיית הסוכה אינה מצוה מרש"י מכות ח. ד"ה השתא שכ' דעשיית סוכה הוי מצוה, ז"א דהא בסוכה ח: איתא דסוכת נכרים כשרה, ומ"ש באו"ח תרל"ו ס"א דסוכה ישנה כשרה ובלבד שיחדש בה דבר היינו רק למצוה מן המובחר כמ"ש מג"א שם סקאאו וא"כ הא דרבא השיב להההוא מדרבנן כיון דאם מצא חטוב לאו מצוה ה"ה בעשיית הסוכה כיון דאם מצא סוכה עשוי' לאו מצוה היא, אלא כוונת רש"י כמ"ש למעלה, דעשיית סוכה הוי עכ"פ הכנה לגוף המצוה, וחטיבת העצים הוי הכנה להכנה:

והנה נפוץ, דהוא הסרת הפסולת מן הצמר, אף דבב"ק צג: הא דנפצי' נפוצי הא דסרקי' סרוקי, מוכח דנפוץ הוי ביד ולא בכלי וכ"כ רש"י שבת נ: מפספס מנפץ אבל לא סורק במסרק, מ"מ ברש"י סוכה יב: ד"ה שמא דייק כ' דגם במסרק מיקרי נפוץ וכן ברע"ב שבת פ"ז מ"ב ד"ה והמנפצו כ' חובטו בשבט או סורקו במסרק והוא בכלל שוע כמ"ש רש"י יבמות ה: ונדה סא: ד"ה שוע ופי' הרמב"ם כלאים פ"ט מ"ח שוע הוא הטרוף שהוא ממחק פני הבגד (צ"ל הצמר). ורע"ב שם וב"ח ודרישה כאן:

ומ"ש דרישה בשם מהר"ל מפראג דכיון דנפוץ היא שוע בעי לשמה משום דדרשי' סמוכים משעטנז וכסברא זו כ' ב"ח על שזירה לשמה, תמוה לדרוש מעצמנו דסמיכות זו גם להכי אתא, וידוע מחלוקת רש"י ותו' סוכה לא. דרש"י ס"ל דכל י"ג מדות לא נתנו לדרוש מעצמם ותו' חולקים דרק ג"ש אין אדם דן אלא אם כן קבלה מרבו אבל כל המדות דן, ומל"מ פ"ב מק"פ הי"ג דעתו דרק לר' יהודה כ' רש"י כן אבל לרבנן למדים, אך מלא הרועים ראש חלק ב' כ' דכנה"ג חולק ע"ז והביא רש"י חולין כ: ד"ה אדרבה דכל י"ג מדות נתקבלו מסיני, וגם הא כ' יבין שמועה כלל קי"ז דר' יהודה בברכות כא: ס"ל אף דדרשי' סמוכים ה"מ היכא דלא אצטריך הסמיכות לדרשה אחרת אבל אם צריכה לדרשה אחרינא לא מפקי' דינא מהנהו סמוכים, וא"כ הכא דהסמיכות אתא להיתר כלאים מנלן לדרוש על נפוץ לשמה, וגם כל זה הי' שייך לבעלי הגמ' לדרוש, אבל אחר חתימת התלמוד פשיטא דאין כח לדרוש דרשות כמ"ש יד מלאכי סי' קמ"ד:

ב) ומעניין לענין אכתוב לכ"ת קו' במנחות לט. דאמר רבה קשר עליון דאורייתא דאי דרבנן פשיטא תוכף תכיפה אחת אינו חבור, הא אמרי' בסוכה ז. מגו דהוי דופן לסוכה הוי דופן לשבת א"כ י"ל אף דבכלאים דעלמא אינו חבור הכא מדמהני החבור לציצית מקרי יחדו גם לענין שעטנז, ובס' זו מיושב קו' תוס' נדה ס"א: ד"ה שוע על רש"י דכלאים בציצית היכא משכחת וי"ל משום מגו ואף דבעלמא בעי שוע טווי ונוז יחד הכא הוי חבור גם לכלאים:

וכמו כן מצינו בחגיגה כה: מדמהימן אקודש מהימן נמי אתרומה ואקנקנים וזה עצמו מה שכתוב בחולין לה: טומאה בחבורין מגו דמהימן אקודש וכו' וכן בהוריות ו. מגו דמכפרה אחיים מכפרה נמי אמתים וכן בחולין סט. מגו דהוי מחיצה לגבי קדשים וכו' ובכורות ב: מגו דקנסי' לי' אבהמה קנסי' ליה אעובר. וזה דעת הג"ה מרדכי חולין פ"א בשיטת ר' אלי' דתפילין צריך לקשור בכל יום והקשה עליו ר"ת בתוס' שם ט. ד"ה ואידך מערובין צז. דאסור לקשור קשר של תפילין בשבת דהוי קשר של קיימא ואם צריך לקשור ולהתיר בכל יום אינו קשר של קיום ותי' הג"ה מרדכי דאע"ג שאינו קשר של

קיימא רחמנא קרי' קשר והיינו מסברא זו של מגו דהוי קשר לתפילין הוי קשר לשבת וכה הוא ענין אחשבי' וכמ"ש שער המלך פ"ח מהמ"א ה"ו וכן בצל"ח ברכות מט: תוס' ד"ה אי בעי כיון דכזית זה חובה משום יו"ט לא חשוב עראי דחובתו עשאתו קבע, ואין לתרץ דרבה לית לי' הך סברא דמגו, דהא הרא"ש בסוכה ז. במגו דהוי דופן לסוכה גורס רבה. וכן בערובין עג. רבה אמר הב"ע כגון דאיכא דיורין בהדיי' דמגו דהני אסרי הני נמי אסרי:

וכן שיטת רבא צריכה ביורר וביאור דבסוכה הנ"ל אית לי' מגו וכן בשבת קכג. אמר רבא מדלענין טומאה לאו מנא לענין שבת נמי לאו מנא וכן בערובין כד: מגו דמהני לחי למתא מהני נמי לרחבה ובפסחים מו. בפסח דאיסורו חשוב מצטרף וכן חגיגה כב. בכלי טמא מגו דסלקא טבילה לגופי' דמנא סלקא נמי לכלים דאית בי' וב"מ ח. אמר רבא מתוך שלא קנה פקח לא קנה חרש ושם לט:

מגו דמוקים אפטרופא לדנקא וכו' וסנהדרין כד. מר סבר אמרי' מגו ולמה בשבת צא. בעי רבא מר"נ זרק כזית אוכלים אי מדמצטרף לענין טומאה מחייב נמי לענין שבת או לא. הרי דמסופק אי אמרי' מגו ובגיטין ח: אית לאביי מגו ואמר מתוך שלא קנה נכסים לא קנה עצמו ורבא חולק ולית לי' מגו וכן במכות ג. סד"א כיון דלחברי' ל"מ מחייב איהו נמי לא מחייב קמ"ל ולא אמר מגו וצ"ע:

סימן ב

כ"א מנחם אב תרפ"ד טאראנסא.

להרב הגדול מו"ה נ ח מ ן ש מ ו א ל י ע ק ב יחי' אבד"ק ב ר א ק בפולין. מחבר ס' עמודי שמואל.

על דבר מה שתמהתי בשבת קח. דאמר ר' הונא כותבים תפילין ע"ג עור של עוף טהור ואמר אביי טובא קמ"ל דהו"א כיון דאית בי' נקבי נקבי לא קמ"ל כדאמרי במערבא כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב. וקשה מאד הא גם עור בהמה הוא נקוב מעבר לעבר כמ"ש חולין קיט: דחלחולי מחלחל והקשה ר' אחא בר יעקב אלא מעתה תפילין היכא כתבינן ותי' ג"כ משום דאמרי במערבא וכו' וא"כ כיון דכותבים תמיד תפילין על קלף של בהמה, מה חידוש יותר בעור של עוף ולמה צריך ר"ה להשמיענו דין זה:

וכתב כ"ת לתרץ ע"פ חילוק הב"ח או"ח ל"ב ד"ה ויהי' כי אביי במנחות לה. ס"ל כי רק בנקב בתולדה כשר כשהדיו עוברת עליו אבל ניקב ע"י דבר אחר לא מהני כשהדיו עוברת עליו. ונו"ב תנינא יו"ד סי' י"ב כ' בעוף אין הנקבים מעבר לעבר וכיון דקלף צריך

עבוד ולגרור מצד הפנימי, לכן הוי כמו ע"י מעשה והוי ס"ד לפסול אליבא דאביי וחידש ר"ה דכשר:

נפלא ממני להשיב על דבר בטל שהוא טעות החוש, שהרי הנקבים בעור העוף הם מתולדה איך שייך לחשוב שכיון שגוררים חלק הפנימי של העור ומה שנוגע להנקבים לא הוסיף ולא גרע ונשארו כמו שהיו, ע"י הגרירה יפסלו הנקבים שבתולדה, אתמהה. וגם לחלוק זה מה יתרון לקלף בהמה, הא גם שם קולפים החלק הפנימי ונימא ג"כ כן דע"י הקליפה הוי כנקב ע"י מעשה אדם ופסול וכיון שמעשים בכל יום שתפילין נכתבים על הקלף הרי שהקליפה איננה מזקת כיון שהנקב לא נתרחב כלום ע"י זה, וגם אם נאמר כן, י"ל שגם מה שמסירים נוצות העוף ושערות מעור הבהמה מיקרי ג"כ נקב ע"י דבר אחר ולא משכחת כלל הך דינא דכל נקב שהדיו עובר עליו, וגם הלא כל זה כנביאות, כי לולא אביי במנחות מי יודע חלוק זה בין נקב מתולדה או ע"י דבר אחר שיצטרך ר"ה לאמור שאין זה נקב ע"י דבר אחר, וגם פשיטא דלנו"ב שס"ל דנקב עוף אינו מעבר לעבר ה"ה בבהמה כן, ובאמת הפתחי תשובה יו"ד סי' ס"ט ס"ק כ"ז הקשה עליו שדבריו הם נגד הא דחולין הנ"ל דחלחולי מחלחל בבהמה ומכ"ש בעור העוף דרכיך דודאי נקוב מעבר לעבר:

ואע"פ שאיני כדאי, מ"מ חלוק הב"ח לדעתי הוא דבר חדש כי מה נפ"מ בין מתולדה או נעשה אח"כ הלא עיקר תלוי אם הדיו עובר עליו אינו נקב. ועי' כדומה בחגיגה כב. סל וגרגותני שחלק בם את המקוה לא עלתה טבילה ומביא ראי' דהא ארעא חלחולי מחלחלא ובעי' ארבעים סאה במקום א' ולס' הב"ח נימא שאני בארעא דהוי מתולדה ואינו נקב גמור ולכן אינו מועיל לחבר את המים משא"כ בסל וגרגותני שנעשה ע"י מעשה אדם שפיר מחבר את המקוה. (ולדברי ב"ח דהא דאמרי במערבא כל נקב שהדיו עוברת מיירי דוקא בנקב מתולדה יקשה על ט"ז יו"ד מ"ג סק"ב שכתב דמתולדה אין שם נקב עליו רק חסרון, וכן מפורש בשבת קח דאמר דאית בי' נקבי נקבי בעור העוף והם מתולדה):

ומה שהמריץ את הב"ח לחלוק זה הוא מפני שהקשה דאביי סותר א"ע דבמנחות לה. מצריך לבדוק את הקלף מנקבים ור' דימי מנהרדעא השיב לו שאינו צריך משום דקולמוסא בדיק לי' והיינו כדאמרי במערבא דנקב שהדיו עובר עליו כשר ובשבת קח. אביי בעצמו מביא הא דמערבא וע"כ מחלק בין הא דשבת דנקבי העוף הם מטבע ובמנחות חיישי' שמא נעשו נקבים ע"י דבר אחר. אבל י"ל פשוט דאף דאביי ס"ל הא דמערבא מ"מ חושש שמא הסופר יטעה ויתדמה לו שהדיו עובר ולא ידקדק היטב וכל

היכא דאיכא לברורי מבררי', ומצינו לאביי דס"ל כן כמ"ש תוס' חולין ג. סד"ה המניח דאף דאי ליתא לכותי שרי מ"מ אם יכול לתקן ע"י חותך כזית בשר יש לו לתקן, והא דלא קיי"ל כאביי ולא מצריכים לברר י"ל כמ"ש מג"א תל"ז סק"ד דרק אם יש חזקה אחרת המתנגדת צריך לברר וכאן אין ח' מתנגדת ואביי אולי דעתו כמ"ש מג"א ח' סקי"א דאפי' אין חזקה כנגד צריך לברר. ואף דחזקה זו דקולמוסא בדיק לי' הוי חזקה בטבע וכל ח' בטבע א"צ ברור וכמ"ש בגיטין לא. המניח פירות להיות מפריש עליהם תו"מ מפריש עליהם בחזקת שהם קיימים וא"צ בדיקה מ"מ י"ל דעת אביי דחזקה זו אינה חזקה כל כך וכמו דמצינו בנדה מח: לחליצה בעי בדיקה אף דמטבע אם הגיעה לשנים הביאה סימנים מ"מ לא סמכי' עלה בדאורייתא. ועי' חבלים בנעימים ח"א סוגיא י"ג אות ב. ג.

או י"ל כי אחר ששמע אביי כן מר' דימי קבלה מיני' הך דאמרו במערבא, ונ' לי כי ר' דימי מנהרדעא הוא סתם ר' דימי שהוא במקומות רבים בעל דבר של אמרו במערבא כמ"ש בערובין ג., סוכה י., יומא נה:, חגיגה טו: ובכ"ד וגם הכא מה שאמר לא צריך קולמוסא בדיק לי', היינו דאזיל לשיטתו דאמרי במערבא וזה עצמו הוא הדין של אמרי במערבא, ואין להקשות מע"ז יא: דמוכח דרב דימי ור"ד מנהרדע' שני אנשים המה כי מתחלה אמר כי אתא ר' דימי אח"כ הוסיפו ר' דימי מנהרדעא מתני איפכא, כי רש"י כ' ה"ג ואית דאמרי איפכא הני תרי לישני ומבואר דהוא הוא:

ובישוב קושייתי צ"ל דר"ה בשבת ס"ל כמ"ש ר' אחא בר יעקב בחולין שם אלא מעתה תפילין היכא כתבי' וע"כ דס"ל שאין בקלף בהמה נקבים ולא חלחולי וכמ"ש רשב"א ור"ן שם דאם גורר העור אין נקבים כלל וכן י"ל לאיבעית אימא שם דכולו משום יד עיי"ש אין הכרח דחלחולי מחלחל ואף דדוחק שיחלקו במציאות אי מחלחל או לא מ"מ הא ר' אחא ב"י בודאי ס"ל דאינו מחלחל י"ל דגם דעת ר"ה כן:

סימן ג

לכבוד הרב הגאון יחי'

קבלתי יקרתו. והנני להעיר איזה דבר מענינו של יום:

א) בסוכה מב. קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין וכ' ב"י או"ח ל"ז ורמ"א בשם העטור דמיירי בבן י"ג, ופשוט שהכריחו לזה קו' תוס' ברכות כ. ד"ה וקטנים על הסתירה ממתני' שם דקטנים פטורים מתפילין ותי' ר"ת דמתני' מיירי בלא הגיע לחנוך ובסוכה הגיע לחנוך, אבל דעת העטור כרש"י דמתני' אף בהגיע לחנוך פוטרת וע"כ דבסוכה מיירי בבו י"ג. וא"כ מוכח דגם רש"י ס"ל כעטור. אך אין הכרח לזה דהרשב"א מתרץ דבברכות מיירי בסתם קטנים שאינם יודעים לשמור תפילין ובסוכה קאי לקטן

מיוחד שהוא זריז ונזהר. והנה בתר"י תי' דבסוכה אינו על צד החיוב רק דנכון להרגילו במצות (ומדויק דבכל הני דחשיב התם אמר לשון חייב, היודע לנענע חייב בלולב להתעטף חייב בציצית ובתפילין לא אמר חייב רק אביו לוקח לו תפילין), אבל קשה דבערכין ב: הכל חייבים בתפילין לאתויי קטן דתניא אביו לוקח לו וכו' הרי דיש חיוב. וכן בתו' ברכות ורי"ף סוכה וטור או"ח ל"ז הי' להם גירסא חייב ליקח לו תפילין:

והנה בת' רעק"א סי' ז' מקשה על העיטור הא בן י"ג חייב בכל המצות ואף אם נבדק ואין לו שערות, חיישי' מדאו' שמא נשרו, וא"כ מה ענין דאביו לוקח לו תפילין ומשמע דמדין חינוך הוא. וכן הק' בפמ"ג ל"ז א"א ד' דהא איש בפני עצמו הוא ואם הוא עני חייבים כל ישראל לקנות לו תפילין, ודוחק מ"ש רעק"א ע"פ בית שמואל קנ"ה דמיירי אם הביא ב' שערות לפני הזמן דהם שומא, והקו' יותר חזקה ע"פ מ"ש נו"ב תנינא או"ח א' דחזקה דרבא היא מן התורה ובתו' נדה מח: ד"ה אב"א דחשש נשרו הוא מחזקה דרבא. ובת' רעק"א מתרץ דדוקא אם עובר בקום ועשה כגון שקידש אשה ואם נחזיקו בקטן ונימא דאין הקדושין חלים תנשא האשה לאחר וכן לענין אכילה ביו"כ אז חיישי' מדאו' שמא נשרו. אבל בביטול מצוה בשב ואל תעשה כנ"ד בתפילין לא חיישי' לנשרו, והנה הדין עמו דל"ת חמירא מעשה כמ"ש יבמות ז. ויומא פה: השתא על ל"ת מכפרת על עשה מיבעיא ושם פו. עבר על עשה ושב אינו זו משם עד שמוחלים לו עבר על ל"ת וכו' ומנחות מא. א"ל ענשיתו אעשה וכו' ובכ"ד וכדבריו כ' תו' שבת קכא. ד"ה ש"מ דבקטן שהגיע לחנוך כיון שחייב לחנכו במצות כ"ש שצריך להפרישו שלא יעשה עבירה:

אבל בתו' נזיר כח: ד"ה בנו ותו' ישנים יומא פב. ד"ה בן ורשב"א ור"ן יבמות קיד: כתבו להפוך דלא שייך חנוך אלא במ"ע ולא בל"ת. ואף שאין זו סתירה לדברי רעק"א דהם אמרו רק לענין חנוך דרבנן מ"מ מבואר מדבריהם דיש סברא להפוך. ובאמת ביש"ש פי"ד יבמות סי' ח' תמה עליהם הלא ל"ת חמירא. וגם ק' מרמב"ם פ"ב משביתת עשור הי"א שכ' בן י"ג שלא הביא ב' שערות מתענה רק מדרבנן והא הוי בקום ועשה ובאו"ח תרט"ז ס"ב רמ"א בשם תה"ד חולק וחייש שמא נשרו, ועי' פמ"ג מ"ז ה' דרמב"ם לשיטתו סד"א רק מדרבנן לחומרא:

ואין לתרץ קו' פמ"ג ורעק"א משום דאי נשרו הבן חייב ואי לא נשרו חייב האב וכיון דספק אף שנשרו הוי ספק חיוב על שניהם ומסתפקא אין לבן מעות לכן חייב האב מספק לקנות לו תפילין שמא לא הי' לו שערות ועדיין קטן הוא, דז"א דהבן שפיר חייב מספק דאורייתא. אבל האב דכל חיוב החנוך הוי מדרבנן הוי ספיקא דרבנן, ורק הבן חייב ולא האב:

גם אין לומר כמו שמצינו בכתובות נב: דעל האב להשיא את בנו אף דכבר הוא גדול ה"נ בתפילין אפי' אם הוא גדול חייב אביו לקנות לו, דודאי מדינא אין האב חייב להוציא ממון על בנו הגדול ושם עצה טובה היא ולא חוב וכמ"ש אס"ז שם:

ונ' דעת העטור דכן היא מצות חנוך מדבריהם שמוטלת על האב לחנך את בנו במצות אפי' אם הבן ספק גדול ואינו פטור עד שיהי' גדול ודאי. אך ק' מברכת שפטרני דמברך האב כשהגיע בנו לי"ג אף שאין לו שערות ומוכח דאם הוא ספק גדול האב פטור, וי"ל דהעטור לית לי' ברכה זו כלל שאינה בגמ' וגם הרמב"ם והמחבר השמיטוה. והרמ"א סי' רכ"ה ס"ב שהביאה י"ל דמסופק אי חייב לברך ולכן כ' לברך בלא שם ומלכות או אולי ס"ל להעטור כפי' הלבוש מובא מג"א שם סק"ה דהפי' דהבן נפטר מעונש האב:

וק' על העטור מגיטין נב. דאפטרופוס חייב לקנות לקטנים תפילין ואלו היו בני י"ג אינם נזקקים לאפטרופוס כמ"ש בנ"ז לט. אפטרופוס לדקנני לא מקמי' וכמ"ש ירושלמי תרומות פי"א ה"א וגיטין פ"ה ה"ד כאן ביתום קטן, וצ"ל דמיירי בבני י"ג ולא הביאו שערות וכמ"ש ריב"ש סי' תס"ח דאז עדיין הם תחת רשות אפטרופוס:

ובמכילתא בא פי"ז ושמרת את החוקה למה נאמר לפי שנאמר והי' לך לאות על ידך שומע אני אף הקטנים וכו' לא אמרתי אלא במי שיודע לשמור תפילין וכו' ולכאורה מוכח דמן התורה היא דקרא דריש, אבל א"א לומר כן דהא אומר והדין נותן הואיל ומזוזה מ"ע ותפילין מ"ע אם למדת על המזוזה שהיא נוהגת בקטנים כבגדולים וכו' ופשיטא דמזוזה אינה אלא מדרבנן וע"כ דאסמכתא בעלמא היא והפי' מצד חנוך:

ב) והנה אף דקטן אוכל נבלות אין מצווים להפרישו מ"מ אי ספי לי' בידים אמרי' ביבמות קיד. דאסור ונלמד משרצים דם וטומאה ונראה מגמ' דמדאו' היא מדקאמר להזהיר גדולים על הקטנים וצריכי וכו', וכמו כן אמרי' שבת שם בכבוי שבת דאם קטן עושה על דעת אביו אביו מצווה דהוי כספי לי' בידים כמ"ש ר"ן שבת קכא. ונ"י יבמות קי"ד. דהוי כמאכיל בידים וכ"כ ת' הרי"ם או"ח ג' ד"ה אמנם. ובשבת הלא מקרא מפורש אתה ובנך ובתך. ועי' יבמות מח. על עבדך ובן אמתך וגרך, וכ"כ רש"י יתרו ורמב"ן שם דהאב מוזהר מן התורה על מלאכת בנו הקטן וכ"כ חנוך ל"ב משמו דמדאו' היא וכ"כ רשב"א שבת קנג: סד"ה כשהוא דעובר משום לא תעשה מלאכה אתה ובנך:

וקשה למה ביבמות שם שעביד צריכותא מהני תלת השמיט שבת דמפורש ג"כ להזהיר גדולים על הקטנים, וגם ק' למה צריך קרא מיוחד על שבת ולמה לא נלמד משרצים דם וטומאה. וי"ל ע"פ מ"ש בתשובת הרי"ם סי' הנ"ל להקשות על הא דיבמות דבר טלי וטליא איך לומד משבת על נבלות, דלמא שבת קיל יותר משום דבעי מלאכת מחשבת

וקטן אין לו מחשבה והוי כמתעסק כמ"ש חולין יב. ותו' ד"ה קטן וכ"כ טורי אבן חגיגה ו. ד"ה איזהו, ומש"ה בעי קרא מיוחד בשבת ולא יליף מהם:

והנה בתשובת הרי"ם ס"ס ג' כ' דהא דגמ' תי' בקטן העושה על דעת אביו הוא דוקא על דעת אביו אבל לא על דעת אחרים, וק' דרש"י יבמות קיד. ד"ה בעושה מפורש להפוך דהני טלי וטליא לא היו בני ר' יצחק ומ"מ כ' רש"י דר' יצחק לא הודיעם ולא הכירו בדעתו שנח לו, הרי דאף איש אחר אם הי' לדעתו אסור וכ"כ ב"י או"ח של"ד בשם ר' ירוחם וש"ע הרב סעיף כ"ו:

אך אי נימא דבשבת אי ספי לקטן בידים הוי דאו' קשה בשבת קכא. קטן הבא לכבות אין שומעים לו ומוקי בקטן העושה על דעת אביו ומק' נכרי דעבד אדעתא דישראל מי שרי, מה קושיא הא י"ל דוקא בקטן דאי ספי לי' בידים הוי אי' דאו' ולכן אף אם הקטן מעצמו רואה שהכבוי נח לו לאביו ג"כ אסור, אבל נכרי דהאמירה מותרת מן התורה לא גזרו כלל בעושה מעצמו על דעת ישראל וע"כ דגם ספי לקטן מותר מה"ת, ועי' נו"ב תנינא או"ח א' שמסופק בכל איסורים אי ספי לקטן אי אסור מה"ת, והפמ"ג או"ח שמ"ג מ"ז סק"א כ' דרמב"ם ס"ל דלוקה ובדעת הטור הוא מסופק די"ל דהוי רק אי' דרבנן, ואתפלא איך אפשר לומר כן בדעת הרמב"ם, חדא למה השמיטו הרמב"ם בפי"ט מסנהדרין ה"ד במנין כל הלוקים וגם הא בפ"ג מאבל ה"ה כתב מטמא במזיד כהן שוגג לוקה (וכיוצא בו בפ"י מכלאים הלכה ל"א מלביש מזיד כלאים ללובש שוגג המלביש לוקה ובת' ראי"ש כלל ב' סי' ט"ז שאל מן הרשב"א מנין לרמב"ם דין זה). ובהי"ב כ' כהן קטן הגדולים מוזהרים שלא יטמאוהו ולא כתב דלוקה וכן בפי"ז מהמ"א הכ"ז כ' להאכיל לקטן בידים אסור ולא כ' דלוקה, וכן נ' מנזיר נז: דאר"ה המקיף קטן חייב ולמה לא נלמד משרצים דם וטומאה וע"כ דבהם אינו לוקה ורק הכא בהקפה חייב:

וידוע מ"ש האחרונים דמחלוקת הפוסקים אי מותר לספות אי' דרבנן לקטן תלוי בזה אי ספי באיסור תורה הוא אי' מדאו' דרמב"ם פי"ז מהמ"א הכ"ז כ' דלהאכילו בידים אסור ואפי' איסורי דרבנן וכ"כ רש"י שבת צ: ד"ה א"ה דאסור ליתן לקטן חגב חי שמא יאכל אותו ואף שאין בו אי' אמה"ח יש בל תשקצו ובל תשקצו רק אי' דרבנן כמ"ש רמב"ם פי"ז ממ"א הכ"ט ובס' המצות קע"ט וריטב"א מכות טז: ומל"מ שם ד"ה גרסי' ופ"ח יו"ד קט"ז סקי"א (ותב"ש י"ג סק"ב מכריע דהוי, אי' דאו') וכן דעת תו' סוכה י: ד"ה עד כמ"ש ת' רעק"א ה' ד"ה ואדרבה, ומרדכי שבת ספ"ז סי' תשס"ט, אבל רשב"א יבמות קיד. וגיטין נה. (ובתשובותיו סי' צ"ב כ' דאמרה להלכה ולא למעשה) ור"ן יומא ריש פ"ח מתירים לספי לקטן אי' דרבנן. ואינני רואה יסוד לס' האחרונים דתלוי זה בזה, כי טעם

רשב"א המתיר הוא כמ"ש ביבמות כיון דקטן או"נ אין מצווים להפרישו נחתי' חד דרגא בדרבנן להאכילו בידים, אבל לעולם י"ל דס"ל דאי' דאו' מן התורה אסור לספי לקטן:
ועי' נ"י ריש ה' טומאה דטומאה חמור משבת ומוזהר להפרישו. ותמוה מאד דהא גם בשבת הוי ספי בידים כמ"ש נ"י עצמו ביבמות וכמו שציינתי, ומ"ש בטומאה שמוזהר האב שלא להניח לבנו להטמא למתים הוא נגד גמ' יבמות מאי לאו דאמר להו לא תיטמו לא דלא ליטמו להו בידים וצ"ע:
והנה בפמ"ג או"ח שמ"ג מ"ז א' מקשה בב"מ י: איש דאמר לאשה אקפי לי קטן ופרש"י אשה אינה מצווה להקיף הא השווה הכתוב אשה לאיש לעונשים וילפי' ביבמות מג' כתובים דלא תאכילום והכא הוי ספי בידים:
ובאמת בית מאיר יו"ד קפ"א כ' דמה שכ' רמב"ם וראב"ד פי"ב מע"ז ה"ה דאשה אסורה לגלח פאות הקטן הוא מטעם זה דספי, והנה ברמב"ם מבואר דהוי רק אי' דרבנן דכ' בה"ב דאשה שגלחה לאיש פטירה וא"כ דעת בית מאיר דכל ספי בידים הוי רק אי' דרבנן. אבל באמת לק"מ דדוקא בר חיובא מוזהר שלא לספי לקטן אבל אשה שאינה שייכת בהקפה ל"ש בה איסור ספי ולכ"ע אינה אלא מדרבנן. ועיי"ש בבית מאיר דאם אשה מגלחת לגדול עוברת על לפני עור ותמוה דברמב"ם שם מוכת דרק אי' מדרבנן הוא:
וקשה לי, דהנה פשוט דאם גדול מכשיל לקטן ליכא לפ"ע כיון דאין הקטן בר חיובא. אך למה במכשיל לגדול אי לא קאי בתרי עברי דנהרא ליכא לפ"ע ומותר מדאו', הא ודאי דמכשיל את הגדול חמור יותר ממכשיל לקטן וכמ"ש רא"ש שבת פ"א סי' א' דאפי' קטן או"נ מצווים להפרישו כ"ש גדול שלא יסייע לו וכ"כ מנחת חנוך רס"ג אות י"ד במלביש כלאים לקטן קיל מגדול שוגג משום דלאו בר מצות הוא (דלא כמ"ש הרי בשמים ח"ב סי' ל"ה דמלביש כלאים לקטן חייב) וכן בטומאה אם מטמא לגדול חייב ולקטן אינו רק אי' לבד, וא"כ אף אם לא קאי בתרי עברי דנהרא למה קיל מקטן דאסור מדאו' לספי לי', ולא מצינו בשום מקום אצל קטן דבעי' תנאי זה שיהא הקטן קאי בתרי עברי ומבואר בא"ש ריש שבת דהק' למה פטור ומותר והא יש לפ"ע ואין לומר דמיירי בלא קאי בתרי עברי דנהרא, דמ"מ אי' דרבנן איכא דאפי' קטן או"נ מצווים להפרישו וכו' מוכח דשם ל"ב תנאי זה. וי"ל ע"פ מ"ש ביד מלאכי שס"ה בשם משפטי שמואל דדוקא במושיט בעי' תרי עברי אבל מאכיל בידים לתוך פיו תמיד עובר על לפ"ע דהוי איסור ודאי, ולכן בספי לקטן ומאכילו לתוך פיו אסור מדאו' אפי' יכול לקחתו בעצמו, אבל בספרי חלק א' סוגיא ל"א אות ח' תמהתי עליו והבאתי ראיות כנגדו עיי"ש:

סימן ד

ב' חנוכה תרע"ז מאסקווא. להרב הגאון מ' שמואל ראבינוביץ אבד"ק מאסקווא.

א) במג"א נ"ו סק"ב מביא שהש"ך הקשה שדברי הרמ"א בשם הג"ה אשרי שלא יפסיק בין שמי' לרבה או בין רבה למברך, הם נגד סוכה לט. דר' ספרא אמר אידי ואידי אסוקי מלתא הוא ולית לן בה, וראיתי בס' ערוך לנר סוכה שכתב דהג"ה אשרי הוא בברכות כא: ושם איתא מהו, להפסיק ליהא שמי' רבה ומסיק דאינו פוסק וע"כ הפי' הוא אם שמע קדושה באמצע יש"ר או לא יפסיק בין שמי' לרבה בדברי קדושה אבל בהפסקת שתיקה לא מיירי כלל ויכול לשתוק כגמ' סוכה עכ"ד. וכמה זרים דבריו, דלפי פירושו, מה דמסיק הג"ה אשרי אבל בין רבה למברך ל"ל בה, היינו דמותר להפסיק בדבור. והלא בסוכה מבואר דרק בשתיקה מותר משום אסוקי מלתא אבל בדבור אסור (זה עתה תרפ"ב ראיתי בדגל התורה סי' ל"ו מתמה עליו ג"כ מטעם אחר):

ובחבור שמן פך על או"ח כת"י שיש אתי מאבי אבות אשתי הג"ר פנחס נכד הגאון ר' נחום אחי הש"ך וחתן ר"ש קיידנובר בעל ברכת הזבח מתרץ קו' דודו דכמו דאמרי' ביבמות קו: מודה רבא בלא אבה יבמי משום דאיכא למטעי ה"ה כאן כיון שיש פלוגתא בתו' ברכות ג. ד"ה ועונים בתיבת רבה היכא קאי, ע"כ המפרש כפי' ר"י שם צריך לחברם כדי שלא לטעות בשביל הפסקתו שכוונתו לאידך פרושא דהשם יהי' רבה קאמר, ודוקא בזמן הגמ' שלא נפל ספק והי' פשוט שהפי' יהא שמו הגדול מבורך, הי' דמי ללא חפצתי לקחתה דאסוקי מילתא היא ולכן כ' באגודה פ"ק דברכות די"ל שמי' בלא מפיק ה"א דלא לשתמע שם י"ל והיינו משום דאיכא למטעי חייבים לפרש וה"ה בזה. (עי' זוהר בראשית קסט. ד"ה הצילני מכאן מאן דצלי צלותי' דבעי' לפרשא מלוי כדקא יאות וכ"כ ט"ז או"ח תקצ"א סק"ג דלכן אומרים לזרעו של יעקב וכ"כ פמ"ג או"ח קכ"ז מ"ז ד' דבתפלה ראוי לומר לשון מבורר טפי):

ב) ועל דבר קו' רעק"א במגילה כו. על רש"י ד"ה לא שנו שכ' דאם מכרו ז' טובי העיר בלא מעמד אנשי העיר גם בכהנ"ס בקדושתו עומד בידי לוקח. ותמה רעק"א מדברי רש"י כז:

ד"ה ורבנן שכ' כיון דשקיל דמי ומעלי להו בקדושה וכו' כל דבעי לוקח עביד, והיכא קאי אי במעמד אנשי העיר א"צ להעלות הדמים בקדושה ואעפ"כ הלוקח מה שירצה יעשה ואי בלי מעמד אנשי הכיר אף אם מעלה הדמים בקדושה מ"מ בית הכנסת בקדושתו וסיים בצע"ג. ותי' מר דכוונת רש"י הכא דוקא כל זמן שלא העלה המוכר את הדמים בקדושה אז החפץ הנמכר בקדושתו, אבל אם העלה את הדמים פקעה קדושה

מן החפץ. ודקדק כן מרש"י הנ"ל ד"ה ורבנן, שרש"י מבליט כיון דשקיל דמי ומעלה להו בקדושה שפיר דמי, היינו דזה תנאי ותלוי בזה, וכל זמן שלא יעלה הדמים אין החפץ יוצא מקדושתו:

אי אפשר לומר כן, דפשיטא דאף שהדמים מונחים ביד המוכר, מ"מ תכף כשנמכר יצא החפץ לחולין והדמים נתפסים וכמו בתמורה, וכמ"ש מגילה כו: האי בי כנישתא חלופה וזבונה שרי וכ' רש"י דחלה קדושה על החלוף או על הדמים והוא יצא מן הקדושה להשתמש בו, וברור דאפי' אם ישתמש המוכר בדמים אלו צרכי חול מ"מ כיון שקדמים נתפסים כבר יצא החפץ לחולין, והמוכר הוא דעביד איסורא:

וכי ס"ד שאם המוכר במדינת הים יהי' הלוקח בספק איסור שמא אין המוכר מעלה בקודש שם את הדמים, אתמהה, ופשוט במתני' כז:

והלוקח מה שירצה יעשה:

ומפורש בגמ' כו:

מתנה כזביני דאי לאו דהו"ל הנאה מיני' לא הוה יהיב לי' וכו' ואם נאמר דבזביני אם אינו מעלה המעות אין החפץ נפקע א"כ מה בכך דמתנה כזביני מ"מ הנאה זו לא באה לעולם ולא תבא לידי קדושה ולמה נפקע החפץ מקדושתו, אע"כ דאין קדושת החפץ תלוי בזה ואע"פ שההנאה נשארה חול, מ"מ שרי להשתמש בהחפץ כיון שנתחלל על הנאה זו:

וגם עי' ברש"י שם ד"ה אלא שלא מכרו, שהביא ראי' מתילא דרבינא דבמכר כל דהו (היינו בלי אנשי העיר) קאי בקדושתו, והא רבינא שאל מר' אשי רק על התל ולא גלה דעתו כלל שרוצה להוציא הדמים לחולין, ולמה השיב לו ר' אשי דצריך דוקא במעמד אנשי העיר ואין עצה אחרת. הא יכול להחזיק הדמים בקדושה ואז יהי' מותר לזרעה אף בלי מעמד אנשי העיר, אלא ודאי שכוונת רש"י אפי' אם יעלה הדמים מ"מ בלי מעמד אנשי העיר החפץ בקדושתו. וכן מפורש ברש"י שהביא ראי' מספרים שאף שלוקח בדמים ס"ת מ"מ הספרים נשארים תמיד בקדושתם, הרי שדעתו שהחפץ קדוש אף שמעלה הדמים. ומה שכ"ת מדקדק מרש"י ד"ה ד"ה ורבנן דכ' ומעלה להו בקדושה מעולה, הפי' שהדין כן אבל אין זה תנאי כלל:

וקו' רעק"א עצומה, ותמוה למה הקשה מדידי, אדידי' ולא הקשה איך יפרנס רש"י מתני' וחכמים אומרים מוכרים אותו ממכר עולם חוץ מארבעה דברים, דע"כ מיירי בלי מעמד אנשי העיר דאי במעמדן אף לארבעה דברים מותר כמ"ש כל הראשונים וקיי"ל קנ"ג

ס"ט, אם לא שנאמר דשיטת רש"י כראב"ד מובא בכ"מ ספי"א מתפלה דארי' במעמד אנשי העיר אסור בארבעה דברים:

ואולי יש ליישב כוונת רש"י במ"ש ובהכנ"ס בחשיבותו עומד, היינו דיש לו עדיין חשיבות לענין זה דאסור להשתמש בו תשמישי גנאי כארבעה דברים אבל אם נמכר ע"פ זט"ה במעמד אנשי העיר מותר אפי' דבר גנאי, ולכן הביא מתילא דרבינא דבלי מעמדן אסור, משום דזריעה הוי גנאי וקלות ראש כמו ד' דברים כמ"ש רא"ש כאן סי' א' ותו' כח: ד"ה בתי כנסיות. (ועי' מחנה אפרים ה' צדקה סי' י"ב):

סימן ה

להרב הגדול מ' יהושע הלוי הירשהארן יחי' רב במאנטיארל.

ע"ד שאלתו ש"ץ שטעה ולא הזכיר יעלה ויבא בר"ח במנחה ועקר רגליו שמתפלל שנית אם חייב לומר עוד הפעם קדושה. וכ' כ"ת דתלוי בשתי הדעות בתו' ברכות כו: ד"ה טעה ורא"ש שם אם טעה ולא הזכיר ר"ח במנחה דר' יהודה אומר דאינו מתפלל עוד בלילה וא"כ דעתו דגם בטעות הוי תפלה א"צ לומר הכא קדושה שנית. אבל לרי"ף שם בתוס' וחכמי פרובנצא דמתפלל בלילה שתים ע"כ דתפלת טעות הוי כלא התפלל כלל וממילא חייבים לומר קדושה עוד הפעם:

הנה לפי דעתו אם נאמר כן, א"כ כיון דקיי"ל או"ח ק"ח סי"א כר' יונה דמכריע שיתפלל שנית בתורת נדבה, א"כ הכא דש"ץ טעה וסימן לשולחיו כמ"ש במתני' לד:, אין צריך לומר קדושה דהא אין צבור מביאים נדבה כמ"ש או"ח ק"ז ס"ג:

אבל באמת נ' דאין נדון זה תלוי בפלוגתא הנ"ל, דדוקא התם דשכח יעלה ויבא במנחה ונזכר בערבית ס"ל לר' יהודה דאינו חוזר ומתפלל כיון שלא ירויח מאומה בתפלתו אבל הכא דמיירי מבעוד יום וחוזר ומתפלל ודאי דחייב להתפלל התפלה כסדרה עם הקדושה ככל תפלות צבור, והוי כמ"ש שבת כד: דמזכיר של חנוכה במוספים וכן של שבת בנעילה דיום הוא שנתחייב בד' תפלות והיינו דהתפלה צריכה להיות כתקנה:

וראי' לזה מרמב"ם פ"ב מק"ש הי"ג דספק קרא ק"ש קורא עם הברכות וכ' רשב"א סי' ש"כ מובא בכ"מ ומג"א סי' ס"ז סק"א משום דכך היתה התקנה שכל זמן שקורים חייב לקרות כעיקר התקנה בברכותי' והכא נמי דכוותה כיון שחייב להתפלל בצבור עליו לומר הקדושה (ונודע מה שפקפק בפרי חדש על הרשב"א ועי' ח"ס או"ח סי' ס"ו):

והדין מפורש בשערי תשובה תקפ"ב סק"א אם טעה ש"ץ בהמלך הקדוש צריך לומר קדושה שנית וכ"כ בקצור ש"ע קכ"ט ג' ופשוט דה"ה בכל טעות הש"ץ אם חוזר ומתפלל אומר קדושה:

סימן ו

להרב הגדול מ' ירוחם וואלפיש שי' ב ו ו א ר ש א.

אקדמה פניו בתודה על ספרו הנחמד גחלי אש אשר שלח לי, ולמען תתי אות כי עיינתי בו הנני מעיר בזה על ענין אחד:

בחלק ראשון סי' ט' דן כ"ת על מל"מ פ"ח מכלי המקדש ה"ג שכתב דבגדים שעובד בהם כהן גדול בכל השנה אסור לעבוד בם ביום כפור, דהא אפי' בגדי לבן שעבד ביו"כ אחד אינו עובד בם פעם שנית לעולם כ"ש שאינו עובד ביו"כ בבגדי כל השנה, וע"ז כתב מר שאף שהדין דין אמת מ"מ זה הק"ו פריכא הוא, דאיבעי' במגילה כז. אי מותר למכור ס"ת ישן ליקח חדש ופסקו הראשונים לחומרא כיון דלא מעלי ליי', וע"כ י"ל דבגדי כ"ג של כל השנה מותר לו לעבוד בם לפני ולפנים ביו"כ כיון דמעלה להם בקודש, ורק בגדי יו"כ העבר אסור כיון דלא מעלי להו דומיא דס"ת ישן דאסור ליקח חדש ולכן גזרה תורה והניחם שם שלא ישמש בהם ליו"כ אחר משום דבעי העלאה לקדושה, עכ"ד:

אי אפשר להסכים כן ואין לומר דטעמא דקרא והניחם שם משום מעלין בקודש, כי הך מעלין בקודש רק דרבנן הוא, כי אף שבפמ"ג או"ח סי' מ"ב מ"ז סק"א מסופק בזה אבל כן כ' בב"ח יו"ד ע"ר ד"ה וכ"ש. וכן מבואר מתי' כ"מ פ"י מס"ת ה"ב בנדון זה דמש"ה מחמירים בס"ת ישן אי ליכא לעלויי, משום חומר קדושת ס"ת ולא אמר משום ספיקא דאו' לחומרא וכ"כ פמ"ג או"ח ר"ס קנ"ג מ"ז סד"ה אמר הכותב ובראש יוסף מגילה רפ"ד:

ואמנם קשה דמסוגיא זו יומא יב: מבואר דמעלין בקודש הוא מן התורה, דהא רבי הקשה על ר' דוסא שתי תשובות בדבר וכו' ועוד בגדים שנשתמשתה בהם קדושה חמורה תשמש בהם קדושה קלה ולכן א"א לומר ילבש להכי אתא להתיר לכהן הדיוט לעבוד בבגדי כהן גדול של יו"כ, אך י"ל דהכוונה כמ"ש רשב"א חולין צח: דאף דאין מבטלים איסור לכתחלה רק דרבנן הוא, מ"מ חידוש הוא שהתורה צוותה לבטלו, הכא נמי אין סברא לומר דהתורה כתבה ילבש מיוחד לכוונה זו להוריד מקדושה וכהן הדיוט ילבש בגדי כ"ג. או י"ל כמ"ש הט"ז או"ח תקפ"ח סק"ה ועוד דאי מפורש בתורה אין כח לחכמים לאסור ולר' דוקא מפורש בקרא ילבש להיתר להוריד מקדושה ולא יכלו חכמים לומר דמעלין בקודש:

וגם לדעת ט"ז או"ח קנ"ד סק"ז דאם אינה ראוי' עוד לקדושה חמורה מותר להוריד ועדיף שיעשו קדושה קלה מלגנוז, לא יתכנו דברי מר דלמה יגנוז בגדי כ"ג הלא עדיף טפי שיעבוד בם ביו"כ אחר, אע"כ שאין הטעם משום זה רק גזרת הכתוב הוא והניחם שם. אך באמת מק' על הט"ז בכור שור מגילה כו: מגמ' זו דמה השיב רבי לר' דוסא ממעלין

בקודש, כיון דאסור להשתמש בם ליו"כ אחר טפי עדיף שיעבוד בם כהן הדיוט. ונראה דבס' זו פליגי ר' דוסא ורבי, ודעת ר' דוסא כט"ז:

והעיקר נראה שאין שייך לומר בטעם האיסור לעבוד ביו"כ אחר בבגדי יו"כ זה משום מעלין בקודש דליכא לעלויא, דהגע עצמך א"כ גם כהן הדיוט יהא צריך בכל יום בגדים אחרים ובגדים שעבד בם היום יהי' אסור לעבוד למחר משום דצריך עלויא, והא בורכא דכל האיבעיא אי צריך עלויא הוא רק אם משנה ומחליף ממצוה זו למצוה אחרת, אבל באותה מצוה עצמה לא עלה על הדעת לומר כן וכמ"ש בספרי חלק א' תשובה סי' ב' עיי"ש:

ב) ומה שתי' כ"ת קו' מל"מ שם על רמב"ם למה השמיט מ"ש ביומא לה: דכ"ע מיהת דשחר עדיפי, וכ' מר כיון דשם ע"ב איתא דר' ישמעאל בן פאבי לבש כתונת של מאה מנה ועבד בה עבודת יחיד בערב ולא מצינו דגם בשחר לבש בגד יקר יותר מוכח דרק בערב עבד בה עבודה א"כ נדחה דין זה דשחר צריך יותר יקרים, משום מעשה רב. פשוט שאי אפשר לדחות סתמא דמתני' דשל שחר יקרים ונלמד מקרא דבד בד, והא דר' ישמעאל י"ל דרק משל צבור הדין כן אבל משלו רשאי להוסיף בשל ערבית יותר משחרית:

סימן ז

כ' אלול תרמ"ד יאנאווי.

לכבוד אחי מורי הגאון הגדול הקדוש פ' ישכר בעריש אבד"ק ש ע ל י ץ.

אשר הגיד לי כ"ג בהיותינו יחד בפראשניץ מה שתמה על מ"ש בס' ברית יעקב להג"ר ברוך מרדכי או"ח סי' א' דבשר עגל שהי' מתחלה פחות מכזית ואחר הבישול נתפח ונעשה כזית דאינו מברך ברכה אחרונה, ואמנם הן הן הדברים שכ' בבאר היטב או"ח ר"י סק"א בשם גן המלך דרק אם הי' מתחלה כזית ונצטמק וחזר ונתפח מברכים ובחי' רעק"א מסיק משמו דאם לא הי' כזית ונתפח הוי ספק ברכה, והק' כ"ג דהלא כל מקור דין זה ממנחות נד. כל היכא דמעיקרא לא הוי בי' והשתא הוי בי' מדרבנן וכ' רש"י דאין בו אלא מים בעלמא, והיינו דוקא התם לענין היתר ומצטרף לאיסור וטומאת אוכלים כיון דבאמת אינו אוכל אינו מטמא אלא מדרבנן, ומשא"כ הכא בברכת הנהנים ודאי מברך כיון דס"ס נהנה גרונו בכזית והמים אם הם נבלעים באוכל מצטרפים וכמ"ש מג"א סי' ר"י סק"א, ותמה עוד דהבאר היטב מזכה שטרא לבי תרי דהביא דברי מג"א דפת השרוי במשקה מצטרף ודברי גן המלך הנ"ל דאם נתפח אינו מברך באחרונה:

והם דברים סותרים זה את זה דלדעת המג"א אם **נתפח** מברך:

והנה מ"ש כ"ג דבמנחות נד. אין תלוי בהנאת גרונו, איתא להפוך ברשב"א שבת צא. ד"ה בהא שכ' ולי נראה דאינו דומה שיעור שבת לשאר האיסורים, דאלו פגול נותר וחלב לא חייבה תורה בהם אלא כשיעור אכילה דהיינו כזית וכל שאין בו כזית אע"פ שתפח ונראה ככזית הרי אין בו כזית ולא נהנה גרונו בכזית וכ"כ בחי' ר"ן שם ד"ה יש דחוי היכא דמעיקרא הוי בי', התם הוא לענין איסורין דאזלי' בהו בתר שעת אכילה כיון דמעיקרא אית בי' והא נהנה גרונו בכזית עכ"ל. הרי דגם במנחות אזלי' בתר הנאתו ומ"מ בנתפח לא מהני מדאו'. וי"ל כוונת מר דמש"ה במנחות אין המים מצטרפים לשיעור כיון דאין היתר נהפך להיות איסור כמ"ש פמ"ג פתיחה לתערובות ספ"א:

וגם הנחה זו דמג"א חולק על גן המלך וס"ל דבנתפח מברך, אינני רואה כלל, דזה פשוט לכל כמ"ש מג"א דמשקה הבא לאוכל כאוכל וציר שע"ג ירק מצטרף וה"ה פת השרוי במשקה (ועי' חיי אדם כלל נ' סקי"ז שחולק על מג"א ודעתו דטבל המאכל במשקה אינו מצטרף ודבריו צ"ע), אבל כל זה במים ממש משא"כ בנתפח דאף שכ' רש"י, במנחות שם ד"ה דמעיקרא דיש שם מים בעלמא מ"מ אין אלו מים טבעיים ממש רק הבל של אויר, לח וכעין מים ובזה אף שנתפח אין בו שיעור אמתי והוי כסופגנין שכ' בשערי תשובה ר"י סק"א דאינו מברך, דלפי האמת אין בו כזית וכן מבואר מדברי רשב"א שבת הנ"ל. (ומ"ש רש"י בפסחים לג: ד"ה טמא דהכא בתפחו נבלעו באוכל מי גשמים ממש **צ"ע** מאד):

והנה באמרי בינה או"ח סי' ט"ו בשם קול אלי' מקשה על גן המלך דהא מבואר במנחות שם וכן בטומאת פגול ובטומאת נותר סד"א הואיל וטומאת פגול ונותר דרבנן הוא כולי האי בדרבנן לא עבוד רבנן קמ"ל הרי דגם במלתא דרבנן אמרי רבנן דמהני נתפח אף דלא הי' בו שעורא מעיקרא ולמה בברכת הנהנים אינו מברך, ותי' בברית יעקב דשאני התם דשיעור דאסורים הוי מן התורה לכן החמירו דמהני נתפח וכמ"ש ערובין (לו.) שאני טומאה הואיל ויש לה עיקר מן התורה משא"כ בברכה דגוף השיעור אינו אלא דרבנן לא תקנו לברך בתרי דרבנן. ובאמרי בינה כ' לתרץ דדוקא לענין איסורים וטומאה החמירו דלא למיחלף בכזית כיון דאם תהי' תקלה בכזית יהי' עובר בקום ועשה אבל הכא אף אם יאכל כזית ממש ולא יברך יעבור רק בשב ואל תעשה לא עשו רבנן הרחקה שיברך על פחות מכזית שנתפח משום שנראה ככזית:

ונעלם משניהם דזו אחת מן השאלות ששאל הרא"ש מן הרשב"א והיא בת' רא"ש כלל ב' סי' י"ד ובת' רשב"א סי' תס"ב ושניהם הסכימו דלהכי החמירו רבנן שם בנתפח משום מראית עין וז"ל הרא"ש כיון דהשתא איכא שיעורא והרואה סבור דהוי בי' שעור מעיקרא

אי מיטהרת לי' אי שרית לי' מחלף בהאי דהוי בי' שיעורא מעיקרא וע"ז הסכים הרשב"א וכ' תירוץ זה ודאי נאה ומתקבל דבשר נבלה שמטמא במגע ואפי' אלף בזה אחר זה ויש בו עכשיו לרואים כשיעור אם נטהר הנוגע בזה ודאי יש משום גזרת הרואים. (וגם מכאן ראי' דאפי' בדרבנן יש מראית עין כמ"ש ש"ך יו"ד פ"ז סק"ו). וכיון דכל האיסור משום מראית העין, פשיטא דלא שייך דין זה בברכת הנהנין כלל כי מי יודע אם בירך בלחש או יברך אחרי כן:

והנה כ"ג אמר לי דבר יקר, דהא דפליגי שם נד:

אי יש דחוי פליגי בדין אפשר לסחטו, דהם אותם האמוראים שנזכרו בחולין קח. רב ור' יוחנן (ור' חנינא במקום ר' חייא) לאיסור והם ס"ל כיון דאפשר לסוחטו אסור שמו עליו ולא נדחה, ושמואל ור"ש ברבי ור"ל דס"ל אפשר לסוחטו מותר לכן כשיוצא ממנו שוב נדחה האיסור לגמרי:

ויש לומר דתלוי הפלוגתא אי חצי שיעור אסור מן התורה אפי' שלא בעניני אכילה ממילא לא חשוב דחוי מה שנצטמק דס"ס עודנו אסור. אבל אי ח"ש מותר שפיר הוי דחוי, ולכן ר' יוחנן אמר דמשתערין כמות שהם לשיטתו דח"ש אסור מן התורה. ור"ל לשיטתו ס"ל משתערין לכמות שהן, וכן שמואל י"ל דס"ל ג"כ ח"ש מותר מה"ת וכמ"ש רשב"א שבועות כ"ג: סד"ה הא, (עי' דברי ישכר סי' י"ג מה שהשיב לי, והבאתי בזה מה שכתבתי אז בשנוי מעט):

סימן ח

ערב פסח תרפ"ה.

לכבוד הרב הגדול מ' יהושע הלוי הירש הארן רב במאנטרייאל.

אשר כתב אלי בברכת החמה אשר ברכנו היום, אי נשים מברכות ג"כ כמו בשופר ולולב אף דפטורות דהוי מצוה שהזמן גרמא מ"מ מנהגן לברך:

הנה אף במצוה דרבנן נשים פטורות אם הזמן גרמא כמ"ש במשנה סוכה לח. מי שהי' עבד או אשה או קטן מקרין אותו (את ההלל) ותבא לו מארה וכו' וכתבו שם רש"י ותוס' דנשים פטורות מהלל משום דהוי מ"ע שהזמן גרמא אף שהוא רק מדרבנן כמ"ש הרמב"ם פ"ג מחנוכה ה"ו ועי' ראב"ד ומ"מ וכ"מ. ומפורש במתני' דהוי דרבנן דמש"ה הוא עונה אחריהן מה שהן אומרים משום דהן אינו מחויבים בדבר, והשאגת ארי' סי' ס"ט מקשה מכאן על רמב"ן שכ' בס' המצות שורש א' דהלל דאורייתא, וכ"כ תו' ברכות כ: ד"ה בתפלה ומביאים ראי', זו מהלל דנשים פטורות (ואין הכרח לומר דרש"י דלא גרס פשיטא חולק דבדרבנן אפ' זמן גרמא חייבות, די"ל כוונתו רק דל"ג פשיטא, דאין זה

פשוט והי' ס"ד דרבנן לא הכניסו בחיוב תפלה את הנשים, אבל מ"ש בגמ' מהו דתימא י"ל דגם רש"י גורס). וכ"כ בפסחים קח: ד"ה שאף דכעין דאו' תקון, ומפורש במגילה ד. שהוצרכו לחייב נשים במגילה משום שאף הן היו באותו הנס ולולא כן היו פטורות משום זמ"ג אף דדרבנן הוא. ועי' פני יהושע ר"ה ט"ז: גבי שונמית בחודש ושבת בעי למיזל דהק' הא נשים פטורות ממ"ע דאו' אם זמ"ג מכ"ש בחיוב דדברי קבלה:

אך הספק הוא אי שפיר דמי שיכניסו עצמן במצוה זו אף שפטורות וכמ"ש תו' ר"ה לג. ד"ה הא ור"ן שם, וי"ל כמ"ש ט"ז או"ח רצ"ו סק"ז גבי הבדלה דכיון דגם אנשים כל חיובם רק מדרבנן אין הנשים מקיימות א"כ הכא נמי אין מברכות וגם לפי טעם מג"א שם סקי"א דרק במצוה שיש בה מעשה כיון דיכולות להכניס א"ע בחיוב המעשה מש"ה מברכות ג"כ ולא הוי ברכה שאינה צריכה, אבל אם אין שום מעשה רק ברכה לבד אז אין מברכות, ולכן אין נשים מקדשות את הלבנה, ומהאי טעמא אין להם לברך ברכת החמה, אך המג"א דחה חלוק זה עפ"י מ"ש רא"ש קדושין פרק א' סי' מ"ט דכל ברכה שאין בה וצונו רשאות נשים לברך:

וראיתי בכתב סופר או"ח ל"ד שבתחלה העיר למה כ' מג"א שמשמע כן ברא"ש דכל ברכה שאין בה וצונו מברכות הא מפורש כן שם דאם אין וצונו רשאות לברך אף דלית בה מעשה, ושוב תמה על המג"א שמדמה מלתא למלתא דלא דמי אהדדי, דמ"ש רא"ש בהגדה בברכת אשר גאלנו דמברכים סומא ונשים, היינו משום דאמירת הגדה מצוה היא ומה לי מעשה מצוה או הגדה בפה ועקימת שפתיו היא מעשה, ולכן גם ברכת אשר גאלנו אחר ההגדה יכולים סומא ונשים לברך כיון שקדמה להם המצוה, משא"כ בהבדלה דאין שום מעשה מצוה רק הברכה לבדה י"ל דאין רשאות לברך.

ובמחכ"ת אין הפי' במג"א כן, ולא עלה על דעתו להביא ראי' מרא"ש לדחות חלוק זה בין מצוה שיש בה מעשה ובין ברכה לבד, דודאי דבהגדה יש מעשה ולא דמי להבדלה, אך כוונתו, דהלא הרא"ש חולק על ר"ת דאסור לאשה לברך במצוה שהז"ג, ומ"מ מודה רא"ש בברכה שאין בה וצונו דרשאות לברך ואין בה משום ברכה שאינה צריכה, ולכן אי אפשר לחלק דבהבדלה לא יברכו משום שאין בה מעשה, דס"ס כיון שאין בה וצונו רשאות לברך, וכיון שאין מפורש ברא"ש דבר לענין חלוק זה דמעשה ובין ברכה גרידא לכן כ' מג"א רק דמשמע כן ברא"ש:

והנה במג"א ר"ס תכ"ו הביא ראי' דנשים מברכות ברכת לבנה מסנהדרין מב. דאמר האי נשי דידן נמי מברכי ודחה די"ל לאו דוקא נשים אלא לישנא בעלמא נקט, והכוונה רק על עמי הארץ וכמ"ש מגילה יח. מידי דהוי אנשים וע"ה. ועי' מהרש"א שם בפי'

שני דנשים מברכות בהזכרת השם חוץ מימי טומאתן, אבל מה שפי' שם דהא דמערבא דמברכי ברוך מחדש חדשים מיירי בלי שם ומלכות והסכים עמו בס' כתב סופר, לא נראה דאין שום ברכה בלי שם ומלכות וכמ"ש ברכות מ: ואו"ח ריי"ד ובודאי מ"ש בגמ' ברוך מחדש חדשים הכוונה בשו"מ אלא שלשון קצרה נקט ויגיד עליו רעו ברוך אשר במאמרו ברא שחקים שהשמיט ג"כ שו"מ וכמו בר"פ הרואה ברוך שעשה נסים שכחו וגבורתו וכו' וכמ"ש תו' שם ד"ה הרואה שכולן בשם ומלכות, אך כוונת ר' אשי במ"ש האי נשי דידן נמי מברכי. נראה דפשוט ברכת לבנה היא על הנאת האור וכברכת יוצר אור ופוקח עורים, ואף דהיא זמן גרמא מ"מ בברכת הנהנין אין נפ"מ בין אשה לאיש וצריכות לברך, וזה שאמר אי במערבא מברכי רק מחדש חדשים והיא ברכת הנהנין גם נשי דידן מברכי, אלא באמת אמר ר' יוחנן דברכת הלבנה היא כמקבל פני שכינה והיא מברכות המצות וכמ"ש בספרי חלק א' שו"ת סי' א', וע"ז נוסד מטבע ארוך אשר במאמרו ברא שחקים וכו' ומזכיר ערך הלבנה ויחוסה לישראל, עטרת תפארת לעמוסי בטן, וברכת מצוה שהזמן גרמא לא תקנו לנשים וממילא מיושב קו' מג"א מסנהדרין דנשים מברכות, דדוקא לנוסח הקצר שבמערבא דהיא ברכת הנהנין נשי מברכי, אבל לדידן דהיא מברכות המצות י"ל דלא תקנו להן:

וס"ס למסקנת מג"א רצ"ו י"א יכולות נשים לברך ברכת הלבנה שאין בה וצונו וה"ה לברכת החמה (וברכת לבנה שאין מברכות שאני כמ"ש ר"ס תכ"ו בשם של"ה משום שגרמו פגימתה). ומ"ש בשואל ומשיב תנינא ח"ד סי' קס"ח טעם שלא יברכו ברכת החמה מפני שבימי ירמי' היו מקטרות לחמה וחיישי' לטעות, במחכ"ת אין כדאי להשיב על דברים אלו. אבל המנהג שאין נשים מברכות ברכת החמה וכמ"ש ח"ס או"ח נ"ו, וי"ל מפני שהמנהג לברך ברב עם בפרהסיא, ונשים כל כבודן פנימה ואין ראוי שיהיו באספת עם וכמ"ש בסוכה נא. ומתקנים שם תקון גדול ובגמ' שם:

ובענין זה אעיר דבר, עי' חי' רעק"א או"ח רכ"ט ס"ב בשם בן יוחאי סי' רפ"א (דף קמ"א) שמהר"ל מפראג ברך בלא שם ומלכות, והטעם כ' בבן יוחאי מפני פי' שני שבערוך ערך תמה שכ' דהא דברכות נט: הרואה חמה לא קאי על תחלת המחזור אחת לכ"ח שנה אלא אם אחי ג' ימים מעוננים זרחה החמה צריכים לברך עלי וכ"כ בהג"ה מיי' פ"י מברכות ועטרת זקנים רכ"פ, וברכה קבועה כל כ"ח שנה נתקן רק אחר חתימת התלמוד ומש"ה לא ברך בשו"מ. אך כל הרואה דברי הערוך שמביא ראי' לפירושו מירושלמי ברכות פ"ט ה"ב אמר ר"ה הדא דתימר בימות הגשמים ולאחר שלשה ימים הה"ד ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים, ישתומם שהלא זה קאי בירושלמי על רקיע בטיהרו אבל לא על

חמה בתקופתה וכמו שתמה בהפלאה שבערכין וקובץ פ"י מברכות הי"ח בשם הגר"א והג"ר מרדכי בנעט:

אבל האמת יורה דרכו, דבויקרא רבה פכ"ג ח' איתא הרואה חמה בתקופתה לבנה בכדורה כוכבים במסלותם (ולא רקיע בטיהרו), כמו שהגירסא בבלי ברכות נט:, אומר ברוך עושה מעשה בראשית, ומסיק ע"ז הא דירושלמי אר"ה הדא דאת אמר בימות הגשמים ובלבד לאחר ג' ימים ועתה לא ראו אור, הרי דר' הונא לא קאי על רקיע בטיהרו אלא על חמה בתקפתה והי' לו לערוץ גירסא זו גם בירושלמי ואין שנוי נסחאות בברייתא בין בבלי לירושלמי רק מחלוקת בין ר' הונא שאומר ג' ימים ובין אביי בבבלי נט. האומר אחר גשם של לילה אחד, ולפי פי' זה לא גרס חמה בתקופתה אלא בתקפתה:

סימן ט

להרב הגאון מ' אלטר שאול פפעמער נ"י רב בגויארק.

קבלתי ספרו הנכבד אבני זכרון והנני רושם עליו איזה הטר

א) **סי' א'. הקשה** לרמב"ם פכ"ט משבת ה"ד דאין מקדשים על יין מבושל וראב"ד מודה לו וכן דעת רש"י כמ"ש תו' ב"ב צז. הלא בירושלמי שקלים פ"ג ה"ב מפורש דיוצאים בו ותי' דמש"ס דידן מוכח להפוך דאין מקדשים. דהמפרש לנזיר ג: כ' דנזיר מותר ביין קדוש והבדלה, והק' פסחים כג. מערובין ל: דמערבין לנזיר ביין וסומכוס פליג בסיפא ואלו לנזיר ביין לא פליג וכו' ולדעת המפרש מה קו' הא י"ל לכן מודה סומכוס בנזיר כיון דיין חזי לי' לקדוש ותי' דלא שוו בשיעורים דקדוש סגי ברביעית ועירוב בעי ב' רביעיות כמ"ש באו"ח שפ"ו ס"ו, ואי נימא דיין מבושל מקדשים עליו א"כ אכתי תקשי קו' ח"ס דבמבושל שיעור עירוב רק ברביעית כמ"ש ערובין כט. ושוו בשיעורים אע"כ דש"ס סובר דאין מקדשים על יין מבושל דלא כירו' ופוסקים רמב"ם ראב"ד ורש"י כבבלי עכ"ד:

והנה אף לפי דברי מר לא העלה ארוכה לשי' הרמב"ם דס"ל בפ"ז דנזירות הי"א שנזיר אסור ביין קידוש, אך באמת כל זה הפלפול להוציא תערובין דמבושל אינו ראוי לקידוש, לא יתכן. דמתני' דמערבין לנזיר ביין לא מיירי במבושל רק בסתם יין וכמ"ש בנדה ח: כי קתני מידי דלית לי' שם לווי אבל מידי דאית לי' שם לווי לא קתני וכ"כ ערובין לד: קידה לחוד וקידה לבנה לחוד ובברכות לה. וערובין ב: וחולין קל"ט: ובמקומות רבים. ואף דבירושלמי נדרים פ"ו ה"ד הנודר מן היין אסור במבושל דמקרי חמרא מבשלא מ"מ חדא דעת הגר"א יו"ד רי"ז אות כ"ב דלרמב"ם באמת מותר במבושל כיון דיש לו שם לווי וכמו בקום, ותו דמשם אין ראי' דהא ירו' שקלים מתיר יין קונדיטון לקידוש ומ"מ בנודר מן היין מתיר בקונדיטון דלא הוי בכלל יין כמ"ש שם ה"ט וביו"ד שם סט"ו, וכן

בצמוקין דלכ"ע מותר לקידוש ומ"מ מביא בגליון רש"א שם בשם מהר"ש הלוי דנודר מן היין מותר בו וע"כ דנדרים שאני דתלוי בלשון בני אדם ומ"מ י"ל דאין מקדשים על מבושל. וגם איך שיהי', פשיטא דאפי' לירו' דמבושל הוי ג"כ יין, אבל לא יעלה על הדעת דמתני' מערבין לנזיר ביין לא קאי אסתם יין ועל כל יין שבעולם רק על יין מיוחד שיש לו שם לווי:

ובעיקר הקו' הנ"ל מערובין לשיטת המפרש בנזיר (וכ"כ רש"י בפרדס סי' קי"ב ולקוטים דף ס: דנזיר מותר ביין קידוש). והיא קו' פנים יפות יתרו ואינני יודע מה שתי' כי אין ספרו כאן. אבל נ"ל כי מתני' סתמא קתני וקמ"ל דתמיד מערבין לנזיר ביין אפי' יש לו פת, ולשי' רש"י אם יש לו פת אסור לקדש על היין וכמ"ש בפרדס בשני המקומות המצויינים: **ומה** שכתב לענין תוס' שבת. נראה דאף דתוס' שבת דאו' ובודאי דאז מותר לנזיר לקדש על היין לשי' רש"י, מ"מ הא בעי' שיהי' העירוב ראוי מבעוד יום כמ"ש ערובין ל: לו: וכ' שם ריטב"א ל:

ד"ה וב"ש דסוף היום דאמרי' שהוא עירוב היינו סוף היתר היום של אכילה ועיו"כ קונה עירוב סמוך לתוס' יוה"כ, והיינו דבעי' שיהא ראוי לפני ההוספה כי מן ההוספה ואילך שייך ללילה, ואע"ג דיכול לקדש מבעוד יום לפני תוס' שבת וכרב צלי של שבת בע"ש וכמ"ש תה"ד סי' א' מרב א' מן הקדמונים בקרימזיר, מ"מ אף דיכול להקדים ולקדש היינו רק לחומרא להוסיף על הקודש אבל ע"י הוספה א"י להקל להתיר אי' דאו' ואסור לנזיר לעבור ולשתות יין אז אף שקבל עליו שבת, וזאת היא מחלוקת רש"ל וט"ז או"ח תרס"ה מי שהקדים לקדש היום בשמיני עצרת דדעת ת' רש"ל סי' ס"ח דאינו יכול לעשות מיום לילה להקל וחייב בברכת הסוכה וט"ז חולק, ובברכי יוסף שם אות ה' כ' דאין דברי ט"ז מכריעים נגד מהרש"ל וכן הביא בשם א"ר:

ובישוב הקו' על רמב"ם שאוסר לקדש על יין מבושל נגד הירושלמי, נ' דהדבר במחלוקת שנוי' בפי"א מתרומות מ"א אין מבשלים יין של תרומה מפני שממעטו ר' יהודה מתיר מפני שמשביחו ושם פ"ב מ"ו אין תורמין מן המבושל על שאינו מבושל ובירו' ר"א ור' יוחנן פליגי אי ממעטו ממדתו (כיו"ב יו"ד ק"ג ס"ב ויש מי שחוכך לומר שאם הגדיל האיסור מדתו של היתר עד שהוא משביח יותר בגודל מדתו ממה שפוגם בהפסד טעמו אסור), או מפני שממעטו משותיו (ועי' תו' ברכות לח: ד"ה משכחת שהמבושל טוב כמו בהיותו חי וציין בגליון רעק"א על פלוגתא זו). והרע"ב תופס דממעטו משותיו וכ"כ בשנות אלי' בפ"ב ולדעה זו אין מקדשים על יין מבושל ולכן אף דבירו' שקלים ר'

יונה מתיר י"ל דס"ל ממעטו ממדתו אבל רמב"ם פוסק כמ"ד ממעטו משותיו ונשתנה לגריעותא, ואף דבפי' המשנה פי"א תרומות כ' דמשביח י"ל דבספרו חזר בו:

ועוי"ל דרמב"ם ס"ל דר' יונה שהתיר במבושל התיר רק על צד הדוחק מפני שלא הי' יכול לשתות יין חי וכמו שסיים שם ר' יונה לטעמי' דר"י כד הוי שתי ד' כסי דפסחא הוי חזיק רישי' עד חגא. ואפי' במבושל כאב עליו ראשו עד עצרת אבל לבריאים היכולים לשתות יין חי אין להתיר לקדש על מבושל:

וגם חושב אני שלא הי' בגירסתם בירושלמי דין זה במבושל כי הטור או"ח רע"ב כ' בשם בעל העטור דיוצאים במבושל דלא גרע מקונדיוטין דאיתא בירו' דיוצאים בו ידי ד' כוסות, ויפלא שלומד מקונדיוטין מה שמפורש בירו' במבושל וע"כ שהי' נשמט בירו' שלהם:

ב) **סי' נ"ד אות ג' מקשה** כ"ת לרש"י ביצה ב: דרבה לא הדר בי' וס"ל מוקצה דאו' א"כ למה לרבה (סוכה מב:) דמשני דלולב אין דוחה שבת משום גזרה שמא יעבירנה, הא לדידי' אסור ליטול הלולב בשבת משום מוקצה כמ"ש תו' שם ד"ה טלטול דאע"ג דחזי למצוה הוי מוקצה וסיים בצ"ע, לק"מ כי הלא זה גם לדידן קשה דעכ"פ מוקצה אסור מדרבנן ולמה לנו גז' שמא יעבירנו ומדוע אין די לאסור משום איסור טלטול וכמו שאין מעבירים את התחום על שופר כמ"ש מתני' ר"ה לב: אך הדבר פשוט כמ"ש מג"א תקפ"ח סק"ד בשם מהר"ם פדואה דלכן ל"ג בשופר בשבת שמא יתקן כלי שיר משום דגזרה זו שייכא גם בר"ה שחל בחול וא"א לעקור מצות שופר ומש"ה ל"ג אף בשבת, והכא נמי במוקצה דכוותה דשייך גם ביו"ט וא"א לבטל מצות לולב, וה"ה נמי לרבה דס"ל מוקצה דאו' ג"כ יש תירוץ זה:

ג) **בסי'** ס"ח **הקשה** כ"ת לרש"י יבמות ו: דר' נתן דס"ל הבערה לחלק שלא נימא דאין חיוב מיתה רק אם עשה כל מלאכות שבת א"כ למה צריך קרא על מילה בשבת כיון דאין בה מיתה פשיטא דעשה דוחה ל"ת, קו' ידועה היא אבל פשוט לק"מ דהא שבת עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה וכמ"ש תו' יבמות ו. ד"ה נגמר וע"ז צריך קרא וביום. ומ"ש מר דיש במילה משום קוצר, כתבתי בזה בספרי חלק א' שו"ת סי' יח:

סימן י

הובא לפני ס' נקוב משנת יעבץ וראיתי בסי' י' שמתיר אם ב' נערים נעשים בר מצוה בשבת א' שיקראו שניהם זה אחר זה את ההפטורה בברכות, ויש לדון בדבר כי המקור לקרוא פרשה אחת כמה פעמים הוא באו"ח רפ"ב ס"ב בשם ריב"ש סי' פ"ד וראיותיו המה משום דבגמ' אמרו בשבת מוסיפים, ובגמ' ליתא דאומרים מפטיר שתי פעמים,

ועוד ראי' מחנוכה שקורים נשיאים והשלישי קורא שנית מה שקרא הראשון וגם משם אין ראי' למפטיר, ויש לחלק דוקא בתורה שיש הרבה קרואים יכול לברך אף על אשר כבר קרא אחר. אבל מפטיר לא נתקן רק לאחד, וגם בשמחת תורה אין המנהג לקרוא מפטיר ב' פעמים, ומה שהביא בס' זה ראי' מנו"ב תנינא או"ח ט"ו, ליתא דשם נחלקו לחבורות ולא יצאו עכשיו כלל בקריאת התורה, וראי' מברכי יוסף רפ"ד סעיף ז' שאלה בשני אנשים שחפצים במפטיר מי קודם ולא עלה על דעתו לומר שיקראו שניהם:

ובירושלמי ברכות פ"ה ה"ג מובא מג"א תרס"ט סק"ב שנים קורים בתורה ואין ב' מפטירים אמר עולא קריות בתורה ואין קריות בנביא, הנה לפי' החרדים ופני משה קאי על קריאת שניהם ביחד ולא על זה אחר זה וא"כ ברייתא זו חולקת על ברייתא שלפני' שאין שנים קורים בתורה וגם על בבלי מגלה כא. אבל אולי י"ל דזה קאי על קריאה זה אחר זה כנ"ד שרק בתורה הקילו ולא במפטיר ועי' מג"א שם דמפרש ברייתא ראשונה על זא"ז דאסור דהא מסיים שעושים כן בשמחת תורה ואולי הי' בזמנו המנהג בש"ת לקרוא ולברך ביחד. ואין לי ראיות ברורות לאיסור אבל אין הדבר מפורש להיתר:

ב) **בסי'** מ"א **עיי"ש** בס"ת אם הי' אות חלול נכתב ע"י סופר ואשה כתבה אח"כ וממלאתו בדיו מתיר בפשיטות משום גמ' גיטין יט. דיו ע"ג דיו אינו כתב, ונפלאתי שאיננו יודע כלל שאין הדבר פשוט ויש כמה דעות להפוך (א) פמ"ג או"ח ל"ב מ"ז ט"ו ד"ה דעי כתב דכתב שני על כתב שלא לשמה מבטל את הראשון. (ב) וכן דעת בעל סדר הגט סעיף פ"ז ופת"ש שם, (ג) וכ"כ ארץ צבי יו"ד סי' נ"א ופוסל אפי' להעביר קולמוס אח"כ. (ד) וכן מביא שם בשם שנות חיים למהרש"ק סי' ער"ה דקטן שהעביר קולמוס פסול. (ה) וכ"כ דברי מלכיאל חלק ד' סי' צ' והוא מתיר להעביר קולמוס אח"כ. ואף שבס' משנה ברורה ל"ב י"ז באור הלכה ד"ה ואינו דעתו שלא כפמ"ג מ"מ היתכן להוציא פסק פשוט בהעלם עין מהפמ"ג וכל המחברים העומדים בשיטתו:

ומה שהקשו המפרשים על הפמ"ג מתו' גיטין יט ד"ה דיו שכתבו דדוקא אם כתב הראשון הי' שלא לשמה וכתב השני הוא לשמה חשיב כתב. יש לומר דכוונת תו' רק אם הכתב השני אינו מחדש כלום לא להרע ולא להטיב אז אינו כתב כי אין בו תועלת, אבל אם מחדש אפי' לקלקול ג"כ הוי כתב דסוף סוף עשה שנוי, ודמי למ"ש במנחות מ: השתא בבל תוסיף עבר מעשה לא הוי לפי' רמב"ם כמ"ש ב"י או"ח סי' י' דאם עבר על ב"ת הוי מעשה הכא נמי כמו שתיקון חשוב מעשה וכתב ה"ה קלקול נמי, ועי' פת"ש שם מה שתי' ע"פ פלוגתא במין במינו ועי' מה שכתבתי בחבלים בנעימים ח"ב סי' א' בענין זה:

ג **שם סי' ע"ד.**

עיי"ש אחד שחייב לחברו מעות ואין לו, ויש עשיר שרוצה לתת לו מתנה כדי שישלם החוב, והוא ממאן לקבל משום שונא מתנות יחי' אם כופים אותו לקבל ולשלם, וכ' דכופין אותו. אבל לא הביא כל מקור לדבריו רק מס' חיים שאל, ובאמנה גם דעתי כן ואברר הדבר:

הנה ביו"ד רנ"ה ס"ב בזקן או חולה או בעל יסורים חייב ליטול צדקה וכ' ש"ך סק"א בשם סמ"ג דה"ה אם יש לו בנות ואינו יכול להשיאן ולפרנסן. ונשואי הבנות הוא חיוב מדברי קבלה כמ"ש אה"ע סי' נ"ח ס"א ומכ"ש בפריעת בע"ח שהוא מצוה מדאו' שחייב ליטול צדקה כדי לשלם ועי' אס"ז כתובות סג, ד"ה באומר שודאי אין סברא שיכופו על מזונות מה שאין כופים לבעל חוב, ובודאי דלקחת מתנה קיל מלקיחת צדקה וכמ"ש דצדקה אסור לקחת אם יש לו מאתים זוז אבל מתנה הרוצה ליהנות יהנה וכמ"ש ברכות י: והג"ה אשרי שם ויו"ד רנ"ג סוף סעיף א' בהג"ה ואינה רק מדת חסידות שלא לקבל וכמ"ש חו"מ רמ"ט ס"ה, ואם צדקה מותרת כ"ש קבלת מתנה:

וכן ראי' ממ"ש חו"מ צ"ז סט"ו שהלוה אינו חייב להשכיר את עצמו ומקשה בשער משפט שם סק"ג הא כיון דמותר להשכיר את עצמו למה לא יהא חייב להשכיר א"ע לפרוע חובו הלא פריעת בע"ח מצוה ותירץ דהא דרשאי להשכיר עצמו משום דיכול פועל לחזור בו ואינו עבד אבל אם יהי' חייב להשכיר א"ע לפרוע חובו לא יוכל לחזור בו כיון דחוב מוטל עליו לפרוע והוה עבד ואסור משום כי עבדי הם ולא עבדים לעבדים, אבל לולא איסור זה הי' מוטל עליו להשכיר א"ע. וא"כ הכא דאינו אלא מדת חסידות ודאי דמוטל עליו לקבל מתנה כדי לקיים פריעת בע"ח:

וכן ראי' מחו"מ קע"א ס"י ליש חולקים דפסקו כת"ק דאם אומר טול הגדול במתנה יכול לכוף את חברו לקבל וא"י לומר שממאן לקבל מתנות, אלא אפי' לדעה ראשונה דפסקו כרשב"ג דיכול לומר שונא מתנות יחי', שא"ה דאין על חבירו חיוב לקבל מתנה ואף דכופים על מדת סדום אם זה נהנה וזה לא חסר, התם הוי חסר כיון דמדת חסידות שלא לקבל, אבל הכא כיון דהוי לוה רשע ובידו לשלם פשיטא דלא שייך מדת חסידות כדי להיות רשע. ועי' כיוצא בו במ"ק יא:

בההיא גמלא דתירא דמריון ברי' דרבין וכו' דאתרע מילתא בא' מהם ופסקי' לגמלי' ומק' ר' אשי למה לא חשש להיזק של חברו ותי' אדם חשוב שאני וכ' ריטב"א שם אי מחמיר על עצמו ובטל ממלאכה י"ל דחייב לשלם ההפסד לשותפו ועי' ספרי ח"א סוגיא ט' אות ה', וכן בחו"מ ע"ב סל"ח דאינו יכול לקדש את השם במשכון של ישראל וכ"כ

מהרי"ט אלגזי בכורות פ"ה אות נ"א ד"ה הן אמת בשם רדב"ז דיכול המוכר לומר לא מפני חסידותך אפסיד:

ועי' שער משפט קע"א סק"ו מסופק אם המקבל אדם חשוב שהנותן יש לו הנאה מה שזה מקבל ממנו וכמ"ש חו"מ ק"ץ ס"ו אם לרשב"ג יכול זה שרוצה לחלוק לומר לו טול חלק הגדול במתנה דל"ש לומר שונא מתנות, וצ"ע דהלא זה טעם ת"ק ב"ב דהנותן מתכוון לטובת עצמו וכמ"ש אס"ז וסמ"ע סקכ"ד, ורשב"ג חולק דאפי' אם הוא גם טובת הנותן יכול לומר אי אפשי במתנה:

וק' לי בחולין מד: ר' זירא כי משדרי לי' לא שקיל משום שונא מתנות כי הוו מזמנין לי' אויל אמר אתייקורי הוא דמתייקרו בי וכ' רש"י הנאתם היא ואין זו מתנה, ולמה כי משדרי לי' לא שקיל הא גם במתנה לאדם חשוב שייך טעם זה דיש להנותן הנאה, וגם ק' הא רשב"ג ס"ל דאפי' אם יש לנותן טובה מ"מ שייך שונא מתנות וי"ל דגם ר' זירא מודה דאין כופים אותו לקבל וכדעת רשב"ג:

והנה לפמ"ש בירושלמי פאה פ"א ה"א ומובא בתו' קדושין לא. ד"ה כבד ובבאה"ט או"ח כ"ה סק"א דלמצות תפילין ולולב א"צ לחזור על הפתחים רק בכבוד אב, י"ל ה"ה לפריעת בע"ח אין כופים אותו לקבל צדקה או מתנה, אבל באמת נראה דזה החילוק בירו' בין תפילין לכבוד אב, דרק במצות שבין אדם למקום פטור לקבל צדקה ובכבוד אב חייב דהוי בין אדם לחברו וא"כ כ"ש בפריעת בע"ח דחייב לחזור על הפתחים ובפרט לפמ"ש בירו' שם בסמוך א"ר אבון ומה אם דבר שהוא פריעת בע"ח וכו' א"ר לוי וכו' גדול הוא דבר שהוא פריעת חוב וכו' הרי דכבוד אב הוי כפריעת חוב' ואף לפי דקיי"ל ביו"ד ר"מ ס"ה דגם בכבוד אב א"צ לקבל צדקה מ"מ י"ל דפריעת בעל חוב חמור יותר:

וק' על רמב"ם פ"ה משבת ה"א דבנר שבת חייב לחזור על הפתחים מנלי' ומ"ש מכל מצות דאו' שאינו צריך כמ"ש בירושלמי, ואולי משום דנר הוא לשלום בית והוי בין אדם לחברו וחמור יותר, וצ"ע:

מה שהביא בס' בשם חיים שאל דצדקה נכון יותר לקבל ממתנה, יש לדון ע"ז ממ"ש הוא עצמו בספרו ברכי יוסף בשיורי ברכה יו"ד רנ"ה א' על מ"ש סעיף א' שירחיק עצמו מן הצדקה וז"ל כבר כתבנו שכוונת רז"ל שלא יהנו הלומדים אפי' דרך מתנה, אך לפי שאין ספרו חיים שאל אצלי לא אוכל לשפוט על דבריו שם:

סימן יא

כ"ה תמוז תרע"ה מאסקווא.

כבוד הרב הגדול אפרתי ושוע ס' מ' זיסקינד ברלין מרינה.

קבלתי יקרתו ואשר שאלני אם מותר לו לצאת לרה"ר בשבת במשקפים על עיניו כי צריך להם בעת התפלה וגם עיניו כבדות לראות בחוץ, ופלפל בהלכה אי שייך בזה גם חשש רפואה וכתב דמשמעות רמ"א באו"ח ש"א סעיף י"א לאיסור וכי בש"ס וקדמונים לא נזכרו משקפים ולהם הועיל קדושא דבי שמשא יותר ממשקפים לנו (ברכות מג:):

הנה מ"ש מרמ"א, שם לא מיירי כלל אם נושא את בתי העינים על עיניו רק שהם בתוך התיק ונושא התיק של כסף לתכשיט ולכן אסור מפני שהם טמונים, ואף שאין הדין מפורש בש"ע, מ"מ פשיטא דשרי דהוי דרך מלבוש ומ"ש מקמיע מומחה ורק שייך גזרה שמא יפלו ואם הם הדוקים היטב על האזנים ולא שכיח נפילה שרי. וזה ימים רבים בימי חורפי נשאלתי בזה והסכים עמי אחי מורי מחבר דברי ישכר להיתר ועי' שואל ומשיב מהדורא תליתאי ח"א סי' ק"ט:

וחשש רפואה בשבת לא שייך בזה מכמה טעמים. א) כיון דאין כאן שייכות לשחיקת סמנים וכמ"ש הג"ה מיי' פכ"א משבת אות ד' שהשיב ר' אביגדור כהן דמותר ללחוש ול"ש בזה גזירת שחיקת סמנים וכמ"ש שכ"ח סמ"ה סעיף מ"ו נותנים כלי ע"ג העין להקר. ב) וגם הוי כמ"ש סעיף ל"ז באוכל ומשקה שהם מאכל בריאים וסעיף מ"ד רוחצים במי גרר שכן דרך בריאים, ומשקפים הרבה בנ"א בריאים נושאים. ג) וגם הא אינם מרפאים כלל רק משמרים את העינים שלא יתקלקלו והוא כמ"ש שכ"ח כ"ג גבי ספוג וסעיף כ"ד נותנים עלה ע"ג מכה וסעיף כ"ז מכה שנתרפאה נותנין עלי' רטי' שאינו אלא כמשמרה:

ב) **ואודות** מכילתא יתרו פרשה ז' מ"ש זכור ושמור זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו, מה כוונת המשל. וגם בעל ברורי המדות תמה ע"ז וכבר נשאלתי על זה. פשוט נ' הפי' כמו אם זאב הולך לקראתך והוא מלפניך. הנך ירא מפניו שלא יטרוף אותך, אף אם הנך רואה אותו מאחריו שכבר הלך לו, בכל זאת עודך מפחד פן יחזיר פניו וישוב אליך עד שכבר הוא במרחק מקום, כן השבת, מלפניו בערב שבת צריך יראה ושמירה כי כל רגע קרוב בואו וגם מאחריו בסוף השבת אף שהנך חושב כי כבר פנה יום, מ"מ עליך להזהר ולשמור עוד קדושתו ולהיות מוראו עליך עד שתדע ברור כי כבר שני ויהי לילה, והוא כמ"ש שבת קיח: יהי חלקי עם מכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי:

ג) **ומה** שהעיר כ"ת מה פעולת בשול במים בשבת כיון שאין בהם שום שנוי אחר הבשול יותר מבתחלה, הנה בביצה לד. אחד מביא את האור וכו' ואחד מביא את המים וכו' כולם חייבים וברמב"ם פ"ט משבת ה"א דמחמם מים חייב ושם ה"ד דכולם משום מבשל,

ונ' שהי' ק' לו לפי' רש"י דאור ועצים חייב משום מבעיר מה קמ"ל דחייבים פשיטא, גם מה ס"ד דמקשן והתניא אחרון חייב וכולן פטורים, היתכן דמביא אור ועצים פטורים משום מבעיר ע"כ מפרש דרק משום בשול הי' הס"ד דפטורים אבל מחיוב מבעיר לא קמיירי ופשיטא דחייב וכ"כ ה"ה פי"ב ה"א בשם הראב"ד דחייב שתים, והא דאחרון חייב היינו האחרונים מגיס ומביא מים ונותן תבלין, וע"ז תירץ דכולן חייבים משום בישול ובריית שני' מיירי אם נתן אור לסוף, וס"ס לכ"ע בישל מים חייב, ועי' פני יהושע שבת מ: דהא דנקט במים בשביל שיחמו ולא קתני בשביל שיבשלו משום דבמים אין הבישול ניכר כלל ומביא את הפר"ח יו"ד סי' ס"ח סקי"ח שנסתפק אי שייך בישול דאו' במים ומביא מקור זה מביצה, ועי' תפארת ישראל כלכלת שבת סי' י"א שהקשה הא מים גרועים מבושלים מחיים ולמה חייב כשבשלם. וא"י מה מק' דפשיטא דאי בעי לתבשיל או לחמים דצריך דוקא מבושלים, ועי' פמ"ג שי"ח א"א סק"ב דאם בשל גוי מים בשבת ונצטננו דאין צריך להמתין במ"ש בכדי שיעשו אבל בו ביום אסורים:

סימן יב

להגאון הנפלא מ' מאיר דן פלוצקי יחי' אב"ד אסטראווא.

קבלתי בשמחה ספרו הנחמד חמדת ישראל חלק שני וכמעשהו בראשון כן הפליא לעשות בשני והוא מלא ברכת ה' על כל גדותיו, ואשא ברכה. כי ילכו יונקותיו ויפיצו מעינותיו ורבים ילכו לאור תורותיו, והנני להעיר איזה הערות:

א) בסי' כ' **נצב** כ"ג למשפט עם מר אחי בדברי ישכר סי' כ"ד, ותורף הענין, דבס' חלקת יואב ח"א או"ח סי' ו' חידש דאין בסריקה בשבת איסור תורה ומר כותב שכן כ' באגלי טל, מפני כי מקור האיסור במשנה (נזיר מב:) נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק, והק' בגמ' הא הוי דבר שאינו מתכוון ותי' כל הסורק להסיר נימין מדולדלות נתכוון וכ' תוס' שם שאינן מחוברות יפה ונוחין להנתק, וכיון שאין בסריקה פסיק רישא ליתלש שערה שלימה רק נימין מדולדלות, ובשבת צד: איתא דצפורן שפירש רובה אף בכלי פטור דמן התורה הוי כתלוש וה"ה בנימין מדולדלות דכל לשון מדולדל הפי' דנתלש ברובו ומחלק שם בין נזיר לשבת, וע"ז חלק בדברי ישכר, דמניין לו הפי' בנימין מדולדלות שפירשו רובן, הא י"ל שמדולדלות היינו שמחוברות במקצת ותלושות במקצת. ואין כאן ענין לרוב ומעוט כלל, וגם אותן שמחוברות רובן ונתלשו במקצת ג"כ כוונתו להשיר, ולא דמי לצפורן שפירשה רובה, והוי בסריקה אי' דאו' והשיג עליו כ"ג וז"ל כיון דתיבת מדולדל הכי פירושו בכל מקום שמעורה במקצת א"כ הכא נמי הפי' כן וכן מבואר בחתם סופר

יו"ד ק"מ בפשיטות וכן נראה מדקדוק לשון רש"י בנזיר שפי' ולא נעקרו לגמרי נראה דרובן פרשו:

הנני מתפלא מאד במ"ש שבכל מקום הכי פי' שנתלשו רובן:

איפה מצא מר כן. עי' חולין מב: סימנים שנדלדלו ברובן טרפה, הרי דכ' דוקא ברובן אבל לולא שהבליט תיבת ברובן, הי' הפי' נדלדלו מחציתן, וכן במקואות פ"ט מ"ד צפורן המדולדלת פי' הרא"ש שנדלדל מקצתה, ואף שבנדה פ"י סי' כ"ו דעתו דפרשה רובה, היינו לענין דינא פוסק כן משום התוספתא, ומ"מ במשנה לא פי' כן, מבואר דסתם מדולדל הוא מקצתו ולא רובו, וכן מפורש בב"י יו"ד קצ"ח שכיון שהרמב"ם כ' כלשון המתני' צפורן המדולדלת ולא חילק בין פי' רובה למיעוטה אין נפ"מ ואפי' פי' מעוטה אין חוצץ הרי דסתם לשון מדולדל לא משמע רובה, ופשוט דהכל לפי הענין כי בע"ז מו. גבי אבני הר שנדלדלו דמקשה מה להר שכן מחובר ושם ע"כ הכוונה שנעקרו לגמרי. ומח"ס הנ"ל אין ראי' לשבת, דרק לענין השחתת זקן הוא פוסק להיתר ולא דמי לנזיר דכ' גדל פרע אבל אינו מעמיד ליסוד דרובן נעקרו, וי"ל דגם אם נעקרו מתחלה רק מחציתן לית בהו לאו דהשחתה ע"י סריקה דג"כ מושחתים ועומדים הם:

וגם אף אם היינו אומרים כי מדולדלות היינו שנעקרו רובן והוי רק אי' דרבנן, אבל האם אפשר להחליט דהסורק ראשו מכוון לתלוש רק אותן שרובן נעקרו, הלא ודאי שמבקש להסיר כל אותן השערות המתנועעות מעט ואף אותן שהן מחצה עקורות שסריקתן איסור **דאו**':

וגם לפמ"ש רש"י שבת נ: דבמסרק ודאי משיר וכ"כ שם פא:

דהוי פ"ר וכן כ' באס"ז נזיר ורע"ב שם, וכ"כ רמב"ם בפ"ה מנזיר הי"ד שמשיר ודאי ורא"ש ביצה פ"ב סי' כ"ד דהוי פ"ר וכ"כ ריב"ש שצ"ד ואו"ח ס"ס ש"ג שאי אפשר שלא יעקרו, וע"כ דהא דאמרי' בנזיר כל הסורק להסיר נימין וכו' הכוונה משום פ"ר רק דלא נימא דהוי פ"ר דלא ניחא לי' בתלישת שערות ע"ז קאמר דניחא לי' וכמ"ש ב"י ס"ס ש"ג וכן מובא בשם אורח מישור נזיר. וא"כ לדעת תה"ד סי' ס"ד דפסיק רישא בדרבנן מותר ע"כ דסריקה או' דאו' היא:

וגם מה זה דמיון לצפורן שפרשה רובה, שהכל רואים אי פי' רובה או מקצתה:

תשא"כ בשערות מאן מפיס והלא אי אפשר לצמצם אי נדלדלו רובן או מחצית ואין איש בקי להבחין בהררים התלוים בשערה וגם ס"ס נפל פיתא בבירא דהלא יש שערות קשורות ומסובכות זו בזו כמ"ש מר אחי בשם ריב"ש וכוונתו להסירם וזה ודאי אי' דאו', ואיני יודע איך אפשר להתעקש נגד החוש:

והנה מר דחה את דבר פלפול שבס' דברי ישכר על קו' ריב"ש על רש"י שכ' משום פ"ר ובנזיר אמרו שנתכוון לנימין המדולדלות, ותי' מר אחי דבאמת החיוב משום פ"ר על השערות המחוברות, אך אלו לא היתה כוונתו למלאכת התלישה כלל אפי' הי' פ"ר הי' הסורק פטור דהוי מתעסק וכנתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר אלא אם נתכוון לנימין אפי' נימא דהוי רק אי' דרבנן מ"מ כיון דס"ס עוסק במלאכת התלישה שוב אינו מתעסק וחייב על תלישת שערות המחוברות לגמרי דהוי פ"ר והביא דוגמא משבועות יז: בסמוך לוסתה חייב חטאת אף דוסתות דרבנן ול"ח אנוס:

והשיב עליו מר שאי נימא דהוי מתעסק למלאכת תלישה גמורה, אינו חייב אם מתכוון לתלישת נימין מדולדלות דאינה אלא דרבנן והוי מתעסק, והביא ראי' מירושלמי שבת ספי"א דמכוון לחצי שיעור הוי מתעסק לשיעור שלם, וגם אי מכוון לחמם בעריות והערה הוי מתעסק אלא שבעריות חייב שכן נהנה:

הנה לענין הדין אין חקירה זו מעלה או מורידה וקרוב שדברי מר צודקים בזה, ובכל זאת אומר מדוע לא הביא מר ראי' מרמב"ם פ"א משבת ה"ח נתכוון לאיסור קל ונעשה אי' חמור כגון שנתכוון לזרוק בכרמלית ועברה האבן לרה"ר פטור ורק הביא ראי' מירושלמי בח"ש, וע"כ משום דבכרמלית לא נעשה מחשבתו מש"ה הוי מתעסק משא"כ בנימין באמת תלש אותם אלא שהוסיף שתלש גם השערות המחוברות ולכן הביא ראי' מח"ש שאף שאכל מה שחשב אלא כיון שהוסיף יותר ואכל שיעור שלם הוי מתעסק, אבל יש לדון דדוקא בח"ש הוי מתעסק משום דנתכוון רק לחצי המלאכה ולא לכולה אבל הכא בשערות י"ל דלא משמע לאנשי חלוק בין שערות מדולדלות במקצת או ברובן והוי כנתכוון ללקוט תאנים אלו וליקט תאנים אחרות דכיון דהוי מין אחד אינו מתעסק, וגם י"ל דהא דמתעסק בשבת פטור משום מלאכת מחשבת כמ"ש כריתות יט: ותו' שבת עב: ד"ה נתכוון ועוד, וחצי שעור לא הוי מלאכת מחשבת כמ"ש רשב"ם ב"ב נה: ד"ה במס' שבת וזה טעם בח"ש דהוי מתעסק, ואף דמצינו ביומא פ. דאפי' בח"ש לא מקרי שב מידיעתו ועי' ת' הרי"ם יו"ד ט', שאני התם דבעי' שידע שחייב חטאת, והדמיון שהביא מר מקריבת עריות להעראה דהוי מתעסק, לא דמי דהמה שני דברים שונים ואינם מין אחד:

ובודאי שכוונת בעל חלקת יואב היתה טובה ללמד זכות על בנ"י מפני שראה שאין שומע בקול מורים, והנני מעתיק בזה סוף דברי מכתבו אלי בענין סריקה מיום א' חוקת תר"ע: **וז"ל** ובגוף הדבר שרוצה כ"ת לתקוע עצמו שיש בזה איסור סקילה ח"ו, לא אדע על מה, דהרי אנו רואים שהעולם נפרץ בזה הרבה ואפי' בנות החסידים סורקין שערותיהם

בשבת בפרהסיא, ואנו שותים אח"כ את היין שנגעו, א"כ ודאי דיש לנו לחפש שלא יהי' עכ"פ אסור סקילה ואף דאין זה תירוץ כלל כיון דמ"מ אסור מדרבנן אבל עכ"פ הוא זכות שלא ישתו יי"נ ח"ו, ואולי שכוונת כ"ת שעי"ז שישמעו שהוא אי' סקילה יחמירו בדבר, אבל בטח כ"ת יודע שבעוה"ר אין לנו שומע, כי הרבה מאיסורי שבת עושים במלאכת צידה ובריה ובישול בשבת והולכים בפרוע ראש בשוק ואוי מה שעלתה בימינו, ובהתאסף ראשי הרבנים זה פעם ושתים אינם רוצים לעשות דבר ממשי בעד היהדות ההולכת ומתדלדלת יותר ויותר, ורובם חוששים רק להטבת מצב הגופני והחומרי, ה' ירחם. עכ"ל:

ב) בס"ס ט"ז על קו' הגאה"ק מגור שליט"א במשנה יבמות לה: הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת אם הולד של קיימא יוציא וחייבים בקרבן, לשי' תוס' סנהדרין נט. דלהמית עוברין ליכא רק אי' דרבנן אמאי לא נעשה פעולה להמית העובר כדי שינצלו מאיסור אשת אח, הא הוי כהדביק פת בתנור דהתירו לרדותה קודם שיבא לחיוב חטאת:

וי"ל דהנה מג"א רנ"ד סקכ"ב מקשה למה ברדיית הפת לא העמידו דבריהם במקום כרת כמו בערל הזאה ואיזמל ותי' בנתיב חיים דר"ן כ' דרדיית הפת לא נאסרה משום שבות רק משום עובדא דחול מש"ה לא העמידו דבריהם וקילא יותר וא"כ באיסור מיתת עוברין דהוי דרבנן שפיר העמידו דבריהם, ועוד נ' לפמ"ש בחי' רעק"א שם על קו' מג"א דרק בהזאה העמידו דבריהם שלא לחלל שבת אף דבטל מפסח דהוי שני ענינים משא"כ ברדיית הפת ל"ש להעמיד דבריהם שלא לחלל שבת ברדיי' ועי"ז יהי' חלול שבת יותר גדול באפי' כיון דס"ס יבא לידי חלול שבת, טוב יותר לחלל בשבות מלחלל שבת במלאכה דאו' ובזה מיישב קו' פמ"ג בפתיחה לה' ק"ש ד"ה ואי קשיא עיי"ש:

והנה מ"ש על קו' פמ"ג. עי' פמ"ג א"ח רמ"ב א"א סק"א דמקשה על צ"צ מובא במג"א שם דאם מיקרים שער הדגים נכון לתקן שלא יקנו דגים ומותר לבטל עונג שבת, וראי' ממשנה כריתות ח. המעון הזה וכו' ולימד דה' לידות ודאות מביאות קרבן אחד, ותמה דהתם עשו תקנה בשוא"ת שלא יבאו לקום ועשה ויאכלו בטומאה אבל איך עושים תקנה בשב ואל תעשה לבטל חודש א' עונג שבת מחשש פן יבטלו הרבה בשוא"ת, וק' לי הא הכא נמי בק"ש דכוותה דכ' כן בתר"י ריש ברכות דפטרו חכמים לקרוא אחר חצות אם שכח, משום גזרה שיבטל בשוא"ת ויתרשל תמיד בק"ש, וכן מצינו במ"ק ח: ר' יצחק נפחא אמר דאין נושאים נשים במועד מפני בטול פרי' ורבי' ושמא ימתין תמיד עד המועד וכן שם יד. דאסור לגלח במועד כדי שלא יכנסו לרגל כשהם מנוולים וכן בר"ן

ביצה רפ"ב ד"ה אמר רבא דאף דעירוב משום כבוד שבת מ"מ אם אבד עירובו לא יבשל לשבת דמוטב שלא יתעדן בשבת א' ויתעדן שבתות הרבה:

וס"ס הכא להרוג העובר אסור דהוי שני ענינים ולא התירו איסור דרבנן בשביל שלא יעבור אי' אחר דאו' וגם אפי' אי הי' מותר להמית עובר אין זו עצה כי ע"פ רוב יש סכנה בדבר להאם:

ג) **ומדי** דברי בו אעיר על קו' מר בפרדס שנת תרפ"ב סי' ק"כ שתמה במתני' ר"ה כה. שגזר ר"ג על ר' יהושע שיבא אצלו ביום כפיר שחל בחשבונו, אמאי הי' ר"י מיצר הא הוי רק מלאכה שאין צריכה לגופה ע"פ מ"ש מהרי"ק סי' קצ"ג דהא דסנהדרין ע"ד: דא"ל גוי לישראל קטול אספסתא הו' משאצל"ג כיון דאין לישראל צורך במלאכה ועושה רק לפטור ממיתה הכא נמי עושה רק מפני גזרת ר' גמליאל ולא מרצונו:

הנה ודאי דר' יהושע ס"ל משאצל"ג פטור כמו שאמר (כריתות יט:) הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה פטור וכו' והא בהא תליא כמ"ש רש"י שבת קו. ד"ה מתני', אך לרפרם שם יד. דאין עירוב והוצאה ליוה"כ איך יפרנס משנה זו דר"ה מה גזר ר"ג ומפני מה הי' ר"י מיצר וע"כ צ"ל לרפרם דר"ג גזר עליו רק איסור דרבנן. וזה שהבליט גוזרני עליך שתבא במעותיך והיינו אי' מוקצה שישא את המעות, ולפ"ז גם לדידן מה בכך דהוי משאצל"ג ס"ס יש כאן איסור דרבנן ואי דלרפרם יהי' תרי דרבנן מוקצה דרבנן ואצל"ג, י"ל דרפרם ס"ל כר' יהודה דמשאצל"ג חייב:

אבל עיקר נראה דדוקא מי שעושה ע"פ אונס מיתה הוי מלאכה שאצל"ג משא"כ הכא שלא הי' ביד ר"ג לכוף את ר"י להוציא ביו"כ ואם יוציא לרצונו הוא דעביד והוי ככל שליח שעושה שליחותו, ולדעת מר למה אסרה תורה לחלל שבת בכבוד אב הא עושה מחמת גזרת אביו והוי משאצל"ג אלא ודאי דאם אינו אנוס אע"פ שעושה ע"פ פקודת אב או נשיא הוי מלאכה צריכה לגופה:

ובתוס' שבת עב: ד"ה הניחא דכ' דאם חלל שבת מאהבה ומיראה חייב מוכח דלא כמהרי"ק, אם לא שנחלק דדוקא באונס מיתה כהאי דסנהדרין דעת מהרי"ק כן. אבל מיראת עונש אחר מיקרי צריכה לגופה:

סימן יג

סיון תרפ"ב טאראנטא.

נשלחו אלי חוברות התבונה, וראיתי בחוברת ב' צד ט"ז מאמר בעניני שבת מ"ש לענין משמרת, ומרבה דברים בלי ענין. ופשוט דהא דשבת קלז: אין תולין משמרת הוא משום אוהל כמ"ש בגמ' ותוס' ד"ה דר' אליעזר וחי' ר"ן וטוש"ע או"ח סי' שט"ו ס"ט, והא דאמר

אביי (קלח.) מדרבנן שלא יעשה כדרך שעושה בחול ונקט חומרי מתניתא (מליצה ע"פ מ"ש ביבמות קב.) הנוד והמשמרת וכו', ותמוה למה חזר ממ"ש תחלה משום אוהל עראי ולמה כ' טעם אחר משום עובדא דחול, וע"כ נ' דעובדא דחול, הפי' כמ"ש ביצה לב: דאוהל עראי גזרו משום אוהל קבע וזה מ"ש עובדא דחול וכ"כ הגר"א שט"ו אות ט"ז ואות י"ח. וראי' ברורה דיש טעם אוהל מפרוונקא (שם קלט:) דאכולי כובא אסור ופרש"י משום אוהל וכ"כ רמב"ם פכ"ב משבת הלכה ל"ג, וכיון שרמב"ם ס"ל טעם אוהל, א"כ מ"ש פכ"א משבת הי"ז דאסור לתלות משמרת משום שמא יבא לשמר, ע"כ כוונתו דאפי' באופן דלא שייך אוהל מ"מ אסור משום גזרה זו, אלא שדברי רש"י קלט:

ד"ה מעדים שכ' דהא דאין תולין המשמרת לאו משום אוהל אלא משום עובדא דחול, זה צ"ע מאד ומ"ש מפרוונקא הנ"ל, והא דמותר לתלות בה רמונים היא קו' רשב"א קלח. ד"ה אלא. ועי' שט"ו מג"א סקי"א ונתיב חיים:

ומ"ש הכותב, דהכא במשמרת הוי רק תוספת אוהל עראי, א"י מה קאמר דהא בגמ' אמר השתא לר' אליעזר אוסיפי וכו' למיעבד לכתחלה שרי, ומש"ה מק' רק דר' אליעזר אדר"א ולא מחכמים משום דחכמים שרי רק להוסיף והכא הוי עשיית אוהל לכתחלה, ומ"ש שם ע"פ הירו' אין הכרע לפירושו ומפרשים כ' פי' אחר, וס"ס בבבלי א"א לפרש כן דמפורש להפוך:

והנה ע"פ מ"ש תו' שבת צה. סד"ה והרודה דאפי' בעשיית אוהל ביו"ט הוי רק אי' דרבנן משום מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש דמגבן חייב משום בונה, ואף דבערובין לה. לרבה ור"י ס"ל לר' אליעזר אין בונים בכלים ולכאורה א"כ ל"ש בנין במגבן אך הא קיי"ל דאין בנין בכלים כרמב"ם פכ"ב משבת הכ"ו וש"ע ר"ס שי"ד ומ"מ קיי"ל דמגבן משום בונה כמ"ש רמב"ם פ"י הי"ג וע"כ כפי חילוק הרא"ש ערובין שם וה"ה פ"י משבת הי"ג ופ"ח ה"ז, ומה שהקשה על בנין בהמ"ק עי' חבלים בנעימים ח"א סוגיא נ' אות ח' ד"ה ולפי:

וראיתי באבני נזר או"ח רכ"ג אות ח' ט' שתירץ קו' הנ"ל למה חזר אביי ממ"ש תחלה משום אוהל וחידש משום עובדא דחול, דהנה ק' קו' מג"א שט"ו סקי"א הא אין אי' באוהל רק אם עושה גם המחיצות בשבת והכא במשמרת הא המחיצות היו מבעוד יום, וע"כ כ' אבני נזר דהגמ' קלז:

הא קאי רק לר' אליעזר ור"א לשיטתו במתני' שבת קה. דאחת, על האריג חייב וכמו כן בכריתות יט: ע"כ מצרפים את המחיצות שמע"ש אבל לדידן באמת אין במשמרת משום אוהל:

אבל א"א להסכים לו, כי הלא בפרוונקא (קלט:) הגיגית היא מקודם שבת ולמה כ' רש"י ורמב"ם אי' אוהל, ובאמת דעת ר' אליעזר הוא כן היכא דעשה מקצת המלאכה לפני שבת חייב כיון שהמלאכה נעשה רק שחסר מן השיעור ומצרפים חצי' היום כגון בארוג ובכתב אות א' סמוך לכתב (שבת קד:) אבל מלאכה שצריך שני ענינים שונים כגון באוהל דצריך מחיצות וגג אינו חייב גם לר"א אם עשה בשבת את הגג לבדו, והן הן הדברים מ"ש בנפש חי' או"ח ל"ז לתרץ קו' הרב מקוטנא על עקירה והנחה, ומ"ש אבני נזר בסוף אות י"ב עליו שביקש לעקור דברי גמ' כריתות מפשטן, ובאמת מ"ש נפש חי' הוא הפירוש הפשוט והאמתי:

ועי' עוד באבני נזר שם אות ב' על מ"ש תו' ד"ה דר' אליעזר דרק בדרבנן ס"ל לר"א מכשירים דוחים אפי' אפשר מאתמול, הקשה מפסחים סה: דמודה ר"א לר' יהושע בשבות שאפשר מעיו"ט שאסור. והיא קו' תוס' פסחים סח: ד"ה מאי ראי' ומצויין כאן בגליון:

סימן יד

תרפ"א.

נדרשתי פה סאראנטא מרבים וכן שלמים למצוא דרך לתקן שיהיו בני העיר מותרים בטלטול בשבת ואמרו סולו סולו פנו דרך "להרים מכשול" (**לפ"ק**).

והנה גלוי לכל כי מצוה רבה לתקן ערובי מבואות שלא יכשלו בני ישראל בחלול שבת. וראש המדברים בזה הוא הרא"ש בתשובה כלל כ"א סי' ח' וז"ל. אתה ר' יעקב כבר כתבתי לך על ענין הערוב שנהגו בכל גליות ישראל להתיר מבואותיהם המפולשים בין הכותים בצורת פתח ואתה אסרת אותו לקהל פיריש וכתבת לי ראיותיך ואני הודעתיך שאין בו ממש והזהרתיך שתחזור בך ותאמר לקהל שיתקנו מבואותיהם והנה הוגד לי שאתה עומד במרדך ומכשיל את הרבים בחלול שבת לכן אני גוזר עליך שתהק המבואות המפולשות לרשות הרבים בצוה"פ ואם לא תתקן המבואות אני מנדה אותך ואם היית בימי הסנהדרין היו ממיתים אותך וכו' ובתשב"ץ ח"ב סי' ל"ז מובא בברכי יוסף שס"ג ב' כתב אין חשש עברה בתקונו מבואות ח"ו ואדרבה הזריז ה"ז משובח ואיכא לאתמוהי על מי שאפשר לו לתקן ואינו מתקן ואלמלא טרדת הגירסא דרך ת"ח הוא לתקן ומי שלבו נוקפו בזה הדיוטות גמורה היא או מינות נזרקה בו (והאי פלגאה דאזיל בתר אפכא ויצא לנגח את הרב בקראקא, כותב כוזב שהתשב"ץ קאי על ערובי חצרות, נגד המפורש). ובחתם סופר או"ח צ"פ כ' שאל ממני הרב לברר לו מדברי חז"ל שראוי ונכון לכל קהל עם ישראל בכל מקומות מושבותיהם לתקן מבואותיהם בתקוני צורת הפתח או שאר

תקונים כיוצא בו כדי שלא יכשלו רוב המון עם בהוצאה מרשות לרשות ביום ש"ק, דבר זה אין צריך לפנים ולראי' והוא מן השכל ומן המבואר להדיא בדברי חז"ל, השכל מחייב באשר ידוע ששמירת ש"ק היא אצלנו ממצות הראשיות ומי שאינו משמר כהלכתו הרי הוא ככופר ומומר וכו' ואנו מצווים על הקטנים שלא להרגילם בחלולי שבת כמ"ש או"ח שמ"ג וא"כ כל בר דעת ישפוט בשכלו שא"א בשום אופן לקהל ישראל לשמור את כל בני ביתם קטנים כאלו וגם לא נשותיהם וחלושי דעת לשמרם בכל יום שבת מבלי להוציא מפתח ביתו החוצה וכמה צער יסבלו הגדולים הנזהרים א"כ השכל הפשוט גוזר שראוי ומחויב לתקן החצרות והמבואות בערוב ועי' ביצה טז: כיון דמקלקלי בי' רבים היינו קלקולא וכו' והדבר מוטל על הרב שבעיר לתקן המבואות ואם לאו מכשול וקולר העם על צוארו וכמ"ש בערובין סח. מבואה דאית בי' גברי רברבי כרבנן לא להוי בה לא ערוב ולא שתוף וכו' וכו' ופשוט שמע"ל ישתדל בכל עוז לתקן בני קהלתו, ובחכם צבי סי' נ"ט כתב יש לסמוך על מסתברא דידי' בשעת הדחק שאי אפשר בשום אופן אחר לתקן, שלא יכשלו בו רבים, ובת' הרי"ם או"ח סי' ד' כ' על דבר הטלטול בעירנו א"י למה רו"ם מחפש אחר חומרות וכו' ושבח הרבה המתירין כי באמת הוא להרים מכשול, ונפש חי' או"ח ס"ס כ"ה כתב ולדינא בעיר שרבו המתפרצים ונושאים משאות ביום השבת בפרהסיא צריכים אנחנו לגבב כל הקולות שאפשר להקל ובח"ס סי' פ"ט הביא שבעירו פ"ב וכו' ולא אמר מידי לאשר הדור פרוץ במלואו ואם זה אמר הח"ס בפרעסבורג ובימים ראשונים אשר היו טובים מאלה מה נאמר אנחנו בימים האלה עכ"ל, ובס' דברי ישכר סי' כ"ח אות ל"ו הקשה על נפש חי' שכ' שיש להקל יותר אם הדור פרוץ הא אדרבה בערובין ו. אמרי' רב בקעה מצא וגדר בה גדר אלמא אם יש מקילים ראוי להחמיר ועיי"ש מה שתי', אבל לק"מ דהתם ההמון בעצמו עשה המחיצות שלא ע"פ דעת חכם ולכן כיון שלא היו בני תורה חשש שמא יקלו שלא כדין לכן החמיר עליהם יותר. אבל כעת שאין ההמון מתקנים המבואות רק החכם איך שייך לגזור עליהם ולהחמיר יותר מהדין הלא הם אינם בעלי דברים כלל, ופשוט כמו שכ' בספרים בשביל שהדור פרוץ ומטלטלים באיסור, מצוה להצילם מעברה, וכ"כ שואל ומשיב מהדורא תליתאי ח"א סי ר"ג מע"ל אמר לקיים דברי חז"ל ויחן את פני העיר שקבע להם ערובין וכ"כ אבני נזר או"ח סי' רס"ו אות ד' והמתעקש בזה ומונע מלהעמיד הערובין הוא מחטיא את הרבים ועתיד ליתן את הדין וכ"כ בס"ס רס"ה אות כ"ה שאם לא יהיו ערובין יבאו לפרוץ באיסור שבת לגמרי ע"כ כל מה שיכולים לעשות צדדים להתיר מחויבים לעשות עכ"ל:

גבולות העיר. מצד מזרח מקיף אותה נהר דאן וההרים מסביב, מצד מערב הנהר האמבער וההרים והחריצים שבוטר הנקרא הייא פארק. (אח"כ נעשו שנויים בצד מערב ובצד דרום, וההיתר מתוקן יותר) בצד דרום הנהר הגדול לייק אנטאריא ואחריו יש תלי תלים ובינם לבין הנהר מקום פנוי. בצד צפון מקיף אותה הטיליפון העובר לאורך רחוב בלויטר. ואדבר בראשונה מענין הטיליפון שהרבה עמודים בולטים למעלה מן החוט של מתכות, כצורת הט"ג, ולכאורה הוא צורת הפתח מן הצד דלא מהני כמ"ש בערובין יא. ושס"ב סי"א:

אך הרב מליסא בסוף ס' מקור חיים בתקון ערובין כתב דאף דצוה"פ מן הצד לא מהני מ"מ אם חקק בתוך הקנים וכרך החבל על גבו כשר דהא הטעם דבעי' על גבו משום דהמשקוף צריך על המזוזות ובמשקוף גופא אטו אם המזוזה רחבה מהמשקוף לא שם פתח הוא, ועוד הא אין שיעור ללחי ואלו היינו חותכים הקנה שעד החבל הי' כשר הכא נמי כשר דאף שאינו פסיק כמאן דפסיק דמיא עכ"ל:

ויש לומר בכוונתו ג' פירושים. א) דמיירי שאין גבוה כלום יותר מן החבל רק העמוד רחב יותר וע"ז כ' דלית לן בה דאין זה מן הצד דמה בכך שהמזוזה רחבה מן המשקוף ועוד דאין שיעור ללחי וי"ל דהנשאר הוי כמאן דפסיק ומ"מ בגובה לא אמרי' כן דכמאן דפסיק וכן פי' בת' בית שלמה יו"ד ס"ס קס"ז שאין יוצא מלמעלה כלום רק שאין קפידא מה שהלחיים עבין יותר מהחבל וכ"כ נפש חי' או"ח סי' ל"ד ומשנה ברורה שס"ב אות נ"ב ולפ"ז אין המק"ח חולק על הפמ"ג שס"ג מ"ז י"ט שכ' אפי' תחוב המשקוף בקנה לא מהני ומביא ראי' מהג"ה אשרי ערובין פ"א סי' י"ד שכתב ולא שיהי' תחוב בין שניהם מזה לזה, דהפמ"ג מיירי דגבוה יותר ובמק"ח אינו גבוה. אבל הפי' הזה תמוה דאיפה מצינו דבר זה שהמזוזה צריכה להיות בשוה עם המשקוף ולא רחבה יותר שהוצרך להשמיענו היתר זה, וגם הלא לשי' ט"ז שס"ב סק"ד דאם הקנה התחתון אינו גבוה מן החוט אף שהחוט מן צד הקנה מ"מ אם הוא בשוה לו כשר, הי' לו לכתוב דלדעה זו א"צ לשום חידוש דין זה, וגם אין ביאור מה נפ"מ בין אורך לרוחב וכיון דשייך לומר כמאן דפסיק למה לא נימא גם באורך ס' כמאן דפסיק:

ב) ולכן י"ל וברוחב לא הי' הו"א דהוי מן הצד רק מיירי שבאותו מקום שהעמוד רחב יותר הוא ג"כ גבוה ועולה למעלה מן המשקוף אבל במקום שהמשקוף מונח על המזוזה אין המזוזה גבוה יותר ומ"מ מכשיר וכ' ע"ז שני טעמים להתיר ואף דבגובה לא אמרי' כמאן דפסיק מ"מ היינו דוקא אם המזוזה גבוהה מן המשקוף במקום שהמשקוף מונח

אבל הכא שאין גבוה רק במקום הסמוך גם הגובה אינו מעכב ולפי פי' זה מתיר כן גם הפמ"ג מ"ז ס"ס שס"ב עיי"ש מ"ש חקוק מעט:

ג) וי"ל עוד יותר, דמירי בחקק וחולק על פמ"ג הנ"ל ומתיר אפי' באותו מקום עצמו גבוה המשקוף מן המזוזות משום דכמאן דפסיק דמי וכ"כ דברי מלכיאל ח"ג סי' ט"ז שכוונת המק"ח להתיר גם בכה"ג. אך לפ"ז יקשה מאד א"כ בכל צוה"פ מן הצד למה פסול נימא דכמאן דפסיק דמי וכן הקשה בנפש חי' או"ח ל"ד וכתב דלחולקים על הט"ז הנ"ל וסבירא להו דבצוה"פ מן הצד לא מהני בשוה ניחא דמה יועיל אף אם נאמר דכמאן דפסיק דמי, דאפי' אם פסק מה שלמעלה מ"מ פסול אם מונח מן הצד אך לט"ז דאם אינו גבוה למעלה כשר קשה נימא תמיד דהוי כפסיק, וצריך לומר באמת דדעת המק"ח דלא כט"ז וכמו שחלקו עליו בס' בית מאיר וקרבן נתנאל ונתיב חיים ואבן העוזר ונשמת אדם כלל ס"ח ח' ומביא ראי' כנגדו מריטב"א ערובין. ועל פי המק"ח הנ"ל כ' בנפש חי' סי' ל"ד להתיר בטילגרף דאפי' אם נימא כמו שנראה מהג"ה אשרי דלא מהני אם תחב הקנה האמצעי בין שני הקנים מ"מ בט"ג נחשוב היתד העקום כאלו הוא מהקנה התחתון שתחוב בו דבודאי אין חילוק בין אם הקנה התחתון עומד ביושר או בעקמימות וכיון דנחשב היתד הזה לקנה התחתון הוי כאלו יש חקק בקנה התחתון דמהני במונח עליו הקנה העליון כדברי המק"ח, והטילפון פה, הגביעים אינם תחובים בהעמודים עצמם אלא שעל העמוד מחובר מקל ברוחב ע"י מסמרים והמקל הוא בתוך ג' טפחים להעמוד ומן המקל יוצאים גביעים ועל הגביעים החוט מלמעלה וראש העמוד בולט למעלה, ולפי הטעם הזה של נפש חי' הכא בנ"ד עדיף מכל הט"ג, דהכא מסתבר יותר לומר דזה המקל היוצא מן העמוד השוה בשפוע עד המקל שמונח עליו הוא מן העמוד העיקר ומה שהמקל מונח על העמוד המשופע אף שבעמוד השוה הוא מה"צ אבל על המשופע הוא למעלה והוי כאלו המקל והגביע והחוט הוא צורה"פ וזה הוא למעלה. והלא פשיטא באילן שיש לו ענפים ועשה צוה"פ על ענף א' בודאי יועיל כמו כן כאן נמי דהמשופע היוצא מן עמוד השוה אפי' שלא ע"י חקיקה הוי אחד עם העמוד השוה והרי הוא כאלו הי' עמוד עקום ועל העמוד העקום הי' צוה"פ למעלה שכשר בפשיטות, הכא נמי המקל והגביע והחוט הכל נחשב לצוה"פ אשר הוא למעלה על המשופע וזה עדיף מטילגרף דשם נצרך לחשוב היתד כאלו הוא מקנה התחתון אע"פ שרואים שאיננו ממנו מכ"ש כאן שבאמת אחד הוא דמהני. וכ"כ הרב ר' שלמה דוד כהנא רב בווארשא וז"ל מכתבו עם ציור הטיליפון שלו הראיתי לכמה רבנים גדולים ובתוכם ידידנו הגאון מזאוויערצי

ובאנו לידי החלטה שהוא יותר טוב מהט"ג שבמדינתנו כי החבור של המקלות נעשים כעין קנה עקום והגביע יושב למעלה על הקנה העקום:

ומודעת שהקשו על היתר הט"ג מתוס' ערובין ב: ד"ה ואבע"א שהקשו מה פריך מפתח החצר שאני התם שהי' לו צורת הפתח שהכלונסות היו ע"ג ווי העמודים שהקלעים תלויים בהם ותי' משום שהי' שם צוה"פ מן הצד וכ"כ תוס' זבחים ס. ד"ה ואומר, והתם הוא ממש צורת הט"ג הרי דלא מהני. אבל באמת בספר הישר לר"ת סי' רפ"ו דעתו ששם בפתח החצר הי' צוה"פ וגם תו' בעצמן הביאו תי' אחר דלרב פריך דגם צוה"פ גמורה לא מהני ברוחב יותר מעשרה וכ"כ הריטב"א רק תי' זה השני, וא"כ אדרבה יש ראי' מס' הישר וריטב"א דט"ג הוי צוה"פ גמור:

וקשה מאד מה תי' התוס' דאליבא דרב קיימינן ורב תני צריך למעט אע"ג דאית לי' צוה"פ, לפי מה שכ' תוס' ו. ד"ה רב ודף כב. ד"ה והא דגם רב מודה דמדאו' מהני תדע דהא פאה מתרת בכלאים ורק מדרבנן מחמיר א"כ הכא דמקשה מקרא דפתח החצר הדרא קו' דמש"ה נקרא פתח אף רחב מעשר משום שהי' לו צוה"פ וכן ק' בגמ' דמק' אלא מעתה לא תהני לי' צוה"פ דהא היכל וכו' ותי' מידי הוא טעמא אלא לרב יכו' הא גם לרב מן התורה מהני וקשה דנלמד מכאן דגם מדאו' לא יועיל פתח כזה:

ויש לדון ע"פ דברי תוס' אלו דמביאים ראי' מכלאים דהא דרב מחמיר בשבת הוא רק מדרבנן, הא מסקנת גמ' ערובין יא. דצוה"פ מן הצד מתרת בכלאים וע"כ דרק מדרבנן לא מהני בשבת, ויש לומר רק ברה"ר דאו' החמירו חכמים בצורת הפתח מן הצד אבל היכא דיש שלש מחיצות כבנ"ד ורק מדרבנן צריכה תקון ברוח רביעית מהני גם צוה"פ מן הצד, ואם אמנם דמפורש להפוך במקומו בתוס' ד"ה אילימא באדם שנעץ ד' קונדיסין דהכא בבקעה מיירי שהיא כרמלית ועי' רש"י ז. ד"ה בקעה כרמלית ואיסור דרבנן וכמו שתמה עלי בס' בית נאמן סי' י"ד אות כ"ט ועיי"ש שהמחבר יישב הדברים שם אות ג. אבל באמת נראה דהטעם דהחמירו בשבת יותר מכלאים הוא כמ"ש בערובין פו: ע"כ לא אמר ר' יוסי אלא בסוכה דאיסור עשה אבל שבת דאי' סקילה לא. והיינו דשבת אפי' אי' דרבנן שלו חמור, וי"ל דוקא בחד דרבנן כגון התם בבקעה שנעץ ד' קונדיסין בארבע פנות השדה וכל הארבע מחיצות היו ע"י צוה"פ מן הצד מש"ה לא מהני אבל בנ"ד שיש ג' מחיצות בלעדי צוה"פ וגם אין ר"ה מדאו' בזה"ז והוי תרי דרבנן מהני גם צוה"פ מן הצד, ומצינו חלוק בין חד דרבנן לתרי דרבנן בתוס' מגילה יט: ד"ה ור' יהודה ושם כד. ד"ה אבל ותו' יבמות פו. ד"ה מאי וכ"כ בת' מהר"ם תס"ג והיא התשובה שבהג"ה מיי' סוף זרעים וב"י יו"ד ס"ס ש"ל בשם מ"כ בעיסת נכרי שנתערבה בעיסתו שלא יפריש

עלי' ממקום אחר ואע"ג דתרווייהו דרבנן מ"מ כיון דבעיסה שנתערב הוא תרי דרבנן ועיסה שלא נתערבה אינה אלא חד דרבנן אין מפרישים מזו על זו וכן פי' בלבושי שרד חי' דינים לחלה אות רל"ט:

ואף שסוגיא זו דערובין פו: הוי תיובתא עלי דשם בבור שבין שתי חצרות הוי ג"כ תרי דרבנן דהא ערובי חצרות דרבנן וגם מיירי במים דאינו אלא דרבנן, ואף לפמ"ש תוס' ד"ה עד כאן ורש"י פו. ד"ה עשו דהכא לא נעשית המחיצה בשביל המים מ"מ ודאי דזה רק חומרא דרבנן, ומ"מ ר' יוסי מחמיר כיון דשבת עקרו סקילה אמר כל דתקון רבנן כעין דאו' תקון:

אך בערובין לה: ספק טבל בטומאה קלה ר"מ מטהר ור' יוסי מטמא וכ' ראב"ד פ"י ממקואות ה"ו דבאב הטומאה אף בטומאה דרבנן ר"מ מטמא ורק בולד הטומאה מטהר והטעם כמ"ש באר יצחק חיו"ד סי' כ"ו משום דרק בתרי דרבנן מטהר חדא דאין אדם מקבל טומאה רק מאה"ט וגם הא ולד הטומאה רק דרבנן ור' יוסי דמטמא ס"ל דאין חלוק בין חד דרבנן לתרי דרבנן, ומש"ה ר' יוסי לשיטתו שפיר אמר הכא שבת דאי' סקילה לא. אבל כיון דקיי"ל כר"מ בספק טבל כמ"ש רמב"ם פ"י ממקואות שפיר י"ל דתרי דרבנן לא החמירו בשבת יותר מכלאים ומהני צוה"פ מן הצד:

וצריך להעיר כי דעת רש"י שונה מכפי מ"ש תוס', כי בפ' תרומה כז י, ד"ה ואדניהם כ' עושה קונדיסין ארכן ששה טפחים וטבעת קבועה בו והי' תולה הקונדס דרך טבעתו באונקליות שבעמוד. וא"כ כיון שאורך הקונדס הי' רק ששה טפחים לא הי' מגיע רק ג' טפחים מכל צד ולא הי' צוה"פ כלל כיון שלא הי' מגיע מן עמוד לעמוד שהי' חמש אמות, וע"כ דרש"י לא ס"ל כתוס' שהיו הכלונסות ארוכים מן העמוד עד עמוד שני:

והנה בנפש חי' או"ח ל"ה ובאבני נזר רע"ג אות ז' כתבו דהגאון בעל ישועת ישראל פקפק על ט"ג דלא מהני לצוה"פ כיון שלא נעשה לשם מחיצה אלא לכוונה אחרת והביא ע"ז שלש ראיות:

ראי' ראשונה מערובין ב: מפתח היכל דלא היתה רחבה יותר מעשר אמות ומק' לבעי דלתות כהיכל ותי' דלתות לצניעות עבדו להו וקשה לפמ"ש תוס' ד"ה אלא דאלו הי' מהני צוה"פ הי' להם לעשות שוה לאולם וא"כ מה משני לצניעות מ"מ למה לא השוו לאולם וע"כ משום דדלתות לצניעות ולא לכוונת מחיצה לא הוי מחיצה, ובנפש חי' דוחה ראי' זו דבגמ' מסיק דרבנן לא גמרי מהיכל רק לסימנא בעלמא ובודאי דלתות היכל מהני לצוה"פ אף ביותר מעשר, ואיני מבין דבריו דהא ראי' בעל ישועת ישראל היא מס"ד דגמ' דילפי מהיכל:

אך הדבר יפלא דהא כ' תוס' שם ד"ה אלא דאפי' למה דפריך שלא יועיל צוה"פ רחבה יותר מעשר מ"מ לא פריך על דלתות שלא יועילו, דזה אין הו"א דפשיטא הואיל ויש דלתות הננעלות דהוי כמחיצה מעלייתא, וא"כ אם בפסול המפורש בגמ' לס"ד בצוה"פ יותר מעשר מ"מ הי' פשוט דדלתות מועילים אפי' רחבים כמה, איך ס"ד דפסול זה, שלא נעשה לשם מחיצה חמור יותר ואפי' דלתות לא מהני, ועוד קשה לדבריו למה לא תי' תוס' דמש"ה לא מהני דלתות הכא משום שהיו רק לצניעות אבל בעלמא שפיר מהני, וגם ק' הלא כ' תוס' דמש"ה לא מקשה דנלמד מכאן דאפי' עד עשר אמות יהי' צריך צוה"פ דהכא הי' צוה"פ רק משום נוי בעלמא וא"כ מה פריך בגמ' ליליף מפתח היכל דל"מ צוה"פ יותר מעשר הלא הכא שאני דל"ה צוה"פ לשם מחיצה רק לנוי ומש"ה לא הוי מחיצה גמורה ולא מהני ליותר מעשר אע"כ דאין חלוק ומוכח מכאן דאפי' צוה"פ לנוי ודלתות לצניעות מ"מ הוי מחיצה:

ואינני יודע מאיזה מקור כ' תוס' דצוה"פ שם הי' רק לנוי, וגם א"י מה נשתנה פתח זה מכל פתחים שגם בהם יש לומר שהמשקוף הוא לנוי, וגם א"י מה הק' בגמ' אי מפתח היכל גמר לבעי דלתות כהיכל הא לענין שבת א"צ פתח גמור רק צוה"פ סגי ואפי' ברה"ר גמורה מהני צוה"פ מן התורה כמ"ש ערובין כ. א"ר אלעזר הזורק לבין פסי ביראות חייב ולא אתי רבים ומבטלי מחיצה וכן פסק רמב"ם פי"ז משבת הלכה ל"ג וכ"כ תו' כב. ד"ה והא כיון דירושלים הי' לה צוה"פ דחשיב כמחיצה אין רבים מבטלים המחיצה מדאו' וכ"כ ש"ע הרב שס"ד ד' (ולרמב"ם א"צ ברשות הרבים דלתות כמ"ש בית מאיר שס"ד ס"ב):

ראי' ב' מביא מאכסדרה דאמרי' במנחות לג: דפטורה ממזוזה אף שיש לה פצימין דלחזוק תקרה עבידי ולא לשם פתח והכי נמי לענין צוה"פ. ואי משום הא לא אריא דבודאי לא דמי ערוב למזוזה דבמזוזה בעי משקוף ומזוזות ודלתות וכמ"ש רמב"ם פ"ו ממזוזה ה"א ובשבת א"צ דלתות, וגם בערוב מהני דלתות לחוד בלא צוה"פ כמ"ש אבני נזר סי' ר"פ ובשאילת שלום סי' א' ואין ספק בזה ובמזוזה לא מהני דלתות, וא"כ אין ראי' ממזוזה על עירוב וכמ"ש בתיקון ערובין שבס"ס מק"ח דיש חלוקים בין ערוב למזוזה, וראי' דצורת הפתח לבדו אינו חייב במזוזה אלא בעי' פתח ממש:

אלא שהרב מקוטנא מביא ראי' מערובין כה. דפליגי רב ושמואל באכסדרה בבקעה ורב אמר מותר לטלטל בכולה משום פי תקרה יורד וסותם וק', לפמ"ש רש"י צ:

דנותנים ד' קורות וכיון שיש לאכסדרה צוה"פ למה צריך לפי תקרה אלא ע"כ משום דהתקרות רק לחזוק נעשו לא מהני לצוה"פ, והנה בס' בית נאמן סי' י"ד אות ה' מתרץ

ע"פ מ"ש תוס' יא. ד"ה אילימא דבשיירא לא מהני צוה"פ משום דאין שם דיורין וכ"כ רא"ש שם ומש"ה הכא באכסדרה בבקעה שלא הוקף לדירה לא מהני צוה"פ מד' רוחות, אבל ז"א דהא שם יא. באדם שנעץ ארבעה קונדיסין בארבע פנות השדה שהעובדא היתה בבקעה ומהני צוה"פ וע"כ שלא דמי לשיירא מפני שהי' דר שם וה"ה באכסדרה, וגם הלא בסי' שס"א ס"ב במפולש לא אמרי' פי תקרה וכו' וסתמא קאמר אפי' במקום דיורין גם תירוצו השני שם דרב לשיטתו דביתר מעשר נא מהני צורת הפתח ומש"ה בעי' פי תקרה, ליתא דס"ס קשה על רמב"ם פי"ז הי"ד דפוסק דצוה"פ מתיר אפי' ברוחב מאה אמה ומ"מ שם בהלכה ל"ה כתב הטעם משום פי תקרה והנכון מ"ש בנפש חי' באכסדרה לא מהני צוה"פ כמו דלא מהני כותלי המבוי וחלק מהכתלים להיות לצוה"פ והשאר לכותל אך הכל ככותל הוא, וכמו כן במקורה הכל למעלה אין ליקח ממנו חלק לצוה"פ אלא הכל תקרה ואין כאן צוה"פ:

ראי' שלישית כ' ממג"א תר"ל סק"ב דחולק על רמ"א ומביא ירו' סוכה פאה מצלת בסוכה וכו' זה נעשה לכך וזה לא נעשה לכך ומשום הכי חולק על רמ"א ס"ב שכ' דאם הטפח והדופן מגיע לסכך א"צ קנה על גביהן ודעת מג"א דכיון דלא נעשה אלא לסכך לא מהני, וע"ז דחה הנפש חי' כנ"ל דהטעם הוא משום דהסכך שלמעלה לא מהני לצוה"פ כמו דלא מהני כותלי המבוי שלמטה משום דכותל הוא ולא צוה"פ כמו כן לא מהני התקרה של מעלה. גם עי' פמ"ג שם שפי' בירושלמי פי' אחר, ובודאי שיש טעם אחר שם דאל"כ המג"א סותר א"ע מסי' שס"ג סקכ"ח דכתב אם יש עמוד בכותל בולט נדון משום קנה דלא גרע מלחי הרי דס"ל דלא בעי' שיהי' נעשה לכך:

והנה לכאורה יש ראי' דצוה"פ שלא נעשה לשם מחיצה פסול מתוס' ערובין יא. ד"ה איפכא דכ' וקשה לר"ת דהא צוה"פ הוי קנה מכאן וקנה מכאן וקנה ע"ג דל קנה דע"ג ליתכשר בקנה דמכאן ומכאן דהוי לחי משהו, ומה קו' הא תוס' ה:

ד"ה פחות כ' דר"ת פוסק כרבא דלחי עומד מאליו פסול וכ"כ תו' קדושין נב. ד"ה ביע"ל דר"ת אינו חושב דין לחי עומד מאליו ביע"ל קג"ם וא"כ נימא דמבעיא לי' בצוה"פ העומד מאליו דבלחי לא מהני ובצוה"פ מועיל, אע"כ דגם צוה"פ עומד מאליו לא מהני (ועי' בבית נאמן סי"ד אות ו' שהביא ראי' מכאן לענין צוה"פ שלא סמכו עליו מאתמול, וז"א ראי' דלבעל ישועת ישראל אפי' סמכו עליו מאתמול אם נעשה מאליו פסול). אבל באמת אין ראי' דודאי יש ויש כמה נפ"מ כמו שתי' תוס' לענין מפולש ויותר מעשר ולרוחב ג' ואה"נ דהוי מצי לתרץ עוד אופנים כהנה וכהנה ואטו כי רוכלא לחשוב וכמ"ש ח"ס או"ח צ"א. ופשיטא דצוה"פ מאליו כשר, דהא בדף טו. רק בלחי העומד מאליו פליגי

וקיי"ל כאביי דכשר אבל במחיצות איתא שם דכ"ע ל"פ דעומדות מאליהן כשר ואפי' לא סמכו עליהן מערב שבת כמ"ש ב"י שס"ב, וצוה"פ מחיצה גמורה כמ"ש תו' כד: ד"ה ליעבד ורש"י סוכה ז. ד"ה אמר רבא ורא"ש שם סי' ל"ד ות' רשב"א תר"א מובא ב"י שס"ג וכ"כ אשכול ה' ערובין סי' ס"ה וחס"ל ח"ב אות מ' ראי' מר' יהונתן במתני' יג: דר' יהודה דס"ל אע"פ שאינה בריאה דאזיל לטעמי' קורה משום מחיצה וע"כ דהא דאמרי' בצוה"פ דסגי שתקבל דלת של קש הוא משום דצוה"פ לא בעי היכר וכ"כ בתשובות ר' אלי' מזרחי ח"ב סי' כ"ה דצוה"פ מחיצה הוי וכ"כ, ש"ע הרב שס"ד ס"ד שהיא מחיצה גמורה וכ"כ שבוי ח"ב או"ח סי' ח' דצוה"פ מהני עומד מאליו, ופמ"ג שס"ג א"א סק"ט מסופק בצוה"פ אי לא סמכו עליו מאתמול אם מהני אבל נחל אשכול ח"ג דף קס"ה פוסק דכשר (ולא הביא ראי' לדבר) וכ"כ רש"ק בחכמת שלמה או"ח שס"ב וכ"כ מנחה חדשה סי' פ"ב סעיף ו' בשם בית אפרים או"ח כ"ה וישועות יעקב שס"ג י"א דאפי' לא סמכו עליו מהני:

והנה בענין צורת הפתח מן הצד. דעת רי"ף בשם ר' האי גאון ורמב"ם פט"ז משבת ה"כ שאין הפי' מן הצד של הקנה מכאן אלא שעשה הפתח מצדה של כותל והוי פתח בקרן זוית דלא עבדי אנשי. ואמנם כ"מ שם וב"י שס"ב כתב דאף שהם מפרשים פי' אחר מ"מ לדינא מודים לדין הנ"ל דאם חיבר החוט העליון מצד ולא על ראש הקנה פסול דלישנא דקנה על גביהם משמע ולא מצדהם, ונראה ראי' לדבריו דאל"כ למה הביא הרי"ף ברייתא דצוה"פ קנה מכאן וקנה על גביהן וע"כ דמפרש פי' זה בברייתא. ובאמת לפי' רש"י דדין זה דקנה עליון מן צד הקנים פסול הוא מר' חסדא א"י למה לו לר' חסדא להשמיענו זאת הא כבר ידוע מן ברייתא זו וע"כ דרש"י ס"ל דלשון על גביהם שבברייתא אין מבליט דבעי שיהי' דוקא על ראש הקנה ויוכל להיות שגם מצדו מקרי על גביו (וכמו והחונים עליו. וכמו עומד על גביו. ומחלוקת בש"ס אי על ממש או בסמוך, עי' פסחים סג: סנהדרין יג: ומנחות כז. ובכ"מ. ועי' ח"צ סי' קס"ח דלכ"ע על ממש חוץ אם יש איזה טעם להוציאו מפשוטו). וא"כ מוכח דלא כאבן העוזר שס"ב י"א דחולק על ט"ז דהוציא מלשון רש"י דאם הקנה שלמעלה בשוה עם הקנים כשר ודקדק על רש"י שכ' ולא על ראשיהן מנלי' להוציא לשון הש"ס מפשוט דעל גביהם משמע עליהם ולא מן הצד:

ומ"מ כמה אחרונים תפסו דלא כב"י אלא דשיטה זו לא ס"ל כלל פסול זה דצוה"פ מן הצד של הקנים, עי' ברית אברהם סי' ט"ו שכ' כן ועי' דברי מלכיאל ח"ג סי' ט"ז שכ' ובפרט דבלא"ה ר' האי גאון ורי"ף ורמב"ם ועוד ראשונים מפרשים צוה"פ שעשה מן הצד היינו בקרן זוית ולדידהו שפיר כשר צוה"פ שהחוט כשר מן הצד וכ"כ בת' מהר"ש ענגל

ח"ב ס"ס ס"ט וז"ל ובפרט שאפשר לצרף שי' ר"ה גאון ורמב"ם שפירשו פי' אחר בהא דצוה"פ מן הצד ואף שהכ"מ כ' דרמב"ם מודה לדינא לפרש"י מ"מ אפשר לצרפו לסניף ובפרט בזמן הזה דליכא רה"ר עכ"ל:

והנני לדון על עיקר דין זה דצוה"פ מן הצד דלא מהני. הנה **אין** זו חוקה רק טעם הדבר כמ"ש רא"ש שם דאינו דומה לפתח שהמשקוף נתון על שתי המזוזות וכ"כ ריטב"א דכי האי לא מחזי כצורת הפתח וכ"כ מרדכי ריש ערובין סי' תע"ח דפתחא כהאי לא עבדי אנשי, ופשיטא דאם בכל המדינה יעשו פתחים כאלה שהמזוזות תהיינה גבוהות מן המשקוף שיהי' כשר צוה"פ כזה דשפיר עבדי אנשי כן. וא"כ בזה"ז דעושים תמיד חלון למעלה מן המשקוף והמשקוף משולב ותחוב בתוך המזוזות והמזוזות עולות למעלה ומעוטא דמעוטא שאין עושים כן, למה לא יהי' צוה"פ אם העמודים בולטים למעלה:

אך אם נאמר כן קשה מערובין יא. בפתחי שמאי דפסולים ופי' תוס' בשם ר"ת (וכן הוא בפי' ר"ח בדפוס ווילנא) פתחי ארץ ישראל שהיא ארץ בני שם הרי שבא"י עשו פתחים אלו ומ"מ פסולים לצוה"פ לפי שאין להם שקפי או תקרה. וצריך לומר דבא"י הם כשרים רק הכא קאי בבבל ומש"ה פסולים דשם לא הי' מנהג לעשות פתחים כאלו. אבל יקשה לר"ח שפי' צוה"פ מן הצד בלי תקרה ומשקוף אלא מזוזות בלבד והיינו פתחי שמאי וא"כ איך מוקי בגמ' מעשה בבקעת בית חוורן שנעץ ד' קונדיסין ולא התירו לו לענין שבת משום דהוי מן הצד, הא בקעת בית חוורן היא בא"י כמ"ש בירושלמי שביעית פ"ט ה"א הורה ר' חנניא דמן חורין בבית חוורין כהדא דר' יודא ומשום זה נחת ר' יוחנן מצפורי לטבריא, וירו' ע"ז פ"ג ה"א כד דמד ר' חנינא דברת חוורין אתבזע ימא דטבריא ואמרי' שם שהי' יורד לעבור השנה ובנדה כה: מעדותו של ר' נחוניא נשנית משנה זו, הרי שהי' תנא ובירו' שם פ"ג ה"ג מבואר שהוא ר' חוניא מברת חוורן וכן סוכה מד. א"ר יוחנן משום ר' נחוניא איש בקעת בית חורתן עשר נטיעות וכו' ובירו' שם פ"ד ה"א מובא שהוא מברת חוורן. וא"כ למה פסול שם צוה"פ מן הצד שהם פתחי **שמאי** הא בא"י הם פתחים כמנהג המדינה, וכן ק' בברייתא שם דפנות הללו שרובן פתחים וחלונות מותר ובלבד שיהי' עומד מרובה דמוקי בפתחי שמאי, הא הברייתות נתחברו ע"י ר' חייא ור' אושעיא כמ"ש חולין קמא: והם היו בא"י, ר' חייא הי' בילדותו בבבל ועלה לא"י והי' שם תמיד עם רבי וכן ר' אושעיא ישב בצפורי כמו שמצינו ערובין פ. מעשה בכלתו של ר"א וכו' א"ל ר' ישמעאל בר' יוסי והוא הי' דר בצפורי, וכן בכריתות ח. שהי' שכיח **קמי** דבר קפרא ולמה פסולים שם פתחי שמאי:

וראיתי בס' לשון הזהב שכ' כן לפי פשוטו י"ל דבא"י הוי צוה"פ כיון שהי' דרכן לעשות כן והברייתא מיירי בחו"ל אבל זה דוחק גדול דהלא הברייתא נוסדה בארץ ישראל ועיי"ש שכ' דרך פלפול דר' יוסף שאומר שם מדברי רבי' נלמד וכו' ומק' עליו בגמ' מה ליותר מעשר שכן לא התרת בפסי ביראות תאמר בפרוץ מרובה וכו' ונשאר בקושיא, וכ' דר"ח בא לתרץ זה, דר' יוסף לשיטתו שאומר בפתחי שמאי דלית להו תקרה. ופסי ביראות שהיו בא"י וא"כ שם גם פסין לבדם הם צוה"פ גמור אף בלי תקרה כמנהגם. וא"כ למה לא התירו יותר מעשר לר"מ וע"כ כרב משום דלא מהני צוה"פ ביותר מעשר. ודבריו תמוהים, חדא אי נימא דפסי ביראות הם צוה"פ בא"י מה זה קולא כמ"ש כ:

לא הותרו פסי ביראות אלא לעולי רגלים לבד, הלא צוה"פ מותר תמיד ולכל אדם, גם לדבריו מוקשים יותר דברי ר' יוסף דס"ל בפרוץ מרובה ל"מ צוה"פ ושם הא הי' פרוץ מרובה, ומ"מ מהני, אלא שהאמת הוא דמה שתופס בלשון הזהב דפסי ביראות היו צוה"פ בא"י, ליתא דאף לפי' ר"ח דפתחי שמאי הם פתחים גמורים בא"י, כל זה אם הם בצורת פתחים כציור שברש"י ד"ה תקרה אבל קנה מכאן ומכאן בלי קנה למעלה פשיטא דאפי' בא"י אינו צוה"פ:

וכדברים האלה כ' בהגהות רש"ם או"ח שס"ג י"ג דיש לצדד להקל דאפי' אם הקנים בולטים מהחבל מ"מ בזה"ז שעושים הפתחים בסגנון שיש חלון למעלה מהדלת והמשקוף של הפתח תחוב במזוזות באמצע גבהם י"ל לכ"ע מהני בכה"ג דהוי צוה"פ ומביא ממלכים א' ז' פסוק ה' והמזוזות רבעים שקף ופי' רד"ק ומצודות ומדנקט והמזוזות רבעים שקף משמע שהמזוזות עלו למעלה מהפתח ובהם הי' החלון וכ"כ רש"ם ח"א קכ"ט וח"ב קמ"ט:

והנה לענין דינא, המנהג להתיר ע"י ט"ג וכמ"ש בת' מהר"י אשכנזי חאו"ח סי' כ"ו ובנפש חי' או"ח ל"ד ובס' מחשבות ישראל סי' ב' תשובת בעל נפש חי' שכ' כבר בארתי בספרי דמותר לצרף הטילגרף לצוה"פ וכן נהגו עתה בוואשא וכמה קהלות קדושות וכ"כ ת' רש"ם ח"ד סי' רס"ב העלה להקל וכ"כ שערי תורה שנת י"ד חוברת ד' דפשט היתר בט"ג אף בלי העמדת קנים תחתיהם מטעם שהחוט נכרך סביב הגביע והגביע כענף היוצא מן הבד וכאלו הוא חלק מן העמוד עצמו:

ומ"מ מהיות טוב ולרווחא דמלתא לחוש לדעת אותם שפקפקו על הט"ג. ולצאת מידי כל חשש העמדנו לחיים של י' טפחים סמוכים אל העמודים של הטיליפון מכוונים תחת. החוט של ברזל העליון ואף שאין מגיעים עד החוט של מעלה דהא קיי"ל סי' שס"ב סי"א דא"צ ליגע, והלחיים הם לחי א' מקצה הרחוב מזה ולחי בקצה הרחוב מצד

השני כיון שאין שיעור לצורת הפתח וכמ"ש במשנה ריש ערובין ואם יש לו צוה"פ אפי' רחב יותר מעשר והוי צוה"פ ארוך מאד, והעמודים שבאמצע שהם צוה"פ מן הצד אינם מקלקלים את צורת הפתח דהעיקר הוא הראש והסוף ומה שבאמצע הוא רק לסניף לחזק את החוט וכ"כ בעל נפש חי' בס' מחשבות ישראל סי' ב' וכ"כ בס' שערי ציון סי' ג' שהשיב לווארשא הלכה למעשה לתקון ערובי העיר ע"י הטילגרף ולהעמיד לחי א' בתחלת הרחוב ולחי בסוף הרחוב והעמודים שבאמצע אם הם צוה"פ מן הצד אינם מבטלים את צורת הפתח ולא דמי למ"ש בערובין צב. דמצינו מחיצה לאיסור, זה רק אלו היו העמודים שבאמצע מתקנים את צורת הפתח י"ל שהם מבטלים את העמודים שבקצה הרחוב אבל עמודים אלה שהם מן הצד אינם מעלים ומורידים והם כמו שאינם, מה אמרת סוף סוף לעיני הרואה נראה שכל עמוד ועמוד הוי צוה"פ בפני עצמו ומי יודע אם יש לחיים בתחלה וסוף זה לא אכפת לן ומבואר שאלה זו בת' ר"א מזרחי ח"ב סי' כ"ה (מובא מג"א שס"ב סק"כ) שהי' צוה"פ מן הצד ולקח א' קנה של י' טפחים ונעץ בארץ סמוך לקנה הפסול והי' מכוון תחת הקורה וערערו ע"ז מפני שהעם אינם רואים את הקנה הקטן רק את הקנה הגדול שמגיע עד הקורה והוא פסול מפני שהוא מן הצד, והשיב רא"מ דצוה"פ לא דמי לקורה שהיא משום היכר אבל צוה"פ הוי משום מחיצה ואין צריכה היכר כלל שהרי צוה"פ כשר למעלה מעשרים אף דלא שלטה בה עינא וע"כ אף שהעוברים טועים וסוברים שהפתח הוא ע"י הקנה העליון לא אכפת לן שאין הדבר תלוי בם ואינו להכירא רק למחיצה עכ"ל, ואף שבס' מחשבות ישראל תקון ערובין אות ס"ט ובמקיץ נרדמים צד צ"ג כתבו שבעל נפש חי' הגיד להם בשם חותנו בעל ישועת ישראל שמחמיר להעמיד לחיים בכל מקום שיש עקמומית דפתח עקום לא הוי צוה"פ, אך עיי"ש שהנפש חי' תמה עליו על חומרא זו ועי' שם במקיץ נרדמים שכ' להתיר ועי' גם במשנה ברורה שס"ד בבאור הלכה ד"ה דינו וד"ה וצריך להקל ובס' שערי ציון סי' הנ"ל מברר בראיות חזקות ונאמנות שא"צ להעמיד לחיים אפי' במקומות שהחוט שלמעלה מתעקם למטה או למעלה או לצדדים דכמעט כל הערובין הנהוגים מתעקמים ולית מאן דחש לה רק להעמיד לחי בתחלה ובסוף, וכה סמכו על הוראתו בערובין שבווארשא:

בכמה מקומות רחוקים עמודי הטיליפון מי כותלי המבוי קרוב לעשר אמות ודרך הרבים הסיידוואק דבקעי בו רבים מפסיק בין כותלי הבתים לעמודי הטיליפון ויש בזה שני חששות, החשש הראשון הוא דינו של הבכור שור בחי' ערובין יא. שמחמיר אם צוה"פ רחוק ג' טפחים מן הכותל, וחשש שני דין המג"א שס"ה סק"ד די"ל מבואות שלנו דינם כמבוי דפרצתו בד' טפחים אי בקעי בו רבים:

והנה ע"ד הראשון. בכור שור כ' דהקנים צריכים שלא יהיו רחוקים מהכותל ג' טפחים וראייתו מקו' תוס' ערובין יא. ד"ה איפכא שהק' ר"ת למה לי לצוה"פ לתכשר בקנה מכאן דהוי לחי ואם איתא דהקנים יכולים להיות רחוקים מכותל אזלא קו' ר"ת דהא לחי שהפליגו מן הכותל שלשה פסול כמ"ש רבא ערובין יד: וקמבעיא לי' היכא דעבד צוה"פ רחוק מכותל אי מהני יותר מעשרים אלא ודאי דגם צוה"פ רחוק ג"ט פסול. והנה לפי דבריו יקשה למה אמר רבא דין זה שהפליגו ג' טפחים בלחי הי' לו לומר חידוש יותר אפי' בצוה"פ ומוכח דרק לחי פסול ולא צוה"פ דאי הטעם כמ"ש ר' יהונתן מובא מג"א שס"ג סק"ה משום דאתי אוירא דהאי גיסא וה"ג ומבטל לי' ל"ש בצה"פ כמ"ש בכ"ש בעצמו משום דצה"פ אפי' בארבע מחיצות מהני כמ"ש ערובין יא. ול"א אתי אוירא אך מ"ש דלטעם הגמ' דהוי מחיצה שהגדיים בוקעים פסול גם בצוה"פ תמוה מאד דמה בכך דגדיים בוקעים בין הלחי לכותל ולזה יפסול ובכל לחי ג"כ גדיים בוקעים בו דהא פתח המבוי פתוח ואין שום שנוי ומ"מ שרי משום דהלחי הוא מחיצה ומה גריעות בזה שהוא מופלג ג' טפחים אלא שבאמת טעם הפסול הוא כמ"ש ר' יהונתן משום אתי אוירא וכו' אלא כדי שלא לומר לבוד כרשב"ג ע"ז אמר הטעם כיון דגדיים בוקעים מבטלים את הלבוד וכ"כ ת' רעק"א סי' י"ח דהך מילתא דגדיים בוקעים לא הוי טעמא לשורש הדין דהרחיקו פסול אלא דבא לומר דאפי' לרשב"ג דהוי לבוד עם ד' טפחים וא"כ לא מקרי הרחיקו מ"מ כיון דגדיים בוקעים בו מבטלים מדין לבוד וכמפורש בדף טז: אבל ביסוד הטעם דהרחיקו פסול מזה לא נזכר כלום ושפיר י"ל דהטעם דאתי אוירא מהאי גיסא וכו' וכ"כ בית מאיר שס"ג ס"ו מה לי אם הגדיים בוקעים בינה לכותל כה"ג הם בוקעים אף כי היא מחוברת להכותל ברוחב הפתח כולו ולכן מוכרח טעם לפסול הריחוק משום דאתי אוירא וכו' וכ"כ ברכת אברהם להר"א אבוש ערובין יא: ונפש חי' או"ח כ"ב ודברי ישכר סי' כ"ח אות ט', וכן לפמ"ש מחצית השקל שס"ג סק"ה טעם הפסול דאם הלחי רחוק מן הכותל ליכא היכר כלל וע"כ כוונתו ע"פ מ"ש תוס' ה:

ד"ה ארבע ומג"א שס"ג סק"י דלחי בעי היכר קצת אבל צוה"פ דל"ב היכר כלל כשר אף אם הוא רחוק מן הכותל (וצ"ע עליו הא כ' תוס' שם דאם העמידהו לשם לחי יש קול ויש היכר א"כ הכא דעשאו לשם לחי למה פסול בהפליגו ג'). ולפי טעם מחצה"ש נדחה ראי' בכ"ש מקו' תוס', דשם לס"ד דגמ' איפכא מאי אין צוה"פ מועיל למעלה מעשרים וע"כ דגם צוה"פ בעי היכר ולכן גם במופלג ג' פסול אבל למסקנא דצוה"פ למעלה מכ' כשר ולא בעי היכר גם רחוק ג' כשר:

ולכאורה ק' למה קיי"ל כרבא דהפליגו מן הכותל פסול נימא דרבא לשיטתו דלחי משום היכר ואם רחוק אין היכר אבל לדידן כשר, וצ"ל דרחוק ג' טפחים אין בו אפי' היכר קצת ומש"ה גם לדידן פסול דבעי' בלחי היכר קצת כמ"ש תוס' ועי' ת' רעק"א סי' י"ח ד"ה והתב"ש ושם בד"ה ומה שכ' לתרץ משום דבירושלמי גם רב ס"ל דין זה ורב ס"ל דלחי משום מחיצה:

ועי' בדברי ישכר סי' כ"ח אות ה' שהעיר על תב"ש שנסתייע מדברי תוס' י':

ד"ה ועושה דהרחיק הלחי פסול, די"ל דתוס' לשיטתם דס"ל כרבא בלחי העומד מאליו וס"ל דלחי משום היכר משא"כ לדידן דקיי"ל כאביי לא פסול אלא היכא דשייך אתי אוירא וכו' ודוקא אם האויר גדול מהלחי משא"כ בפס, וממילא אין הכרח לדברי מחצה"ש הנ"ל. ודבריו תמוהים כי תוס' כתבו כן אליבא דר' יהודה שהוא מ"ד ועושה פס שלש אמות ור' יהודה הלא ס"ל יב:

לחי משום מחיצה, וע"כ רק כמ"ש מחצה"ש דאפי' אי משום מחיצה בעי היכר קצת כמ"ש תו' ה:

ד"ה ארבע, והא דקאמרי אפי' למ"ד משום מחיצה הק' רעק"א בגליונו מה אפי' למ"ד הא מרא דשמעתין הוא ר' הונא והוא ס"ל דף טו. לחי משום מחיצה, ובמלא הרועים סוגיא לחי אות ז' מק' על ריטב"א שם בד"ה ארבע שכ' דלמא ר"ה ס"ל לחי משום היכר ואולי יש ליישב עפמ"ש תו' טו. סד"ה לא דלפי דברי רב הי' מקשה וי"ל אף דר"ה ס"ל משום היכר מ"מ הי' שואל אליבא דרב אולי ס"ל משום מחיצה ודוחק:

ובדברי ישכר שם אות ח' הקשה קושיא עצומה על בכ"ש שכ' דהר' יהונתן שכ' טעם דלא ליתי אוירא דהאי גיסא וכו' הוא רק אליבא דר' יוסי ודייק לה מדס"ל לר' יוסי דבעי' שיהי' הלחי רחב ד' טפחים אלמא דס"ל טעם משום אוירא, הלא הר' יהונתן מביא טעם זה גם במתני' יא:

הכשר מבוי ושם כתבו אליבא דר' אליעזר וב"ה ולא שייך שם כלל דינו של ר' יוסי, גם מ"ש הבכ"ש דר' יהונתן סותר א"ע דמג"א שס"ג סק"ה כתב לדעתו דאם הלחי רחב מג' שרי הואיל והעומד מרובה על הפרוץ ובס"ק ל"ז כ' בשמו להפוך דדעתו כתוס' דאפי' פס לא מהני ומש"ה מתרץ דהר' יהונתן כ' כן רק אליבא דר' יוסי, ותמוה איפה הם דברי ר' יהונתן אלו דאף פס רחוק מכותל פסול ועי' דברי ישכר שם אות י"א שכ' דבר אמת שיש במג"א סקל"ז חסרון אות ד' וצ"ל "התוס'" וכ"כ ד' הרר"י והוא ר"ת וכבר כתבתי דעת הרר"י וכוונתו למ"ש למעלה סק"ה דעת הרר"י ואין שום סתירה:

וגוף הדבר תמוה לחדש דין על יסוד דקדוק זה מ"ט לא תי' תוס' כן, ואטו כי רוכלא לחשוב והלא יש כמה נפ"מ אחרות בין לחי לצוה"פ, למשל לחי לא מהני רק מרוח א' כמ"ש תוס' ערובין ה: ד"ה ק"ו וצוה"פ מהני בכל הרוחות וכן שס"ג סעיף ל' במבוי שצדו א' ארוך ומחלוקת ב"ח וט"ז סקכ"א ומג"א ס"ק ל"ב אי מהני לחיים שאינם מכוונים וצוה"פ מהני וכן שם סכ"ו כמה דינים:

ולענין הלכה בד"מ שס"ג סק"ב מתיר בצוה"פ רחוק מכותל וכמעט כל האחרונים מתירים הלא המה ת' רעק"א סי' י"ח ובית מאיר שס"ג וישועות יעקב שם סק"ה וברכת אברהם לר' אבוש ערובין יא: כ' מנהגנו שלא לדקדק בזה וכ"כ שע"ת שס"ה סק"ב בשם פנים מאירות וכ"כ בשו"ת בסוף ש"ע הרב סי' ג' המנהג הפשוט שלא לדקדק בקני צוה"פ שיהיו סמוכים לכותל ולית דחש למ"ש הבכ"ש וראייתו מלחי יש לדחות וכו' משא"כ בצוה"פ שא"צ למחיצות כלל שהרי נעץ ד' קונדיסין כשר וכ"כ נכדו בס' צ"צ או"ח סי' מ' וכ"כ דברי ישכר כ"ח אות י"ג:

ואודות החשש השני דדרך הרבים מפסיק בין הכותל לצוה"פ, הנה פרצת מבוי אוסרת אפי' בארבעה טפחים אי בקעי בו רבים כמ"ש רא"ש פ"א ערובין סי' ז' ור' יינתן וטור ורמ"א שס"ה ס"ב כתבו דצריך תקון ואין מפורש מה התקון וכ' בש"ע הרב דבעי צוה"פ דדמי למבוי מפולש, ומג"א סק"ד מסופק במבואות שלנו דמחמירים דדינם כחצר כמ"ש רמ"א שס"ג סכ"ו אי גם לקולא אמרי' כן דהא חצר אין מזיק בו בקיעת רבים ומסיק דיש להחמיר וכ"כ בש"ע הרב שס"ג סל"ב דהמנהג לעשות צוה"פ אפי' פרצה פחות מי' כדי להתיר מבואות המפולשים, אבל מהרי"ט ח"א צ"ד כ' דעיירות שלנו יש להם דין חצר אפי' להקל ועי' לקוטי ח"ס סי' פ"ב והגהות לאו"ח שס"ה שמביא את המהרי"ט שפסק להקל ומסיים שאין ספיקו של המג"א מוציא מידי ודאי של המהרי"ט ואלו ראה המג"א דברי מהרי"ט הוי הדר בי' וכ"כ ת' רעק"א סי' ל' דדי בלחי וכ"כ בית אפרים או"ח כ"ה וברית אברהם או"ח י"ז פרצה פחות מעשר אפי' בקעי בה רבים מותר וכ"כ תשובה מאהבה קי"ב תשו' בעל נו"ב וכ"כ חס"ל מהד"ת סי' מ"א וכ"כ בס' משנת ר' אליעזר דבלי פלוש אין מזיק בב"ר וכ"כ בס' תועפות ראם סי' ח' שהיו בעירו שתי פרצות בשני צדדים פחות מעשר ומתיר בלחי מכמה ראיות וגם סומך להקל דעיירות שלנו דינם כחצר, וגם אבן העוזר שס"ה כ' דאם יש צוה"פ מצד א' שוב אין מזיק פרצה עד יותר מעשר ומותר בלחי וכ"כ נפש חי' או"ח סי' כ"ט דאם יש צוה"פ סגי בפרצה בלחי, גם בצמח צדק לובאוויץ סי' מ"א אות ט' כתב דמ"ש הרב בש"ע דבעי' צוה"פ מיירי דהמבוי נתקן בלחי כדמסיים שבו הלחי או הקורה וגם ת' הר"ן מיירי שהמבוי הגדול נתקן בא' משני ראשיו

בלחי ולא בצוה"פ לכן כיון שהפרצה חשובה כמבוי עקום א"כ בהצטרף הפרצה לאותו צד מבוי שנתקן בלחי הו"ל כמבוי מפולש שנתקן בשני צדדיו בלחי לבד אבל אלו תקנו ב' ראשי המבוי בצוה"פ י"ל דאין חשש כשהפרצה נתקנה בלחי וגם בס' החיים לרש"ק שס"ג סעיף כ"ו כתב אף אם פרצות אלו פחות מי' מפולשים זה כנגד זה די בלחי כיון שיש פתח גדול הפתוח יותר מי' מתוקן בצוה"פ הוא עיקר פתח המבוי וכו' גם מבואות שלנו י"ל דדין חצרות להם וסמכי' לקולא בלחי וא"צ לחוש לתורת מפולש ובפרט לט"ז שס"ה דס"ל דאם הי' מתחלה כן אף מבוי הוי בעשר ואף למג"א דחולק עליו מ"מ בכה"ג כיון דעכ"פ מתקנו בלחי אין נותנים עליו תורת מפולש וכ"כ בס' מקיץ נרדמים דף נב. אם יש צוה"פ ויש פרצה מצדו אף שהוא מפולש מ"מ לא בטל שם מבוי ממנו ולכן סגי לי' בתקון לחי ועוד דהא דבקיעת רבים אפי' במבוי שנפרץ מצדו ס"ל לרי"ף ורמב"ם דלא מיפסל והמג"א עצמו לא החליט כ"כ במבוי דידן לאסור אלא שכ' דיש להחמיר ועי' בפמ"א בס"ס כ"ה שכ' דיש להקל כרי"ף ורמב"ם וא"כ כ"ש דאין להחמיר להצריך צוה"פ. ויש שם לחיים בכל אלו המקומות:

באיזה מקומות העמודים של צוה"פ אינם עומדים בהתחלת הרחוב של הפרצה יותר מעשר אלא לפנים, ברחוק מקום מאחורי הבתים ואינם נראים במקום הפרצה, ויש לדון ע"פ מ"ש בשערי תשובה ס"ס שס"ג בשם בכ"ש שיש להחמיר שלא להעמיד הקנים אחורי הכותל שאין הקנים נראים בפנים תוך המבוי:

הנה כמ"ש בכור שור כן כ' בתקון ערובין למקור חיים עוד ראיתי שתוחבין הקנה של צורת הפתח בתוך גדר המוקף והא ודאי דהלחי בעי' שיעמוד מבחוץ בשביל היכר:

אך הא דהוציא הבכ"ש דין זה מערובין ט: גבי לחי נראה בפנים וכו' נראה מחוץ וכו' אין ראי', דלחי שאני דאפי' למ"ד משום מחיצה מ"מ בעי היכר קצת כמ"ש תו' ה:

ד"ה ארבע, וראי' ברורה מכאן שבדף טו. מקשה על רבא דס"ל לחי העומד מאליו לא מהני, מדין זה דר' חייא כותל שצדו א' כנוס מחברו וכו' דנדון משום לחי הרי דעומד מאליו מהני וע"כ משום מחיצה וקשה א"כ למה בעי שיהי' נראה מחוץ או מבפנים אע"כ דאפי' למ"ד משום מחיצה בעי היכר קצת, וכ"ז בלחי אבל בצוה"פ לא בעי היכר כלל וראי' דצוה"פ מהני למעלה מעשרים, ואף די"ל לעולם גם צוה"פ בעי היכר קצת רק הא דמהני למעלה מעשרים היא משום דאף דאין החוט שלמעלה נראה מ"מ כיון דהקנים נראים הוי היכר, אבל מפורש להפוך בב"ח שס"ג כ"ו שכ' אף שאין הקנים מטה נראים והחוט למעלה מעשרים מ"מ כשר ומתרץ בזה קו' תוס' יא. ד"ה איפכא דהא דמבעיא

בצוה"פ היינו שהעמיד הקנים אצל הכותל ואינם נראים לא מבפנים ולא מבחוץ דאינו מתיר משום לחי ומ"מ משום צוה"פ מהני:

ואם אמנם דיש לדון על דין הב"ח מתוס' ערובין ו: סד"ה רב דצוה"פ בעי' שיהיו בני המבוי רואים וא"כ ע"כ הא דצוה"פ כשר למעלה מכ' היינו משום שרואים את הקנים שלמטה ואם הקנים של מטה אינם נראים בעי שיהי' החוט של מעלה דוקא עד עשרים, אבל בנ"ד אין חשש כי הלא רואים את החוט של מעלה וכ"כ ח"ס או"ח צ"א דאפי' אם הקנים של מטה אינם נראים בתוך המבוי אם החוט של מעלה נראה כשר וכ"כ שם סי' צ"ו ובלקיטים סי' ל"ד שהי' המנהג כן בפרעשבורג מימי קדם וכ"כ ישועות יעקב שס"ג שכן המנהג בלבוב שהעמידו הקנים, בחצר וכ"כ הגהות חכמת שלמה, לרש"ק שס"ג שאף שאין הלחיים ניכרים אם החוט למעלה ניכר סגי וכ"כ דברי מלכיאל ח"ג סי' י' וסי' י"ז וכן כתבו לי בשם רש"ם ח"א סי' ר"ו שהביא בשם ס' יהושע להקל וכ"כ ת' שערי ציון או"ח סי' ג' ענף ג' אות ג' דאפי' העמודים עומדים אחורי הכותל והכותל מכסה את כל העמוד עד שבתוך החלל אין רואים כלל את העמוד כבר כ' הח"ס בסי' צ"ו להכשיר ומשיג על הפמ"א שרוצה לפסול היכא דהקנים מכוסים ודברי הח"ס ברורים דאף דבקורה קיי"ל דאם מכוסה במחצלת פסולה התם קורה משום הכירא אבל צוה"פ דהוי משום מחיצה לא בעי היכר כלל, וממש כדברי ח"ס מבואר בת' ר"א מזרחי, וראי' ברורה לזה מהא דכיפה ערובין יא: דלר"מ כשר אף אם אין ברגלי' י' משום חוקקים להשלים והנה פשיטא שאף אם נאמר חוקקין מ"מ הא ס"ס הרגלים מכוסים הם דאטו ע"י חוקקין נחשב כחקוק לעיני הרואים ומוכח בהדיא שגם אם הרגלים מכוסים כשר דהא כל ההיתר ע"י הרגלים שבתוך הכותל והמה מכיסים בתוך העגול וא"כ ה"ה בקנים של צוה"פ דהא הגמ' מדמי זה לזה עכ"ל (ולפלא דמהך דכיפה מביא בפמ"א מובא בח"ס צ"ו ראי' להפוך דמחיצה שאינה נראית לא הוי מחיצה). ופשוט כיון דהבכ"ש כלל שני דינים ביחד, א' שלא יהיו קנים של צוה"פ רחוקים ג' טפחים מהכותל, ב' שיהי' נראים והוציא כן מקו' תוס' ערובין יא. וכיון דכל האחרונים דחו דין דהרחיק ג' טפחים וכתבו דאין ראי' מתוס' ולית דחש לה, ממילא נסתר גם דין זה השני וע"פ היסוד דצוה"פ עדיף מלחי ודיניהם שונים:

בכמה מקומות הפרוצים מן צוה"פ אל הבתים פחות מעשר אמות ויש שם לחי אבל אין הלחי עומד מכוון נגד העמוד של צוה"פ בשוה אלא מן הצד וצריכים לסמוך עליו באלכסון. בערובין ח: מבוי שצדו אחד ארוך וצדו א' קצר פליגי ר' כהנא ורבא ואמר רבא טעמא דידי קורה משום היכר ובאלכסון לא הוי היכר וטעמא דידהו קורה משום מחיצה

ובאלכסון נמי הוי מחיצה, וא"כ לדידן דקיי"ל כאביי שם ט"ו. דלחי משום מחיצה גם באלכסון מהני, ואף דכ' תו' ה:

ד"ה ארבע דגם בלחי בעי היכר קצת מ"מ ודאי דאלכסון הוי היכר קצת אך למ"ד דבעי היכר גמור לא מהני אלכסון דהא כ' תוס' סוכה כב: ד"ה אבל דאפי' למ"ד קורה משום מחיצה בעי היכר קצת ומ"מ לדידי' קורה כשרה באלכסון וע"כ דאלכסון הוי היכר קצת. וגם באמת אין הפי' כלל דאלכסון לא הוי היכר רק כמ"ש רש"י ד"ה ובאלכסון משום גזרה שהרואה בני מבוי נמשכין ומשתמשין ברה"ר חוץ מכנגד כותל הקצר אומר מותר להשתמש ברה"ר אבל באלכסון הוי היכר. ועי' ב"י שס"ג סעיף ל' מסופק אי לחיים מועילים שם והב"ח מתיר וכ"נ דעת מג"א סקל"ב שהביא דברי הב"ח בסוף. וט"ז סקכ"א אוסר ונשמת אדם כלל ע"א סי"ד מתיר. וכ' לי הרה"ג ר' געציל נ"י אבד"ק יאוואזנא שכן משמע בס' אשל אברהם לבעל דעת קדושים וכ"כ לי המו"צ מוואזשא שכן עמא דבר להקל בלחיים העומדים באלכסון:

בכמה מקומות סמכתי על לחי, מפני שיוצא זיז או בליטה מן הכותל, ויש פחותים מטפ"ח ובסי' שס"ג סעיף ד' איתא שלחי כזה שנשתייר מכותל בעי רוחב טפח. וכ"כ בס"א בפסי דנשתייר בעי טפח מכאן ומכאן. הנה כ"כ ב"י שס"ג בשם ר' יהונתן ערובין יב. וכ"כ תוס' י. ד"ה ושני בתי' שני דכותל עצמו לא חשוב פס אם לא ברוחב טפח דאין היכר כ"כ בכותל כמו בפס גמור אבל ב"י כ' דלאו דוקא ובמשהו סגי וכ"כ באר הגולה אות ה' וכן הוא לתי' ראשון שבתוס' שם וכן מיקל בזה במשנה ברורה שס"ג ח' ובבאור הלכה ד"ה טפח וד"ה ובלבד וכ"כ בס' ויחי יעקב סי' כ' אות י"א:

עוד להעיר על הטיליפון ממ"ש שערי תשובה שס"ג ס"קט בשם אוהל יעקב לר"י ששפורטס מחבר ציצת נובל צבי דאין דרך לעשות פתחים סמוכים זה לזה, ועמודי הטיליפון והט"ג הם סמוכים זה לזה, אבל הדבר יפלא מנין לו דין חדש זה ומה טעם בדבר ומבואר ברש"י סוכה ז. ד"ה שהשבת אם יש פתחים הרבה שאין בהם צוה"פ אז רבים על העומד ומבטלי לי' לעומד הרי דאם יהי' פתחים הרבה עם צוה"פ שפיר מתירים, וגם הלא בחצר המשכן הי' כן ארבעה עמודים בתוך רוחב עשרים אמות ומ"מ הוי צורת הפתח כמ"ש למעלה בשם ס' הישר לר"ת וגם תי' ערובין ב: עררו רק משום צוה"פ מן הצד אבל לא עלה על דעתם ערעור זה וכן בערובין יא. דנעץ ד' קונדיסין בארבע רוחות הרי דפתחים אפי' בכל ד' רוחות מהני ומה חלוק בין כולה פתחים או כמה פתחים ברוח א' ועי' בתו' שם ד"ה חצר דהא בהא תליא וכ"כ בח"ס או"ח סי' פ"ח ד"ה היוצא דיכול להרבות בקנים וכ"כ בית שלמה או"ח ס"ס נ"א שנוהגים להרבות בקנים, והלא כן היו כל

ערובי צוה"פ מקדם ע"י קנים הרבה ולית דחש לה. ומפני שאין ספרו אצלי א"א לעמוד על דעתו אבל ברור שאין כוונתו כן:

הנה כל צד מערב מוקף הרים וכן בצד מזרח יש הרים ונהר דאן ובצד דרום מקיף נהר הגדול אנטאריא. ואין חשש לומר כיון דאינם מוקפים לדירה כמ"ש שנ"ח ס"ג וס"ח וא"כ אסור לטלטל בעיר כמ"ש ר"ס שנ"ח דאם לא הוקף לדירה אם הוא יותר מבית סאתים אסורי לטלטל אף שיש מחיצות, דז"א דאין צריך שיהיו כל המחיצות מוקפות לדירה. ודוקא אם כל ארבע רוחות אינם מוקפים לדירה אסור אבל אם יש רק צד א' מוקף לדירה מותר כמ"ש פמ"ג שס"ג מ"ז סק"כ ודע דנהר או תל המקיף את העיר לא מוקפים לדירה אך אם עושה במקום א' ברוחב יותר מעשר צוה"פ עושה כל העיר מוקף לדירה עיי"ש וכמו שכ' מג"א שנ"ח ססק"ה בשם תוס' דצוה"פ מקיף לדירה וכ"כ מג"א ת"א סק"א וכיון שכל הפוסקים הסכימו דט"ג הוא צוה"פ גמור הוי מוקף לדירה, ואף המפקפק ע"ז אבל כיון דפה העמדנו לחיים תחת העמודים לשם מחיצה להתיר א"כ פשוט דהוי מוקף לדירה. וגם פה יש הרבה תלי תלים בידי אדם סמוך להההרים והרבה פרצות נגדרו והוי מוקף לדירה ומש"ה כל הפוסקים שדנו על היתר טלטול ע"י מחיצת הים ונהרות ונשאו ונתנו בחשש שמא יעלה שרטון או רבים מבטלים מחיצה ולא הזכירו כלל חשש זה שאינו מוקף לדירה, עי' חכם צבי סי' ל"ז. שב יעקב סי' י"ז, ח"ס או"ח פ"ט, ת' הרי"ם או"ח ד' ועוד, וע"כ שהי' פשוט אצלם שאי אפשר שבמשך ימים רבים לא נעשה איזה מחיצה או תל או חריץ יותר מעשר אחר ישיבת העיר:

ולכאורה קשה מאד לפי מה שכ' הרא"ש ואו"ח שנ"ח ס"ו דאם בנה מחיצה באורך עשר נתבטלה מחיצה ראשונה ואם הרחיקה ג' טפחים מותר א"כ תמיד יהי' מותר אפי' יש הר לצד מזרח שאינו מוקף לדירה מ"מ אם בנה בית אשר יש מדפנות הבית לצד מזרח באורך יותר מעשר הוי מוקף לדירה ואף שהוא רחוק מתל מ"מ הא כנגדו סותר את המחיצה הישנה וממילא מותר לטלטל מן הבית בכל העיר. אך הדבר נכון כמ"ש במשנה ברורה שנ"ח באור הלכה ד"ה באורך שכ' וצ"ל לדידי דמיירי עכ"פ שלא הי' רחוק כותל החדש מכותל הישן יותר מעשר אמה דאל"כ איך שייך לומר דבבנין כותל החדש דמי כאלו פורץ כותל הישן הלא א"א לומר כן דהא גם עכשיו אם יפרץ במקום הזה בכותל הישן יאסר כל הקרפף שהרי הוא פתוח לעלמא והכותל החדש לא יכול לסתום שהרי אינו מכותל לכותל ובמקומו אינו סותם שהרי אפשר לכנוס מצדדיו אלא דמיירי שלא הי' מרוחק יותר מעשר ובזה אפי' אם יפרוץ בכותל הישן ג"כ לא יאסר הקרפף שהרי הכותל החדש סותם בפני הבאים מן החוץ ואף שאפשר לכנוס בקרפף

מן הצדדים במקום שכלה כותל החדש מ"מ מאחר ששם אינו פרוץ ביותר מעשר הו"ל כפתחים שאינו אוסר עכ"ל:

יש לדון דהא ההרים והנהרות הם **אבר** מחיצות בידי שמים ואתי רבים ומבטלי מחיצה כמ"ש תו' ערובין כב: ד"ה דילמא שהקשו לרבנן כל א"י תעשה רשות היחיד ע"י סולמא דצור ומחתנא דגדר ובבל ע"י דגלת ותי' דמחיצה שאינה עשוי' בידי אדם לא חשובה מחיצה כולי האי ואף רבנן מודו דאתי רבים ומבטלי מחיצה וכ"כ מג"א שס"ג סק"ל על הא דמבוי שצדו א' כלה לים דנחשב למחיצה מיירי דוקא במקום שאין ספינות עוברות שם לנמל וכ"כ סק"מ דהא דתל הוי מחיצה מיירי דלא בקעי בו רבים, א"כ הכא בנהר אנטאריא דספינות עוברות בו רצוא ושוב הן מבטלות מחיצת הנהר:

אך יפלא חידוש דין זה, כי במתני' כב. מחלוקת ר' יהודה וחכמים אם הי' דרך רשות הרבים מפסקתן ר"י ס"ל רבים מבטלים מחיצה שבידי אדם וחכמים ס"ל שאינם מבטלים ואין זכר שם חלוק בין מחיצה שבידי אדם או בידי שמים, והלא ר' יוחנן דאמר שם ארץ ישראל אין חייבים עלי' משום רה"ר ע"כ ס"ל דאפי' בידי שמים אין רבים מבטלים דסולמא דצור ומחתנא דגדר בידי שמים נינהו, דאל"כ מה מק' בבל נמי מקיף לה פרת ודגלת וכל העולם מקיף אוקינוס הא שא"ה דבידי שמים וע"כ דגם צור וגדר בידי שמים, וגם בעי רחבה מרבא תל המתלקט י' מתוך ארבע ורבים בוקעים בו וקאמר אליבא דרבנן לא תבעי השתא ומה התם בפסי ביראות דניחא תשמישתי' אמרי רבנן לא אתו רבים ומבטלי מחיצה וכו' ואי נימא דיש חלוק בין בידי"ש לבידי אדם מה קו' היא, שאני בפסי ביראות דהוי בידי אדם והכא תל הוי בידי"ש כמו שהוכיח בערובין טו. דמחיצה מאלי' כשרה תל ונקע מאי איכא למימר דסתם תל מימות עולם הוא וכמ"ש רש"י שם אע"כ דאין חלוק, וכן מתני' שבת ק: רקק מים ורה"ר מהלכת בו חייב וכמה הוא רקק מים פחות מעשרה טפחים אבל אי הוי עשרה טפחים אינה רה"ר ול"א דרבים מבטלים מחיצה. וכן ערובין ח. במבוי שצדו א' כלה לים ולא אמר רבי היתר משום שמא יעלה הים שרטון ולא הזכיר כלל חשש שמא רבים יעברו בו וכן רמב"ם פי"ז משבת הלכה ל"ג כ' סתמא דאין רבים מבטלים מחיצה ולא חילק בדבר, וגם בש"ע לא הזכיר דין זה, והרוקח סי' קע"ח הקשה כיון דבשבת נתנה תורה אי תחומין י"ב מיל דאו' מחנה ישראל דהוי שלש פרסאות איך חזרו לאחוריהם ותי' דהיו מוקפים ענני כבוד והם מחיצות, והנה ודאי שהי' שכיח שיצאו חוץ להעננים, דאל"כ לא הי' שם רה"ר כלל וכל ר"ה למדים רק ממדבר שבת צו: ויצו משה ויעבירו קול במחנה לא תפיקו מרה"י דידכו לרה"ר, וא"כ מה תי' הרוקח הא ענני הכבוד המה מחיצות שבידי"ש ואתי רבים ומבטלו וע"כ דאפי' בידי"ש

אין רבים מבטלים, ובשאילת יעב"ץ ח"א סי' ז' הפליג דמחיצה בידי שמים אפי' לא בקעי בה רבים אינה רה"י אלא להחמיר ולא להקל, ופלא כי זה לא אמר אדם מעולם ומפורש להפוך ערובין סז: סלע שבים גבוה עשרה ורוחב ארבעה אין מטלטלים מן תוכו לים וכו' ר' אשי אמר לעולם ארישא וכו' בית סאתים דשרי לטלטולי בכולי' אסרו רבנן לטלטולי לא מן הים לתוכו וכו' מ"ט רה"י גמורה היא:

אלא שצריך פירוש מה שבגמ' הקשו כולי עלמא נמי מקיף לה אוקינוס ולא אמרו טעם על זה למה באמת אין כל העולם רה"י, ובתוס' כ' ותימא דלרבנן כל א"י תעשה רה"י ע"י סולמא דצור וכו' ונראה מלשונם כאלו היא קושיא חדשה ופלא שהא על זה דנו בגמ', ונראה פשט הגמ' דכיון דפשיטא דיש רשות הרבים בעולם אף דכל העולם מוקף אוקינוס וע"כ דמחיצה רחוקה מאד אינה מחיצה והוא הטעם בארץ ישראל ובבל אף דמוקפים מחיצות לא מהני וכמ"ש ריטב"א דפריך דכיון דאמרת דאפי' המחיצות מרוחקות כ"כ דין רה"י להם א"כ אין רה"ר בעולם. ואמנם איפה הוא הגבול שיהי' מקרי מחיצה רחוקה ע"ז כתב ריטב"א בשם רמב"ן דצריך שיהי' רואה עצמו בתוך המחיצות וכ"כ ריטב"א סוכה ד: סבר אביי למימר גוד אסיק מחיצתא א"ל רבא בעי' מחיצות הניכרות וליכא פי' דבסוכה בעי' ניכרות עמה משא"כ לענין שבת לא בעי' ניכרות עמה כל היכא דנראות וניכרות דאל"כ לא משכחת רה"ר שהרי הים מקיף את העולם אלא דמחיצות הים ל"ח מחיצות לפי שאין נראות וניכרות ואין האדם רואה עצמו בתוך מחיצות, ולפי פי' זה אין חילוק בין מחיצה שבידי אדם או בידי שמים, דהא ריטב"א ערובין מק' גם על קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה דהוי בידי אדם והוי רה"י דאו' וע"ז תי' דעכ"פ בעי שיראה עצמו בתוך המחיצות וכן שם בסוכה מיירי בידי אדם:

אבל באשכול לראב"ד ה' ערובין סי' ס"ה כ' דרק במחיצות בידי שמים כ"ז שאינו רואה המחיצות אמרי' אתו רבים ומבטלי מחיצה דאל"כ ר"ה היכי משכחת לה (פי' משום האוקינוס) אבל מחיצות הנעשות בידי אדם אף אם לא נראו לעומד באמצע לא אתו רבים ומבטלי, וברור שכן כוונת תוס' בד"ה דילמא בתירוצם כמ"ש נחל אשכול דמחיצה שאינה עשוי' בידי"א ל"ח מחיצה כולי האי היינו כשאין המחיצות נראות ואז רבים מבטלים אבל כשמחיצות נראות אף בידי"ש מהני וא"כ ל"ק מ"ש מג"א שס"ג סק"ל וסק"מ:

וראיתי לבעל הרי בשמים בקונטרס ערוב והוצאה דף ל"ו שכ' לתרץ קו' חכ"צ סי' ל"ז על תו' הנ"ל אמאי פרכי מא"י ובבל ולא פרכי מכל העולם דמקיף אוקינוס ובשלמא אי לא היו מקשו מבבל י"ל דפרכי רק מא"י משום דבירושלים הי' להם הוכחה דע"כ רה"ר

הוא אבל כיון דמקשי מבבל טפי הו"ל להקשות מכל העולם כדפריך בגמ' ומכל העולם היתה קושייתם חזקה יותר דא"כ לא משכחת לרבנן רה"ר כלל, ותי' משום דבסוכה ד: פליגי אביי ורבא אי לגבי גוד אסיק בעי' מחיצות ניכרות וקיי"ל כרבא דבעי' ניכרות, ומש"ה לא הק' תוס' מאוקינוס אבל בגמ' דמק' כ"ע נמי מקיף אוקינוס אביי אמר לה לר' דימי והוא לשיטתו דס"ל דאמרי' גוד אסיק אפי' במחיצות שאינן ניכרות. ואיני מבין דבריו דמה נפ"מ בין כל העולם לא"י ובבל דגם בא"י ובבל אין המחיצות ניכרות בכל המדינה רק למי שעומד סמוך להם, והלא הריטב"א מתרץ גם על א"י ובבל דל"ה מחיצה משום דצריך שיראה עצמו בתוך המחיצות, וגם הא אין פשט אחר על דברי אביי שהק' על הלכה זו דא"י אין חייבים משום רה"ר רק משום דהוי מחיצה רחוקה, וע"כ דאביי אח"כ קבלה מרבא וכמ"ש תוס' סוכה ד"ה סבר שהק' מאביי דס"ל סכך ע"ג אכסדרה שאין לה פצימים כשרה ותי' דפי תקרה הוי מחיצה ניכרת, הרי דאביי הודה לרבא:

וא"כ בנדון דידן שהכל רואים את הנהר אפי' לתוס' הנ"ל מ"מ לא אמרי' אתו רבים ומבטלי מחיצה וכ"כ מהרש"ם בתשובה בקונטרס הנ"ל דף ל' דוקא ים אוקינוס לא מהני שאי אפשר להגיע אליו ביום השבת אבל היכא שבכל צד נראה להדרים סמוך שם וגם יכולים להגיע לשם ביום שבת ולראות את המחיצות הכל מודים דמהני וכ"כ בעל הרי בשמים שם דף מ"ה דאף עיר גדולה שבגדולות אם ישוב העיר מתחיל סמוך להנהר באופן שעיני בני אדם היושבים שם רואות את המחיצה אין בקיעת רבים מבטלת אף מחיצה שבידי שמים וכ"כ דברי מלכיאל ח"ג סי' י"ד דאף שהעיר גדולה בכל זאת ניכרות המחיצות סביב ונראות לכל מי שיודע מהן וחפץ לראותן ואף שגובה הבנינים מפסיקים אבל כשיעלה על הבית יראה, משא"כ בא"י ובכל העולם שא"א לראות כלל היקף המחיצות רק כשיסבב את העולם או את המדינה:

וגם על גוף דברי מג"א הנ"ל דספינה הוי בקעי בה רבים חולק עליו בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ז' וכ' שתמוה מאד דהא לא דמי לדגלי מדבר וכוונת תו' דרבים מבטלים היינו דוקא רגלי רבים דורסים אבל לא ספינות השטות בנמל הים וכ' דמג"א בעצמו כתב בסי' שמ"ה סקי"ד דספינות אין מבטלות מחיצה עכ"ד ויש ראי' מתו' ערובין מג. ד"ה הלכה שרשב"ם כ' ספינה ממילא אזלא ואיהו לאו מידי עביד הרי דהליכתו בספינה לא מיקרי הלוך וכמ"ש ב"מ ט: ספינה מינח נייחא ומיא היא דממטי לה וא"כ לא חשיבה בקיעת רבים שתתבטל עי"ז מחיצת הנהר וכ"כ בית אפרים או"ח סי' כ"ו דהא דבקיעת רבים מבטלת מחיצה הוא רק בהולכי רגל אבל לא נכנס בכלל זה רוכב ויושב בקרון וכ' בתשו' בעל הרי בשמים בקונטרס הנ"ל דף מ"ד דלפי טעם זה משום דברוכב ליכא אי' תחומין דאין

תחומין למעלה מעשרה ולכן אין הרוכב מבטל מחיצות כיון שלמעלה מי' הוא מקום פטור ואין מחיצות עשויות רק על למטה מי' וגם אפי' למג"א שחולק וס"ל דרוכב כמהלך לענין תחומין הוא רק לענין שיחול על האדם עצמו אי' תחומין אבל מ"מ המחיצות לא בטלי עי"ז כיון שעכ"פ מהלך הוא למעלה מי' ששם א"צ למחיצות להוציאו מכלל רה"ר, א"כ מכ"ש בעובר בספינה דאמרי' בשבת ק: גמירי דאין ספינה מהלכת בפחות מעשרה וכדקיי"ל סי' רמ"ח ס"ב דכל שאין ידוע בודאי שהספינה מהלכת למטה מעשרה אמרי' מסתמא שהיא למעלה וליכא איסור תחומין וברור שהמים פה עמוקים מאד הרבה יותר משעור זה

וגם דעת הרב ר' שלמה אאוליאן מאמשטרדם בת' כנסת יחזקאל סי' ג' דרבים מבטלים מחיצה ביד"ש הוא דוקא אם ניחא תשמישתי' וכ"כ ח"ס או"ח פ"ט סד"ה וא"נ ואין לומר דהספינה תפסיד מחיצה שבידי שמים ז"א דהשמוש מקרי לא ניחא תשמישתי' וכבר העלינו דלא מפסיד אפי' במחיצה ביד"ש עד שיהי' ניחא תשמישתי' וכ"כ ד"ה והנה דרבים מבטלי מחיצה דוקא אי ניחא תשמישתי' כמו בדגלו מדבר שהי' הענן משוה הדרכים וכמ"ש רש"י ערובין כב: ד"ה שאינן אבל אי לא ניחא תשמישתי' לא והיינו דר' חסדא דתל המתלקט אפי' רבים בוקעים בו מ"מ לרבנן רה"י הוא וזה כוונת תוס' דלא הוי מחיצה כולי האי היינו אי לא ניחא תשמישתי' וממילא ל"ק קו' מג"א מספינה דמג"א בעצמו כ' שמ"ה סקי"ד דשמוש במים לא ניחא תשמישתי' ולכן לא אתו רבים ומבטלי מחיצה וכ"כ השואל בת' תפארת צבי או"ח י"א, ומה שתמה עליו בתפארת צבי דא"כ למה לא מהני בכל העולם אוקינוס ובבבל פרת ודגלת הא שם לא ניחא תשמישתי', צריך לומר דשאני מדינה כולה דאינה מותרת ע"י מחיצות אלו כמ"ש לעיל:

ואין לומר דאף דמחיצות ההרים והנהרות לא ניחא תשמישן ולא אתי רבים ומבטלי אבל הא ס"ס בקעי רבים בפנים בתוך העיר ויבטלו את המחיצות שבידי"ש המקיפות דפשוט הפי' רבים מבטלי מחיצה היינו אם בוקעים במקום המחיצות או בין המחיצות אבל רבים שעוברים תוך המבוי אין זה חסרון להמחיצות, והלא מקור דין זה דרבים בוקעים הוא מחלוקת ר' יהודה וחכמים גבי פסי ביראות מתני' ערובין כב. ושם הבקיעה היא בין הפסים וכ"כ רמב"ם פי"ז משבת ה' ל"ג ואפי' היו רבים בוקעים ועוברים בין הפסים, וכן בגמ' שם ירושלים אלמלא דלתותי' ננעלות בלילה חייבין עלי' משום רה"ר דרבים מבטלים ואי נימא דרבים שבתוך המבוי מבטלים מה בכך דדלתותי' ננעלות ס"ס רבים עוברים בה אע"כ דרק אם השערים פתוחים ורבים בוקעים דרך השערים אז מבטלים וכן מבואר שם כב:

גבי חצר שרבים נכנסים לה בזו וכו' דאמרי' דלא ניחא תשמישתי' מפני שהפתחים קצרים ובאסקופה יש גדודים והלא ס"ס בתוך החצר ניחא תשמישתי' אע"כ דעיקר הוא בקיעת רבים שעל המחיצות וכ"כ במאור ובמלחמות שם ד"ה כאן מפני שבוקעים בהם תדיר דרך הפתחים וכ"כ מהרש"א תוד"ה חייבין דלר' יהודה הא אית לה לירושלים ב' מחיצות דאו' והנהו ב' מחיצות ודאי דלא אתו רבים ומבטלי כיון דלא בקעי בהו וכ"כ בת' בית שלמה או"ח מ"ט ונ"א באריכות דע"י בקיעת רבים בתוך המבוי אין מחיצות שבידי"ש בטלות ומה לנו בזה שבוקעים בתוך המבוי. (אבל בחכם צבי סי' ל"ז כ' דרבים שבתוך המחיצות מבטלי ומש"ה אינגלטירה ואיסכוסיא וכיוצא בהם שהים חומתן חייבים עליהם משום רה"ר דאתי רבים ומבטלי מחיצה שאינה עשוי' בידי אדם וכ"כ שאילת יעב"ץ סי' ז' וכ"כ ש"ע הרב שס"ג סעיף מ"ד וקונטרס אחרון שמ"ה אות ב' וח"ס או"ח ס"ס פ"ט ודברי מלכיאל ח"ג סי' י"ד ד"ה וע"ד וצ"ע):

ועוד י"ל דהכא אין רבים מבטלים מחיצות בידי"ש עפמ"ש כנסת יחזקאל סי' ב' דמ"ש תו' דרבים מבטלים הוא דוקא במחיצה שלא הוקפה לדירה דתו' קאי על מה שכ' בקושייתם ולר' יוחנן דאמר בית סאתים שלא הוקפו לדירה וזה שכ' דלא חשיב מחיצה כולי האי היינו בקרפף יותר מבית סאתים אבל אם הוקף לדירה אפי' בידי שמים אין רבים מבטלים והסכים עמו חכם ר"ש אחר ליאן וכבר הבאתי למעלה דאם יש רק צד א' הוקף לדירה עושה הכל מוקף לדירה וא"כ בנ"ד כיון שיש צוה"פ מצד צפון שוב אין בקיעת רבים מבטלת מחיצות, אמנם באמת אין מקור לחלוק זה ובח"ס סי' פ"ט מקשה מה מעלה מן התורה לענין קרפף יותר מבית סאתים וכן תמה בתפארת צבי סי' י"א מה סברא היא לחלק בין יותר מב"ס לבית סאתים כיון דמדאו' הכל רה"י היא. ומה שתי' בס' מחשבות ישראל דכיון דמחיצה בידי"ש לא חשובה כולי האי שפיר י"ל אם הוקפה לדירה הוי כמחיצה בידי אדם, ליתא דעיקר קו' הח"ס איך שייך שמן התורה יהי' חלוק בין ב"ס ליותר מב"ס וכמ"ש תפא"צ. וכן הק' ע"ז בתפא"צ מערובין סז: דמותיב ר' הונא על דין קרפף מברייתא סלע שבים וכו' עד כמה עד בית סאתים הא יתר מב"ס מטלטלין אלמא כרמלית ולס' זו מה קו' הא י"ל שם ספינה איכא ובקעי בה רבים ולפחות מסאתים לא מבטלי המחיצות משא"כ יותר מבית סאתים וע"כ דאין חלוק, וראיתי בס' תקות זכרי' דף מ"ז שתמה עליו דאי נימא דאיכא ספינה ובקעי רבים וביותר מב"ס מבטלי המחיצות הוי רה"ר ולא כרמלית וא"כ אין מטלטלין מן הים לתוכו משום דהוי מכרמלית לרה"ר ולא אמר כלום דהא מיירי בים ובמים אין רה"ר מדאו' ואפי' אי בטלו המחיצות מ"מ אינו רה"ר רק כרמלית:

וי"ל עוד כמ"ש ח"ס פ"ט דהא דרבים מבטלי מחיצה ביד"ש נלמד ממדבר דנצטוו על רה"ר אף שכל העולם מוקף אוקינוס הרי דמחיצה ביד"ש לא מהני אמנם אין לך בו אלא חדושו דוקא היכא דניחא תשמישתי' כמו בדגלי מדבר שהי' הענן משוה הדרכים ולא הי' תל מתלקט אבל כל שיש תל המתלקט אינו דומה לדגלי מדבר ולא אתי רבים ומבטלי הכא נמי אין לך בו אלא חדושו דוקא אם כל הארבע מחיצות בידי שמים כמו באוקינוס שמקיף את כל העולם אז לא מהני מחיצה ביד"ש וכן בא"י דאמרו בגמ' דמקיף לה סולמא דצור מהך גיסא ומחתנא דגדר מהך גיסא, סולמא דצור הוא מצד צפון בחלק אשר בין עכו ובין צור סלעים גדולים נכנסי בים בין הרי הלבנון, ומחתנא דגדר מגביל את א"י כמו שער והם שלשלת הרים בצד דרום וכנראה שכוונו אל מבוא גדור שמשם יורדים אל מדבר צין שהוא בקצה הדרום קרוב לבאר שבע אשר ליהודה (כמ"ש בס' א"י לרי"ז הורוויץ צד ק"ץ) ולא הוצרכו להזכיר את הגבולים המפורסמים שברוח מערב הוא ים התיכון והירדן ממזרח, וא"כ היא מוקפת במחיצות בידי שמים מכל רוחותי', וכ"כ דברי מלכיאל ח"ג ס"ס י"ד עיקר סברא דמבטלים מחיצה כמ"ש ח"ס מדנצטוו על הוצאה וא"כ אין מוכח רק היכא שכל המחיצות ביד"ש אבל פה שיש בצד צפון מחיצה שבידי אדם י"ל שאין מזיק בקיעת רבים לבטל יתר המחיצות שביד"ש. אך באמת פה אין בקיעת רבים כלל, כי בצד דרום ששם ספינות עוברות על נהר אנטאריא לא אכפת לן כיון ששם יש הרים לכל האורך והם הם המחיצה ולא בקעו בהו רבים, ובצד המזרח ששם נהר דאן אין ספינות עוברות בו כלל:

ואפי' אלו לא היו הרים בצד דרום י"ל דע"י ספינות לא הוי בקעי בו רבים ע"פ מ"ש מג"א שס"ג סק"ל עי' מ"ש בס"ס זה, וכוונתו דשם סק"מ כ' די"ל רבים היינו דוקא ס' רבוא וא"כ הכא דלא הוי ס"ר בוקעים אינם מבטלים מחיצה וכן הסכים הפמ"ג והיא שי' רש"י ערובין ד"ה רה"ר ורא"ש שם, ורש"י ו:

ד"ה אבולי ושם נט. ד"ה עיר ותו' שבת ו: ד"ה כאן ואו"ח שמ"ה ס"ז וט"ז סק"ו ומג"א סק"ז וסי' ש"ג סי"ח והשתא לית לן רה"ר גמורה הוי כל ר"ה שלנו כרמלית וט"ז שס"ד סק"ב ומג"א שצ"ב סק"ב (ועי' מחצית השקל וצ"ע) ותרנ"ה סד"ה כ' רש"ל דקיי"ל שאין לנו רה"ר, וכ"כ אשכול לראב"ד ח"ב דף צ"ו תשובה לגאון מי שנפסקה לו ציצית בדרך בשבת אם הוא ברה"ר מקום שיש בו ס' רבוא בני אדם וכו' וכ"כ באשכול ערובין ח"ג קס"א והגאון כתב שצריכים ס' רבוא מצויים שם דומיא דדגלי מדבר וכ"כ בחי' ר"ן שבת ו: בשם בה"ג וכ"כ תו' רי"ד ערובין נט. והאגור סי' תקל"ז וכ"כ בית אפרים או"ח

כ"ו ותי' הרי"ם או"ח ד' ות' מהר"י אסאד או"ח נ"ד ודברי מלכיאל א"ג ס"ס י"ד ועוד בספרים רבים:

ולדעת מג"א דבקעו רבים היינו ס' רבוא ניחא מה שהקשו רבים על תי' תוס' דביד"ש רבים מבטלים למה אמר שם בגמ' בתל דלא אתי רבים ומבטלי הא סתם תל הוי ביד"ש וכמ"ש רש"י ט"ו. ד"ה תל, אך משום דלא בקעי בו ס"ר לכן הוי מחיצה, ולא ק' לפי חלוק זה מה הק' תוס' דלרבנן כל א"י תעשה רה"י הא י"ל דוקא בפסי ביראות דאין ס"ר בוקעים בתוך הפסים מש"ה ס"ל לרבנן דאין רבים מבטלים משא"כ בכל א"י ובבל דהוי ס"ר לכן מבטלים, די"ל דרק עתה לפי התי' דמחיצה בידי שמים לא חשיבה יש חלוק זה דס' רבוא, אבל בקושייתם לפי הס"ד אין חלוק כמה הם הרבים ואפי' ס' רבוא לא מבטלי:

והנה דעת השואל בת' בית אפרים או"ח כ"ו דס"ר אין הכוונה שיכנסו ס' רבוא אלא שיהי' מוכן ומופקר ומתוקן לכך שיבאו לשם אנשים מכל העולם אבל בית אפרים דחה זאת וכתב אף אם ירבה כל היום מוכן ומופקר ומתוקן אין שומעין לו להוציא דברי רש"י מפשטן ואם אין מצוי שיעברו ס' רבוא ביום א' אף דבהמשך ימים רבים יעברו ס"ר אינו רה"ר, ואמנם בחי' ר"ן שבת ו: ד"ה כאן כ' דל"ב ס' רבוא אלא שיש כאן דרך לס' רבוא כלומר שיהיו רגילים לילך שם אנשים רבים תדיר כס"ר ואע"פ שלא היו כולם כאן בדרך כאחד, אבל בת' רש"ם ח"ג ס"ס קפ"ח כ' שמדברי הפוסקים לא נראה כן אלא בעי' ס' רבוא ביחד וכ"כ בהשמטות לדברי מלכיאל ח"ג י"ח בעיר שיש הרבה רחובות הלא אין כל בני העיר מהלכים בכל הרחובות וא"כ אין בוקעים בה ס"ר וכ"כ בחלק ד' ס"ס ג' דאפי' בכרכים גדולים מאד לא חששו למה שיש שם ס' רבוא כי הס"ר מפוזרים בכל הרחובות ולא יזדמן כלל שילכו כולם ברה"ר אחד:

ואמנם בהג"ה אשרי ערובין ו. בשם הר"מ מאיברא כתב דרק לענין חיוב דאו' בעי ס"ר אבל לענין טלטול גם פחות מס"ר הוי בקיעת רבים וכ"כ בא"ז ה' ערובין סי' קכ"ט שהק' מה פריך על רבנן משני בתים דהתם מיירי ברה"ר של ס"ר אבל בין הפסים לא עברו ס"ר ותי' דלענין ביטול מחיצות א"צ ס"ר, אבל בהג"ה אשרי כ:

בשם א"ז הזכיר תנאי דס"ר ומכאן יסוד למג"א שלא הביא ראי' לדבריו דלענין בקיעת רבים בעי' ס"ר וכ"כ שאילת יעב"ץ ח"א ז' בנדון זה דבקיעת רבים בעי' ס"ר וכ"כ כנסת יחזקאל סי' ב' ותפארת צבי או"ח י"א וז"ל לא ידעתי מי הכניסם לתגר זה כיון דהמג"א מסכים דבעי' רבים של ס"ר א"כ יש מקום לסמוך להקל וכ"כ בית שלמה או"ח מ"ג ואני יודע שכמה גדולי הדור שלפנינו סמכו על דעת המג"א בזה שלא מקרי רבים פחות מס"ר

ולא עשו תקון ערובין בתל המתלקט אף במקום שהי' עובר שם דרך מפולש לרבים וכ"כ דברי מלכיאל ח"ג סי' י' אנו נוהגים גם לענין לבטל מחיצה בעי ס' רבוא:

וראיתי בס' בית נאמן סי' י"ד אות כ"ח שהקשה למג"א דבעי ס"ר הא כל המקור הוא מתוס' שהקשו מבבל דמקיף פרת ודגלת והא בברכות נח. אמר עולא אין אוכלסא בבבל תנא אין אוכלסא פחותה מס' רבוא א"כ מה תי' דמחיצה ביד"ש רבים מבטלי מחיצה הלא הי' פחות מס"ר וגם הק' כן בגמ' למה הוי בבל ר"ה הא אין שם ס"ר, והיא טעות בפשט דאיך אפשר לומר שלא הי' ס"ר בבבל הלא במחוזא לבדה כ' רש"י ערובין ו: שהי' בה ס"ר אך פי' אין אוכלא בבבל אף שיראה ס' רבוא מ"מ לא חשיבי לברך עליהם וכמ"ש רמב"ם פ"ו מברכות הי"א דין הרואה ס' רבוא ובארץ ישראל וכ"כ כ"מ שם וב"י רכ"ד ומעדני יו"ט שאע"פ שרואה ס"ר מ"מ אין להם דין אוכלסא והוא כמ"ש ערובין כא. אין בורגנין בבבל ולא פסי ביראות בחו"ל והיינו דאין דין בורגנין שם דלא חשיבי מידי ואין דין פסין משום דלא שכיחי מתיבתא והכא נמי דכוותה:

ועל אודות החשש שבערובין ח. שמא יעלה הים שרטון ותבטל המחיצה וכן מחמיר הרמ"א שס"ג סכ"ט. הנה בריטב"א כד:

ד"ה אין מחיצה הק' וא"ת גודא דנהרא היאך חשובה מחיצה ניחוש דלמא מסיק נהרא שרטון למאן דחייש ותי' דהנהר הי' קצר הרי דגם בנהר חיישי' לשרטון וכן בערוך ערך אזל כ' דמרימר פסק לסורא באזלי מיירי בנהר הרי שאינו מחלק בין ים לנהר וכן בתוס' כד:

סד"ה ליעבד שכ' והשתא ל"ח לשרטון דלעולם יהי' מתלקט י' מתוך ד' משמע שאף בנהר יש חשש זה וכ"כ תו' שבת ק: ד"ה עושה וערובין פז: ד"ה אלא בגזוזטרא שהיא למעלה מן המים אפי' עמיק איכא למיחש שמא יעלה שרטון אע"ג דמתני' סתמא קתני למעלה מן המים ומשמע דמיירי אפי' במי הנהר וכ"כ ט"ז שס"ג סק"כ דגם בנהר חיישי' שמא יתכסה חלק מהמים בחול ואבנים, אבל מג"א סקל"א כ' דמשמע מרש"י שכ' בד"ה ויעלה שכן דרך הים ורא"ש וטור דרק בים חששו ולא בשאר נהרות (אף שיש לדחות כמ"ש ב"י יו"ד ס"ס קמ"ו דמ"ש טור ים כוונתו לנהרות א"כ גם הכא י"ל בלשון הטור כן) וכ"כ תו' כד:

ד"ה אין אפי' אם לא נחלק בין ים לשאר נהרות. משמע שיש באמת לחלק כן. ומפורש כן בריב"ש סי' ת"ה שכ' דכבר כתבו המפרשים דלא חשו שמא יעלה נהר שרטון דדוקא בים הוא דחיישי' משום דהכי אורחי' כדכ' ויגרשו מימיו רפש וטיט. ומה שהק' רש"ם בקונטרס ערוב והוצאה דף כ"ח מתוס' ע"ז מג: סד"ה א"ל ר' יוסי כ' ונהר אינו אלא כמו

זורה לרוח שכן דרך נהרות שמתגרשים מימיהם רפש וטיט על גדותיהם ושם עושה זבל י"ל הפי' כמ"ש תו' פסחים כח. סד"ה ע"ז שהמים מוליכים אותו על ידות הנהר אבל אין הכוונה על שרטון וכ"כ בש"ע הרב סעיף ל"ה להקל בנהר וכ"כ בח"ס פ"ט סד"ה אומר שכ' די לנו לחוש לרמ"א בים גופי' ולא בנהר:

גם י"ל דלא חיישי' לשרטון רק אם יש שתי מחיצות ממים דאז אם יעלה שרטון ישארו רק ב' מחיצות ויהי' רה"ר דאו' אבל אם יש ג' מחיצות לבד הנהר דאפי' אם יעלה שרטון מ"מ יהיו ג' מחיצות ולא יהי' רה"ר דאו' למה ניחוש לספק זה באיסור דרבנן וכ"כ ת' רי"ם ד' דמש"ה במבוי שצדו א' כלה לים וא' לאשפה לא אמר רבי היתר מפני שהי' חשש על שתי מחיצות שמא תנטל אשפה וים יעלה שרטון וישארו רק שתי מחיצות ויהי' רה"ר דאו' וכ"כ חס"ל מה"ת סי' מ"א דבשלש מחיצות לא גזרו וא"כ הכא שאין חשש על נהר אנטאריא אף אם יעלה שרטון כי יש שם מחיצות הרים לכל האורך רק על נהר דאן שבצד מזרח לא חיישי' לשרטון. אבל אין דבר זה ברור כי בתו' שבת ק: ד"ה עושה ותו' ערובין פז: ד"ה אלא גבי גזוזטרא כ' דחיישי' לשרטון אף דאינו אלא אי' דרבנן שיטלטל ממים שהיא כרמלית לרה"י וצ"ע:

אבל כבר התיר למעשה בת' הרי"ם סי' ד' לטלטל בווארשא על סמך מחיצת הווייכסל וכתב להשואל איני יודע למה רו"מ מחפש אחר חומרות בדבר שהעיד המהרי"ט שנהגו היתר ע"פ זקנים ואחריו כנה"ג תלמידו והג' החסיד דבר שמואל סי' ק"נ ושיבח הרבה המתירים כי באמת הוא להרים מכשול, והטעם כי בזה"ז דאין רה"ר כמ"ש בש"ע קיי"ל דל"ח לשרטון וכ' דבר נפלא בכוונת רש"י ד"ה ויעלה ומתקצר רוחב הים ונעשה קרקע כרוחב פרסה או יותר, למה לרש"י לומר כן. אלא כיון ששי' רש"י דרה"ר בעי ס' רבוא בוקעים וכפי שכ' הפוסקים דמחנה ישראל היו ס"ר אנשים וכן נשים וטף ג' פרסה ממילא רוחב פרסה הוי מקום שיהיו ס"ר בוקעים וממילא הוא רה"ר דאו' וכן כוון לדעתו בפי' דברי רש"י בעל הרי בשמים בקונטרס הנ"ל דף ל"ג:

ובאמת בנ"ד הדבר פשוט להיתר אליבא דכ"ע, דלא חיישי' לשרטון רק אם עי"ז שיתקצר רוחב הנהר ישאר מקום פתוח ופרוץ ותבטל המחיצה וכמ"ש רש"י ערובין ח. ד"ה פסיק שהים הי' סמוך לסורא מאחרי' והי' רק מצד א' ואם יעלה שרטון תתבטל המחיצה אבל אם תהי' מחיצה מקפת סביב מה בכך שיעלה שרטון הלא גם השרטון יהי' בתוך המחיצות וכמ"ש בס' חמד משה שס"ג סק"ה דבעיר שמסובבת כולה בנהר אף אם יעלה שרטון בקצתו הסמוך לעיר הרי המחיצה קיימת ועדיין מחיצה סובבת אותו וא"כ הכא בצד דרום אין צריכים למחיצת הנהר כי יש תלי תלים לכל אורך הצד רק אנו דנים על

נהר דאן שבמזרח ובצד מזרחית צפונית סתום ע"י הרים ומחיצות. ובצד מזרחית דרומית יש ג"כ הרים ואף אם יעלה נהר דאן שרטון יהו הרים מקיפים מקום השרטון והשרטון יהי' בתוך המחיצות וליכא למיחש מידי:

ועל חשש שמא יקרוש נהר דאן ותבטל המחיצה הנה מג"א שס"ג סקל"א אוסר לטלטל בעת הקרישה אבל הט"ז סק"כ בתשובתו לשמייניץ מחמיר תמיד אפי' בקיץ ומביא ראי' מרבי שלא רצה לומר היתר שמא יעלה שרטון לפעמים הכא נמי שברוב השנים נקרש יש לגזור תמיד משום שבתות החורף. ושב יעקב סי' י"ז חולק עליו דבדבר שיש לו וסת וזמן קבוע לקרוש לא גזרו ומ"מ בחורף אוסר כמג"א. אבל בשאילת יעב"ץ ח"א ז' מתיר לטלטל תמיד אפי' בעת הקרישה ול"ד לתבן שמבטל מחיצה כמ"ש ט"ז משום דמוקצה הוא ובודאי יעמוד שם כל יום השבת אבל בקרח י"ל שיתפשר בו ביום כבוא עליו חום השמש או שירדו גשמים ואף שלא חזר כולו למים מ"מ ס"ס לא דרסו בו רבים ול"ד לדגלי מדבר שלא היו קובעים מחניהם על הקרח ומביא מסוף פ"ח דאהלות דכפור וגליד ל"ח מחיצה לענין טומאה. וגם מק' אי נימא דקרח מבטל מחיצה מה פריך בערובין כב: כ"ע נמי מקיף אוקינוס הא הוא תמיד קרוש בציר צפוני ודרומי ואין שם מחיצה אע"כ דהקרישה אינה מבטלת. וגם בח"ס פ"ט כ' ראי' זו מאוקינוס (ותמוה הא כל טעמם משום דקרח אינו מתקיים ועשוי להתפשר ולהתמוגג והאוקינוס במקום הצירים לעולם לא יתפשר ולמה לא בטלה מחיצת הים). וכ"כ שבו"י ח"ג סי' כ"ח להתיר אפי' בחורף ומביא ראי' הנ"ל מגליד וכפור לטומאה וכ' רש"י משום דנמסים מעצמם ע"י חום השמש וכ"כ אבן העוזר שס"ג דאין מחיצה בטלה אלא בעפר ואין עשוי לפנותו לעולם, וגם הקרח אינו דבר המתקיים ועומד להמס אינו מבטל ועוד ראיות. וכ"כ ח"ס או"ח פ"ט שכל חכמי הספרדים ובראשם הגאון ר' שלמה אאיליון מאמשטרדם התירו תמיד וכן דעת הח"ס מטעמים רבים וגם משום דלא ניחא תשמישתיה כי ימוטו העוברים דרך הקרח ויפחדו מלעבור וכתב כי באותו פרק ממש שדר הט"ז בשטייניץ ישב הש"ך בדרעזניץ שהוא סמוך ונראה לשטייניץ ושמע וידע כל הנגזר מפי ט"ז לאיסור ומ"מ טלטלו בדרעזניץ בלי ערוב על סמך נהר מארך והש"ך לא חשש למחות בם וכן מתיר בת' הרי"ם או"ח ד' לטלטל בווארשא על סמך נהר ווייכסל אפי' בזמן הקרישה וכ' דאף דקרח ל"ה דבר הניטל בשבת מ"מ כיון שרוב נכרים לוקחים מים ממנו בשבת ומשברים הקרח לא בטלה המחיצה וגם הלא הרמ"א הי' במדינתנו שנהרות נקרשים בחורף וחשש לשרטון ולא הזכיר חשש קרישה וע"כ דגם בחורף מותר וכ"כ חסד לאברהם מה"ת או"ח סי' מ"א וכ"כ אבני נזר או"ח ס"ס רצ"ב ומביא ראי' מווארשא שמטלטלים בה תמיד:

ויש להעיר דשכיח בנהרות בעת גאות המים שמתפשטים מגדותיהם הלאה יותר מעשר אמות. ויש לחוש שמא אין עמוקים י' טפחים וא"כ אין כאן מחיצה והם כרמלית ככל מים וא"כ כרמלית מפסקת בין המחיצות של הנהר העקרי לבין העיר ואסור לטלטל בעיר וכמו שהעיר השואל בח"ס פ"ט ד"ה ואי נמי, והנה זה תלוי אי נימא דהנהר אינו מחיצה מצד עצמו רק מפני הגדודים והחריץ על שפתו שעמוק י' או יש לחוש להתפשטות זו, אבל אם נאמר דהנהר בעצמו הוא מחיצה אף בלא החריץ א"כ אין גריעות להתפשטות והם מתירים. וזה מחלוקת הראשונים כמו שכ' מג"א שס"ג סק"ל בשם תוס' וערוך ערך אזל דהנהר בעצמו הוא מחיצה. אבל רש"י וריב"ש חולקים דרק אם שפת הנהר עמוקה י' אז הוי מחיצה וכ"ד מג"א שמ"ה סקי"ד ושנ"ו סק"ב:

ואמנם מהרי"ט ח"א סי' צ"ד דן בזה וכ' להתיר כיון שאין המים בר טלטול עם המבוי הוי היכר טובא כיון דמגניא על ידה עיי"ש אך הא שייך רק במבוי דדי משום היכר ולא בחצר. ומ"מ כתב אח"כ ומתוך הדברים נזכרתי מעשה בטבריא שרחובה פתוחה לים והיינו מטלטלין בכל העיר ובכל הרחבה על פי זקנים ומפורש בח"ס פ"ט ד"ה והמובן שכ' דמבוי המפולש לנהר שהוא כרמלית נהי שחוסמת היא את העוברים לטלטל בשדה שמעבר הנהר מ"מ הוא גופי' כרמלית היא ויש לנו לאסור טלטול המבוי בלי היכר משום שיבא לטלטל בזו הכרמלית אלא הואיל והים והנהר לאו בת טלטול היא עם המבוי מותר לטלטל במבוי, וכ"כ בת' הרי"ם סי' ד' שיש לסמוך על מהרי"ט וכ' וגם בענין המדרון שכ' הט"ז (שס"ג סקכ"ח) דבעי' דוקא מתלקט י' מתוך ד' אמות וברמב"ם (פי"ז משבת ה"ד) כ' מדרון סתם וכו' והיינו אף דאין הלכה כרמב"ם מ"מ הכא במים סגי שלא יאסור את המבוי כיון דאינו נח להלוך וס"ס מעשה רב מרבן של ישראל:

ואודות הגשרים העוברים על נהר דאן. הראשון המדבר בזה הוא נו"ב תנינא או"ח מ"ב בגשר רחב יותר מעשר ודעת השואל היתה דבת"ש שס"ג סק"ו אוסר הגשר רק משום בקעי בו רבים וא"כ יש להקל כמג"א אם אין שם ס"ר. והנו"ב דוחה דבריו ומפרש כוונת הת"ש משום פרצה ומש"ה בעי צוה"פ. (ויש לדון כי ת"ש קאי על דברי מג"א סק"ל שאוסר ספינה משום בקיעת רבים וע"ז כ' ת"ש דה"ה לגשר משמע דחד טעמא הוא), וכ"כ פמ"ג שם מ"ז סק"כ דבעי לגשר צוה"פ וכ"כ מתחלה ח"ס או"ח פ"ט אם הגשר מונח על גפופי גדודי הנהר וכלה בשוה לקרקע עולם א"כ היא נפרץ לר"ה או לכרמלית דל"ש גוד אסיק כמ"ש ר"פ כל גגות ותו' שם, וכוונתו דאמרי' שם פ"ט. לרב דמחיצות שאינן ניכרות לא מהני, וכל זה אם הגשר נמוך ומונח על הקרקע אבל אם הגשר גבוה ועומד על עמודים אע"ג דאין המחיצות יורדות עד המים אמרי' גוד אחית דבקיעת דגים

אין מבטלים גוד אחית כמ"ש שבת קא. ואין צריך צוה"פ וכ"כ בשערי ציון או"ח ראש סי' ד' ד"ה אולם דהפמ"ג מיירי רק שאין שם מחיצה הנעשה בידי אדם תחת הגשר רק הגשר מונח על גפופי הנהר אבל בגשר שיש תחתיו כותל בנוי שעליו הגשר מונח, שעל ב' הכותלים מונחים קורות ועליהם הגשר בנוי שפיר י"ל גוד אסיק מחיצה דהוי מחיצה בידי אדם ולא אתי רבים ומבטלי מחיצה, והם הם דברי הח"ס, וכ"כ דברי מלכיאל ח"ג סי' י"ד כשהגשר שוה עם קרקע עולם אין כאן מחיצה דאטו אם יש חלל תחת ר"ה יבטל מתורת ר"ה ע"י המחיצות תחת הקרקע:

ועי' אמרי יושר להר"ם אראק סי' ב' שהביא שמהר"י הלוי ח"א קל"ט מקיל אם יש עמודים תחת הגשר והקשה עליו דאין זה מועיל כיון דבסופו כלה לקרקע עולם ואין שום מחיצה ניכרת וקיי"ל כרב בערובין פט. דמחיצה שאינה ניכרת לא אמרי' גוד אסיק ולא עוד אלא אפי' לשמואל דלא בעי מחיצות ניכרות הא קאמר ביש דיורין על זו ועל זו הו"ל מחיצה נדרסת ול"א גוד אסיק והכא נמי מחיצה נדרסת היא. וח"ס כ' דדין מחיצה נדרסת הוא רק ס"ד דגמ' ולא קאי למסקנא דהא ר' יוסף אמר אח"כ ל"ש אלא שיש מחיצה על זו וכו' והק' עליו הר"ם אראק דהא סתמא דגמ' צב. מה חצר דדרסי לה רבים וכ' תוס' ד"ה אף דהיינו כלישנא קמא דר' יוסף לעיל:

והנה מ"ש הר"מ אראק דקיי"ל כרב, כוונתו לסי' שמ"ה סט"ז ושע"ד ס"ד דגג הבולט על מחיצות הבית בענין שאין מחיצות הבית ניכרות לעומד מל הגג הוי כרמלית ועי' תוס' פט. ד"ה במחיצות ומהרש"א ומג"א שע"ד סק"ה וש"ע הרב שמ"ה סעיף כ"ג דאם אין ד"ט בבליטה מותר מטעם כיון שהוא רה"י למטה הוי גם למעלה וא"צ לגוד אסיק רק אם יש ד' טפחים אז הבליטה כרמלית וא"כ הגג נפרץ במלואו לכרמלית, אבל הלא הרי"ף והרמב"ם לא הביאו כלל דין זה ומחלוקת רב ושמואל וע"כ דס"ל אפי' אין המחיצות ניכרות אמרי' גוד אסיק. ועי' בס' שערי ציון או"ח ד' שברר וליבן דין זה והראה נפלאות בחריפות ובקיאות בראיות ברורות דאפי' מחיצה שאינה ניכרת אמרי' גוד אסיק והביא מריטב"א ערובין צ. ד"ה רב שמק' בשם השר מקוצי דהא תל בר"ה גבוה י' ורחב ד' מותר לטלטל בכולו והתם הא אין המחיצות ניכרות (דהא עתה כל האלכסון מן התל מכוסה בעפר ועצם המחיצה היא בקרקע ממש ואין רואים שום מחיצה ואמרי' גוד אסיק שאלו היינו חופרים הקרקע שאצלו הי' התל זקוף בגובה י') וכ"כ בשם עבודת הקודש לרשב"א, וגם תו' ס"ל דהגג עצמו רה"י אף דאין המחיצה ניכרת ורק לכן אסור כל הגג משום דהוי פרוץ במלואו לאותה בליטה כמ"ש למעלה, לכן הכא הגשרים עושים רה"י למעלה אם יש להם תחתיהם שתי מחיצות ועל הגשר רה"י משום גוד אסיק המחיצות

שתחתיהן והוי כאלו יש ב' מחיצות למעלה והוי הגשר רה"י ויש לחוש רק משום דהצד השני של הגשר הוא פרוץ במלואו למקום האסור כמ"ש תוס', ע"ז י"ל כיון דהשר מקוצי ורשב"א חולקים על התוס' גם בדין פרוץ במלואו אמרי' ס' דרבנן לקולא. וגם י"ל דתוס' לא כתבו כן רק לענין ערובי חצרות משום תערובות דיורין התם בעי' שיהי' ניכר לבני הדיורין שיש מחיצה מפסקת ובלא"ה אוסר אחד על חברו ואין שם חסרון מחיצות וא"צ רק היכר המפסיק ואם אין המחיצה ניכרת לא הוי הכירא לבני הדיורין:

עוד כ' שם באריכות טעם שני להתיר הגשרים ותמצית דבריו בקצרה דמתו' ערובין הנ"ל מבואר דהבית בעצמו הוי רה"י למעלה אף שיש כסוי בולט חוץ לגג ולא מינכרא מחיצה ואין אומרים גוד אסיק מ"מ הוי רה"י משום דרה"י עולה עד לרקיע ואף אם מפסיק בתקרה בין רה"י דלמטה. ומשבת קא. מובא בתוס' נעץ קנה ובראשו טרסקל חייב נלמד א' משני אלה או דאמרי' גוד אסיק אפי' במחיצות שאינן ניכרות או דאמרי' רה"י עולה עד לרקיע אף דליכא מחיצות למעלה וא"כ כיון דהגשרים למטה רה"י דיש ב' מחיצות בב' צדי הגשר ובב' צדדים פתוחים מונחות תקרות ע"ג עמודים והוי צוה"פ גמור ואף אם לא היו עמודים תחת התקרה מ"מ ע"י התקרה עצמה אמרי' גוד אחית מחיצה משני צדדיו ואף דדעת תו' דלא מהני רה"י עולה עד לרקיע לענין פרוץ במלואו למקום האסור ע"ז מביא דהג"ה מרדכי פ"ג ערובין ועוד פוסקים חולקים ע"ז וא"צ לבא לגוד אסיק רק רה"י עולה עד לרקיע:

והוסיף עוד היתר שלישי ע"פ גור ארי' למהר"ל בערובין שם שהשיג על תוס' דבליטה בולטת אסור משום שאין המחיצה ניכרת וכ' ולא ידעתי מאין להם זה כיון דהכותלים נגלים לפנינו למה לא אמרי' גוד אסיק ובין הגגים שאני דהתם אין הכותלים ניכרים וכוונתו בשלמא בגגים השוים אין שום היכר מחיצות למעלה ול"ש גוד אסיק דאין ניכר שום מחיצה במקום שרוצים לומר ג"א והעומד על הגג אינו רואה שום היכר מחיצה כלל למעלה אבל בבליטה הא רואה שיש תחתיו כותל ונהי דראש הכותל מכוסה בבליטה לא אכפת לן והוא כמ"ש החכם אאוליון, המובא בכנסת יחזקאל לענין קרישה נגד הט"ז ומג"א דל"ד לפירות שמלאו הפירות את המחיצה אבל בקרח כיון שתחת הקרישה יש מים וכ"ע ידעו אף שאין רואים המים הוי מחיצה ניכרת וה"נ בגשרים דלמטה הכל רואים שיש כותלים, ולמעלה הכל יודעים שיש כותלים דאל"כ לא הי' יכול לעמוד, ומביא ראי' מתל וכיפה ועיי"ש שמתרץ כל המקומות שנראים כנגד זה.

ומה שהק' הר"מ אראק הא הוי מחיצה הנדרסת ואפי' לשמואל לא מהני. הדבר צריך ביאור דאי נימא שיש חלוק בין נדרסת לבין רבים מבטלים מחיצה. דאף דאין רבים

מבטלים מחיצה שבידי אדם היינו דוקא אי מהלכים בין המחיצות אבל אם דורסים את המחיצות עצמן אפי' בידי אדם בטלה מחיצה א"כ מה קאמר בערובין כב: בתל המתלקט אליבא דרבנן לא תבעי לך השתא אי ניחא תשמישתיה לא אתו רבים ומבטלי הכא בתל דלא ניחא תשמישתי' לא כ"ש, הלא פסי ביראות שאני דאין המחיצה נדרסת ולכן אין המחיצה בטלה משא"כ תל דרבים בוקעים בו ודורסים על התל עצמו והוי מחיצה נדרסת ואפי' לרבנן לא מהני, ובאמת בשערי ציון סי' הנ"ל כ' דנדרסת ורבים מבטלי מחיצה הוא ענין אחד והתם בערובין צב. דאמר מה חצר דדרסי רבים הוא רק ללישנא קמא והא דכ' תוס' כב:

סד"ה ואיזהו דלא תהי' מחיצה נדרסת עי' תוס' ישנים שם דקאי רק לר' יהודה וכיון דקיי"ל כרבנן דמחיצה בידי אדם אין רבים מבטלים, הך דמחיצה נדרסת אינה הלכה כלל:

וא"כ לח"ס ושערי ציון אין חשש כלל על גשרים גבוהים ואינם מונחים על הקרקע ואין צריכים צוה"פ, אך באמת כל הגשרים על נהר דאן יש להם צוה"פ. גשר ווינטשעסטער יש לו, צוה"פ טוב. גשר דזוראדר "צוה"פ מן הצד' אבל יש ב' לחיים תחת החוט של מעלה מכוונים היטב. גשר מזרח דאנדעס צוה"פ טוב וגם יש ב' לחיים תחת החוט. גשר קווין יש לו שערים טובים. כן גשר איסטערן עוועניע שערים. וכן הגשר למטה אחר גשר הנ"ל יש לו שער. הגשר האחרון יש לו צוה"פ טוב. והגשר העובר על הקאנאל המחבר את הדאן עם האנטאריא יש לו שער טוב:

והנה פמ"ג שס"ג מ"ז א' מסופק אי מהנו צוה"פ במים ועי' ח"ס או"ח פ"ז דמהני והוא ירושלמי ערובין פ"ח ה"ז מתני' דאמת המים נותן לחי וקורה מיכן ועושה צוה"פ מיכן וכ"כ חס"ל או"ח ל"ב ובית שלמה סי' נ"ו ועי' מנחת שבת 276.

ועל דבר הגנות שבעיר אם מבטלים הערוב דקיי"ל זרעים מבטלים המחיצות ואסור לטלטל בכל העיר משום דנפרצה למקום האסור כמ"ש ערובין כד. ושנ"ח ס"ט ושס"ה סס"ג. הנה אם הגנות גדורות סביב במחיצות י' טפחים אין לחוש על העיר (ועי' במשנה ברורה שנ"ח באור הלכה ד"ה אבל אם ודבריו צ"ע ועי' ערובין צב: לא מצינו מחיצה לאיסור וחס"ל מה"ת או"ח ס"ס ל"ז ואמרי יושר ח"ב ס"ס פ') וכן אם אינן יותר מבית סאתים שהוא ע' אמה וד"ט על ע' אמה וד"ט ג"כ מותר לטלטל בם וכן אם הן שדה אילן אינן מבטלות וכן כ' בת' אמרי יושר סי' ק"ע דדוקא כשזרע בכוונה אז ביטל דירתו אבל אם עלו בם עשבים מאליהן. אינן מבטלות ודייק לה מל' רש"י ערובין כג: ד"ה נזרע שכ' בזרעונים ביטל דירתו ולא קאמר בטלו זרעונים את דירתו וע"כ דבעי' שיזרע בכוונה,

וע"פ דברי רש"י אלו חידש בת' דברי ישכר סי' כ"ט דאם זרע א' זרעים בחצר חברו אינה נאסרת דשייך אין אדם אוסר דבר שאינו שלו דהוי מידי דתליא במחשבה וכמ"ש תו' יבמות פג: ד"ה אין לענין כלאים (ועי' תפארת ישראל נדרים פ"ד מ"ג):

אלא החשש על גנות של זרעים ופרי אדמה. והנה בערובין כג: איתא רק קרפף שנזרע רובו אסור וכ' תו' כ"ג. סד"ה ובלבד ולרש"י שמא יש לחלק דדוקא קרפף אסור אבל בחצר לפי שתשמישו רב יהי' מותר אפי' י' כורים וכ"כ בתו' ישנים שם ע"ב ד"ה ונזרע וכן הרא"ש שם מסופק בחצר ופשטות לשון הגמ' קרפף וכו' נטע רובו הרי הוא כחצר מוכח דחצר קיל מקרפף, וטור שנ"ח מביא ספק זה וסיים דיש להחמיר וכ"פ בש"ע שם סעיף י' ומג"א סקי"ב וכ"כ פמ"ג שנ"ט דמחמירים בספק זה דהוי ס' חסרון ידיעה וכ"כ בית מאיר שם ד"ה אמנם, ובדברי ישכר סי' כ"ט תמה למה חשיב זה לחסרון ידיעה ולא לס' פלוגתא דרבנן. אבל כוונתו כמ"ש בית מאיר בשם מנחת יעקב כללי ס"ס מחודשים סעיף ח' דספק שלא נזכר בגמ' ואסתפק לן מה אמרו בי' קמאי הוי ספק חסרון כמה, אלא שהא ק' דבערוב כ' מנח"י עצמו שם סק"י דאפי' בספק חסרון ידיעה מקילים דהלכה כמיקל בערוב. ונ' דתלוי במחלוקת אי גם במחיצות הלכה כמיקל וי"ל דדעת פמ"ג דבמחיצות אין להקל וכמ"ש ריטב"א ערובין פט. וכ"כ רא"ש פ"ב סי' ד' די"ל כן, וכ"כ ריב"ש ס"ס ת"ה ועי' ירושלמי ערובין פ"א ה"א לא ערובין אמרתי אלא במחיצות, אבל מסקנת רא"ש שם שאפי' במחיצות מקילים וכ"כ מרדכי פ"א סי' תפ"ב הלכה כמיקל בין בערובין בין במחיצות וכ"כ הג"ה מיי' פט"ז משבת אות ו' ושכן דעת הרמב"ם שם ה"ז דמקום קירויו מתירו וכ"כ מהרש"ם בהגהותיו שס"ה אות ב', ומכ"ש הכא דלכ"ע יש להקל דכל טעם המחלקים בין ערוב למחיצות הוא כמ"ש ריב"ש ס"ס ת"ה דערוב אין לו עיקר בדאו' אבל מחיצות יש להן עיקר בדאו' ובנ"ד הא אין חשש על מחיצות עצמן רק אי זרעים מבטלים גם לחצר וזה הלא אין לו עיקר בדאו', וכ"כ בס' נזירות שמשון מובא בבית מאיר להקל בזרעים בחצר בשעת הדחק וכן מצאתי במראה הפנים פ"ג מעשרות ה"ד ד"ה תני, על קו' ראב"ד על גי' ירושלמי ורמב"ם פ"ד ממעשר הי"ד למה בנזרע רוב החצר חייב במעשר דנשאר תורת חצר עליו ולא הוי כגינה דפטור מ"ש מערובין דקרפף שנזרע רובו הו"ל כגינה ותי' דדעת ירושלמי ורמב"ם דשאני קרפף מחצר דקרפף אין תשמישו רב מש"ה זרעים משוי לי' כגינה אבל חצר שתשמישו רב אפי' זרעים לא מבטלי לה מתורת חצר וכ"כ שב יעקב דבחצר אין זרעים מבטלים וכ"כ פרי תבואה להר"י ליב מרגליות אבד"ק פלוצק סי' ט' וכ"כ מהרש"ם בהגהותיו סי' שנ"ח:

והנה בדבר שמואל למהר"ש אבוהב סי' רנ"ט כ' דבעיר לכ"ע לא אמרי' דזרעים מבטלים מחיצות דאם אמרו שהזריעה מבטל דירת הקרפף אין לדון ממנו שגם מקצת קרקע זרוע הלא מצער היא לגבי כל העיר לבטל גודל היקף דירתה והחכ"צ סי' נ"ט כתב שהטעם הזה יש לו סימנים בדברי הראשונים הנ"ל שי"ל רק קרפף אמרו ולא חצר וס"ל לדבר שמואל דאף שכתבו דטוב להחמיר היינו דוקא בחצר אבל בעיר כולה אפשר דאף המחמירים מודו להקל וסיים ע"ז החכ"צ הרי נסתייעו דברי הרב החסיד ז"ל בסיוע שיש בו ממש שנראה דעת הרא"ש רבן של ישראל להקל ולכאורה ק' מערובין כו. במחוזא דרבה מערב לכולה ערסייתא משום פירא דבי תורי הרי דגם בתוך העיר אסור אם יש מקום שלא הוקף לדירה. אך י"ל שא"ה דהמחיצות לא נעשו להקיף את העיר רק מחיצה עשוי' לנחת להיות מחיצה לפירא ומחיצה לנחת לא מהני אבל אלו היתה מחיצה גמורה להיקף היתה טובה ולא היו פירא דבי תורי מבטלים. וכ"כ מור וקציעה שנ"ח להתיר בעיר ואפי' לטלטל בגנות עצמן וכ"כ בס' מים רבים סי' ל"ח בשם שלחן שלמה שעשה חזוק לדבר שמואל בראיות מגמ' וסברא דסתם קרפף שבגמ' הוי חוץ לעיר וחולק רשות לעצמו ולא אמרו דזרעים מבטלים דירה אלא בקרפף שהוא חוץ לעיר שההיקף נעשה ביחוד להקרפף או להגינה אבל אם הקרפף הוא בתוך עיר מוקפת ומעורבת מהני נמי לקרפף ולגינה שלא יבטלו הזרעים דירה חשובה כזו ולכן בעיר שלימה יש ס' לומר דכשנתקנה העיר ע"י תקונים המועילים נתקנו גם הגינות שישנם בתוכה הפרוצים לה. וכ"כ בית שלמה או"ח נ"ח להתיר בשעהד"ח בעיר וכן מתירים בת' דברי ישכר סי' כ"ט ובבאר משה דף רס"ה:

וי"ל עוד כמ"ש ח"ץ סי' נ"ט בגינה שעשוי' ערוגות ערוגות ויש הפסק בינם ועשוי להלוך אין הערוגות מצטרפות ליותר מב"ס ולא אמרי' בו לבוד וכ"כ דברי ישכר ומביא ראי' מפאה רפ"ב ואלו מפסיקים לפאה שביל היחיד וכ' הר"ש כמ"ש ב"ב ק. כי היכי דשקיל כרעא ומנח כרעא אלמא דבכה"ג אם הולכים בינם לא אמרי' לבוד, אבל בקרבן נתנאל פ"ב אות ה' אוסר אפי' בערוגות ערוגות וכן בדברי מלכיאל ח"ד סי' ג', ועיי"ש שמקשה על חכ"צ מאילנות שאמרי' שם כד. והוא שעשויין אצטבלאות שורות שורות ויש הפסק ביניהם הרי דזרעים כה"ג אף שאינם ביחד רק ערוגות ערוגות מבטלים, ופלא שנעלם ממנו שהחכ"צ עצמו הביא גמ' זו שם:

ויש עוד היתר ע"פ המביט ח"ב סי' מ"ח שכ' להתיר להוציא מבית לגנה פחות מד' אמות ע"פ תוס' ערובין סז: ד"ה ומ"ט שהתיר ר"ת בגנה יותר מב"ס לטלטל מתוכה לכרמלית וכ"כ רא"ש שם והג"ה מיי' פט"ז משבת אות ב'. והרי גנה זו הוי רה"י מדאו' ואפ"ה

התיר ר"ת להוציא ממנה לכרמלית כיון דחשבי' לה לכרמלית לענין טלטול וא"כ ה"ה שיהי' מותר להוציא מרה"י לה או מן הגנה לרה"י כיון דעקרה היא רה"י ואפי' למה שנראה מרמב"ם ורשב"א שאסור להוציא ממנה לכרמלית אחרת, דוקא התם שקרפף וגנה בעקרם רה"י הוא מדאו' לכן אסור להוציא משם לכרמלית אבל להוציא מן הבתים שהם רה"י לקרפף וגנה שג"כ מדאו' רה"י הם מודו שהוא מותר, וממילא לדברי המבי"ט פשוט דאין שייך לומר דהעיר פרוצה לגנות דהוי מקום האסור כיון דבאמת עד ד' אמות מותר להוציא ולטלטל אינה כלל מקום האסור, ובדברי ישכר סי' כ"ט כ' שיש היתר ע"פ מבי"ט המובא בשו"מ מהדורא קמא ח"ג קל"א אלא שאינו מבין דבריו. והנה כל המביט במבי"ט יראה ויבין דברים ברורים. ואף שבס' תו"ש שמ"ה ושע"ב חולק על המבי"ט מ"מ בחצר שהראשונים נסתפקו אי דינו כקרפף יש לסמוך עליו וכמ"ש בס' עצי אלמוגים שע"ב סק"ד:

גם נראה דהא דזרעים מבטלי דירה הוא כמ"ש רש"י כג:

ד"ה נזרע דבזרעונים ביטל דירתו דבזרעונים לא דיירי אנשי וזה יצדק במיני תבואה שאין נזרעים בעיר רק בשדה חוץ לעיר וכמ"ש ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה, אבל מעט פרי אדמה וירקות ופרחים ושושנים שזורעים בכוונה סביב הבתים לנוי להתענג במראיהם ולמען להיות אויר טוב במקום דירתם איך אפשר לומר שהם מבטלים את הדירה הלא כלפי לייא שעל ידם הדירה נעשה יותר משובחה וטובה וכל הזרעים שבעיר הם רק מירקות ופרחים. וכ"כ מהרי"א הלוי ח"א סי' ר"ב ובס' מנחה חדשה דף ק"מ בשם נזירות שמשון דהא דזרעים מבטלים דירה מיירי בסתם גינה דחקלאה אבל גינה שעושים לטיול ויש שם זרעים לנוי אין מבטלים דזיל בתר טעמא גבי אילנות משום דעבדי לטיול ה"נ בגנות אלו הרי נראה שדרים בהם כל ימות הקיץ וכ"כ בהגהות רש"ם שנ"ח ובדברי ישכר:

והעיקר נראה, דהנה הבית מאיר שנ"ח סס"א מביא בשם פרי תבואה סי' ט' שמתיר לטלטל בגנה סמוך לבית אף שהיא יותר מבית סאתים אם היא מוקפת לדירה. והבית מאיר מרעיש עליו וכ' דבזרעים לא מהני הוקף לדירה ואי אפשר דפליג אדם בזה. אבל מה שהב"מ מפליג שלא יעלה על הדעת, מספקא לי' לפמ"ג סי' ש"ס א"א סק"א, והדבר יפלא מ"ט לא יועיל היקף לדירה הא כל טעם דזרעים מבטלים משום דביטל דירתו אבל אם אחר הזריעה הקיף את הזרעים וגלה דעתו ורצונו לדור שם למה לא מהני וכמו בכ"מ דאינו מוקף לדירה דמהני אם פרץ יותר מעשר וגודר מחדש כמ"ש שנ"ח ס"ב.

ולכאורה יש ראי' לזה מערובין יא. מעשה באדם א' מבקעת בית חורתן שנעץ ד' קונדיסין בארבע פנות השדה והתירו לו דפליגי ר' יוחנן ור"ל אי התירו לו לענין שבת ושקיל וטרי היכי מיירי והתם היתה שדה בבקעה וסתם בקעה יש בה זרעים כמ"ש טהרות פ"ו מ"ו ושבת ו: ותוס' ערובין שם ד"ה אילימא ורא"ש כ' דל"מ צוה"פ רק אם יש בה דיורין וא"כ למה לא קאמר דמיירי בעשר ופליגי ר"י ור"ל אי זרעים מבטלים אע"כ דכיון שעשה צוה"פ והקיפה לדירה לכ"ע אין זרעים מבטלים. אך באמת אין ראי' די"ל בקעה זו היתה של גפן כמ"ש רש"י ד"ה לענין שאם יש גפנים בתוך הקונדוסין וגפנים הם נטעים ואף שהגפן נמוכה מכל האילנות כמ"ש בויק"ר פ' ל"ו מ"מ יש לה צל כמ"ש (תהלים פ) כסו הרים צלה, וכמ"ש וישב יהודה וישראל איש תחת גפנו. ואילנות אינם מבטלים דירה. אבל יש ראי' משבת ז. ר' אשי אמר כגון דאית לה מחיצות וכ' רש"י דלא הוקף לדירה ומשמע דאלו הוקף לדירה. מהני לטלטל ואף בבקעה בימות הגשמים שיש בה זרעים וכן משמע דעולא אמר אי דאית לה מחיצות בקעה קרי לה ומה קו' הא לענין זה היא בקעה כיון שיש לה זרעים אפי' אלו תהי' מוקפת לדירה תהי אסורה בטלטול אע"כ דאפי' בזרעים מהני הוקף לדירה, וכן הוא בתו' ערובין סז: ד"ה ומ"ט שכ' דר"ת התיר לטלטל בגינה יתירה מבית סאתים שלא הוקפה לדירה וכו' מוכח דאלו הוקפה לדירה היתה מותרת לגמרי ומפורש בהג"ה אשרי כג:

דגנה סמוכה לעיר כהוקף לדירה דמי ואפי' גדולים כמה שרי ואף דרמ"א כ' שנ"ח סס"א דיש חולקים בזה, היינו רק על מ"ש דסמוך לעיר הוי מוקף לדירה אבל על מ"ש דמהני לגנה מוקף לדירה לא הביא חולקים. ובדברי מלכיאל ח"ד סי' ג' מברר דין זה באריכות דמהני לגינה מוקף לדירה ומביא ראיות רבות וכ' דכן פשטות לשון טוש"ע ר"ס שנ"ח שכ' דכל היקף שלא הוקף לדירה כגון גנות ופרדסים ובורגנין אסור לטלטל ביותר מסאתים ואם הוקף לדירה אפי' יש בו כמה מילין מותר לטלטל משמע דקאי אהני דאייריי בהו מתחלה ומהני אף לגינה הוקף לדירה וסיים וכתב ונתברר שדעת רוב הפוסקים להקל בנ"ד בפשיטות כיון שהגנות היו מכבר ועתה באים לתקן ערובין ולהקיף את העיר לדירה ומותר לטלטל אף בהגינות ואף אם הם יותר מסאתים אלא בגנות של נכרים אף שאינם מבטלים דדירת נכרים אינה דירה וסגי במה שמקיפים כל העיר מ"מ בגינותיהם אסור לטלטל אם הם של נכרים. וא"כ כיון דהכא בעיר זו נעשה צוה"פ להקיף לדירה אין הזרעים מבטלים:

ובענין מחללי שבת בפרהסיא ואינם מודים בערוב אי מהני שכירות מעבדי הממשלה גם עליהם כמו לנכרים כמ"ש שפ"ב סי"ד בהג"ה ומ"א סקי"א בשם מהרי"ט ח"א צ"ד

דכל אחד מעבדי הממשלה הקטנים הוא כשכירו ולקיטו. בספרי חלק א' תשו' ה' בררתי דין זה להה"ג ר' דוד שלמה של שטש ז"ל מאדעסא ולפי שאין הספר מצוי אעתיק בזה הדברים עם איזה הוספות:

הנה ודאי דשכירות משכירו ולקיטו לא מהני רק בנכרי כמ"ש רש"י ערובין סד. ד"ה וא"ר יהודה ותוס' פ. ד"ה אתו דקאי אנכרי ותו' ע:

סד"ה יורש שכ' דלמא ה"מ בנכרי אבל בישראל לא והטעם כמ"ש ריב"ש תכ"ז כי מה שאוסר הנכרי אינו מן הדין שהרי דירת נכרי אינה חשובה דירה אלא משום גזרה כדי שלא ילמדו ממעשיו לכן יש להקל בענין זה שיוכל האדון להשכיר רשותם והממונה שלו כמוהו ומובא כן בב"י שצ"א ובב"י שפ"ב כ' דברים אלו מדעת עצמו, ומש"ה בישראל דדירתו דירה לא מהני שכירו ולקיטו. ונפלאתי שכ' בבאר היטב שפ"ה ס"ג בשם גנת ורדים דאם שכר מן הגזבר אפי' אחר העירוב המיר ח"ו א' משכונת ישראל מועיל הערוב שנעשה קודם ההמרה לפי ששכרו מן הגזבר נכנס בשכירות זו גם בתים יחידים מישראל שיהיו היחידים טפלים למרובין וכללות המרובין מתקיימות השכירות בידם. ומשמע שהי' גזבר נכרי וכמ"ש ב"י שפ"ב ורמ"א סי"ד בשם ת' הרשב"א ששוכרים מגזבר המלך. וקשה מניין לו שמהני שכירות מגזבר אפי' לגבי ישראל והלא בריב"ש כ' דהא דהאדון יכול להשכיר רשות הנכרים הוא רק משום דדירת נכרי ל"ש דירה. ואם נדחוק דאיירי בגזבר ישראל והשכיר בעד כל הקהל מדעתם ושליחותם. לבד דאין הענין מוכח כן. גם הרי אין זה פשוט ונפל ברבוותא כי הא זה מחלוקת אי ישראל יכול להשכיר כמ"ש סי' ש"פ ס"ג:

וכל זה בישראל אבל במומר לחלל שבתות בפרהסיא נראה דהוי כנכרי לענין זה, דהא דאמרי' הכא דירת נכרי כדירת בהמה אף דבכל דוכתי יש לנכרי קנין ודירה, וע"כ דרק לענין ערוב לית לי' דירה והיינו דלא תקנו בו ערוב שיסודו ועקרו שותפות האנשים בדירה אחת וכמ"ש רמב"ם פ"א מערובין ה"ו כלומר שכולנו מעורבים ואין כל א' ממנו חולק רשות מחברו והרי כולנו רשות אחת, ולא רצו שישתתפו ויתערבו עם עם נכרים. וטעם זה י"ל גם במומר שאינו שייך בערוב כיון שאינו מודה בזה ודירתו לענין ערוב ל"ש דירה:

ואולי גם במי שאינו מחלל שבת אלא שאינו מודה בערוב ג"כ שייך טעם זה דדירתו כדיר בהמה ואפי' אם נאמר דאינו מודה בערוב דירתו דירה ולא מהני שכירו ולקיטו כישראל מ"מ הא לשיטת רש"י אין לנו כלל דין במי שאינו מודה בעירוב שאין מערבים עמו וכמ"ש חולין ו. ד"ה משמר דמומר לחלל שבת בצנעה יכול לערב ולא מחלק בין

אם מודה בערוב או לא ולא אשתמיט בשום דוכתא להודיענו דבר זה וכן כ' האשכול לראב"ד ח"ג דף ו' דמומר משמר שבתו בשוק הוא כישראל לכל דבריו וע"כ דיכול לערב ולא חולק בין מודה בערוב או לא. ועי' רוקח ה' תשובה סי' כ"ח שכ' דאפי' מחלל שבת בפרהסיא מהני ערוב עמו אלא שאם לא ערב לא סגי בביטול רשות ובעי שכירות. אלא ששי' רמב"ם ספ"ב מעירובין דמי שאינו מודה בערוב אע"ג דלא בעי שכירות כנכרי מ"מ אין מערבים עמו וצריך ביטול רשות וכ"כ הג"ה אשרי פ"ו סי"ד וטעם הדבר י"ל כמ"ש בערובין עג. בבי רב דמשחי' להו מבי רב דאנן סהדי דאי מייתי להו ריפתא לבי רב ניחא להו טפי הרי אף דערוב צריך להיות במקום אכילה מ"מ אמדי' לדעתם שרוצים יותר בבהמ"ד ה"נ באלו אמרי' להפוך דכיון שאין מודים בערוב אף שערבו אמדינן לדעתם שאין דירתם חשובה שם במקום הערוב כיון דאומדנא דמוכח שאין רצונם בערוב וכל טעם ערוב משום דירה כמ"ש ערובין מט. והם אין דעתם לדור שם וכמ"ש גיטין יד. הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפטרופי' שאמדי' לדעתו שלא רצה להקנות לה הרי דאומדנא דמוכח מבטלת מעשהו וקנינו הכא נמי אומדנא שאינו חפץ בערוב מבטלת ערובו:

אך יפלא מאין הוציא רמב"ם דין זה דאינו מודה בערוב ל"מ ערובו דהא מתני' ריש הדר דאינו מודה בערוב אוסר קאי רק אכותי כמ"ש ל"א:

מאן אינו מודה בערוב א"ר חסדא כותאי, ותו דא"כ דינו כנכרי דהא מתני' משוה להו ותני להו ביחד ורמב"ם כ' דבטול רשות מהני וא"צ שכירות כנכרי ועי' ה"ה ספ"ב מתרובין שכ' דנלמד מר"פ הדר ותמוה דא"כ למה מהני בטול רשות. ועל צד הדוחק נ' דעת הרמב"ם דת"ק ס"ל דאינו מודה בערוב דינו כנכרי ולא מהני ביטול רשות ור' גמליאל דס"ל צדוקי מבטל רשות (וה"ה כל מי שאינו מודה בערוב) ס"ל דוקא בטול רשות מהני ולא ערוב ורמב"ם פוסק כר"ג, אך ק' דא"כ מה מקשה שם סח:

צדוקי מאן דכר שמי' הא הוא בכלל אינו מודה בערוב לדידי' ושפיר דכר שמי' ועי' ריטב"א שמקשה כן ותי' דצדוקי מודה בערוב אבל לרמב"ם דס"ל צדוקי אינו מודה בערוב קשה וי"ל דהמקשן הק' הא אינו מודה בערוב קאי רק אכותי ומנלן דגם צדוקי אוסר ותי' דת"ק ס"ל דגם צדוקי כנכרי, והכלל דעיקר תלוי אם אינו מודה בערוב דהיינו צדוקי אז צריך שכירות ור"ג חולק דצדוקי אינו כנכרי, ודייק רמב"ם מדקאמר אינו כנכרי ולא קאמר דדינו כישראל ע"כ דרק אינו כנכרי וא"צ שישכור אבל לא מהני ערוב כישראל וצריך בטול רשות:

ובזה י"ל דבפ"ו מעורבין הכ"ב כ' השולח ערובו ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו ערוב אע"פ שבגמ' מוקי רק בכותי, אלא שרמב"ם ס"ל דר' חסדא קאי לס"ד דגמ' דמקשה צדוקי מאן דכר שמי מיירי רק בכיתי אבל אחר תי' הגמ' דת"ק ס"ל צדוקי כנכרי וא"כ פי' אינו מודה בערוב כפשטה ולאו דוקא כותי, ה"ה בשליח אף שאינו כותי אלא שאינו מודה בערוב לא מהני:

ומ"מ יפלא דס"ס אין מפורש בגמ' הדין דערוב לא מהני בצדוקי, דהא י"ל עובדא הכי הוי בר"ג שהצדוקי מאן לערב עמהם ונתרצה רק לבטל להם רשותו, ויותר נראה דהרמב"ם הוציא שיטתו מברייתא ע"ז סד: ומפרש דברייתא נקטא שלשה חלוקים. (א) ישראל נותן רשות (מערב עמם כמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה ערובין רפ"ו) ומבטל רשות. (ב) נכרי עד שישכור וכן מומר בפרהסיא. (ג) ומומר לחלל שבת בצנעה מבטל רשות לבד (אבל אינו נותן רשות לערב כישראל), ואע"פ שיש גירסאות אחרות בחולין ו. וערובין ס"ט: מ"מ כיון שבכ"מ ומקום הגרסא שונה י"ל שרמב"ם סמך על גירסת גמ' ע"ז:

וא"כ הלא יש לנו שיטות ראשונים דאף שאינו מודה בערוב יכול לערב, וגם י"ל דאפי' רמב"ם שחולק עכ"פ מודה דשכירו. ולקיטו של אינו מודה בערוב מהני כי מ"ש רמב"ם ספ"ב מערובין דאין מערבים עמו לפי שאינו מודה בערוב ואין שוכרים ממנו לפי שאינו כנכרי י"ל דהוא כמ"ש בגמ' דצדוקי אינו כנכרי היינו דאין ערוב מועיל ומ"מ אינו כנכרי שיצטרך שכירות אלא שדי בבטול רשות אבל לא דס"ל דשכירות לא מהני וגם בש"ע סי' ש"פ ס"ג יש ב' דעות ולא הוכרע הדין, ובאמת ק' להבין טעם הדבר למה לא מהני שכירות בישראל ועי' ט"ז ש"פ סק"ב וקרבן העדה פ"ו ה"ג מערובין דכ' דגזרו שמא ישכור ממנו בפחות מש"פ כנכרי וצ"ע איפה מצינו גזרה זו, ופי' קה"ע בירושלמי אינו מוכרח די"ל כפי' פנ"מ:

ויש להעיר דגזרה שמא ילמוד ממעשיו במחללי שבת ומומרים הוא רק אגב גררא דנכרים וכמ"ש תוס' ערובין סא: סד"ה הדר וק' הא בשבת קטז. משמע שיש יותר חשש ללמוד מהם משמא ילמד ממעשי הנכרים כמ"ש נכנס לבית נכרים ואינו נכנס לבתיהם של אלו. אך נ' כוונת תוס' דלא גזרו רק בנכרים שהם רבים ושכיחא מלתא לדור עמהם משא"כ בצדוקים ומומרים שהם מועטים לא גזרו דהוי מלתא דלא שכיחא שידור עמהם אלא כיון שגזרו על נכרים דשכיחא גזרו אגב גררא, גם עליהם וכמ"ש תו' שבת יד: ד"ה כיון דמלתא דל"ש שיגע בספר אחר נטילה אלא השתא דגזרו ידים מחמת ספר ברישא אפי' נוגע סמוך לנטילה גזרו עלי' שלא חלקו וכ"כ תו' ריש כתובות כיון שתקנו באשת כהן ופחותה מבת שלש תקנו בכל הנשים שינשאו ברביעי וכ"כ תו' שם כד. ד"ה אבל

מאחר שהצריכו לבדוק יחוס האב משום חללות אגב חללות הוצרכו לבדוק כל פסול שבה, וא"כ כיון שכ' תוס' ב"מ ע: ד"ה תשיך לענין רבית נכרי דאין לאסור שמא ילמוד ממעשיו בזה"ז יותר משאר משא ומתן דשרי כיון דא"א בלא"ה וקיי"ל כן יו"ד קנ"ט ס"א א"כ לכאורה גם בנ"ד י"ל סברא זו של ר"ת דבזה"ז ל"ש גזרה שמא ילמוד ממעשיו בנכרים יותר משאר משא ומתן דנושאים ונותנים עמהם, אך נראה דגזרה זו שלא לדור עם נכרים חמור יותר כיון שדר עמו ביחד החשש שמא ילמוד ממעשיו קרוב ושכיח יותר משא"כ שם דרק נושא ונותן עמו ובעבידתי' טריד ולכן אף בזה"ז אף שא"א להזהר ממו"מ עמם מ"מ לדור עמם דהיא התקרבות יותר גדולה אסרו וחששו יותר, וראי' דברבית נכרי הקילו בתלמיד חכם ולא חששו שמא ילמוד ממעשיו כמ"ש בב"מ שם ובערוב לא חלקו בין ת"ח לאחר וכמפורש בערובין ס"ה: ר"ל ותלמידי דר' חנינא איקלעו להההוא פונדק אמרו מה למיגר מיני' ועוד שם ר' חנינא בר יוסף ור"ח בר אבא ור' אסי אקלעו וכו' וע"כ דדירה חמורה יותר, ואמנם בבית מאיר ס"ס שפ"ב מביא תוס' ערובין עד: וראש שם ס"ס כ' בדרך פתחים כיון דאפי' לא עירב שכיח דדייר לא גזרו א"כ הכא נמי מה בצע בגזרה זו כיון דבלא"ה דרים בין האומות וא"א באופן אחר וסיים בשעת הדחק היכא דלא אפשר לשכור משר העיר יש להקל, וכ"כ בס' חידושי מהרא"ך סי' שפ"ב שכל ימיו התפלא למה צריכים לשכור בזה"ז שמוכרחים לדור ביניהם ומביא בשם גנת ורדים להקל בזה"ז וכ"כ מנחה חדשה דף רצ"ו בשם גו"ר ותורת נתנאל ובשמים ראש קצ"ה בשם ר' חיים או"ז. אבל בח"ס או"ח צ"ב מקשה ג"כ כן ותי' דהוי דבר שנאסר במנין ולא בטל, וכ"כ בהג"ה רש"ם שפ"ב דחלילה להקל בלי שכירות וכ"כ דברי מלכיאל חלק ה' סי' ז':

ובמחררי שבת, נשאל עליהם בשבות יעקב ח"ג או"ח סי' כ"ט והשיב בקצרה בלי ראיות דגם בהם מהני שכירות משכירו של המלך וכ' דנוהגים כן במינ וכ"כ אשל אברהם ס"ס שפ"ב דמומר גם לקולא דינו כנכרי וכ"כ בהגהות רש"ם שם להתיר וכ"כ דברי מלכיאל חלק ג' סי' י"ח וכ"כ ה"ר חיים ברלין בקונטרס תקון שלמה להרב מאדעסא להיתר ע"פ מ"ש בעצי אלמוגים שצ"א סק"ג להתיר קנין רשות משר העיר כמ"ש בב"ב נח. הני זהרורי דזבין ארעא לטסקא זבינייהו זביני ואמרי' שם א"כ בטלת ירושת בנו הבכור דהו"ל ראוי ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק ועיי"ש בתוס' ד"ה אם וסיים שם דבכל המקומות שמשלמים מס מהבתים די להם בקנין הרשות משר העיר דהוי האי ארעא לטסקא דידי' משועבדת כמו לענין ירושת בכורה וכ"כ בס' שואל ומשיב מהדורא ג' ח"א סי' ר"ג:

אחר הדברים האלה, ישר יחזו, כי בענין הערוב פה אין צריכים לפנות לדרכים רחוקות ודחוקות ומקלו יגיד בקולות שונות ולהיות בסבך דעות מתנגדות, כי הכל נעשה כדת לרוח הפוסקים אשר מימיהם אנו שותים ועל יסוד הדין אדני העירוב הטבעו. וכל הספיקות וההלכות שהיה להעיר ולדון, הם הליכות עולם בכל מקום וישנם גם בווארשא העיר הגדולה לאלקים, ושם מטלטלים בשבת מימי קדם בהסכמות גדולי ישראל. והכל שריר וקיים "בכל תקוני המבוי" לפ"ק:

ואביא בזה איזה תשובות מהרבנים הגדולים אשר נשאו אתי בענין העירוב:

סימן טו

בענין הנ"ל, מש"ב הגאון המפורסם ר' אברהם נתן עלבערב יחי' אבד"ק סאגיק מחבר ס' בית נאמן.

תשובה נפלאה בחריפות ובקיאות.

מה נכבד היום בהגלות נגלות מול עבר פני יקר תפארת מכתבו הנכבד אשר בו מצאתי את שאהבה נפשי כי בא כ"ג אל המנוחה ואל הנחלה ובבואו רוצה לקיים ויחן את פני העיר לתקן להם תקנות גדולות תקון עירובין בעירו וכהד"ג חושב ומונה שבעה ספיקות בנדון דילי' ואבוא על סדר דבריו:

ספק הראשון בדין הט"ג. ראש המדברים בזה הגאון רח"א וואקס ז"ל בספרו נפש חי' חאו"ח סי' ל"ד דעתו נוטה להתיר ורב חמוה הגאון מקוטנא ז"ל חוכך להחמיר וטעם הג' המתיר דל"ח צוה"פ מן הצד דל"מ בערובין (די"א) עפי"ד המק"ח בקונטרס תק"ע דאם נחקק בתוך הקנים וכרך החבל על גבו כשר דאטו אם המזוזות רחבים מהמשקוף לאו שם פתח עליו ועוד הא אין שיעור ללחי ואלו היו חותכין הקנה שעד החבל הי' כשר ה"נ כשר דאף שאינו פסיק כמאן דפסיק דמי וא"כ גם כאן דהיתד תחוב בעומק הקנה הוי כאלו מונח על החקק מהקנה דהיתד והזכוכית והחוט הכל נחשבים לקנים שלמעלה כמבואר בסי' שס"ג ס"ז דלחי אפי' שברי שברים כשר וה"ה לקנה שלמעלה ע"ש, ואני מצאתי שכבר קדמו בהיתר זה בנדון כיו"ב בשו"ת חסד לאברהם מהדו"ק חא"ח סי' ל"א וז"ל ואני מוסיף לתמוה בזה (לפי"ד הט"ז בסי' שס"ב דכל שאין הקנה בולט מלמעלה כשר גם מן הצד) דע"כ הדבר מוכרח דל"מ צוה"פ רק כשמונח על הקנה דא"נ דגם מן הצד כשר כל שאין הקנה בולט למעלה א"כ תקשי הואיל ואלו חותכין הקנה שעולה מלמעלה הי' כשר אטו מה שיש כאן קנה נוספת מגרע גרע אתמהה וכה"ג מקשה בערובין (דצ"ב:) וכי מצינו מחיצה לאיסור ובכל דוכתי אמרינן יתר כנטול וכאלו אינו דמי אבל לא מגרע מאשר הי' בתחלה בלי התוספות אע"כ דבעי' דוקא שיהי' הקנה ע"ג וכל שאינו מונח

ע"ג פסול אף שהקנה אין בולט למעלה, דמה שבולט למעלה לא מגרע ודנינן לי' כאלו אינו וכ"כ הריטב"א, והט"ז לא ראהו של"ה נדפס בימיו וכעת נתגלה האמת בס"ד ועפי"ז נ' ברור דאם הקנה עב למשל טפח וחתך מעוביו החצי בקצת גבהו ונתן הצה"פ על הקנה באותו מקום קצר הוי שפיר צה"פ ע"ג קנה ולא אכפת לנו במה שבולט מהקנה בחצי עוביו השנית ודנינן לי' כנטול וכאלו אינו והוי הקנה ע"ג ולהכי שפיר כ' הפמ"ג גם כשתוחב יתד או מסמר הואיל וע"כ המסמר והיתד אינו רחב כמו הקנה הוי שפיר כמו קנה ע"ג הואיל והיא ע"ג הקנה שבולט ברחבו מהיתד ודמי ממש לדינו של הט"ז בקשר החבל בגג ולמטה מהחבל קנים דהוי צוה"פ עכ"ל ועי' בנפ"ח שם שהעמיד דברי המק"ח ליישבו גם לפ"ד הט"ז דמכשיר גם מן הצד כל שאין הקנה בולט מלמעלה ע"ש ואולם בתורת חסד חא"ח (סי' ט') הביא ראי' מתו' ערובין (ד"ב:) ד"ה ואבע"א שהקשו אקושי' הגמ' דלילפו מפתח שער החצר דשא"ה דהו"ל צוה"פ שהכלונסות היו ע"ג ווי העמודים שהקלעים תלויין בהן ותי' דצוה"פ מן הצד לא עשה ולא כלום וכ"כ תו' זבחים (ד"ס:) הרי דגם בכה"ג נחשב צוה"פ מן הצד ועי' שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רס"ב ובח"ד סי' ל"א שהעיר ג"כ בזה, ונ' ליישב דהנה במ"ש הג' מליסא דרואים מה שלמעלה כמאן דליתא ראיתי להגאון מהרש"ם בהגהותיו בס' אורחת חיים שהעיר מב"ב (דק"ב) ובשטמ"ק שם דמוכח דהיכי שאין בדעתו לעקור ל"א רואים וא"כ בדין המק"ח שאין בדעתו לחתוך מהקנה ל"ש רואים אך מהרא"ש ערובין (די"ד) מבואר דגם היכי שאין בדעתו לעקור ג"כ אמרי' רואים אמנם בס' מנחת פתים די שדר לן הגאון המחבר כ' דהכא לאו מטעם רואין דהעליון כמאן דליתי' דמי לגמרי אלא כמאן דפסיק דמי וזה שפיר אמרי' לכו"ע אף שאין דעתו לחותכו אמרי' דכפסיק דמי וכש"ס ב"מ (ד"ז) א"ר משרשיא ש"מ האי סודרא כיון דתפיס בי' שלש על שלש קרי' ביה ונתן לרעהו דכמאן דפסיק דמי וקני ועי' תו' זבחים (דצ"ה:) ד"ה מכניסו דאפי' למ"ד ביאה במקצת שמה ביאה שאני בגד הואיל ויכול לחתכו ל"ח כאלו נכנס כולו ע"ש והיינו דבגד כמאן דפסיק דמי וכש"ס ב"מ הנ"ל:

והנה זה הרבה שנים כתבתי בתשו' לי"ד הגאון המובהק מ' מאיר דן שליט"א אבד"ק דוואהרט על הערתו הנפלאה על הא דאר"ל שם מעיל שנטמא מכניסו פחות מגע"ג ומכבסו משום שנא' לא יקרע א"כ לפ"ד הסוברים דמה שאינו ראוי מחמת איסור חשוב ג"כ אינו ראוי א"כ קשה קו' התו' הא לר"ל ביאה במקצת שמה ביאה וא"ל כתירוצם הואיל ובידו לחתכו הא אסור לו לחתכו שנא' לא יקרע ועי' בה' כל"ח פ' פקודי וע"ז כתבתי לתרץ דלכאורה ק' אמאי יהא אסור להכניס כולו לעזרה כדי לכבסו נימא דעשה דכבוס שהוא מצ"ע בין תרי"ג מצות כמ"ש הפר"ד בדרך מצותיך ידחה ל"ת דכניסת

כלים בעזרה אך ז"א דהא כניסת כלים טמאים לעזרה איסור כרת כמבואר ברש"י סוף ערובין (דק"ד) ואין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת אבל אכתי ק' אמאי לא יקרע המעיל כמו שאר בגדים דתנן התם נטמא חוץ לקלעים קורען נכנס ומכבסו במקום קדוש משום עדל"ת וא"ל דל"ה בעידנא ז"א דהא מתעסק במצוה חשוב נמי בעידנא כמ"ש נמוק"י פ"ב דב"מ בשם הרנב"ר ועוד הא כתבו פסקי תו' זבחים (דצ"ז) בא"א בענין אחר ל"ב בעידנא אמנם הדבר נכון דר"ל לשיטתו במנחות (מ.) ועוד בכ"ד כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת אם אתה יכיל לקיים שניהם וכו' וה"נ אפשר לקיי"ש כגון להכניסו פחות מגע"ג כדר"ל ולפ"ז א"ש קו' הגאון הנ"ל דשפיר כ' תוס' דל"ח ביאה במקצת הואיל ויכול לחתכו וא"ל דאינו ראוי מחמת איסור ז"א דא"נ דלא נחשב ראוי א"כ אסור להכניסו לעזרה דהא מרי' דשמעתא ר"ל ולשיטתו בזבחים (דל"ג) ביאה במקצת שמה ביאה ממילא ל"ה אלקיי"ש א"כ שוב מותר לחתכו משום עדל"ת וכיון שכן ממילא מקרי ראוי לחתכו וממילא אסור משום אלקיי"ש ולכן מכניסו פחות מגע"ג, העולה מד' התוס' דל"א כמאן דפסיק דמי רק היכא דבידו לחתכו וכמו שדייקו בלשונם "הואיל שיכול לחתכו" כה"ג הוא דאמרי' כמאן דפסיק דמי א"כ א"ש קו' תורת חסד דע"כ לא כ' להכשיר בנכרך ע"ג החקק רק היכי דנוכל לומר כמאן דפסיק דמי אבל גבי פתח שער החצר דאסור לחתכו לקלקל מדת גבהו ממה שנאמר למשה מפי הקב"ה ועוד משום לא תעשון כן לה"א דהוי כנותץ אבן ממילא ל"א בי' כמאן דפסיק דמי הלכך שפיר כ' תוס' דהוי צוה"פ מן הצד. ועי' בס' הישר לר"ת סי' רפ"ו חולק על פרש"י ותוס' ומחליט דבמשכן שפיר הי' לו דין צוה"פ א"כ לדבריו אדרבה יש הוכחה דגם בכה"ג ל"ח מן הצד ועי' בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב פ"ח בדין הט"ג וז"ל ואף שצוה"פ מה"צ ל"מ כ"ז שעשה מעשה להפוך ועשה מה"צ גלי דעתי' דלא עשאו לשם צוה"פ אבל כל שנעשה מאליו או לסבה אחרת כנ"ד פשיטא אינו פסול עכ"ל ובדבריו מדויק ל' הגמ' (די"א.) צוה"פ שעשאה מה"צ לא עשאה ולא כלום ולכאו' אמאי לא נקט שנעשה מן הצד ולהנ"ל דוקא שעשאה בכוונה מה"צ ששינה ועשה מעשה להפך ממ"ש חכמים לא מהני והאריך בזה בשו"ת דבר אליהו סי' ט' והביא ראי' לזה ממנחות (דמ"ב) והגאון מלובלין בס' תו"ח הנ"ל משיג ע"ד השו"מ דלפרש"י ושאר פוסקים הפסול דמה"צ לפי שאינו דומה לפתח שהמשקוף על המזוזות א"כ אין הדבר תלוי בדעתו כלל וגם ד' תוס' לענין הכלונסות שע"ג ווי העמודים שכ' דהוי צה"פ מה"צ מוכח שלא כדברי השו"מ דמסתמא הוי כאורחא דמלתא ועי' בשו"ת דבר אליהו הנ"ל שכ' עוד טעם להתיר עמודי הט"ג דצה"פ מה"צ פסולה משום דאין על הקורה שם משקוף בשלמא בפתח ממש אלו הי' כה"ג במבוי הי' מותר מדחשיב משקוף לתשמיש

הפתח לכן נחשב לפתח לענין היתר שבת אבל בצוה"פ שאין לו שום תשמיש וחשיבות רק לענין שבת בלבד לכן צריכים צוה"פ ממש המשקוף ע"ג המזוזות אבל בהט"ג עיקר חשיבותו הוא בהחוט וא"א לו להיות מונח רק על העששיות דמן הצד שהוא עיקר התשמיש לא נתבטל חשיבותו אף שהוא מן הצד ושם צוה"פ עליו ועי' להג' מהרש"ם בהגהותיו לאו"ח שס"ג שכ' דבזה"ז שעושים הפתחים בסגנון שיש חלון למעלה מהדלת והמשקוף תחוב במזוזות באמצע גבהם י"ל דלכ"ע מהני בכה"ג והוי צוה"פ ורבו של הג' מהרש"ם בשו"ת מהר"י אשכנזי חאו"ח כ"ו כ' דעיקר דאין פקפוק בט"ג דעולה לשם צוה"פ כיון דנתחב בתוך העמוד וכד' זקנו ורבו המק"ח דגם בקצת ע"ג אף דעב יותר כשר וכ"כ בשו"ת מאמר מרדכי סי' ל"א, וע"כ אם יש עצה להעמיד קנים גבוהים עשרה טפחים שיהיו מכוונים נגד חוטי הברזל שלמעלה ואף שאין נוגע המשקוף שלמעלה נמי שפיר דמי דהא קיי"ל א"צ ליגע בודאי מה טוב, אבל אם אין אפשר לעשות כן, נראה אם יסכים כ"ג כדאי המה הגאונים שואל ומשיב, חסד לאברהם, נפש חיא ומהרש"ם וביותר דעת ר"ת לסמוך עליהם שזה ל"ח מן הצד, ומצאתי כעת בשו"ת בס"ס טהרת ישראל שהאריך להקל בזה:

והנה לכאורה אכתי איכא חשש הגאון מקוטנא דט"ג לא נעשה לשם צה"פ אבל חתנו הגאון נפ"ח חולק עליו בהא כיון דצה"פ הוי מחיצה ובמחיצה אף דנעשה מאלי' כשרה כמו בתל, והנה הגאון מקוטנא הביא ראי' דל"מ מפתח היכל דלא היתה רחבה יותר מי' וע"כ משום דל"ה רק לצניעות ומש"ה אין עליו דין צוה"פ ולא הי' יכול להיות רחבה יותר, והנ"ח משיג עליו דהא מסיק דרבנן לא גמרי מהיכל אך לסי' בעלמא ולענ"ד דמהתם יש ראי' להפוך דפריך ורבנן אי מפתחו של היכל לבעי דלתות כהיכל ומשני דלתות היכל לצניעות בעלמא א"מ לא תיהני צוה"פ דהא היכל צ"ה הו"ל אפ"ה עשר אמות הוא דרויח וכו' מידי היא טעמא אלא לרב וכו' הרי מבואר דרב גמר מהיכל ומש"ה ס"ל ביותר מי' ג"כ צריך למעט כהיכל וק' מה ראי' מהיכל דיותר מי' ל"מ צוה"פ והא צה"פ ל"ה רק לצניעות ואין עליו דין מחיצה אבל בצ"ה שנעשה לשם צ"ה מנלי' דלרב ל"מ א"ו דצ"ה תמיד יש עליו דין מחיצה. ומה שהביא הג' מקוטנא ראי' מאכסדרה בבקעה דפרש"י ערובין צ' אכסדרה זו פרוצה מד' רוחותי' ועומד קורה על ד' יתדות ונותנין ד' קורות מיתד ליתד ועליהם מסדרין הנסרים ואותם הקורות קרי פי תקרה א"כ ק' במאי פליגי אי פ"ת יורד וסותם בלא"ה ליהני משום צ"ה וביותר יש להוסיף אומץ לקושיתו לפי"ד רש"י ערובין דף ה. ד"ה ומ"ד דטפי מכ' ל"א יורד וסותם וכ"ה שי' הריטב"א ובפשוט י"ל לפמ"ש רש"י שם דהתקרות הללו נעשו להניח עליהם כסוי נסרים א"כ מה"ט י"ל דל"ה

עליהם שם פתח כיון דנעשה לחזק הכסוי נסרים בטלי לגבי הכסוי דומה לבצק בסדקי עריבה בפסחים דמ"ה ועדיפא מינה כיון דהוי מב"מ ואינו חוצץ ונעשה טפל להנסרים ואין עליהם שם פתח ועי' בירושלמי ערובין פ"א ה"ט א"ר בא בר ממל טטרפליות שבכרכים (כעין קורות היוצאים מן הבנינים הגדולים ומונחים על ד' עמודים העומדים לפני כתלי הבית קה"ע) אסור לטלטל תחתיהן מפני שהן סוף תקרה ופריך ואין תקרה מציל משום פאה (בתמי' נהי דלא נעשו לשם קורה מיהת ליהני משום צוה"פ, פ"מ) אר"פ אתי עובדא קמי' ר' ירמי' בד' עמודים ועליהם ד' פצטליות והתיר לטלטל משום פאה ע"ש הרי מבואר מירושלמי דגם שלא נעשה לשם כך מהני משום צוה"פ ועי' קה"ע שפי' פי' אחר ועי' בשו"מ קמא סי' פ"ח הביא לירושלמי דמייתי המג"א סי' תר"ל סק"ב פאה מצלת בסוכה סוף סכך מהו א"ל אין סוף סכך מציל בסוכה מה בין זל"ז זה נעשה לכך וזה נעשה לכך הרי בהדיא דבסוכה הקל בעי' שיהי' נעשה לכך ומכ"ש לענין שבת אבל לענ"ד פי' אחר בדברי הירו' ע"פ המבואר בסוכה יט: בעושה סוכתו כמין צריף דקיי"ל כר"א דפסול משום דאין לו גג ואוהל משופע ל"ש אוהל ואף דלטומאה חשוב אוהל וע"כ הטעם כמ"ש ט"ז יו"ד רפ"ז סק"ג גבי כיפה באין גובהה י' טפחים אין לך מזוזות אלא תאמר מה שמתעקם הוא נחשב למזוזה וא"כ אין לך משקוף שכל העיקום כחדא חשבי' לי' ואין אתה יכול לעשות ממנו מזונות וגם משקוף עכ"ל א"כ ה"נ כשהכל אחד אין כאן מחיצות ואין כאן סכך דאס סכך הכל סכך ואם מחיצות הכל מחיצות וכ"כ באבני נזר סי' רצ"א ומעתה י"ל גם כאן בסוף סכך היוצא מן הסוכה כמ"ש הפ"מ שם כיון דכל הסכך א' הוא א"א לחלק ולומר עד כאן סכך ועד כאן מחיצות אלא הכל נחשב כסכך וליכא מחיצות ובזה נוכל ליישב מה שהק' המג"א שם על המרדכי והגה"מ דס"ל דל"ב נעשה לכך בסוכה מד' הירו' הנ"ל ולהאמור א"ש דמירו' לא מוכח מידי. וכן הסכמת האחרונים דבמחיצה ל"ב נעשה לכך וכ"פ באבני נזר ובחסל"א תנינא סי' מ' ובדברי מלכיאל ח"ג סי' ג' ובת' מהרש"ם ח"ג רס"ב ובשו"מ סי' פ"ח ובנפש חי' הנ"ל והג"ה מהרש"ק בחכמת שלמה יע"ש:

ב) **ספק** הב' כי נצרך לו צוה"פ ארוך אם אין מקלקל מה שעומדים באמצע איזה עמודים. הנה בס' תורת חסד סי' הנ"ל בדין הט"ג הוא חושש למ"ש שערי תשובה שס"ג סק"ט בשם אוהל יעקב דאין לעשות צוה"פ כולם פתחים סמוכים זל"ז אבל התו"ח בעצמו כ' שמדברי תוס' ריש ערובין כלונסות משמע להפוך ועי' שו"ת בית שלמה סי' נ"א שאין מדקדקין בזה וכ"מ בח"ס או"ח פ"ח ומצאתי בס' מחשבות ישראל בתשו' הגאון רח"א וואקס זצ"ל מפיעטרקוב בעמ"ח נפש חי' שכ' שאין שיעור לצוה"פ לארכו והעמודים

שביניהם הם רק מחזקי הקנה שלמעלה עכ"ל וכ"מ בערובין צ"ב וכי מצינו מחיצה לאיסור וכן נהוג עלמא להקל בזה ומצאתי שכבר העיר בזה בקונטרס התשו' בס"ס טהרת ישראל והביא עוד ראיות לזה:

ג) **ספק** הג' אי מהני לחי באלכסון, הנה מלתא דא צריכא טעמא רבה ולכאורה יש להביא ראי' דבאלכסון ל"מ דהא כ' תוס' ה:

ד"ה ד"א דאף דלחי משום מחיצה מ"מ בעי נמי היכר קצת ומבואר בש"ס ח:

אר"כ מבוי שצדו א' ארוך וכו' אימא טעמא דידי קורה טעמא מאי משום היכר ובאלכסון ל"ה היכר הרי מפורש דבאלכסון ל"ה היכר אבל ז"א דברש"י שם ד"ה ובאלכסון שהרי בני מבוי נמשכין חוץ מכנגד כותל הקצר ואומר מותר להשתמש ברה"ר לפי שאין אותו העודף דומה שיהי' מן המבוי עכ"ל הרי בעליל דלאו משום דבאלכסון ל"ה היכר אלא משום דאותו עודף אינו דומה שיהי' מן המבוי א"כ שפיר י"ל דבאלכסון נמי חשוב היכר וראי' ברורה לזה ממ"ש הרא"ש בשם הר"מ דבתוך המבוי יכול להניח הקורה גם באלכסון וכ"פ הטור והמחבר סי' שס"ג ס"ל וא"נ דבאלכסון ל"ה היכר כלל א"כ אף בתוך המבוי לא יועיל א"ו דבאלכסון הוי היכר, ולכאורה הי' נ' להביא ראי' דל"ח היכר כלל מד' רבא דאמר קורה משום היכר ובאלכסון ל"ה היכר וק' טובא הא התוס' שם הק' למ"ד מניח הקורה באלכסון היכי שרי להשתמש נגד הארוך הא אין כאן אלא ב' מחיצות ותי' דס"ל קורה משום מחיצה מדאו' ע"ש א"כ לרבא, דס"ל קורה משום הכירא ת"ל דליכא אלא במחיצות וכבר עמד ע"ז בהגהות דו"ז הג' יעב"ץ ז"ל מיהו אי נימא דבאלכסון ל"ה היכר כלל א"ש דאי משום דליכא אלא ב' מחיצות הא אינו אסור אלא נגד הארוך אבל נגד הקצר הא שוב הו"ל ג' מחיצות ומותר אבל מטעמא דבאלכסון ל"ה היכר א"כ ליכא הכשר קורה כלל ואסור לגמרי אבל ז"א דא"כ תמוה מאד היכי קיי"ל דבתוך המבוי מותר גם באלכסון לדידן דקיי"ל קורה משום מחיצה ל"ה כלל הכשר קורה באלכסון לפ"ז א"ו דגם באלכסון איכא היכר ושא"ה כמו שפרש"י משום דאותו עודף אינו דומה שיהא מן המבוי ויאמר דמותר להשתמש ברה"ר ובקו' הנ"ל שערי תירוצים לא ננעלו ועי' במ"ז סקכ"א מ"ש עפי"ד התוס' משום דאסור להשתמש נגד הארוך ל"ח ע"ג כותלי המבוי כיון דאסור להשתמש שם ובס' תו"ש תי' באופן אחר עיי"ש. ונ' ראי' ברורה לזה שהרי למ"ד קורה משום מחיצה ס"ל נמי משום היכר כמו שהעלה מהרש"א בערובין ד: תוד"ה מותר וכד' רש"י שגם למ"ד קורה משום מחיצה למעלה מעשרים פסול משום דל"ה היכר כמ"ש כה"ג התו' בד"ה כן גבי לחי ולפלא מאד בעיני על רבינו המהרש"א דלמה לו להביא ממרחק לחמו ממ"ש תו' כן גבי לחי ולא הזכיר שמפורש כן גבי קורה עצמה

בתוס' סוכה כב: ד"ה אבל שגם למ"ד משום מחיצה מ"מ בעי נמי היכר קצת ואפ"ה מהני באלכסון למ"ד קורה משום מחיצה כמו דמפרש רבא טעמא דידהו אע"ג דבעי נמי היכר קצת אע"כ דהיכר קצת חשוב מיהו והלכך מהני ממילא הה"נ לדידן דקיי"ל לחי משום מחיצה אף דבעי היכר קצת מ"מ מהני לחי באלכסון. ועוד נלע"ד טעם נכון להתיר בנ"ד ע"פ המבואר בד' רש"י ק:

גבי תל המתלקט דאמרי' ג"א מחיצות השפוט להעלותם למעלה ביושר ובשו"ת אבני נזר סי' רצ"א התיר מה"ט הנה של צוה"פ העומד בשפוע ע"ש ה"נ אמרי' ג"א השפיע להעלותו ביושר כדי שיהא מכוון. ולכאורה יש להעיר לפ"ז מעירובין ח' הנ"ל גבי מבוי שצדו א' ארוך דלרבא דס"ל קורה משום היכרא אינו מניח אלא נגד הקצר וק' אמאי לא יועיל גם באלכסון לרבא נימא גוד אסיק להעלותו מכוון בשוה אך זה טעית דאי נימא ג"א להעלותו בשוה א"כ הקורה אינה מונחת על המבוי והקורה צריכה שתהא דבוקה במבוי כמבואר בתוס' שם ד"ה מניח אבל כאן א"נ ג"א להעלותו מכוון בשוה שפיר יועיל ותו הא מבואר בגמ' למ"ד קורה משום מחיצה מהני באלכסון א"כ הה"נ לדידן גבי לחי דקיי"ל משום מחיצה דבשניהם צריך היכר קצת והאיכא ודמי להעמיד הלחי פחות מג"ט בקרקע דמהני משום לבוד כמבואר שס"ג ס"י שג"כ הללממ"ס כמו ג"א וגם במבוי שצדו א' ארוך וצדו א' קצר אם הניח הקורה באלכסון הדין דחינו רשאי לטלטל במקום הארוך אלא נגד הקצר אבל נגד הקצר רשאי לטלטל גם במקום הארוך כמ"ש מחצה"ש סקל"ב ובלחי אם מעמיד א' בצד הארוך וא' בצד הקצר להב"ח מותר להשתמש גם במקום הארוך נגד הלחי במקום הארוך ולט"ז סקכ"א אינו רשאי להשתמש רק נגד הלחי בצד הקצר גם במקום הארוך עיי"ש ומעתה הדבר פשוט וברור שיש להתיר גם באלכסון כיון שא"א באופן אחר:

ד **ספק** הרביעי אם עמודי צוה"פ רחוקים מן הכותל ובכ"ש מחמיר אם רחוקים ג' טפחים והוכחתו מד' התו' די"א שהק' בשם ר"ת אהא דקמבע"ל אי צ"ה מהני למעלה מכ' דל קנה שלמעלה ליתכשר בלחי דמועיל אפי' בגובה וא"נ דצ"ה מהני גם ברחוק ג"ט מכותל הו"ל לאוקמי בכה"ג דמשום צ"ה מהני ומשום לחי ל"מ א"ו שגם בצ"ה ל"מ בריחוק ג"ט אבל כל האחרונים חלוקין עליו בהא עי' ישיע"ק שס"ג ס"ה ובח"ס או"ח צ"א ובית מאיר שס"ג ס"ו ובת' רעק"א י"ח ובשו"ת הרב בש"ע סי' ג' דהמנהג הפשוט שלא לדקדק בכך ולית דחש לה והמחמיר בד"ס עליו לה"ר כדתנן רפ"ד מידים ע"ש וכ"כ בשו"מ קמא סי' ס"ט וחסד לאברהם מהד"ת סי' מ' ובת' מהר"ם שיק או"ח קס"ח. ובקו' בכ"ש הרבה תירוצים נאמרו וגם אנכי ישבתי בכמה אנפין ואציע לפני כ"ג חד מנהון דבטעם הרחיק

ג' טפחים מכותל דפסול כ' מחה"ש שס"ג ס"ה דאף לחי שהוא משום מחיצה מ"מ בעי היכר קצת כמו שהובא במג"א סק"י וברחוק מכותל ליכא היכר וכדבריו מפורש בתוס' ערובין ט. ד"ה שאין בגובהן ג' ובתו' סוכה כה: ד"ה אבל, והנה האחרונים נחלקו אי צוה"פ בעי נמי היכר ועי' אבני נזר רצ"א ע"ד המק"ח דס"ל דבעי היכר וז"ל ולדידי ל"נ כן דלא מצינו ענין היכר רק היכי שיש מחיצות המתירות מדאורייתא רק מדרבנן בעי היכר דהיינו בשלש מחיצות משא"כ בצה"פ שמועיל בארבע רוחות שהפתח כמחיצה ויש כאן ד' מחיצות ל"ל היכר וחילא דידי מהא דכשר צ"ה אף דגבוה יותר מעשרים אף דכל דבעי היכר לא מתכשר למעלה מכ' דקורה למעלה מכ' פסולה דלמעלה מכ' אף היכר קצת לא הוי א"כ צוה"פ דכשר למעלה מכ' מוכח דל"ב היכר ע"ש וא"כ א"ש דלהס"ד דקמבע"ל אי צ"ה מהני למעלה מכ' א"כ צ"ה נמי בעי היכר הלכך גם ברחוק ג"ט נמי פסול דל"ה היכר א"כ שפיר הק' ר"ת אף את"ל דל"מ צ"ה בגובה דל צה"פ ליתכשר מתורת לחי דא"ל דנפ"מ במופלג מן הכותל הא אי נימא דבצ"ה ל"מ למעלה מכ' גם מופלג מכותל פסול:

עוד יש ליישב קו' בכ"ש דהנה בטעמא דלחי שהרחיק ג"ט מכותל פסול כ' מג"א שס"ג סק"ה בשם רבי' יונה משום דאתי אוירא מהאי גיסא ואוירא מה"ג ומבטל לי' והנה בערובין י: גבי רחב ט"ו אמה דפריך ואמאי יעשה פס אמה וירחיק שתי אמות ויעשה פס אמה ומחצה ומשני שא"ה דאתי אוירא מה"ג ואוירא מה"ג ומבטל לי' ולכאורה ק' לפמ"ש תו' סוכה ז. ד"ה ויעמידנו דסוכה כשיעמיד הטפח באלכסון לא אתי אוירא דה"ג משום דטפח סוכה מה"ת ל"ש ביטול אוירין א"כ לחי שהוא משום מחיצה והוא מה"ת איך שייך ביטול אוירין אך י"ל דמיירי כאן בהכשר קורה דמשום היכרא א"כ ל"ה רק מדרבנן ושייך ביטול אויר אך ק' לפי"ד הר"י הנ"ל בטעם פסול לחי מופלג ג"ט מכותל משום ביטול אויר הא לחי מחיצה דאו' ל"ש ביטול וצ"ל דגם לחי ל"ה מחיצה גמורה מדאו' ומש"ה במפולש בעי' צ"ה דוקא ול"מ לחי רק ברוח רביעית דמה"ת רה"י רק דרבנן הצריכו תיקון וסגי בלחי א"כ בצה"פ דמה"ת הוי מחיצה דמהני גם במפולש ול"ש בו ביטול אוירין כתו' הנ"ל ממילא כשר גם במופלג מכותל, אך כ"ז לפי המסקנא דצ"ה מהני גם ביתר מעשר ובפרוץ מרובה אבל להס"ד דקמבע"ל אי צוה"פ מהני גם בגובה הרי דל"ח מחיצה גמורה ע"כ גם הרחיק ג"ט פסול משום אויר לכן שפיר מקשה ר"ת דל קנה דמכאן ומכאן ליתכשר משום לחי ומצאתי מפורש בריטב"א דף י' סד"ה עושה פס דבצ"ה ל"א ביטול אויר מיהו כ"ז לפי טעם הרר"י משום ביטול אויר אבל לפמ"ש בכ"ש משום מחיצה שהגדיים בוקעים בו אכתי לא ניחא מיהו גם בזה י"ל לפי"ד ריטב"א

בדף י"ד למ"ד קורה משום מחיצה לא אכפת לן בבקיעת גדיים משום דהו"ל כסתום וע"כ אף למ"ד לחי משום מחיצה מ"מ לא הוי מחיצה גמורה מה"ת כנ"ל ומה"ט לחי נמי בעי היכרא כנ"ל משא"כ קורה למ"ד מחיצה הו"ל מחיצה גמורה לכך לא אכפת לן בבקיעת גדיים א"כ צ"ה דהוי מחיצה גמורה פשיטא דלא מקלקל בקיעת גדיים כמ"ש הריטב"א וצה"פ ל"ב היכר כמש"ל בשם אבני נזר ומצאתי כן בב"ח שס"ג סט"ו וכ"ז להמסקנא אבל לס"ד דלא עדיף צ"ה מלחו"ק ממילא פוסל גם בו בקיעת גדיים ופסול גם רחוק ג"ט מכותל ושפיר מק' ר"ת וי"ל להעמיד תי' זה בדברי הרב בש"ע בהשגתו על הבכו"ש עיי"ש:

ה **ספק** החמישי בענין הטרעטואר המפסיק בין צה"פ להלחיים העומדים סמוך לכותלי הבתים. ולכאורה יש לחוש משום דלמא שביק פתחא רבא ועייל בפת"ז כבסי' שס"ג סל"ד. אבל יפה כ' בת' מהר"ם שיק סי' קס"ח דגבי צ"ה ל"ש דלמא שביק וכו' דע"כ לא שמענו זה אלא במבוי שהכשרו בלחי או קורה ודוקא על פתח מבוי מהני לחו"ק וכשמבטל שם פתח ממנו ל"מ הלחי ונהי דל"ה פרצה מ"מ הוי מבוי בלי תקון ואסור וכמ"ש כ"ז רש"י דף י: ור"י שם אבל צ"ה דמהני בכ"מ אפי' בלי פתח מה בכך דמבטל שם פתח אפי' ל"ה פתח מהני צ"ה והוי כסתום וכעומד מרובה וראי' מדי"א דעומד מרובה עה"פ דומה לצ"ה וכשם שזה מהני לעולם כך זה מהני א"כ בנ"ד ליכא חשש, אבל לכאורה עדיין יש לחוש מדברי הרמ"א שס"ה ס"ב אבל אי בב"ר אפי' לא נפרץ רק ד' טפחים צריך לתקנו אולם מה התקון עי' בית אפרים סי' כ"ה דסגי בא' מתקוני המבוי וכ"כ בפמ"ג מ"ז סק"א ויראה דתקון לחי או קורה סגי וכ"ה דעת האהעו"ז דכל הפרצות שבסי' זה כגון בב"ר נתקנו ע"י לחו"ק א"כ יש לנו עצה ע"י לחי לעומת צ"ה ולכאורה יש לחוש לפי"ד הרמ"א בסכ"ו דכל המבואות דין חצרות להן א"כ אזיל לי' היתרא דלחי דל"מ בחצר רק בזה י"ל ממ"נ דאם יש להן דין מבוי הרי ניתר בלחי ואם יש להן דין חצר לא מזיק בב"ר, כמ"ש המג"א והט"ז. ועוד יש היתר עפי"ד הט"ז סק"א בישוב דברי הטור וריו"ו דכל שלא נעשה פרצה מחדש אלא כך הי' מתחלה וליכא כאן ביטול פתח לא מיפסל משום בקיעת רבים, עוד יש לדון בנ"ד להתיר אף בלי לחי כלל עפ"ד המג"א אם מבואות שלנו דין חצרות להם והמהרי"ט העלה שדין חצר להם ולא פסול בב"ר ובאהעו"ז השיג דאף אם דינם כמבוי אין אוסר פרצה פחות מי' אם יש לו צ"ה מצד שכנגדו דהו"ל עומד מרובה עה"פ דמתיר ק"ו מלחי כמ"ש דף ה. וכ"ה דעת הג' מליסא בס' נח"י וכ"פ בת' נפש חי' סי' כ"ט ומשיג על הפמ"ג דבתיקון לחי סגי ולא הרגיש דשוב סגי בעומד מרובה וכ"פ הגאון יעקב דף ו' והעלה כן מד' הריטב"א וכ"ה

דעת החיי אדם כלל ע"א ועי' ת' שבט סופר סי' ז' אבל בבית אפרים סי' כ"ה חידש דבצ"ה נהי דמהני למחשבי' כסתום אבל אין לו דין עומד גמור שיתיר הפרצות ובאבני נזר סי' רפ"ז שרק עומד מרובה על הפרוץ מהני ולא פתח מרובה עה"פ. ברם על עצם הדין דבב"ר יש להעיר מ"ש בש"ע דפרצתו בד' טפחים לפי"ד תו' פסחים ק"ט: דאדם עם בגדיו מחזיק אמה לכה"פ ובמנחות צט. וברש"י שם ד"ה אלא דברווחא בעי יותר א"כ ד"ט שהיא פחות מאמה ב' טפחים איך נוכל לחשבו בב"ר וכי גרע מאית לי' גדודי דל"ח בב"ר הואיל שאין נח לעבור בה כמ"ש רש"י שם וצ"ע:

ו) **ספק** הששי בדין הנהר שמקיף אם נחשב למחיצה, בשס"ג סכ"ט מובא ב' דעות אי חיישי' שמא יעלה הים שרטון ובט"ז סק"כ החמיר אם נקרש בחורף גם בעת יתהלכו מימיו ומג"א מחמיר רק בשעת הקרישה ודעת אבהעו"ז שאין מים נקרשים מבטלים מחיצות וכ"ה דעת שב יעקב סי' י"ז ועי' באו"ז הגדול ה' ערובין סי' קס"ד בשם בה"ג ובס' בשר ע"ג גחלים דמתא דהדר לי' נהרתא א"צ שום תקון ודינה כמו שמוקף חומה ועי' בת' מהרי"א הלוי ח"ב צ"ד דבימות הקיץ חלקו כל האחרונים על הט"ז ובימות החורף המחמיר תע"ב והמיקל יש לו על מי לסמוך וכן היקל בנודע בשערים מהד"ת ה' ובת' הרי"ם סי' ד' התיר גם בימות הקרישה בווארשא על סמך מחיצת הווייכסל וכ' להרב השואל א"י למה מחפש אחר חומרות בדבר שהעיד המהרי"ט שנהגו היתר ע"פ זקנים וכו', רק מה שיש לספק עוד לכאורה לפמ"ש בת' בית אפרים סי' כ"ו בשם ריטב"א בשם רמב"ן דבמחיצה ביד"ש במי' שרואה א"ע תוך המחיצה והעלה לפ"ז אם העיר גדולה אין לסמוך על המים ועי' בכורות נד: עד ט"ז מיל שלטא עינא ועי' בזה בשו"מ מהד"ק ח"א רצ"ט ובית שלמה נ"א דכל הפוסקים לא ס"ל כן, ואף לפי דעתם יש להקל לפמ"ש הג' מהרש"ם בס' אור"ח כיון דלהעומד בתוך העיר לא ניכר הפרצה שהרי הבתים סותמים וסביב להעיר הרי רואה את המים לכן אין להחמיר ע"ש:

ו) **ספק** השביעי תל שלא הוקף לדירה אם מצטרף למחיצות אחרות, מקור ד"ז בערובין כב: ובש"ע שס"ג סל"ו תל חשוב מחיצה ובמג"א סק"מ דכ"ז בלא בקעו בו רבים שאל"כ אתי רבים ומבטלי מחיצה כיון דאינו עשוי ביד"א ואפשר דלא מקרי רבים פחותים מס' רבוא והוא מתו' ערובין כב: ד"ה דילמא וי"ל דמחיצה שאינה עשוי' ביד"א ל"ח כולי האי ואפי' רבנן מודו דאתי רבים ומבטלי מחיצתא ועי' מג"א שס"ה סק"ד דלא מקרי לא בב"ר רק מקום מטונף או מקולקל בטיט ובת' בית שלמה מ"ח אם אדון העיר מונע מלעבור שם ל"מ להתיר הפרצה ובשו"מ מהד"ק ק ח"א רנ"א היקל בכגון דא ברם דעת מג"א דל"מ בב"ר רק בס' רבוא א"כ בעיירות שלנו יש להקל ובהג"א רפ"ב דערובין

מבואר כהמג"א ע"ש רק מה שיש להעיר הא מקור מקומו של ד"ז טהור מהתו' שהק' מבבל דמקיף לי' דגלת והא אמרי' בברכות נח. אמר עולא נקטי' אין אוכלסא בבבל תנא אין אוכלסא פחותה מס' רבוא א"כ מה תי' תוס' דבמחיצה ביד"ש גם לרבנן אתו רבים ומבטלי מחיצה כיון דהוי פחות מס"ר, האומנם כי לפ"ז יקשה גם מגמ' גופי' דפריך התם בבל נמי מקיף לה פרת ודגלת ומוכח דבבל רה"ר ואמאי כיון דאין אוכלסא בבבל דהיינו ס"ר ואין לומר דש"ס כאן ס"ל דהי' ס"ר בבבל חדא איך תהא פלוגתא במציאות ותו הא בגמ' ו:

אמר עולא גופי' הני אבולי דמחוזא אלמלא דלתותי' נעולות בלילה חייבין עליהן משום רה"ר הרי בהדיא דבבבל חשיב גם לעולא גופי' רה"ר אף דהוא אמר אין אוכלסא בבבל אך בס' אור"ח ראיתי בשם בית יעקב שרק בעיר בעי ס"ר להיות ר"ה אבל בדרך שהוא מחוץ לעיר א"צ? ס"ר ובתורי"ד פסחים ס"ט וסוכה מ"ג מבואר חוץ לעיר ר"ה הוא וחידוש על האור"ח שלא הביאו ועי' באו"ז ה' ערובין סי' קכ"ט שכ' אפי' בפחות מס"ר נמי רבים מבטלין מחיצה ובת' כנסת יחזקאל כ' דוקא ברחב בית סאתים יש חלוק בין מחיצה ביד"ש או לא ובת' ח"ס או"ח פ"ט חולק עליו דאין חילוק רק בין ניחא תשמישתא או לא ובב"ש ח"א מ"ג כ' שכמה גדולים שלפנינו סמכו על המג"א דלא מקרי בב"ר פחות מס"ר וע"כ לא עשו תקון ערובין בתל המתלקט אף שהי' שם במקום שעובר דרך מפולש לרבים ול"א אתי רבים ומבטלי מחיצה שאינה עשוי' ביד"א רק בניחא תשמישתא או ברחב מב"ס ולא היקף לדירה אבל מנהגנו לתקן בצ"ה אבל לא בב"ר רק שהוא שביל יחיד אין להחמיר ובתשובה מאהבה סי' קי"ב בתשו' הג' נוב"י למ"ד ג' מחיצות דאו' פשיטא אם יש ג' מחיצות וברביעית בב"ר לא מבטלי מחיצה ואף למ"ד ד' מחיצות דאו' מ"מ אין להחמיר פחות מי' אמות אפי' בב"ר ועי' בת' דו"ז שאילת יעב"ץ סי' ז' שחולק על המג"א וכן בת' מהרי"א הלוי ח"ב צ"ד ע"ש שהאריך בזה וכ"ה דעת גאון יעקב בערובין שם וברוקח סי' קע"ח הא דחזרו ישראל לאחוריהם י"ב מיל אף דתחומין מה"ת העננים היו מחיצות ואף שהיו מחיצות ביד"ש לא אתי רבים ומבטלים מחיצה ועי' באור"ח שם ובס"ס טהרת ישראל מ"ש בזה ע"ש:

ומה שלבי עוד מהסס בזה משום דהמחיצות האלה דהיינו הנהר והתל ל"ה מוקפים לדירה ולענין התל עי' ערובין כד. קרפף יותר מב"ס שלא הוקף לדירה וכו' ובסי' שנ"ח ס"ב ופמ"ג א"א סקל"ט דאם התל הי' פחות מי"ט גובה והשלים עד י"ט דנחשב מוקף לדירה דנעשה אחר שנבנה העיר ועוד נמצא עצות לזה באחרונים עי' משנה ברורה שנ"ח סקכ"ב ובת' דברי חיים ח"ב ל"ג ולענין הנהר הי' מקום לומר עפי"ד מג"א סקל"א לחלק

בין עת הקרישה דל"ח מחיצה ובימי הקיץ נחשב מחיצה א"כ י"ל דנחשב כישב ולבסוף הוקף כיון דבשעה שנעשה מחיצה מחדש בהגיע ימי הקיץ כבר הי' הוקף מקודם דהיינו בימי החורף דאז ל"ה מחיצה מחמת הקרישה ודוגמא לזה בטהרות פ"ג מ"א קרשו הרי אלו שניים חזרו ונמוחו כביצה מכוון טהור והק' הר"ש נימא טומאה שבהם להיכן הלכה כמ"ש בפסחים ל"ג ותי' הרא"ש דכשקרשו בטל שם משקה מהם וכשחזרו ונמותו הו"ל כמשקה חדש וטהור לגמרי ע"ש וה"נ דכוותי' בהגיע תור הקיץ ונתפשר הקרש והגליד נחשב אז כמים חדשים וכמחיצה חדשה אמנם מצינו סברא גם להפוך בתו' ברכות נ. ד"ה שחלקוה דמטה מטמא אברים משום שהדיוט יכול להחזירה ל"ב מתורת כלי א"כ י"ל הה"נ כאן כיון שמאליו יחזור למים מעולם ל"ב תורת מחיצה ויש לה"ר לזה מתוס' טהרות פ"ב ה"ג מי חטאת שהגלידו טהורין נמוחו חזרו לטומאתן הישנה הרי דלא פקע לגמרי שם מים גם בשעת הגלד משום שיכולים לחזור להתפשר למים וה"נ כאן שמאליו עומד לחזור להיות כמים ל"ב תורת מחיצה ממנו ועי' ברמ"ה ב"ב כ. אהא דכפור והגליד אין ממעטין בחלון דטעמא משום דלאותמוסו קיימי וכמאן דאיתמסו דמי ע"ש ועי' סדרי טהרות אהלות קעה: ומה גם שהבאתי דעת רוב פוסקים לעיל שגם בזמן הקרישה נמי נחשב הנהר מחיצה וכמש"ל בשם מרן תשו' הרי"ם ז"ל שסיים דדברי הג' מהר"ש ברורים דהרי מבואר בב"ב כ' ובמשנה דאהלות דכפור וגליד וכו' שימסו ויהיו מים וברמב"ם פ"י כשעשה אהל מהם אינו כלום ואף בחורף וע"ג נהר ע"ש ולפ"ז שוב הו"ל הוקף ואח"כ ישב דלא נחשב מוקף לדירה וכמו כן לענין התל לא ידענא נמי אם בידו לטכס עצה ואם המים שבנהר טוב לשתי' נחשב הנהר מוקף לדירה משום שהוא בכלל העיר כדמוכח באה"ע קכ"ח ס"ו ואו"ח שנ"ח י"א ועי' ת' מהרש"ם ח"ד סי' ע"א דכל שראוי לשתי' אינו מבטל הדירה, אמנם לפי המבואר בפמ"ג שס"ג מ"ז סק"כ וז"ל ודע דנהר או תל המקיף את העיר לא מוקפים לדירה אך אם עושה במקום א' ברחב יותר מעשר צוה"פ עושה כל העיר מוקפים לדירה וה"נ בנ"ד כיון שיש במקום א' צ"ה נחשב מוקף לדירה:

ח) **ספק** השמיני ביהודים מחללי שבת, מלבד מה שבגדר מחללי שבת עוד יש לדון טובא כמבואר באחרונים ולפ"ד בעל העטור מובא בתשב"ץ ח"ג מ"ג חשוב מומר רק בעבודת קרקע ובת' מחנה חיים אה"ע א' רק במחלל שבת בפני עשרה שומרי שבת לא בפני י' מחללי שבת, ועיקר בזה דמהני שכירת רשות כמ"ש הג' מהרש"ם ז"ל בס' א"ח וראיתי שכתב כן גם הדר"ג שי' בספרו חבלים בנעימים ח"א סי' ה' בשם ידידנו הגרח"ב ז"ל עפי"ד עצי אלמוגים שצ"א סק"ג להתיר קניית רשות משר העיר ע"פ גמ' ב"ב נה. בטסקא ואין להאריך בדבר שכבר נהוג עלמא להיתר באין פוצה פה ומצפצף וקיי"ל

הלכה כדברי המיקל בעירוב ואפי' ביחיד נגד רבים ואף שדעת הגה"א פ"ד מערובין ה"ט דדוקא בתנאי ולא באמוראי דעת תו' ומרדכי אינו כן ועי' בהגהמי"י פט"ז ובתשב"ץ ח"ד ל"ח ואבקת רוכל י"ז שגם בפוסקים הל' כמיקל בעירוב ובלח"מ פ"א מאבל דל"ה בגדר ספק ועדיף מס' נפשות להקל ואף שדעת ריב"ש שבמחיצות אין הלכה כמיקל רוב הפוסקים לא ס"ל כן וכ"ה דעת ר"ח בהגה"מ שם ועי' ת' מהרש"ם ח"ד סי' ק"ה:
ש"ב חותם ברגשי כבוד ויקר.
אברהם נתן בהגאון מהרי"א שליט"א ראב"ד זגיערז וכעת אבד"ק סאניק.
גם אנכי דורש שלום ש"ב יקירי ומברך אותו מקרב לב, אשרי חלקו שזכה לצאת מארץ הדמים ויסד כסאו בארץ ברוכה עם שמים בבחינת תפארת נטוים על ראשו כבוד המגיע להדרתו, וכו' חפץ ה' יצליח בידו כברכת ש"ב מוקירו אוה"נ:
שלמה יהודה ליב בהגאון ר' שלום צבי הכהן זצ"ל אבד"ק זגיערש. כבוד אבי הגאון שי' דור"ש הדר"ג ביקר ואהבת עוז.

סימן טז

ח' מנ"א תרפ"א. מהגאון הנ"ל. בענין הנ"ל.
מה גדלה שמחתי כי דברי מצאו חן בעיניו וברב ענותנותו הציע לפני עוד ב' ענינים בהערוב ואף כי מכיר אני את ערכי אבל אין מסרבין לגדול כיו"ב ומצותו עלי חובה ואכתוב העולה על רוחי לפענ"ד.
מ"ש כהדר"ג לפמ"ש תו' כב. ד"ה והא דאפי' רב מודה דמדאו' מהני צוה"פ ביותר מי' וראי' מכלאים א"כ גם במן הצד נימא הכי דהא בכלאים מהני כמ"ש בדי"א ומוכח דהא דבשבת לא התירו זה רק מדרבנן א"כ בנ"ד שיש ג' מחיצות והוי רה"י מדאו' גם מה"צ מועיל הנה החס"ל מה"ת או"ח מ' רצה לחדש כעין זה שרק במבוי מפולש הוא דל"מ צ"ה ודחיתי דבריו מתוס' יא. דמיירי התם בבקעה שהיא כרמלית ואפ"ה פסול בה מן הצד וע"כ שאין חילוק (עי' לעיל סי' י"ד מה שהשבתי על זה), מיהו נ' לענ"ד להביא עוד סניף להיתר בנ"ד למ"ש מרן ז"ל באבני נזר רע"א שמה שהחמירו בשבת טפי מכלאים הוא רק במקום שאפשר תדע דבתוס' פ"ד מכלאים ריבר"י אומר כל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה ובכלאים אין חלוק בין פחות מב"ס ויותר וכ"ש לשבת דל"מ אפי' מב"ס ובסופ"ק דערובין דרשב"א דאמר כל מחיצה שאינה של ש"ו אינה מחיצה רק להתיר יותר מב"ס דוקא אבל פחות מב"ס מותר וע"כ משום דבדרך א"א לעשות מחיצות טובות הקילו הרי דשבת במקום דלא אפשר קיל מכלאים במקום שאפשר א"כ בנ"ד

מאחר שלכל ד' האחרונים הנ"ל שרי ולא נחשב מן הצד כש"כ שיש להתיר בנ"ד דאיכא ג' מחיצות הואיל ואי"א דקיל מכלאים:

ובדין ספק השני שכ' כהד"ג שמן הנהר שהוא המחיצה עם הבתים יש מקום פנוי, אם אמנם כי משמע מד' המג"א שס"ג סקל"א שהנהר צריך להיות סמיך לראש המבוי בתוך י' אמות אבל מבואר בנשמת אדם כלל ע"א דכל מחיצות או דנהר או דעלמא אף שרחוקים מן הבתים הוי מחיצה אלא כוונת המג"א באופן דהוי פרצה מן הצד יותר מי"א כגון שהנהר במזרח העיר והבתים עומדים מצפון ודרום רחוקים י"א מהנהר וזה ג"כ כוונת תו' כד:

בד"ה ליעבד וכן מפורש בריטב"א כ"ב וז"ל וק"ל עד אימתי יהיו מרוחקות שיהיו חשובות מחיצות ותי' בשם רבי' הגדול דהיינו כל שרואה עצמו תוך המחיצות ע"ש וכן ראיתי בס' בית גליא בשאלת חכמי מנהיים כשהנהר והחריץ מסבבים העיר מכל צד אף שרחוקים יותר מי' אמות מהעיר מ"מ אותו המקום ההפסק בין הנהר והבתים כמו כן נעשה רה"י ולא חשו לה רק מחמת הזרעים וע"ש בת' הגאון בגדי כהונה שמסכים להיתר ולא חשש כלל מה שהנהר הי' רחוק הרבה מן העיר א"כ בזה בודאי צדקו דבריו דליכא למיחש מידי כל שרואה עצמו תוך המחיצות אך מה דפשוט לי' לכהד"ג דהמקום פנוי הרבה אינו מזיק לדידי מבעיא טובא מטעם אחר לפי מ"ש בסי' ש"ס ס"א בשבת בבקעה במחיצות גרועות כגון שתי בלא ערב או ערב בלי שתי צריך שלא ישאר ב"ס ענוי שא"צ לו לתשמיש ואם לאו אין מטלטלין בכל המוקף אלא בד"א ומקור ד"ז מערובין טז: א"כ לפי המבואר בתו' כ"ב:

דמחיצה שאינה עשוי' ביד"א ל"ח כולי האי ורבים מבטלים אותה א"כ אפשר הה"נ במחיצה ביד"ש צריך שלא ישאר בית סאתים פנוי ומצאתי כן בתוס' ערובין פ"ב ה"ג שיירא ששרתה בתל גבוה י' טפחים וכו' ובלבד שימלאו את כולה ולא שיירי בה ב"ס, אמנם נ' דבת' ברית אברהם או"ח סי' כ"א תמה על רמב"ם דבפט"ז משבת הי"ב כ' יחיד ששבת בבקעה ועשה מחיצה סביב אם יש בה עד ב"ס וכו' והוא שלא ישאר מן המחיצה שהקיפו ב"ס פנוי וכו' ובהי"ד כ' ג' מקומות המוקפין שלא לשם דירה דין בערובין צ"ג ובהי"ז וי"ח דין דפרוץ מרובה וכו' בפרצה פחות מג' דהוי כלבוד, כיצד הרי שהקיף בקנים וכו' ה"ז מחיצה גמורה אע"פ שהיא שתי בלא ערב וכו' וק' דבחלוקים אלו של ב"ס לא הזכיר כלל מחיצה גרוע של שתי לחוד ואיך נימא דבמחיצה מעליא אין להם יותר מב"ס וע"כ דלרמב"ם אין חלוק בין מחיצה גרועה או לא רק כל הדין דב"ס תלוי אי מוקף לדירה או לא ובאמת כן מבואר בתו' די"ח. ד"ה אפי' שרק בשיירא הואיל שנעשה

רק לצורך שעה ל"ח הוקף לדירה צריך שלא יהי' ב"ס פנוי וכ"כ ריטב"א שם כ"ב וברי"ף חצר שתשמישה לאויר ואינה מוקפת ש"ו אלא שתי בלא ערב וכו' וכ' בהגהות הב"ח דהאי ו' היא ו' מחלקת ואו או קאמר או שתשמישה לאויר או אינה מוקפת ש"ו וא"כ במוקף לדירה לכ"ע אין לחוש לב"ס פנוי והתוספתא מיירי רק בשיירא דל"ח מוקף לדירה כד' תוס' הנ"ל וכן ראיתי באבני נזר או"ח ש"ח שהעמיק בבאור הסוגיא דהעיקר תלוי במוקף לדירה וה"ר ברורה ממשנה ר"פ עושין פסין שהשיבו חכמים לר"י לא אמרו ב"ס אלא לגינה וקרפף וא"א דאפי' למחיצה שאינה ש"ו אמרו ב"ם כש"כ שי"ל לפסין דגריע מחבלים כמ"ש בברייתא שם וכן מסתבר דלענין אין מוקף לדירה יש ללמוד ב"ס מחצר המשכן שג"כ ל"ח מוקף לדירה כמ"ש תוס' כ"ג ד"ה שהוא והרי"ף בשמעתין משום שהי' עראי ע"ש ועוד נ' אפי' לפי"ד רש"י דהיקף בבקעה חשוב מוקף לדירה א"כ גם במוקף לדירה צריך נמי שלא יהי' ב"ס פנוי מ"מ יש להקל בנ"ד עפמ"ש המ"מ בשם רשב"א דרק כשרוצה עתה להקיף צריך שיהי' ב"ס פנוי אבל לא במוקפים כבר א"כ לית לחוש הכא רק שבתוספתא מוכח שאין חלוק אבל יש להקל לפמ"ש הבר"א שם דהא דלא יהי' ב"ס פנוי פי' מבלי הצטרכות כלל וא"כ הכא שצריך שישאר פנוי הוי הכל כ"צ ע"כ פשוט כד' כהד"ג שאין להחמיר בזה כלל:

סימן יז

בענין הנ"ל. תשובת הגאון הישיש המפורסם מ' יוסף לעווינשטיין ז"ל אבד"ק סיראצק. ערב פסח תרפ"א.

ארי נעשה שואל בדבר העירובין במחנהו, והנה גם ספרי אין אתי כי גנבו וגזלו מביתי ונשארתי ריקן ל"ע. ואכתוב רק מקיפיא:

א) **בדבר** הטעלעגרף שהחוטים מן הצד, הנה בס' ברכת אברהם לזקני הגאון הק' מפפד"מ ריש ערובין מיקל בזה והוכיח מדברי רש"י שם כן. והראיתי שם בציוני לדברי ת' מאמר מרדכי דכה"ג חשיב משום סמיכותו כאלו על גבו ולהכי מיקל שם אף בקורה, מלבד זה אם יש לעשות שם עמוד א' כנגד החוטים בתחלתו ואחרי שלפי דברי הט"ז שס"ג $$ציור בספר$$ סקי"ט אם העמוד מכוון נגד החבל אף שאין נוגע כשר א"כ אם יש א' בהתחלה וא' בסוף מה בכך שיש עמודים שהם מן הצד הם לא להועיל ולא לפסול ובפ"א דערובין אמרי' ריבה בחלונות לא פסול. ואלו היו העמודים שבאמצע צירוף להמחיצה הוי אמרי' דמפסק והוי מחיצה לאיסור, כמ"ש בערובין צב. אבל כאן הרי כבר נעשה הצה"פ ע"י העמודים החיצונים שהם נחשבים לפתח דצוה"פ מהני אפי' למאה פרסאות והעמודים שבנתים לא מחשבי לפתח דכה"ג לא עבדי אנשי כמ"ש במרדכי

פ"ק א"כ לא פסלי העמודים שבאמצע וכן המג"א הביא בשם ר"א מזרחי סי' כ"ה וכ"כ ב"ש סי' מ"א:

ב) **בדבר** ההפסק בין הבתים לצוה"פ, בברכת אברהם ערובין יא. השיג על הבכור שור שהחמיר בזה וכן הרב בש"ע בתשו' שלו, ובבית אפרים סי' כ"ח יישב דבריו, ועי' בשו"ת ח"ס ח"ו סי' ל"ד ובית שלמה סי' נ"ה ובשער הזקנים ח"ב דף ק"ד וברית אברהם ובשו"ת סת"ם קונטרס פרט ועוללות להגאון מהר"ש קלוגר סי' י"א וארי' דבי עילאי סי' ד' ואינם מצויים אצלי, ובשעה"ד יש להקל בפחות מד"א לסמוך על המקילים וכ"כ בת' ר"ע איגר סי' י"ח:

ג) **ענין** תל שאינו מוקף לדירה ל"מ כשהוא בכל ד' מחיצות אבל במחיצה רביעית אין רבים בוקעים בו מותר ועי' בש"ע הרב סעיף מ"ג ואשל אברהם סק"ל:

ד) **בדבר** המקום פנוי המפסיק בין הערוב לנהר יעיי' בשערי תשובה סי' שס"ה בדיעבד להקל, ולענין צוה"פ על הגשר עי' נודע בשערים ח"ב מזה:

ה) בדבר מחללי שבת, ראיתי במכ"ע היו"ל בירושלים בשם תורה מציון, מאמר מהגאון בה"ג מ' יצחק דוב באמבערגער שהאריך בזה גם לענין ברכת כהנים ומדומה אני שהביא בשם זקני הג' מ' אברהם חיים שור בתורת חיים שאם הוא בוש לחלל שבת בפני הרב אב"ד אפי' מחלל בפני עשרה אין דינו כעכו"ם לענין זה (הלא זה גמ' ערובין סט.) והאריך עוד בזה ואינו תח"י.

ו) **בדבר** הטרעטואר המפסיק לומר אתי רבים ומבטלי מחיצה, בתשו' בית אפרים סי' כ"ו העלה להתיר אפי' בדרך המלך כיון דאין ס' רבוא בוקעין וגם דבקיעת רבים הוא רק דאז הוי כמפולש וזה דוקא כשבני רה"ר בוקעין בה ולא כשבני המבוי הולכים בה לבד מעצמם:

ובדבר הט"ג במג"א תר"ל סק"ב הביא מירושלמי דבעי' שיהא נעשה לשם צוה"פ אפי' לענין סוכה, וכ"ש לענין שבת א"כ אין להתיר בט"ג. אך דהקרבן עדה כ' מיירי לענין שסוף הסכך יועיל לצו"ה בכל מחיצות שפיר כ' דבעי' שנעשה לכך במכוון אבל הכא נגמרו כל המחיצות אלא שבמקום אחד עומד צוה"פ אצל המחיצות לא בעי' שיעשה לשם כך, ובשירי קרבן הקשה מתוך כך על מג"א וכן נ' מט"ז שם סק"ט דבעשה סוכה בקרן זוית בתוך הבית והסכך סמוך לקורה ויהי' צוה"פ כשר אף שלא נעשה לשם צוה"פ וכן בערובין יא. דצוה"פ א"צ ליגע לענין מזוזה מהא דכיפה אף דתקרה העליונה לא נעשה לשם צוה"פ וכן פ' הרמ"א סי' תר"ל ולהכי סבר ר"מ דחוקקין להשלים אף דחקיקת הרגלים נעשים ממילא:

שלום וברכה לכ"ת ולכל הנלוים אליו ידידו דו"ש ותורתו הק' יוסף במהר"א ז"ל אבד"ק סעראצק.
בענין זה כ' לי הגאון הנ"ל ה' בראשית תרס"א.
אגב חביבותי' אבקשו לכתוב לי בדבר שבא אלי מהחרדים משעפס שהם בק' נויארק בדבר היתר הטלטול ברחוב היהודים כציור המאפא כזה והחששות $$ציור בספר$$ שמא יעלה הים שרטון, וכן צרוף עמודי הגשר שעליו הולכת מסלת הברזל ויש חשש למ"ש המג"א תר"ל הנ"ל שלא הוי צוה"פ לפי שלא נעשה לכך, וכן אודות הט"ג ושם יש ס' רבוא אפשר דל"מ צוה"פ ועי' חכ"צ סי' ל"ז. גם יש שם רבים הכופרים בהשי"ת וכ"ש שאינם מודים בעירוב איך יערבו בשבילם, ויש לי אריכות בכל זה אך כבר כתבתי להדר"ג שי' שבמקום שאני שואל אני מסלק את ידיעתי ואם אבא לבקר הוא מצד חשיבות אבל לא להלכה נגד דעתו:
ידידו יוסף במהר"א ז"ל אבד"ק סעראצק

סימן יח

בענין הנ"ל תשובת הגאון הגדול מ' אלי' קאלקין שי' אב"ד לובלין. ב"ה יום א' ד' אייר תרפ"א לובלין.
קבלתי מכתב מעכ"ת ושמחתי להתבשר משלומו הטוב ואשר יצלח בידו להרים קרן התורה וע"ד תקון העירובין בעירו ומחמת חולשת כחי אין ביכולתי עדיין לברר כל פרט ופרט:
והנה מצאתי לחד מקדמאי בעל האשכול דדוקא כשאינו רואה המחיצות העשויות ביד"ש המקיפות השטח הוא דאמרי' דבקיעת רבים מבטלי מחיצה דאלת"ה רה"ר היכי משכחת לה ע"ש ולכאורה יש מקום לפרש כן גם בכוונת מ"ש תוס' כב:
ד"ה דלמא שבאו רק לתרץ הקו' דלרבנן כל א"י תעשה רה"י ע"י סולמא דצור כו' ומשום דכשאינו רואה המחיצות שביד"ש רבים מבטלים, דהא א"א לפרש כוונת תוס' דגם לענין קרפף יותר מסאתים שלא הוקף לדירה הוי דוקא משום דהמחיצה עשוי' ביד"א, דהא אם נפרש כן יק' הא דאיתא לקמן סז:
דמתיב ר' הונא בר חיננא סלע שבים גבוה עשרה כו' דמאי קו' דהא שאני התם דהסלע שבים הוי ביד"ש משא"כ קרפף שלא הוקף לדירה דהוי מחיצה עשוי' ביד"א, וזה לא יתישב גם במה שתרצו האחרונים הא דקאמר דתל המתלקט מתוך ד' וכו' אליבא דרבנן לא תיבעי לך הגם דתל הוי מחיצה שאינו עשוי ביד"א וכתבו לתרץ דשאני כדהוי פחות מסאתים ולא יתישב בזה הא דקאמר גבי סלע שבים כו' הא יתר מב"ס מטלטלין

כו'. ועכצ"ל דדוקא כשאינו רואה המחיצה יש גריעותא היכא שאינם עשויין ביד"א. ובנשמת אדם כלל מ"ט הביא מ"ש הריטב"א ונסתפק כמה הוא השיעור שרואה עצמו תוך המחיצות והביא ממ"ש בבכורות נד: דשיתסר מיל שלטא עינא דרועה ועמ"ש חה"ג ז"ל בברית יעקב חאהע"ז סי' י"ט מיומא ס"ז שעומד מרחוק ורואה מעשיו אף שהי' יותר מהרחק מיל ומב"ר סי' נ"ג גבי הגר וב"מ, ל"ג וספרי כי תראה יכול מרחוק מיל וערובין מג ומכות ה' וריש ערובין וריש מגילה וסוף זבחים שנאכלין בכל הרואה) ובריטב"א נזכר רק חילוק בין היכא שרואה עצמו תוך המחיצות ובדברי התו' יש מקום לכאורה לפרש כדעת האשכול ועכ"פ יש מקום לצרף שיטת בעל האשכול:

וע"ש בנחל אשכול דצה"פ מהני אפי' עומדת מאלי' וההיא דמנחות ל"ג הוא משום דאין ראוי להניח מזוזה, וקאמר דליכא הוכחה מהפצימין שראוי' למזוזה שהפצימין נעשו לחזוק תקרה וכמו כן יש לפרש לשון הרמב"ם ושו"ע שהפצימין להעמיד תקרה הם עשוים כו' ובלא"ה שאני ענין צה"פ דשבת דהוי דומיא דכלאים דממ"ש דף יא: אי גפנים כאן מהו לזרוע כאן כו' מוכח דמה שמתח זמורה מאילן לאילן לא הי' כדי להתיר זה. ובערובין ט"ז. משמע עדיפות בקנים הדוקרנים מקנה בעלמא ועי' ירוש' פ"ד דכלאים ה"ב בעשוין כמין דוקרנים וצ"ע פי' פ"מ שמצד זה א"א לעשותן מן הצד וגם לא משמע כן לשון הירושלמי רק שיש עדיפות במה שדקורין וקבועין בקרקע בעומק ושהוא דבר מתקיים יותר ואולי עפי"ז י"ל מ"ש בט"ז ס"ס שס"ב כשכרוך מצדו ועי' מרדכי דאפי' למאן דמצריך נעילה בלילה ה"מ ברה"ר כו' ע"ש וה"ה די"ל כדראוי להיות פתח:

והנה כיון דרבים נכשלים בהוצאה בשבת הוי כעין מ"ש תוס' גבי חצי שפחה וכו' ועי' שבת קמח: כדהכא והגם שבודאי הרבה יצייתו ויפרשו מ"מ כנגד זה יהיו שלא יצייתו והוי כמ"ש ערובין לב. וגם לפי מ"ש תשב"ץ ח"ב ענין מ"ד כו' אכתי שאני היכא שמרבית שוגגין ושע"י הכרזה ומחאה אפשר דאדרבה הנכשלין יהיו הרוב וגוף הוכחת הרשב"ץ מירושלמי פ' מי שהפך ה"ג, צ"ע דהא התם הוי ענין אחר מה שלמדו מר' ינאי לקטוף כרמים במועד הגם שלא הי' זה אצלם דבר נחוץ ולא השגיחו על מה שבשנה האחרת החמיר ע"ע ודילפין מקלקלתא ומתקנתא לא ילפין, וכמו כן צ"ע מ"ש רשב"ץ להוכיח ממ"ש בב"ב פט: דהא שא"ה דהוי רק חשש בעלמא שמא ילמדו הרמאין ועי' ערובין ח. דלא אמר בה רבי לא איסור ולא היתר והגם שחשש שמא יעלה הים שרטון מ"מ לא אמר בה איסור, אך י"ל דס"ל שעי"ז שלא אמר ההיתר בפירוש ממילא ישימו על לב להתבונן בעת שתנטל אשפה ויעשה הים שרטון. ושבדבר התלוי בדקדוק והשגחה א"א להחליט לא היתר ולא איסור, וקצת י"ל ג"כ דכשאין יודע שעושה בהוצאתו וטלטול

מלאכת שבות הוי מתעסק בעלמא דקיל אפי' משוגג (הגם דג"כ מקרי עבירה ועי' נה"מ רל"ד) ועכ"פ הכרח בזה"ז לבקש צדדי היתר:
מוקירו ומכבדו כערכו הנעלה דוש"ת **אליהו קלאצקין החופ"ק**.

סימן יט

תשובת הרה"ג מ' שלמה דוד כהנא שי' דומ"צ בווארשא שבט תרפ"א לפ"ק.
אודות תקוני הערובין בעיר טאראנטא. אודות הטעלעפאן הראיתי מכתבו הנעים לכמה רבנים גדולים ובתוכם ידידנו הגאון מזאוויערצי ובאנו לידי החלטה לפי הציור שהוא יותר טוב מהנהוגים במדינתנו לענין מן הצד יען כי מהחבור של מקלות נעשים כעין קנה עקום והגביע יושב למעלה על הקנה העקום, והוא כמו שדן הגאון בעל נפש חי' והתיר מטעם שהיתד התקוע בתוך העמוד הוי כמו שנחקק בתוך הקנים והיתד והזכוכית והחוט הכל נחשבים לקנים שלמעלה דלחי אפי' שברי שברים כשר וה"ה לקנה שלמעלה ובהגהות של הגאון מברזאן לס' ארחות חיים הנדפס בסיגעט שנת תרנ"ח הביא מספר הישר לר"ת סי' רפ"ו דסובר דבמשכן בפתח החצר שהכלונסאות היו ע"ג ווי העמודים הו"ל שפיר צורת הפתח ממש ולא מן הצד וחולק על רש"י סנהדרין כב. ד"ה ווי, והכל מטעם הנ"ל דהוי כקנה עקום. ומביא במסקנא מה שגם כבודו הביא משמו בתשובותיו דבזה"ז שעושים הפתחים בסגנון שיש חלון מלמעלה מהדלת והמשקוף של הפתח תחוב במזוזות באמצע גובהם י"ל דלכ"ע מהני כה"ג דהוי צה"פ ומסיק דאם חקק בתוך העמודים יש להקל בשעה"ד:
ובשם הגאון ר' חיים סאלאווייציק זצ"ל מבריסק הוגד לי סברא חדשה בענין מן הצד אף כי לא נ' כן מהפוסקים השכל הישר נוטה לזה ובעירנו סומכים על זה, לפי דעתו אין הפי' מן הצד שאין מונח הקנה העליון מלמעלה רק באמצע, רק הפירוש הוא כך כי הקנה העומד יש לו ד' קצוות, ואם הקנים עומדים מזרח ומערב, יהי' החוט המשוך ג"כ מצד המזרח ומערב של הקנים דהיינו מצד המערב של הקנה העומד במזרח ומצד המזרחי של הקנה העומד במערב כציור זה $$ציור בספר$$ ואז הוא כשר אף שהקנים גבוהים מן החוט כיון שהחוט משוך ממזרח של קנה זה העומד למערב, למערב של קנה השני דהיינו צד מזרח ומערב של הקנים בעצמם. לאפוקי אם החוט משוך $$ציור בספר$$ מהם מצדם הצפוני כזה או מצדם הדרומי כזה הרי החוט מן הצד ופסולים, אבל מה שהקנים גבוהים מן החוט נקרא ג"כ על גביהן מפני שמכוונים החוט מול הקנים ביושר:
בדבר המקום פנוי בין העיר לנהר לא הבנתי היטב מתוך מכתבו. והנה ודאי אם הנהר עמוק שמתלקט עשרה עומק במשך ד' אמות, שלא בזמן הקרישה התיר מחצית השקל

במקומו וח"ס סי' פ"ח ופ"ט, אך בעת הקרישה דעתם להחמיר אך בשו"ת הרי"ם סי' ד' דעתו להקל בנהרות גם בשעת הכפור וכן בשו"ת מהרי"א הלוי ח"ב סי' צ"ה וכן מיקל הגאון בעל נודע בשערים ח"ב סי' ה' בנהר קרוש ובלי ספק המחמיר אינו אלא מן המתמיהין ואם הנהר אינו עמוק שמתלקט עשרה מתוך ד' ג"כ יכולים לסמוך על תשובת מהרי"ט הובא בקיצור במג"א שס"ג סקל"א דנהר נחשב למחיצה אפי' אינו עמוק ועל היתר זה מטלטלים בשבת בקונשטנטינא, ובספרו של הרב ר' נתקא שהי' מגדולי המו"צ בעירנו לפני שלשים שנה ונדפס זה מחדש בשם מאורות נתן (מכורך אצלי ביחד עם ספרו הנכבד חבלים בנעימים ח"ב) מביא בסי' ח' שבעת שעסקו בתקון העירוב פה וואַרשא והיו בהווייכסל מקומות שאינם מתלקטים עשרה מתוך ד' והתעסק אז בענין זה גם הגאון בעל חידושי הרי"ם ושמח מאד שמצא מקום לסמוך על המהרי"ט הנ"ל. אך אם יש מקום פנוי שפרוץ חוץ לעיר צריך להכשיר גם אותו כי אם לא יתקנו יהי' הפנוי אוסר על העור, ובעירנו אין לנו מקומות אצל הנהר שיהיו נפרצים לאיזה חלל חוץ לעיר:

הלחיים העומדים באלכסון לפרצות של פחות מעשר אין חשש. וכן הספק המצויין באותיות גדה"ו כבר נהיגי להקל בכמה עירות וכן בעירנו וואַרשא. אודות הגשרים אם יש להם דפנות מלמעלה או לפחות למטה שנוכל לומר גוד אחית רבים מגדולי האחרונים מקילים.

לענין מחללי שבת כבר הסכימו כל האחרונים דשכירות רשות משכיר ולקיט של שר העיר מועיל גם להם. העתקתי כל הסברות מפני שמעלתו מחוסר ספרים וכבודו יעשה ככחו הרב בגמרא וסברא:

ידידו מכבדו כערכו הרם ומצפה לשמוע ממנו אך טוב כל הימים **שלמה דוד כהנא מו"ץ דפה**.

סימן כ

בענין הנ"ל

תשובת בן דודי הרב הגאון המפורסם מ' יעקב חיים זעליג גאלדשלאק אבד"ק לובראניץ וכעת בוואַרשא מחבר שו"ת ויחי יעקב ועוד:

הנה בענין בקיעת רבים לבטל מחיצות לא ראיתי בדברי המחברים יותר ממה שכ' כ"ת במכתבו אות ד' שהביא חלקי הסותר, ואם יש אתו ספרי שו"ת ויחי יעקב יראה חאו"ח סי' כ' מ"ש להקל נגד ספקו של המג"א בסי' שס"ה סק"ד, ודרי דאשלי רברבי הפמ"א ח"א כ"ה, בא"פ או"ח כ"ה וכ"ו, א"ר שס"ד, ה' רעק"א ל"ג, ח"ס או"ח צ"ז ולקוטיו פ"ב.

חיי אדם בנשמת אדם, הגאון רש"ק בכמה דוכתי בספריו כולהו בחד שיטתא קיימו דבלא פילוש זכ"י אין להחמיר אפי' בקעי בו רבים, ואעתיק לכ"ג לשון הרש"ק בספר החיים שלו סי' שס"ג סכ"ו וז"ל שאלה בפרצה פחותה מעשר בין שני בתים וכו' ואע"ג ואומר שהיתר ברור הוא שא"צ לעשות צוה"פ דהרי הט"ז שס"ה כ' בפשיטות שאף במבוי הא דבב"ר פרצתו בד' דוקא אם נפרץ אח"כ אבל לא אם מתחלה כך פתוח אף במבוי בעי עשר דוקא אף שבקעו בו רבים ולפ"ז נהי שלשאר אחרונים אין חילוק מ"מ הרי חנן קיי"ל דמבואות שלנו דין חצרות יש להם ובסי' שס"ג משמע מל' הרמ"א בפשיטות שדין חצרות יש להם בודאי ולא מכת ספק כלל וכ"מ ממרוצת ל' מג"א שם ולפ"ז ודאי דבפרצה פחותה מעשר מותר לדידן ואף דבסי' שס"ה מסתפק המג"א במבואות שלנו ומסיק דיש להחמיר מ"מ אם הפרצה נעשה מתחלה כך דלד' הט"ז מותר בפשיטות וכו' לא שבקי' פשיטות' של הט"ז מכח ספקו של המג"א בפרט בערובין דס' להקל עכ"ל. ובברית אברהם או"ח י"ז מיקל בפרצה פחותה מי' ואפי' בקעי בה רבים א"צ אפי' לחי וכן סמכתי ע"ז בטשערווינסק להתיר בהסכם כ"ק אאמו"ר ז"ל:

לעניין לחי שאינו נגד העמוד של צוה"פ בשוה וצריכים לסמוך עליו באלכסון שחולקים בזה הב"ח והט"ז, דב"ח מתיר אף בלחיים וט"ז אוסר, ונ' דעת המג"א להקל שהביא דעתו באחרונה, גם החיי"א סומך בשעהד"ח להיתר, גם בתו' שבת מביא ראי' לב"ח מתו' יא. ד"ה אפכא דכ' דל קנה שע"ג ליתכשר בקנה שמכאן ומכאן, הא עדיפא מיני' מצו לומר לתכשר בקנה א' (שיניח לרחבו מכותל לכותל) אע"כ דכתבו כן דלא נימא דאיירי באלכסון כמ"ש לדעת הרי"ף לכך כ' דלתכשר בקנה שמכאן ומכאן דבלחיים מהני אף באלכסון וכ"ד הב"ח עכ"ד. (ועפ"י דרכו תירצתי דקדוק, חי' רעק"א או"ח שס"ג ס"ס כ"ו בלשון הש"ע ל"ל למימר או צוה"פ, וי"ל לאידך גיסא דיהי' ראי' מזה לט"ז ולכן מזכיר צ"ה אם יהי' באלכסון דתי ל"מ בלחיים משהויין). ולפ"ד הט"ז האוסר צ"ל דה"ט דלחיים עושים מחיצה רק בשוה נגד חודן ולא לצדדין וכמו שהסביר הרלב"ח בת' סי' ס"ו, אבל לדעת הב"ח הלחי עושה תחלת מחיצה לכל פנה ואפי' באלכסון:

ומה שמסופק כ"ג לענין הסמיכה על הבליטות שבכותל משום לחי ואין בהן טפח. כבר העליתי בספרי ויחי יעקב בראיות דסגי בכל שהוא ופרשתי דברי הש"ע שכ' טפח באופן אחר. וכתבתי שם לרווחא דמלתא דיש לסמוך בשעהד"ח על פי' ראשון שבתוס' י. ד"ה ושני שכ' טפח לאו דוקא ועיי"ש שהארכתי בזה, וכ"כ בנשמת אדם כלל נ"א דל"ב טפח וכ"כ בשם רשב"א בעבודת הקודש וגם במג"א שס"ג סס"ק כ"ח כ' דבעמוד בולט סגי בכ"ש. וכעת בעת כתבי נזכרתי כי נמצאו אצלי איזה תשובות בעניני תקון מבואות מכ"ק

אבי ז"ל, מ"ש לי ולאחרים, והטרחתו עצמי לחפש אחריהם, וראיתי שהאריך בנד"ז והעלה להקל בזה, ואגב ראיתי שסומך משום לחי על עמודי הט"ג בחלק הרחב יותר ממה שהחוט מונח עליו, כי רק מה שמכול לחוט שע"ג הוא נחשב לעמוד צ"ה אבל מה שבולט יותר לרחבו יכולים לסמוך עליו משום לחי:

(**הרב** הג' שי' הרחיב הדבור והאריך למעניתו בכמה עניני הערוב, אך מפני כי במכתבים הקודמים דברו מזה ויודע כמביא למעלה, השמסתים):

שלו' למר גאונו ותורתו מבן דודו ידידו מוקירו ומכבדו יעקב חיים זעליג גאלדשצאק בהגאון הצ' זצ"ל מלפנים אבד"ק לובראניץ וכעת חונה פ"ק ווארשא.

סימן כא

בענין הנ"ל. תשובת כבוד ידידי הגאון המנוח מ' שאלתיאל זי"ל ראבד"ק סטשוב.

אחרי שהסכים עמי בכל הספיקות בענין הערוב אביא בספר זכרון רק איזה דבר פלפול במכתבו):

מ"ש כ"ח בספק על ההרים לענין מוקף לדירה דבהרבה מקומות נעשו תלי תלים אחר שנתישבה הטור מ"מ קשה לסמוך ע"ז כי מסתם היו ההרים גם מקודם ואף שנעשו אח"כ יותר גבוהים לא מהני דהוי בנה מחיצות ע"ג מחיצות כמ"ש סי' שנ"ח ס"ח זולתי אם נעשה תל על המקום שהי' שוה בתחלה אך מי יודע זאת בודאי. ואף דהוי סד"ר כי מדאו' מחיצה שלא הוקפה לדירה מהני כמ"ש שבת ז. מ"מ לטלטל לכתחלה על סמך זה הוי לעשות סד"ר בידים, וגם למ"ש ערובין סז: דקרפף יותר מב"ס שלא הוקף לדירה אף דל"ה כרמלית רק מדרבנן מ"מ אפי' לקולא הוי כרמלית ומותר לטלטל מן הקרפף לכרמלית אחר משום דהם אמרו והם אמרו א"כ לא נוכל להתיר טלטול יותר מד' משום סד"ר כיון דמתירים לטלטל ממנו לכרמלית אחר משום סד"ר ואמרי' דכרמלית היא דלא הוקפה לדירה ולענין לטלטל בתוכה תאמר להקל שמא הוקפה לדירה וסד"ר וזה לא אמרי' דסד"ר סתרי אהדדי כמ"ש תו' ביצה יד. ותו' ערובין מו. ד"ה קמ"ל דלטלטל בתוכה תתיר מסו"ל דהוקפה לדירה ולטלטל מתוכה לכרמלית תתיר שלא הוקפה לדירה וצריכים להחמיר בשניהם, ואולי י"ל דכל הטעם דל"מ סד"ר דסתרי דהוי כמו בשני שבילין, אבל הכא עיקר הטעם דמותר לטלטל מקרפף שלא הוקף לדירה לכרמלית אחר אף דמה"ת הוי רה"י גמור ומרה"י לכרמלית אסור מ"מ הם אמרו דמותר משום דאל"ה יאמרו דרה"י גמור הוא ואתי לטלטל בתוכו ותוכו שכיח יותר אבל אם נפסק הדין דמספק מותר לטלטל בתוכו בכולו שוב ל"ש לומר דאם נדון לענין טלטול מקרפף זה לכרמלית נדון דמותר לטלטל משום ס' דשמא לא הוקף לדירה דמה בכך דלא הוקף לדירה אפי' אם

באמת לא הוקף לדירה ג"כ צריך להיות אסור להוציא לכרמלית משום דהוי רה"י גמור ואסור ממנו לכרמלית אך עכ"ז התירו משום דאם לא יתירו יאמרו דמותר לטלטל בתוכו אבל כאן דאם אתה דן לענין תוכו הנך מתיר שוב מ"מ מותר לטלטל לכרמלית אפי' אם באמת לא הוקף לדירה כיון דהיתר דשם ל"ש בזה ושוב ל"ה תרתי דסתרי ושוב נוכל לפסוק דמותר לטלטל בכול מטעם סד"ר לקולא. ולא באתי אלא להעיר:

גם אעיר את כ"ג על תו' ערובין ס"ה: ד"ה התם שכ' כיון דרוב פעמים חד לא שכיח לא פלוג רבנן ושרי אפי' שכיח וק' לעיל סג:

גבי לחמן בר ריסתק אמרו לי' מידי הוא טעמא אלא דלא שכיח דדיירי והכא הא קדיירי, הלא אפי' אי שכיח מ"מ כיון דעי"ז נעשה יחיד אף דשכיח מ"מ כיון דרוב פעמים יחיד לא שכיח שוב לא פלוג כמ"ש תוס'.

ידידו מוקירו דוש"ת משה שאלתיאל נערשט מסטאשוב.

מה שנסתפק הרב במכתבו שמא היו ההרים מתחלה, באמת הוא ודאי שנעשו בידי אדם ולא על ההרים מתולדה רק סמוך להם כמ"ש שנ"ח ס"ו, ומה שהעיר מס' דרבנן דסתרי. בערוב אף סד"ר סתרי מהני כמ"ש שבת לד. אמרו לו שנים צא וערב וכו' וכ' רמב"ן בהשגה לסהמ"צ שורש א' אפי' דברים הסותרים זא"ז הקילו כמ"ש בשבת לד. וכ"כ המאירי דאפי' באו לשאול כאחד התירו וידוע דעת רה"פ דגם במחיצות הלכה כהמיקל בערוב. וקו' הרב על תו' ערובין סה: פשוט הכוונה בגמ' גבי לחמן שאין זה, יחיד אלא רבים ואף שבטלו רשותם. משא"כ בדף סה: שבאמת יחיד הוא ועל יחיד ל"ג אף דשכיח דדייר.

סימן כב

בענין הנ"ל.

מכתב מהרב הגדול ר' ישראל ניסן יחי' אבד"ק מאקאווי ועתו בירושלים.

הנני לדרוש מכת"ה בדבר הלכה היות כי במשך הזמן אשר הנני פה רב ואב"ד ועבד לעם ה' תקנתי כמה פעמים ערובין פה אבל האויבים מקלקלים אותם ובימי ממשלת רוסיא הי' לנו עזר ממנה. ודעת לנבון נקל כי כעת אין לדבר מזה עם המושלים החדשים ושמתי אל לבי אולי אוכל לתקן אותם בלי ידיעתם כלל כי הדור פרוץ ונושאים משאות ביום שבת בפרהסיא ואי אפשר לעמוד בפרץ. וסבבתי את כל העיר וראיתי כי די בתקונים קלים אצל בתי ישראל, רק באיזה מבואות בקצה העיר בסוף רחוב פולטוסקר ובקצה רחוב פרושניצר עומדים עמודי הט"ג והעלעקטרי זה לעומת זה והחוט נמשך על כל רוחב הדרך. והנה אמרו לי כי לפני שנים קדמוניות היו חושבים את הט"ג לערוב אבל

עמדו תחת החוט עמודים קטנים וזה א"א עתה. והנה מכבר שמעתי כי הגאון רח"א וואקס ז"ל מקאליש התיר את הט"ג לעירוב, והבנתי כי סומך על הגאון מליסא בתקוני ערובין בס"ס מק"ח שכ' אם עושים חקק בעמוד וכורכים בתוכו החוט אינו צה"פ מה"צ יען שאין שיעור לעבות הקנה דלמטה רק כ"ש וחושבים העבות של הקנה למזוזות והחוט למעלה למשקוף ומה שיוצא העמוד למעלה מן החקק חשוב כמאן דפסיק ואף כי האחרונים חלקו על הט"ז שס"ב סק"ד שמתיר אם החוט כרוך על העמוד רק שאינו בולט למעלה, זה רק אם כרוך עליו ממש אבל כרוך בתוך החקק ה"ז כמו על העמוד. וע"כ חושב הג' מקאליש את החוט הט"ג אשר כרוך על הגביע ובמקום הכריכה של החוט הוא כמו חקק בגביע והגביע עם העמוד כ"א לשם מזוזה והחוט למשקוף כי א"צ שהמזוזות יהיו ישר ממש שהא מצרפים אף בליטות מן הכותל מעט מעט כמ"ש ט"ז שס"ג וקורה איתא במתני' רפ"ק ערובין אם עקומה רואים כמו שהיא פשוטה. או אפשר דחושב הג' את הגביע עם החוט כאחד למשקוף רק הגביע התחוב תמיד בעמוד הוא חושב מקום התחב כמו שמונח על העמוד ומה שלמעלה כמאן דפסיק והעבות של העמוד למטה מתחיבה חושב למזוזה:

כעת בא לידי ס' מחשבות ישראל מהה"ג ישראל יעקב ז"ל אבד"ק זאקראצין ותיקן ערובין בעירו והביא דברי הג' מקאליש וראיתי טעמו מצד התחיבה בתוך העמודים והגביע והחוט חושב כאחד. ואין חילוק אם החוט נכרך בחקק או תחוב בתוך העמוד. וכ' הרב מזאקראצין שהג' מקאליש הגיד לו שהקשו עליו מתו' ערובין ב: בווי העמודים שכ' שהוי צה"פ מה"צ, והנה ידוע. כי בס' הישר כ' באמת שפי' שם צוה"פ גמור, אך גם לדברי תו' אין סתירה על ט"ג:

דהנה בפ' תרומה דכ' ווי העמודים וחשוקיהם כסף וכפי' רש"י י"ל שהווים לא היו תחובין בתוך העמודים ועפ"י שכל לא תחבו ווי כסף בעמודי ארז ואם נאמר כי מתחילה עשו נקב בעמוד עם כלי ברזל ואח"כ תחבו בנקב את הוו ג"כ לא נ' כן ממפרשים ועי' רמב"ן סוף יתרו על כי חרבך. ונ' כי עם החשק כסף סבבו את העמוד עם הוו יחד ובזה נדבק הוו עם העמוד ותלו עליו הכלונסאות והקלעים וראי' כי מתחלה כ' רש"י שהעמודים היו תקועים לתוך האדנים ואח"כ כ' וו ראשו זקוף למעלה וראשו א' תקוע בעמוד ולא כ' לתוך העמוד היינו שהוו לא הי' תקוע לתוכו רק מחובר בעמוד והפי' תקוע הוא מחובר כמו תוקע עצמו לתורה אבל מחובר הי' ע"י החשק ובאבן עזרא מפורש כך שכ' מלת חשוקיהם דבוקיהם כי הווים ידבקו אל עמודים וא"כ שפיר כ' תוס' שהי'

צוה"פ מה"צ ובפרט כי הקלעים היו תלוים עם הכלונסאות ע"פ עמודים כלפי חוץ על הווים אבל הט"ג שפיר הוי צוה"פ:

וכל הטעם בצה"פ מה"צ שלא עבדי אנשי כן, שצוה"פ הוא כשהמשקוף הוא על ראשיהן ולא באמצע אבל איך שהוא תחוב בגובה רק שבולט מה מן המזוזות למעלה מה יזיק בזה הלא גם במדינתנו נוהגים לעשות למעלה מן המשקוף חלון בין שתי המזוזות למעלה והמשקוף תחוב בתוך המזוזות וכל הפתחים שלנו כך שהמשקוף משולב למעלה על המזוזות ומעוטא דמעוטא שאינם כך חוץ פתחים של בתי עצים ובהמות אבל פתחי הבתים כולם כך וא"כ למה לא יהי' זה צוה"פ ועי' ח"ס או"ח סי' צ' משמע שבזמנו ומדינתו לא היו עושים כך. וכתבתי לחותני הרב הגאון מ' שמואל קליגסבערג אבד"ק קאלושין והשיב לי אשר בשו"מ ות' מהרש"ם ועוד אחרונים שאין לי ספריהם כולם מכשירים גם מבי דינא רבא מוואַרשא הסכימו לי להתיר עמודי העלקטרי, והנני מבקש דעת כ"ת שהי' אב"ד פה להודיעני חות דעתו:

גם אודות הגשר צ"ע לי, כי בפרצת המלחמה שרפו הרוסים אותו, והאשכנזים שבו ובנו אותו אך לא רחב כבתחלה גם לא עשו שלאגבוים למעלה והוא פתוח לגמרי, ומדדתי על אמות שלנו והוא יותר מעט מעשר אמות אבל על מדת הרמב"ם פ"ט מס"ת שכל אגודל ז' שעורות בינונות זא"ז ולא מחזיק רק ט' אמות וטפח, יודיעני רו"מ דעתו אם לסמוך על זו המדה כי א"א לעשות שם שום תקון, וחותני הה"ג כ' לי בשם שו"ת שערי ציון כי בגשר יש להקל כי למטה יש ב' מחיצות ובב' מחיצות הפתוחים יש קורות בולטות למטה שהגשר מונח עליהם ואמרי' פי תקרה יורד וסותם והוי למטה רה"י ובוקעת למעלה, וא"י כי הרי בס"ס שס"א בזו כנגד זו ל"א פ"ת יורד וסותם וכאן המחיצות זנ"ז פתוחות ואולי טעמו כי החומרא זה נגד זה שבקיעת רבים מבטלת המחיצה אבל למטה על המים ל"ש כן, אבל לדעתי יותר טוב לסמוך על המדידה הנ"ל:

ידידו מוקירו דוש"ת ישראל ניסן אבד"ק הנ"ל

והנה על אודות המדידה שמדד ע"פ רמב"ם פ"ט מס"ת, הנני להעיר כי דברי רמב"ם מובאים ש"ך יו"ד סי' נ"ג סק"ז, רע"ב סק"א ומג"א י"א סק"ה וי"ל כוונתו שעורה בקליפתה כמ"ש יומא ע"ט. שלא בקליפתה אשלא מקרי וכ"כ פמ"ג או"ח סי' כ"ז א"א סקי"ח, גם יש לעיין אם לא נשתנו השעורות מזמן לזמן עי' נחלת שבעה סי' י"ב סעיף ל"א אות ג' כתב משקל של שעורים לא נשתנה אבל בדברי חמודות בכורות פ"ח סי' ט' אות כ"ב בשם מהרי"ל כ' דאין אנו בקיאים לצמצם השיעור ועי' כתובות סד: לא פסק וכו' ששעורים אדומות רעות הן, ובמהרי"ט ח"ב יו"ד י"ט בשם אביו על רמב"ם שיש

לידע באיזה שעורות שיערו שאמרו בכלים פי"ז מ"ח בינונית זו מדברית ועי' ח"ס או"ח קפ"א ד"ה והנה:
ועל יתר דברי האגרת הזאת וכן ע"ד כל תשובות הרבנים, כבר בררתי הענין די באר למעלה סי' י"ד וא"צ להשנות הדברים:
ובאהבה אזכיר לטובה ולברכה את הה"ג ר' יודל ראזענבערג יחי' רב בטור מלכא שטרח הרבה בענין הערוב פה וסבב עמי את כל העיר איזה פעמים בימי הקור ביגיעה רבה והחליף עמי מכתבים רבים בענין זה. גם הנני מחזיק טובה לכ' הה"ג ר' אליקום געציל הכהן דוכטוואלד אבד"ק יאווארזנא בגאליציא שהעתיק לי מכמה ספרים נחוצים מענינא כי הייתי אז בלי כל ספר. וכן ברוכים יהיו כל הנכבדים אשר עסקו בזה לשם מצוה בגופם ומאודם:
הטיבה ה' לטובים, זכות השבת תגן עליהם ויכולה היא שתרחם, ויקרא להם גודרי גדר משובבי נתיבות לשבת, צדיקים ילכו בם:

סימן כג

להרה"ג מ' טובי' גפן יחי' רב באטלאנטא

בבוקר והנה גפן לפני, כי הגיעני ספרו הנכבד לב יוסף ושמחתי בראותי כי כ"ת נו"נ ומפלפל בתורה כראוי ודפח"ח, והנני כותב בזה הערה אחת מדי עיינתי בספרו במערכה ג' בדין ברירה (עמוד ל"ג):
כ"ת מקשה על שאגת ארי' סי' צ' שתמה לשטת תוס' ופוסקים דהא דאמרי' אין ברירה הוא ספק אם הגיע לו חלקו או לא מביצה לז: דפליגי רב ושמואל אם שנים לקחו חבית ובהמה בשותפות וחלקו ביו"ט דרב אומר בהמה אסורה וחבית מותרת ושמואל ס"ל אף חבית אסורה להוליך כ"א בתחומו משום אין ברירה ודלמא אינו חלקו ואי אין ברירה מטעם ספק אמאי אסור הא תחומין דרבנן וס' דרבנן לקולא ולשי' רש"י אתי שפיר דס"ל אי אין ברירה אינו ספק כי כ"א יש לו מחצה משלו ומחצה משל חברו ומש"ה ס"ל לשמואל דאסור משום דבודאי י"ל מחצה משל חברו, ותי' דלכן ל"א סד"ר לקולא משום דהוי דשיל"מ ותמה עליו כ"ת מתוס' ערובין מה: ד"ה אב"א דבתחומין וזלי' בספיקו לקולא אף דהוי דשיל"מ. ותי' מר קו' שאג"א דמש"ה הכית אסורה ולא אמרי' סד"ר לקולא משום דהוי תרי קלי דסתרי אהדדי, דאם יוליך אח"כ גם חלק חברו ניקל ג"כ מספק שמא הוא חלקו המגיע לו ולכן לא נוכל לומר דיהי' מותר להוליך חלקו בתחומו דהוברר הדבר שזה חלקו דסותרים זה את זה ובכה"ג לא אמרי' ספיקא דרבנן לקולא. עכ"ד. מה שהביא מתוס' ערובין מה: גם בצל"ח

הנה כאן לח. ד"ה אלא בא כן דל"ש לאסור משום דשיל"מ דבערוב הקילו. אבל גם בפני יהושע שם ד"ה והנלענ"ד מקשה למה מיקל ר' הושעיא בתחומין הא הוי דשיל"מ ועיי"ש שתירץ ב' תירוצים, ולמה לא תי' פשוט כמ"ש תוס' דבערוב הקילו, הלא דבר הוא:

ונראה הטעם, לפי מ"ש ה"ה בפ"א מיו"ט ה"כ ולא כתב רבי' ספק יו"ט ספק חול שכיון שאין לה בטול פשיטא שספיקה אסורה, ולדבריו ר' אשי בביצה לט. דס"ל תחומין לא בטל משום דשיל"מ ה"ה ספק תחומין אסור ואף דלח"מ מקשה על ה"ה. אך שער המלך פ"ב מיו"ט ה"ז מתרץ דבריו ומסיק דכיון דקיי"ל כר' אשי, דברי תוס' ערובין הנ"ל הם שלא כהלכה וכ"כ בית מאיר סי' ת"ד ד"ה אמנם דדברי תוס' יש לדחות כיון דההיא תירוצא דהוי ס' דדבריהם לא נשאר במסקנא, וגם לא אזיל למסקנת ר' אשי:

ועוד נראה דאפי' לדעת תוס' ערובין, לא קשה מחבית על שאג"א ופנ"י הנ"ל, דודאי מ"ש תוס' דערוב קיל מכל ס' דרבנן, הטעם כמ"ש ערובין לו. שאני טומאה הואיל ויש לה עיקר מה"ת ותחומין אין להם עיקר וכל זה לרבנן דס"ל תחומין י"ב מיל דרבנן (עי' נו"ב קמא אה"ע סי' ב') אבל למ"ד י"ב מיל דאו' פשיטא דאין יתרון לערוב על כל סד"ר ודבר שיש לו מתירין לחומרא, ומש"ה ר' יוחנן דס"ל תחומין דאו' כמ"ש מלא הרועים סוגיא תחומין אות י"ב. שפיר קאמר שאג"א לשיטתו דחבית אסורה משום דהוי דשיל"מ (עי' בשאג"א דמקשה על ר' יוחנן). ושמואל דג"כ אוסר, י"ל דס"ל ג"כ תחומין דאורייתא:

ויש לדון על תי' זה לדעת רלנ"ח מובא במגן אברהם ת"ד סק"א דכלים ובהמה לכ"ע תחומין דרבנן וכן מוכח בריטב"א ערובין ע"ט: עיי"ש שכ' דאם עומד בתוך התחום ומביא מחוץ לתחום אין איסור אפי' לר"ע, וא"כ הכא בחבית דשביתת כלים היא ולית לי' עיקר בדאו' ושוב שייך בערוב הקילו. אך מג"א מביא שם בשם מהר"ם אלשקר דחולק ע"ז דאין נפ"מ בין אדם לכלים. ומפורש כן בערובין עט: מהו דתימא לגזור דלמא אתי לאחלופי ופי' רש"י דקעברי אדאו' וכ"כ רמב"ן שם י"ז:

ומג. וכ"כ ריטב"א שם צו:

ד"ה ר' יהודה בשיירא נותן אדם חבית לחבירו והביא בשם ראב"ד דרבנן דפליגי משום דתחומין דאו' אף דבכלים הוא (וצ"ע על סתירת הריטב"א מדף עט: הנ"ל):

ועוד י"ל דהנה מרדכי ביצה רפ"ג סי' תרפ"ה דעתו ג"כ כתוס' ערובין הנ"ל ומקשה מר' אשי דס' ביצה אסור בדשיל"מ ותי' דהכא בעננים שאני דיש חזקת היתר. ודבריו סתומים. וכ' בצל"ח ביצה ד. ד"ה וראיתי לפרש כוונתו כיון דהעננים היו מאתמול ויש ה' כאן נמצאו כאן היו ולכן אפי' בדשיל"מ שרי, אבל בביצה יש חזקה נגד חזקה עיי"ש וכיון דהמרדכי משוה את הנפרדים והחלוקים דגם ר' אשי מתיר בעננים וע"כ הא דר' אשי

אוסר בדשיל"מ בתחומין בביצה לט. משום דאין חזקת היתר. וה"ה הכא בחבית אסורה משום דאין חזקה, וי"ל דכוונת תוס' ג"כ כמרדכי ורק הכא בעננים ס"ל בערוב הקילו משום חזקה:

אך מ"ש שאג"א דר' יוחנן ס"ל דין דשיל"מ היא נגד רמב"ן במלחמות פסחים כט: דמש"ה ס"ל לר' יוחנן חמץ בטל בס' משום דלית לי' כלל חומרא דדשיל"מ, אבל כבר תמה עליו בצל"ח ביצה ד. ד"ה ר' אשי ועוד ספרים, והדברים עתיקים:

ומה שתי' כ"ת קו' שאגת ארי' דלכן חבית אסורה דהוי תרי קולי דסתרי, כתב כן בלי כל ראי'. והנה מקור הדבר בתוס' ב"ק י"א. ד"ה דקא דבתרתי דסתרי לא מהני ס"ס וכ' בשעה"מ פ"י ממקואות ה"ו כלל א' דה"ה דלא מהני ס' דרבנן, וזה שהמציא שעה"מ מסברא דנפשי', מפורש בתו' ביצה יד. ד"ה איכא בינייהו עיי"ש:

אבל יש לדון ולחלק כמ"ש בספרי חלק ב' סי' פ' אות י"ג דרק באי' דאו' כ' תוס' דל"מ ס"ס דסתרי כיון דממ"נ יבא לאי' תורה וא"א להקל בשניהם אמרי' סד"א לחומרא ובפרט דבב"ק רבא מקשה קו' זו חומרא דאתי לידי קולא והוא ס"ל סד"א מן התורה לחומרא כמ"ש שב שמעתא ש"א פ"ד. אבל בדרבנן י"ל אף דסתרי סד"ר לקולא וכ"כ מהרש"א נדה כז. תוס' בא"ד דסתרי, והא דכ' תוס' ביצה יד. דאפי' סד"ר מחמירים. כתבתי שם אות י"א דשאני התם כיון דודאי יש אופן בתבלין דבעי שנוי או אם ידע מה קדרה בעי או בתבלין שאינם מפיגים טעמם ואם נקל בשניהם מיעקר לגמרי איסור זה ולא יהי' לו שום קיום מש"ה מחמירים בשניהם כיון דאי אפשר לעקור תקנת חכמים וכמ"ש ר"ן פסחים קח. גבי הסבה דכוסות וריש מגילה בעיירות המסופקות אי פרזים אי מוקפים ועי' במל"מ פ"א ממגילה הי"א בשם ת' מבי"ט בפירות שביעית של נכרים שהקילו אף בתרתי דסתרי, וגם מפורש באו"ח תקל"ח ס"א דבין קטנות בין גדולות שרי משום דהוי סד"ר אף דהוא תרתי דסתרי, ועי' מג"א ופמ"ג אשל סק"א דמקילים בשניהם, וכ"כ פמ"ג יו"ד כללי ס"ס מחודשים אות א' דבדרבנן מקילים אף בשני קולי דסתרי אהדדי (וצריך לחלק בין דין תק"ד ח' ובין תקל"ח א' כמ"ש המג"ח):

ותו אף אם נחליט דבתרי קולי דסתרי לא אמרי' סד"ר לקולא, מ"מ הכא בערוב אם נימא כפשטות דברי תוס' ערובין דאף דתמיד בכ"ד בדשיל"מ סד"ר לחומרא מ"מ בערוב הקילו א"כ ה"ה בתרתי דסתרי י"ל ג"כ כן דהקילו בערוב דמ"ש מדבר שיש לו מתירין, וכמו כן כ' בתורת השלמים בדיני ס"ס מחודשים סק"י דאף דס' חסרון ידיעה לא מהני אפי' בדרבנן מ"מ בערוב הקילו כמ"ש תוס' בדישיל"מ וכ"כ ארעא דרבנן אות תמ"ח דמק' בערובין מה: דלמא הני אזלי הא הוי ס' חסרון ידיעה ותי' בערוב הקילו. ומצאתי בנדון

זה עצמו מפורש כן בדרוש וחדוש לרעק"א מערכה ד' ערובין שהקשה כן למה ס' ערוב לקולא הא יש לכל צד קולא וחומרא והוי כמ"ש תוס' ביצה יד. ותי' בשם בית מאיר כיון דלתוס' אפי' בדשיל"מ מקילים בערוב ה"ה אף שיש לכל צד קולא וחומרא מקילים, וכ"כ בית מאיר ת"ד דאפי' אם יש ס"ס לחומרא מקילים בערוב כמו שהקילו בדשיל"מ לדעת תוס'.

ובאמת אין צריך להביא ראיות ולישא דעות מרחוק איך הדין בתרתי דסתרי לענין ערוב, כי הדבר גלוי ומפורש בשבת לד. אמרו לו שנים צא וערב עלינו לא' ערב עליו מבעו"י ולאחד ערב עליו בין השמשות וכו' שניהם קנו ערוב ממ"נ אי בה"ש יממא הוא בתרא לקני קמא לא ליקני ואי בין השמשות ליליא היא קמא ליקני בתרא לא ליקני ותי' בה"ש ספיקא הוא וס' דרבנן לקולא. והנה המקשן ידע דבה"ש ספקא אלא שחשש לתרתי דסתרי וכמו שהק' מה נפשך וכו' וחידש רבא דבערוב מקילים אפי' בתרתי דסתרי, והנה בנוב"י קמא יו"ד סי' ס"ה ד"ה ובערובין נסתפק אי מיירי בבאו בבת אחת וכ' ממה שאמר אמרו לו שנים ולא נקט שנים שערבו א' ערב מבעו"י וכו' משמע שאפי' שואל על שניהם בב"א ג"כ אזלי' לקולא והניח בצ"ע, אבל עי' רמב"ן בהשגותיו לספר המצות שורש ראשון שכ' ולא עוד אלא אפי' דברים הסותרים זא"ז הקלו כמ"ש שבת לד. וכו'. אע"פ שדעת רמב"ן דבשני שבילין, אפי' בדרבנן מחמירים בבאו בבת אחת כמ"ש ב"י יו"ד קי"א ד"ה היו כאן בשמו' וכ"כ ריטב"א שבת שם אף דאיכא למימר ממ"נ מ"מ מקילים וכ"כ במאירי דאפי' באו לשאול כאחד הואיל וערוב דרבנן הקילו בו ואף דשני שבילין אם באו בב"א שניהם טמאים כמ"ש בטהרות ופסחים י. וכ"כ דרישה או"ח שצ"ג דבערוב הקילו אפי' באו בב"א וכ"כ מג"א שע"ט סק"ב וכ"כ פני יהושע כאן, ופשיטא דאם מקילים בשניהם בבת אחת ה"ה בו בזא"ז. ובפרט דהכא קרוב לודאי שלא יבא לידי כך להשתמש בשל חברו ולא הוי תרתי דסתרי כלל:

סימן כד

דברי יהודה

דבר חידוש מש"ב הגאון המובהק מ' יהודה ליב אויערבאך ז"ל אבד"ק קוטנא בן דודי הג"ר מרדכי ז"ל אבד"ק ס ו מ פ א ל נ א. נשלח אלי מש"ב הה"ג מ' חנוך העניך שי' אבד"ק באלין נכד אחותו

המל"מ בפ"ה מיסודי התורה נסתפק אם יוצאים במ"ע באכילה שלא כדרך הנאה וראיתי בס' שער המלך שם שהביא ראי' דאין יוצאים מירושלמי מובא ברמב"ם פ"ה משבועות הי"ח הנשבע שלא יאכל מצה הוי נשבע לבטל את המצוה ואי נימא דיוצאים הא יוכל

לקיים באכילה שלכד"ה דעל השבועה אינו עובר ואת המצוה יקיים וכן מירושלמי המובא בתו' קדושין לת. ד"ה דאקריב שהק' למה לא אכלו ישראל ממצה של חדש יבא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש והא אפשר לקיים שניהם באכילה שלכד"ה אלא ודאי כיון דלא הוי איסור אכילה גם במ"ע אין יוצאים עיי"ש:

ולדידי נראה דאף אי נימא דבשאר מ"ע יוצאים באכילה שלא כדרך הנאה אבל במ"ע דמצה אין יוצאים, והטעם לפי מה שמבואר בפסחים לה: דבמצה של טבל אין יוצאים לר' שמעון דאית לי' אין איסור חל על אי' משום דילפי' מהקישא כל שישנו בבל תאכל חמץ יוצאין בו ידי מצה, וטבל כיון שאינו בב"ת חמץ דאם הי' חמץ לא היו עוברים עליו משום דאין אחע"א גם ידי מצה אינו יוצא א"כ הכא נמי דאם אוכל אכילה שלכד"ה אם הי' חמץ לא היו עוברים עליו גם ידי מ"ע דמצה אינו יוצא אבל בשאר מצות עשה יוכל להיות דיוצאין אף באכילה שלכד"ה ואין ראי' משני מקומות אלו שמביא השער המלך וזה פשוט:

אמנם נוכל לחלק דדוקא גבי טבל דא"א לחול ע"ז לאו דב"ת חמץ. אבל הכא על המין הזה אשר המצה ממנו יוכל לחול עליו לאו דב"ת חמץ אם יאכל כדרך הנאתו, רק עתה כה"ג אשר הוא אוכל אין ראוי לחול הלאו דב"ת חמץ לא איכפת לן. ולכאורה נראה להביא ראי' לזה מפסחים קט"ו ע"א הלל הי' כורך מצה ומרור ופריך יבא מרור ויבטל המצה ומשני מצות אין מבטלות זא"ז עיי"ש, ואיכא למידק נהי דמצות אין מבטלות זא"ז עכ"פ אלו הי' חמץ דלאו מצוה הוי הי' בטל במרור רק דבמצה אינו בטל א"כ הא ליתי' בדב"ת חמץ דאילו הי' חמץ לא הי' עוברין עליו דהי' בטל במרור א"כ גם ידי מצה אינו יוצא כמו בטבל אלא ודאי כיון דעל המין אשר המצה ממנו ראוי לחול הלאו דב"ת חמץ אם יאכל לבדו שפיר מקרי ישנו בב"ת חמץ ויוצאין בו א"כ הכא באכילה שלכד"ה נמי כיון דאם יאכל כדרך הנאה יהי' הלאו דב"ת חמץ תו לא איכפת לן, א"כ ראי' השער המלך קיימת:

אמנם יש לדחות ראי' זו, דהנה דעת טור או"ח תמ"ב במין בשאינו מינו אף אם ליכא טעמא כיון דיש כזית בכדי אכילת פרס לוקין עליו והק' עליו בפר"ח ומקור חיים בר"ס תמ"ב הא איתא בחלה פ"ג מ"ז העושה עיסה מן חטים ואורז אם יש בו טעם דגן יוצאין ידי מצה הרי מבואר דאף במבשא"מ בעי טעמא. וכ' המק"ח ליישב דגבי מצה שאני דבעי טעמא ולולא זאת אין יוצאין כמו במצה מבושלת, א"כ ניחא דדוקא במצה פריך שפיר יבא מרור ויבטל המצה. אף דיש כבכא"פ משום דע"י המרור מבטל טעם המצה

ואין יוצאים אבל אלו הי' חמץ היו עוברים עליו אף דליכא טעמא כיון דיש כזית בכדי אכילת פרס כדעת הטור וזה פשוט:

אמנם נראה להביא ראי' ברורה דצריך להיות ישנו בב"ת חמץ כה"ג שאוכל עתה דמבואר בפסחים לה. בעיסה שנלושה ביין ושמן ודבש דאין עוברים משום חמץ. ובעי ר"פ לומר הטעם משום דבמה שאין יוצאין ידי מצה אין עוברין משום חמץ ופריך לי' ר' הונא בריה דר' יהושע מהא דתניא המחהו וגמעו אין יוצאין ידי מצה ועל חמץ עוברין אלא ודאי דלא תלי בזה כלל ע"ש ואם נאמר דלא בעי' כה"ג עתה שאוכל שיהי' בו מ"ע דמצה רק על המין יהי' ראוי לחול א"כ מה מדמי הגמ' להמחהו וגמעו הרי התם על המין ראוי לחול שם מצה רק הוא לא אוכל כדרך אכילה כמו שפי' רש"י לכן עוברין על חמץ אלא ודאו דצריך להיות לגמרי עתה כה"ג שאוכל יהי' ראוי לחול שם מצה א"כ ה"נ בעי' כה"ג שאוכל שיהי' ראוי לחול אי' חמץ, (אחר זמן כביר בא לידי ס' ישועת יעקב מהגאון אבד"ק לעמבערג וראיתי שם שהביא בשם הרמב"ן סברא זו דלא בעי להיות כה"ג שאוכל רק על המין יהי' ראוי לחול ומקשה מהא דהמחהו וגמעו ונדחק ליישב והנאני):

וניחא לי בזה מה שהקשיתי להלל דכורך מצה ומרור א"כ אמאי אין יוצאין במצה של חדש הא האיסור של חדש בטל במרור רק דהמצוה אינו בטלה א"כ שפיר יכולים לצאת בו והיא קו' עצומה לכאורה. אמנם לפמ"ש ניחא דאם יקח מרור הרבה אשר יהי' לבטל איסור של חדש גם ידי מצה אין יוצאין כיון דליתי' בבל תאכל חמץ אם הי' חמץ לא היו עוברין עליו דהי' בטל במרור וצריך ליקח מרור אשר לא יהי' לבטל האיסור א"כ גם אי' חדש אינו בטל לכן אין יוצאין. עכ"פ המורם מזה דבמ"ע דבמצה אין יוצאין באכילה שלכדה"נ משום דליתי' בב"ת חמץ אבל בשאר מצות עשה יוכל להיות דיוצאין באכילה שלכד"ה כספקו של מל"מ ואין ראיות של שער המלך מכריעות דשם במצה קאי, ובזה יש ליישב קו' תוס' פסחים סט. ד"ה שוחטין. עכ"ד הגאון ז"ל:

הנה מה שש"ב הגאון מחלק בין טבל דא"א לחול עליו אי' חמץ. אבל בשלכד"ה המין ראוי לחול אם יאכל כדרך אכילה, אין כוונתו לחלוקו של המג"א תנ"ד סק"א דכיון שהוא ממין הבא לידי חמוץ יוצאים בו דא"כ גם בטבל נמי יוצא, אלא הפי' שאפי' נימא שאין תלוי במין רק צריך שעיסה זו תהי' בת חמוץ, מ"מ בשלכד"ה העיסה מצד עצמה ראוי' לחמוץ אם יאכל כד"ה משא"כ בטבל א"א בלחם זה שיהי' חל עליו אי' ב"ת חמץ, וכן מ"ש להלן להקשות בהמחהו וגמעו ג"כ כוונתו כן דבהמחהו לחם זה אלו לא המחה אותו יכול לאכול כדרך אכילה ויצא בו ידי מצה אבל בעיסה שנלושה ביין ושמן ודבש א"א עוד לשנותה. ומה שכ' בסוף הדבור ליישב קו' תוס' פסחים סט. היינו דתו' מק'

ל"ל קרא דטמא אינו עושה פסח הא כ' איש לפי אכלו ובעי' חזי לאכילה ומתרץ ע"פ ס' מל"מ דלולא קרא דטמא פסול הא יכול לקיים מ"ע דאכילת פסת שלא כדרך אכילה:
ובעיקר הקו' של שעה"מ פשוט שי"נ אחשבה ומגו דיוצא בו לענין מצוה חשיב נמי אכילה לענין איסור וכמ"ש שעה"מ בעצמו פ"ח ממאכלות אסורות ה"ו גבי אוכל גיד הנשה של נבלה כיון דחשיב אוכל לגבי גיד חשוב נמי אוכל לגבי נבלה משום מגו והדברים עתיקים:

סימן כה

בענין הנ"ל

המגן אברהם תע"א סק"ה מביא ראי' דמי פירות עם מים הוי ג"כ מצה עשירה ואין יוצאים בה משום דכ' לחם עוני דאי קאי קרא רק למי פירות לבד למה לי קרא הא פשיטא דאין יוצאים בהם כיון דאינו בא לידי חימוץ. ודבריו הם דברי ה"ה פ"ו מחמץ ה"ה, אך בסי' תנ"ד סק"א גבי פת סובין כ' לדעת, הרי"ף דיוצאים בה אף שי"ל דאינו מחמיץ מ"מ אפשר כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ שפיר יוצאים בה והעיר על הסתירה בדגול מרבבה ובפמ"ג ומחצית השקל תע"א:
וק' על המג"א בסי' תע"א הלא מבואר להפוך ביבמות מ. דחלוט מצה היא ויוצא ידי חובתו בפסח אע"ג דאינו מחמיץ כמ"ש בפסחים לט: אלו דברים שאין באין לידי חמוץ האפוי והמבושל וחלוט. ולכאורה חשבתי דגם בשעת חליטה בעי' מתחלה שמירה שיהי' רותח היטב אך ז"א דבירושלמי פסחים פ"ב ה"ד קאמר יכול יצא ידי חובתו ברבוכה ת"ל ושמרתם את המצות וכו' יצאת זו שאינה צריכה שמור הרי דחלוטה אין לה שמור כלל. וק' סתירה מבבלי דחלוט יוצא וירושלמי אמר דרבוכה היא חלוט אין יוצא בה. ואין לומר דגמ' דידן לית לי' דרוש ושמרתם דהא בפסחים מ. רבא. אמר מצוה ללתות דכ' ושמרתם:
ונראה דבפסחים לה. הי' דעת ר' פפא מש"ה עיסה שנלושה ביין ושמן ודבש אין בה משום חמוץ משום דאמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות ומקשינן דבדברים שיוצא במצה יש בהם משום חמוץ ובמי פירות דאין יוצא אין בהם אי' חמץ והק' מהמחהו וגמעו ומסקנא דלא תלוי זה בזה. וק' באיזה טעם נדחה היקש זה. ונראה דבאמת גם עתה דנים היקש זה חמץ למצה, רק בתחלה הי' ס"ל דצריך שבעיסה זו יהי' חיוב מצה ואם בעיסה זו אינו יוצא ידי חובת מצה אין בה אי' חמץ, אבל למסקנא אמרי' דתלוי רק במין דאם במין זה יוצא יד"ח מצה אף שבלחם זה אינו יוצא עובר משום איסור חמץ ולכן אמרי' ביבמות דיוצא בחלוט אע"פ שאינו מחמיץ מ"מ כיון דהמין הוא

מחמיץ יוצא ידי מצה. אבל שי' ירושלמי דאין תלוי במין ובעי' שעיסה זו יהי' בה אי' חמץ ומש"ה אין יוצא ברבוכה. וא"כ ב' דיני מג"א שבתנ"ד ותע"א הם פלוגתא דבבלי וירושלמי:

ובזה ניחא ירושלמי חלה פ"א ה"א דמק' על העושה עיסה מחטים ואורז אם יש טעם דגן יוצא בפסח הא אורז אינו בא לידי חימוץ ומשני משום דהאורז נגרר אחר החטים. וק' הא ס"ס מין האורז אינו בא לידי חמוץ ומה מהני תי' דגרירה. אלא כיון דשיטת ירושלמי דאין תלוי במין רק העיקר הוא פרט זה של העיסה ומש"ה כיון דבעיסה זו החטים גוררים את האורז נהי דאורז לבדו אינו מחמיץ מ"מ ע"י גרירה אמרי' דגם האורז בא לידי חמוץ וכמ"ש פמ"ג בפתיחה כוללת ה' חמץ חלק שני השיטה כב' אות ה' ואות ו' ואות ח':

אך קשה מאד לשי' גמ' דידן דתלוי במין וכמ"ש מג"א סי' תנ"ד למה בפסחים לה: אינו יוצא במצה של טבל משום דאין בו אי' חמץ רק איסור טבל לר"ש דאין אחע"א הא ס"ס במין זה הא יש אי' חמץ תמיד. ואולי הטעם כמ"ש שם מ. רבא אי לאו דבעי לתיתה שימור למאי וכיון דאין כאן אי' חמץ לא עשה שימור לשם מצה ודוחק:

סימן כו

עש"ק ב' חוה"מ פסח תרע"ב:

לכבוד ידידי הגאון הגדול מ' מאיר דן שי' הגאבד"ק דוואהרט.

יקרת מכתבו מיום א' י"ג ניסן מתוך טרדה רבה קבלתי ביום שני לחג המצות ויהי לי למשיב נפש ולשמחת הרגל, גם אני הנני עט ממהר להשיב בקצרה, למען יבאו דברי אליו עוד בימי החג האחרונים:

א) כ"ג העיר על ספרי חלק ב' סי' כ"ד ד"ה ומה שכתבתי בשם הג"ר שאלתיאל ז"ל מו"צ מסששוב דכיון דהפסח מבעוד יום אסור לאכלו כל זמן שהוא חי לא בטל אי' שלמים דהוי איסור באיסור והם בעצם שוים וכשנעשה צלי שיבא לידי ביטול הוי נולד היתר בתערובות ולא בטל. וכ' מר דאין לזה מובן דמבעו"י אין אסור אלא צלי אש אבל חי ונא מותר א"כ יכול לצלותו מבעו"י ויתבטל ועי' תוספתא רפ"ג מכות אם בשלו עובר משום פסול קודש ונראה דדוקא אם בשלו בלילה אבל מבעו"י הרי ראוי לאכילה נהי שמבטלו עי"ז ממצות אכילת הפסח אבל אינו בגדר פסול קודש:

שם נדפס בקיצור. והכוונה כי מבעוד יום שצלי אסור א"א להתבטל טעם חזה ושוק בבשר הצלי של הפסח דהא הוי איסור באיסור ואף שבלילה יהי' מותר מ"מ הוי ההיתר נולד בתערובות ואם יצלנו בלילה כל זמן שיהי' נא לא יוכל להתבטל טעם חזה ושוק בפסח נא דהוי איסור באיסור וכשיהי' אח"כ צלי שוב הוי נולד בתערובות:

ובגוף הדבר לאכול ק"פ חי מבעו"י עי' חסד לאברהם מהד"ת בחי' על הרמב"ם פ"ח מקרבן פסח ה"ה שנסתפק בזה וראיותיו חלושות. ולפמ"ש בפסחים קכ: דהי' ס"ד שיהי' מצוה לאכלו ביום כתודה וע"ז נתמעט מבלילה הזה אף דקשה מנלן לאיסור דלמא רק אינו חוב וכמ"ש תו' זבחים סו. ד"ה אלא) א"כ י"ל דנתמעט רק בצלי דוגמת המצוה אבל בחי דלא הי' מצוה כלל לא נתמעט ומותר לאכול ועי' ירושלמי פסחים פ"ז ה"ב דמאן דאמר דשבירת עצם אסור מבעו"י גם נא אסור מבעו"י וא"כ ה"ה לחי ועיי"ש בשיורי קרבן:

ב) **ומה** שהעיר על מה שתמהתי בספרי ס') כ"ז על הסמ"ק מובא ב"י או"ח תקי"ח ורמ"א ס"א דכ' בהוצאה להציל מהיזק הוי צורך קצת ביו"ט והקשיתי מביצה כה. בבהמה מסוכנת לא ישחוט אא"כ יש שהות לאכול ובפסחים מו: מק' ומשום הפסד ממונו שרי' אי' דאו', וכ' מר בטעם הסמ"ק לא משום היזק ממון רק משום בטול עונג יו"ט כי אם לא נתיר לו להוציא המפתח לא יצא מבותו כל היום לשמור ממונו ויתבטל מעונג יו"ט אבל משום הפסד ממון אחר אסור וראי' שא"א לחייב אדם לשבת בביתו כל היום מרמב"ם פי"ט משבת ה"כ שכתב דציצית אינו משא, שאל הי' משא הי' חייב היוצא בה בשבת שאין לומר עדל"ת שאין עשה שאין בה כרת דוחה שבת, וק' ת"ל הא אפשר שלא לצאת כלל לרה"ר וע"כ דזה אי אפשר להסגיר אדם שלא יצא מביתו:

אולי י"ל כן בטעם הסמ"ק אף שיש לפקפק בדבר, חדא דכל הפסד ממון הוא ביטול עונג יו"ט הוא, ומטעם זה נתיר גם לשחוט מסוכנת, וגם י"ל אפי' במפתח כמ"ש בסוכה כה: איהו הוא דקא מצטער נפשי' איבעי' לי' ליתובי דעתי' ועל ראי' מר מרמב"ם יש לדון די"ל שם כמ"ש תוס' כתובות מ. ד"ה כגון דלא חשוב אפשר בצמר אם רוצה ללבוש פשתים הכא נמי אם רוצה ללכת בשוק שפיר עדל"ת, גם י"ל כמ"ש במעילה יד: לא נתנה תורה למלאכי השרת וכמ"ש רא"ש ה' ציצית ס"ס ב' מש"ה דלבישה הותרה אפי' שלא בשעת עבודה:

מוקירו ומכבדו כערך גדולתו הרבה, כותב מטעם מר אבא יחי' אשר מפיו יקרא אלי ואני כותב על הספר בדיו. בנימין גרויבארט,

סימן כז

א) **נשאלתי** אי מותר למוהל ללכת חוץ לתחום ביו"ט שני של גליות למול מילה בזמנה: **הנה** במילה שלא בזמנה ביו"ט שני, רמב"ם פ"א ממילה הט"ו מתיר ות' רא"ש כלל כ"ו סי' ו' אוסר וביו"ד רסו ס"ח מביא רק דעת הרא"ש אבל, בש"ך סק"ח פוסק כרמב"ם להיתר וכן דעת הגר"א. ולדעת רמב"ם ה"ה לענין מכשירי מילה בזמנה מותר ביו"ט שני

שכן כתב שם וכל מי שאינו דוחה שבת דוחה יו"ט שני הרי דכללא קאמר לכל דבר, ובודאי מ"ש בפ"ב ה"י מכשירים אינם דוחים יו"ט, כוונתו רק ליו"ט ראשון, וכן מביא בש"ך ס"ק הנ"ל דלרמב"ם כל דבר שרי. וראיתי בת' אבני נזר או"ח שצ"ב שמפלפל מה קיל יותר אי מכשירי מילה בזמנה או מילה שלא בזמנה וא"י למה העלים עינו שמפורש כן ברמב"ם:

אבל בחי' ר"ן שבת קל: ד"ה כך כתב בשם רא"ה דמכשירי מילה אין דוחים יו"ט שני וקאי בשיטת הרא"ש:

והנה על ראי' שהביא כ"מ ועוד לרמב"ם ממתני' שבת קלז. נולד בין השמשות וכו' ב' ימים של ר"ה נימול לשנים עשר ומוכח דבשאר יו"ט מלים שלא בזמנה ביו"ט שני, כ' רא"ש דה"ה בכל יו"ט אלא מפני שהמשנה נשנית בא"י שאין שם יו"ט שני לכן נקט ר"ה. ויש ראי' לדבריו מתענית פ"א מ"ג שואלין את הגשמים בז' במרחשון והוא רק בא"י והשמיט זמן חוץ לארץ כמ"ש בגמ' שם י. אבל הלא בהרבה מקומות יש במשנה דיני חו"ל גם כן עי' דמאי פ"ב מ"א, שביעית פ"ה מ"ז, שם פ"ו מ"ו, ערלה פ"ג נו"ט, קדושין פ"א מ"ט, חולין פ"ה מ"א, פ"י מ"א, פי"א מ"א, פי"ב מ"א ובכורות פ"ט מ"א. ובביצה פ"א מ"א לא ביארה המשנה דין ר"ה, וכן במגילה פ"ג מ"ה שנשמט קריאת יו"ט שני וגם קריאת יום ב' של ר"ה:

ובתשב"ץ ח"ג סי' רפ"ד כ' דרש"י פסחים מז. ד"ה שני שכ' דבזמן לחם הפנים לא היו ב' יו"ט של גליות מוכח דס"ל כרא"ש שאלו היו אז ב' יו"ט אין דוחה גם יו"ט שני, והא דלא מקשה רש"י כן במתני' דמילה שבת קלז ולא שייך שם תירוצו, י"ל דסרכא דלחם הפנים דמנחות נקט נמי הכא יו"ט של ר"ה אבל באמת ה"ה בכל יו"ט. אבל קשה למה לא הק' רש"י כן בערכין פ"ב מ"ה בבקור התמיד דנקט רק ב' ימים טובים של ר"ה:

ובחסד לאברהם מהד"ת או"ח סי' נ"ט כ' דלא כתשב"ץ אלא דרש"י ס"ל כרמב"ם, ומש"ה לא מקשה על מילה, רק בלחם הפנים כיון שאפשר לאפות מערב יו"ט לא הי' דוחה יו"ט שני לכן חי' דאז לא הי' יו"ט שני, ויש להשיב עליו דגם לחה"פ לא מקרי אפשר לאפות מקודם כי צריך שיהי' לחם חום כל מה שנוכל וכמ"ש תוס' מנחות ק: ד"ה שני, וראי' ממתני' שם דחשיב בכמה ימים נאכלות ומפרש ולא יותר" וע"כ דאין רשות לאפות לפני זמן זה:

ועי' אבני נזר שם שהק' על רא"ש שכ' דבא"י תמיד לא הי' רק יום אחד הא יש מקומות רחוקים שאין השלוחים מגיעים וכמ"ש תו' ר"ה כג: ד"ה כמה וצריכים לעשות שני ימים. וכקו' ריטב"א ר"ה יח. וראיתי בהשגות ראב"ד על הרז"ה פסחים נב. שכ' שאין בארץ

ישראל מי שלא ינהוג שני ימים טובים של גלות, והדברים מתמיהים כי מפורש שם דר' ספרא שהי' מנחותי א"י לבבל שאל לר' אבא כגון אנן דידעי' בקביעא דירחא ביישוב לא עבידנא וכו' הרי דבא"י עשו רק יום אחד (ופי' ר"ח שם תמוה) וראב"ד שתיק לרמב"ם בפ"א מיו"ט הכ"א ובפ"ה מקדוש החודש הה"ו שכ' דבני א"י עושים רק יום אחד. ובודאי שט"ס הוא בראב"ד:

ולענין דינא מסיק באבני נזר דגם ביו"ט שני של ר"ה המורה היתר ללכת חוץ לתחום למול אין מזחיחים אותו, אך ביו"ט שני של גליות מותר ומותר בלי פקפוק. אבל בימי חורפי ראיתי בס' אורין תליתאי לאיסור ואין הספר עמי:

ואעיר כי גם ביו"ט יש דעה דתחומין דאו', עי' תו' פסחים צג: ד"ה ר' יהודה ומהרש"א ערובין פ. תוד"ה מעשה, מד' רות ב' י"ג ותלכנה בדרך. טורי אבן ר"ה לב: ד"ה השתא וחגיגה יז: ד"ה דכ' ופנית בבוקר ושערי תורה שנה א' ס"ס א' וסי' ד':

ב) **בירחון** קהלת יעקב מזבארוב שנת תרפ"ה סי' כ"א וכ"ט ומ"ד מסופק אם שותה ביצה חי' אי הוי אוכל או משקה ונפ"מ לענין טומאה וברכה אחרונה דמאכל שעורו כזית ומשקה ברביעית. ונ' לפי מה שהקשה בבנין ציון ח"א סי' מ"ט ועוד סתירות הסוגיות בדם דביבמות קיד: איתא דשיעורו ברביעית אבל בחולין פז: וכריתות כב. מבואר שיעורו בכזית וכ"כ רמב"ם פ"ז ממ"א ה"א וכתב לחלק דבצלול ברביעית ובדם קרוש בכזית וכ"כ מחנה אפרים ה' מאכלות אסורות ונחל אשכול ח"א דף ס"ו ונפש חי' או"ח מ"א ובית יצחק או"ח מ"ד ודברי ישכר סי' י"ג (ועי' מנחת חנוך קמ"ח שהראה נפלאות בבקיאותו) ועי' גלוי דעת להרש"ם יו"ד פ"ו אות ב' ודרכי הוראה כב:

ד"ה זית. א"כ ה"ה בביצה כן אם אוכלה בכזית ואם שותה חי הוי משקה ועי' תוס' שבת קמג: ד"ה הלכה דדרך לגומעה חי', ובח"ס יו"ד י"ט כתב דגמיעת ביצה הוי אוכל ואין ראייתו ברורה:

ומ"ש בסי' כ"ט אות ב' דביו"ד שכ"ט הכוונה למי שלק ביצים, דברי הדיוטות ויפה העיר הגאון מגור שי' בסי' מ"ד שהיא טעות נושנה כמ"ש תוס' סנהדרין ה: סד"ה רבי בשם ירושלמי. אך מה שהק' הגאון שי' איך טעו מביצים על בצעים הלא כ' יש"ש ומובא מג"א סי' קנ"ו סק"ב שלא יוציא דבר מגונה. ותחת ביצים יאמר ביעים, עי' תפארת ישראל סוף ביצה שכ' דאדרבה מפני טעות זה דבין ביצים לבצעים הנהיגו לומר ביעא כדי שלא יכשלו עוד וככה אמרתי בילדותי מדעתי, אך הלא יש"ש כ' משום לשון נקי':

סימן כח

לכבוד ש"ב יקירי הרב הג' המפורסם מ' פשה מנחם סג"ל יחי' דומ"צ בלודז. נכד הגאון הצדיק ר' אלי' חיים מייזל האבד"ק שם.

כ"ת כתב לי אשר אמר בילדותו להצדיק דברי רמב"ם פ"ז מקדוש החודש ה"ז הטעם דלא אד"ו ראש מפני שחשבוננו הוא לפי מולד האמצעי לא במקום האמתי ולכן עשו יום קביעה ויום דחיי' כדי לפגוע ביום קבוץ האמתי כיצד בשלישי קובעין ברביעי דוחין וכו' והשיג עליו הראב"ד מה חטא אד"ו שלא יהי' בו המולד ולעולם ידחה ובמה זכה בגה"ז שלא ידחה אלא הטעם משום ירקא ומשום מתיא. ותי' מר דגם טעמו של רמב"ם הוא משום ירקא ומתיא אלא שהי' ק' לו קושי' תו' סוכה מג: ד"ה לא מ"ט דחו משום ערבה דרבנן ולא דחו משום שופר ולולב דהוא דאו' ובשבת בטלום וע"כ כ' רמב"ם דלולא החשבון היו דוחים מיום שבת ליום ב' והיו מתקנים גם השופר ולולב גם הערבה. אך מפני שעלינו לכוון החשבון שיהי' ביום קבוץ האמתי ואי אפשר לדחות שני ימים רק יום אחד בחרו יותר שיהי' ר"ה בשבת ולא יתקעו. כדי שהערבה לא תדחה כתי' תוס' משום דרבנן צריך חזוק יותר:

דברי כ"ת טובים ומושכלים. ובעיקר מה שתפס דרק עתה שעושים ע"פ החשבון הם דחיות אד"ו כן כ' מחצית השקל ר"ס תכ"ח דטעמים משום ירקא ומשום מתיא קלושים לדחות בעבורם ר"ה ויו"כ אלא מפני שאלו המולדות שאנו חושבים הוא המהלך האמצעי ולא האמיתי וצריכים לדחיות כדי שיפגשו וישתוו שני המהלכים. אלא שהי' אפשר לעשות אותן הדחיות בשאר חדשים אבל קבעו אותן לתשרי בשביל תועלת ירקא ומתיא. ולפ"ז כל אלה הדחיות רק עתה שאנו סומכים על החשבון אבל כשהיו מקדשים ע"פ הראי' לא היו דחיות. וכן היא דעת רש"י פסחים נח: ד"ה בשני:

ומפורש כן ברמב"ם פ"ז מקדוש החודש ה"א אין קובעין לעולם ר"ח תשרי לפי חשבון זה לא באחד בשבת וכו' הרי דהדחיות המה רק עתה אחר החשבון וכן מדייק בלשונו בה"ז ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו וכן הוא במשנה מנחות צט: חל יו"כ להיות בע"ש וכ' רמב"ם בפי' המשנה וזה דוחה טענת מי שכופר ומאמין שיו"כ לא הי' מעולם לא ביום ו' ולא ביום א' וכו' וסוף הענין מסור בראי' בזמן שיש שם ב"ד וכ"כ רמב"ם פ"ה משבת הכ"א יוה"כ שחל להיות בע"ש לא היו תוקטין חל להיות במ"ש לא תוקעין ולא מבדילין וכ' ה"ה שבזמן שהיו מקדשין ע"פ הראי' לא היו הדחיות וכ"כ בפ"א מתמידין ה"ז חלבי שבת אינם קרבים ביו"כ ובתוס' שבת קי"ד. ד"ה חלבי כ' דאתיא כאחרים שאין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים בלבד וכ"כ פ"א ממגילה ה"ו וה"ז חל י"ד להיות בשני

או ברביעי ואז הוא פסח בד"ו ולא חשו לדחי' של לא בד"ו פסח, וזה מ"ש בירושלמי מגילה פ"א ה"ב א"ר יוסה לית כאן חל להיות בשני ולית כאן חל להיות בשבת חל להיות בשני צימא רבא בחד בשבתא חל להיות בשבת צומא רבא בערובתא, והפי' דאף שבמשנה איתא כן מיירי בזמן הראי' אבל עתה שאין ראי' רק חשבון לית כאן חל בשני ובשבת דדוחין ופשוט הוא כמ"ש האשכול ה' פורים סי' ז' וקרבן העדה דלא כפי' פני משה שכ' דלא גריס במתני' כן. וכן בירו' סוכה פ"ד ה"א מובא בתוס' סוכה מג: ד"ה לא ר' סימון מפקיד לאלין דמחשבין יהבון דעתכון דלא תעבדון תקיעתא ומרבתא בשבתא ואי אדחקון עבדון תקיעתא ולא תעבדון ערבתא הרי מבואר דר"ס מפקיד שם רק לבעלי החשבון ועי' ר"ן שם דהמנהג שלנו ע"פ הירושלמי דלפי גמ' שלנו הא אסיקנא דאקלע ולא דחי' אבל מי שתיקן לנו הקבוע שאנו מחשבין בו ראה דברי הירושלמי בכך:

וכן מפורש בירו' ע"ז פ"א סוף ה"א דבזמן שקדשו ע"פ הראי' לא היו דוחים שהביא ראי' שאין להתענות באסרו חג מנחמי' ט' דביום כ"ד לתשרי נאספו בצום ובכי ולא צמו ביום כ"ג שהי' אסרו חג, ומק' אין נימר דהוי בשבתא, ותי' לית יכיל דאת מחשב ואת משכח צומא רבא בחד בשבתא, ומשיב ע"ז ומה בה ולית ר' חוניה מיקל (מגנה) למאן דמעבר לי' מן אתרי' (דס"ל דאין מעברים לאלו ואין דוחים יו"כ אף שיחול באחד בשבת) ומתרץ דא"ר יוחנן בר מדייא אנא חשב יתה ולא הוה בשבתא, ולכאורה יפלא מ"ש הירו' דר"ח ס"ל דאין לדחות יו"כ והוא נגד הבבלי בר"ה כ. דדוחין משום ירקא ומתיא וסוכה נד: וע"כ הכוונה שכשהיו מקדשין ע"פ הראי' לא דחו ובימי ר' חוניה הי' עוד זמן ראי' כי גם בימי אבייי ורבא קדשו ע"פ ראי' כמ"ש רמב"ם פ"ה מקה"ח ה"ג והוא הי' זמן רב לפניהם:

וכן ראי' ממתני' חגיגה יז. שחל עצרת בשבת וא"כ פסח ביום ו' וכן בתענית כט: חל להיות ט' באב בד"ו וגם פסח הי' בד"ו וע"כ שמיירי בזמן הראי' וכן בנדה סז: אשה חופפת באחד בשבת וטובלת בה' שכן חופפת בע"ש וטובלת במוצאי שני ימים טובים של ר"ה שחל להיות אחר השבת וא"כ הי' הושענא רבה בשבת ועי' סדרי טהרה סי' קצ"ט סקי"ח וכ"כ אשכול ה' פורים סי' ז' דבזמן שבהמ"ק קיים לא חששו לדחיות בד"ו ואד"ו וכן הביא בשם השאלתות ויקהל אלא שבשאלתות הוסיף דבזמן בהמ"ק קראו את המגילה בשבת וע"ז סתר דבריו דמפורש במתני' ריש מגילה להפוך:

אבל הלחם משנה פ"א מתמידין ה"ז מקשה על רמב"ם ודעה זו שהדחיות לא היו בזמן הראי' מסוכה נד: דאמרי' אין פוחתין מכ"א תקיעות ואין מוסיפין על מ"ח תקיעות במקדש ומקשה הא ע"פ שחל בשבת איכא יותר ותי' כיון דליתי' בכל שנה לא קתני ושוב מקשה הא ע"ש שבתוך החג ג"כ ליתי' תמיד אם חל ראשון של חג בע"ש ותי'

דאז דוחין אותו דלא אד"ו ראש ומקשה ומי דחי' לי' והתנן חלבי שבת קרבין ביוה"כ ותי' דאתי כאחרים, הרי דאפי' בזמן שהי' בהמ"ק קיים מ"מ אמרו דדוחים אותו והיא קי' גדולה, וי"ל דידוע שיטת הקראים דראית הלבנה עיקר והם אינם מודים בחשבון ור' סעדיה גאון התוכח עמם ואמר שעיקר סומכים על החשבון והכה על קדקדם וכ"כ כזורי מאמר שני סי' כ"ד אמר החבר ומן המופלא שבה העבור על העיקר המקובל מבית דוד מתקופת לבנה שלא נשתנה מכמה אלפים ומאות שנים וכ"כ במאמר רביעי סי' כ"ט אמר החבר ולא אירע בזה שום שבוש מכמה אלפי שנים וכו' והוא הבירור שבקבועים והאמתי שבהם וכ"כ רבינו בחיי פ' בא דלא נצטווינו בתורה לקבוע החדשים ע"פ ראיית הלבנה כ"א ע"פ החשבון והביא כן בשם ר' חננאל שהביא ראי' מדור המדבר שעמוד הענן הי' מכסה אותם ביום ועמוד האש לילה ולא ראו את הלבנה וגם ראי' מיונתן שאמר מחר חודש ומניין ידע שיהי' חודש שמא לא תראה הלבנה ולא עוד שהדבר מוכיח שהי' אז ב' ימים ר"ח (כוונתו ע"פ התרגום יונתן על ממחרת החודש השני דהוא עבור ירחא תנינא) וע"כ שהי' העיקר חשבון וכ"כ האברבנאל שם ממש כדברים האלה שהקביעות לא היתה ע"פ הראי' לבד כ"א ע"פ החשבון ג"כ וכ"כ בכוזרי שני להר' דוד ניטו וכוח ה' אות ע"ד אמר החבר נמצא שאפי' בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראי' היו קובעין ג"כ ע"פ החשבון, וא"כ לפ"ז י"ל דמ"ש בסוכה שדחו אותו היינו אם סמכו על החשבון, אבל אלו קדשו ע"פ הראי' י"ל שלא דחו. ואמנם שלפ"ז הי' יכול לתרץ הקו' שם מחלבי שבת קרבין ביוה"כ דמירי כשקדשו ע"פ ראי' לבדה אך עדיפא לי' לתרץ דאתיא כאחרים:

ועי' בפי' לה' קה"ח לרמב"ם פ"ו ה"ז שהביא משם רבי' חננאל בהאי דסוכה דמשני דחלבי שבת קרבים ביוה"כ קאי לאחרים דלית להו דחיות כלל, וקים לן דלא הוי ר' מאיר (היינו אחרים) בקי בסוד העבור ולעולם כרבנן כל אימת דמתרמי הכי דחינן לי' כי היכא דמסירי להו בסוד העבור הללמ"ס והאי הלכתא לא אמסרא לי' לר' מאיר עכ"ל והולך לשיטתו כמ"ש ר' בחיי והאברבנאל משמו דעיקר סמכו על החשבון ולכן היו הדחיות:

ועי' ירושלמי ע"ז הנ"ל דאמר ר' יוחנן שחשב ע"פ חשבון ולא הי' יום כ"ג תשרי בשבת, הרי דגם לפנים בימי עזרא ידעו וסמכו על החשבון יצ"ע:

אבל באמת לרמב"ם אי אפשר לתרץ קו' לח"מ בהאי דסוכה משום שסמכו על החשבון, דדעתו שסמכו לפנים רק על הראי' לבדה ולא על החשבון וחולק על ר' סעדי' גאון כמו שכ' בפי' המשניות ר"ה פ"ב מ"ו ואני תמיה מאדם יכחיש הראות ויאמר כי דת היהודים אינה בנוי' על ראית הלבנה אלא על החשבון לבד וכו' אבל הי' דעתו בזה המאמר להשיב אחור בעל דינו באי זה צד יזדמן לו בשקר או באמת כיון שלא מציל לנפשו מהכרח

הוכוח ומה שתאמין אתה המעיין כי עיקר דתנו בנוי על הראי' וכו' וכאשר התבאר לקצת המחודדים שהחשבון מכוון הראי' בשום פנים חזר להכחיש הראות ואמר שאין אנחנו עושין ע"פ הראי' והעיקר חשבון התוריים ולא נפל המחלוקת בין בני אדם והוכחשו הדברים האמתיים אלא בהעדר החכמה, וכ"כ בפ"ו מיו"ט הי"ד בזמן שהיו ב"ד של א"י מקדשין ע"פ הראי' וכו'. ועי' רמב"ן בס' המצות מ"ע קנ"ג שהק' על רמב"ם שאחרי בטול הסנהדרין עיקר החשבון דהא בעצמו כ' דגם בימי אביי ורבא סמכו על הראי' ועי' תוס' פסחים נח: ד"ה כאלו ותו' סנהדרין יג. ד"ה ור' יוסי דכמה תנאים לא חשו לאד"ו:

ב) **ומענין** לענין אכתוב לכ"ת מה שהקשה השואל באבני נזר או"ח שי"ד בברכות סג. שר"ע עיבר שנים וקבע חדשים בחו"ל מפני שלא הניח כמותו בא"י, הא עובדא זו במתני' יבמות קכב. ושם איתא והרציתי הדברים לפני ר"ג ור"ג מת לפני ר' אליעזר כמ"ש ב"מ נ"ט: ור"א הי' רבו של ר"ע ואיך אמרו על ר"ע שלא הניח כמותו בא"י הא ר"א הי' גדול ממנו ועיי"ש מה שתי' המחבר:

ונראה פשוט שר"ע הלך לחו"ל ברשות חבריו ורבו וכיון שהי' ברשותם ובדעתם הי' מותר לעבר ולקבוע ולא הניח כמותו מי שלא נטל רשות ממנו. אבל חנינא בן אחי ר' יהושע עבר שנים שלא ברשות, וראיתי בס' תולדות תנאים ואמוראים גבי ר' עקיבא שירד פעם שנית לנהרדעא לעבר שנים ואז לא הניח כמותו בארץ, והוא דבר בדוי וליתא:

סימן כט

לגיסי הרב החריף ובקי מ' י יעקב מאקובר נ"י בסוסנבצא.

על אשר כתב לפלפל בקושיא שבס' אבני נזר או"ח תנ"ט אות י"ט במ"ש ביומא סו: חלה השעיר מרכיבו על כתפו, הא קרבן חולה פסול כמ"ש מתני' בכורות מא. וה"ה בשעיר המשתלח כמו כל פסולים בעל מום ומחוסר זמן:

זה שלשים שנה הי' הרה"ג ר' נטע חילינוביץ ז"ל ראש ישיבת מאקוב בבנדין, ובשובו הגיד לי קושיא זו מפי אחי הגאון ז"ל בדרשתו בשבת תשובה וביאר בזה ע"פ פלפול תשובת ר' אליעזר ביומא יכול הוא להרכיב אני ואתם, וכן מובאה קו' זו בשואל ומשיב מהדורא רביעאי ח"ג סי' כ"א. ובאמנה דלק"מ דרמב"ם פ"ז מביאת מקדש הי"ב כ' דחולה היינו כשהוא רועד מפני חוליו. ואף שבגמ' אין מפורש כן. אך כיון שבבכורות מא. עביד צריכותא בזקן וחולה וע"כ דשניהם שוים, ובאדם זקן איתא בחולין כד: עד שירתת, ואף דאס"ז כתובות עה. מסופק אי בהמה שוה לאדם אבל רמב"ם ס"ל דשיעור אחד הוא וכ"כ טורי אבן ר"ה י. ולכן כל חולה כשר אם אינו מרתת והכא השעיר אינו מרתת רק שהוא חלש ואינו יכול ללכת ברגליו, והלא כמו כן יקשה במתני' יומא לא: הי' כ"ג זקן וברמב"ם

פ"ב ה"ד או חולה. והלא כהן זקן וחולה פסול לעבודה, אלא דמיירי שאינו מרתת, וכ"כ בת' רעק"א ס"ס פ"ג על זבחים עד: דמק' האי טריפה היכי דמי אי לא ידע לה מנא ידע דאיערב וכ' די"ל דמיירי בנפלה וגוררת רגלי' דלא הוי הלוך יפה וטריפה ונתערבה בשאר בהמות שגוררות רגליהן דכשרות משום שגרונא היא ולא מינכר ושגרונא לא הוי מום. עיי"ש הרי דאם אינה יכולה ללכת אין פסול חולה:

והנה באבני נזר מתרץ ע"פ יומא מ: יעמד חי עד שעת מתן דם או ודוי דברים וכן שם סה. מת המשתלח וכו' הא אתעביד לי' מצותי'. וע"כ אינו פוסל רק קודם מתן דמו של חברו לר' יהודה, או קודם ודוי דברים לר"ש אבל לאחר שניתן לשלוח כל הפסולים לית לן בהו דלא גרעי ממת:

ולפי דבריו מיושב קו' מנחת חנוך רצ"ד על מ"ש יומא ס"ד. כגון שהי' לו חולה בתוך ביתו ושחט אמו ביוה"כ והוי מחוסר זמן דדחייתו לצוק היא שחיטתו, הא כיון שהשעיר פסול משום מחוסר זמן. וא"כ הא באמת לא נשחט ובכל מקום אין בנחירה משום אותו ואת בנו רק הכא דהוי כמו שחיטה אבל אם השעיר פסול הו"ל כמו כל נבלה דאין בה משום או"ב וא"כ אינו מחוסר זמן כלל. אבל למ"ש אבני נזר ניחא דתמיד בשעת השלוח כשר והוי שפיר מחוסר זמן:

אך ק' דהרמב"ם לא הביא כלל כל דין זה דאחר ודוי דברים לא אכפת לן בפסולים. וסתם לן דטריפה ומום ומחוסר זמן פסול. ותמוה מאד למה השמיט גם הדין במת שמפורש בגמ':

אבל יש לדון על דברי אבני נזר, דאם נאמר דכל הפסולים הם רק עד ודוי דברים ואח"כ אין שום פסול משום דהוי כמת השעיר, א"כ מנלן דבעי שלוח. ודלמא הא דהתירה תורה עתי אפי' בשבת אף דשלוח אינו מעכב, היינו דוקא אם הוא כשר אבל אם הוא פסול ורק דהוי כמת, י"ל דאסור להרכיבהו על כתפיו ולחלל עליו שבת:

וגם מפורש כנגדו במל"מ פ"א מאי' מזבח ה"ד שכ' בשעיר שאין בו משום שחוטי חוץ ויש בו משום מום וקאי על המיתה ולא על ההקדש וכ"כ במנחת חנוך אות רפ"ט דבדחייתו לצוק עובר אם הי' בעל מום, והלא תמיד בשעת שלוח כבר הוא אחר מתן דמים ווידוי דברים, וע"כ שדעתם דאף דשלוח אינו מעכב אבל אם השעיר ישנו ומקיימים בו מצות שלוח צריך שיהי' כשר:

ב) **מ"ש** מבדיקת הסכין ביו"כ, פשוט דגם בתמיד בדקו את הסכין מעיו"כ או ביו"כ (עי' או"ח תצ"ח) וכן בדיקת הריאה הי' במקדש כמ"ש ריב"ש קס"ג:

ג) **ואשר** העיר בהלכתא גבירתא לתפארת ישראל יומא פ"ד שהק' על רו"ו היידענהיים במחזור בסדר עבודה ליום כיפור בנוסח אשכנז קיש צעדיו לפרכות פירש קול הקשות הלוכו ע"י פעמונים שהוא טעות דהא לא הי' לבוש במעיל שהוא של זהב אך הכוונה על המחתה שהי' לה ניאשתיק כמ"ש יומא מד: וכ' רש"י טבעת בראשה שמקשקש ומשמיע קול משום ונשמע קולו בבואו. ותמה מר שבמחזור היידענהיים לא נמצא פי' זה כלל. עי' במטה לוי שכתב כן. אך הרמב"ם השמיט זה ותו' בשם ירושלמי כתבו פי' אחר שהי' לה נרתק שלא יכווה ועי' במאירי הפי' בסיס שבכל יום הקטירו על המזבח אבל ביוה"כ שהקטירו על המחתה עצמה היו צריכים לבסיס. ובעיקר הדבר לפי' רש"י למה דוקא ביוה"כ הקפידו על ונשמע קולו עי' בס' הנחמד כלי חמדה פ' תצוה אות ג' שהעמיק הרחיב בחריפות ובקיאות:

סימן ל

לכבוד הרב הגדול מ' מענדיל בניו שי' אבד"ק צוזמיר

על דבר העובדת שמסבת שריפה שנפלה בליל א' סוכות הוסר הסכך ולמחרתו השיב בעל הסוכה את הסכך על מקומו ונסתפק מר אי מותר לשבת בה אולי הוי כמבשל בשבת באו"ח ר"ס שי"ח. והתיר אח"כ פ"פ מ"ש בש"ע הרב מלאדי או"ח תק"ב ס"א דרק בשבת קנסו ולא ביו"ט כמ"ש ה"ה מובא ב"י שם. ותמה מר עליו מפני מה לא החמיר כט"ז סק"א שכ' דאין חילוק בין שבת ליו"ט, וגם הביא כי הג' רש"ם בהגהותיו לס' ארחות חיים תמה ע"ז מירושלמי פ"ב דביצה של בית ר"ג היו שוחקים פלפלין ברחיים שלהם (כדעת ר"א בן עזרי' במתני' ביצה כג. וחכמים אוסרים) אר"א בר' צדוק פעם א' אכל אבא אצל ר"ג וכו' כיון שטעמם משך ידו מהם וכו' הרי דגם ביו"ט אסור דיעבד אם נעשה באיסור, והאריך בפי' הירושלמי:

אתפלא כי מר הביא דין זה בשם ש"ע הרב וחושב כי מקור הדין היא דברי ה"ה בהוצאת האש מובא ב"י שם וט"ז חולק על זה. אבל הלא זו גמרא מפורשת ביצה יז. אבעיא להו עבר ואפה מאי ומתיר ומקשה מהמבשל בשבת במזיד לא יאכל ומשני איסורא דשבת שאני ועי' רש"י משום דיו"ט רק אי' דרבנן הוא וכ"כ ר"ן שם דס' דרבנן לקולא וכ"פ רמב"ם פ"ו מיו"ט ה"י וקיי"ל כן באו"ח תקכ"ז סכ"ג. ולאו דוקא באופה מיו"ט לשבת אלא אפי' אפה במזיד מיו"ט לחול שרי דיעבד דאמרי' הואיל. אלו מיקלעו אורחים והוי ג"כ רק אי' דרבנן כמ"ש ב"י תק"ג בשם רשב"א והיא בסי' תשפ"ה וכ"כ בת' ריב"ש סי' ט"ז וסי' רצ"ד ואו"ח תק"ג ס"ס א' ומג"א סק"ג וחולק על ב"ח שאוסר:

ומ"ש רמב"ם פכ"ג משבת הט"ו מגביה תרומות ומעשרות במזיד לא יאכל, י"ל כוונתו רק לשבת דחמיר וקנסו אפי' בדבר שאינו אלא דרבנן אבל ביו"ט ס"ל דמותר כמ"ש בקובץ שם. וכא שכ' לחם תשנה פ"ו מיו"ט ה"י דמ"ש רמב"ם פכ"ג חשבת יו"ט קאי גם על מזיד דאסור ביו"ט, היינו משום דיש לו עצה שיכול לשאול מחברו עיי"ש:

ובודאי דלא נעלם כל זה מהט"ז. והא דבסי' תק"ב סק"א חולק על ה"ה ואוסר בהוצאת האש דיעבד, ע"כ צ"ל דדעתו דשם הוי אי' דאו' בנולד וכמ"ש מפורש דמידי דאורייתא אסור דיעבד כמבשל בשבת אבל לפי מה דקיי"ל דהוצאת אש הוי רק אי' דרבנן פשיטא דמותר דיעבד ובכל דוכתי ביו"ט דרבנן שפיר מיסתם הרב מלאדי להיתר שכן מפורש בגמ':

וירושלמי ביצה דר' צדוק נמנע לאכול הפלפלין, לכאורה י"ל דירו' לשיטתו דס"ל דטחינה וכל המלאכות שקודם לישה מדאו' אסורות כמ"ש תו' ביצה ג. סד"ה גזרה וכ"כ מ"ז או"ח תצ"ה סק"ב ובר"ן רפ"ג ביצה מפורש כן שי' ירו' בנדון זה בטחינה. אבל האמת יורה דרכו דהא ק' למה לא תלה ר' צדוק שהפלפלין נדוכו מערב יו"ט, וגם שמא נדוכו במדוכה ולא ברחיים שלהם וע"כ כמ"ש רמב"ן במלחמות ר"פ כירה שמנהג חסידות נהג או שלא יאמרו שהוא הסכים להתיר והיינו כיון שהי' ידוע לרבים שבית ר"ג נהגו כן לא חפץ לקיים ולהחזיק את מנהגם וצ"ל דגם בקו' ירושלמי הי' הכוונה מצד חסידות אבל ל"ש איסור בשוגג ותי' כדי שלא יחשדוהו שמתיר. ואין לי ס' ארחות חיים:

ובנדון זה בסוכה אין ספק דאין כאן רק אי' דרבנן וכמ"ש ביצה לב: גזרו רבנן על בנין עראי ותו' שבת קל"ז: סד"ה דר"א דאוהל עראי דרבנן, ולכאורה לפמ"ש תוס' ביצה שם ד"ה מלמטה דמש"ה מחזירים קדרה ע"ג כירה כיון דהמחיצות היו עשויות מתחלה אין כאן אפי' איסור דרבנן. אך ודאי הפי' שם משום דאינו מתכוון לעשות אוהל אבל במתכוון אסור מדרבנן, והנה הפמ"ג או"ח שט"ו א"א סק"א מסופק אי הנחת הסכך הוי קבע כיון שעשוי לשמונה ימים וגם יש להעיר מרש"י סוכה לא. ד"ה מפני דכ' דהוי כקבע, ונ' דתלוי במחלוקת סוכה ז: וכא:

אי סוכה דירת קבע או עראי והלכה דהוי דירת עראי:

וידוע מ"ש תו' שבת צה. סד"ה והרודה דאפי' בנין גמור ביו"ט הוי רק דרבנן משום מתוך שהותרה וכו' דמגבן משום בונה ורמב"ם פ"א מיו"ט ה"ג חולק וס"ל דלוקה ועי' ספרי ת"א סמיא נ' וח"ב סי' כ"ו:

וגם הכא בנ"ד דאמר מותר וחשב דמצוה עבד להחזיר הסכך כדי לקיים מצות סוכה הוי כמ"ש סנהדרין כו: בקמראי דסברי מצוה עבדי וכ' ריב"ש רנ"ד דאומר מותר שוגג הוא, ועי' גיטין נד. גברא לכפורי מכוון, לתקוני מכוון וכו' ועי' ספרי ח"א סוגיא ד' אות ז':
ומפורש כנדון זה בסוכה לג: בהדס שענביו מרובים מעליו דאם עבר ולקטם ביו"ט כשר אף דהוי מתקן ואסור מדרבנן, ועי' מרדכי סי' תשמ"ז דדעתו דהוי אי' מדאו' ומ"מ אפי' עשה במזיד כשר בדיעבד והכא נמי דכוותה דמותר לבעל הסוכה לשבת בה אותיום:

סימן לא

שולחי תר"ע.

לכבוד חותני הרב הגאון איש חמודות מ' אלכסנדר זיסקינד הכהן ליפשיץ אבד"ק אזארקוב.

על דבר מ"ש בס' זכותא דאברהם (מב:) מראש גאוני המדינה עמוד הדור מ' אברהם לנדא ז"ל מטשעכנאווי דיש איסור לשבת בסוכה כשהגג סגור כיון דמשתמש ונהנה מעצי סוכה שלא בשעת חיוב ואסור מדאו' כמ"ש בגמ' ובאו"ח תרל"ח ולשי' רמב"ן לא מהני תנאי, וכ"ת השיג ע"ז ממתני' רפ"ב סוכה מעשה בטבי עבדו של ר"ג שהי' ישן תחת המטה ואמר ר"ג ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורים וכו' ואי כדברי הגאון דשלא במקום מצוה אסור לשבת איך קלסו ר"ג, הא טבי שהי' שלא במקום חיוב אסור לו לישן בסוכה דהא נהנה מעצי סוכה ומועל בהקדש. אמנם בילדותי ראיתי בס' עונג יו"ט מהג"ר ליפא מביאליסטאק שגם הוא כ' לאיסור ואינני זוכר את המסקנא. אך הדבר יפלא מאד דבתוספתא פ"ג דביצה איתא רק אין נוטלים עצים מן הסוכה אבל לא מצינו איסור לשבת בה בשעת הגשמים או כשהגג סגור, וכן בתוס' סוכה ט. ד"ה מניין כתבו ג"כ רק דבעודה קיימת אסור מן התורה ליטול ממנה עצים ואם נפלה אסור מדרבנן ולא ס"ד כלל ישיבה, ומפורש בט"ז תרל"ח סק"ג שמ"ש אין נאותין מהם לדבר אחר היינו רק ליטול ממנה משום שבזה תבטל קדושתה אבל בעוד שהיא קיימת אין איסור הנאה ממנה עיי"ש:
וראיתי בשערי תורה חלק ראשון סי' ק' אות א' שגדול אחד הק' על זכותא דאברהם מר"ן שבת כ"א: שכ' דבנר שבת מש"ה נהנין אחר שבת מן השמן כיון דגם בעודו דולק למצותו נהנין ממנו משא"כ בנ"ח, הרי דזה התשמיש שהי' בו מעיקרא למצותו דהיינו כשסוגרין הגג מותר להנות ודומה לנר שבת והשיב ע"ז ידידנו הגאון ר"ש רזעכטא בעל בכורי שלמה שם אות ג' כי על פי פי' זה בר"ן אם נפלה הסוכה בחוה"מ מותר לבנות בה בית בחוה"מ ולשבת בו בשעת הגשם כיון דזה השמוש הי' לו בשעת עמידת הסוכה וזה

לא מצינו אע"כ דליתא לפירוש זה עכ"ד. אבל החלוק פשוט דזה התשמיש של בית לא הי' מתחלה שהי' נהנה רק מישיבת סוכה ולזה הוקצה לענין לבטלה מסוכה ולעשותה בית אבל נר שבת לא הוקצה השמן אפי' לאכלו בשבת תכף רק מפני איסור כבוי:

וראי' מר חותני טובה מאד. ומה שדחה אותו הגר"ש הנ"ל (נדפס בהסכמה לס' שי למורא שהדפיס גיסי הרב הגאון מ' יצחק האגערמאן יחי' אבד"ק זרנובצא) ע"פ מ"ש סוכה כא: שאני מטה הואיל ולגבה עשוי' ואם ישן תחתה הוי שלא כדרך הנאה ולא נאסרה הנאת צל הסוכה. אבל לשבת כשהגג סגור נהנה דרך תשמיש ואסור. לא אמר כלום. כי תו' כ: ד"ה ראיתם הביאו ירושלמי שהי' מניח תפילין ולא מחו בו ופריך מחלפא שיטתי' דר"ג דלמה מחו בידו מלישב בסוכה ומשני שהי' עושה כן שלא לדחוק את החכמים, ואי נימא דאסור לטבי לישן בסוכה משום הוקצה מה פריך מתפילין דאין איסור וסוכה שאני אע"כ דאין אי' מוקצה בישיבת סוכה בשעת פטור:

והנה הגאון בס' זכותא דאברהם תבר לוזיזי' וסיים די"ל כיון דילפי' איסור עצי סוכה מחגיגה דכ' חג הסוכות לה' א"כ לא חמור מהקדש ובהקדש אין מועלים במחובר ואף דיש אי' דרבנן י"ל בדרבנן גם רמב"ן מודה דמהני תנאי:

וע"ז יש לדון. דהא דפשיטא לי' להגאון דאין במחובר אי' דאו', אמנם כן יש ללמוד מזבחים מה. בקדשי עכו"ם לא נהנין מדרבנן ולא מועלין דילפי' חטא חטא מתרומה הרי דילפותא חטא חטא ממעט גם מאיסור דאו' וה"ה במחובר דנלמד מחטא חטא כמ"ש מעילה יח: וכ"כ מנחת חינוך סוף מצוה קכ"ז. ומ"ש תוס' גיטין לח: ד"ה גופי ואפי' במחובר איסורא מיהו איכא י"ל כוונתם לאי' דרבנן וכן מ"ש ב"י יו"ד ס"ס רכ"א בשם ת' רשב"א דאיסורא איכא היינו אי' דרבנן:

אך הא בכל הקדש יש גם איסור בל יחל כמ"ש נדה מו: הקדיש ואכלו אחרים לוקים ואיסור זה ודאי הוא גם במחובר והא דילפי' חטא חטא מתרומה הוא רק לענין פטור קרן וחומש אבל איך אפשר להפקיע איסור בל יחל ופשוט כמו דאמרי' נדרים לה. יש מעילה בקונמות וקיי"ל כן ברמב"ם פ"ד ממעילה ה"ט ואפי' במחובר יש אי' נדר וכמ"ש נדרים מה: השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורים לכנוס לחצר אף דמחובר הוא ועיי"ש בר"ן דהוי אי' דאו' ובדאורייתא אין ברירה. וכ"כ בקונטרס אחרון לס' חמדת ישראל דף קמ"ה ד"ה ועפי"ז לפרש דברי ירושלמי נדרים פ"ג ה"ה ראה קציעות המלך ממשמשים וכו' ואמר הרי נטיעות הללו קרבן אם אינן מקוצצות וכו' נהנה מהם אין תימר למפרע קדשו מעל, היינו דבהקדש מלבד הלאו דמעילה יש בל יחל בנהנה מן ההקדש ואיסור זה הוא ככל האיסורים ואסור בספק ואין כוונת הירו' לענין קרבן מעילה דהא האיבעיא

על נטיעות אם אינן נקצצות וע"כ דנהנה מהם בעודן מחוברות והא אין מעילה במחובר לקרקע וע"כ דהאיבעיא אם יש בו אי' מעילה ושפיר קאמר דאם למפרע קדשו יש אי' מעילה בנהנה מכח איסור אבל מודה דחיוב קרבן מעילה ליכא:

וגם בתוס' תמורה ג. ד"ה לא נהנין הקשו דלמא בקדשי עכו"ם מדאו' לא נהנין כמו בשלמי ישראל ותי' כיון דבקדשי עכו"ם אין קדושה לענין פגול נותר וטמא אין בו קדושה נמי לענין הנאה דאו' הרי דלולא זה הסברא הי' איסור דאו' אף דמרבי' חטא חטא מתרומה ובתרומה כ' בני ישראל ולא עכו"ם, א"כ במחובר דאין סברא זו שפיר אסור מדאו':

וגם אף דרש"י סנהדרין פד. ד"ה בו לומד גם אזהרה דמעילה מחטא חטא מתרומה וכ"כ תוס' תמורה ג. ד"ה מאי דהזיד במעילה באזהרה דילפי' חטא חטא וכן ראב"ד פ"א דמעילה ה"ג כמ"ש כ"מ שם ולדעתם י"ל במחובר אין אי' דאו' אבל הא הרמב"ם שם כ' דאזהרה למעילה הוא הלאו דלא תוכל לאכול בשעריך א"כ אף דאין מעילה במחובר משום ג"ש דחטא חטא אבל אזהרה דלא תוכל בתוקפה וכן כתב בספר מרכבת המשנה בפרק ו' מערכין הלכה ל' דהא דקיי"ל אין מעילה במחובר היינו משום דילפינן חטא חטא והיינו בשוגג וחטאה בשגגה כ' אבל מעילה במזיד דלא נפקא מהאי קרא וכו' ודאי מעל. וא"כ אם נתפוס כס' זכותא דאברהם דיש בסוכה שלא בשעת חיוב מעילה שפיר יש אי' דאו' ולא מהני תנאי:

ובלעדי זה אפי' אין מעילה במחובר היינו במחובר מעקרו אבל הכא בסוכה דהוי תלוש ולבסוף חברו י"ל דהוי כתלוש וכמ"ש בערכין כא. הקדישו משכיר היכי דייר בי' במעילה קאי וכ"פ רמב"ם פ"ו מערכין הלכה ל' דאם דר בה השוכר מעל וכ"כ בשיטה מקובצת מעילה כ. דקיי"ל כן דמועל בתלוש ולבסוף חברו. והלח"מ הק' סתירת הרמב"ם מפ"ה דמעילה ה"ה דפוסק כר"ל דבעי' הקדישו בתלוש דוקא, ובכ"מ שם הקשה דחילוקו של ר"ל הוא רק דלא כרב אבל הרמב"ם דפוסק בפ"ח דע"ז ה"ד כרב המשתחוה לבית אסרו לא הי' לו לחלק בין הקדישו מתחלה או אח"כ ותי' די"ל דרק משום חומרא דע"ז פוסק כרב והנה כדבריו מצאתי בת' רשב"א אלף רל"ג שדעת השואל היתה כן דתלוש ולבסוף חברו הוי בכ"ד מחובר אלא בעיר הנדחת מחומרא דע"ז הוי כתלוש ועיי"ש שהרשב"א השיב על דבריו. וא"י איך אפשר לומר כן דא"כ מה זה שבמעילה כ. דאם דר תחת הבנין מעל אמר מסייע לי' לרב דהמשתחוה לבית אסרו, דהא התם רק מדרבנן ומחומרא דע"ז. וגם הלא גם לענין הכשר זרעים פוסק רמב"ם פי"ב מטומאת אוכלים ה"ג דהוי תלוש וכן לענין שחיטה בפ"א הי"ט התולש קנה וכו' ואם נעצן בקרקע אם שחט שחיטתו כשרה. וגם מפשטות לשון רמב"ם בע"ז מוכח דמדאו' הוא דבהלכה ד' התחיל אילן שמעמידים

תחתיו ע"ז אסור בהנאה דהוי מדאו' ותכף באותה ההלכה כ' דין הבית מבואר דאין חילוק ביניהם ושניהם מדאו' הם. וכ"כ רש"י סנהדרין מז: ד"ה בקבר דתלוש ולסוף חברו הוי תלוש לע"ז וקבר. ועי' בת' רשב"א הנ"ל שכ' לדחות את השואל וז"ל ועוד מה שאמרת דעיר הנדחת נאסרו הבתים משום חומרא דע"ז דבעלמא תלוש ולבסוף חברו כמחובר (וט"ס שם כתלוש) דמי, הא נמי ליתא דתלוש ולבס"ח דעשאוהו כתלוש לגבי ע"ז לאו דאו' ולאו מעיר הנדחת שמעי' לה אלא מדרב המשתחוה לבית אסרו עכ"ל נ' לי דאין כוונתו דגבי ע"ז הוי רק אי' דרבנן כמו שהוכחתי למעלה ממעילה כ. דמועלים, אלא שכלפי דברי השואל שהוא נלמד מעיר הנדחת ומפורשת בקרא ע"ז דוחה אותו אבל באמת גם דעתו דמדאו' הוא כמ"ש רב המשתחוה לבית אסרו. אלא שבמלחמות לרמב"ן ע"ז נב: כ' על בהמ"ק שכתוב ובאו בה פריצים וחללוה גזה"כ הי' שיצא לחולין ע"י מעילה אע"פ שאין מעילה בקרקעות הרי דס"ל תלוש ולבס"ח הוי מחובר ואולי ל"ל הא דרב כיון דבמעילה כ. ר"ל חולק עליו ומוקי בהקדישו ולסוף בנאו:

והנה לפמ"ש בשער המלך פ"ג מאישות ה"ג לתרץ סתירת הרמב"ם הנ"ל, דדוקא אם מוציא מרשות לרשות מועל אפי' בתלוש ולבס"ח אבל אם בא להנות ולא לשנות אז הוי כמחובר והמנ"ח קכ"ז קלסי' א"כ הכא בסוכה שאינו משנה מרשות לרשות רק בא להנות שפיר קאמר בזכותא דאברהם דהוי מחובר:

והנה במנחות ע. בעי ר' אבהו שבולת שמרחה בכרי ושתלה וקרא עלי' שם במחובר מהו כיון דמרחה טבלא כי קרא עלי' שם קדשה לה א"ד כיון דשתלה פקע טבלא מינה א"ל רבנן לאביי א"כ מצינו תרומה במחובר לקרקע ותנן לא מצינו תרומה במחובר א"ל כי תניא ההיא לענין מיתה וחומש דאי תליש ואכיל תלוש הוא ואי גחין ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם. והאיבעיא נשארה בספק וכ"פ רמב"ם פי"א מתרומות הכ"ו דספק הוא, ולכאורה ספק זה הוא בדין תלוש ולבסוף חברו אי הוי מחובר או לא. אך זה יצדק לתוס' קדושין סב. ד"ה אין דמחובר פטור מתרומה נפקא לן מדכתיב ממנו ולא מן המחובר והוי גזה"כ ומחובר הוא פסול מצד עצמו ולכן שהיתה השבולת תלושה מ"מ כיון דשתלה הוי תלוש ולבסוף חברה. אבל לרש"י שם ד"ה מחובר ומעילה יח: דמש"ה מחובר פטור דכ' ראשית דגנך מידי דמידגן שנאסף בכרי א"כ אין מחובר פסול עצמיי רק משום דלא אידגן והספק הכא כיון שהשבולת כבר אידגן אינו בטל אף ששתלה אח"כ או נתבטל הדיגון הראשון מפני ששתלה וכאשר תצמח יהי' דיגון שני, אבל אין זה ענין לתלוש ולבסוף חברו כלל:

ומ"ש שם ותנן לא מצינו תרומה במחובר לקרקע, וכ' בגליון הגר"י ברלין שא"י מקום שמפורש לשון זה וי"ל שהכוונה. לפ"ב בכורים מ"ד ויש בבכורים מה שאין כן בתרומה ומעשר שהבכורים נקנין במחובר לקרקע ומפורש שאין תרומה במחובר:

ואיני מבין מ"ש אבייי כי תניא ההיא לענין מיתה וחומש וכו' לאיזה תועלת נאמרה, כיון דדעתו דהתרומה מהני רק מ"מ אין זה מחובר רק תלוש, וזה הוי רק לחדודי אבל לדינא אין כאן כל חידוש דין ועי' רמב"ם הנ"ל שמפרש לה אם קרא לה שם בתלוש וא"כ לא ניתן לכתוב לפשיטותו:

וראיתי עתה בס' הנפלא כלי חמדה פ' ראה אות א' בענין אין מעילה במחובר עושה פלוגתא בין רש"י לתוס', דרש"י ב"ק ו: ד"ה שור כ' דבהמה שאכלה שדה הקדש אין מעילה במחובר אף שתלשה ונהנה בשעה שכבר הי' תלוש אבל תוס' סנהדרין טו. ד"ה אין כ' שאם עקר חוליא מן הבור ונהנה ממנה מועלים בבור חולקים על רש"י וס"ל דהוי תלוש ואתפלא שהשווה את החלוקים ולא קרב זה אל זה, דרש"י שפיר אמר דבהמה שאוכלת מחובר מן השדה תיכף במחובר באה הנאתה והוי מעילה במחובר אבל התם בבור בשעה שעקר החוליא לא הי' לו כל הנאה רק אחרי זמן העקירה. והלא כאן במנחות ע. מפורש כרש"י דאי גחין ואכיל הוי תרומה במחובר אלא שבטלה דעתו.

ובקונטרס אחרון לחמדת ישראל אות י"ב מביא דבר חדש בשם אור זרוע דכיון דמחובר לא נאסר משום עכו"ם אין בו איסור לא תעשון כן בנותץ וכמו דאין מעילה במחובר עיי"ש וא"כ דאיתא בספרי ראה דנותץ אבן ממזבח ומן העזרות שעובר בל"ת ע"כ משום דתלוש ולבסוף חברו הוא. ומפורש בתורה דכתלוש דמי דאל"כ א"א כלל ל"ת זו. (ובמנחת חנוך תל"ז שהביא ראי' מתוס' מכות כב. ד"ה אלא דבדבר שאין בו מעילה אין בו נתיצה, נ' שאין כוונתו כאור זרוע רק שיהי' במין זה מעילה ואפי' במחובר י"ל שיש אי' נתיצה משא"כ בעצי שלמים שא"א שיהי' בו דין מעילה):

ויש להעיר עוד על זכותא דאברהם ממג"א תרל"ז ססק"ז דאפי' אי תלוש ולבסוף חברו הוי מחובר מ"מ בסוכה כיון דלמיסתר קאי הוי תלוש עיי"ש במחצית השקל וא"כ יש בו מעילה. אך הלא לענין מעילה דבסנהדרין טו. קיי"ל כרבנן בשערו העומד לגזוז דאין מועלים משום דכל כמה דשביק אשבוחי משבח ואינו עומד עתה לגזוז וה"נ בסוכה דצריך לה עתה בחג איננה עומדת עתה לסתור ושפיר מחובר הוא. ועי' תומים צ"ה סוף סק"ג:

ב) **ואשר** העיר אותי מר על מ"ש בן דודי הג"ר יעקב זעליג גאלדשלאק יחי' בספרו ויחי יעקב בשם הג"ר חיים ברלין על רמב"ם בפי' המשניות ספ"ב דסוכה דירידת הגשמים

בתחלת הסוכות רמז, כי ה' אינו מקבל מעשיהם ברצון, למה כ' דוקא בתחלת הסוכות הא בכל ימי החג הם סימן קללה:

הנה בשבות יעקב ח"ב או"ח י' הי' מתחלה דעתו להפוך ממש דרק בתוך החג הם סי' קללה ולא בתחלה וראי' מדקיי"ל דבליל ראשון צריך לאכול כזית אף אם ירדו גשמים והוי כמצוה הבאה בעברה לעשות נגד רצון ה' אלא כיון שירדו גשמים קודם שהתחיל במצוה אין זה סי' קללה כלל, אך אח"כ דוחה סברא זו דאדרבה באמצע הסוכות שכבר עשה המצוה ונאנס יותר טוב מאם הוא גשמים בתחלת החג ולא עשה כלל את המצוה:

וי"ל בכוונת הרמב"ם עפמ"ש בחי' רעק"א משניות ריש תענית לבאר מ"ש תו' סוכה ב. ד"ה כי דהקשו דאין גשמים סי' קללה דיכול לקבוע הסכך במסמרים שלא ירדו גשמים ואף דבעיו"ט לפני הגשם לא הי' קובעם במסמרות דצריך לצאת ידי דרבנן דגזרו גז' תקרה ואח"כ כשירדו גשמים ביו"ט א"י לבנות ביו"ט, מ"מ דחיקא להו לומר דסי' קללה הוא רק ביו"ט ראשון או בשבת, וזה פי' רמב"ם שרק ביו"ט סי' קללה שא"י לקבוע מסמרים: עוד אמרתי כמה תירוצים אבל האמת יורה דרכו דמקור וראי' ברורה לרמב"ם הוא מברכות לד: דאמרו במשנה המתפלל וטעה סי' רע לו ופריך בגמ' אהייא (באיזה מן הברכות הוי טעות סימן רע) א"ר חייא אר"ס משום חד דבי רבי באבות ופרש"י שהיא תחלת התפלה רמז הוא שאין חפץ בה, הרי דכל סימן רע הוא רק אם מרמזים לו בהתחלה ולא אח"כ והם הם דברי רמב"ם כאן:

וראיתי בפלם שנה א' חוברת ראשונה מאמר שבלים מלאות מהג"ר אלי' דוד תאומים ממיר שהקשה שם איכא דמתני לה אברייתא המתפלל צריך שיכוון וכו' יכוון באחת א"ר חייא וכו' באבות הא עיקר תפלה היא בקשת רחמים כמ"ש ברכות כ: תפלה רחמי היא ובכ"ד, ואיך יתכן שאם לא יוכל לכוון יכוון באבות שהיא רק שבח ותהלה ולא רחמי וע"כ פירש דהאי אבות לא קאי על ברכת אבות רק על האמצעיות שרמב"ם בפ"א ה"ד כ' שהן כמו אבות לחפצי איש. והנה דבריו הם נגד רמב"ם בעצמו פ"י ה"א ואם כוון את לבו בברכה ראשונה שוב א"צ הרי שמפרש אבות ממש, וקושייתו ל"ק כי ע"פ דין יוצא בתפלה בפה אף שלא כוון בלבו ובפרט כיון שיודע שמתפלל רק שאינו מתכוון בכל תיבה. ולכן אם כוון בהתחלה באבות, הכוונה עולה לכל התפלה:

סימן לב

רשימת שני דינים פשוטים.

א) **סכך** של שליבות וחזקהו במסמרות קטנים רבים, פשוט דכשר אף דמסמורות מקבלים טומאה מ"מ הם מעוטא דמעוטא לגבי הסכך וסכך פסול בטל בסכך כשר

כמ"ש במשנה סוכה טו. המקרה סוכתו וכו' אם יש ריוח ביניהן כמותן וש"ע תרל"א ס"ח, ושם יג:

סוכי תאנים וכו' אם פסולת מרובה על האוכלין כשרה, ומפורש בת' רשב"א ח"א סי' רי"ג סכך שתקוע במסמרות שאין המסמרות פוסלים את הסכך המרובה מהם, ומ"ש תרכ"ט ס"ז יש להסתפק אם מותר להניח סולם על הגג כדי לסכך על גביו וק' הא הסכך הכשר רבה עליו עי' ט"ז סק"י ומג"א סק"ט דסעיף זה סותר את השני סעיף ח' ועי' מה שתרצו:

ב) אתרוג שפיטמא שלו ניטלה אבל נשאר עוד משהו ממנה וראש האתרוג מכוסה ואין בו גומא כלל, נראה דכשר אף ביו"ט ראשון לברך עליו. עי' ט"ז תרמ"ח סקי"א מכשיר אם נשאר מעט ומג"א סק"ט דפוסל אפי' ניטל מקצתו אבל בעי' שינטל עד האתרוג וכ"כ חי"א כלל קנ"א סק"ו וכ"כ משנה ברורה סק"ל, ועי' ש"ע הרב סי"ז אם מקצת ראש האתרוג מכוסה כשר:

וטעם הפסול לרוב הפוסקים משום חסר וכ"כ ד"מ תרמ"ט ורמ"א וקרבן נתנאל סוכה פ"ג אות ס"ג ונת"ח תרמ"ט מג"א י"ז וכ"כ חי"א קנ"א סעיף ו' והשמיט דינו של מג"א דחסר פיטמא פסול בחוה"מ. וכן הלכתא גבירתא סוכה פ"ג חזזית מטעם הדר ופטום משום חסר. ולפלא על מג"א תרמ"ט י"ז שמחמיר נגד דעת הראשונים הר"ן והרא"ש והרמ"א, ודיוקו מקו' ה"ה (עיי"ש באר היטב שכ' בטעות מטה משה וצ"ל מגיד משנה), אין ראי' כמ"ש צמח צמח לובוביץ סי' ס"ו דקו' ה"ה היא גם על פטום:

ועי' משנה ברורה תרמ"ט ל"ו דספק אי ניטל הפטום. מברך בחוה"מ דרוב הפוסקים כרמב"ם דפסול הדר כשר ביו"ט שני כירושלמי וכ"כ חי"א קמ"ט ו' בשעת הדחק, ונ' דאפי' ודאי ניטל פיטום יכול לברך בחוה"מ משום ס"ס שמא כירו' אין הדר פוסל ביו"ט שני ושמא ניטל פטום מצד נוקב כרא"ש ור"ן ורמ"א ולא כר"א מפראג שהיא דעה יחידית:

סימן לג

מבני יקירי העלם השנון ובקי דוד יחי':

הרב הד"ר בנימין מנשה לוין מירושלים הגיד לי כי בחגי ב' שהתאוננו שהבהמ"ק השני איננו יפה כראשון והנביא הבטיחם כי גדול יהי' כבוד הבית האחרון ממנו, היתה הנבואה בשביעי בעשרים ואחד לחודש, שהוא יום הושענא רבה שבו שבחו וקלסו את המזבח באמרם יופי לך מזבח כמ"ש סוכה פ"ד מ"ה, ויען שלא הי' היופי מתאים ומכוון, לפתגמם, לכן הוצרך הנביא אז לעודדם ולחזק לבם:

א) **אף** שהדבר מושכל מ"מ איננו אמת כי בב"ח או"ח תר"ס כתב דהא דבשעת פטירתן היו אומרים יופי לך מזבח לא מיירי בהושענה רבה דוקא רק בכל שבעת הימים כשנפטרו מן ההקפה אומרים כן ועי' הגהות תפארת יעקב במשניות דפוס ווילנא:

ב) **וגם** זה יצדק רק לרמב"ם שההקפה היתה בלולב אבל בטור או"ח תרס"ד כ' שהיתה בערבה וכ"כ ר"ע מברטנורה פ"ד מ"ג וכ"כ בתפארת ישראל שם אות כר"א. וכיון שכל מנהג הערבה חדשו חגי זכרי' ומלאכי כמ"ש סוכה מד. ונחלקו אי, יסוד או מנהג נביאים, א"כ לא יתכן שבשביל, שאמרו ביום זה יופי לך מזבח, לכן אמר חגי אז את הנבואה גדול יהי' כבוד הבית האחרון, כי הלא רק הוא וחביריו הנהיגו לסובב ולהקיף עם הערבה וא"כ תלי תניא בדלא תניא:

ואציין בזה מהנמצא מחגי בגמרא. חגי היה בתחלת מלכות דריוש וצוה לבנות הבית (חגי א) והי' מבית דינו של עזרא (הקדמת ספר היד לרמב"ם). חגי זכרי' ומלאכי סוף נביאים (סוטה מח: ב"ב יד:) ואז, נסתלקה רוח הקודש (סוטה שם) והיו עם דניאל (מגילה ג:) ועם אנשי כנסת הגדולה (מגילה יז:) ואנשי כנה"ג קבלו מהם (אבות דר' נתן א') וכתבו קר עשר שבתוכם תני (ב"ב יד:) שלשה נביאים טלו מן הגולה (חגי זכרי' ומלאכי. זבחים סב.) והנהיגו יסוד ערבה (רש"י סוכה מד.) ואמרו שמועות בשמם, העיד ר' סימאי בשם חזו"מ על שני אדרים (ר"ה יט) מפי שמועה אמרו מפי חזו"מ (נזיר נג. חולין קלו. בכורות נח.) תרגום יונתן מפי חזו"מ (מגילה ג. וי"ל שהי' ע"פ קבלה ומסורה, וכמו ביבמות סז. ר' יוסי העיד מפי שמעי' ואבטליון):

הלכות נאמרו מחגי. ר' דוסא בן הרכינס אמר על מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' דברים (יבמות טו. ומ"מ ר' יוחנן פליג מ"ן וכ' תוס' טז:

שדעתו שלא אמרם חגי), ר' צדוק אמר על מדוכה זו ישב חגי ואמר דין בטו"ט (תוס' כלים ב"ב פ"ב, וי"ל כנ"ל שר' דוסא ור' צדוק לא ראו אותו אבל בירושלמי יבמות ספ"א איתא שר' דוסא הכיר את ר"א בן עזרי' מפני שעיניו דומות לעיני אבי משפחתו עזרא), שמאי הזקן אומר משום חגי הנביא שליח לדבר עברה חייב (קדושין מג ופלא שראי' חגי ממ"ש נתן הנביא ואותו הרגת בחרב בני עמון), חגי שאל את הכהנים תורת דיני טומאה וטהרה (פסחים יז. מחלוקת רב ושמואל מה היתה השאלה) ועי' יוחסין 12 הוצאת ווארשא שמחגי נתקבלו הלכות יותר מאחרים:

דוד גרויבארט

סימן לד

כ"ה שבט תרפ"ה.

לכבוד ש"ב יקירי הרב הגאון המפורסם מ' אברהם נתן עלבערג יחי' אבד"ק סאניק.
על קושייתו בימי חורפי ורשמתי זה ארבעים וארבע שנים בגליון ירושלמי ע"ז פ"א סוף ה"א דאסור להתענות באסרו חג מדכ' בנחמי' וביום עשרים וארבעה לחודש השביעי נאספו בני ישראל בצום וכו' ולמה לא אמר בעשרים ושלשה משום ברי' דמועדא, מה ראי' הא י"ל דלכן לא גזרו תענית ביום אחר החג כמ"ש בתענית פ"ד מ"ג שלא היו מתענים באחד בשבת כדי שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית וימותו, ותרצתי דהירושלמי לשיטתו דלא גרים כלל במתני' זה המאמר וכן כתב לי מר. וע"פ פשוט מוכח מגמ' בבלי כז:
דלא גרסו כן כיון ששאל באחד בשבת מ"ט לא ונתנו טעמים שונים ולא הזכירו טעם זה שבמתני', אך מ"ש תוי"ט דהרע"ב ל"ג מן ואנשי מעמד, לא נראה רק הסיפא של א' בשבת לא גריס, אבל הרמב"ם גורס כן כמ"ש בפ"ו מכלי המקדש ה"ג דמביא רק טעם שבמתני' כדי שלא יצאו מעונג שבת לצום, ולפלא שבמלאכת שלמה על המשניות מסופק בדעתו, והלא הדבר מפורש:
ועי' יפה מראה ירו' תענית שכ' דר"ש בן נחמני שאומר בתענית כו: מפני שהוא שלישי ליצירה הוא פי' על ר' יוחנן שאמר מפני הנוצרים דאין לומר פי' נוצרים נכרים דהא בימי דוד ושלמה תקנו אותם מעמדות ואז הי' יד ישראל תקיפה על אומות העולם ומה סכנה איכא שלא להתענות באחד בשבת, אלא הפי' נוצרים היינו הנבראים היינו מפני שהוא שלישי ליצירה ומזל האדם וטבעו חלש אז. וכ"כ נחל אשכול ח"ב דף ט' אות ב'. אבל א"א לפרש כן דבמס' סופרים פי"ז ה"ה מפורש דקאי על האומות וכפי' רש"י, ומה שהק' יפה מראה הא בימי דוד ושלמה תקנו מעמדות, ל"ק כי אף דמעמדות היו מקדם אבל י"ל דתקנת התענית חדשה היא ולא היתה עוד אז. אך בעיקר הלא זה הקשו במס' סופרים אבל אמרו חכמים בזמן המעמדות לא הוי חוששים לאיבת, הגוים, אבל קו' נחל אשכול חזקה דתביעת יום אחד בשבת לאיד הנוצרים לא הי' בזמן המקדש רק נקבע כ' שנה אחר החורבן:
ואעיר את כ"ת על טעות שפלטה קולמסו שכתב שהסנהדרין התענו גם ביום א' בשבת דאיתא בירושלמי פ"ד תענית תני סנהדרין גדולה היתה מתענה עמהם וסנהדרין יכולה להתענות בכל יום ואין הפי' כן אלא דהתענו רק עם אנשי משמר וע"ז מק' בירו' וכי סנהדרין יכולים להתענות תמיד כל השבוע חוץ ימי ראשון וששי) ותי' כי מתחלקים היו לבתי אבות:

ומה שהק' כ"ת מערב יוה"כ דכל האוכל בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשירי ומצוה להרבות בסעודה והטעם כדי שיקל התענית של יוה"כ כמ"ש טוא"ח תר"ד, הא ע"פ משנה תענית הנ"ל אדרבה האכילה תגרם יותר קישוי וצער, והוסיף כ"ת כי הרמב"ם דגורס הך מתני' דתענית לכן באמת השמיט דין זה לאכול בעיו"כ:

למה לא עי' כ"ת ברמב"ם פ"ג נדרים ה"ט שמביא דין זה ומדמה אותו ליו"ט שכ' הנודר שיצום יום א' או יום ג' כל ימיו ופגע בו יום זה והרי הוא יו"ט או ערב יום הכפורים ה"ז חייב לצום ועי' ב"י או"ח תי"ח וש"ך יו"ד רט"ו סקי"א ומג"א תק"ע סק"ט די"ל דהוי מדאו'. ולתרץ קושית מר, לכאורה יש לחלק דבעיו"כ מצוה לאכול רק בבוקר וכמ"ש מג"א תר"ד סק"א דפעם אחת ביום די, ולא דמי לשבת דמצוה לאכול סעודה ג':

אך העיקר נראה, דודאי אלו לא יאכלו ביום שלפניו ויתענו ביוה"כ תהי' סכנה, ולרוב האנשים הסעודה של אתמול מבריאה ומחזקת כחם ועי"כ לא תכבד התענית עליהם, ואף דלקצתם מזיק שנוי הוסת לצאת מעונג לתענית, והוי כמ"ש כתובות קי: רשב"ג אומר שאין הבעל כופה את אשתו להוציאה מנוה רעה ליפה מפני שהנוה היפה בודק והוי שנוי וסת, אף דפשיטא דלרוב העולם ליתרון גדול יחשב ודרך העולם לעשות כן ולהוציא ממון ע"ז, מ"מ האשה תוכל לטעון לא בעינא וטענה היא וכמו במתנה שודאי זכות היא כמ"ש גיטין יד: ומ"מ קיי"ל בחו"מ קע"א ס"י כרשב"ג דיכול לומר שונא מתנות יחי' (ורשב"ג לשיטתו בכתובות) והכא נמי לא קבעו תענית ביום א' בשבוע כיון דיש אנשים שמזיק להם שנוי וסת אבל פשיטא שלרוב בנ"א הסעודה מיום שלפניו מקילה את התענית, והעתקה מנוה רעה ליפה לטובה ולהצלחה בעיניהם, וקבלת מתנה זכות היא להם:

מה שכ' כ"ת בשם פני משה בירו' חגיגה פ"ג ה"ז תשבות הרגל כרגל, דאסרו חג הוי כרגל שאף עמי הארץ נאמנים ואוכל עמם, אתמהה דבמשנה כו. משעבר הרגל מעבירים על טהרת עזרה מבואר להפוך ועי' רמב"ם פי"א ממטמו"מ הי"א דתכף במוצאי הרגל צריך להטביל. וכן מפורש במתני' שם דעבר הרגל ליום ששי רק מפני כבוד השבת לא הטבילו אבל בא"ח שחל בשאר ימי השבוע צריך להטביל (ופלא שהרמב"ם השמיט דין דעבר הרגל ליום ששי):

ואגב אעיר, כי פני משה בירו' ע"ז הנ"ל פי' במ"ש על אסרו חג משום ברי' דמועדא לשון סעודה כמ"ש הביאי הבריה, ולא כוון יפה עי' ב"י או"ח ס"ס תצ"ד ומל"מ פ"ו מכלי המקדש שפי' בנא דמועדא ופשוט הוא:

ספרו בית נאמן קבלתי ושמחתי בו שמחת תורה כי ברכה בו ומלא חריפות נאמנה ובקיאות עצומה והוא בית נכון ונשא.

סימן לה

כבוד ידידי הרה"ג מ' ירמי' נ"י

ראב"ד אסטראלענקא מחבר ס' מנחת שי.

קבלתי ספרו היקר באהבה. וראיתי בחלק חו"מ סי' ח' שהעלה אם אחד הדליק נר חנוכה ונתן שמן כשיעור ודלק קצת ובא אחד וכבה הנר בתוך השיעור ולקח השמן לעצמו דאינו חייב לשלם לחבירו, כיון דכבר יצא ידי המצוה דכבתה אין זקוק לה הוי זה נהנה וזה לא חסר. ופשיטא דאם נכבה מעצמו דאם לקח אחר את השמן הנשאר שזכה בו והביא סוגיא דכריתות כד. שור הנסקל שהוזמו עדיו כל המחזיק זכה בו דכבר נתייאש והפקירו והכא נמי כבר בטל את השמן לחצי שעה ליצא מרשותו והאריך בזה:

ובמחכ"ת הדבר פשוט להפוך. ואם הי' מעשה לפני ליל האחרון ודאי דחייב לשלם. דהא הדין באו"ח תרע"ב דהנותר מדליק למחר וא"כ דמים לו, אך אף אם השאלה בליל שמיני דעושה מדורה ושורפו כמ"ש תרע"ג מ"מ נראה בין כבתה מעצמה בין כבהו אחר בידים חייב לשלם:

וראי' ממתני' ב"ק סב: הניח חנוני נרו מבחוץ לת"ק חייב גם בנר חנוכה, וק' לר"ל דף כב. דאשו משום ממונו וכ' רש"י דקס"ד דלר"ל אם הדליק באש שאינו שלו פטור ועי' פני יהושע שם הא דנקט רש"י לשון קס"ד לאו דוקא דגם לפי המסקנא קיימא כן ואי נימא דנר חנוכה הוקצה למצותו ולכן יצא השמן מרשותו למה לר"ל חייב בנזקי אש הא אינו ממונו אע"כ דאף שהוקצה מ"מ הוי שלו. ואפי' בחמץ כ' בש"ע הרב בקונטרס אחרון או"ח תל"ה אות ב' דאסור ליטול בפסח בע"כ של הבעלים. ומכ"ש בנ"ח שאפי' ביום השמיני הי' יכול למכרו לאחר להדליקו למצוה. ואפי' ליכא אחר ג"כ הוי שלו וא"י אחר לקחתו:

והנה בכל איסור הנאה אי הוי שלו. בספרי חלק א. שו"ת סי' ח' אות ב' הבאתי ראי' דהוי שלו מרמב"ם פ"א מציצית הי"א ואין עושים אותם מצמר הגזול ולא משל עיר הנדחת וכ' כ"מ דטעם פסול הגזול כמ"ש סוכה ט. מדכ' ועשו להם משלהם ועיר הנדחת דכתותי מכתת שעורי' וציצית יש לו שעור למטה ולא כ' בעיר הנדחת משום דאסור בהנאה אינו שלו. וחד טעם הוא עם גזול וע"כ דאסור הנאה יש לו בעלים וכ"כ רמב"ם בפי' המשניות סוכה פ"ג באתרוג של ערלה דפסול משום דאינו פרי ולא קאמר הטעם דאסור בהנאה ואינו לכם. וכן כתבו ראי' מזבחים פח. אין מביאים נסכים ומנחות מערלה וכלאי הכרם

ואם הביא פסולים משום מצוה הבאה בעברה ומ"מ נתקדשו לפסול וע"כ דערלה וכה"כ אף דאסורים בהנאה מ"מ הוי קרבנו ולכן הוי קדשים פסולים. וכן ראי' מב"מ מז: גבי קנין חליפין בי' למעוטי אסור הנאה ואי אה"נ אינו שלו פשיטא דהא בעי' שיהי' הסדור שלו אע"כ דהוי שלו, וכ"כ ר"ן נדרים מז. ממתני' ב"ק קח: המדיר את בנו מנכסיו יתן לבניו או לאחיו ולוה ובע"ח באים ונפרעים דאע"ג דנאסרו הנכסים עליו מ"מ הם נכסיו עדיין וכ"כ ריטב"א סוכה ריש פ"ג ד"ה של אשרה דכל שהוא ברשותו של אדם ואין לאחרים בו שום זכות אף שהוא איסור הנאה לכם קרינא בי' וכ"כ שם לד. גבי ערלה ודף לה. ד"ה ושל וכ"כ מג"א תרמ"ט ס"ק כ' דאתרוג האסור בהנאה הוי לכם, ולדעה זו הא דאמרי' בחמץ שעשאו הכתוב כברשותו אינו חידוש כלל אלא מצינו בתורה כן כמ"ש פרמ"ג שם. ועי' ח"ס או"ח ק"פ מביא ראיות דאה"נ הוי שלו ומביא מב"ק צא: שורי הרגת וכו' בשור העומד להריגה וכו' ושור הנסקל אסור בהנאה מחיים הרי דשם בעליו עליו. ומחלק דכ"ז דוקא בכל אה"נ שאין מצוה לבערם אבל בחמץ דמצוה להשביתו וכל שעתא עובר במ"ע הוי אינו ברשותו וכ"כ מקור חיים סי' תל"א דחמץ שאני וכ"כ בית מאיר יו"ד רכ"א דאפי' לדעת ריטב"א סוכה הנ"ל דאה"נ הוי לכם מ"מ חמץ הוי אינו ברשותו מפני שחייב להשביתו והוי כרשות אחרים עליו וכ"כ בית שלמה או"ח צ' (דלא כפמ"ג הנ"ל), ועי' מנחת חנוך מצוה י"א אות א' ד"ה אבל דלמ"ד דהוי שלו אין אחר יכול לזכות בו שלא מדעתו:

ואף שהר"ן נדרים פה. ס"ל דאם נדר ואסר פירותיו על עצמו יכולים אחרים ליטלם בעל כרחו וכ"כ רשב"א שם. נראה דוקא שם כיון דבעצמו אסר נכסיו על עצמו הוי כהפקיר אותם, משא"כ בשאר אי' הנאה וע"כ צריך לחלק כן דאל"כ יסתור הר"ן דברי עצמו בנדרים מז. כמובא למעלה וכ"כ מחנה אפרים ה' זכי' מהפקר סי' ד'. ואפי' בנדר של עצמו חולק ביש"ש ב"ק פ"ט סי' ס"א על הר"ן דאין אחר יכול ליטול בע"כ דאף שאסר עליו מ"מ אינם הפקר וכ"כ מח"א שם. ונה"מ ער"ה חולק על מח"א דאף דיכול לתנו לבנו מ"מ כיון שא"י למחות בכל הבא ליטול הוי כיאוש:

אבל יש ראיות להפוך דאה"נ איני שלו. עי' תוספתא רפ"ה כלאים דכלאי הכרם מותרים משום גזל וצ"ע למה השמיטה הרמב"ם וכן בירושלמי סוכה פ"ג ה"א לולב אי' הנאה ל"א לכם משלכם הוא מקור דין רשב"א סי' תשמ"ו ומובא ברמ"א או"ח תרמ"ט ס"ב ומחבר יו"ד ס"ס רכ"א. ובת' רשב"א ח"ד סי' ר"ב מביא ראי' מירו' זה. וכן פשטות גמ' ב"ק עא: שוחט לעכו"ם לאו דמרי' קטבח. וכן שם מה. מכרו אינו מכור הקדישו וכו' ופי' רש"י דלאו ברשותי' דמרי' קאי וכ"כ רש"י סוכה לה. ד"ה לפי דאה"נ הוא הלכך

לאו שלכם הוא ועי' אס"ז כתובות ל: ד"ה מודה שהק' איך שייך קנין בחמץ ור"ן ע"ז מג. דהק' למה אם הגביה ישראל ע"ז אינה בטלה דהוי ע"ז של ישראל הא אסורה בהנאה ואין בה דין ממון ותי' דכיון שיכולה להתבטל ע"י גוי מצי זכי בה וכן בחמץ בפסח יש אופן לזכות, מבואר דשאר אה"נ אין בם זכי' וכ"כ רשב"א נדרים מז. גבי הדירו אביו דלא כר"ן שם וכ"כ אס"ז ב"ק כט: על שני דברים אינם ברשותו דהאור זרוע הקשה אמאי לא חשיב גם שור המועד דאף דאסור בהנאה הוי כאלו ברשותו. וכ"כ רש"י פסחים ו: דחמץ אינו שלו וכ"כ ריטב"א קידושין נו: על הקו' למה המקדש בערלה אינה מקודשת הא יכולה ליהנות באפר ותי' כיון דהשתא לית בהו דין ממון לא מהני דכי שריף להו לבערם לאו דידי' נינהו וכל הקודם זכה באפרם:

וקשה על שיטה זו מגיטין כ. כתב הגט על אי' הנאה כשר הא בעי שיהי' הנייר שלו כמ"ש שם אילימא משום דכ' וכתב ואיהי כתבה לי', ואה"נ הא אינו שלו, וי"ל כמ"ש צל"ח פסחים בהשמטות לפסחים פרק א' דף ו. שמה שכ' תוס' קדושין נו: במקדש באי' הנאה שאם היא יודעת שאין לה ליהנות ממנו אלא שלא כדרך הנאתו ויש בזה ש"פ מקודשת אין הכוונה שנחשב זה ממונו של המקדש אלא משום דבקדושין אין לחוש על נתינתו והעיקר שהמקבל, האשה תקבל פרוטה כמ"ש תו' שם ז:

בד"ה שתי, או דאף דאה"נ נפקע שם בעליו ממנו, מ"מ יד כל אדם שוים בו ליהנות ממנו שלא כד"ה ובעליו הראשון לא גרע מאחר וגם בעליו יכול לזכות בו עתה כזוכה מן ההפקר וא"כ הכא נמי י"ל דהבעל זוכה בו עתה ועי' חי' רי"ם אה"ע קכ"ד באריכות הרבה, גם י"ל לפי דעת הקונטרס מובא ב"י אה"ע ק"ב גט על דבר של הפקר כשר דהקפידא רק שלא יהי' משל אחרים אבל כל היכא דליכא בעלים אחרים רק של הפקר הוי שפיר ונתן ועי' ברית אברהם מובא פת"ש ק"כ סק"א וא"כ הכא נמי הפקר הוא:

וראיתי בבשמים ראש חדש סי' ח' שמביא ראי' דאה"נ הוי שלו מב"ק קי: דבעי רבא כהנים בגזל הגר יורשים או מקבלי מתנה הוו ונפ"מ כגון שגזל חמץ שעבר עליו הפסח אי יורשים היינו האי דירתי מורית ואי מקבלי מתנה, מתנה קאמר רחמנא דניתב להו והא לא קיהיב להו מידי) הרי דאף דהוי אה"נ מ"מ הו"ל בעלים דהא יורשים הכהנים החמץ מהגר. וכן מביא מקדושין יז: דהוכיחו בגמ' דגר את הנכרי אינו יורש ד"ת מדתנן גר ונכרי שירשו את אביהם נכרי וכו' ואי אמרת דאו' כי לא באו לרשותו נמי כי שקיל חלופי ע"ז שקיל הרי דאה"נ חשוב שלו דאל"ה כיון דע"ז לא ירש מידי דהו"ל כהפקר לגבי' ואינו שלו ול"ש לומר על המעות או על הפירות דחליפי ע"ז הם עכ"ד אבל אשתמיטתי' דברי הר"ן בע"ז הנ"ל דמהני זכי' בע"ז משום דאפשר בביטול וכן בחמץ בפסח ואין ראי' משם:

ועי' קצות החושן רע"ג סק"א דאפי' הפקר הוי רק כנדר ועודנו של הבעלים ולא יצא מרשותו רק איסור בל יחל רביע עליו ונה"מ חולק בסי' רע"ב סק"ג דהפקר יצא מרשותו קודם שבא ליד זוכה וכ"כ בסי' ער"ה וכן ח"ס יו"ד שי"ז חולק על קצה"ח דהפקר יצא מרשותו לגמרי:

וא"כ הכא בנ"ד הוי ס"ס. א) שמא הדין דאי' הנאה הוי שלו ואין רשות ליקח בלי דעתו. ב) ואפי' אי אה"נ אינו שלו מ"מ לש"ע הרב אין אחר יכול ליטול בע"כ. ג) ושמא אפי' תוך השיעור אם כבה מותר השמן כמ"ש ר"ן מובא בט"ז תרע"ב סק"א וכ"כ ה"ה פ"ד הלכה ה' (ועל ס' זה יש להשיב כיון דש"ע פוסק כשאלתות אין לצרף דעה זו):

והנה ענין הוקצה למצותו. בגמ' יש רק טעם לאי' תשמיש אצל נ"ח משום בזוי מצוה או היכר. ועי' ש"ך יו"ד ק"ח ס"ק כ"ז דחוץ עצי סוכה כל מוקצה למצוה הוא רק אי' דרבנן. וברושלמי ערלה פ"א ה"א דהקדש פטור מערלה דאינו לכם וכ"כ מל"מ פ"א משמיטה ה"א. אבל נטע למצות אתרוג חייב בערלה כמ"ש ירו' שם הרי דהוי לכם אף דהוקצה ועיי"ש ששאל לענין נר חנוכה אי נטעו אם חייב בערלה והשיב דפשיטא דחייב כיון דהוי רס דרבנן:

ועוד נ' דיכול בעליו לומר אני מצוה מן המובחר בעינא למיעבד והייתי מדליק שנית אף שכבתה אע"ג דמצד הדין פטור וכמ"ש ת' רש"ל סי' פ"ה וב"ח תרע"ג בשם א"ז דמצוה מן המובחר להדליק שנית וכ"כ ט"ז תרע"ג סק"י ומג"א י"ב. ואף דבב"ק עח: בעי רבא הרי עלי עולה והפריש שור ובא אחר וגנב מי פטר נפשי' בכבש או דילמא מצי א"ל אנא מצוה מן המובחר בעינן למיעבד ומסיק דגנב פטר עצמו בכבש ולא מהני טענת מצוה מן המובחר. אבל באס"ז בשם ראב"ד כ' דהספק הי' רק לענין הכפל אבל קרן משלם דמי דמי שור משום מצוה מן המובחר וכן התם מיירי רק כשאבד מן הגנב אבל אם אכלו משלם שור ואפי' אם נאמר דשם די בכבש, היינו דוקא שם משום דאין בו דין מכירה דשייך להקדש אבל הכא דיכול למכור את השמן לאחר פשיטא די"ל מצוה מן המובחר בעי' למיעבד ועי' הג"ה מרדכי כתובות פי"ב סי' ש"ז דבב"ק הטעם משום דהוי רק גורם לממון אבל אלו הי' שלו הי' חייב להחזיר שור ואין סתירה ממ"ש מהרי"ט אלגזי בכורות פ"ה אות נ"א בשם רדב"ז על דין הרמב"ם ספי"ב ממעשר המוכר פירות לחבירו ואחר שיצא מתחת ידו אמר ללוקח פירות שמכרתי לך טבלים הם שורת הדין שאינו נאמן והזהיר יחמיר על עצמו, שכיון שמטעם חומרא היא אם נאבד אין המוכר חייב לשלם לו דמצי לומר לא מפני חסידותך עלי להפסיד וכיון שמן הדין מותרים שאין המוכר נאמן ומשום שזה מחמיר על עצמו אין חברו חייב לשלם עכ"ל, דשאני התם דהי' מכירה כדין

אינו יכול לתבוע ממון בחזרה בשביל חומרא. אבל הכא אי רשות לחבירו ליטול שמן שלו ולבטלו ממצוה מן המובחר ובשביל זה הוי חסר ועי' מנחות עב. כמה חביבה מצוה בשעתה ודוחה שבת אף דדיעבד כשר בלילה ועי' ת' חכם צבי סי' מ"ה מענין מנוה מן המובחר. ומ"ש בשם ס' חסידים שמותר לסלק יריעת ס"ת אם אינה מהודרת ולהחליפה במהודרת הימנה. ומרש"י גיטין נג. גבי הכהנים שפגלו במקדש דכ' בד"ה חייבין שאף בנדבה חייבים לשלם דקשה בעינו שלא הקריב קרבנו שלהביא דורן הי' מבקש, אין ראי' לכאן. דאף דנדבה אין חיוב להביא מ"מ מצוה להביא קרבן ולא דמי למצוה מן המובחר דאל"כ למה בב"ק גנב פטור בכבש ולראב"ד הנ"ל ניחא:

מה שהביא המחבר מהפקר בטעות א"י מה זה ענין לכאן דהכא לא הפקיר כלל. ומה שהאריך בקו' שער המשפט סי' כ"ה סק"ב על הא דכריתות בשור הנסקל דכל המחזיק וכה משום דכבר הפקירו ולמה בטעה בדבר משנה חוזר הא כיון שנפסק הדין כבר הפקירו וזכה התובע בו. וי"ל דשאני הזמה דלא שכיח כמ"ש רא"ש ב"ק פ"י סי' כ"א ולכן לא אסיק אדעתו שישתנה הענין והפקירו. ועיקר התי' דבכריתות באותה שעה הב"ד הורו כדין משא"כ בטעה בדבר משנה שהי' טעות תיכף. ואף דבירושלמי ב"ק פ"ד ה"ח ר"ל אמר יאוש טעות הוא אבל ר' יוחנן י"ל דס"ל דזה לא הוי טעות כלל כיון דבאותה שעה הי' הדין כן, ועי' יו"ד שט"ו רמ"א סעיף א' ממהרי"א דאם נתן הישראל את ספק בכור לכהן בטעות על הכהן להחזירו לו. ולא אמרי' שהפקירו משום שהטעות הי' בשעת מעשה:

וק' מיבמות לה: החולץ למעוברת והפילה דר' יוחנן ס"ל דהחליצה טובה משום אגלאי מלתא למפרע ור"ל ס"ל דלא אמרי' אגל"מ, והם סותרים שיטתם בכאן. דהא בעת החליצה היתה מעוברת ואינה בת חליצה ומ"מ כיון דאחר כך הפילה אמרי' אגל"מ והכא אמר דאינו יאוש טעות משום דאין לנו אלא שעתו ובאותה שעה הורו הב"ד כהלכה שהשור יסקל ול"א אגל"מ. ור"ל בחליצה דל"א אגל"מ למה ס"ל בירושלמי דיאוש טעות הוא כיון שנתגלה אח"כ שהי' בטעות הא ל"א אגל"מ וצ"ע ויש לחלק.

ואם זה השני הדליק את השמן לנר חנוכה הוי שמן הגזול, ועי' בת' בית יצחק יו"ד ס"ס קמ"ה שנסתפק אי נ"ח בעי לכם וכ' דאין סברא דבעי' שיהי' שוה פרוטה ומביא מתוס' רי"ד דערבה ל"ב שיהי' ש"פ וה"ה בנ"ח ולענין לכם כיון דלולב ביו"ט שני לא בעי לכם ה"ה נ"ח ובשערי אפרים מסופק באה"נ אי יוצא בנ"ח הואיל דמל"ל נתנו ואי בעי לכם ודאי דאינו יוצא. הנה כל דבריו אלה לענין שמן האסור בהנאה אבל בשמן גזול אף אי נימא דל"ב לכם וא"צ שיהי' בו דין ממון מ"מ אינו יוצא משום מצוה הבאה בעברה:

וראיתי בת' שואל ומשיב מהדורא ג' ח"א סי' שמ"ט שכ' ג"כ בשמן הגזול דהוי מה"ב, אך העיר דבר חדש לפי מ"ש תו' שבת נח. ד"ה אע"פ דכפה שנתנתו לספר טהור מן המדרס אף שלא עשתה שום שנוי מעשה כיון דנאסר בהנאה עי"כ חשוב כשנוי מעשה והכא נמי כיון שנאסר בהנאה ע"י שהקצהו לנ"ח הוי שנוי וקנאהו ולא הוי מה"ב. אבל ק' דהא מפורש להפוך במתני' ב"ק צ"ו: גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, ואי נימא דאי' הנאה הוי שנוי וקנאו למה יכול לומר הרי שלך לפניך הא כבר קנאו. ולכאורה חשבתי לתרץ כמו שתי' רבה בב"ק סו: על יאוש כי קאמינא זה מתיאש וזה רוצה לקנות האי זה מתיאש וזה אינו רוצה לקנות וכמו כן נתרץ על שנוי דכיון שהגזלן אינו רוצה לקנות בשנוי זה לכן לא קנה ויכול לומר הש"ל, וכ"כ מחנה אפרים בחי' על רמב"ם פ"ב מגזלה הט"ו שאין שמים השברים לגזלן ואם רצו הבעלים ליטול הכלי השבור נוטלים והקשה ה"ה למה לא קנה הגזלן בשנוי מעשה ותי' מח"א דכיון שנשבר מסתמא אינו רוצה לקנותו וכמ"ש במרובה גבי יאוש האי אינו רוצה לקנות הרי דשנוי ויאוש שוים דאם אינו רוצה אינו קונה. אך ק' איך יפרנס המח"א רישא דמתני' גזל בהמה והזקינה משלם כשעת הגזילה וקנה בשנוי נימא ג"כ דהגזלן אינו רוצה לקנות אותה בשנוי זה דהוי לגריעותא. וגם בגזל חמץ עצמו שאמר רבה דלא קנה ביאוש משום שאינו רוצה הק' בגיטין לג: אי היזק שאינו ניכר הוי היזק ממונא מעליא בעי שלומי וכ' תו' שם ד"ה גזלן דכיון דשמי' היזק חשוב כאלו הוא ניכר ואין לך שנוי גדול מזה וקנאם הגזלן בשנוי ולא מצי אמר הרי שלך לפניך וכ"כ תוס' ב"ק מה. ד"ה השתא, הרי דאף דיאוש לא מהני שם משום שאינו רוצה אבל שנוי קונה אף נגד רצונו, וכ"כ כל:

נה"מ שנ"א סק"א דדוקא ביאוש בעי' רצוי הגזלן אבל בשנוי קני אף בע"כ:

וי"ל דדוקא בכיפה שנתנה לספר דנאסרה בהנאה ע"י דיבורה כ' תו' דהוי שנוי כיון דיש כח לדיבורה לעשות אי' הנאה אבל הכא שמעצמו נאסר כחמץ לא הוי שנוי, או י"ל דאיסור מטומאה לא ילפי' ודוקא בטומאה הוי שנוי אבל לא לענין קנין:

אך י"ל דבנר חנוכה ל"ח למצוה הבאה בעברה כיון דמצוה דרבנן היא וכמ"ש מקור חיים תנ"ד סק"א גבי מרור דרבנן וכ"כ שם בשם השאגת ארי'

ב) **ומדי** דברי בענין חנוכה אעיר על מה שכ' טורי אבן מגילה כט: אם חל ר"ח טבת בחול דר' דימי דס"ל קרו תלתא בחנוכה וחד בר"ח, גם בפלוגתא קמייתא בחל בשבת ס"ל כן דמקדים לקרוא בשל חנוכה ואח"כ ר"ח, והוא פלא דפשיטא דר' דימי אינו חולק על מתני' זבחים פט. דתדיר קודם. רק כל טעמו משום דמי גרם לרביעי שיבא ר"ח וכ"ז בחול אבל בשבת ר"ח קודם. (ויש עוד מעלה לר"ח נגד חנוכה דהוי מקודש, דר"ח דאו'

כמ"ש שבת כד. ופסחים עז. ותענית יז: ורמב"ם פ"ג נדרים ה"ט ואו"ח תי"ח ס"ד. וחנוכה דרבנן. ודאו' לגבי דרבנן הוי מקודש כמ"ש נו"ב קמא או"ח ל"ט וצל"ח ברכות נא: ופנ"י שם. והא דבשבת כג: נ"ח קודם לקדוש היום י"ל דמיירי שכבר התפלל וקה"י דרבנן):

סימן לו

י"ג אדר תרפ"ה היום ראיתי בס' אבני נזר או"ח תקי"א מענינא דיומא, ודבריו נפלאים.

באות א' מביא שי' בה"ג מובא בתוס' מגילה ד. ד"ה נשים דנשים מוציאות במגילה רק נשים אך לא אנשים משום דחיוב נשים מפני שהיו באותו הנס אינו אלא בשמיעה אבל לא בקריאה. משא"כ אנשים חייבים בקריאה אלא ששומע כעונה:

ודאי דקשה להבין מה חילוק בין קריאה לשמיעה ולמה אין נשים חייבות בקריאה. ובדוחק י"ל משום דזילא מלתא לאשה להוציא אחרים וכמ"ש תוס' סוכה לח. סד"ה באמת או כמ"ש האשכול ה"ב סי' ט' משום קול באשה ערוה לא הוציא אנשים:

ומ"ש באות ב' לבאר שי' בה"ג דק' בסנהדרין מד: דמק' והא אסתר פרהסיא הוי ומשני דקרקע עולם היא, וק' שהרי האשה חייבת ג"כ מלקות וחטאת וע"כ משום דההנאה הוי מעשה וכמ"ש תוס' ב"ק לב. ד"ה איהו. ותירץ ע"פ רמב"ם פ"ה משבועות הכ"ב דאף שידוע לחכמים שהשמש גדולה מן הארץ ק"ע פעמים מ"מ אם א' נשבע שהשמש קטנה מן הארץ אינו לוקה ואע"פ שאין הדבר כן מפני שאין זה ידוע לכל אדם ואינו כמי שנשבע על איש שהוא אשה, הרי דמה שאינו ידוע אלא לחכמים ל"ח ניכר לבני אדם הכא נמי מה שהנאה חשובה מעשה אין ידוע רק לחכמי התורה ל"ח מעשה בפרהסיא. וה"נ מה ששומע כעונה אי פרסום נס במה שהוא כעונה כיון שזה אין ידוע לכל ואף להשומע אם אינו חכם אין ידוע ולא הוי פרסום נס, וכיון דקריאה משום פרסומי ניסא לכאורה אין שום חיוב בקריאה רק בשמיעה שאם היו חייבים בקריאה לא היו יוצאים במה ששומע כעונה. אך יש בקריאת מגילה משום זכירת עמלק כמ"ש בירו' פ"א מגילה ה"ה שהיו מצטערים על תקנת המגילה דכ' אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר עד שמצאו כ' זכרון וכן במגילה ל. כי היכי דלא תקדום עשי' לזכירה דעמלק, ע"כ אף דמגילה די בשמיעה אך לזכירת עמלק צריך קריאה ושומע כעונה. אבל נשים שאינן בחיוב עמלק כמ"ש החנוך, וחוץ מזה זכירת המן דוגמת עמלק שאינו זכירת הנס רק מה שחפץ להרע לישראל ע"כ אין לחייב נשים משום שהיו באותו נס רק משום פרסום נס ע"כ אין חייבים בקריאה רק בשמיעה עכ"ד:

והנה מה שהק' מה מהני קרקע עולם הא ההנאה הוי מעשה כתוס' ב"ק, לק"מ דרק אם היא עושה ברצונה הוי מעשה וחייבת מלקות וחטאת משא"כ באסתר דאנוסה היתה

וכמ"ש תוס' סנהדרין שם ד"ה והא דמק' מיעל וכ' דא"כ דהנאה חשיבא מעשה א"כ גם באסתר הי' לו להקשות כן ועוד דנראה שיעל לא היתה אנוסה. מבואר דהטעם באסתר משום שהיתה אנוסה:

ומה שתי' המחבר דאף דהנאה כמעשה מ"מ ל"ה פרהסיא, קשה מאד דהא תו' בסנהדרין שם הקשו למה לא פריך והא אסתר ג"ע היא ותי' דקים לי' דמהני קרקע עולם לענין עריות. והא בג"ע לא בעי' בפרהסיא והדרא קו' מתוס' ב"ק:

ומ"ש לחדש דדין זה לא הוי פרהסיא, תמוה דאי נימא דדין הנאה כמעשה אין ידוע לרבים גם סברת אשה קרקע עולם אינם יודעים כלל, ואיך אפשר להעלות על הדעת דשנויי ערקתא דמסאנא הוי פרהסיא ויהרג ע"ז וחמור בעיני ההמון יותר מזנות אשה, הלא כלפי לייא, ודאי דאיסור עריות בין לאיש בין לאשה הכל יודעים וחמירא להו:

והראי' ממדת השמש אינו דמיון כלל, כי ודאי חכמת אצטגנינות ל"ה שבועת יוא כיון שאין נודע להההמון, אבל דבר שאסור מדאו' ידוע לכל וכמ"ש ה"ה ריש ה' אישות דרק אי' דרבנן לא מיזהר זהירי בי', וכמ"ש גיטין סג. אדם יודע שאין שליחות לקבלה וגמר ונתן לשם הולכה ובכמה מקומות, ובודאי דעיקר תלוי אם ידוע להמון ירמ"ש רמב"ם פי"ב מעדות ה ה"א:

והדמיון לשומע כעונה דאם הי' הקריאה מצוה ל"ה בשמיעה פרסומי ניסא. איני מבין מה אמר מר, דא"כ למה אם עיקר מצוה בשמיעה, הוי שמיעה פרסומי ניסא. ב) ודאי שאם אחד קורא והכל שומעים, הוי יותר פרסומי ניסא, מאם הכל קורים ביחד וראי' ממגילה כא: דמחדש דאפי' עשרים קורים יוצאים, אבל עדיף יותר אלו היו שומעים. ופשוט שכיון שהדין דשומע כעונה דהוי פרסומי:

ומה שמחדש דמגילה די בשמיעה אלא שבעי' קריאה משום זכירת עמלק דכ' בו זכרון זה לא שייך בנשים. תמוה מאד, דזכירת עמלק חייב רק בפ' זכור אבל המגילה אף שיש לה שייכות לעמלק מ"מ הוי רק טפל ואין זה עיקר כוונת המגילה. ב) ומ"ש דהיכא דכ' זכרון אין יוצא בשמיעה, יש ראי' להפוך משופר דכ' זכרון תרועה וכמ"ש ר"ה כח: ומ"מ עיקר מצוה בשמיעה ולכן מברכים לשמוע כמ"ש בת' פאר הדור לרמב"ם סי' נ"א. ג) וגם על קריאת מגילה אמרי' בריש מגילה ב: אתקש זכירה לעשי' וכן שם יז. מה עשי' למפרע לא אף זכירה כן, הרי דקריאת המגילה מקרי זכירה וא"כ למה יוצא בשמיעה מ"ש מזכירת עמלק, וכן שם י"ח. מדמי אהדדי זכירת מגילה לזכירת עמלק ומנלי' לחלק ביניהם:

ב) **שם** סי' תק"ט כ' דנשים פטורות ממצות זכירת עמלק דהוי מצוה שהזמן גרמא דאסור להרוג את עמלק בשבת ולכן פטורות גם מזכירה (עי' שם ארי' יו"ד סי' י"ד, לז. נ"ג). עי'

מנחת חנוך תר"ג דזכירה אין זמן גרמא, גם מ"ש דאין כאן לאו עי' מנ"ח שם דיש לאו דלא תשכח. וגם על מחיית עמלק כ' מנ"ח תר"ד שאין הזמן גרמא. ועי' דברי ישכר סי' קמ"ט ד"ה ואפי' וד"ה ועיין דמ"ש בסוטה מד: למלחמת מצוה אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה, היינו שהחתן יצא מחדרו אפי' שהכלה כבר היא בחופתה אבל לא שהיא תצא למלחמה:

ג) **שם** סי' תקל"ה. באות א' מקשה למה מברכים על מצה ומרור על אכילת, הא הרמב"ם פי"א מברכות כתב דעל מצוה שעושה לעצמו מברך בלמד. היא קו' ראב"ד שם הט"ו:

ועיי"ש אות ב' דמק' בזבחים צד: צה. בגד שיצא חוץ לקלעים קורעו בגד אמר רחמנא דמשייר כדי מעפורת וכו' שייר בה כדי מעפורת חבור הוי מדרבנן ופרש"י אבל מדאו' טהורה ומותר להכניסה משום מצות כבוס, ותמה מר"ה לב: שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום משום דיו"ט ט עשה ול"ת ואפי' שבות דרבנן נמי כיון דבדאו' לא דחי א"כ הכא נמי כיון דאיו עשה דוחה ל"ת שבמקדש בדרבנן נמי לא ידחה ולק"מ דהטעם משום דאין שבות במקדש ואין גוזרים גזרות במקדש עי' ספרי חלק א' סוגיא נ' אות ח' ד"ה ולכאורה וד"ה אבל וד"ה וכן:

ומה שהקשה באות י"ב של מנחות ע. דאי גחין ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם ופרש"י ול"ה אכילה. הא בכתובות לא. אפשר לאכילה בלא הגבהה דאי בעי גחין ואכיל, ל"ק דפשוט הכוונה דדוקא אכילה במחובר ל"ח אכילה ובטלה דעתו וכמ"ש שם תלוש עבידי אנשי דאכלי הכי במחובר לא עבידי אנשי אכלי וכמ"ש רש"י שם, ומ"ש רש"י סוכה לז: ד"ה אבל דאם אכלו במחובר אין לך תלוש גדול מזה היינו דמקרי תלישה אבל לענין אכילה בטלה דעתו ילא שמי' אכילה וכמ"ש בכור שור שבת עג: ועי' מג"א של"ו סקי"א וש"ע הרב שם סט"ז ונשמת אדם ה' שבת כלל י"ב סי' א':

ועיי"ש אות י"ח י"ט דמחדש שצריך לאכילת תרומה הגבהה ואם לא היתה הגבהה כתקנה לא קיים המצוה וה"ה באכילת פסח וקדשים. ובפסחים קכ: אמר רבא אכל מצה בזה"ז אחר חצות לראב"ע לא יצא כיון דאתקש לפסח כפסח דמי ולכן גם מצות אכילת מצה מתחלת משעת הגבהה ולכן כמו בלולב מברכים בעל משום מדאגבי' נפיק בי' ה"נ במצה ומרור ופסח שא"א לברך עליהם קודם שהם בידו וכבר התחילה המצוה בהגבהה והברכה קאי גם על מה שכבר הגבי' ע"כ מברכים בעל. וכל זה מוזר מאד ולא מצאנו גם רמז דבעי' הגבהה ואף לסברתו דמצה אתקש לפסח אבל לא מרור ולמה גם מרור מברכים בעל. והדבר פלא:

סימן לז

שושן פורים. כבוד גיסי הרב החריף ובקי מ' יעקב מאקובר בסוסנובצא.

מה שכ' לי כ"ת בענינו של יום בשנוי מנהגים בהחזרת ס"ת לארון הקודש אם לפני קריאת המגילה או להחזיק את הס"ת עד אחר כלות מקרא מגילה כמ"ש תוס' מגילה ד. ד"ה פסק. ובש"ע לא נזכר מזה דבר, והביא את הג"ה מיימוני בסוף ה' מגילה שכ' להפוך מתוס', שמעמידים את הס"ת לארון מיד קודם מקרא מגילה, וכתב מר כי אין זו מחלוקת מיוחדת בפורים רק תלוי במנהג בכל יום קריאת התורה אי מחזירים את הס"ת לפני אשרי ובלצ"ג או אח"כ, והמקור בטור או"ח ס"ס קמ"ט שהביא שני המנהגים ובס"ס כ"ה כתב המחבר כמנהג ספרד להחזירה אחר אשרי ובלצ"ג ורמ"א כ' מנהג אשכנז להחזירה לפני אשרי, וא"כ הכא בפורים דעת תוס' הנ"ל כמנהג ספרד ודעת הג"ה מיי' כהאשכנזים, ולכן מחזירים את הס"ת לפני קריאת המגילה כמו שנוהגים בני אשכנז תמיד:

לכאורה דבריו נכוחים, ומש"ה לא הביא בש"ע בפורים את המנהג, כי סמכו על ה"ש באו"ח ס"ס כ"ה, וכמו שבסי' קמ"ט ס"א אזיל המחבר לשיטתו כמ"ש מג"א סק"א וכן בסי' תכ"ג ס"ג אומר אשרי ובא לציון ומחזיר ס"ת למקומו, ורמ"א אינו מגי' עליו כלום:

ואשר הביא מהג"ה מיי', עי' שם, במנהגי ט"ב שכ' ג"כ שמחזיר שם הס"ת קודם הקינות ואשרי:

והנה כ"ת מתפלא על ס' משנה ברורה תרצ"ג שהביא בשם בית מאיר דאין הלכה כתוס' הנ"ל שיאחז הס"ת בידו בשעת קריאת המגילה מפני שלא יוכל לכוון לשמוע המגילה כמ"ש ברכות כג: דאסור להתפלל וס"ת בידו, וה"ה במגילה. ותמה מר למה לו לאחזה ביד הא יכול להניחה על השלחן וכמו שמניחים את הס"ת בר"ה בשעת תקיעות:

לק"מ כי אין שום נפ"מ בין אם יאחזנה בידו או יניחנה על שלחן, דפשיטא דאסור להניחה בלי שמירה ומוטל להשגיח עלי' שלא תפול ותבא לידי בזיון וע"כ מפני שלבו עלי' לשמרה וטריד לא יוכל לכוון לתפלה או למגילה. והא דמניחים אותה בשעת התקיעות י"ל משום דזמן מועט היא לא חששו. משא"כ מגילה דהוא נוסח ארוך. אך קשה למה התירו תוס' לאחזה ביד בשעת המגילה הא לא יוכל לכוון למקרא מגילה, ומ"ש ד"מ או"ח קמ"ז אות ה' דביום שקוראים בשני ס"ת אנו מוציאים שניהם בבת אחת ותופסים האחת עד אחר שקראו בראשונה, י"ל בקריאת התורה אין חשש אף אם לא יכוון ויגרע שמיעת איזה תיבה:

ויי"ל טעם התוס' ע"פ מ"ש בר"ה כז. ומגילה כא: אף דתרי קלי לא משתמעי ואין האוזן יכולה לשמוע, מ"מ בהלל ושופר ומגילה כיון דחביבה עליהם יהבי דעתיי' ושמעי, הכא נמי אף דטרוד בשמירת ס"ת, מ"מ מפני חביבות המגילה יתן דעתו ויתאמץ לכוון, וטעם זה שייך גם בתקיעות שכ' טור תקצ"א ורמ"א ס"ס תק"ץ שתוקע. ואח"כ מחזיר הס"ת:

אבל קשה להסכים כמ"ש כ"ת דדין זה בפורים תלוי בשנוי מנהגים בכל השנה, כי בפרדס לרש"י סי' קנ"ה בט"ב כתב דמחזירים הס"ת לפני הקינות ואשרי וא"כ מנהגו כהאשכנזים, ובפורים כ' בסי' ר"ג וז"ל מקרא מגילה כהלכתה ומחזיר ס"ת לתיבתו ויש שמחזירים אותו תחלה ושוב חוזר וקורא את המגילה ורשות בידך הוא עכ"ל, והלא דבר הוא שהכא בפורים הרשות נתונה לעשות כרצון איש ואיש ולמה ישנה ממנהג של כל השנה, וגם רחוק בעיני שמ"ש תוס' במגילה הוא ע"פ מנהג ספרד שלא כדרכם:

וע"כ נראה שהחזרת ס"ת לפני המגילה או אח"כ אין תלוי כלל בשנוי מנהג ספרד או אשכנז, והיא פלוגתא אחרת. בירושלמי מגילה פ"ד ה"ה ובפי"א ממס' סופרים ה"ג מובא בד"מ קמ"ז ה' ומג"א סקי"א ר' יוסי הוה מפקד וכו' וכד אינון תרתי תהא מוביל חדא ומייתי חדא היינו ביום שיש שני ס"ת יכניס תחלה הראשונה ואח"כ מוציא השנית, ובד"מ שם כ' דהמנהג אינו כן אלא מוציאין שניהם בבת אחת ותופסין האחת עד אחר שקראו בראשונה ואז לוקחים השני' וכ"כ ברמ"א (ובטעות מצויין על זה א"ז בשם ירושלמי, כי אדרבה זה נגד הירושלמי) ותמה במג"א ובבאור הגר"א למה עושים להפוך מהירושלמי, ואולי י"ל משום טורח צבור להמפי אחר הקריאה על הוצאה והכנסה, ועי' פמ"ג אשל י"א בשם פר"ח מ"ש מיומא ע. וניתי ס"ת אחריתא ועי' נחל אשכול ח"ב סי' כ"ב אות כ"ה:

וקריאת המגילה הוי כקריאת ס"ת אחרת וכמ"ש מגילה ז. ר"א המודעי אומר כתוב זאת וכו' בספר מ"ש במגילה וקיי"ל כן ומש"ה אסתר מטמאה את הידים. ולכן כ' תוס' במגילה שאוחז הס"ת בידו כמנהג שכ' בד"מ בכל פעם שיש בו שני ס"ת. והפרדס מביא שתי דעות. חדא כירושלמי וחדא כמנהג, וההג"ה מיי' שכ' להכניס ס"ת תחלה הוא כא"ז בשם הירושלמי, ואל תטעה שהמג"א קמ"ז סקי"א מביא מהג"ה מיי' דאין מסלקים הראשונה דלא כירושלמי, כי זה אינו הג"ה מיי' רק הג"ה מנהגים, והיא הגהות ר' אחזיק טירנא, ובאמת שם במנהגי שבת אות נ"ז כותב שם לשון זה שהביא מג"א. ובבאור הגר"א סקי"ג קוראו על שם מהרי"ל:

והנה כ"ת כותב שהאחרונים נתחבטו בענין זה ואני א"י מי בעלי דברים ולא ראיתי מי שמדבר בזה:

יורה דעה

סימן לח

אודות שוחטים שחתמו כתב איסור שלא ישחטו בעיר בלי הסכמת איזה אנשים ואח"כ שחטו. ופרטי הדברים יבוארו מתוך התשובה:

א) **שבועה** ונדר בכתב אין בו ממש כמ"ש כנסת הגדולה יו"ד סי' ר"י בשם כל גדולי הפוסקים ובכללם מרן הב"י, וכ"כ רדב"ז ח"ג תר"ה ומבי"ט ח"א סי' ר"מ ומהרי"ט ח"א י"ד וח"ב יו"ד סי' כ"א, וכ"כ בלחם רב שכן הסכימו רבני צפת מהר"ם אלשיך ור"י בי רב ובעל שיטה מקובצת, ורשד"ם יו"ד סי' פ' שכתב לאיסור חזר בו בסי' קי"א מפני שרבו עליו חבריו והתירו, וכ"כ ת' רמ"א סי' ק"ה וחכם צבי נוספות סי' א' אות י"ב וכ"כ ברכי יוסף או"ח תפ"ט ושב יעקב יו"ד מ"ס ושבות יעקב ח"א או"ח סי' ו'. והגי"ה מהר"ש איגר יו"ד ס"ס רכ"א, ות' הרי"ם יו"ד י"ג ואבני נזר יו"ד סי' ש"ו כתב שדבריו אלו עיקר, ונפש חי' יו"ד פי' ס"ח ודברי ישכר סי' צ"ג וחיים של שלום ח"א סי' ס"א ות"ב סי' ק"ה:

ועי' נו"ב קמא יו"ד סי' ס"ח דאפי' למ"ד דמהני שבועה בכתב כל זה רק אם הוא כתיבת יד הנשבע אבל אם הוא כתב יד איש אחר ורק החתימה שלו לכ"ע לא מהני, וכ"כ בית שלמה יו"ד ח"א סי' ה'. ואף דנו"ב תנינא יו"ד קמ"ה כתב להפוך, עי' בית שלמה יו"ד ח"ב סי' פ"ז שדבריו הראשונים עיקר וכ"כ שם בח"א סי' ג' וכ"כ חסד לאברהם ח"ב יו"ד סי' נ' ונ"ב דאם אחר כותב אין חשש לדברי הכל וכ"כ בס' תשובת עגונה מהמגיד מקוזניץ דף 56, ועי' דברי מלכיאל ח"א סי' פ"ח סק"כ דגם לנו"ב תנינא הנ"ל המחמיר. הכוונה רק לענין חיוב ממון אבל על איסור השבועה גם לדעתו אין בה ממש:

ב) **והנה** אלו מצוה לסופר לכתוב כן קבלת נדר ושבועה, י"ל דתלוי אי שייך שליחות בנדר ושבועה. ודעת נו"ב קמא יו"ד סי' ס"ז דחל. אך בתנינא יו"ד קמ"ז מפקפק בזה. וידוע מ"ש טוח"מ סי' קכ"ד ור"ן שבועות רפ"ד בשם ירושלמי סנהדרין פ"ג וכי אנטלר נשבע. וכ"כ ב"י או"ח ס"ס תל"ד דלא שייך שליחות בזה והדברים עתיקים, אך הכא בנ"ד אין נפ"מ בזה דהשוחטים לא צוו לכתוב כתב כזה ולא עשו שליח:

ג) **וגם** אפי' היינו אומרים דשבועה בכתב מהני כמו בשטרי קנין מ"מ הכא הוי רק שטר ראי' כיון שכתוב בסוף "וחת"י תהא ראי' על קבלתנו" הרי שאינם מקבלים נדר בחתימה זו ואינה אלא לראי' בעלמא ולא לקבלה ודאי דלא מהני וכמ"ש בית שלמה יו"ד ח"ב סי' פ"ז וכ"כ אבני נזר יו"ד ש"ו אות ל"ו:

ד) **ואף** שכ' שם שוחת"י לראי' על קבלתנו בשפתי פינו' וא"כ אף דנדר בכתב לא מהני וגם שכ' דהוי רק שטר ראי' מ"מ הא הודו בזה בחתימתם שקבלו עליהם בפיהם ממש,

הלא אין זה כתיבת ידם רק מה שכתב איש אחר שלא בפניהם כלל והשוחטים אומרים שלא קבלו בפיהם שום נדר ואיסור ולא קראו את הכתב וגם לא נקרא בפניהם, רק שחתמו לבד, והם נאמנים ע"ז שלא קבלו ולא קראו וכמ"ש נו"ב קמא חו"מ ל' אות י"ג וז"ל ומ"ש הבוררים שסמך על הסופר והאמינו ולא קרא השטר אדרבה היא חובתו כיון שלא קרא נתרצה להתחייב בכל עיי"ש, הרי שדעתו שנאמן שלא קרא אלא שדעת נו"ב דאפי' אם האמת כן שלא קרא מ"מ כיון שחתם נתחייב וכמ"ש בחו"מ מ"ה ס"ג. אבל חלק עליו בקצה"ח ס"ס ר"ז דל"ש נאמנות רק במה שבינו לבין חברו בדיני ממונות אז מהני חת"י אף שלא קרא אבל מה שבינו לבין שמים כשבועה דאינה עושה קנין אלא איסור אם באמת לא קבל עליו אין כל חשש איסור וכ"כ בבית שלמה יו"ד ח"ב ס"ס פ"ז דמי שאומר שלא קרא הכתב נאמן. ואין לומר דכ"ז בנדר ושבועה שבינו לבין עצמו אבל בשבועה לטובת חבירו אינו נאמן כמ"ש ש"ך יו"ד רל"ב סקכ"ה לענין טענת אונס, ז"א דדוקא גבי אונס כ' ש"ך כן משום דאונס לא שכיח אבל הכא נאמן. וכ"כ בדברי מלכיאל ח"ג סי' ע' ד"ה ע"ד. ועי' דברי מלכיאל ח"ב סי' ט' אות מ' דאדם נאמן על עצמו שלא קבל וכל אדם נאמן על עצמו כמאה עדים באיסורין ממילא יכולים לסמוך עליו כל העולם ולאכול משחיטתו וכמו כל האיסורים שנאמן אף לאחרים:

ה) **ויותר** מזה כתב בת' הרי"ם יו"ד י"ג ד"ה ומה דנאמן מה שאומר שלא נשבע אף נגד ע"א, ואף לעדות העד שקרא הכתב עמו ג"כ פשוט דמה שקורא לידע מה כתוב בו כמו שהעיד העד שאמר לו "ראה על מה אתה חותם", מבואר מלשונו שהי' הקפידא על החתימה אבל אם לא היתה הקריאה לשם קבלת שבועה אינה קבלה ובפרט שהכתב של אדם אחר וכ"כ בבית שלמה יו"ד ח"א ו' וז"ל ואף שכתב כ"ה שהם, קראו הכתב קודם שחתמו אם לא נתכוונו בקריאתם לשם שבועה לאו כלום היא כדאיתא בירושלמי ריש נזיר וכו' עיי"ש:

ו) **ואפי'** אם אותו האיש שנתן להם את הכתב לחתום יכחישם ויטעון שקראו הכתב בפיהם, הם נאמנים שלא קראו כמ"ש מהרי"ט ח"א ס"ס י"ד דאפי' נגד עדים שחתמו שנשבע הוא נאמן שלא נשבע משום דאדם נאמן על עצמו כר' יהודה בכריתות יב. וכ"כ שם סי' נ"ג וח"ב יו"ד כ"א וכ"כ חכם צבי נוספות סי' א' אות י"ב דנאמן שלא נשבע ואפי' עדים הנוגעים מעידים כנגדו וז"ל וכיון שיש להם איזה הנאה בדבר שוב אין עליהם תורת עדות אלא תורת בעלי דבר ואין בדבריהם ממש וכ"כ ת' משיב דבר יו"ד ס"ס ד' וז"ל כ"ש כשאומר שלא קרא ואין לחוש למה שאומר הרב שיביא עדים כשרים שקרא

בפיו לע"ע לא הביא. ואדם נאמן על עצמו בכאלה עכ"ל, ועי' עוד שם סי' ה' ד"ה שנית וד"ה ובהא:

ו) **והנה** בתה"ד סי' שכ"ו כ' אם כתב בשטר שנשבע אף אם חברו מודה לו שלא נשבע ונותן אמתלא נאמן ואין חוששים שמא נשבע שלא בפניו, והובא ברמ"א יו"ד רל"ב ס"ס י"ב. ועיי"ש בפי' הגר"א סקל"ו דהיינו שמברר בעדים שלא נשבע. אבל אין מובן כלל, דמ"ש בתה"ד אם יוכל ראובן לברר ולהסביר אין הכוונה בעדים רק לברר טענותיו על שמעון שרמהו, ואולי ט"ס הוא בהגר"א והסמ"ע ע"ג סקי"ח הביא דברי תה"ד וכ' דאם כתב שנשבע בפועל לא מצי להתנצל שלא נשבע. ולכאורה דבריו הם נגד מ"ש בתה"ד דשם כ' בפירוש שנשבע ומ"מ כ' תה"ד דנאמן שלא נשבע אם יש לו אמתלא ומה בכך שהוסיף תיבת בפועל:

והנה גם בש"ך יו"ד רל"ב סקכ"ח מביא דברי סמ"ע אלו וכ' דמ"ש אם נשבע בפועל קאי היכא שאין התובע מודה. וע"כ דסמ"ע וש"ך ס"ל דכל דברי תה"ד שנאמן שלא נשבע קאי רק אם התובע מודה, וגם מ"ש תה"ד בסוף אבל לענין דינא אם יטעון שמעון נשבעת לי כאשר הודית בחת"י לפרוע לי בלי שום טענה והודאת בע"ד כמאה עדים דמי לענין ממון ואפי' טענת אונס לא תוכל לטעון, בזה צריך לדקדק אם טענתי' טענה או לא עכ"ל, הם מפרשים דמיירי ג"כ שהתובע מודה לו שלא נשבע אלא שטוען יהי כן אפי' שהאמת שלא נשבעת מ"מ חתימת ידך תחייב אותך והודאת בע"ד היא דאדם יכול לחייב א"ע בהודאתו אע"פ ששניהם מודים שאינו חייב כלום, וכמו שמפורש בת' מהר"ם פדוואה סי' נ' עיי"ש:

אבל לא אכחד כי בלמדי את סי' זה בתה"ד חשבתי כי הך סיפא מיירי דהתובע מכחיש וטוען שהנתבע נשבע באמת וע"ז קאמר התה"ד דאף דלענין השבועה אדם נאמן שלא נשבע אם נותן אמתלא ואין בזה איסור שבועה, אבל מ"מ י"ל שיש לו עליו תביעת ממון כיון שס"ס חתם כן והודאת בע"ד מהני, ובזה מסופק וכ' דצריך לדקדק אם טענתו טענה, והשתוממתי בראותי שהמהר"ם פדוואה מפרש להפך:

אבל הלא כדעתי מפרש בבאר הגולה יו"ד רל"ב סעיף י"ב, דרמ"א כתב שם וכ"ש אם האמת שלא נשבע, וע"פ הפשיט אין הבנה לדברים אלו וכ' באה"ג דהפי' שגם התובע מודה שלא נשבע רק שכתב לבד, וא"כ ע"כ דברישא מיירי אף אם התובע מכחישו ואומר שנשבע ומ"מ הנתבע נאמן, והוא כפי' מהר"ק בת' מהר"ם פדוואה שם, וכן פי' ט"ז חו"מ ע"ג ס"ו עיי"ש, וכן כ' הפי' בנו"ב קמא חו"מ ל' אות י"ג ד"ה והנך עיי"ש וכ"כ

ת' רמ"ץ יו"ד סי' ס"ה, ועי' בת' הרי"ם סי' י"ד בפי' הך וכ"ש שברמ"א. ולפלא שלא הביא פי' באה"ג:

וס"ס מוכח דהתה"ד מאמינו שלא נשבע רק אם נותן אמתלא ודלא כמהרי"ט הנ"ל דנאמן בלי אמתלא, ואולי רק מפני שהי' נוגע לענין ממון וצ"ע:

ח) **והנה** ראיתי בת' מהרש"ם ח"ג סי' מ"ח שמביא דברי מהרי"ט הנ"ל והתה"ד והסמ"ע וכ' לפקפק בד"ה והנה, למה מהני אמתלא נגד הכתב. הא נגד מעשה לא מהני אמתלא. ואינני מבין דהא כ' ש"ך יו"ד קפ"ה סק"ה דאמתלא טובה מועילה אפי' נגד מעשה, וזה ימים רבים הבאתי ראי' לזה מכתובות יח: שהקשו והאמר ר"ל עדים החתומים על השטר וכו' הרי דדחו בגמ' דמש"ה אינם יכולים לחזור נגד חתימתן שבשטר רק משום כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד, אבל לולא כן היו יכולים לחזור מחתימתן משום שאומרים שהיו אנוסים מחמת נפשות, הרי דאמתלא טובה מהני אפי' נגד חתימה דהוי מעשה, ועוד ראי' מכתובות קט: דעשאה סימן לעצמו אפי' בשטר לא אבד את זכותו אע"פ שעשה מעשה מפני שיכול לומר אי לא עבדי לי' הכי לא הוי מזבין לה נהלי וכו' ועי' בספרי חלק א' שו"ת סי' י"ד ד"ה וראי':

ומ"ש מהרש"ם בד"ה ומה דהיכא דנתחייב מכח הודאתו ע"פ חתימת ידו לא מצי לומר לא נשבעתי, תמוה דהא במהרי"ט ח"א י"ד היתה חתימתו בשבועה וע"ז כ' דנאמן לומר שלא נשבע וכן בחכ"צ הנ"ל טען נגד חתימת ידו. וכ' דנאמן:

ומה שהק' מהרש"ם על מהרי"ט מריטב"א מכות ב'. דדוקא גבי קרבן דכ' או הודע אליו האמינתו תורה יותר מעדים משא"כ בעלמא, לק"מ דריטב"א מתרץ קו' תו' שם על גלות דלא שייך אדם נאמן משום דתלוי בב"ד שעליהם מוטל לחייבו גלות כמ"ש רמב"ם בספר המצות רכ"ה וריש פ"ה מרוצח. ומשא"כ בחטאת אף דתלוי בב"ד למשכנו כמ"ש תו' כריתות יב. סד"ה או, מ"מ כיון דכ' או הודע הוא נאמן נגד עדים. אבל בדבר שאינו נוגע לב"ד כאיסורים, פשיטא דנאמן, וראי' מטהרות פ"ה מ"ט ב' אומרים נטמאת וכו' חכמים אומרים הוא נאמן אף דשם אין החקירה על הקרבן אלא לענין הטהרה, ומ"ש בכריתות שם ר' יוסף לא אמרו אלא לעצמו, היינו שלא לזלזל בטהרות, ודברי ר' יוסף הן דברי התוספתא מובא בר"ש טהרות שם, ועי' רמב"ם ספט"ו מהאה"ט וכ"מ וצ"ע:

ט) **שנית** אין נדר חל על שחיטה דהוי דבר שאין בו ממש רק אם אומר יאסרו ידי לשחוט כמ"ש שעה"מ פ"ג מנדרים, ואף דגם בדבר שאין בו ממש יש בו בל יחל מדרבנן כמ"ש נדרים טו. אבל הכא על אחרים א"י לאסור דהוי דשלב"ל כמ"ש בנדרים פה: ור"ן ד"ה

אלא יאסור וש"ך יו"ד ר"ד סקי"ט, וא"כ אין על הבשר כל איסור וכ"כ בית שלמה יו"ד ח"א סי' ג' (דף ו:) ובאר משה דף קלא: וחיים של שלום ח"א סי' ס"א ד"ה ומה:

י) **עוד** פשוט בנדון זה דהוי נדרי אונסין ולא מהני כמ"ש שבועות כו. האדם בשבועה פרט לאנוס ומתני' נדרים כ: נדרי אונסין התירו חכמים. והכא היו השוחטים מוחזקים שנים רבות בפרנסתם, ופשיטא שאסור לרדת לחייהם וכמ"ש ריב"ש סי' רע"א ד"ה שנית מי שהחזיק בדבר אפי' מעצמו אין נוטלים הימנו ומי שעושה כן נקרא רשע. וכיון שחמסו את לחמם ופרנסתם וע"י אונס הוכרחו לחתום על כל מה שהציעו לפניהם אין זה נדר כלל וכ"כ בתשו' ר' בצלאל אשכנזי סי' כ"ה מובא בת' מהר"י כהן ח"א יו"ד ג' שבועה שנשבע כי נפל פחד הקהל עליו לא מהני, וכ"כ שם מהדורא תנינא יו"ד נ' בשם בית יעקב סי' ו' שבועה ע"י כפיית הקהל אינה שבועה וכ"כ חסד לאברהם ח"ב יו"ד נ"א בעובדא שהכריחו הקהל את השוחטים לחתום איסור שאין לך נדרי אונסים גדול מזה שאנסו אותם בני העיר שלא כדין לקבל עליהם שבועה ונדר וכ"כ חיים של שלום ח"א סי' ס"ג וכ"כ אגודת אזוב מדברי יו"ד סי' י"ח, ואף דאפי' בנדרי אונסין צריך שיבטל בלבו כמ"ש נדרים כח. שיאמר היום. אך מהרי"ט ח"ב חו"מ נ"ב ד"ה ויראה כתב דהיינו דוקא שאין האנס מכריחו על השבועה אבל אם נאנס על השבועה עצמה, היא בטלה אף שלא בטל בלבו, וכ"כ מהר"ם לובלין סי' י"א דאם האונס על השבועה אפי' לא בטל בלבו אין השבועה כלום, וכ"כ נפש חי' יו"ד סי' פ"ד ד"ה והנה, ואף דהש"ך יו"ד רל"ב סקמ"ד אינו מחלק בכך מ"מ בנדון זה שלא קבלו בפיהם רק בחתימתם בודאי יש לסמוך על הפוסקים הנ"ל דאף בלי בטול בלב הנדר אינו כלום:

יא) והובא לפני פתשגן הכתב שעליו חתמו השוחטים, והנה הסופר לא כתב לשון קבלת נדר הננו מקבלים עלינו איסור רק אסור, לנו לשחוט. ולשון זה אינו נדר רק הודעה בעלמא ותו לא. ואף שבסוף הכתב סיימו כל זה קבלנו עלינו" הוספה זו אינה אומרת כלום ואינה מחדשה דבר רק מבארת ומודיעה שאמרו לשון הראשון שאינו כלום:

יב) **ומה** שמפטפטים בעלי הצד נגד השוחטים מענין תקנות הקהל, הוא הבל הבלים, מקור לזה הוא יו"ד סי' א' סעיף י"א ושם כ' אם הטילו הקהל חרם וכו' י"א ששחיטתו אסורה וצריך לזה אלו התנאים. (א) שהטילו דוקא חרם, וש"ך סקל"ח שכתב אפי' בלי חרם מ"מ צריך שהקהל התנו שיהי' אסור בדיעבד כמ"ש מפורש, וכ"כ תבואת שור שמ"ח סי' ב' כ"ב ובש"ע הרב סי' א' סעיף נ"ג, והוסיף דבעי' דוקא למגדר מלתא. (ב) שו"ת הרב סי' ח' בסוף הש"ע כל זה אם התקנה היתה במלתא דאסורא ולא על דבר שבממון. (ג) משפט שלום הובא בדרכי תשובה סי' א' אות ר"ח דוקא אם נעשית התקנה

ברוב דעות הלומדים שבעיר. (ד) עוד שם ובנין עולם מובא בדר"ת גם אף במלתא דאי' בעי' שיהי' כל אנשי העיר ביחד. (ה) ואפי' אם היו כל אלה התנאים כ' פרי חדש סי' א' סקל"ח דבהפסד מרובה שרי:

וכל זה הי' שייך אם הי' לנו עסק עם תקנות הקהל שבאו לגדור פרץ ולחזק את התורה. אבל בעיר זו היתה השחיטה וההשגחה בתכלית הזהירות והדקדוק, ואח"כ נהרס הכשרות איך אפשר לקרוא לזאת תקנות הקהל, אתמהה:

יג) **ואפי'** אלו הי' ממש בכתב איסור זה, ואפי' אלו היו נודרים על דעת רבים. מהני התרה בדיעבד כמ"ש רמ"א יו"ד רכ"ח כ"א ופת"ש סק"כ ואפי' נודר על דעת חברו אפי' עשה לו טובה והשבועה לתועלתו דיש ב' דעות שם סעיף כ' ודעה ראשונה להתיר קבע בש"ע בסתם, והדעה האוסרת בלשון י"א, והגר"א סקמ"ו פוסק דמהני, אבל בנדון זה לא הי' נדר ע"ד רבים ולא ע"ד חברו:

יד) **וגם** הלא כתב מל"מ פ"ו משבועות ה"ח בשם רשב"א דמי שעבר על נדרו אפי' בעד"ר מתירים לכתחלה דזה הוי מצוה להצילו מעברה וא"כ אי נימא דיש מזה אי' ועברו השוחטים, מצוה הי' להתירם:

וראיתי לבית יצחק יו"ד סי' ב' אות כ"א שכ' דנודר ע"ד חברו אף שעבר אין מתירים. ומביא ראי' משער המלך פ"ו משבועות שכ' גבי צדקי' דכיון דצריך לפרט את הנדר א"כ עבר על נדרו קודם שהתירו וגלה להם. וקשה ס"ס כיון שצדקי' גלה ועבר שוב יכולים להתיר אפי' נדר עד"ר, אע"כ כיון שנדר על דעת נבוכדנצר אף שעבר אסור להתיר. אבל במחכ"ת לא עיין היטב, כי בשעה"מ כ' שלשה תירוצים על קו' זו דצדקי'. ולכל התירוצים לא פרט את הנדר ולא עבר. ומ"ש בית יצחק אם חברו שנדר על דעתו מוחה לא מהני דבר מצוה, אמנם כן כי רמ"א רכ"ח סכ"א כ' אם רבים מוחים אין מתירים. אבל עי' בית שלמה יו"ד ח"א סי' א' כ' שאין זה ברור. ומשיבת נפש סי' ה"ד מובא בנפש חי' יו"ד סי' ע"א חולק, וכ"כ ת' פני יהושע אה"ע י"ב דעל נוגעים אין משגיחים אף שמוחים. ועי' ת' מהרש"ם ח"ג ס"ס ר"פ דאף ע"ד רבים ולתועלת חברו מתירים למצוה, וממילא כיון שעבר א' מן השוחטים בטל כל האיסור והקבלה וכולם מותרים כמ"ש יו"ד רכ"ח מ"ד ורל"ו סעיף ו':

טו) **ואף** דהדין אם א' אסר הנאתו לאנשי עירו אין אנשי העיר מתירים את נדרו. כמ"ש טור יו"ד רכ"ח, אך בדיעבד שרי כמ"ש טור סעיף ה' וב"ח וט"ז סק"ט:

וראיתי לבית מאיר דמחמיר אפי' בדיעבד. והוא נגד המפורש בטור ופוסקים הנ"ל. ונפלאתי איך הפריז על המדה כי בש"ע לא הובא הדין הזה כלל דאין מתירין מאנשי

העיר. ותלוי בפי' דברי ירושלמי נדרים פ"ה ה"ד כמ"ש ב"י שם ואפי' לפי' ריב"ש בירו' מובא בב"י מ"מ הא יש מ"ד החולק ומתיר לכתחילה וגם למאן דאוסר אינו אלא מדרבנן ופשיטא דדיעבד מותר ועי' תוס' נזיר כא: ד"ה אלא שהקשו אפי' אי בעל מעקר עקר מ"מ יכול להפר לאשתו אף דמטי לי' הנאה בהפרה, וגם עי' מאירי נדרים פא: דמפרש ג"כ כפי' ריב"ש וטור לאיסור, ומ"מ כתב אף שיש פוסקים כדעת הראשון בירושלמי, מוכח דאין ברור לו הדין שאינו נשאל לחכם שבעיר:

גם יתכנו דברי בית מאיר רק אי נימא דנוגע הוי כקרוב והיינו כבעל דבר עצמו אז שייך לומר הוא אינו מיחל ופסול אפי' דיעבד אבל הלא סמ"ע וש"ך ונה"מ חו"מ ל"ז סק"א העלו דנוגע פסול משום משקר וא"כ רק ספק הוא שמא משום הנגיעה לא ידקדק בתנאי ההתרה פשיטא דלא דמי להוא אינו מיחל ודיעבד שרי:

ומה שהביא בית מאיר ראי' מירושלמי נדרים פ"ו ה"ח שמביא ריב"ש, דלמא מיירי לענין דיעבד אע"כ שגם דיעבד לא מהני, לק"מ די"ל הכוונה שם אי לכתחלה יכול בעל להתיר נדרים שבינו לבינה:

וי"ל לפמ"ש ש"ך סקי"א דאם אין לו עצה אחרת הוי כדיעבד וכן משמע מלשון רמב"ם פ"ד מנדרים הי"ג שכ' או שנדר מישראל והרי הוא נשאל לחכם מישראל והיינו לכתחלה משום דאין עצה אחרת א"כ הכא אפי' אלו הי' באמת גדר כדין מ"מ כיון שקהל גדול היו מצטערים מבשר ואותו קהל אינם מאמינים לצד השני, וטורח להביא אנשים מעיר אחרת הוי כדיעבד וכמ"ש בית שמואל אה"ע סי' ס"ב סק"ד דטורח גדול כדיעבד דמי וכ"כ ט"ו יו"ד צ"א סק"ב ובכמה דוכתי:

סימן לט

ראיתי ספר חדש שמו משנת יעבץ סי' ל' מתיר לכתחלה שחיטת מחלל שבת בפרהסיא אם ישראל שמרגיש בפגימת סכין בודק סכינו ועומד על גבו. ואשתומם על המראה. והנה מראש אומר כי כדמותו כצלמו יש בתשובת רשב"א ח"א סי' תקכ"ט שכתבו לו בשם ר' דן דשחיטת נכרי מותרת אם יודע הלכות שחיטה ואחרים רואים אותו והשיב תמה אני איך אתה שואלני בדברים בטלים, דברים של הבלים, ושיש עליו לנערים תשובות מלא גוילים, דברים שאסור לשמעם כ"ש לאמרם וכ"ש להעלותן בספר בדיו ולא באתי להוציא הזמן והדיו לבטלה עכ"ל:

כן הדבר הזה, מי שמע כזאת כי יהין איש להתיר את הנבלה. וכותב וחותם פסק נגד הגמרא והראשונים והשלחן ערוך במקומו, ופלא כזה יקרה רק בארץ הפלאות הזאת:

והנה עמל ורעות רוח לבטל דברים בטלים, להוכיח שיום איננו לילה ועל עץ שהוא עץ, אבל לא עת לחשות יען כי נכתב בספר, והוא לאבן נגף כי יאמרו אהני לן רבנן דשרו לן עורבא ומקלם יגיד להם:

ואעג ואומר. כי בגוף הדין ברור הדבר דמומר לחלל שבת בפרהסיא הוא כנכרי ואם שוחט אף בבדיקת סכין ואחרים רואים אותו היא נבלה מן התורה:

מתני' חולין יג. שחיטת גוי נבלה וכ' רש"י אפי' אחרים רואים אותו וכ"כ רמב"ם פ"ד משחיטה הי"א גוי ששחט אע"פ ששחט בפני ישראל בסכין יפה שחיטתו נבלה ולוקה על אכילתה וכ"כ כל המפרשים. ומסקי' בחולין ה. דמומר לחלל שבתות בפרהסיא הוא מומר לכל התורה כולה והוא כגוי וכ"כ רמב"ם פ"ד משחיטה הי"ד דהוי כגוי ושחיטתו נבלה וכ"כ רמב"ם פרק ל' משבת הט"ו דמחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד ע"ז לכל דבריו וכ"כ פי"א מגזלה ה"ב מחלל שבת בפרהסיא אבדתו מותרת ואסור להחזיר לו כאבדת נכרי וכ"כ בה"ג ה', שחיטה מומר לחלל שבת עושה יין נסך דהוי כגוי וכ"כ אשכול ח"ג דף ה' דהוי כגוי ועושה יי"נ וכ"כ ריב"ש סי' ד' מחלל שבת בפרהסיא הוא מומר לכל התורה והוא כגוי גמור לכל דבריו וכיון דהוי כגוי ושחיטתו נבלה פשיטא דלא מהני אחרים רואים אותו, ומפורש כן בחי' רשב"א חולין ד: ד"ה ומומר דמומר לחלל שבת בפרהסיא אפי' ישראל עע"ג ובודק סכין ונותן לו שחיטתו נבלה כשחיטת נכרי וכ"כ ר"ן במתני' ריש חולין ד"ה ולענין דמומר לע"ז ואפי' עמדו על גבו מתחלה ועד סוף שחיטתו פסולה וכן הדין למומר לחלל שבתות בפרהסיא, וכן מפורש בטור וש"ע יו"ד סי' ב' סעיף א' דשחיטת גוי נבלה אפי' אחרים רואין אותו, ובסעיף ה' דמומר לע"ז וחלול שבת בפרהסיא הוי כגוי גמור ואח"כ בס"ט הביאו דין צדוקי ובייתוסי דשחיטתו אסורה ואם שחטו בפנינו מותרת שאינם כגוים אלא שאינם נאמנים, הרי מבואר דרק בצדוקי ובייתוסי מהני אחרים רואים אבל לא במחלל שבת בפרהסיא דהוי כגוי וכ"כ מל"מ פ"ג משגגות ה"ז ותב"ש סי"ג כי מומר להכעיס ה"ז כגוי ושחיטתו נבלה דאו' אפי' בדקו לו סכין וראי ששחט יפה. ומומר להכעיס ולחלל שבת בפרהסיא הם מין א' והם בש"ע בסעיף אחד, וכן מבואר בפמ"ג שם ש"ד י"ז ד"ה ודע שכ' על הא דבפ"א לא הוי מומר ומ"מ בעי' אחרים רואים הרי דהיכא דהוי מומר לא מהני אחרים רואים וכ"כ בפמ"ג י"א ש"ד ג' וכ"כ חכמת אדם כלל א' סעיף ח' מי שהוא מומר לחלל שבת בפרהסיא אפי' אחר בודק הסכין ואפי' ישראל עומד על גבו וראה ששחט כתקונו שחיטתו נבלה וכ"כ תפארת ישראל חולין פ"א אות ח' דמומר לחלל שבת בפרהסיא אפי' רואים אותו אסור מדאו':

וכן מבואר בתו' חולין יד. ד"ה השוחט שהק' למה שוחט בשבת שחיטתו כשרה הא הוי מומר לחלל שבת, ומה קו' הא י"ל דהכא מיירי אם אחרים רואים אע"כ דאפי' רואים שחיטתו נבלה וכ"כ לב ארי' שם ד"ה אמנם וד"ה בתוס' דמתני' מיירי באחרים רואים וכן הוא במהרי"ק שורש ק"ס שעל קו' תוס' דבגמ' בעי לאוקמי כר"מ ור"מ הא ס"ל מומר לדבר א' הוי מומר לכל התורה, תמה מהרי"ק הא לר"מ אינו כגוי אלא שאין לו נאמנות וא"כ י"ל דמתני' מיירי באחרים רואים, אבל על קו' תוס' הראשונה לא תמה מהרי"ק, הרי דמומר לחלל שבת לא מהני רואים. וכ"כ מהרי"ק אח"כ דתוס' משאנץ דהקשו רק על מומר לשבת ותי' דבפעם א' לא הוי מומר ולא הקשו לר"מ משום די"ל מתני' מיירי ברואים ומבואר שי' תוס' דמומר לחלל שבת אפי' עע"ג שחיטתו נבלה, ובפלתי סי' י"א אות ב' נתכוון ג"כ לקו' מהרי"ק דאין תימה לר"מ די"ל דהוא בר זביחה אלא דחשוד הוא ומתני' מיירי באחרים רואים ומ"מ אם הוא מומר לחלל שבת שחיטתו נבלה:

והנה מפשטות דברי הראשונים הנ"ל מבואר דמומר לחלל שבת בפרהסיא מן התורה הוא כנכרי וכר' אשי ערובין סט: דע"ז ושבת כי הדדי נינהו וכ"כ רש"י יבמות מח: ד"ה גר תושב והגר זה גר תושב והזהירו הכתוב על השבת דמחלל שבת כעע"ז וכ"כ תוס' סנהדרין ע"ח: ד"ה לא וב"ב קיט. ד"ה שנאמר דאף דסתם מיתה חנק מ"מ הי' משה מדמה מסברא לע"ז דמחלל שבת ככופר בעיקר:

וראיתי לנחל אשכול ח"ג דף ה' אות ס' שהביא בשם נועם מגדים די"ל מחלל שבת רק מדרבנן הוי כגוי ומ"מ לזביחה פסול מדאו' ועיי"ש מה שמצדד ע"פ דבריו. ובמחכ"ת ליתא לדבריו ועיי"ש שכ' בשם רשב"א להקל וברשב"א מפורש להפוך דדינו כנכרי ולא מהני רואים כמובא למעלה, ומה שהביא מדברי פמ"ג ריש סי' ב' טעה בכוונתו. וכל מה שכתב הוא נגד הראשונים ונגד דברי האשכול שם שכ' מחלל שבת שחיטתו פסולה ופסול לכל התורה כגוי ועושה יי"נ דלגבי מומר שבת וע"ז כהדדי נינהו:

ועי' ראש יוסף חולין יג. ד"ה עוד שהקשה הא ודאי גוי שאינו עובד ע"ז חמור מישראל מחלל שבת בפרהסיא ולמה במחלל שבת הוי נבלה דאורייתא הא בגוי שאינו עע"ז כתב רמב"ם בפ"ד משחיטה הי"ב דרק גדר גדרו ומדרבנן הוא דשחיטתו נבלה. והנה באמת זה ראי' ש"ך סי' ב' סק"ב דרמב"ם קאי על כותי ולא על גוי דאפי' מומר לשבת שחיטתו אסורה מה"ת כ"ש גוי שאינו עע"ז, ולגי' הכ"מ דרמב"ם מיירי בגוי אולי באמת גוי שאינו מצווה על השבת ואינו עע"ז קיל מישראל מחלל שבת ועי' תב"ש סי' ב' אות א' שכ' דלענין דינא בשחיטה אין נפ"מ איך היא הגירסא ברמב"ם כיון דעיקר כתוס' ורא"ש

ור"ן דגוי פסול דאינו בר זביחה ואפי' אינו עע"ז נבלה דאו' והביא גם מ"ש ראב"ד פ"ב מהאה"ט ה"י שכ' כן דגוי שאינו עע"ז הוי נבלה דאו':

והנה בעטור (דפוס ווארשא דף צה:) מובא ב"י אה"ע סי' מ"ד ותשב"ץ ח"ג סי' מ"ג ומ"ז כתב דאינו מומר רק בעבודת קרקע ולדבריו מיושב קו' תוס' חולין הנ"ל בשוחט בשבת דהא אינו מומר כלל, אבל דעה זו לא הובאה בש"ע ותמוה מאד מניין לו כן. ועי' פמ"ג פתיחה לאו"ח ח"ד אות ג' מסופק אי הוי מומר אם עובר אי' שבת שאין בו מיתה רק לאו. ובפת"ש יו"ד סי' ב' סק"ו בשם משנת חכמים כ' דאינו מומר אבל דעת תורה סי' ב' סקכ"ט מביא מת' רדב"ז דגם בלאו הוי מומר, ובאי' דרבנן ידוע מחלוקת בית הלל ופר"ח יו"ד ב' בקונטרס אחרון, ותב"ש ס"ק כ"ח כ' דאינו מומר ובית מאיר או"ח שפ"ה כ' דהוי מומר ובחי' רעק"א יו"ד ב' העלה דלר"ן אינו מומר אבל לרמב"ם אפי' באי' דרבנן הוי מומר ועי' דו"ח לרעק"א מערכה ג' שבת ק"ו:

ומה פרהסיא. בסנהדרין ע"ד: איתא דבעי' שיהי' בפני עשרה מישראל וכ"כ רמב"ם פ"ה מיסודי התורה ה"ב, אלא שמהרי"ק שורש ק"ס כתב, אם הדבר מפורסם לכל אף שאינו בפני ישראל מקרי פרהסיא וראי' מסנהדרין שם דפריך והא אסתר פרהסוא הוי וכ"כ ש"ך יו"ד קנ"ז סק"ד דאפי' אינו במעמד עשרה מישראל אלא שיודעים מהעברה סגי וכ"כ תב"ש סי' ב' סט"ז, וגדולה חזו כ' בפלתי י"א סק"ב דאם חלל שבת ומתחייב בנפשו והפקיר עצמו בפני עדים והתראה אין לך פומבי ופרהסיא גדיל מזה וכ"כ לב ארי' חולין יד. ד"ה אמנם ע"פ הפלתי דאם הפקיר עצמו ואינו חושש משום אדם הוי פרהסיא יהיו עשרה או אחד ועל פי הפלתי תי' בחמדת ישראל ח"ב סי' י"ב קו' רעק"א בגליונו על תו' סנהדרין עח: שכ' דמשה הי' מסופק דמקושש חייב סקילה כיון דחלל שבת בפרהסיא והוי כעע"ז, א"כ מנלן דמחלל שבת בצנעה חייב סקילה דלמא מקושש שאני שהי' בפרהסיא, ולפמ"ש הפלתי ניחא דאם התרו בו הוי פרהסיא, ובח"ס בלקוטי שו"ת סי' נ"ו כ' למ"ד מקושש תולש או מעמר י"ל שלא הי' בפני עשרה והוא נגד דברי תוס' סנהדרין, ובח"ס עצמו שם סי' פ"ג כ' בשם ספרי סוף שלח דמקושש בפרהסיא הוי:

אבל דברי הפלתי אין להם שום מקור דמה שהביא כן בשם מרדכי ריש חולין, לא נמצא שם דבר, ובכל מקום מצינו דשלשה הוי פרסום ולא שנים וכמ"ש גיטין לג. בי תלתא אית לי' קלא ומש"ה אמרי' ב"ב לט. כל מלתא דמתאמרה באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא ולכן מחאה בפני שלשה דגלוי מלתא בעי' וכן בשבועות כה: והוא שניכר לשלשה בני אדם אלא שי"ל כיון דלמהרי"ק וש"ך ותב"ש די אם ידוע שיתפרסם ומצינו ב"ב מב. במוכר שדהו אפי' בשנים אתי לי' קלא כיון דמוכר בפרהסיא זבין ורוצה שיתפרסם,

הכא נמי כיון שעדים התרו בו וקבל התראה בודאי יפרסמו הדבר. אבל הלא מפורש דלא כפלתי בע"ז לו: דאמרי' מדאו' בפרהסיא וכמעשה שהי' וברמב"ם פי"ב מהא"ב ה"ד דבעי' בפני עשרה וכ' ראב"ד ומובא ברמ"א חו"מ תכ"ה ס"ד דצריך שיתרו בו. הרי דאף שהתרו בו לא הוי בפרהסיא רק בעשרה:

ותמהני גם על מהרי"ק וש"ך דדעתם דידיעה בלי ראי' סגי לפרסום, מניין להם זה הא בגמ' הצריכו דוקא שיהי' במעמד עשרה ובשבועות לד. איתא דידיעה בלי ראי' לא מהני רק בדיני ממונות ולא בדיני נפשות וכמ"ש סנהדרין לז. וכל חלוק בשבת בין צנעה לפרהסיא אין לו למוד אחר רק מקדוש השם, וגם ק' דודאי גזרת המלכות הוי ידוע לכל ופרהסיא היא וכיון דבסנהדרין עד. א"ר יוחנן בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג למה הוצרך ר' יוחנן לומר דבשעת הגזרה יהרג הלא גזרה הוי פרהסיא אע"כ דפרהסיא בעי דוקא עשרה, ומה שהביא ראי' לדין זה מאסתר, נראה דזה שנלקחה אסתר לאחשורוש הוי המעשה וזה הי' בפני עשרה מישראל וכ"כ בחידושי ר"ן סנהדרין אסתר פרהסיא הוי דיותר מעשרה ישראל היו בשושן כשלקחה המלך לאשה וכ"כ רשב"א קדושין כא: ד"ה ת"ר שהק' על מה שאמרו לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר הא מדאו' בצנעה שרי ותי' משום דבשעת מלחמה איכא ישראל טובי ואיכא פרהסיא אסורה לכן צריך קרא להתיר, הרי דעיקר דנים על הלקיחה כיון שהיתה בפרהסיא:

וידוע מ"ש ש"ג ריש חולין להתיר אבל הוא יחיד בדבר ודבריו תמוהים ונגד כל הפוסקים:

וטרם כלות, אבא על דברי מחבר הס' כבוצר על סלסלות, אף כי למורת רוחי, הזמן לבלות, בדברי הבל וקלי קלות, לפסג במורדות שאינן מעלות, רק לעקל ולעקלקלות:

מה שכתב בדלדעת תוס' במחלל שבת או מומר לע"ז מהני עע"ג, זה שקר כמ"ש למעלה, ומ"ש דלרמב"ם מומר לחלל שבת עשאוהו מדבריהם כגוי, ליתא ולרמב"ם הוי נבלה מדאו'. ומה שהביא בשם רא"ש ריש חולין שהשיג על טעמו של הרמב"ם שלומד איסור זביחת גוי מקרא דוקרא לך ואכלת מזבחו. אין לזה כל ענין לדין זה, וסוף סוף לענין הלכה שניהם מודים לדין מומר, ועי' תוס' חולין ג: דגוי אינו בן זביחה וה"ה אוכל נבלות להכעיס הרי דגם מומר אינו בן זביחה וכ"כ רא"ש סי' ז' כיון שאינו חושש לזבוח אינו בר זביחה:

ומה שהק' על רמב"ם מר' ענן הא י"ל דהוי מומר לכל התורה ומ"מ שחיטתו מותרת, איני יודע מה הוא סח הא רמב"ם כ' דמומר לכה"ת שחיטתו אסורה ומה זו שכ' דלשי' תוס' ניחא דאינו בר זביחה", וכי רמב"ם אינו סובר כן. אתמהה. ומה שהביא מתוספתא

ריש חולין שהיא נגד דברי תוס' ורמב"ם, אין מלים להדגיש מה שצריך לומר על דברי רוח אלו, כי הלא תו' חולין ג: ד"ה קסבר כ' כן כמו התוספתא דגוי אינו בר זביחה, ומה תועלת גם בדברי שאלתות בהעלותך שהבל הביא לריק ולבטלה:

ומה שכ' דרב ענן אתותב רק על מה שמתיר אפי' באין עע"ג אבל בעע"ג כשר, א"כ לדבריו למה אתותב, די"ל דהוי מומר ומ"מ יש לו נאמנות כמ"ש ח"ס חלק ו' סי' פ"ג וכ"כ ח"ס אה"ע ח"א סי' כ"ב דמומר לכה"ת אינו בן ברית ולא בר שחיטה ומ"מ אינו חשוד לשאר עברות ואחאב שהי' מומר לע"ז לא הי' חשוד לאכול נבלות (ובאמנה שדבריו תמוהים ומפורש כנגדו ביו"ד קי"ט ס"ז דמומר לשבת חשוד לכל התורה) אע"כ דפסול לשחיטה מצד עצמו כיון שהוא מומר, ומה שהק' על לימא מסייע (דף ה.) דלמא מיירי שם בעע"ג ותי' דפשיטא דמומר מהני עע"ג, האם זה פשיטא, ומה שהביא ראי' מרש"י ד:

ד"ה אלא שכ' דסמכי עלי' ומוכח דר' ענן מיירי אפי' בלי רואים, אף אם י"ל כן, אבל מה בכך הא ליתא לר' ענן, ומ"ש מרש"י שם ד"ה לא שכ' ושחיט שפיר, הפי' הוא ושחיט שפיר היינו שכשר לשחיטה, ומ"ש דמוכח מרש"י כתוספתא, אין מתוספתא כל עזר לדין זה. ומה שהביא ראי' מקו' תו' יד. ומעתיק בארוכה כל דברי תוס', הנה אדרבה מבואר בתוס' להפוך כמ"ש לעיל. ומ"ש ולהלכה בעה"ט ורא"ש ור"ן וריי"ו וטוש"ע נמשכו אחר שיטת התוס', כבר כתבתי דר"ן וטוש"ע כתבו דמומר אפי' עע"ג הוי נבלה. ומ"ש "ובנ"ד לדעת הרמב"ם הוי אסור דרבנן" זה אינו, לרמב"ם הוי אי' דאו'. ומ"ש ומכ"ש לשי' שאלתות להד"ם, ומ"ש בשם בעל המאור מענין מומר לשבת או לע"ז לא נמצא במאור דבר:

ובגמר דבריו נתפס שכ' כי בעלי הש"ע תפסו להלכה כתוס', לא חילק ולא בילק ידענא אבל הלא בש"ע מפורש הדין דמומר לחלל שבת בפרהסיא אפי' אחרים רואים אותו שחיטתו נבלה:

ואף שבנ"ד לא מהני רואים, מ"מ הנני שואל על צורבא מרבנן שלו, שהוא העומד על גבו של המומר לחלל שבת, מנלי' שהוא מרגיש בפגימה כיון שאין לו קבלה וכמ"ש פרמ"ג סי' ב' ש"ד כ"ג דעע"ג צריך שיהי' מומחה וכ"כ בדברי מלכיאל ח"ב סי' א':

סימן מ

לכבוד יקירי הגאון הגדול פאר הדור מ' חיים עוזר גראדזענסקי שי' אבד"ק ווילנא.

קבלתי בשמחה רבה את ספרו הגדול אחיעזר המתנוסס כאבן נזר ומלא חריפות עצומה ובקיאות על כל גדותיו. והנה האיר על עבר פני תשובתו בחלק יו"ד סי' ה' והנני כותב לכ"ג אשר העירותי בענין זה:

שם אות ג' תמה על מה שאמרו חולין מא. התרו בו וקבל עליו התראה מאי א"ר אשי התיר עצמו למיתה אין לך מומר גדול מזה ונעשה מומר למפרע, מה בכך שהתיר עצמו ס"ס הא אז לא עשה עברה בפועל ואיך נעשה מומר למפרע לפני מעשה העברה ותירץ דשא"ה במנסך או בשחט בהמה לע"ז דגם מחשבה לע"ז הוי עברה וכמ"ש קדושין לט: דמחשבת ע"ז מצטרפת למעשה וגדולה מזו בסנהדרין סא. בניסת לע"ז אם אמר אלך ואעבוד חייב וכ"כ רמב"ם בפ"ה מע"ז וכן אמרו שישנו בלב וכ"פ רמב"ם בה' ע"ז דכל שקבלו במחשבה אע"פ שלא עבד הוי מגדף וע"כ לכשעשה מעשה וניסך אגלאי מילתא למפרע שהי' מומר לע"ז במחשבתו לעבוד וכ"ז במנסך ועובד ע"ז אבל לא בחלול שבת דניהו דמחלל שבת בפרהסיא הוי מומר אבל הכנה לחלול שבת אינה מצטרפת למעשה ושלא כס' מגן אבות שפי' מתני' חולין יד. אע"פ שמתחייב בנפשו דכשהתרו בו והתיר עצמו למיתה הוי שחיטת מומר:

והנה מה שהביא כ"ג מקדושין דמחשבת ע"ז מצטרפת, ודאי דזה הוא דרך דרוש וחומר האיסור אבל אין הכוונה להלכה למעשה כלל שיהי' עי"ז מומר למפרע, וראייתו מסנהדרין סא. דאם אמר אלך ואעבוד חייב בדבורו לבד, תמוה דזה מצינו רק בניסת מאחרים אבל אם מעצמו אמר אלך ואעבוד ע"ז פטור דבעי' רק מעשה כמו שפסק הרמב"ם פ"ג מע"ז ורק באמר אלי אתה חייב מפני שקבלו עליו לאלו':

וראיתי בערוך לנר סנהדרין סא: ד"ה לא שתמה על רמב"ם למה לא פסק כרבינא שם דלא זו אף זו קתני ואפי' אמר אלך ואעבוד חייב. ורצה לדחוק דמ"ש רמב"ם פ"ג מע"ז ה"ד וכן כל כיוצא בדבור זה חייב כוונתו לאלך ואעבוד, וז"א רק כוונתו למ"ש במתני' סנהדרין ס: המקבלו עליו לאלו', ותמיהתו על רמב"ם ל"ק כי רמב"ם פוסק כרבים, דרק רבה ורבינא מחייבי. אבל ר' יוסף אביי ורבא ור' אשי פוטרים והלכה כרבים:

ומ"ש כ"ג ראי' שכן ישנו בלב, כן איתא בסנהדרין סה. וכריתות ד. אבל קאי רק למגדף שהוא מברך את ה' כמ"ש חכמים כריתות ז: וכ"כ רש"י כריתות ד. ד"ה וישנו אבל לא קאי אע"ז וכ"ה תו' סנהדרין סה. ד"ה הואיל דבע"ז ליתא בלב:

והן אמת דרמב"ם פ"א מיסודי התורה ה"ו כ' כל המעלה על דעתו שיש שם אלו' אחר חוץ מזה עובר בל"ת שנ' לא יהי' לך אלהים אחרים על פני, אבל הא אינו לוקה דהוי לאו שאין בו מעשה וכמ"ש פ"ב מע"ז ה"נ וכל הנפנה אחרי' בדרך שהוא עושה בו מעשה ה"ז לוקה ועוד שם ולאו זה אע"פ וכו' אין בו מלקות. וגם לאו דוקא בע"ז הרהור אסור אלא גם בזנות כמ"ש שם דכל מחשבת עברה בין בע"ז בין בזנות עובר בלאו דולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות ותשב"ק בזוהר הרקיע ל"ת ש"י כתב דקרוב

הוא למנותן שני לאוים שעינים חלוק והכתוב חלקן באמרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולא אמר אחרי לבבכם ועיניכם וכן ראיתי לקצת מוני המצוה עכ"ל. ובאמת יפלא מאד למה צריך לאו מיוחד על מחשבת ע"ז כיון דיש לאו לא תתורו על שניהם על ע"ז ועל זנות. וגם ק' דבקדושין לט: לא הביא על הרהור ע"ז לאו מן התורה רק מקרא דיחזקאל למען תפוש את בני ישראל בלבם ויותר ק' שהגמ' מק' דלמא מהרהר בעברה הוי ותי' דעל מחשבה אינו נענש רק על ע"ז, ומה נפ"מ הא שניהם מן התורה מקרא ולא תתורו, ודוחק לומר דאף דיש לאו על זנות מ"מ נלמד מיחזקאל דאינו נענש משמים רק על ע"ז, ועי' משנת חכמים סוף סי' א' ד"ה אלא שהעיר בענין זה באופן אחר:

ומ"ש רמב"ם פ"ב מע"ז ה"ו כל המודה בע"ז אע"פ שלא עבד ה"ז מגדף. אין כוונתו שיש בו דין מגדף לגמרי רק לאותו ענין שפירש שם:

ועי' מהרי"ק שורש ק"ס דכ' ג"כ דהלכה כר' אשי בסנהדרין סא: דדבורא לאו כלום. ואפי' לרבינא דמחייב אם אמר אלך ואעבוד מ"מ אינו מומר בכך ומביא ראי' מתוס' חולין יד. דבפעם א' אינו מומר ולדבריו קשה מ"ש חולין מא. התיר עצמו אין לך מומר גדול מזה, הא דעתו דלרבינא חייב מיתה ומ"מ לא הוי מומר אף דהתרו בו ולמה שם הוי מומר, וע"כ דשם נאמר רק לענין לצעורי מכוון:

דהנה כל ענין לצעורי מכוון קשה במה יכולים לבטל את דבורו שאומר בפיו שהוא מנסך את היין לע"ז או שוחט הבהמה לע"ז, ולכאורה הטעם משום אין אדם מע"ר וכ"כ פני יהושע גיטין נב: ד"ה אתמר, אבל לפמ"ש נו"ב תנינא אה"ע סי' כ"ג על קו' א"ז ה' פסחים סי' רכ"ג למה כהן נאמן על פיגול הא אין אדם מע"ר ותי' משום דעושה תשובה וכוונתו להציל הכהנים מן האיסור שלא יאכלו בשר פיגול וכמ"ש תוס' ב"מ ג: ד"ה מה, א"כ הכא נמי בשחיטה וביין יהי' נאמן שכוונתו שלא יכשלו באיסור, וגם ק' למה בפיגול נאמן ולא אמרי' לצעורי ואף די"ל דכהן הוי אית לי' שותפות ול"א לצעורי. אבל הא אפי' בעולה שאין לכהן כל חלק מ"מ נאמן לפגל וגם עי' מל"מ פ"ז מחובל ה"ד דאפי' במקום שפטור לשלם מ"מ יש פיגול, ופשיטא דאין לומר דבפיגול די בדבור לבד אפי' אם במחשבתו לצעורי, דבודאי בעי' פיו ולבו שוים וכמ"ש פסחים סג. שחט לערלים ותו' ד"ה ר"מ, ותרומות פ"ג מ"ח ותוס' ערכין ה. ד"ה אדם:

ונראה דכל הטעם הוא משום חזקת כשרות שיש לכל ישראל, אומדנא דמוכח שאין כוונתו לעבוד ע"ז ואומדנא זו מהני אפי' לעקור דבורו וכמ"ש ב"ב קלא: הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא ובכ"ד. וכל זה רק בעבודה זרה אבל בפיגול כיון דלא חמיר כע"ז אין זו אומדנא גדולה כל כך לבטל מ"ש בפיו שמפגל ול"א לצעורא מכוון.

וכיון דהטעם משום ח' כשרות. לכן אם התיר עצמו למיתה בטלה ח' כשרותו ולא אמרי' לצעורי דאין כאן אומדנא לעקור מה שאמר לנסך לע"ז. ורק לענין זה אמרי' כיון שהתיר עצמו למיתה וכו' אבל לשאר דברים אף שהתיר עצמו למיתה אינו נעשה מומר עי"ז כלל:

אבל ראיתי במשנת חכמים דף סה. שחוכך בדבר שי"ל דמ"ש אין לך מומר גדול מזה היינו מפני שקבל התראה. ואפי' לתו' חולין דבפעם א' לא הוי מומר מ"מ אם התרו בו חמור יותר. ולא ראה דברי מהרי"ק הנ"ל שכ' להפוך, וכן דעת הפלתי סי' י"א סק"ב דאם התרו בו נעשה מומר) והפלתי כ' סברא זו דהוי מומר לענין חלול שבת דלא כמ"ש מר לחלק דדוקא בע"ז מהני ס' זו משום מחשבת ע"ז:

ומ"ש כ"ג דידיעה בלי ראי' מהני ג"כ לעשותו פרהסיא ומביא ראי' משמלה חדשה סי' ב' שכ' או שהדבר מפורסם וידע שיתפרסם וממהרי"ק ק"ס. הי' לו להביא דברי הפלתי י"א הנ"ל דמפורש יותר אך כבר דנתי ע"ז (כמ"ש למעלה סי' ל"ט עיי"ש):

ומה שהביא מר לענין מחשבת עברה מסמ"ע ל"ד סקט"ז ומתב"ש סי' ב' סי"ח ומהרי"ט חיו"ד סי' ט"ו. מקור הדבר מתני' נזיר כג. הפר לה בעלה ולא ידעה והיתה שותה יין אינה סופגת את הארבעים וחייבת מכות מרדות וצריכה סליחה, ובמנחות סד. דפליגי אי אזלי' בתר מחשבתו ורמב"ם פ"ב משבת ופ"ב משגגות פוסק דאזלי' בתר מעשיו, ונ' דאפי', מ"ד בתר מחשבתו דוקא לענין שוגג דבלא"ה לא נתכוון לאיסור ומ"מ חייבה תורה קרבן ה"ה דחייב על מחשבה אבל למלקות כ"ע מודו דפטור ומש"ה פסחים מו: דפליגי אי אמרי' הואיל אבל כ"ע מודו דאלו באו אורחים הוא פטור ממלקות (ועי' ת' רמ"ע מפאנו סי' כ"ה שאלה ח' וצ"ע):

ובתוס' כתובות עב. ד"ה אי כתבו דעל מחשבתה להכשיל את בעלה אינה מפסדת כתובתה ואף דאס"ז מביא דעה דאבדה כתובתה, י"ל מצד קנס הוא וכמ"ש בנזיר שסופגת מרדות על מחשבת איסור. והא דבכתובות לו: יוצאת משום שם רע אין לה קנס דאתו בי תרי ואמרו לדידהו תבעתנהו באיסורא וק' למה מפסדת הכסף בשביל מחשבה שלא יצאה לפועל, אך התם הטעם דהא דמוציאה ממון הוא משום חזקת בתולה אף שהוא טוען שלא היתה בתולה והכא כיון שהיתה חוזרת אחר זנות אתרע חזקתה ואין לה כח להוציא ממון, ועי' באס"ז שהק' כן דאין לנו להחזיקה בבעולה והרי היא בחזקתה ומחזק עי"ז טעם הרמב"ם ספ"ב מנערה שזו בחזקה שהפקירה עצמה להבועל מרצונה עיי"ש:

ועי' אור החיים סוף ויחי ואתם חשבתם עלי רעה וכו' דעל מחשבת איסור פטור אפי' בדיני שמים וק' מנזיר דצריכה סליחה. ונ' כוונתו דבעברה שבין אדם לחברו אין עליו

עונש על מחשבה והוי כגנבה לאחר חזרה ועי' עוד בענין מחשבה בברכי יוסף או"ח ש"א ו' ואה"ע י"א ה':

ועי' חי' הרי"ם חו"מ ל"ד הק"ז שמביא תוספתא נזיר פ"ג שגם בכל נודר ששתה יין וחכם התיר לו ג"כ חייב מכות מרדות, ורמב"ם פ"ו משבועות הי"ח לא כתב כן ופשוט דדעתו דוקא באשה כיון שלא הלכה לחכם וע"כ שמיאנה לשאול על נדרה נענשה משום מחשבת איסור אבל בנשאל לחכם סמך עצמו ע"ז והוי היתר גמור כיון דמיעקר עקר. ובתוס' אין הגירסא ברורה:

ומה שהביא כ"ג את הסמ"ע, פשוט לי ששם מיירי שנודע אחר שהטבח כבר מכר את הטריפות. ומה שכתב שרצה למכרה צ"ל שרצה להאכילה, דאל"כ הוא סותר א"ע ממ"ש סקכ"ז בשם הרשב"א מי ששכר עדים שיעידו לו שקר אינם נפסלים עד שעה שיעידו, וגם מניין לו לסמ"ע חידוש זה נגד מ"ש בגמ' ההיא טבחא דנפקא טרפה מתותי ידי' והפי' שכבר מכר וכן הוא בש"ע ל"ד ס"ו שיצאתה טרפה מתחת ידו, אע"כ כמ"ש וכ"כ מהרי"ט יו"ד סי' ט"ו בשם מהרי"ן לב ועי' אורים ל"ד סק"כ דפשיטא דאין נפסלים ע"י מחשבה. ומ"ש כ"ג בשם תב"ש סי' ב' י"ח דרצה להכשיל הוי כעשה, בודאי רק מצד קנס הוא:

ועי' תוס' חולין לט. ד"ה ר"ל מ"ש בתי' קמא דהכא ודאי לא ממלך תמוה למה חייב דבורו. ועי' שם לט:

דהוי ספק אי הוכיח סופו על תחלתו וכ"פ רמב"ם פ"ב משחיטה הט"ז:

ב) **בספרו** שם סי' י"ח מ"ש על קו' טורי אבן ר"ה, כ"ח. על ר"ן חולין. בספרי חלק א' סוגיא ל"ו אות ב' ד"ה וכל דבר כתבתי לתרץ:

סימן מא

כבוד יקירי הרב החריף ובקי חוקר ומבקר מ' ישעי' זלוטניק יחי' דומ"צ בראדום.

אשר כתב אלי אודות אלדד הדני:

שהחכמים בעיניהם (הכותבים עי' ועי' בלי דעת) ולא בעיוניהם הם דנו אותו לקראי, והחליטו שאלדד כתב בכוונה פירושים להלכות שחיטה המתנגדים לפרושי ההלכות ההן המקובלים בש"ס. ומביאים הוכחה לאמת דבריהם כי עיקור מן ה' הלכות שחיטה, מורה על עקירת הסימנים ממקומם. ואלדד מכניס בו ענינים חדשים, אם רגלי הבהמה נעוצות בשעת השחיטה באיזה מקום. ויפרש עיקור מלשון שורש ועיקר היינו שנשתרשו רגלי הבהמה ולא תוכל להניע אותן וכו' ובפירוש אוסר עקירת הסימנים בסעיף מיוחד:

וכ"ת מסיר מעליו את האשמה ומצדיק את הצדיק, ומראה כי הפי' הזה של אלדד אשר חשדו בו כי הוא בדוי מלבו, מבואר בשבת קכ"ח: האי מאן דשחיט תרנגולת לכבשינהו לכרעא בארעא אי נמי נידל להו מידל דדלמא מנה להו לטופרי' בארעא ועקר להו לסימנים והדברים כצורתם מביא הבה"ג עיקור היכי דמי כגון דקאי טבחא וקשחיט לי' לחיותא וכו' ואקהיתנהו לכרעי' בארעא או במליא ומתחתי' לרישא ובהדי דנקט סימנא דחיותא אתעקרו סימנים:

כל הדברים יגעים ואריכות ללא צורך ומי יחוש לדברי אנשים שאינם בעלי גמרא כלל, אם תוס' ריש חולין וזבחים לא: ד"ה שהשחיטה ורא"ש חולין שם סי' א"ב ומרדכי ואשכול ה' שחיטה דף ה' מביאים את דבריו בשם הלכות ארץ ישראל, וראיית "החכמים" מדין עיקורהוא אך צחוק, כי הדין שמביא אלדד שנוי בגמ' ובש"ע יו"ד ס"ס כד:

אך מה שהק' כ"ת על הטור וש"ע שכתבו השוחט תרנגול וה"ה תרנגולת. ונעלם מהם הבה"ג הנ"ל שהוא הדין בבהמה ובשאר בעלי חיים. א"י איך עלה על דעתו שבה"ג יחלוק על הגמ' דאמר אביי רק האי מאן דשחיט תרנגולת וכן הביא בה"ג מאמר זה כצורתו בתרנגולת, ולמעלה מדין זה כ' ג"כ ומאן דשחיט תרנגולא או כל צפור גפא וכו' נקטינהו לכרעי' ביני אצבעתי' ולארעא לא ליחטו משום דרובי' דעיקור בציפור גפא הוא דהוי ובברחא אשונא ובעיזא דלית בה קרני עכ"ל (ומה שהוסיף מינים אלו א"י מה הם), ואדרבה בהמה היא להפוך מתרנגולת כי בתרנגולת צריך שידחק רגלה בקרקע ובבהמה אסור לעשות כן ועל השוחט להזהר שלא ידחק רגלה לקרקע, ובבה"ג כ' כדברים האלה, עיקור היכי דמי אם שחט איש גבור חיל את הבהמה ודחק אותה בין תל לחריץ והדק רגלי' בארץ או בתל ומתח את ראשה ועם אחיזתו את הסי' נעקרו הסימנים וכו' עיי"ש, הרי דבה"ג איננו מתוה דרך ואופן ותנאי בבהמה איך ינהוג בשחיטתה אלא שמפרש ה"ד עיקור שאם הי' השוחט גברן ולא עשה כהלכה אז יוכל להיות עיקור וזה פשוט לכל דצריך להזהר גם בבהמה שתהי' מונחת על הקרקע או שיאחזה אדם שאל"כ אם תתנועע יהי' חשש שהבהמה סיימה לשחיטה ויהי' ככשר ופסול ששחטו ביחד ביו"ד ס"ס ב':

ב) ומה שתמה כ"ת על ש"ך סי' כ"ט סק"ט שכ' בשם רש"י חולין מג. ד"ה נפולה דנדלדלו סימנים ברובן ועקירת צלע וחביסת גלגולת בכלל שבורה. ובאמת הך מ"ש רש"י וכן נדלדלו סימנים עולה למעלה שכ' דשף מדוכתי' בכלל נטולה וכן נדלדלו סימנים,

שנדלדלו סימנים הם בכלל נטולה ולא קאי למטה. דברי כ"ת נכונים והדין עמו. והיא כשגגה מלפני השליט:

ג) **ואשר** הק' על רמב"ם פ"ו ה"ז מביאת מקדש שכ', מומים שבחלל הגוף כגון ניטל כוליא או טחול או שניקבו מעי' אע"פ שנעשה טרפה עבודתו כשרה. הא אין טרפות בניטל כוליא וטחול, פשוט כי רמב"ם אומר שני דברים. א) מומים שבסתר כניטל כוליא וטחול כשר כמ"ש תוספתא מובא בכ"מ שם. ב) טרפה (ניקבו מעיו, ורק ע"ז קאי מ"ש רמב"ם אע"פ שנעשה טרפה) כמ"ש במשנה בכורות מה: דכשר באדם, ונקט רמב"ם על מומים שבפנים כליות וטחול שי"ל שנעשה נתוח לטובתו וכמ"ש בסנהדרין כא: נטולי טחול היו. וכן בטרפות מנלן שניקבה ריאתו או לב לחללו וכדומה שהוא כעצמים בבטן לכן הביא ניקבו מעיו, שבמקרה יצאו מעיו לחוץ וחזרו וראו שהי' בם נקב (וק' בזבחים עד: האי טרפה היכי דמי וי"ל שהי' כן שיצאו מעי הבהמה וראו בם נקב וחזרו ואין הבהמה ניכרת) ועי' פי' המשניות בכורות ספ"ז טרפות נקובת מרה ומעיה היינו נקובת המרה אפשר ג"כ לדעת כמ"ש חולין מג. ישפך לארץ מררתי:

ואשר הביא מתרגום ירושלמי אמור (כא. כ) דכ' או חסר כוליא, ודעתו דחסר כוליא פסול באדם. ודאי דתמוה מאד ולא נודע מי בעל דברים שכ' נגד הברייתא שהביא כ"מ, ובכורות לז מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ושם לט. מה מום מאבראי, ותמורה כח: מה לבעל מום שכן מומו ניכר, ומנחות ו. שכן מומן ניכר, והא דפסול ניטל כוליא בבהמה היינו מדכ' תמימים וכמ"ש בכורות לט. תמים, יהי' ובאדם לא כ' תמים, ודוחק לומר כי בעל התרגום ס"ל חסרון בפנים שמי' חסרון וגם באדם פסול:

ומ"ש בפי' על התרגום שבחומש שהכוונה חסר ביצה דוחק הוא ופשוט שהוא ט"ס, כי הלא העיקר חסר מן הספר ולא ביאר כלל מה מרוח אשך. וי"ל שקאי לקמי' (כב. כג) על שרוע וקלוט כמ"ש יונתן יתיר או חסיר כוליא:

ד) **ואשר** העיר כ"ת על ס' כסף נבחר סוגיא רוב אות כ"ב שהביא משמרת הבית לרשב"א שמחלק בין שני מיני רוב, אי רוב המתעסקים לבטל החזקה דוחים אותה וכ' שקרוב לענין זה פרש"י מחיש] פ. ותמה הכסף נבחר עליו, דברש"י ליתא חילוק זה רק בין רובא דאיתא או ליתא קמן, ותי' מר דכוונתו לפרש"י גבי תינוק שנמצא בצד העיסה נגד פי' תו' שם ד"ה שדרכו עיי"ש:

ברור שקו' כסף נבחר על הרשב"א גדולה מאד, ומ"ש בתורת הבית (ויוזפאף דף ז:) בשם רש"י לא נמצא ואי אפשר להמצא, כי איך יאמר רש"י דמש"ה בשרצים הוי ודאי טומאה משום דודאי נגעו אין חזקתה של עיסה כלום שהרי הורעה, הלא אדרבה בתינוק שנמצא

בצד העיסה גרע יותר כיון דלפי' רש"י ודאי נגע התינוק בעיסה והתינוק טמא משום רוב הוי העיסה כתינוק עצמו ולכן מוכרח רש"י לחלק בין רובא דאיתא או ליתא קמן:

ואיך יש להעלות על הדעת, דרשב"א משבח פי' רש"י למעלה בתינוק, הלא רשב"א בנדה יח: חולק עליו וכ' דאין פירושו מחוור דאי ודאי נגע מה חזקת עיסה יש כאן דהא מדנגע בה נפקא לה עיסה מחזקתה והוי כתינוק עצמו וכו' ומפרש כפי' תוס' דהתינוק לא נגע ודאי וכ"כ רמב"ן וריטב"א שם דהעיקר כפי' תוס' וכ"כ רמב"ן קדושין פ. דלא כרש"י ומש"ה בשרצים ח' ודאי כיון דודאי נגע משא"כ בתינוק וכ"כ ריטב"א קדושין דאי ודאי תינוק נגע אין לעיסה ח' טהרה ורש"י שפי' למעלה דהתינוק ודאי נגע צריך לפרש דשאני בתינוק דהוי רובא דליתא קמן:

סימן מב

לשוחט א'.

ע"ד השאלה, שחוד ארוכה ועבה נדבק לגבה ע"י סרכא משפול האונא לגב ועברה הסרכא בקליפה וחזר השפול מעט לאחוריו אך לא נתפשט עקמימותו לגמרי רק נוטה לגבה כטרפא דאסא ומסתפק כ' אם זה קמט או לא:

הנה הדין פשוט. א) סרכא מינה ובה על קמט, אם הקמט מתולדה אפי' לא עברה הסרכא בקליפה כשר כמ"ש לב"ש ל"ט אות קכ"ט. ב) אבל אם הקמט אינו מתולדה בעי' שהסרכא תעבור בקליפה ואז אם הקמט נתפשט כשר אפי' שלא בהפ"מ כמ"ש לב"ש שם ס"ק קכ"ו וראש אפרים ס"ק קל"ו ועוד אחרונים. ג) ואם הקמט נשאר יכולים להתיר בהפסד כדעת מהר"ם חריף ונו"ב קמא יו"ד י"ב וח"ס יו"ד ל"ז ושואל ומשיב מהדורא ב' חלק ד' סי' פ"ו ומהדורא ג' ח"ג סי' ס"ז וצ"צ מהגר"מ לובאביץ פסקים ל"ט סקט"ו:

ולפלא על נו"ב שמתיר הכא בקמט והוא עצמו בסי' ה' סד"ה והנה מחזק דעת רמב"ם להטריף בקמט, ובימי חורפי אמרתי בישוב שי' רמב"ם שק' עליו קו' תו' חולין מז: ד"ה אבל וכתוב בספרי חלק א' שו"ת סי' י' עיי"ש:

והנה כל דברים אלו בקמט אבל עובדא זו אינו קמט והיא מפורשת בס' טוב טעם ודעת מהדורא ב' סי' פ"ב וז"ל בקצה האונא הי' יוצא מראש חדוד האונא סרכא ונסרך במקום אחר מינה ובה והחדוד ממש קצה התחתון הי' משוך וחודו הי' נוטה למעלה לצד שנדבקה הסרכא למקום אחר מינה ובה ואחר המו"מ נשאר החידוד נוטה למקום זה ולא נפשט בשוה לשאר האונא רק עומד באלכסון כמין ג"ם נוטה למעלה וכל צד גוף האונא הי' שוה ממש ולא הי' בה קמיטה כלל אם לדונו כדין סרכא מתוך הקמט או לא והאריך בזה ומסיק דמה שהאונא נוטה לגבה אין זה רעותא ואינו בכלל קמט וי"ל

דאף התב"ש מודה בזה וכיון דבלא"ה ראוי להקל ע"י מו"מ כדעת הנו"ב ובפרט דמהר"ם חריף מתיר בזה לגמרי אלא דאין להקל נגד האוסרים אלא במקום הפ"מ וכבוד שבת אבל בנ"ד מחמת הני צדדי היתר יש להקל בכל ענין ע"י מיעוך ובדיקה עכ"ל:

ב) **רוב** האונא צמקה וממנה הי' סרכא שלא כסדרן לשומן והלכה ע"י מעוך ומשמוש והצימוק חזר לברייתו ע"י מירוס ומשמוש, הנה לבושי שרד ס"ס ל"ו אוסר דהוי תרתי לרעותא וכ"כ שו"ת רי"ם יו"ד סי' ו', ומ"מ יש לצדד להתיר, (א) מנחת יוסף תר"ל צ' לקוטי יוסף ו' ז' בשם ברכת ראש ור"ל צונץ ובר לואי להתיר אם הדרא בריא אף צמקה כולה. ויוצא ממנה סרכא שלא כסדרן. (ב) מקדש מעט ל"ו קמ"ט סומך על פר"ת אם יש כט"ד אף צמקה רובה כשר וכ"כ ברכת משה סוף שער ב' בשם טוטו"ד וכן מלכיאל ח"ב סי' ט"ז. (ג) דברי מלכיאל שם מתיר אם נכנס בו רוח. (ד) יש כמה ספיקות, שמא אין הלכה כבה"ג, שמא בידי שמים. שמא כט"ד די (מנחת יוסף ל"ו ענף י"ג לקוטי יוסף נ'):

ג) **עצם** לבן דק וקצר הי' תחוב וטמון, בתוך שומן אווזא (איננעס) הכשרתי שקרוב לודאי שהעצם הי' מן הצלע באותו מקום ממש ולא ניקב מקום אחר כלל. הנה בכל מחט עי' ש"ך מ"ו סק"ב מתוס', ששומן סותם וכ"כ מ"ט סק"ב ואפי' ניקב המחט את השומן אם יש סתימת שומן כשר דלא כפת"ש מ"ט ג' בשם תולדות יצחק וכמ"ש יד אפרים מ"ו ס"ב להקל וכ"כ משמרת שלום מ"ו דינים א', אך אם יש במחט בחלל חשש שמא נקבה במקום אחר ל"מ סתימת שומן זה כמ"ש דרכי תשובה מ"ט י"ז בשם שלחן גבוה וכ"כ משמרת שלום מ"ו דינים ל"ג בשם מהר"ם שיף וטוטו"ד ח"ב קס"ח. ומ"ש דר"ת משמו להכשיר הלא חזר בו:

והכא בעצם זה עי' יד אפרים נ"א סוף סעיף א' בשם אור נעלם בלינדען שמאלץ להכשיר וכ"כ פמ"ג ל"ט מ"ז סקכ"ג וכ"כ פחד יצחק מובא דרכי תשובה נ"א א' (ויש כמה גדולים מטריפים כמ"ש דרכי תשו' שם):

סימן מג

הנני נותן בזה תשובה א' מהגאון ר' אברהם ז"ל מסוכטשוב שהשיב לחותני הרה"ג ז"ל זה שנים רבות בעת שהי' חותני רב בפיאנטקא, והיא כתב ידו ולא נדפסה בספרו אבני נזר:

שלום לכבוד ידידי הרב המאה"ג מו"ה א ל כ ס נ ד ר ז י ס ק י נ ד ה כ ה ן נ"י

מכתבו הגיעני, וכעת אנכי מופנה מעט אמרתי להשיב. דבר שאלתו בבועה בדקין וליחות בתוכה ומצד השני מראה ולאחר שגררו הבועה עם הליחות הלכה המראה. לדעתי הדבר פשוט שכשר וכמ"ש הפמ"ג ואפי' לדעת התב"ש בריאה שהי' לה מראה

פסולה ולאחר קליפת הקרומים מהריאה הלכה המראה פסולה היינו משום דמשמע לי' לשון הש"ס דלא מהני בדיקה ולא דמי לחסרון בפנים אבל בנ"ד למאי נחוש לה מסברא כיון ראינו שאין רעותא מעבר השני וגם בריאה רוב האחרונים חולקין עליו וכ"ש בנ"ד שאפי' יש מראה גמורה מעבר השני אין ברור להטריף והפמ"ג בעצמו באפשו' כתבו, בפרט הטעם שכתב הפ"מ דהוי כקורט דם וכבר הסכימו האחרונים במחט שנמצא ומעבר השני מראה אודם אינו אוסר ודוקא נצרר הדם בעובי הבשר הוי כקורט דם אבל אודם בעלמא אינו מזיק רק הנב"י כתבו מסברא כיון שהשנוי מראה בא מחמת הלקותא שמעבר השני ואין דבריו מוכרחים ודי לנו להחמיר באופן המבואר מדבריו, אכן אם נפוח מעבר השני י"ל דנהי דנפוח לבד אין מספקין לבשר שהרופא גורדו מ"מ אם אבעבוע מעבר השני האבעבוע מעיד על הנפוח שמחמת לקותא אך אין לחדש חומרות שלא נזכרו בפוסקים, ולכאורה הי' מקום לומר לדעת התוס' בקוץ בוושט שמא הבריא ונתרפא וס"ל ג"כ נקובת הוושט טרפה והא דלא חיישי' במחט בבה"כ משום דשאני ושט דגמדא ופשטא ע"כ חיישי' שחזרה לאחורי' משא"כ בבה"כ, וא"כ בניקב מחמת חולי הדין שוה וושט לדקין ולפמ"ש התוס' בפ' השוחט הא דניקב זה בלא זה כשר בשניקב הפנימי מחמת חולי ובחיצון לא מינכר שום חולי, וא"כ י"ל אפי' רק נפוח בחוץ, כיון דניכר חולי בחיצון חיישי' שמא נתרפא, אך י"ל דהתוס' לא כתבו כן רק בוושט דא"א לבדוק החיצון אבל שמא נתרפא לא שייך מחמת חולי דא"כ גם מצד הפנימי הי' מתרפא ודוקא בתחוב מחט בפנים חיישי' לנתרפא שהרי הפנימי לא הי' אפשר להתרפאות כיון שהמחט תחוב ע"כ נ"ל להתיר אפי' החיצון נפוח:

עוד הי' אפשר לומר אם המראה אדום דג"כ א"א לבודקו כמו בוושט שהחיצון אדום. אך אין לדמות אדום לאדום וניקב זה בלא זה בריאה כשר אף שהפנימי אדום כמאמר הש"ס כאהינא סומקא. מיהו אם נראה למורה שאדמימותו שוה לאדמימות הוושט אפשר להחמיר בזה ורק במחט בעבר אחד ובעבר השני מראה אדום אף שהאחרונים לא כתבו כן, בשגם שיש לחלק בין ניקב זבל"ז דריאה דבודקין בנפיחה, אולם דעת הש"ך והאחרונים דהנפיחה אינה מעכבת בניקב זה בלא זה רק בדיקה במראה ובמשמוש ומוכח כנ"ל, רק באם נראה שאדמימותו שוה לאדמימות הושט יש להחמיר כנ"ל ובאבעבוע בלא"ה אסור לדברי הנודע ביהודה הנ"ל רק הנפ"מ במחט כנ"ל:

דברי ידידו הד"ש הק' אברהם.

סימן מד

הבן יקיר לי חריף ובקי בחור כהלכה דוד יחי'.

קבלתי יקרתך תמול וקראתי לשבת עונג בת תורה אשר כבדתני. והנני משיב בזה:
א) **כתבת** ניישב קו' תפארת ישראל חולין פ"ג מ"ה אכלה סם המות או שהכישה נחש מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות, למה נפ"מ דמותרת משום טרפה הא ס"ס אסורה משום סכנה, ותרצת דקמ"ל לענין אנשים שדינם למורידים ולא מעלים כמ"ש בע"ז כו: וחו"מ תכ"ה ס"ה דאסור להושיט להם טרפה ודבר של סכנה מותר להאכילם:
הנה יפה עשית שלא אמרת דנפ"מ בכל חייבי מיתה דיכולים לתת להם בשר מבהמה זו. כי י"ל ודאי דאסור לגרום להם מיתה אחרת ולבטל מיתה הכתובה בהם. ודבריך אינם חדשים לי, כי זה יותר מעשרים שנה ראיתי ישוב זה בירחון אוהל יצחק שנדפס באונגרן חוברת אדר שני תרס"ה, ופשוט די"ל נפ"מ במי שהוא חולה מסוכן שאין לו רפואה שמותר להאכילו בשר זה דלפי סכנתו אחת היא לו. וגם י"ל דאם הוא חשוד למכור בשר מסוכן אינו חשוד למכור טרפות כמ"ש דברי מלכיאל ח"ד סי' ס"ב. גם נפ"מ דאין מבטלים איסור לכתחלה ודבר סכנה י"ל דמותר לבטל אם בביטול לא תהי' סכנה כי אין זה איסור חפצא כלל וכ"כ פתחי תשובה יו"ד קט"ז סק"ג, וידוע מ"ש ט"ז שם סק"ב דדבר של סכנה לא בטל, ובבית שלמה יו"ד ח"ב ס"ס ריי"ח בשם ס' יהושע הק' עליו מחולין צ"ז. דאמר כילכית באלפס הוי ולרמב"ם מובא ב"י יו"ד פ"ג כילכיס הוא דג טהור ולמה בטל, וי"ל כמ"ש ר"ן ע"ז מ. דכילכיס פי' דג קטן בין טמא בין טהור והכא בכילכיס באלפס מיירי בדו טמא ובו אין סכנה כלל, וגם ל"ק דהתם ליתא דבטל רק דלטעמי' קפילא וי"ל אולי בזה הט"ז מודה דמותר. וכל האחרונים חלקו על הט"ז:
אך באמת אין צריך למצוא אופני נפ"מ, כי הלא הרמב"ם פי"ב מרוצח ה"א כ' כי בהמה שאכלה סם המות אסורה רק טרם שנשתנה הסם בגוף הבהמה אבל אם נשתנה אינו מזיק עוד ומובא בפרי חדש סי' ס' סק"ו וא"כ אלו הי' האיסור משום טרפה תמיד אסור, משא"כ משום סכנה מותר אחר השנוי, ואיני יודע למה השמיט בש"ע סי' ס' דינו של רמב"ם, ובכרתי סק"ד כתב שאין לסמוך ע"ז ונכחד ממני טעמו:
וי"ל דרמב"ם אזיל לשיטתו בפי' המשניות תמורה ספ"ו דר' חנינא בן אנטיגנוס שאוסר כשרה שינקה מן הטרפה הוא רק באותו היום אבל כשנתעכל מותר משום דנשתנה וכן הוא שיטתו בפ"א מכלי המקדש ה"ב שהמור הוא דם הצרור בחי' וכשר למלאכת המקדש משום שנוי כמ"ש כ"מ שם והיא דעת ר' יונה ברכות מג. ודעתו דה"ה בסם מהני שנוי ועכול:

אך לכל הדברות אלו קשה כיון דברישא דמתני' איתא אכלה הרדופני שהוא סם המות לבהמה מותרת וע"כ דאינה טרפה אלא מסוכנת כמ"ש ב"י סי' ס' בשם רשב"א (ועי' חלקת יואב ח"א יו"ד ס"ס ז' מביא ת"כ שמיני סוף פ"ג דאכלה סם המות כשרה מטעם שהיא בת חי' וכ' ראב"ד דאי בדרי לה סמא חי' וכמ"ש הכוזרי מאמר ג' אות מ"ט) וא"כ הך סיפא דמותרת משום טרפה מיותרת, דפשיטא דסם המות של אדם אף אם הוא גם סם של בהמה לא גרע מסם של בהמה הרדופני ולמה צריך לשוב ולהשמיענו ומה ס"ד דיאסר משום טרפה:

ודין זה נשנה במשניות בתרומות פ"ח מ"ו וגם הרמב"ם הביאו פעמים בה' רוצח ובפ"י משחיטה ה"ח:

ב) **חולין** נז: שהגמ' שאלה על מ"ש דר' שמעון בן חלפתא עסקן בדברים הי' מאי עסקן בדברים א"ר משרשיא עובדא דנמלה, ותמהת למה לא הי' נקרא עסקן מפני העובדות של מעלה בתרנגולת שנשמטה ירך שלה ועשו לה שפופרת של קנה וחיתה, וכן בניטלה נוצה שלה והניחה בתנור וטלה עלי' במטלית של טרסיים, ולמה צריך להביא הך דנמלה, ואמרת לתרץ דגבי שמוטת ירך לא איתא שר' שממון עשה השפופרת רק עשו לה, היינו אחרים עשו, רק בניטלה הנוצה הוא טלה במטלית, ובשביל עובדא א' דנוצה לא יקרא בשם עסקן וכמ"ש תוס' חולין מט. ד"ה מאי דלא נקרא ר' ישמעאל מסייע כהני משום פעם אחת:

הצדק אתך כי בשביל פעם א' אינו נקרא עסקן. אך לא מטעמך מפני שאחרים עשו, דאין כל חלוק כיון שמשמע בגמ' שנעשה ע"פ פקודתו ומה נפ"מ אם עשה בידיו או צוה לעשות. רק אף דבשמוטת ירך עשה שפופרת מ"מ בעובדא שני' דנוצות, טרם שטלה עלי' מטלית אומר עליו שעסקן בדברים הי', ע"ז מקשה מאי עסקן בדברים, הלא רק פעם א' עשה כן. והן הן דברי רש"י ד"ה מאי למה נקרא שמו עסקן תחלה, היינו לפני עובדא דנוצות. וכדבריך כ' רש"י לעיל מט. ד"ה ישמעאל דמסייע משמע תמיד וכ"כ תוס' יד. ד"ה השוחט דבשביל פעם א' לא נקרא מומר וביותר לשון עסקן משמע שרגיל בכך וכמ"ש ב"מ לג. רובץ ולא רבצן וכ"כ ירושלמי מובא בר"ן נדרים מ. ד"ה אי דרגיל היינו בשתי פעמים:

ואני חוכך למה נקרא עסקן על השתדלותו בדבר הנוגע לדין, כי זה הוא חובת כל חכם מורה הוראה לבדוק ולנסות ולעשות כל טצדקי להוציא לאור לדעת איך היא ההלכה להקל או להחמיר, ואיננו מצויין בזה מכל החכמים ולא יקרא בשם עסקן. ולכן בנטלה הנוצה שהוא חולק עם ר' יהודה וס"ל שכשרה ודאי שעליו לנסות ולהראות כי יכולה

לחיות י"ב חודש, וכן מצינו בכמה חכמים נסיון למעשה, בנדה כב: חכמים שאלו לרופאים ואמרו מכה יש לה בתוך מעי' וכו' תטיל למים אם נמוחו ועוד שם שומא יש לה וכו' ושם כ"ה:

מביא קיסם שראשו חלק ומנענע וכו' ובכמה דוכתי, ורק במעשה הנמלה שהוא ענין חול ואין נפ"מ להלכה אם הוא בוחן ובודק יצדק עליו שם עסקן. וכן מצינו לו עוד עובדא של עסקנות במדרש ויק"ר פכ"ד ב' בדוכיפת ועשב מעשה יפה. והך עובדא דשמוטת ירך יפלא מה בצע בשפופרת הקנה, כיון דהדין דטרפה ותוך י"ב חודש הוי א"כ אין תועלת ולשוא צרף צורף:

ג) **ועל** השלישית, בחולין נ"ה: ר' שמעון בן יהודה איש עיכום, והגי' בגליון שם איש כפר עיכום, וכתבת כי עיכוס ברומית הוא כפר vicus, "וההברה היא עיקום, והמגי' חשב כי לא נרשם שם הפרטי של הכפר:

זה שגיון לדוד כי אף אם עיקום הוא כפר אבל איש כפר צ"ל vici ולא vicus עיקוס:

ואיך תעלה על הדעת כי יאמר על איש שהוא איש כפר ולא יפרש מאיזה כפר הוא. ותמיד מציין את מקומו כמו ר' חלפתא איש כפר חנניא (אבות פ"ג מ"ו) ר' יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי (שם פ"ד מ"ב) איש כפר ברקאי (פסחים נז:) איש כפר דרום (סוטה כ:) ויש הרבה שמות פרים בש"ס, כפר חנניה (שביעית פ"ט מ"ב) כפר עזיז (כלאים פ"ו מ"ד) כפר לודים (ריש גיטין) כפר סגנא (מנחות פ"ח מ"ו, כלים פ"ה מ"ד), כפר עמיקו (תענית כא.) כפר עותנאי (גיטין פ"ז מ"ז) כפר סיסאי (שם ו:) כפר ביש, כפר שחלים, כפר דכריא, כפר סכניא של מצרים (שם נז.) כפר אחים (מנחות פה.) כפר תמרתא (חולין סב.) וביהושע יח. כד. כפר העמונה:

וגם אין שם כפר מציין כלל ישוב קטן והוא רק שם עצם פרטי, כי באמת היו בין אלה עיירות גדולות, עי' גיטין נז. ששים רבוא עיירות היו לינאי וכו' וכ"א ואחד היו בה כיוצאי מצרים חוץ משלש שהיו בהן כפלים כיוצאי מצרים אלו הן כפר ביש וכו' וכן בתענית כא. עיר המוציאה חמש מאות ואלף רגלי כגון כפר עכו:

והאמת יורה דרכו ואין שום ספק כי צריך לגרוס איש כפר עכו, (לא עיכוס כגי' כאן וזבחים כח. ולא כגי' ירושלמי סוטה פ"ז ה"ד אמום,) וכמו שאיתא בסנהדרין קי: סוטה לז: סנהדרין ע"א. נדה נב: בראשית רבה פי"א ב', שם פ"ע ח'. מכילתא יתרו ספ"ז. ומצינו עוד חכמים שם, ר' תנחום ברי' דר' חייא איש כפר עכו (מ"ק טז:) ר' יהודה בן גמדא איש כפר עכו (סוטה מג:):

ואין צריך לפנים שכפר עכו אינו עיר עכו הנודעת, אף שהרב ר' יוסף שווארץ בספרו תבואת הארץ (לבוב דף ק"ג) מסופק בזה, רק היתה עיר קרובה לעכו או פרור עכו. ועכו היתה עיר גדולה עיר החוף הראשית לסוריא, ואחד ממלכי בית תלמי במצרים קרא שמה פתלמעאוס על שמו, ועזרא לא כבשה רק מלכי החשמונאים, והוא בחלק אשר וכמ"ש שופטים (א, לא) ועי' ב"ב קכב. ותוס' שם. ועכו היא בארץ ישראל כמ"ש גיטין עו: וכתובות קיב. ר' אבא מנשק כיפי דעכו וירושלמי שקלים פ"ו ה"ב ים עד עכו תבא ולא תוסיף, ומ"מ באהלות פי"ח מ"ט עכו ספק (אי מא"י או מחו"ל כמ"ש ר"ש ורא"ש) ובגיטין פ"א מ"ב עכו לצפון וכ' תוס' ב. ד"ה ואשקלון דעכו חצי' בא"י וחצי' בחו"ל וכ"כ תו' כתובות קיב. ד"ה מנשק ועי' ירושלמי שביעית פ"ה ה"ז כיפי דעכו עד כאן א"י ובמראה הפנים שם:

והיו מצויים בעכו בני ישראל, עי' נדרים פ"ג מ"ו, גיטין פ"ז מ"ז והיו שם חכמי ישראל, רשב"ג ור' יהודה ור' יוסי מסובים שם (פסחים ק.) ר"ג (ערובין סד: ע"ז לב. שם פ"ג מ"ד) ר"א בר' צדוק ובת נקדימון (כתובות סז.) תלמידי ר"ע בכזיב ועכו (ע"ז כה:) ר' אבא דמן עכו (כתובות כב. סוטה מ. ע"ז לד:) נקנור הביא דלתות מאלכסנדרוה הגיע לנמלה של עכו בימי בית שני (יומא לט.)

סימן מה

כבוד הרב החריף ובקי מ' חיים שלמה זעלצער שי' רב בדארטשעסטער

קבלתי מכתבו והוא מתוכח עם מחבר ס' אבני זכרון בסי' כ"א. א"י מה נפ"מ ובצע אם אין קו' המחבר חזקה ויש לסתור ראייתו, גם אין זה מן המדה ואין חבין לאדם שלא בפניו ואם יש לו להשיג עליו לפנות לבעל הדבר, אך בכ"ז מפני כבוד לומדי למד הנני משיב הפעם על דבריו, ואבא על סדר מכתבו:

על הקושיא הידועה לר' חנינא בן אנטיגנוס בתמורה ל: דכשרה שינקה מטרפה פסולה למזבח ורמ"א יו"ד סי' ס' דאם נתפטמה כל ימי' בדברים אסורים אסורה, א"כ למה בבכורות ו: דמקשה חלב מנלן דשרי למה לא יליף מקרא בפ' אמור והי' שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן והרי באותו זמן ינק משדי אמו ואי חלב אסור משום אבר מן החי פסול לקרבן כמו ינקה מטרפה ונתפטמה באיסור, ותי' בס' הנ"ל דר"ח בן אנטיגנוס לא אמר אלא אם ינקה מן הטרפה או נתפטמה בכרשיני עבודה זרה שאין לאיסור זה היתר בשחיטה ואמרי' שנעשה הבהמה כמו המאכל האסור אבל אם נתפטמה מאבר מן החי מה בכך הרי בלא"ה יש בעצמה אי' אבמה"ח והיא ניתרת בשחיטה וכמו כן ניתר גם איסור אבמה"ח שיש בה ממה שנתפטמה. (והתי' הזה איתא

בס' יהושע פסקים קכ"ד) והשיג כ"ת עליו דהא דינקה מטרפה או נתפטמה באיסור אין אומרים דמי שאוכל את הבשר הוי כאוכל טרפה או את האיסור, שנתפטמה הבהמה ממנו דא"כ למה מותרת אם אכלה גם דברים המותרים משום זה וזה גורם (כמ"ש ש"ך סי' ס' סק"ה ופר"ח ות' פני יהושע ח"א יו"ד סי' ד' ועוד) הא אם יש שבח עצים בפת לא מהני זוז"ג להתיר, אלא מש"ה אסורה משום שנתגדלה באיסור וא"כ לס"ד דחלב אסור משום אבמה"ח ואם העגל ינק חלב אין לומר דשחיטה מתרת גם אבר מן החי שינקה דאין זה בליעת איסור אמה"ח אלא אי' עצמי מיוחד ולאיסור זה לא מהני עוד שחיטה, ומפליג בדברים שהאריך בזה במקום אחר:

לא כן הוא, ופשוט דהא דנתפטמה באי' אסורה הוא משום דיש בבשר האינזור הראשון, ואלו הי' חלב אסור משום אבמה"ח, אמרי' שיש בעגל אי' אמה"ח וממילא מהני שחיטה, ואין זה איסור חדש, וראי' ממ"ש רמב"ם בפי' המשניות תמורה ספ"ו דאחר שנתעכל החלב מותרת גם לר"ח בן אנטינוס כ"כ רע"ב שם וכנה"ג מובא בפמ"ג יו"ד ס' ש"ד סק"ה, ואי נימא דטעם האיסור מפני שנתגדלה באי' ונעשה חתיכה דאי' מה לנו דנתעכל ס"ס כבר חתיכה נעשה נבלה ועצם איסור ואין איסור חוזר להיתרו. וכן מבואר בפלתי סי' ס' שכ' דנתפטם בחמץ מותר דהוי שלא כדרך הנאתו ואכילת בשר שבלעה אי' חמץ אינו כדה"נ וכ"ז שייך רק אי נימא דהוא אוכל את אי' חמץ הראשון:

וקו' כ"ת למה מותרת אם אכלה גם דבר המותר ס"ס הא יש שבח עצים בפת. ל"ק חדא דלא אמרי' יש שבח עצים רק באי' הנאה כמ"ש תו' פסחים כו: ד"ה חדש ורש"י ותוס' ע"ז סו: ד"ה אמר ורמ"א קמ"ב ס"ד והכא מיירי רק באי' אכילה:

והעיקר, דאף דמוסכם דאם יש שבח עצים בפת אפי' זוז"ג אסור כמו שהאריך בשער המלך פ"ג מחמץ הי"א, אבל אין זו הלכתא בלא טעמא אלא כיון דאפה הפת באבוקה כנגדו אף שיש גם גורם של תנור ההיתר, מ"מ כח שבח עצים בפת מרובה יותר והוי רק גורם א' כמ"ש רש"י פסחים כז. ד"ה ואת"ל דכשאוכלה נהנה מן האיסור בגורם אחד וכ"כ ט"ז יו"ד קמ"ב סק"ד ד"ה וכל זה דבשבח עצים בפת אין שם אלא גרם האיסור לבד וכ"כ מג"א תמ"ה סק"ה ופמ"ג שם דהוי חד גורם וכ"כ פנ"י פסחים כז. דהאי דיש שבח עצים בפת מפני שהתנור עצמו אין בו ממש ואינו נחשב גורם כלפי עצי האיסור וכ"כ צל"ח שם ד"ה ואת"ל משום דשבח עצים הוא עיקר יותר. וזה הכלל עצמו הוא בכל זוז"ג דאזלי' בתר עיקר הגורם וכמ"ש שלטי גבורים ע"ז מט. ומש"ה בכשרה שינקה מטרפה אם ינקה חלב רותח משחרית לשחרית אסורה אף שאכלה גם דברים המותרים כיון דהחלב הוא גורם יותר חזק ועיקר כלפי אכילות אחרות וכמ"ש ש"ך יו"ד סי' ס' סק"ה

ומנחת יעקב כלל ס"ה סקי"ח וכ"כ תפארת ישראל תמורה פ"ו אות ג', אבל אם הגורמים שוים שרי ול"ש לדון על יש שבח עצים כלל. ולכן בע"ז מט. שדה שנזדבלה וכו' ופרה שנתפטמה בכרשיני ע"ז מותר מטעם זוז"ג אף דאי' הנאה היא ואין זה ענין לשבח עצים כיון דהגורמים שוים וכמ"ש רש"י שם ד"ה מאי לאו דהזרעים גדלים ע"י זבל דאיסור וקרקע דהיתר וכ"כ תוס' מח:

ד"ה ורבנן בפרה שנתפטמה בכרשיני היתר וע"ז ביחד ששניהם הועילו לפטם הפרה והוי זוז"ג. וכן בחולין נח. בביצים שיחלא קמא וכו' מכאן ואילך הו"ל זוז"ג אף דניכר פעולת התרנגולת אין כאן מקום להקשות מיש שבח עצים, כיון דגם הזכר גרם ואין יתרון לגורם א' על חברו, וכ"כ ראב"ן סי' רס"ג בולד טרפה דשרי משום זוז"ג אף דניכר בולד פעולת האם:

וידוע מ"ש ר"ן ע"ז סו. דלא שמענו שבח עצים אלא בפת, אבל כבר תמהו עליו בברכי יוסף קמ"ב אות א' ובחי' חתם סופר ע"ז דהוא נגד מ"ש ערלה פ"ג מ"ד תבשיל שבשלו בקליפי ערלה ידלק וכבר כתבתי בזה בספרי חלק ב' סי' קכ"ו אות ב':

ומה שהק' מר על המחבר שסתר תירוץ הנ"ל ע"פ דברי ר"ן חולין סד: שתמה למה לן קרא להתיר ביצים הא כיון שהאפרוח מותר ע"כ דהביצה נמי מותרת דאי לא הא קיי"ל היוצא מן הטמא טמא, והק' עליו בחכמת שלמה הגהות ליו"ד סי' פ"ו להגרש"ק דאפי' נימא דהביצה אסורה היא רק איסור אבמה"ח. וא"כ האפרוח מותר כיון דשחיטה מתירתו (אין הגהות אלו אצלי, אבל כן הקשה בח"ס יו"ד סי' ע' ד"ה ונוראות), ותירץ המחבר את דברי הר"ן ע"פ מ"ש חולין סט. באיסור יוצא מהו לגמוע חלבו וכו' או דילמא התם אית תקנתא לאי' בשחיטה הכא ל"ל תקנתא וקיי"ל לחומרא דהחלב אסור וא"כ שפיר קאמר הר"ן דאי הביצה אסורה משום אבמה"ח גם האפרוח אסור כי נולד מאי' מוחלט שאין לו תקנה בשחיטה, וכ' מר דכוונת חכמת שלמה על בהמה שנולדה מטרפה דלא הי' לאמה תקנה בשחיטה לאמה"ח שלה ומ"מ הולד כשר משום דחיותו בפני עצמו וממילא מהני שחיטתו לאמה"ח של אמה, כמו כן נוכל לדמות שחיטת האפרוח לשחיטת ולד מבהמה טרפה שלשניהם תועיל השחיטה, אף לאמה"ח שלהם אף שלא הי' תקנה בשחיטה עכ"ד:

אלה דברי תמהון, כי בולד הנולד מטרפה יש בו שני איסורים אי' אבר מן החי ואי' טרפה. והנה אי' אמה"ח יש לו תקנה בשחיטה ככל אמה"ח אלא על אי' טרפה יש לדון דכל היוצא מטמא טמא ואין להאם תקנה בשחיטה, ומ"מ הולד כשר כמ"ש ביצה ו. דעגל הנולד מטרפה מותר משום דשאני טרפות שתלוי בחיות וכיון שהולד יש לו חיות

בפני עצמו אינו נגרר אחר אמו, כמ"ש תוס' ב"ק מז. ד"ה מאי ורשב"א שם ותוס' סנהדרין פ: ד"ה עובר ותוס' חולין נח. ד"ה הלכתא ורשב"א וח"ן שם ותוס' זבחים עד: ד"ה דאיערב ותוס' תמורה לא. ד"ה למאן וש"ך יו"ד ע"ט סק"ח. (ועיי"ש בפמ"ג ש"ד ח' הטעם משום דהזכר כשר והוי זוז"ג והוא כמ"ש למעלה בשם ראב"ן וק' דלטעם דהולד יש לו חיות בפ"ע אפי' גם הזכר טרפה הולד מותר) אבל אפרוח שנולד מביצה אי הביצה אסורה משום אמה"ח שאין לה תקנה גם האפרוח אסור דרק לענין טרפה מהני הך ס' שיש לולד חיות אבל לא לאמה"ח, ולפי' כ"ת בכוונת קו' חכמת שלמה א"כ רמב"ן ור"ן חולין סד: ובכורות ו: דפשוט להם דאלו הביצה אסורה גם האפרוח אסור משום יוצא מטמא אשתמיט להו מ"ש בביצה ו. דעגל הנולד מטרפה מותר:

ומה שהק' מר על המחבר מחולין סט. דבעי ר' ירמי' מהו לחוש לזרעו וכו' מאי אריא האי דאית בי' איסור יוצא אפי' בן פקועה דעלמא נמי, דלמא ר' ירמי' מיירי דהאם היתה טריפה ויש לולד שחיטה רק אבר היוצא אסור לשי' ש"ך סי' י"ד סק"ז, ומסופק מהו לחוש לזרעו משום אמה"ח כיון דאין לאבר תקנה בשחיטה אע"כ דהולד מותר דאף דבא גם מאמה"ח של אבר היוצא דל"ל תקנה מ"מ כיון דמהני שחיטה לאבר מן החי של עצמו מהני נמי לאמה"ח של היוצא אף דלא הי' לו תקנה:

מה זו קושיא, ומה סני לי' בפי' הגמ' דהאיבעיא היא דאזיל על בן פקועה דכוותי' וכי אפשר להכריע הלכה מכח שיש למצוא נפ"מ אחרת, אתמהה. אך באמת לק"מ כי כיוצא בו מקשה בס' תבואת שור סי' י"ד סק"ח על הא דאמר שם אי לר' יהודה איסור חלב ודם ליכא, לוקמה כגון שיצא אבר ואח"כ נמצאה האם טרפה דאז ליכא אי' תלב וכו' ותי' דבעיא דר' ירמי' קאי איוצא דמתני' ובמתני' איירי בשחיטת כשרה דתנן מותר באכילה:

ומ"ש כ"ת ראי' דאף שאין תקנה לאמה"ח בשחיטה מ"מ החלב מותר מבן פקועה שבא על הבהמה והוליד דחלבו מותר כמ"ש ב"ח ואף דט"ז וש"ך אוסרים אין זה משום אמה"ח, וגם ראי' מחלב שמוטה דמותר אף שבא מאי' אמה"ח דלית לי' תקנה כמו ביצה ודוחק לחלק דשאני ביצה שלא הי' לה מעולם שעת הכושר בשחיטה עכ"ד:

אמת כי הב"ח בסי' י"ד הקשה למה לא שאלו בחולין סט. בן פקועה שבא על הבהמה והוליד שאין לו תקנה מה לגמוע את חלבו כמו באי' יוצא ותי' דרק באי' יוצא דאיסורו משום בשר בשדה טרפה אסור החלב אבל בן פקועה שאין שם אי' טרפה חלבו מותר. אבל הב"ח הוא יחיד בדינו ומפורש להפוך בבדק הבית לרא"ה בית ב' שער ג' (דפוס יוזפאף נה.) דהאיבעיא שם מהו לגמוע חלבו הי' גם על יוצא גם על בן פקועה ולא אפשטא ושניהם אסורים. וכ"פ ט"ז י"ד סק"ו וש"ך סקי"א ומביא דברי חי' רשב"א

שאיסור יוצא הוא משום אמה"ח ומשום שאין לו תקנה וכן פוסק לאיסור בתב"ש י"ג סק"ח וכרתי י"ד סק"י:

ומ"ש ראי' משמוטה דחלבה מותר כמ"ש רמ"א כ"ד סט"ו. הנה באמת הט"ז סק"י תמה מה בינה לחלב אבר היוצא, ותירוצו מוקשה להבין, ואין לומר דדעתו כב"ח בסי' י"ד בבן פקועה דחלב אסור רק באי' טרפה ולא באמה"ח, כי הלא בסי' י"ד סק"ו חולק עליו, והפר"ח סי' י"ד סקי"א מביא מבדק הבית לרא"ה בית ב' ראש שער א' דאוסר ורשב"א לא חלק עליו, ואף דב"י כ"ד מביא בשם ת' רשב"א להתיר כ' תב"ש סקכ"ו דאין מרשב"א כל ראי' וא"כ נקטינין דאי ליכא תקנתא לאי' בשחיטה החלב אסור, ואפי' להמתירים אין ראי' משם לדין שלפנינו כי י"ל כמ"ש ש"ך י"ד סקי"א דהי' הללמ"ס דאין אי' שמוטה בחיי' כלל, או כמ"ש חתם סופר יו"ד כ"ט כיון דאינה בכלל טרפות ואי בדרו לה סמא חיה ע"כ מקרי אית לה תקנתא:

ומה שהק' על המחבר דאחר שהביא דברי ר"ן בביצים וקו' חכ"ש הנ"ל א"כ נדחה התי', ואחר שנדחה חזר התי' ונראה וכ' מפני דהכא העגל יונק את החלב משדי אמו לא ניכר לפנינו שום חלב של האיסור ולכן י"ל דלא דמי לביצים ובשחיטת הולד ניתר כל אמה"ח שבו, ותמה מר הא סתמא קאמר ומום השמיני והלאה ירצה אפי' חלבו מתחלה לכלי ואח"כ שתה העגל את החלב ג"כ כשר להקרבה, וגם מה טעם לחלוק זה ומה ענין לחלק אי ניכר האיסור או לא:

ודאי שאין כל מובן לדברי המחבר ואולי כוונתו דהנה דם שלא פי' מותר כמ"ש כריתות כא: ויו"ד סי' ס"ז וסתמא קתני אפי' בדם מן החי אף שיש בו דין ציר מן החי כמ"ש רש"ל פסחים כב: רש"י ד"ה מה וכ"כ ח"ס יו"ד סי' ק"ו ועי' עוד שם סי' ע' וסי' ע"ג וכ"כ שם ארי' יו"ד סי' ס"ט ועיי"ש סי' כ"ט וכ"כ שערי תורה חלק ראשון סי' י"ב אות י"ב הגר"א מטשעכנאווי דדם הקזה היוצא מחיים אף אם בשלו עובר משום דיוצא מן החי ועי' שם סי' ס"ח ובשערי תורה ח"ג סי' י"ח, וגם רא"ש חולין פ"ח סי' נ"א בשם רמב"ן מדמה מי חלב לדם דרק אי פירש נאסר, ולכן אולי כוונתו דאפי' לס"ד דחלב אסור משום ציר אמה"ח דוקא אם פירש אבל אם לא פי' שרי כדם. אבל זה דוחק גדול, לבד מה שיש לפקפק על דין זה מסנהדרין נט. דמוכח לרבנן אין בישראל בדם אי' משום חי וכמ"ש רש"י ד"ה ורבנן דאין בדם משום חיות וא"כ אין בדם אי' אמה"ח וכ"כ נחל אשכול ח"ג דף נ"ו אות י"א:

ומה שתמה על המחבר הא כל דבריו סובבים לס"ד דבכורות ו: דהק' חלב מנלן דשרי. ולס"ד אין חלוק בין אית לה תקנתא בשחיטה או לא. דהא אמרי' סד"א חדוש הוא אפי'

בבהמה טמאה נמי לשתרי ולא מחלק בין חלב טהור דאית לו תקנה לחלב טמא, וא"כ למה צריך המחבר לברר שחלב יש לו לאבר מן החי תקנה בשחיטה הא לס"ד אפי' אין לו תקנה מותר:

לק"מ, כי רמב"ן בכורות ו: הקשה על בה"ג שכ' דביצת טהורה מותרת נלמד מדגלי תורה בת היענה דטמאה אסורה, א"כ מה מק' שם חלב מנלן דשרי הא י"ל מדאצטריך גמל גמל לאסור טמא מכלל דחלב טהור שרי וכן מק' בב"ח פי' פ"א ד"ה חלב, הרי מבואר מדבריהם דקו' גמ' חלב מנלן דשרי קאי למסקנא אחרי הלמוד דגמל גמל, ונראה דרק טרם שידענו מגמל גמל לא חלקט בין יש לו תקנה בשחיטה או לא, אבל עתם דילפי' מגמל גמל מחלקים חלוק זה, ולכאורה יש לדחות דהא מגמל יש ראי' רק על חלב טמא אבל לא על אמה"ח שאין לו תקנה אבל ראיתי בדברי מלכיאל ח"ב סי' ל"ח אות פ"ו ובס' שי למורא בכורות ו: ד"ה בגמ' סד"א שכתבו כן, וחפשתי ומצאתי כן באשכול לראב"ד ח"ג סי' כ"א כיון דגלי רחמנא דחלב טמאה אסור הטעם כמ"ש בפרק המקשה דאבר מן החי יש תקנתא לאי' בשחיטה:

ובעיקר הדבר באי' יוצא, אף דלפי השקפה ראשונה הוא אי' טרפה כמ"ש חולין סח. ובשר בשדה טרפה וכ"כ רמב"ם בפ"ה מהמ"א ה"ט ושם הי"ב דהרי זה כחלב טרפה ומשמע דהאי' משום טרפה וכ"כ תוס' סח:

ד"ה הכל וכ"כ תורת הבית בית ב' שער ג' וכ"כ בקצר שם ואפי' החזירו שאין לו תקנה בחזרה כטרפה, ומה שאמרו בחולין סט. חלב כאמה"ח דמי האי נמי ל"ש, היינו שנראה כאמה"ח, אבל ברשב"א חולין סט. כ' דאיסור יוצא הוא אבמה"ח וגרע מכל אמה"ח מפני שאין לו תקנה וממש כדברים האלה כ' בתה"ב בית ב' שער ג' ה' טרפות (דף נה.) וכ"כ במשמרת הבית שם (ומ"ש בבדק הבית אינני מבין) וכ"כ ר"ן שם כלשון רשב"א, ולשיטתו אזיל ר"ן סד:

בביצים דאלו היתה הביצה אסורה משום אמה"ח דאין לו תקנה הי' האפרוח אסור כיון דהמסקנא ביוצא לאסור חלבו. וכ"כ רמב"ן שם ובכורות ו:

וראיתי בס' אבני זכרון סי' כ"א אות א' דתי' קו' הפלתי סי' ס' למ"ד אי ינקה מטרפה אסורה למה בזבחים עד: דמק' היכי דמי אי דידע ליתי ולשקלי' למה לא משני בכה"ג שעגל ינק מטרפה ואח"כ נתערב בשאר בהמות ואינו ניכר ותי' משום דרמב"ם בפי' המשניות והרע"ב כ' דר"ח בן אנטיגנוס פוסל רק בתוך מע"ל אבל אח"כ מותר דכבר נתעכל החלב א"כ איך תנן במתני' ירעו עד שיסתאבו הלא יש עצה להקריבם אחר מע"ל

וע"כ דלא מיירי בכה"ג, והנה התי' הזה כבר כ' בלבושי שרד בחי' דינים ליו"ד סעיף כ"ה אות פ"א:

וצריך להעיר כי דין זה דנתפטמה באיסור תלוי במחלוקת הראשונים במושק ברכות מג. דר' יונה מתירו אף דהוא דם חי' טמאה משום דנשתנה אבל רא"ש שם חולק ואוסר וכן, היא מחלוקת רמב"ם וראב"ד פ"א מכלי המקדש ה"ב, ונ' דלר' יונה ורמב"ם המתירים במושק אין לאסור אם נתפטמה באיסורים כיון דהאי' נשתנו. ועי' מ"ש בספרי חלק א' סוגיא כ"ד ושם שו"ת סי' י"ב:

סימן מו

רשימה ומראה מקום לסמוך על תעודת תגר סיטון על מין חתמה שאין בה תערובת איסור:

א) **במלתא** דעבידא לגלויי סומכים על גוי מוכר כמ"ש יו"ד פ"ו ס"א וכ"כ פר"ת צ"ח סק"ב וכ"כ יו"ד פ"ג ס"ז גבי קרבי דגים ועי' ש"ך סקכ"ה דחולק ומ"מ מודה בעל"ג וכ"כ שם פר"ח סקכ"ב וכ"כ ש"ך יו"ד צ"ת ססק"ב אם איכא למיקם עלה דמלתא נאמן גוי אפי' באיסור דאו' ומה שלא מהני טעית קפילא עי' בהגר"א שהוא רק מצד חומרא ובחי' רעק"א שם כ' שאינו יודע הטעם ועי' ספרי ח"א סוגיא מ"ו גבי רופא:

ב) **הכא** שייך אומן לא מרע נפשי' עי' או"ח כ' ס"א לקח טלית מצויצת מתגר נכרי כשר. ומקור בר"ן מובא ב"י יו"ד קי"ד וש"ע שם ס"ה ור"ן חולין ו. גבי נותן לשכנתו ומג"א סי' כ' סק"א כ' דבעי' שיהי' זיוף גם לגוי אבל בר"ן חולין הנ"ל מוכח להפוך כמ"ש תפארת צבי או"ח סי' י"ט ועיי"ש מ"ש לחלק דאם נותן לו מין אחר הוי זיוף אף שנוגע רק לדת ישראל וכ"כ נו"ב מהד"ת או"ח סי' ע"ב וחולק על מג"א וכ' אפי' בדאו' סמכי' אתגר גוי עיי"ש בענין הפודר צוקר. ועי' ש"ך יו"ד ש"ב סק"ד כ' דבעי שניהם יחד לא מרע ועל"ג. ועי' שבות יעקב ח"א סי' ס"ה גבי רופא שהי' נאמן מפני דלא מרע נפשי' רק מפני שי"ל שאומר בדדמי, וכ"כ שבו"י ח"ג סי' ע"ב מותר לקנות מתגר. ועי' שם ח"ב סי' ס"ו דמהני לא מרע ועל"ג ועי' ש"ך יו"ד צ"ח סק"ב בקפילא משום לא מרע אומנותי' וכ"כ חכמת אדם כלל נ"א סי' ה', ועי' גיטין י: ויט:

ערכאות לא מרעי נפשייהו:

ג) **אם** התערובות איסור הוא ביוקר יותר כמו בנדון זה ודאי דאין חשש כמ"ש בע"ז לד: גבי מורייס ויו"ד קי"ד ס"ד וסי"א ותוס' ע"ז לב. ד"ה ופאוצר:

ד) **ועי'** תוס' ע"ז י"ב. ד"ה ושדי דאין גוי מחליף אם אין לו הנאה וכ"כ ט"ז יו"ד סי' ס"ג סק"ג. ואמנם מהרי"ט ח"א סי' י"ב וח"ב יו"ד סי' ג' כתב דתוס' כ' רק דגוי לא טרח

להחליף אבל אם אין טרחא חשוד להחליף אפי' אין לו הנאה אבל חכם צבי סי' ל"ט חולק עליו ומתיר אם אין הגוי נהנה בחליפין:

ה) **ואם** ידוע בברור שגוי אחד אינו מזייף מתירים מספק גם השאר כמ"ש בע"ז ע: אימור מגבה דחביתא וב"י יו"ד קכ"ג וד"מ שם י"א ויו"ד קי"ד סי' רמ"א ענין מחבואה ותשו' רמ"א סי' נ"ד מתיר אפי' בדאו':

סימן מז

אלול תרס"ב סטשוב.

פה אוכלים תרנגולים שמשונים מכל תרנגולים שצוארם אדום וחלק בלי נוצות ונשאלתי עליהם:

הנה התרנגולים אלו יש להם שלשה סימני טהרה, ולפי שיטת ר' משה בר' יוסף כל עוף אם לו ג' סימנים אין חשש שמא ידרוס והיא השיטה היותר מחוורת כמ"ש בעל המאור ורמב"ן בחידושיו. ובפי' החומש שמיני, והרמב"ן הי' עסקן בדברים ובדק בעופות כמ"ש בחידושיו וכ"כ רשב"א בחי' ובתורת הבית וכ"כ הר"ן וכ"כ האשכול סי' כ"ב ורש"ל ביש"ש ופר"ח סק"ט. אבל רש"י חולין סב: ד"ה חזיוה כ' לחוש לכל עוף שמא ידרוס ואין עוף נאכל אלא במסורת וכן פסק ביו"ד סי' פ"ב ולהמחבר ס"ג מועיל עכ"פ סי' חרטום רחב וכף רגלו רחבה כשל אווז, והרמ"א אוסר גם בסי' זה ואין היתר רק ע"י מסורת:

ובאמנה כי יפלא על רש"י דאיך יכריע מקרה א' של תרנגולתא דאגמא שהיו מחזיקים אותה בטהורה ולאחר זמן ראו שדורסת, את הרוב עופות טהורים ולמה ניחוש למעוטא דמעוטא, דפשוט כיון שיש ג' סימנים ודאי דעוף טהור הוא. ותוס' שם סג: ד"ה ודילמא על מ"ש ודילמא דעוף טמא נינהו הקשו כיון דעופות טהורים רובא למה ניחוש ותי' כיון דמאה עופות טמאים במזרח וכולן מין אי' אפשר דיש בטמאים מינים הרבה, וגם זה פלא כי מבואר שם בגמ' דלעופות טהורים אין מספר ואיך שיהי' הטהורים מרובים. ופשוט אף לרש"י ותוס' אינו אלא חומרא בעלמא דרש"י כ' ושלא מסרו לנו יש לחוש (ומ"ש ובמסורת יש לנו לסמוך, היינו שלא נטעה דבתרנגולתא דאגמא הי' מסורת ומ"מ ראו אח"כ שדורס, ע"ז אומר, דשם לא הי' מסורת רק שהיתה מותרת ע"פ סימנים. כ"ז שלא ראו שדורסת. אבל אם יש מסורת ודאי שלא ידרוס) ותוס' כתבו רק דאפשר שיש בטמאים מינים הרבה:

אלא בריב"ש סי' קצ"ב חידש כיון שהתורה צוותה לבדוק בסימנים שלא יהי' מכ"ד עופות הטמאים וכמ"ש הרמב"ם בריש פ"א מהמ"א אין הולכים אחר הרוב ואף שבעלמא אין חוששים למעוט כמ"ש בחולין סג: לוקחים ביצים בכל מקום ואין חוששים משום נבלות

וטרפות (ונ' כוונתו דשם מק' ודלמא דעוף טמא נינהו ול"מ רוב אף דבנבלות וטרפות סומכים על הרוב. והיא קו' תוס' הנ"ל). והיי"ט דאף דהא דאמרי' בכ"ד כל היכא דאיכא לברורי מבררי' היא רק מדרבנן כמו בדיקת כריאה כמ"ש ריב"ש עצמו סי' קס"ג ומביא ירושלמי ביצה פ"ג ה"ד ראיית ערפה מדבריהם. וביצה כה. הפשט ונחות בטולה אבל בקצבים הוא רק מדרך ארץ. מ"מ הכא כיון דהצריכה תורה בדיקת הסימנים, הוי הברור מדאו' ולא מהני רוב, וס' זו תלוי' במחלוקת רמב"ם ורמב"ן, כי רמב"ן בשורש הששי לס' המצות חולק שאין מצוה לבדוק בסימנים כלל:

אבל ברור כי אף לשי' רש"י ופסק רמ"א דאין סימנים מתירים רק מסורת. מ"מ כל זה בעוף חדש הבא לפנינו כמו בתרנגולתא דאגמא שהי' שוכן תמיד באגמא ולא בישוב יש לחוש שמא ידרוס וכן הא דת' רא"ש כלל כ' סי' כ' ול"ב שכ' שאין סומכים על סי' עיי"ש שנשאל על חסידה ועל עופות שחורים וחרטומיהם ושוקיהם ארוכים, והיינו עופות חדשים מיוחדים, אבל הכא הך עופות הם תרנגולים שיש עליהם מסורת, בשביל שנוי קטן בצוארם לא נפקו מכללם וא"צ מסורת חדשה על פרט זה, וראי' לזה דהא מקור דברי הרמ"א הם מאו"ה הארוך ושם ציין לעיין עהג"ה וכתב בהגהה ול"א הכא כשנמצאו ג' סי' טהרה וגם ראינו שאוכל בלא דריסה שנלך בס' דרוסה אחר רוב עופות שאינם דורסים ושמא משום דמאחר שיש מיהו וכו' עופות האסורים ואינם ידועים לנו וגם אינם מכל עופות הטהורים הניכרים לנו לא נקרא רוב גמור עכ"ל הרי דמירי בעוף חדש שאינו דומה להעופות הידועים לנו וכ"כ בתשו' מהר"י אסאד יו"ד צ"ב וז"ל דהתרנגולים שהם דומים ממש לשאר תרנגולים שלנו הטהורים בודאי מודה האו"ה דא"צ מסורת דהלך אחר הרוב שאינם דורסים דמשום שנוי כל שהוא סגי מסורת שלנו וכ"כ בתשובה ט"ז שבס"ס ערוגת הבושם דמ"ש הרמ"א שאין לאכול עוף רק במסורת הוא רק כשבא לפנינו מין עוף חדש שיש לו צורה חדשה ויש בו שנויים מן העופות שלנו אז צריך מסורת ואין לסמוך על סימנים אבל במין עוף הידוע לנו אף שיש בו שנוי קטן אינו בשביל זה מין חדש ודי במסורת שיש לנו על כלל המין. וכ"כ בת' מהר"י הכהן ח"א יו"ד סי' י"ב דחומרת רש"י רק בעוף חדש ולא נודע מינו כמו בתרנגולתא דאגמא שכ' תוס' דהוא מין שנקרא כן וכיון שהוא מין שא"י מקורו וטבעו ל"מ בו סימנים אבל בעופות אלה אין בם רעותא דגודל עבוי רגלים אינו שנוי כמ"ש בב"ק בסוף שור שנגח, והשתנות הצבע אינו סי' טומאה כמ"ש בשער השמים פ"ד ואם נביט על שנויים אלו נחוש גם בעופות שאין להם מרה שהרא"ש פא"ט מכשיר אותם משום שזה טבעם שלכל הני חוי' ברייתא הכי אית להו וק' דהלא צריך לבדוק אחר סי' או יהי' צריך מסירת אולי הם מין מן עופות

טמאים וכ"כ שב יעקב יו"ד סי' כ"ד לענין שני קנים היוצאים מן הקנה ואמרי' כל הני אוי' ברייתא הכי אית להו ול"ח דלמא מין אחר הוא ודי בשנדע כי העופות חלוקין זה מזה במינן מהם אשר צבועים כך ומהם אשר צבעם באופן אחר ובכל זאת כולם בסוג הטהורות עכ"ל:

והנה וזה שהביא מהר"י כהן מן העופות שאין להם מרה, זה אינו דבאמת צריך עליהם מסורת כמ"ש בת' רשב"א ח"א סי' ק"ח וז"ל רוב העופות יש להן מרה ואחר רוב העופות אנו הולכין עד שנדע שאין לו וכל העופות שאין מצויין אצלנו אין נאכלין אלא במסורת ומי שמעיד התירן הוא יגיד אם יש להם מרה או לא וי"ל דגם דעת רא"ש חולין פ"ג סי' א' כן שיש עליהם מסורת. אלא שס"ס לא נסתר מן הרשב"א חלוקו של מהר"י כהן דשא"ה דחסר אבר המרה ודאי דהוי מין אחר וצריך מסורת. משא"כ בתרנגולים בשנוי קטן כצבע אחר וגדלות וקטנות אינו יוצא עי"ז ממינו. וכ"כ בשערי ציון סי' כ"א ענף ב' אות ב' ראי' מר"ן חולין סב. והוא שיכיר עורב כ' בגמ' מוכח שכל שיש לו ב' סימנים בגופו אף שאינם סימנים של עורב שהם אצבע יתרה וקורקבנו נקלף שכבר נבדק ויש לו כן ויש לו ב' סימנים אחרים מין עורב הוא וטמא הרי אף שיש ביניהם הפרש גדול כזה אעפ"כ מין עורב הוא וא"כ גם בעוף טהור נמי אין נקרא מין אחר ע"י איזה השתנות, וכן מבואר בגמ' מאה עופות טמאים יש במזרח וכולן מין איה הם. ואלו כולם שוים ממש א"כ מין א' ממש הם ומי מנה אותן שאין רק מאה עופות הא מכל מין יש לאלפים ובע"כ הכוונה שיש השתנות ביניהם במעט כדמסיק וכולם מין איה הם הרי שמה שיש חלוק ביניהם בכ"ז אינם יוצאים מסוג מין זה:

וראי' ברורה דשנוי גדלות וקטנות לאו כלום הוא מב"ק נ"ה. דאמר שמואל אווז ואווז הבר כלאים ומק' אילימא משום דהאי ארוך קועי' והאי זוטר קועי' אלא מעתה גמלא פרסא וגמלא טייעא דהאי אלים קועי' והאי קטין קועי' ה"נ דהוי כלאים זב"ז אלא זה ביציו מבחוץ וזה ביציו מבפנים הרי דגודל וקוטן הצואר אינו שנוי לענין כלאים וה"נ לענין חשש עופות טמאים לא נפיק ממין כל התרנגולים, ולאו דוקא בצואר דה"ה בשאר אברים וכמ"ש רש"י שם דפי' על קועי' חרטומו וצ"ע איפה נמצא דקועי' הוא חרטום וגם תיכף אח"כ פרש"י קועי' צוארו:

והא דבחולין עט. דמק' ולבדוק בסימנים דאמר אביי עבי קלי' בר חמרא צניף קלי' בר סוסיא ואר"פ רברבן אודני' וזוטרא גנובתי' בר חמרא זוטרן אודני' ורבה גנובתי' בר סוסיא, הרי דעל ידי חלוק גודל אזנים וזנב הוי מין אחר. וכן ע"י שנוי קול, ל"ק דשנוי הקול אף דקרי לה בגמ' סימנים מ"מ זה הוא טביעת עינא דקלא ועדיף מסימנים וכמ"ש

רבא שם צו. השתא דשמעי להני שמעתתא אמינא טב"ע עדיפא דאל"ה איך סומא וכו' אלא בטב"ע דקלא והא דרברבן אודני' וזוטרא גנובתי' היינו משום דיש שני חלוקים אזנים גדולים וזנב קטן וכמ"ש מ"ב מובא בב"ש סי' י"ז ס"ק ע"ג דע"י שני סימנים אמצעים הוי סימן מובהק וכ"כ בחלקת מחוקק ס"ק מ"ג בשם מהרי"ק ועי' מ"ש נו"ב תנינא אה"ע סי' נ"ח. ולכן הם שטי מין, ואף דבנ"ד ג"כ הם שני שנויים צוארם חלק בלי נוצות ואדום. י"ל דאחד הוא דמשום שצואר הוא בלי נוצות שיגינו עליו מן הרוח וקור וחום לכן הוא אדום. או שאני התם באודני' וגנובתי' דהם שני אברים שונים הוי ב' סימנים. משא"כ הכא דהוי רק שנוי מראה באבר א':

והעיקר נראה דאפי' בשני שנויים אין ראי' מחולין עט. שיהי' נחשב עי"ז מין אחר, רק התם מפני שידוע שיש ב' מינים סוס וחמור והני כודנייתא הם או סוס או חמור והסוס תמיד הוא כן זוטרן אודני' ורבה גנובתי' והחמור תמיד להפוך. ולכן אם הכודנייתא יש להם סי' אלה בידוע שהם סוס או חמור. משא"כ הכא שאין לנו מין אחר עוף טמא שהוא עם צואר חלק ואדום, אינו יוצא ממין התרנגולים הטהורים ע"י זה השנוי וכן מ"ש בחולין סג. שקיטנא אריכי שקי וסומקי שריא וסי' מורזמא גוצי וסומקי אסירי, נראה שלא הי' להם ג' סי' טהרה והיו צריכים למסורת וכך היתה המסורת לחלק בין אריכי שקי לגוצי:

שנית תרנגולים אלו מותרים כיון דהם מצויים ושוכנים תמיד עם כל התרנגולים שלנו זה סימן שהם טהורים כמ"ש חולין סה. דאפי' רבנן דפליגי על ר"א דאמר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו מ"מ מודים אם הוא שכן ונדמה. וע"כ דנדמה אין הפי' שהוא דומה ממש למין הידוע בלי שום שנוי, דא"כ פשיטא הלא הוא אותו המין ממש כדמותו כצלמו, אע"כ שיש איזה שנוי ומ"מ אם הוא דומה לו ברוב הוי נדמה. והני תרנגולים בודאי הם נדמה והוי שכן ונדמה. והנה רש"י כ' נדמה במראהו ורמב"ן ורשב"א כתבו נדמה בסימנים וכ' רשב"א שם דזרזיר דומה לעורב במראה אף שחלוק קצת וכ"כ דסנונית חלוקה מעורב שזה שחור כולו וזו לבנה הרי רק אם משונה כולו ל"ה נדמה אבל פשיטא דאם רק צוארו משונה לא נפיק מנדמה וכ"כ רמב"ן ד"ה ובסוף המסכתא בענין בדיקת העופות שכ' ולמדתי מזה שמחלוקותו של ר"א בזרזיר משום דכיון דיש לו סימני העורב ממש ושכן עמו ודאי מינו הוא ורבנן פליגי עלי' דסברי שכן ונדמה בעי' והיינו ידמה בצורה וזה אינו נדמה שהוא עוף קטן ומזמר ואין קולו ופרצופו ומנהגו כעורב כלל הרי דזרזיר חלוק מעורב בשלשה דברים לכן לא הוי נדמה ומ"ש בית יצחק חיו"ד סז' ק"ז סוף אות י' משם הר"ן בזרזיר דאם משונה בשני דברים לא הוי נדמה,

ודאי דאף שכ' והאישטורניל אע"פ שהוא שחור אין פרצופו דומה לעורב לפי שהוא קטן ולא מנהגו שהוא מזמר תמיד, בודאי כוונתו כמ"ש רמב"ן ואינו חולק עליו. ובאמת הזרזיר חלוק בג' דברים. ועי' ר"ן שלרי"ף ס"ל דנזריר טהור מפני שאינו שכן ונדמה אבל הרמב"ם אף דפ"א מהמ"א ה"כ מביא דין שכן ונדמה מ"מ כ' בהי"ד דזרזיר טמא וכ' כ"מ דהרי"ף ורמב"ם ס"ל דזרזיר שכן ונדמה לעורב. וכן מצאתי בזרי סוף מאמר ד' השוכן עם הטמאים ונדמה להם טמא כזרזיר אצל עורב ולדעתם אף שחלוק בג' דברים הוי נדמה:

ומ"ש בבית יצחק שם לפקפק דמי יודע אם נקרא שוכן עם הטהורים כיון דאנן הוא דכפינין אותם ומושיבים אותם יחד וכ"כ הג"ר דוד דייטש בס' תשו' מהר"י אסאד יו"ד צ"ב דבמדינתנו שנותנים אותם בין תרנגולים שלנו אין התחברותם ראי' שהם מין א' וכ"כ בעל דברי חיים מובא בחסד לאברהם מהד"ת יו"ד כ"ד דהא דשכן ונדמה לא יתכן רק כשיש לפניו טמאים וטהורים ומתדבק רק בטהורים ולא בטמאים משא"כ כשחובשים עוף טמא אצל עוף טהור ואין מין טמא מצוי בהכרח הוא מתחבר עם הטהור, אבל בס' מהר"י אסאד שם דחה זה וכ' דאי משום ההכרח מתחבר עם אינו מינו לפי שאינו מוצא כאן מינו. א"כ את"ל שהוא טמא כיון שכל עוף למינו ישכון, הו"ל טפי להתחבר עם אינו מינו פה שהוא ג"כ טמא כמותו דורס ואוכל על צד ההכרח דמצא מין את מינו אע"כ מדשוכן ומתחבר עם תרנגולים טהורים טהור הוא כדכ' קרא כל עוף למינו ישכון, וכ"כ חסד לאברהם דכיון שיש הרבה עופות ממינם ובכ"ז מתדבקים למינים שלנו ואם הם מין מיוחד טמא לא הי' להם לעזוב מינם ולהדבק בתרנגולים שלנו וש"מ שהוא טהור:

ומה נמרצו אמרי יושר מ"ש אחי בת' דברי ישכר סי' ס"ז ראי' ממד' רבה תולדות ס"ה ב' בימי ר' חייא רבה עלה זרזיר א' לא"י אתון טעוני לי' לגבי' א"ל מהו דניתליני' א"ל אזלון יהבו יתי' על איגרא וכל עוף דשכן על גבי' מיני' הוא אזלון יהבו יתי' על איגרא ואתא הדין עורבא מיצראה שכן על גבי' א"ל מסאב הוא דמן מיני' הוא אמרו לא הלך עורב אצל זרזיר אלא מפני שהוא מינו, א"כ מבואר דלאו דוקא שהמין שאנו מסופקין בו הולך אצל הודאי אלא הראי' היא להפוך ג"כ כיון שהודאי הולך אצלו ראי' שהוא ממינו:

וא"כ הכא שיש לתרנגולים שלנו ממינם די והותר ואעפ"כ הם מתחברים עם אלו סימן ברור הוא שהם טהורים:

ומה שכ' בבית יצחק שם דאין לסמוך על שכן ונדמה להתיר כיון דהרמב"ם בפ"א מהמ"א מביא רק שכן ונדמה עם הטמאים טמא ולא הביא להפוך דשכן ונדמה עם הטהורים טהור ש"מ דרק להחמיר מועיל שכן ונדמה וכ"כ ת' משיב דבר יו"ד סי' כ"ב. וכ' עוד

בבית יצחק דלדעת כ"מ ס"ל לרמב"ם דזרזיר הוא שכן ונדמה ומ"מ בעי' למינהו לרבות מוכח דשכן ונדמה לטהר לא מהני:

אבל אם מדאו' נלמד מלמינהו דמהני שכן ונדמה מה נפ"מ לאסור או להתיר הא מדאו' אין חלוק בין חומרא לקולא וממדרש הנ"ל מבואר דגם להיתר מהני דר"ח השיב על שאלתם אם הוא מותר שיראו איזה מין ידור עמו ואלו הי' לן פתו עוף טהור הי' מתירו, וגם הא סתמא דגמ' אמרה שכן עם טהורים טהור וע"ז מסיק שכן ונדמה קאמרי' וגם רמב"ן חולין סה. פוסק שכן ונדמה לטהור טהור וכ"כ נחל אשכול ח"ג סי' כ"ב אות י' דקיי"ל נמי כסיפא שכן עם טהורים טהור אם הוא נדמה:

עוד יש לדון בהיתר התרנגולים משום שהם מזדווגים עם כל התרנגולים הטהורים. ומתעברים זה מזה, ראי' שהם מין א' וכמ"ש בכורות ז. לעולם אין מתעברת לא טמאה מן הטהור ולא טהורה מן הטמא וכ"פ רמב"ם פ"א מהמ"א הי"ג, אך בחתם סופר יו"ד סי' ע"ד מסופק שמא לא אמרי' כלל זה אלא בבהמה וחי' אבל בעוף שפיר מתעבר טהורה מטמא:

ובודאי דיש ראי' דכלל זה אינו בעוף מתוס' חולין סב: ונדה נ: ד"ה תרנגולתא שהי' דעתם דמין א' הוא והזכר אסור והנקבה מותרת ודנו ע"ז דא"א לומר כן דהא כל היוצא מטהור טהור ותי' קו' זו. ולמה לא כ' דהוא דבר שאי אפשר דאין טהור מתעבר מטמא אע"כ דכלל זה לא קאי על עוף:

וראיתי בשערי ציון חיו"ד כ"א ענף ב' אות ח' שהק' אי בעוף טהור מתעבר מטמא א"כ מה מהני מסורת על איזה עוף שהוא טהור הא במשך הזמן אם יתעברו מטמאים יהי' לו טבע האב או האם להיות דורס ואיך יועיל מסורת מזמן הקדום אע"כ שכלל זה שאין טהור מתעבר מטמא הוא אפי' בעופות או עכ"פ דהוי מלתא דלא שכיחא. והא דתרנולתא דאגמא הנ"ל מ"ש תוס', הי' יוצא מן הכלל והיא גירותא דחשבה הגמ' שם משמונה ספיקות ואין למדים הימנו. עכ"ד. ויש לומר דאם יתערב עם הטמא ישתנה מראיתו וצורתו ולא תועיל לו המסורת. ועי' חסד לאברהם מהד"ת סי' כ"ב ראי' מתו' בכורות שם ד"ה חוץ דכ' דהא דלא אמר חוץ מהדולפנין שפו"ר מבני אדם לק"מ דלא איירי אלא בבהמה וחי' לא בבני אדם והני בני ימא נינהו, הרי שלא הוציאו מן הכלל רק בנ"א ומינים שאינן ביבשה. אבל עוף לא נפיק מכללא, ואין כאן כל הכרע דהלא כ' דמיירי רק בבהמה וחי'. וכמו שלא מיירי בדולפנין כן לא מיירי בעוף. ועי' בנחל אשכול שכ' ג"כ היתר זה דפרו ורבו מהדדי וכתב ואל תשיבני שאין זה סימן מהא דאמרי' ב"ק נח. טווס ופסיוני כלאים זב"ז פשיטא אר"ח משום דרבו בהדי הדדי, מהו דתימא מין

אחד הוא קמ"ל, אין הפי' שפרו ורבו מהדדי אלא כמ"ש ראב"ד בחי' שזה מגדל אפרוחים של זה וזה מגדל אפרוחים של זה דאלו מפני שגדלים זע"ז גם כבשים ועזים גדלים אלו עם אלו והם ב' מינים לכלאים עכ"ד, ונפלאתי מ"ש דאם פרו ורבו מהדדי אינו כלאים והלא מפורש להפוך ברפ"ח כלאים כלאי בהמה מותרים לגדל ולקיים הרי דכלאים פו"ר מהדדי וכמ"ש ברמב"ם ומ"ד רצ"ז ס"ו כל ב' מיני בהמה או חי' אע"פ וכו' ומתעברים זה מזה הואיל והם ב' מינים אסורים משום כלאים:

והנה בסנהדרין קח. כי השחית כל בשר וכו' מלמד שהרביעו בהמה על חי' וכו' וכולם חזרו חוץ מתושלמו וק' למה בבכורות הנ"ל צריך לכלל דאינם מתעברים זמ"ז כיון דטבעם שאינם מזדווגים כלל עם אינם מינם. והכא בסנהדרין מיירי גם בעופות כמ"ש חוץ מתושלמי, וצ"ל דהכוונה שרק ברצונם אינם מזדווגים עם שאין מינם חוץ מתושלמי אבל אם אדם עושה פעולה וכופה אותם מזדווגים ומ"מ אף שמזדווגים אינם מתעברים זה מזה. ועי' שערי ציון סי' הנ"ל שהקשה למה הוציא מן הכלל רק תושלמי הא יש עוד פרד שנולד מן סוס וחמור וערוד נחש וצב ונמר מן לביאה וחזיר היער ותי' ע"פ רש"י בסנהדרין שכ' שתושלמי אוחז תרבות רעה שמזדווג עם הכל ובזה הוא מיוחד שמזדווג עם כל המינים אבל סוס מזדווג רק עם החמור ולא עם מין אחר וכן נחש רק עם הצב וחזיר מיער רק עם הלביאה לבד. אבל לא נראה כן מרש"י ד"ה וכולן שכ' שחזרו בהם להזדווג עם מיניהם והפי' רק עם מיניהם דוקא ולא כסוס ונחש וחזיר היערי וצ"ע:

ולדינא כתבו כן דמהני סי' דפרו ורבו מהדדי בחסד לאברהם תנינא יו"ד סי כ"ב וסי' כ"ד ובשערי ציון יו"ד סי' כ"א ענף ב' וכ"כ בס' ערוגת הבושם:

על פי הדברים האלה ברור שהתרנגולים אלה מותרים. ומ"מ כתבתי לכמה מקומות אודותם. והשיב לי הרב הג' ר' הלל ליפשיץ מלובלין ששם אוכלים אותם ע"פ הוראת בעל תורת חסד וכן כ' הגאב"ד קאוונא שאביו הגאון ר' יצחק אלחנן ז"ל התירם שם וכן השיב לי הה"ג ר' שמואל סאלאנט מירושלים ששם אוכלים אותם ועוד הרבה רבנים השיבו כן. וא"כ יש עליהם מסורת מיוחדה. וכן הסכים להתירם מר אחי הגאון ז"ל בס' דברי ישכר סי' ס"ז עיי"ש. והנני נותן בזה שני מכתבים בענין זה:

סימן מח

מהגאון ר' חיים ברלין ז"ל א' לסדר והי' ברכה ויבורך בעל החבלים בנעימים לפ"ק יעליסאוועטגראד

התרנגולים בצואר אדום וחלק נאכלים פה ככל התרנגולים. ואם כי ודאי שנוי בגדלות האברים וקוטנם מקרי שנוי והוכחה שהוא מין אחר כדאמר ר"פ בפ' או"ב עט. רברבן

אודני' וזוטרא גנובתי' בר חמרא, זוטרן אודני' ורבא גנובתי' בר סוסיא. אבל שנוי בצואר לבד אינו מורה כלל על מין אחר כדאמר רבא בר' חנן שלהי פ' הפרה נה. אלימא משום דהאי אריך קועי' והאי זוטר קועי' אלא מעתה גמלא פרסא וכו':

אולם מ"ש כ"ג שהם שכנים ונדמים. יעי' בשו"ת משיב דבר למר אבא הגאון זצללה"ה חיו"ד סי' כ"ב שכ' דגם אחרים בברייתא דא"ט סה. לא כוונו עיקר הסימן בזה אלא לחומרא דשכן עם טמאים טמא דהוכחה זו מוחזקת אבל לא להפוך עיי"ש שהסביר דבריו והביא ראי' לזה, יע"ש עוד אימתי יש לסמוך על הא דפרים ורבים זה מזה להוכיח מזה שהם מין אחד. על כל פנים מחמת זה שנוי דחלקת צואר לבד אינו כדאי לאסרם אחרי שכבר הוחזקו להיתר וכמ"ש מר אבא הגאון נ"ע בתשו' שם שאין להוציא לעז על אבותינו שאכלו עוף טמא ח"ו והביא ראי' לזה עיי"ש:

והי' זה שלו' לו. ויברך ה' חילו, ובהיכלו, כבוד אומר כולו. כנפשו ומשאלו. לטוב לו, כל ימי חבלו. וכברכת ידידו המכבדו המצפה לישועה:

חיים ברלין החופ"ק והגליל.

סימן מט

מהגאון שר התורה ר' יוסף יחי'

אבד"ק דווינסק.

יום ד' עשי"ת תרס"ג.

קבלתי מכתבו היום ע"ד התרנגולים אם זה הוי שנוי לומר שהוא מין אחר, הנה עי' רש"י בכורות ג: ד"ה לא מוכח דשנוי צמר הוי שנוי גבי נדמה ותוס' שם ז. ד"ה זה משמע ג"כ כן ועי' חולין קלו: אם מה שיש שנוי בצמר לא מקרי שנוי שיהי' ב' מינים וב"ק נה. חוטר קועי' וכו' ל"ה ב' מינים ובירו' פסחים פ"ט דמבואר שם דשה חלק בלא גיזה לא אכפת לן לפסול לקרבן, אך העיקר כך דהיכי דעי"ז הוא דומה למין אחר אז הוה נדמה ולענין טמאים אם הוי עופות טמאים בדומה לזה בנוצות שפיר יש חשש אבל שזה יהי' שנוי לא. עי' בכורות ו. גבי חמור שילד מין סוס אימא חמור אדום עיי"ש בזה ושם יז. צמרו קשה ע"כ דזה ל"ה שנוי דלימא שהוא מין אחר ועי' חולין סב: גבי חסיל דכיון שהוא ג"כ מוצץ אף דאח"כ מקיא ויונה אינה מקיאה ל"ה שנוי ורק גבי מדברי וישובי דאם אין בהם שנוי הוי חד מינא ואם יש בהם שנוי הוי תרי מיני וכמו הך דב"ק נה. ועי' ברמב"ם פ"ט מכלאים ה"ה אבל לעשות עי"ז שיהיו ב' מינים לא, עי' ירו' מגילה פ"א דממעט מן צפור כל כנף פרט למרוט אבל בלא קרא הוי בכלל צפור ודוחק דמיירי שנמרט אח"כ לכן כיון שהוא ג"כ מין ישובי רק משום שנוי הנוצות אין שום חשש בזה ומחמת הטרדה אקצר:

יוסף ראזין רב דפה.

יעוי' ירו' נדה פ"ג דהוי מחלוקת דר"ש ורבנן אם צפרניו דומים לאמו אם הוי מין אדם ע"כ כיון דאינו בגופו עי' נדה נה:

סימן נ

רשימת איזה הלכות.

א) **עוף** שהודח מצד א' דמהני לענין שהה ג' ימים בלי הדחה כמ"ש בספרי חלק ב' המאסף חלק יו"ד אות כ"ד. מ"מ האברים הפנימים אסורים כמ"ש נו"ב תנינא או"ח סי' כ"ז. וכ' בדרכי תשובה ס"ט רל"ב בשם אביו דגם השומן בפנים אסור וכ"כ ס' כוכב מיעקב על מליחה ס"ט סעיף נ"ד, ולי נ' לצדד להתיר את השומן וכן מוכח מנו"ב שם דהי' השאלה על אווזות פטומות והתיר והוציא מן הכלל רק האברים הפנימים. וגם מ"ש מטלפים שכ' ש"ך סי' ס"ט סק"ד דאם לא הי' מסירם היו נחשבים לחתיכה א' לענין הדחה וב"כ בס' ישועות חיים בתשובה שבס"ס ק"ה דהדחת ראשי כבשים מהני על המוח שבפנים ונראה שכמו שמהני הדחת הראש למוח שמונח בתוך הגלגולת ה"ה הכא לענין השומן בפנים דמה שנא. ויש להוסיף סניף דהשבות יעקב ח"א סי' נ"ח מתיר שומן ששהה ג' ימים בלא הדחה ומחזיקים בשיטתו בדר"ת ס"ט רז בשם גור ארי' יהודה וס' יהושע ויד יהודה סי' ס"ט פי' הקצר אות פ':

בכת"י של שחב הרה"ג מ' דוד ז"ל אבד"ק יולאווי ראיתי שנשאל ע"ד אגן שאפו בו עוגות עם חמאה וחלב. ואח"כ אפו בו עוגות תפל בלי חמאה. ואח"כ בו ביום אפו בו פערפיל ואכלו אותם עם רוטב בשר רותח. והשיב שהפערפיל אסור לאכלם עם בשר כדין נצלו דאסור נ"ט בר נ"ט כמ"ש ש"ך צ"ה סק"ד, ומה שאפו בנתיים עוגות תפל לא הוי כלבון כיון שלא היו ניצוצות נתזין, רק שי"ל שכבר נקלש הטעם ע"י האפי' בנתיים רק את הכלים התיר משום צרוף דעת רמ"א צ"ה ס"ג דאין ערוי עושה ב' פעולות וה"נ אין כח בערוי הרוטב להפליט החמאה מהפערפיל ולהבליע בכלי ועוד כיון דערוי אוסר רק כ"ק וא"כ תמיד אם ישתמש בהכלים יהי' ס' נגד קליפת הקערות:

והנה נטה קו לחומרא. ובאמנה שאפי' לא אפו בנתיים דבר אחר רק תיכף אחר עוגות של חמאה אפו בו ביום פערפיל מותרים לכתחילה לאכלם עם בשר דפשיטא דאף שאין בתוך הכלי ס' נגד הכלי מ"מ נגד החמאה והחלב שבתוך העיסה הי' ס' ויותר בהפערפיל דמשערים לפי המדומע, ואף דהכא באפי' הוי כצלי דבעי' ס' ונטילה כמ"ש רמ"א ק"ה ס"ה אך בשם ארי' נוספות סי' י' כתב דהעיסה שמשימים בתנור לאפות חשוב דבר לח ומ"ש רמ"א דאפוי דינו כצלי היינו לאחר אפי' אבל בעודה עיסה טרם שנאפה חשוב

דבר לח ובלע בכולה וא"כ א"צ נטילה רק ששים, וגם ידוע דעת ש"ך ק"ה סקכ"ג באי' שמן שנבלע בכלי י"ל דאוסר עד ס' אפי' ביבש אבל מג"א תנ"א סקל"ז פוסק שאוסר רק כדי קליפה וקיי"ל כן כמ"ש נו"ב קמא יו"ד ל' וחו"ד חידושים ק"ה ס"ק כ"ה ובית שלמה יו"ד ח"א סי' קס"ח וכיון שא"א לקלוף אותם י"ל דמותרים וכמ"ש רמ"א צ"ד ס"ד ועי' פנים יפות פ' צו דפליטת הקדירה בלי רוטב הוי רק דרבנן ומכ"ש בב"ח דגם צלי הוי רק דרבנן:

ב) **וגם** הלא בנצלו רבים מתירים בדיעבד, המנחת יעקב כלל נ"ז אות ג' וחכמת אדם כלל מ"ח סעיף א' ופר"ח סק"ה וכ"כ מהרש"ם ח"ב מפתחות סי' ק"פ בשם רדב"ז ח"ה ב' אלפים קנ"ח (ועיי"ש בשם תשב"ץ ח"ד חוט המשולש סי' ל"ג דאם אפו פת שנילוש בחמאה במחבת מותר לאפות בו ביום פת לאכלו עם בשר ועי' רש"ם דמוכח דס"ל נצלו שרי לכתחילה וכ' שהוא נגד רמ"א ואחרונים. וי"ל שכיון שבתחלה לא הי' חמאה לבדה רק פת עם חמאה, הי' בפת השני ס' כנגד החמאה כמ"ש לעיל ולכן התיר לכתחלה). וכל זה אם הי' נמשח האגן עם החמאה הוי נצלו אבל אם לא נמשח רק שערבו חמאה וחלב באמצע בתוך העיסה הוי נתבשלו דבלע האגן ע"י הבצק:

ובנ"ד שאפו בנתיים עגות תפל ודאי דבלא"ה שרי כמ"ש רשב"א בטוי"ד סי' צ"ג דהטעם נקלש וכ"פ נקה"כ וחו"ד חידושים סק"ד וגם פשיטא דהכא דהתירא בלע הוי אפיית העוגות התפלים כלבון קל כמ"ש ב"י או"ח תנ"א ויו"ד קכ"א בשם מרדכי סוף ע"ז דדי בלבון קל שיהי' היד סולדת משני עבריהם וכ"כ ב"י יו"ד קל"ה ד"ה וכ' בסה"ת דאם היס"ב הוי כהגעלה וכ"כ בש"ע שם סי"ד וכ"כ מג"א תנ"א סקכ"ז דכלים שדינם בהגעלה סגי בלבון קל שא"י ליגע בו בצד השני וכ"כ בש"ע הרב שם ס"י. ועי' חסד לאברהם מהדורא ב' יו"ד סי' כ"ו:

ג) **אודות** הנקניקים שהבשר הכתית נתון ומעוטף בדקין וושטים של בהמות נחורות והם יבשים כעץ. הנה הדין יו"ד פ"ז ס"י בהג"ה בשם שבלי הלקט עור הקיבה לפעמים מולחים אותו ומייבשים אותו ונעשה כעץ וממלאים אותו חלב מותר דמאחר שנתייבש הוי כעץ בעלמא ואין בו לחלוחית בשר. ומקור לזה י"ל כמו בגיד הנשה דאמרי' חולין צב: עץ הוא והתורה חייבה עליו וחדוש הוא אבל פליטתו מותרת כמ"ש יו"ד סי' ס"ה ס"ט וסי' ק'. וכן עצמות יבשות של איסור מותרות כמ"ש יו"ד סי' צ"ט ס"א ואפי' להמחמירים הוא רק משום דבלעי בבשול כמ"ש ט"ז שם סק"א. ורמב"ם פ"ב מטומאת אוכלין הי"ח כ' מאכל שיבש כחרס טהור:

והמפרשים כתבו ארבע חומרות בזה. א) נו"ב קמא יו"ד כ"ו דרק בעור הקיבה דהיתר הוא לא יכול לחול אי' בשר בחלב אבל באי' אפי' יבש אסור. אבל הא ש"ך קי"ד סקכ"א כתב גם בבשר נבלה יבש דמותר. וגם ברש"ם ח"ג שמ"ז כ' דבשבלי הלקט איתא עור קיבת נבלה. ב) פמ"ג סי' פ"ז ש"ד ל"ג כ' דרק במליחה מותר ולא ע"י כבוש מע"ל, אבל פשטות לשון שבלי הלקט מוכח דאפי' עומד בו ימים רבים שרי. ג) לפי דעת פמ"ג אם נתרכך אח"כ אסיר וכ"כ ח"ס יו"ד פ"א, ואמנם מצינו כן במתני' נדה פ"ז מ"א בטומאה יבשה אם יכול להשרות בפושרין מע"ל טמאה. אבל בש"ך הנ"ל גבי כרכום מבואר דאפי' נתבשל מותר וכ"כ בנו"ב הנ"ל וכמה אחרונים מובא בפת"ש ס"ס פ"ז:

אבל הש"ך פ"ז סקל"ג ג כ' דלכתחלה אין לעשות כן ועי' רדב"ז ח"א ס"ס תקנ"ב שהרמב"ם בתשובה מתיר אף לכתחלה ויש מחמירים ובדיעבד יש לסמוך על הרמב"ם. ובנו"ב סי' הנ"ל כתב הטעם דאסור לכתחלה דהמקור הוא מטומאה וי"ל דאין למדים איסור מטומאה. אבל אין בש"ך כל רמז מטעם זה, ופשוט נ' דחוששים שמא לא יהי' יבש ממש וכ"כ בתשו' רעק"א סי' ר"ז ד"ה אמנם:

ויש לומר דדוקא בקיבה דיכול להעמיד החלב בלי יבוש הקיבה אלא שהוא מיבש אותה כדי להפקיע את האיסור, חוששים שמא לא יזהר ולא יהי' יבש כראוי, אבל הכא בנקניקין דהיבוש צריך לגופם למלאכת הנקניקים וגם הגוים מיבשים ומעבדים אותם היטב. אין לחוש שמא לא יזהר ליבשם, כיון שיהי' חסרון במלאכה. וגם י"ל כמ"ש בת' רעק"א שם דאם יש ס' מותר לכתחלה כיון דהוי ספק איסור שמא נתיבש היטב ואין כאן אי' מבטל לכתחלה וגם אינו מתכוון לבטל, והכא אין אוכלים את העור ונגד הפליטה יש בבשר הרבה יותר מס':

אך נ' דס"ס אסור לבעלי המלאכה לקנות דקין אלו של נחירה בעודם לחים משום איסור סחורה בדברים האסורים. ועי' בס' שי למורא סי' ל"א ומ"ש גיסי הג"ר יצחק אבד"ק זארנובצא שי'. ובס' אמרי יושר להגר"מ אראק ח"ב סי' קנב:

ד) **בשר** צונן הי' מונח על טעלער צונן והניחו אותו על מחבת חלב רותח בכלי ראשון איזה מוניטין ומסתמא עלתה הזיעה על הטעלער. הנה אלו הי' הבשר רותח צריך ס' בבשר נגד החלב כמ"ש ס"ס צ"ב במחבת, וכן נאסר הטעלער. אך הכא שהבשר צונן נ' שהוא מותר כיון שהטעלער הצונן מפסיק ואף דצונן לתוך חם אסור מ"מ הכא דאין הבל הקדרה והוא חוץ לרוטב שרי הצונן, עי' יד אפרים ע"ו אות א' שמתיר וכתב דתמוה לאסור ולומר שחתיכה קטנה שבשולי הבשר תגרום חמימות למעלה בכל החתיכה שתבלע ממנה ואפי' היא גדולה כמה ועינינו הרואות שהיא קרה ממש ולא הגיע לשם

מחום אשר בקצה מזה כלום ועי' משמרת שלום ס"ט חי' דינים א' ועי' בס' ערוך השלחן סי' צ"א סעיף י"א י"ב שכ' אם נפל הרבה חלב צונן על מעט בשר רותח איך נאמר תתאה גבר ואסור החלב כשאין ששים הרי עינינו רואות שהחלב צונן לגמרי וגם הבשר נצטנן וכו' ולכן העלה שם דכ"מ שנזכר בש"ס ופוסקים תתאה גבר מיירי כששני הדברים שווים בכמות אבל אם יש באחד מהם רבוי בכמות ל"ש תתאה גבר ועי' חו"ד סי' צ"א סק"ה אף דתתאה גבר מ"מ אם נפל אי' על חלק הצונן אינו נאסר. ומ"מ עי' חו"ד צ"ב סקכ"ו שהק' על סעיף ח' דמחבת, כיון דמיירי שם דהקדרה צוננת למה אסור כולו הא די בכדי קליפה ותי' כיון דהזיעה מסבבת כל הקדרה, הרי דעתו דאפי' המאכל צונן מ"מ נאסר כולו ואמרי' תת"ג, וכיוצא בו כ' בבית יצחק חיו"ד סי' ק"ד דמבואר מדברי או"ה כלל כ"ח סי' ג' דאם תחב חתיכת איסור לקדרה שיש בה רוטב צריך ס' גם נגד החלק שהוא חוץ לקדרה אף שהוא צונן (ודלא כטוב טעם ודעת חלק א' סי' ק"ז, וכן פוסק להחמיר בת' ארץ צבי חיו"ד סי' כ' והוא תמוה למה:

ואי החלב נאסר ואמרי' דהזיעה חוזרת מן הקערה של בשר לתוך המחבת, הנה חו"ד צ"ב כ"ו מתיר דאין זיעה מפלטת מן הכלי אבל פמ"ג מ"ז צ"ב כ"ט ור"ס צ"ד במ"ז אוסר אם חזרה הזיעה למחבת וכ"כ רמ"א צ"ג אם הכסוי צונן והקדרה חמה שניהם אסורים וכ"כ דגמ"ר ס"ס צ"ב וכמ"ש בספרי המאסף אות ל"ב:

ומ"מ א"צ ס' רק נגד הטעלעלר ולא נגד הבשר הצונן כיון דהטעלעלר מפסיק ואפי' אם הי' הבשר רותח י"ל דא"צ בחלב ס' נגדו כמ"ש בת' מהרש"ם ח"ב סי' כ"ג בשם פרי הארץ משום דהקדרה מפסקת בין הבשר למחבת והחלב לכן אין הזיעה פועלת לחזור ולהפליט בליעה של בשר לתוך החלב:

ובחמדת משה יו"ד סי' ל"ו וסי' ל"ח מתיר את החלב של מטה ואינו חוזר ונאסר מן הכלי של בשר. וגם דעתו בענגלישע קעך שכח הרוח גדול מושך אליו העשן והזיעה ואינו מגיע כלל להקדרה ולכן גם הטעלעלר של מעלה מותר. והבשר שהי' מונח על הטעלעלר של מעלה אפי' הי' רותח מתיר משום קו' של ח"ד הנ"ל דדי בקליפה וא"כ הכלי במקום קליפה, ומה שתי' הח"ד דהזיעה מסבבת הקדרה הכא בענגלישע קעכין אינה מסבבת כלל:

ה) **צלי** קדר נתערב בו מעט שומן שלא נמלח. אח"כ הוסיפו בו מים. ובתחלה כשהי' הצלי בלי מים לא הי' ס' נגד השומן רק אח"כ ע"י המים. ופשוט דהבשר נשאר באיסורו דאף דלא נודע שהשומן לא נמלח רק אח"כ כשהי' בו המים ואם לא נודע ל"א חנ"נ בהפ"מ כמ"ש ש"ך צ"ט סקט"ו בשם או"ה וכ"כ כו"פ שם וחכמת אדם כלל מ"ד סעיף

י' ובינת אדם אות צ"ח ופמ"ג צ"ב מ"ז סק"י (ועי' ת' רעק"א ס"ס ס"ז), אבל אפשר לסוחטו אסור לכ"ע אפי' בלא נודע וכמ"ש בת' רעק"א שם דלענין החתיכה עצמה דאנו דנין דעדיין לא נפלט האיסור ממנו זה גם בלא נודע הכי הוא וכי החתיכה נביאה היא להפליט אם לא נודע:

ומ"מ הנני רושם דיש מקום להתיר בהפ"מ גדול לעני ע"פ סניפין אלו:

א אף דבשר בלי מליחה בעי' ששים וכן בשומן מ"מ החוש מעיד כי עכ"פ בשומן שאינו מוחזק בדם אין בו דם יותר מחצי, והכא נגד מחצית השומן הי' בבשר ששים, ובאמת כן מביא ב"י הכא סי' ס"ט גבי בשר שנתבשל בלא מליחה דעת ראב"ד דמשערי' נגד מה דנפיק מיני' וכ"כ יד אפרים סי' ע"א בשם מהר"ש גאון בת' כנה"ג אשה שעשתה פשטידא מלאה מוח ולא נמלח והתיר אם יש ס' נגד הדם שבמוח וא"צ ס' נגד כל המוח וכ"כ בשו"ת גנת ורדים הספרדי חיו"ד כלל א' סי' כ"ט שיש לסמוך על הראב"ד דמשערים כמה דם נפיק מיני', ואף דכנה"ג חלק על מהר"ש גאון י"ל דוקא התם במוח שבראש דמחזיקים בו דם כמ"ש ש"ך ע"א סק"ט ושפ"ד שם משא"כ הכא בשומן שאין מחזיקין בו דם קיל טפי:

ב **וגם** עכ"פ ספק הוא שמא הי' ס' בבשר וא"כ הי' הבשר מותר תכף טרם שהוסיף עליו הרוטב:

ג **ואת"ל** שלא הי' ס', יש עוד ספק שמא נסחט הכל אח"כ כשהוסיף המים דאף דקיי"ל ביו"ד סי' ק"ו ס"א אפשר לסוחטו אסור והחתיכה נשארת באיסורה מ"מ הוא מצד ספק דהא היא פלוגתא בחולין קח. וכמה אמוראי ס"ל דאפשר לסוחטו מותר ובשו"ע סי' צ"ב ס"ד כ' דחתיכה עצמה מותרת ועי' פמ"ג ק"ו ש"ד סק"ב דאפשר לסוחטו רק מצד ספק שמא יש בה טעם וכ"כ חו"ד צ"ב באורים סק"ט דחיישי' שהאיסור לא נפלט ממנה וכ"כ נו"ב קמא יו"ד סי' כ' דמ"ש רשב"א אפל"ס אסור הוא מצד ספק, ולספק זה הותר הבשר רק אח"כ כשבא למים וא"כ הוי ס"ס ואין ב' הספיקות באים ביחד דלספק ראשון הבשר מותר גם תחלה. ועי' נו"ב שם דגם הוא דן ומתיר ע"פ ספק זה שמא נסחט ממנו לגמרי:

ד **וכל** הא דקיי"ל אפשר לסוחטו אסור בשאר אי' חוץ בשר בחלב הוי רק דרבנן כמ"ש פלתי קי"א סק"ז וכ"כ פמ"ג צ"ב ש"ד סק"י וכ"כ עוד ק"ו ש"ד סק"ב לדעת הטור והכא דכל האי' הוי רק דרבנן דם שבשלו י"ל דל"א כלל אפל"ס אסור ועי' נו"ב קמא סי' הנ"ל ד"ה אבל הנלע"ד דהיכא דנאסר מתחלה רק במליחה אי אמרינן במליחה ל"א חנ"נ ל"א גם אפשר לסוחטו באי' דרבנן, א"כ הכא דלא נודע עד שנוסף ול"א חנ"נ א"כ שפיר אפשר לסוחטו מותר כיון דאי' דרבנן הוא, וכ"כ בחכמת אדם כלל נ"א אות כ"ד דבהפ"מ

ל"א אפשר לסוחטו בדרבנן. וכ"כ פלתי צ"ב סק"ח שכן דעת המחבר. (ומ"מ צ"ע דבעל חכ"א דמתיר אפל"ס בדרבנן, ובבינת אדם סי' צ"ח בעובדא דמולייתא דמתיר מטעם דבלח בלח ל"א חנ"נ ואוסר את המולייתא דאפל"ס אסור אף דהי' רק דם דרבנן):

וראיתי בנפש חי' חיו"ד סי' ט"ו ד"ה עוד שתמה על חכ"א הנ"ל בעיסה שנלושה עם ביצה שנמצא בה דם שמתיר גם העיסה משום דאפשר לסוחטו מותר בדרבנן, וכ' דזה שייך רק בטעם הנבלע דאמרי' דנסחט בבישול אבל ממש שנבלע אינו נסחט דהבישול אינו מוציא ממשות רק טעם ובביצה שנתערב בעיסה דנתערב ממשות הביצה ל"ש אפשר לסוחטו:

ואני תמה על חלוקו, דהא בש"ע צ"ב ס"ד כ' כזית חלב שנבלע בחתיכה גם החתיכה עצמה מותרת אם יש ס' משום דאפשר לסוחטו בשאר איסורים מותר אף דחלב הנבלע ממש הוא ולא טעם ועיי"ש בפרי תואר סק"ט דקמ"ל דלא מבעי' אם נבלע רק טעמא אלא אפי' בבליעת גוף האי' ל"א חנ"נ בשאר אי' וגם אפל"ס מותר שם:

וגם הלא מקור הפלוגתא של אפשר לסוחט בחולין קח. הוא בטיפת חלב שנפלה על החתיכה וב"י ר"ס צ"ח מביא בשם הרשב"א שכ' ומצאתי לרבותינו בעלי התוס' דמשום איסור החלב קרי לבב"ח טעמו ולא ממשו דבחלב א"י להיות ממשו של בשר אלא טעמו אבל אם גוף החלב נבלע בבשר הוא ממש ולא טעם והוא בתוס' ע"ז סז. ד"ה א"ר יוחנן אוכל בב"ח אוכל ממשו של איסור ואף דשי' רש"י דט"ח על בשר הוי טעם כעיקר. מ"מ איך תמה בפשיטות כ"כ כיון דמפורש לתו' ורשב"א דגם בממש שייך אפשר לסוחטו:

ו) **טשייניק** מיוחד לטייא הי' מלא מים ונשפך עליו מעט חלב רותח והי' בו כמה פעמים ס', א"צ להגעילו רק להשהותו מע"ל עד שיהי' אב"י:

א **דין** כלי שדרכו להשתמש בשפע ס"ס צ"ט ועי' גליון רש"א דמותר להשהות. (ב) הכא הוי תמיד דרכו להשתמש בשפע אפי' אם יפול עליו הרבה חלב כיון דהוא מיוחד רק למים והוי נ"ט בר נ"ט לשי' המחבר צ"ה ס"ב. (ג) שי' ט"ז קל"ז סק"ז באי' דרבנן נטלפ"ג א"צ הגעלה כ"כ פת"ש קכ"ב סק"ב די"ל כן אם לא נודע ועד שהי' אב"י וכ"כ שם ארי' יו"ד סי' ס"ח בדרבנן ולא נודע עד שהי' אב"י מותר. ואף לדעה האוסרת היינו משום שהי' שם איסור על הכלי אבל הכא היתר הוא, ורק אי' קל דרבנן דהא להמחבר הוי נ"ט בר נ"ט, וגם אפי' באי' ובב"ח כ' פמ"ג צ"ג ש"ד סק"ג בשם כר"ו דפליטת כלי הוי רק דרבנן. (ד) ואף דמג"א סי' תק"ט סקי"א כ' מנהג שלא להגעיל מבשר לחלב אבל מפורש להיתר בת' הרא"ש כלל כ' סי' כ"ה וכ"כ שער המלך פ"ד מיו"ט ה"ח. וגם י"ל כל בישול טייא שתמיד מעלה רתיחה הוי הגעלה (ועי' דרכי תשובה צ"ז סק"ג):

ושוב מצאתי מפורש כן להתיר בס' בינת אדם שער או"ה, סי' מ"א וכן מורה במשמרת שלום צ"ג מ"ז סק"א:

ז **תרפ**"ו הי' עובדא היום שע"פ טעות קנה קצב א' בשר מבהמה שהיתה בה סרכא מאומא לחצר הכבד ופה בבתי מטבחיים הגדולות אין טורחים להעביר סרכות. ובשלו הבשר ועירו המרק על כלים פורצליין, וכלים אלו הודחו ביחד עם הרבה כלי פורצליין אחרים במים רותחין. והיו הרבה שאלות כאלה:

צדדי היתר. (א) טרפות סרכא הוי רק ספק כמ"ש בספרי המאסף ליו"ד אות י' (וי"ל סרכא זו קילא יותר וכמ"ש, שאילת יעב"ץ ח"ב קמ"ו בסרכא לשומן הלב וצ"ע). (ב) כלים נאסרו ע"י ערוי וי"ל דהוי רק ספק אי' דהא רשב"ם ועוד פוסקים מתירים ערוי כמ"ש ש"ך יו"ד ק"ה וכ"כ פמ"ג שם וסי' צ"א מ"ז סוף סק"ה דהוי רק ספק וגם עי' גלוי דעת למהרש"ם סי' ס"ח סקי"ז בשם תה"ד מתיר אם נשפך מכ"ר שהעבירו מאש. (ג) הכלים ע"י ערוי נאסרו רק כדי קליפה ותמיד יש ס' בכלי נגד קליפתה (ד) השאלות באו אחר מע"ל וי"ל דלא גזרו בכלי חרס דא"א בהגעלה אטו בת יומא כמ"ש במנחת יעקב ובגליון רש"א קכ"ב בחרם בהפ"מ מותר. וא"כ י"ל דהוי ס"ס שמא היתה הסרכא עוברת בקליפה ושמא אין ערוי אוסר מדאורייתא כרשב"ם ואף דמודה דעירוי אסור מדרבנן אך הא בדרבנן די ספק א'. ואמנם ספק ערוי הפמ"ג מחמיר ואינו סומך ע"ז כמ"ש יו"ד ס"ח מ"ז סק"ט בדין השלישי ובאו"ח תנ"א מ"ז סק"ט וגם היתר דכלי חרס הנ"ל, הפמ"ג ס"ס ק"ג ש"ד דינים א' אוסר וכן בהנהגת או"ה כמובא בפת"ש קכ"ב סק"א. ומ"מ י"ל דרק בכלי ראשון מחמיר אבל בערוי שתמיד יש ס' נגד הקליפה והוא דין כלי שדרכו להשתמש, בשפע אולי גם הפמ"ג יתיר (ועי' ת' מהר"י אסאד יו"ד ק"ח). ולמעשה התרתי רק את הכלים שהיו בתערובות רוב דבטלים כמ"ש בסי' ק"ב וא"צ להסיר א, כמ"ש הפוסקים שם. ופשיטא דהכלים שהודחו עמם ברותחין מותרים דהא לא נפלט מהם רק כ"ק ויש ס' במים נגד הקליפה. (ונגד הלכלוך אי יש ס' במי ההדחה עי' ת' מהרש"ם ח"ג סי' של"ב ות' מהר"ש ענגל סי' כ"ב);

ח **זה** שתי שנים נתערבו הרבה קערות פורצליין של חלב בתוך של בשר והרוב של בשר. פשוט מותר להשתמש בם לבשר כמ"ש ש"ך ק"ב סק"ח, ועי' למעלה אות ו' גם בלי תערובות אחר יב"ח יש מתירים ואף דבת' רעק"א סי' מ"ג מחמיר אבל שם הי' בכ"ר, אך בפת"ש קכ"ב סק"ג מביא בשם חיים שאל שהחמיר אף בכלי פורצליין ובודאי היו כלי שני. אך בתערובות אין שום חשש ועי' חו"ד ק"ב באורים ג' וחידושים ז' מתיר בב"ח ועי' דר"ת שם ל"ט דא"צ להסיר א' ועיי"ש אות מ"ב בשם הרב מטשעכנאווי ועיי"ש אות מ"ג:

ט **בשלו** בשר ונשפך בקדרה יין נסך ולא הי' ששים. פשוט דאסור ואף ברמ"א יו"ד ק"ג ס"ד דבשר ביין נותן טעם לפגם. והוא מפורש בירושלמי פ"ב מעשר שני ה"א אם בנותן טעם יין בתבשיל והלא הטעם לפגם הוא, שם הכוונה אם נפל בשר לתוך יין היין נפגם ע"י טעם הבשר אבל להפוך א"א להכחיש את החוש דהבשר אינו מתקלקל ונפגם ע"י היין ואדרבה י"ל שמשביח טעמו. ובזה תמוה מה שהק' ב"י ק"ג על שי' רמב"ם פי"ז מהמ"א הכ"ב דבשר פוגם שמן ודבש וכ"כ מרדכי ע"ז פ"ב סי' תתל"ז ופסחים פ"ב סי' תקס"ב מעשה לפני ר"י שבשלו דבש במחבת של בשר והוריקוהו חם בקדרת חלב והתירה דשמנונית בדבש נ"ט לפגם. ותמה ב"י הרי העולם מבשלים דבש עם הבשר והוא משובח מאד ומחלק דע"י התבלין והבצלים הוא משביח. ולק"מ דודאי הבשר משובח ע"י הדבש המעורב בו. אבל מי שחפץ לאכול דבש אם בא בו שמנונית שפיר הוא לפגם וכ"כ הב"ח חלוק זה וכ"כ פר"ח סקט"ו ובחלוק זה מיושב מ"ש במתני' פסחים עה: סכו בשמן תרומה וכו' ואם צלי הוא יקלוף את החיצון וק' הא שמן בבשר נוטלפ"ג ומסריח כמ"ש רמב"ם הנ"ל ויו"ד ק"ג ס"ד אע"כ דאף דהשמן מוסרח ע"י הבשר אבל הבשר אינו מתקלקל ונפגם כלל:

ותמוה לי דר' יונה ברכות מג. גבי מושק ותמוה כ' שמותר באכילה דבתר השתא אזלי' תדע שהרי הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור אין הדבש אסור אע"פ שהאיסור נמוח בתוך הדבש כיון שדרך הדבש להחזיר הדבר שנופל לתוכו דבש כמו דבש דיינינן לי' ומותר, הא הכא בע"ז לפי' רמב"ם מוכח להפוך דמתיר את הדבש שנתערב בו בשר רק משום דפוגם ומסריח ושי' רמב"ם בפ"א מכלי המקדש ה"ב דמור הוא מושק ומותר כמ"ש כ"מ משום דנשתנה והיא שי' ר' יונה ומ"מ אינו מתיר דבש משום בתר השתא רק משום מסרא סרי וכ"כ ר"ן ע"ז גבי דבש ואחרים פי' אי משום איערובי שדרך לערב בדבש דברים אחרים ונמוחו בתוכו וחוזרים דבש ליכא למיחש בהכי לפי שהוא מסריח עד שלא נמוח. ואמנם הרא"ש ברכות חולק על ר' יונה ואוסר וק' למה אינו מביא ראי' כנגדו מגמ' דע"ז דההיתר רק משום סרי ועי' ב"ח או"ח רט"ז שכ' דרא"ש מסופק אם נטלפ"ג ואולי רא"ש פירש כרש"י דקאי על ערובי יין ועי' מג"א רט"ז סק"ג שכ' דדבש טוב למאכל אף שנתערב בו טעם בשר וק' הא לשי' רמב"ם ר"ן ומרדכי ויו"ד ק"ג ס"ד מפורש בגמ' ע"ז דפוגם ועי' מ"ש בספרי חלק א' סוגיא כ"ד אות א':

והנה בס' שם ארי' יו"ד סי' כ"ב והוספות שם סי' ד' מקשה איך אכל שמשון הדבש שהי' כבוש בדבר טמא בגוית האריי ואפי' ספק כבוש אסור. ואמנם מהרש"א סוטה ט:

כ' דמ"ש שמשון אוה לדבר טמא קאי באמת לאכילת דבש מנבלת הארי ולא כפי' רש"י שם על חתון בבת פלשתים ועיי"ש מה שתירץ:

ופשוט לק"מ דהא יש שתי שיטות להיתר. א' שי' ר' יונה דהדבש מהפך כל מה שנבלע בו לדבש ואזלי' בתר השתא וי"ל זה כוונת אמרו בחידתו מהאוכל יצא מאכל שטעם הארי נהפך לדבש למאכל ונעשה מן האוכל מאכל ועי"ז הותר, ורמז בזה תירוץ על שאלת אביו ואמו האין בבנות אחיך ובכל עמי אשה כי אתה הולך לקחת אשה מבנות הערלים וכמ"ש ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא] וב' שי' רמב"ם ר"ן מרדכי וש"ע דערובי מסרא סרי והוי נ"ט לפגם, ואין קו' רק לפי' רש"י ערובי יין ולא ס"ל דבשר בדבש נטלפ"ג ולשי' רש"י אין קו' דהוא ס"ל דאין כבוש רק בחומץ ולא בדבש כמ"ש פסחים עו. חולין צז: וב"י יו"ד ר"ס ק"ה:

בשערי ציון תרפ"ה סי' נ' שואל שאלה זו. על שלחן א' היו מונחות חתיכות בשר טריפה ועל שלחן שני חתיכות בשר כשר. ונמצאה חתיכה א' בשר על הארץ, וכשמנו את המרובה לאמור כל דפריש מרובא פריש מצאו כי הכשר מרובה על הטריפה רק בחתיכה אחת, אי נימא בזה כל דפריש מרובא והיא כשרה או שמא מן שלחן של טריפה נפלה והיו מעיקרא שוים והוי מחצה על מחצה:

איננ' יודע מה זו שאלה, הלא פשוט דבעי' ודאי רוב וכיון דהוי ספק אולי נפרש מן הטריפה והי' מחצה על מחצה ספיקא לחומרא, ובפרט לפמ"ש אס"ז ב"מ ו: דכל הא דמרובא פריש הוי רק ספק. וגם עי' חי' רעק"א יו"ד ק"ה ס"ט בשם ת' רשב"א סי' ער"ב דבכל רוב בעי' ביטול בהיתר מבורר וא"כ הכא דלא הי' היתר מבורר לא מהני. ואפי' להמפקפקים ע"ז (עי', בית שלמה חיו"ד סוף ח"א השמטה לסי' קי"ז) מ"מ שאני התם כיון דסוף סוף ממ"נ מותר אבל הכא הכל מודים דאין כאן רוב דשמא היו הכשרות והטריפות שוות, ומצאתי בס' חמדת משה מלודז סי' מ"ז שמסתפק בדבר זה ומסיק לאיסור אך ראייתו חלושה מאד. ומה שמק' למה נקט בגמ' תשע חניות דוקא ל"ק כי משמיענו חדוש דמ"מ בקבוע אסור אבל בנמצא דהלך אחר רוב די רוב בעלמא וא"צ ט' חניות:

אך בעיקר השאלה, אתפלא, דהרי אפי' הי' על שלחן א' רוב ודאי כגון חמש חתיכות כשרות ועל שלחן שני שתי חתיכות טריפות ונמצא חתיכה א' ג"כ אסורה ול"ש לומר מרובא פריש דאין לנו לדון על החתיכות רק על המקומות והמקומות הם שווים דמצינו בגמ' רק תשע חניות וכמ"ש נו"ב תנינא או"ח סי' ע"א וחוות דעת ק"י סק"ג ובית יצחק ומנחת פתים מובא בדרכי תשובה ק"י סוף ס"ק נ"א שהשיג על רש"ש כתובות

יד: במשנה אם רוב אנשי העיר וכו' שכ' דוקא לענין בטול לא מהני אותן שאינן בכלל ספק אבל לענין כל דפריש מהני ולכן כ' דאם בחנות המוכרת בשר שחוטה היו מ' חתיכות מרובעות וי' משילשות ובחנות המוכרת בשר נבלה לא הי' רק כ' חתיכות וכולן משולשות ונמצאה חתיכה משולשת כשרה דאף אותן שלא נכנסו בספק מצטרפים לרוב, והשיגו בס' מפ"ת דאין נפ"מ ברוב החתיכות רק ברוב החניות ואפי' הי' בחנות א' ארבעים משולשים ג"כ ל"א כל דפריש, וכולם מסקי דאם החניות שוות אף דיש בחנות אחת בשר כשר יותר לא מהני והוי מחצה על מחצה, ואין נפ"מ בין שלחנות לחניות, ומש"ה בפסחים ט: בצבורין אמרי' הלך אחר הרוב דצבורין הוי מקומות נפרדים וכחניות ואזלי' בתר רוב צבורים אבל לא נקט בגמ' שני צבורים ובצבור א' רוב מצה דבכה"ג לא אמרי' מרובא פריש והא דבזבחים עג: אמרי' נכבשינהו וכל דפריש מרובא, שם ניחא כיון שהם במקום א' שפיר אמרי' על כל א' וא' שהוא מן הרוב וכן מ"ש באס"ז ב"מ ו: גבי מעשר, אבל בנדון דידן בשני שלחנות מה יתרון ואיזה סברא היא לומר שפריש מן שלחן זה יותר משלחן שני וע"כ אפי' הי' רוב מבורר ג"כ לא אמרי' כל דפריש מרובא פריש:

סימן נא

לכבוד ידידי ש"ב יקירי הרב הג' ע"ה כה"ח מ' חנוך העניך יחי' אבד"ק גאלין.

כ"ת הציע לפני מה שפלפל בדברי הש"ך יו"ד צ"ו סק"כ שכתב די"ל דזיתים חריפים כמו צנון כדאמרי' בערובין יח: אמרה יונה יהיו מזונותי מרורין כזית וכו' והקשו עליו מתוס' ד"ה מרורין שקאי על האילן שהוא מר אבל לא על הזית וכ"כ תו' פסחים לו. ד"ה מה שהפרי אינו מר, והביא כ"ת מרש"י שבת נ: מהו לפצוע זיתים בשבת וכ' רש"י למתק מרירותו ותו' שם. ורע"ב שביעית פ"ד מ"ט כ' ג"כ כרש"י. וטור אה"ע סי' פ"ה שבספרד נותנים בראש החתן עטרה עשוי מעלי זית לפי שהזית מר. ומובא ב"י או"ח תק"ס. והקשה כ"ת על שנוי הדעות הא זה מחלוקת במציאות. וניתי זית ונחזי:

ותו כ"ת דיש שני מיני זיתים, מין א' טובים ומתוקים ומין ב' שהם מרים וחריפים, ומביא ירושלמי בכורים פ"א ה"ג שמן זה אגורי שהוא אוגר שמנו לתוכו ומק' וכל הזיתים מאבדין שמנן אר"ח כל הזיתים הגשמים יורדין עליהם והן פולטין את שמנן וזה הגשמים יורדין עליו והוא אוגר את שמנו לתוכו והבכורים מביאים רק מזית אגורי שהוא מין המובחר, וכן בברכות לט. דתנן זית שאמרו לא גדול וכו' וזה אגורי וא"א לא אגורי שמו וכו' ותי' עפי"ז קו' שבות יעקב ח"א סי' נ"ו לדעת פסקי תו' ע"ז פרק ב' סי' ע"ד דשמן זית עז וחריף ומפליט כמו רותחין ואפי' צונן א"כ למה במשנה פסחים עה: סכו בשמן של

תרומה אם חי ידיחנו ואם צלי יקלוף וקאמר בגמ' דלרב דס"ל עילאי גבר ניחא משום דעילאי צונן, הרי מבואר דשמן זית דינו כצונן. ותי' מר דשם מיירי בשמן זית ממין שאינו חריף. וציין למ"ש דורש לציון דרוש י"א. ואורי וישעי ס"ס פ', ושד"ח דינים מערכת חריף ושאילת שלום מהד"ת ס"ס מ"ב וכל אלה הספרים אינם אתי:

מה שהביא מר מטור אה"ע סי' ס"ה, הנה משם אין ראי' כלל על הפרי דהא מיירי בעלי ענף עץ הזית. והכל מודים שהעץ הוא מר, ומ"ש מרע"ב שביעית כן כ' בפי' הרא"ש שם, וכן איתא במעשרות פ"ד מ"א הפוצע זתים שיצא מהם השרף וכ' הר"ש והרע"ב שיצא המרירות שלהן. וא"כ יש לש"ך ראי' מרש"י שבת ורא"ש שביעית ור"ש מעשרות שפרי זית הוא מר. ויש ראי' גם מתוספתא פ"ב דב"מ סוף ה"ח מצא קרדום מבקיע בו את העצים ובלבד שלא יבקע בו צנון וזית וכ' מג"א שם מפני שחריפות מקלקל את הקרדום. אבל במנחת בכורים גורם צינים ועצי זית דעצים אלו קשים הם וכן הוא בירושלמי סוף ה"ט ועי' פני משה:

ועי' בהגהת הרש"ש ערובין על מ"ש תוס' דאילן נמי מקרי זית ציין וכן בבכורים פ"ג מ"ג ועטרה של זית ופי' רמב"ם שהיא מענפי זית, ותמהני למה הביא ממרחק נלמד מגוף פסוק זה והנה עלה זית טרף ופשוט דהפי' עלה של עץ הזית וזיל קרי בי רב דעץ מקרי זית כמ"ש כרמים וזיתים אשר לא נטעת, ויאמרו לזית. וכן זית רענן. וישלך כזית נצתו ועוד וכן בכל הפירות כמ"ש התאנה תנטה פגי', גפן ממצרים תסיע, אין ענבים בגפן, ותו' שהביאו ראי' מיורהו ה' עץ כוונתם רק להוכיח שהאילן מר, וקו' הרש"ש מברכות לה: פרי גופי' זית אקרי ומשמע דהעץ לא נקרא זית היא תמי' רבתא:

ומ"ש כ"ת דיש שני מינים. זה דבר חדש ואין לזה ראי' כי בשבת נ. ששאלו מה לפצוע זיתים הלא קאי על סתם זיתים וסתם זיתים הם ממין אגורי כמ"ש בכלים פי"ד כזית שאמרו וכו' ולדברי כ"ת אגורי אינו מר, וגם מתו' פסחים מוכח דאין שום זית מר, ועל קו' כ"ת הא הוא מחלוקת במציאות. לק"מ כי מצינו כיוצא מחלוקת ביו"ד סי' צ"ו בצנון ושומין ובצלים אי הוי דבר חריף. ופשוט דאין להכחיש את החוש דיש בזיתים חריפות ומרירות ומ"מ כ' תוס' שכיון שהעץ מר יותר מסתמא היונה נתכוונה אל העץ ולא להפרי, וכן אין זית מר כל כך לצאת בו חובת מרור. וכן ודאי שהש"ך שכ' שזיתים חריפים כמו צנון והמקור מטור או"ח תמ"ז, מ"מ אינם שוים ממש וחיך אוכל יטעם דיש חלוק ביניהם והא רש"י שכ' בשבת נ: דזיתים מרים ומ"מ בברכות מא. ד"ה כשהצנון כ' שאכל זית להפיג חורפו של צנון:

ומה שהביא כ"ת ראי' דזית חריף מברכות לח: דאר"ח בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובריך עליו תחלה וסוף אי אמרת שלקות במילתייהו קיימי ניחא. ותמה כ' בשם חכם אחד הא מליח אינו אלא כרותח דצלי ולא כבישול ומה ראי' ממליחה על שלקות דהוא בישול דילמא רק מליח הוי כבתחלה ולא בישול, ותי' כ"ת משום דזית הוא חריף וברמ"א יו"ד סי' ס"ט סעיף ט' דע"י מלח וציר אפי' בכלי שני מבשל ובש"ך ס"ק ל"ח ה"ה בשאר דבר חריף. ולכן אף דמליח רק כרותח דצלי מ"מ מפני חריפות הזית מבשל והוי כשלקות:

אין זו ראי', ומה שהקשה לק"מ כמ"ש במנחות כא. דם שבשלו ודם שמלחו אינו עובר עליו וכמ"ש רש"י בשניהם משום דנפיק לי' מתורת דם וה"ה הכא מליח נשתנה מקדמותו כמו שלקות, ולכאורה קשה אי מליח אוסר רק כדי קליפה א"כ אחר הקליפה הוא חי ומש"ה שפיר בריך ר' יוחנן תחלה וסוף על הזית אחר הקליפה וע"כ צ"ל דאף דלענין איסור אינו יכול לאסור יותר מכ"ק אבל ודאי דיש בו טעם המלח בכולו ומש"ה הוי כשלקות ומש"ה דם שמלחו אינו עובר עליו אפי' אם אחר שתסלק את הקליפה ג"כ יהי' שעור כזית או רביעית מ"מ אינו עובר דחשיב כולו מליח ועי' הגהות יד שאול יו"ד צ"א ס"ה שמקשה קו' זו ותי' דבא לעולם בתערובות וא"י למה לא מקשה על דם שמלחו למה אינו עובר אבל לק"מ כיון שהטעם נרגש הוי כולו מליח:

ועי' רש"י בברכות שכ' שהזית הי' מלוח כמה ימים, וק' הא לענין מליח כרותח די בשעה מועטת, ולפמ"ש רבין משמי' דר' יוחנן חולין קיא: דמליח אינו כרותח מ"מ הא לדידי' גם כבוש אינו כמבושל ואדרבה אף שדחה אביי דהא דרבין ליתא נדחה רק במליח אבל כבוש י"ל באמת דלית לי' לר' יוחנן וכמ"ש בנו"ב מהד"ק יו"ד סי' כ"ו. וא"כ אין ראי' כלל מר' יוחנן דשלקות במילתייהו קיימי אפי' הי' מלוח כמה ימים והוי כבוש וכמ"ש ירו' ברכות פ"ו ה"א שהי' זית כבוש, ואף שי"ל דאף דלענין איסור ל"ל לר' יוחנן דין מליח כרותח וכבוש כמבושל מ"מ הכא לענין טעם אין להכחיש את החוש דנשתנה טעם הזית ע"י מליחה או כבישה. אך ק' למה רש"י ותו' כ' משום דקיי"ל מליח כרותח. וי"ל כמ"ש נודע ביהודה שם דכבוש אף שאינו כמבושל לרבין מ"מ הו"ל כרותח דצלי ולכן כ' רש"י שהי' כמה ימים ואף לרבין הוה כרותח:

ועי' תרומות פ"י מ"י כל הנכבשים מותרים אלא עם החסית וחסית היינו דברים חריפים כמ"ש נדרים נח: לוף ושום ובצלים וכמ"ש הרמב"ם לחריפותם וחדודם שולט טעמם בכל מה שמכבשין עמהם וכ"כ הרע"ב שם ולעיל מ"ז איתא זיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה אסורים וע"כ דגם זיתים חריפים כחסית וכטור או"ח וש"ך. אבל עי' ברכות כ.

זיתים שכבשן בטרפיהן וכ' רש"י שכבשן בחומץ דוקא ומוכח דלולא החומץ ל"ש בהם כבוש וכשי' רש"י דאין כבישה אלא בחומץ ומוכח דאין הזיתים חריפים:

ומה שהביא כ"ת קו' שבות יעקב על פסקי תוס' מפסחים עז. הנ"ל. דמק' לרב דס"ל עילאי גבר ניחא דיקלוף משום דהשמן צונן. נראה דמהא דקתני במתני' אם חי הוא ידיחנו לא קשה לו. משום די"ל אף דשמן זית מפליט כמו רותח מ"מ צריך שישהה איזה זמן אלא דהקו' רק לרב כיון דס"ס הפסח הי' רותח ל"ש דעילאי מקרר לי' כיון דהוא חריף, וא"כ לק"מ דבע"ז לה: בשמן מחלוקת רב ושמואל רב אמר דניאל גזר עליו ושמואל אמר זליפתן של כלים אסורין אוסרתן והאי פסקי תוס' יוצא מתוס' שם ד"ה זליפתן והוא לדעת שמואל אבל רב לא ס"ל דזליפה אוסרת. ומש"ה הכא דקאי לרב שפיר קאמר דשמן זית צונן. וגוף הפסקי תוס' חידוש גדול ולא מצינו דשמן הוא חריף ועי' תוס' ע"ז סז: ד"ה מכלל שכ' שיש מ"ד נ"ט לפגם אסור דאמר שמן אסור מפני זליפתן של כלים אוסרתן אע"ג דסתם כלים אינם בני יומן, הרי מפורש דעת תוס' דשמן אינו חריף וכן מפורש במעשרות פ"א מ"ו דר' יהודה אוסר בחומץ וציר מפני שהם חריפים ומ"מ בשמן שם מותר. וכן לפמ"ש הרמ"א סי' ס"ט הנ"ל דדבר חריף מבשל אפי' בכ"ש ובשבת מ: א"ר יצחק ב"א פ"א נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי ואמר לי סול בכלי שני ופן הרי דשמן אינו חריף. ועי' סנהדרין כד. ת"ח שבא"י נוחים זל"ז כשמן זית ות"ח שבבבל מרירין זל"ז בהלכה כזית, ויש לומר דשמן מיירי לסיכה ולא לשתי':

סימן נב

לכבוד ש"ב יקירי הרב הג' חריף ובקי מפורסם מ' חנוך העניך אורגר יחי' אבד"ק לאסקרוב.

א **כ"ת** אמר עם הספר אודות מ"ש ב"י ורמ"א יו"ד ס"ס ק"ב בשם הרי"ו דמבשל בשבת לא הוי דשיל"מ אף דלאחרים מותר למ"ש כיון דלו לעולם אסור והמקור מיבמות פ"ב. דחטאת שנתערבה בחולין לא הוי דשיל"מ דאי לכהן משרא שרי ולישראל לעולם אסור. והמג"א שי"ח סק"ב דוחה דשאני התם דלא הי' לשום אדם דשיל"מ משא"כ במבשל בשבת דלכל אדם הוי דשיל"מ דבמ"ש יהי' מותר ולכן גם לדידי' הוי דשיל"מ והביא ראי' מבכורים פ"ב מ"ב:

וכ"ת מצדיק את הרי"ו דבדשיל"מ יש ב' טעמים טעם רש"י עד שתאכלנו וכו' וטעם הר"ן דהוי מין במינו. והכא כיון דלדידי' לעולם אסור לא שייך טעם רש"י. רק לטעם ר"ן יש לדון שאע"פ שלו לעולם אסור מ"מ כיון דלאחרים יהי' מותר לערב הוי מב"מ, ור' אשי

ביבמות שאמר דהוי דשיל"מ בחטאת משום שדעתו כטעם רש"י כמ"ש הג"ר שמואל לנדא בצל"ח ביצה ד. ולכן כיון דכהן יכול לאכול את כל החתיכות בקדושת חטאת לא בטל ודחי דר' אשי בדותא משום דעיקר כטעם ר"ן ואף דלכהן מותר גם עתה מ"מ כיון דלאחרים לעולם אסור לא הוי מב"מ ובטל. וא"כ כ"ש במבשל בשבת דלא הוי להמבשל מין במינו כיון דלו לעולם אסור ולאחרים ג"כ עכ"פ עתה אסור. ומ"ש בבכורים דאין ביטול לרמב"ם ורע"ב י"ל דס"ל כטעם רש"י ומיירי שנתערבו לכהן ולכן עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר:

מה שכ' מר בשם בן הצל"ח דר' אשי כרש"י משום דמחמיר בביצה גם בספק יו"ט ספק חול ושם לא שייך טעם ר"ן בביטול והיא קו' הפני יהושע שם. וכן מק' בתשו' רעק"א סי' קפ"ט. ודברי הג"ר שמואל אינם מוכרחים דהא הר"ן מביא בביצה דברי ר' אשי לדינא וכן בנדרים נב. באותו מאמר שמפרש משום מין במינו, וע"כ צ"ל דבאמת הא אין זה מין במינו ממש אלא משום סברא זו דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר נתנו עליו גבי ביטול דין מב"מ ולא בטל וגם בספק החמירו מטעם זה:

וגם י"ל ע"פ מ"ש כסף משנה ספ"א מה' אבות הטומאות בשם ר"י קורקוס לחלק בין בהמה ששפעה חררת דם דאינה מטמאה כלל ונבלה שנתערבה בשחוטה דמטמאה במשא. משום דבחררת דם דהוי לח בלח כמאן דליתי' הוא ובטל משא"כ בחתיכות דבאפי נפשה קאי אלא שאינה ניכרת ועפי"ז י"ל דטעם רש"י עד שתאכלנו באיסור שייך רק בביצים דהוי יבש ביבש והאיסור כמאן דאיתי' אבל לח בלח דנתערב והאיסור איננו ולכן ביבמות דמיירי שהחתיכה נמוחה כמ"ש שם בגמ' פא:

ותו' פ"ב. ד"ה רישא לא שייך סברת רש"י כלל והא דאמר ר' אשי דהוי דשיל"מ ע"כ משום ס' ר"ן ודחי דלא הוי מין במינו כה"ג ועי' כעין זה בס' דברי ישכר למר אחי סי' מ"ב:

ומ"ש כ"ת דהא דבכורים מיירי רק כשנתערבו לכהן ומשום עד שתאכלנו באי' תאכלנו בהיתר, אתמהה דהא ברע"ב שם ד"ה אף כ' דגם לזרים אוסרים בכל שהן וכן מפורש ברמב"ם פ"ד מבכורים הט"ו אע"פ שהבכורים אסורים לזרים אף בירושלים הרי הם אוסרים בכל שהן:

ועל הסתירה למה ביבמות בחטאת לא הוי דשיל"מ כיון דלכהן מישרא שרי ולישראל לעולם אסור ובכורים הוי דשיל"מ גם לזרים, כמו שהעיר המג"א. לא קשה דבאמת גם בכורים אינו דשיל"מ רק שעשאום כדשיל"מ כמ"ש בירושלמי בכורים פ"ב ה"ב ירושלים עשו אותה כדשיל"מ וכמ"ש רמב"ם שם שהשוו אותם למעשר שני שמקום אכילתו בירושלים ועשאום כדשיל"מ מפני ששניהם שווים שנאכלים בירושלים והוא

מצד חומרא וכמ"ש הפלתי ק"ב סק"ה וסק"י. ועי' חו"ד ס"ס ק"ב שכ' תירוץ אחר מושכל על קו' זו:

ועל מ"ש בשדי חמד בשם הרב ר' שמואל ווייס מוועגנראווי שמק' על נו"ב תנינא יו"ד סי' מ"ה דיבש ביבש מן התורה אין מבטלים איסור לכתחלה. מתוס' ב"ק ק. ד"ה טיהר שהקשו בטיהר את הטמא למה מהני בטול לר' מאיר הא בגיטין נד: ר"מ קניס שוגג אטו מזיד. והלא שם נג:

אמרי' דרק בדרבנן קניס ולא בדאו'. והכא הא מיירי ביבש כמ"ש בכורות כח: שעירבן עם פירותיו וא"כ מדאו' אסור לבטל, אע"כ דאפי' ביבש איסור ביטול לכתחלה הוי רק דרבנן: **לק"מ** ואדרבה מכאן מוכח כס' נו"ב כי קשה בגיטין נד: דאמר והא הכא דמדאו' חד בתרי בטל ורבנן הוא דגזור משמע דאלו הי' דבר חשוב מדאו' לא בטל הי' ניחא דקניס ר' יהודה בדאורייתא, ותמוה אפי' אי מדאו' לא בטל דבר חשוב מ"מ כיון דהא דאין מבטלים הוי רק אי' דרבנן ולכן אין צריך לקנוס דהוי רק אי' דרבנן אע"כ צריך לומר כנו"ב משום דהוי יבש אסור מן התורה לבטל, וא"כ מה מק' תוס':

אמנם י"ל דאין ראי' לס' נו"ב מגיטין אלא התם באגוזי פרך דמיירי באיסור ערלה שאסור בהנאה ובאי' הנאה מדאו' אין מבטלים כיון שזה עצמו שמבטל הוא איסור הנאה וכמ"ש אחרונים ולכן שפיר אמר דהוי רק אי' דרבנן משום דדבר חשוב בטל מן התורה וכעין זה כ' חו"ד סי' צ"ט סק"ח על קו' ט"ז וש"ך שם שהש"ע סותר א"ע מאו"ח תרע"ז שאפי' איסור דרבנן אסור להוסיף ליו"ד סי' צ"ט שמותר להוסיף ומחלק משום דנר חנוכה אסור בהנאה ולכן אסור לבטלו דזה שמבטלו הנאה היא משא"כ באיסור אכילה שאין אסור רק טעימת טעמא דאיסורא וכיון דמבטל לי' אינו מרגיש הטעם ועי' ספרי חלק א' סוגיא ט"ו אות א' מ"ש. אך בין אי כס' נו"ב דיבש דאו' או משום אי' הנאה, ק' דהי' לתוס' לתרץ דטיהר את הטמא ועירב מיירי ביבש או באי' הנאה ול"ק על ר"מ דהא בדאו' לא קניס. וצ"ל כיון דבמתני' בכורות כח: סתמא קתני טיהר את הטמא אפי' בלח בלח ואיסורי אכילה שאינו אלא אי' דרבנן לא ניחא לתו' לאוקמי דוקא ביבש או באי' הנאה:

והעיקר נראה דכל הטעם דר"מ לא קניס בדאו' כמ"ש רש"י גיטין נג: ד"ה מטמא דבשול בשבת דאי' דאו' הוא לא שכיח דעברי עלה והיינו משום דידוע לאינשי חומר האי' ולא יעברו עליו וכ"ז באיסור המפורש בתורה כמבשל בשבת אבל לבטל איסור לכתחלה אף דיבש ביבש אסור מה"ת או באיסור הנאה דאו' מ"מ לא ידוע לאינשי שהוא איסור דאו' ויבאו לעבור עליו ולא עדיף מכל איסורי דרבנן דקניס שוגג אטו מזיד:

סימן נג

להרב הגאון המפורסם מ' שמואל אהרן הלוי יחי' בעל הפרדס.

אודות השאלה בי"ש הנעשה מסתם יינם אי מותר לבטלו לכתחלה לערבו ביין כדי להשביחו ויתבטל בששים:

הנה בע"ז כ"ט: חומץ של נכרים שהי' מתחלתו יין מקשה פשיטא כיון דאחמיץ פקע לי' איסורי', הרי דאף שנשתנה קאי באיסורו, ואמנם י"ל דמירי רק בזמן הגמ' דסתם יינם הי' אסור בהנאה אלא שב"ח סי' קכ"ג כתב דאפי' בזה"ז נמי אסור, ויש לומר דדוקא חומץ לא הוי נשתנה כיון דהשנוי הוא ממילא שלא ע"י מעשה חדש ועומד לכך לכן נשאר באיסורו:

אבל הא עובדא זו מפורש ביו"ד קכ"ג סכ"ד אגואה ארדיינטי אסור כיין עצמו והוא י"ש הנעשה מזיעת יין, ומקור הדין ריב"ש סי' רנ"ה ותשב"ץ ח"ג רצ"א, הרי אפי' נשתנה ע"י מלאכת דבר אחר אסור:

אלא שבחתם סופר יו"ד סי' קי"ז מתיר השמן הנעשה מחרצני סתם יינם משום שנוי, ואף שפלא עצום הוא שאינו מזכיר כלל דין זה בש"ע בי"ש, מ"מ הרי דעתו דשנוי מותר, ויש ליישב ולחלק, דכיון דהריב"ש ותשב"ץ ס"ל סתם יינם אסור בהנאה וכמו שמפורש בתשובותיהם ולכן כתבו דשנוי אסור ואפי' אפר אה"נ אסור, אבל לדידן דסתם יינם מותר בהנאה מהני שנוי וכמ"ש רש"י ע"ז מו: ד"ה או דרק באה"נ לא מהני שנוי וכיוצא כ' תוס' שם מט. ד"ה שאם חלוק בין אסורי הנאה לענין גדולים. וכ"כ במשכנות יעקב יו"ד סי' ל"ו דריב"ש אוסר משום דהוי אה"נ:

ואף דתי' זה מוקשה דא"כ למה מביא רמ"א דין הריב"ש ולא כתב דלדידן שרי. וגם הלא בצ"צ סי' ע"ה מובא בפת"ש סקט"ו אוסר י"ש מחרצני נכרים אפי' בזה"ז, מ"מ כיון שהח"ס מתיר בשמן (ודוחק לחלק בין שמן לי"ש) וגם המשכנ"י מתיר, וגם בת' הר"ן סי' ה' בדבש הנעשה מענבים צדד להתיר אם אין האיסור משום נסוך רק מגבר' חתנות ואף שמסיק למעשה לאיסור מ"מ עי' אבני נזר יו"ד קי"ג אות כ"א שמצרף דעה זו. וגם כמדומה שעמא דבר לשתות קוניאק מפבריקין של נכרים ואין מוחה בזרוע, ולכן יש לצדד דמותר לבטלו בס', ונימא דהוי רק ספק איסור ובספק מותר לבטל כמ"ש ש"ך יו"ד קי"ד סקכ"א בכרכום ובכ"ד, ואף שפמ"ג צ"ט ש"ד סק"ז מפקפק ע"ז היינו רק באי' דאו' אבל לא בסתר יינם בזה"ז, דיש להקל בו כמ"ש בת' רא"ש כלל י"ט סי' א' אנו מקילים הרבה בסתם יינם ובסברא מועטת תולין להקל וכ"כ ד"מ קכ"ג ב' יש לסמוך בסת"י אמיקל במקום הפסד וכ"כ בכנסת יחזקאל ר"ס ל"א בשם מהר"ם פדוואה סי' ע"ו

דמתירים בסתם יינם אף ע"פ דעת יחיד ומביא את הירושלמי הידוע בסנהדרין פ"ד ה"ז ר' יהודה אומר אין מדקדקין ביין נסך (שהובא בהג"ה מיי' פי"ב מהמ"א, ופלא שע"פ פשוט אין כל ענין ושייכות שם לדין יי"נ ואיירי במשפט דיני ממונות וי"ל שהי' כתוב אין מדקדקין בי"ג והכוונה על תלת עשרה חלוקים בין ד"מ לד"נ שאומר ר' יוסי בר חנינה שם ומזה נשתנה על י"נ) ועיי"ש בכנס"י דסת"י בזה"ז אין לו עיקר בדאו' שאין גוים מנסכים ואסור רק מגזרת דבר אחר, ועי' יו"ד קכ"ו ס"ב בהג"ה וש"ך סק"ד דאפי' יכול למכור לנכרי מ"מ מתירים בסתם יינם כיון דאקילו בו רבוותא לא דייקי' כולי האי. וסתם יינם בטל בס' כמ"ש נו"ב תנינא יו"ד סי' ס"ח וכ"כ בהג"ה רב"פ שם קמא ל"ט:

מ"ש כ"ת ספק אי הגוי נגע בידו. נראה פשוט כיון שנעשה בפבריקא שלו קרוב לודאי דנגע, ועי' תו' ע"ז נה: ד"ה אר"ת בשם ירושלמי והוא שלא העלים ישראל עיניו ממנו ובטור וב"ח קכ"ג וקי"ח ס"א וק"ל ס"ה בהג"ה וסי' קל"א:

ויש לדון מת' רשב"א מובא ב"י יו"ד סי' קל"ד כל שעיקרו כך לא בטל והכא נמי י"ל דדרך לערב י"ש ביין להשביחו אבל בנו"ב תנינא יו"ד סי' נ"ו כ' דאין הלכה כן ועי' ספרי חלק ב' סי' מ"ג בענין זה (ומה שהקשיתי שם מביצה לט. מתוס' שכ' בדשיל"מ כיון דנעשה לכך הוי מב"מ מבואר דאלו לא הי' דשיל"מ אע"ג שעיקרו כך בטל. מצאתי בתי רש"ס ח"ג ס"ס רל"ג שנדפס אחר ספרי שהעיר ג"כ כן):

ובענין הזה ראיתי בס' נפש חי' יו"ד צ"ג ובאבני נזר יו"ד סי' קי"ג שרצה השואל לומר דהא דיין מבושל אין בו משום נסך, דוקא אם הי' יין בתחלה ואח"כ נתבשל מותר משום דנשתנה אבל אם מבשל ענבים ונעשו יין אסור כיון דלא נשתנה. ובספרים האלה דחו את דבריו והנני מוסיף כי מפורש כנגדו בע"ז כט: א"ר אילעא שנינו יין מבושל של נכרים שהי' מתחלתו יין אסור, ואי כדבריו אפי' לא הי' מתחלתו יין נמי אסור וע"כ דדוקא אם הי' מתחלתו יין טרם שנתבשל אסור. ומ"ש השואל טעם היתר מבושל משום דנשתנה לא מצינו בגמ' כלל טעם זה רק כמ"ש שם שאין דרך לנסך יין מבושל. והרא"ש שם סי' י"ג כ' דמבושל מלתא דל"ש ולכן לא גזרו בו. ובודאי דגם לבשל את הענבים לעשות מהם יין הוי מלתא דלא שכיחא וכמ"ש בס' נפש חי':

סימן נד

נשאלתי אודות מנורה בת שבעה קנים שנעשה לבית הכנסת והיא של אור עלעקטרי. והלא בר"ה כד. שלא יעשה מנורה הנגד מנורה וקיי"ל כן יו"ד קמ"א ס"ח:

הנה מה שהאור הוא של עלעקטרי אין נפ"מ אם אין שנוי בתבניתה משל מקדש, אבל אם יש שנוי המעכב מותר כמ"ש חכם צבי סי' ס' וחולק על מהרי"ק מובא ב"י ס"ס קמ"א

שדעתו דבמנורה אפי' נשתנה אסור וכדברי הח"צ מפורש בריטב"א ר"ה כד. וכ"כ משנת חכמים דף סג: שנשאל במנורה של ז' קנים, ונעשה בעיגול וכאותם התלויין בבתים והתיר דבכה"ג שהיא של פרקים ובעיגול אינה כשרה בפנים וכל שאינה דוגמת מנורה שבפנים אין איסור לעשות בחוץ וכ"כ ברכ"י ס"ס קמ"א בשם דבר משה שכן היתה דעתו להלכה וכ"כ בס"ס משמרת איתמר, אבל דעת מהרי"ק הנ"ל דאף שאינה כתבנית מקדש ממש מ"מ כיון דלמראית העין היא דומה אסור ומביא ראי' מתו' ר"ה שם ד"ה אכסדרה וכן דעת ברכ"י שם:

ונ"ל דהפלוגתא תלוי בטעם האיסור, דבר"ה היא גזרת הכתוב ויליף לה מלא תעשון אתי וכ"כ במכילתא דרשב"י סוף יתרו וכ"כ בשאילתות סי' נ"ז ומש"ה אסור רק במדה ותבנית שבמקדש, וכמו בשמן המשחה ופטום הקטורת שצריך דוקא כמתכונתה וכגמ' ורמב"ם פ"א מכלי המקדש ה"ד ופ"ב ה"ט כמעשה הזה וכמשקל הזה דוקא (וכעין מ"ש יבמות קטז לא אמרו אלא ירדן ובספינה וכמעשה שהי' ושבת ס. מעשה כי הוה בשבת הוה). אבל בס' החנוך רנ"ד כ' הטעם שלא יעשה בית תבנית בית וכו' הוא מפני מורא מקדש וכ"כ מנחת חנוך שם אות ו' וכ"כ משנת חכמים סג:

ולטעם זה אין נפ"מ מדה ותבנית כיון דס"ס אם נראה למראית העין שהוא דומה למקדש או לכליו הוי קלות ראש אם מחקה את המקדש:

ועי' מנחת חנוך שם אות ז' דלפי טעם דמורא מקדש תלוי במחלוקת אי קדשה לעתיד לבא, ולראב"ד ספ"ו מבית הבחירה דלא קדשה לע"ל והנכנס שם בטומאה אינו חייב כרת א"כ הא שלא יעשה תבנית מנורה הוי רק איסור דרבנן, ולא נראה כן דפשטות ברייתא זו דר"ה לא יעשה בית תבנית היכל וכו' סתמא קתני לעולם, ומפורש מתני' מגילה כח. והשימותי את מקדשיכם קדושתן אף כשהן שוממין ויבמות ו: ואין לי אלא בזמן שבהמ"ק קיים וכו' ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם. ועוד ראי' דבמכילתא דרשב"י סוף יתרו אמר שלא יעשה מנורה תבנית מנורה דברי ר' מאיר ור"מ ס"ל בחולין ז. דלא קדשה לעתיד לבא. ומבואר דלא תלוי במחלוקת זו וכ"ע ס"ל דמורא מקדש לעולם:

ועי' מכילתא יתרו סוף פ"י מובא ברש"י בחומש שלא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים ובמכילתא הואיל ונתנה תורה רשות לעשות בבית המקדש וכו' ת"ל לא תעשו לכם. ולכאורה מוכח דדוקא כרובים שהם צורות אסור לעשות בביהכ"נ וביה"מ אבל מנורה י"ל דאף דאסור להדיוט אבל

בביהכ"נ ובהמ"ד מותר. אך לא ניתן להאמר חלוק זה ובודאי קאי על כל הכלים. וכברייתא דר"ה:

וכיון דרוב הפוסקים ס"ל גם במנורה אם נשתנה מותר א"כ במנורה זו דאין נרות שבקנים כפופים ופניהם נגד הנר האמצעי מותר דנראה דזה מעכב במקדש כמ"ש רמב"ם פ"ג מבית הבחירה ה"ח ועי' ת' ריב"ש סי' ת"י. ב) וגם הא בעי' תן לה מדתה חצי לוג כמנחות פט. וא"כ כיון דאין למנורה זו פיות כלל מותר (וצ"ע למה אמרו בגמ' בהחלט של שבעה לא יעשה ולא פרט דאם אין לה מדתה שרי) ועי' מנחת איתמר בעובדא שלו מתיר משום שהמנורה היתה מגרוטאות, זה ליתא דבשאר מתכות אין מקשה אחת מעכב כמ"ש מנחות כח. אינה באה זהב אינה באה מקשה:

ולכאורה י"ל עוד דרק לעשות אסור אבל אם המנורה כבר נעשה מותר להשהותה בבהכנ"ס כמ"ש ב"י שכן משמע מהטור וכן עלה במחשבה תחלה בס' משנת חכמים סג: וכ"כ פתחי תשובה קמ"א ס"ק י"א בשם ס' תפארת למשה. אבל באמת בריטב"א ר"ה ור"ן ע"ז מג. מפורש דגם השהי' אסורה:

סימן נה

לכבוד הרב הגדול מ' יהושע הלוי הירשהארן רב במאנטריאל.

ע"ד שאלתו בחולה שאין בו סכנה אי מותר באביזרייהו בנדה דרבנן ואם נדה הוי עריות: פשוט דנדה הוי ערוה כמ"ש ביבמות נד. אשכחן נדה שאר עריות מנלן וכ"כ רמב"ם פ"א מאישות ה"ה כל שחייב על ביאתו כרת והם האמורות בפ' אחרי מות הן הנקראים עריות וכ"כ בפ"ד שם הי"ב המקדש אחת מן העריות לא עשה כלום שאין קדושין תופסין לערוה חוץ מן הנדה וכ"כ בפ"ד מה' א"ב ה"א הנדה הרי היא כשאר העריות המערה וכו': **ובס'** חלקת יואב חיו"ד סי' כ"ט כתב דנדה אינה ערוה ומביא ראי' מירושלמי פ"ז מסנהדרין ה"ה דנדה אסורה רק משום טומאה. ואי אפשר לומר כן דהוא נגד המבואר למעלה, ומ"ש בירו' שאין חייבים עלי' אלא משום טומאה הפי' אף דנדה היא ערוה מ"מ לא דמי לכל העריות דבכולם אין קדושין תופסין משא"כ בנדה וכמ"ש מראה הפנים שם: **וא"כ** נדה בכלל ג"ע שלא הותר משום פקוח נפש וכ"כ ריטב"א פסחים כה. בשם הרא"ה דג"ע דיהרג ואל יעבור כגון ישראל שבא על אחת מן העריות או על הנדה, וכ"כ ב"י יו"ד קצ"ה ד"ה וכ' עוד בתה"ד דרמב"ן המתיר לבעל למשש דפק אשתו נדה במקום פקוח נפש משום דס"ל נגיעת נדה אסורה רק מדרבנן אבל לרמב"ם דנגיעת ערוה אסורה מה"ת אף שיש פק"נ אפשר דאסור משום דהוי אביזרייהו דג"ע וכ"כ ש"ך שם סק"כ:

והנה בחנוך רצ"ו כ' בשם הרמב"ן שכל אשה שקדושין תופסין בה כגון אלמנה לכ"ג וכו' יעבור ואל יהרג וא"כ קשה על ב"י למה כ' דרמב"ן לשיטתו דנגיעת ערוה דרבנן הא אפי' בנדה דאו' ס"ל דהותר מפני פק"נ דהא קדושין תופסין בנדה כמ"ש יבמות מט: אך המנחת חנוך כ' דכוונתו רק בחייבי לאוין ולא בנדה שיש בה כרת. והאמת אתו דאל"כ הרא"ה בס' החנוך סותר א"ע ממ"ש ריטב"א פסחים הנ"ל בשמו דבנדה יהרג וע"כ דנדה שאני, וכ"כ במנ"ח ת"ר לענין ניתן להצילו בנפשו דה"ה בנדה וכ"כ ח"ס אה"ע ח"ב סי' ק"ס ד"ה והנה, ובחלקת יואב בהג"ה למפתחות יו"ד כ"ט הביא בשם המקנה קדושין ספ"ג דבנדה לא ניתן להצילו בנפשו, וכן דעת חלקת יואב דבנדה יעבור ואל יהרג וכ"כ בח"ב בהשמטות אות נ"ג וחולק על ב"י וש"ך. אבל לא ראה שגם ריטב"א פסחים ס"ל כמוהם. ועי' אבני נזר יו"ד ס"ס תס"א כ' ג"כ נדה יעבור ואל יהרג ואינה ג"ע):

והנה באביזרייהו דע"ז וג"ע אם אין מיתה וכרת רק לאו לבד, איתא בירושלמי ע"ז פ"ב ה"ה דג"כ יהרג כמ"ש בעצי אשרה אמר לו הביא לי עלים סתם והביא לו מע"ז ומסיק דימות ואל יתרפא ואע"ג דאין זה עבודה זרה רק לאו דלא תבא תועבה אל ביתך וכ"כ ר"ן פסחים כה. וע"ז כז. ומביא ראי' מזה הירושלמי ומסנהדרין עה. ימות ואל תספר עמו מאחרי הגדר ואין שם ג"פ רק לא תקרבו לגלות וכ"כ נ"י סנהדרין ובעל המאור שם וכ"כ אשכול ח"ג ה' ע"ז סי' מ"ד דאם נאנס ליהנות מע"ז צריך למסור נפשו כמ"ש שאין מתרפאים מעצי אשרה והתם ליכא אלא לאו, אבל תוס' ע"ז כז: ד"ה שאני וראי"ש שם ס"ל בעצי אשרה אם אמר לו הבא לי עלים סתם, מותר והי' להם גי' אחרת בירו' ע"ז וכ"כ ריטב"א פסחים כה. בשם רמב"ן בס' תורת האדם ורשב"א וכ"כ טוי"ד קנ"ה ובש"ע סעיף ב' לדעה ראשונה וכן עיקר כמ"ש ש"ך סקי"א. וק' מה יענו המתירים לראי' ר"ן מסנהדרין ימות ואל תספר עמו הא אין שם רק לאו, וי"ל התם שאני כמ"ש מל"מ פי"ז מה' א"ב ה"ז בשם מהר"מ חביב בתוס' יוה"כ יומא פב. משום דהחולי בא מחמת העברה שהעלה לבו טינא ופשע בעצמו ולפיכך ימות ואל יעשה עברה, אבל אין זה מספיק לתרץ את הרמב"ן, שבברכי יוסף קנ"ה אות ה' מביא בשמו בס' תורת האדם דהא דימות ואל תספר עמו היינו משום דשלש עברות אלו ל"ש בעברה ול"ש באבקה (ולא משום דפשע) וא"כ סותר א"ע מפסחים בעצי אשרה דמתיר כמ"ש ריטב"א בשמו, ואולי י"ל דס"ל דרק לא תקרבו לגלות חשיב אביזרייהו דקריבה מביאה לג"ע וכמ"ש רמב"ם פכ"א מהא"ב ה"א אבל מה שנהנה מעצי אשרה הוא אי' מיוחד ואינו מביא לעבודה זרה. אבל הדבר הקשה דביו"ד קנ"ה מבואר להיתר באי' לאו ורמ"א שתיק ומודה וש"ך כ' דכן עיקר ובסי' קנ"ז ס"א מביא רמ"א דעת הר"ן להפוך דבע"ז ג"ע וש"ד אפי' באי' לאו בעלמא יהרג וש"ך

סק"י מסכים לזה והדינים סותרים זה את זה, ואין לתרץ בחלוק זה שכתבתי, דהא מקור דין הרמ"א הוא מר"ן. וראי' הר"ן היא מדין עלי אשרה שבסי' קנ"ה איתא לאיסור:

ופשוט דאפי' לדין הרמ"א בשם הר"ן דגם באיסור לאו יהרג, היינו רק אם עקרו ושורשו הוא במיתה וכרת אז אפי' פרט ממנו שאין בו רק לאו הוא בכלל אביזרייהו כמ"ש הר"ן בעצי אשרה דאף דהנאת ע"ז אין בה רק לאו מ"מ כיון דעיקר ע"ז במיתה וכן בסנהדרין בקריבת ערוה ימות ואל תספר עמו אף דהוי רק לאו בעלמא מ"מ הוי אביזרייהו דא"א, אבל אם עקרו אינו אלא חייבי לאוין כאלמנה לכ"ג וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט נדחה מפני פק"נ ואין בהם חומר של ג"ע כלל וכ"כ הר"ן עצמו בחי' סנהדרין עד. דבחייבי לאוין כאלמנה לכ"ג פשיטא דיעבור, ולכן אין מובן מה שהקשה מל"מ פ"א מיו"ט הי"ז על סנהדרין עה. בשלמא למ"ד א"א היתה שפיר אלא למ"ד פנוי' מאי כולי האי, ותמה הא גם פנוי' אם אינה מיוחדת לאדם א' אסורה מדאו' (כמ"ש רמב"ם פ"א מאישות ה"ד והראב"ד חולק עליו רק במיוחדת לאחד) וא"כ מה לי אי' לאו מה לי אי' כרת, ודבריו צ"ע דבשלמא בא"א אף דקריבה רק לאו מ"מ הוי אביזרייהו אבל בפנוי' כיון דעקרו רק לאו אינו בכלל ערות כלל ואינו חמור מכל איסורי תורה שהותרו מפני פק"נ:

והנה באביזרייהו כ' ריב"ש סי' רנ"ה דאפי' באי' דרבנן יהרג ומביא ראי' מסנהדרין דאפי' פנוי' ימות ואל תספר עמו וכ"כ מל"מ פ"ה מיסודי התורה ה"ב בשם רא"ם בחלוצה לכהן אף דהוא רק אי' דרבנן אבל ב"י יו"ד קצ"ה הנ"ל כ' דלרמב"ן בס' המצות שנ"ג שקריבת ערוה דרבנן מותר במקום פק"נ וכ"כ ש"ך קנ"ז ססק"י. ובודאי שדעתם שאין ראי' מסנהדרין בפנוי', דשם היתה גזרה מיוחדת כדי שלא תהיינה בנות ישראל פרוצות, וכן מבואר בנ"י שם דלאו דוקא עברה גופה אלא אף אביזרייהו נמי וראי' מהא דימות ואמרי' בשלמא למ"ד א"א היתה שפיר ואע"ג שאין זו העברה עצמה, הרי דמביא ראי' רק מאשת איש אבל מפנוי' אין ראי' די"ל רק בעובדא זו גזרו:

ולדעת ב"י וש"ך נראה דה"ה בחולה שאין בו סכנה שרי אי' דרבנן כיון דאין בו חומר של ג"ע הרי הוא ככל האיסורים דמותר להתרפא באי' דרבנן בחולה שאב"ס כמ"ש רמ"א יו"ד קנ"ה ס"ג:

וגם אם אינו עושה לשם חיבה ותאוה רק לצורך רפואה אפי' באי' דאו' בעריות מותר קריבה ונגיעה וכמ"ש סוטה כא: היכא דמי חסיד שוטה כגון דקא טבעה איתתא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא וכו' וכ"כ ש"ך קנ"ה סק"י וס"ס קצ"ה וכ' דמעשים בכל יום שרופאי ישראל ממשמשים דפק של א"א וכן כל משמושים ע"פ דרכי הרפואה וכ"כ בתפארת ישראל לבעל כו"פ שם. (וכיוצא בו בע"ז כ: אנן מנא לאשפורי היכי יהבי' הא

קא מסתכל וכו' אלא בעבידתי' טריד הכא נמי) וק' מאד על ב"י קצ"ה שאוסר למשש דפק ערוה אפי' במקום סכנה איך יפרנס הא דסוטה. ואף דמסוטה לא נלמד היתר רק במקום פק"נ וגם ש"ך ס"ס קצ"ה מתיר רק במקום סכנה מ"מ ממה שכ' דמעשים בכל יום מוכח דאפי' באין סכנה עושים כן. וכן מבואר סי' קצ"ה סט"ז דכ' המחבר דאשה חולה אסור לבעלה ליגע בה וע"ז חולק הרמ"א דאם אין לה מי שישמשנה מותר וכ' דכן נוהגים אם צריכה הרבה לכך הרי דאפי' אין סכנה שרי, וק' מאד בסי"ז דהתיר רמ"א למשש לה הדפק והתנה דוקא שתהי' סכנה והוא סותר א"ע מסיט"ז ואיני יודע מה בין זה לזה, ועי' קצור שלחן ערוך סי' קנ"ג סי"ד דהשמיט תנאי זה דסכנה ופוסק סתם דמותר למשש הדפק:

סימן נו

לכבוד הגאון המובהק מ' חיים משולם קויפמאן הכהן אבד"ק פולטוסק.

בספרו היקר מקוה טהרה אשר שלח לי כ"ת ראיתי בדף כד: שהביא מהגאון מאסטראווצי שי' שהקשה על הא דביצה יח. נדה שאין לה בגדים מערמת וטובלת בבגדי', למה מותרת לטבול ביו"ט הא כל מה דאדם מותר לטבול משום דנראה כמיקר. והא התוס' שבת קיא: הקשו למה ל"ג דילמא אתי לידי סחיטה ותי' משום דמצוה שאני וכיון דכל ההיתר רק משום מצוה א"כ שוב ניכר דאינו מיקר, והיא כתובה בס' שואל ומשיב תליתאי חלק ב' סי' קל"ז בשם אביו הג"ר ליבוש באטנזון:

ואני גברא חזינא ותיובתא לא חזינא כי אפי' בבגדי' שייך ג"כ שנראה כמיקר וכמ"ש מהרש"א שם ד"ה גמ' וז"ל משא"כ הכא דלא מחזי כלל שבא לטהר אלא שהאשה נכנסת במים להקר, והוא פשוט דע"כ אין הבגדים מהודקים דא"כ הו"ל חציצה אלא שהם רפויים וכמ"ש ש"ך קצ"ח ס"ק נ"ו בשם ראב"ן דוקא בבגדים רחבים שכן הי' מנהג נשים שלהן כמו שעדיין נהגו הנשים של ארץ כנען (וכן מנהג מדינה זו) אבל איש בבגדיו שהם קצרים ודבוקים לבשר ולא מצי מיא עייל בהו או אשה בזה"ז בבגדים קצרים לא ומה בכך דההיתר הוא באמת משום מצוה מ"מ בעיני העולם אינו נראה כמתקן רק כמיקר: ואינני מבין קו' תוס' ותירוצם וכן הוא באס"ז ביצה. כי הלא ר' יוסף אמר הטעם משום סחיטה וע"ז איתיבי' כל הני תיובתא ושני לי' כדשנינן, והיינו גם ממערמת וטובלת בבגדי' והתי' הוא מתוך שלא הותרה לה אלא ע"י מלבוש זכורה היא וא"כ הק' בגמ' קו' תוס' וא"צ לתרץ משום מצוה רק מתוך וכו' ל"ש גז' סחיטה וכ"כ ר"ן יומא עז: טעם זה כיון שלא התירו לו אלא כדרך שהוא לבוש מינכרא לי' מלתא ולא אתי לידי סחיטה וכמ"ש בפרק יו"ט גבי נדה מערמת וטובלת בבגדי':

ומה שתי' תוס' משום מצוה, ק' הא ר' יוסף ס"ל דמש"ה אסור טבילת כלים משום סחיטה אף דמצוה היא וא"ת דדוקא על טבילת האשה כ' תוס' מצוה א"כ מה מק' בביצה על טעם נראה כמתקן א"ה אדם נמי, נימא דאדם שאני דמצוה הוא לא גזרו בו ומה נפ"מ בין גז' סחיטה או נראה כמתקן:

ב **שם** דף לג: ראיתי שהגאון ר' יוסף מדווינסק שי' מק' על פרה פי"ב מ"ד המזה מחלון של רבים ונכנס למקדש ונמצאו המים פסולים פטור וכ' הרמב"ם בפי' המשניות דהוא בגדר ספק טומאה בר"ה הא בנדה ג. אמר טעמא דרבנן במקוה שנמדד וכו' בין בר"ה בין ברה"י טמאות משום דגברא בחזקת טומאה קאי ולא אמרי' ס"ט ברה"ר טהור. והתם נמי הי' בח' טומאה. ומחלק שם בין פסול במי חטאת שהוא פסול הדין והוא תואר, לשיעור מקוה שהוא פסול הגוף והשיעור הוא עצם. וחלוקו הוא בלי כל יסוד. וקושייתו לק"מ כי הרמב"ם פט"ו מפרה ה"ח כ' הטעם משום שהוא כאנוס מפני שחזקת המים שמזים מהם על הרבים שהם כשרים וברור שגם מ"ש רמב"ם בפי' המשנה שזה דומה לספק טומאה ברה"ר אשר ספיקו טהור היינו ג"כ מטעם זה כמו שהוסיף שם ולא נאמר אליו לאיזה דבר לא חקרת על אלה המים ואז תבא אל המקדש כי מן הידוע שלא יקרה לטהר הרבים אלא במים כשרים עכ"ל ופשיטא דלא הי' שם ספק טומאה ברה"ר כלום ולפי פי' ר"ש ורא"ש שם מיירי באמת שנטמא מיד בספק טומאה עיי"ש. אלא מטעם רמב"ם דהוא כאנוס צ"ע על נו"ב תנינא יו"ד צ"ו שכ' דהיכא דאונס הי' ע"פ טעות כגון יחיד שעשה ע"פ הוראת ב"ד חייב קרבן מפני שהב"ד טעו בהוראתם, והלא הכא הי' בטעות דהא המים היו פסולים אלא שהטמא סמך על המזה מחלון של רבים שהטעהו ומ"מ פטור מקרבן ואמרי' שאנוס הוא. ועי' ספרי חלק א' סוגיא ד' אות ו':

סימן נז

בעיר אחת בפולין היתה מקוה מכזבת מימי' ומתעטת עד גובה שמונה טפחים, ויען כי אי אפשר לטבול בגובה כזה, שופכים לתוכה בכל יום מים עד ערך אמה יותר למעלה ועד הבוקר המים מתחסרים כמקדם, ויש עלי' ששש זוחלים ורבו עלי' גדולי ישראל, הגאון ר' יואב יהושע מקונסק בעל חלקת יואב כתב לאסור והגאון ר' מאיר יחיאל הלוי מאסטראווצא התיר אותה. וכן הגאון ר' חיים משולם קויפמאן הכהן מפולטוסק הדפיס ספר מקוה טהרה להתיר. גם אני כתבתי שהיא כשרה. והנני נותן בזה מכתבי הרבנים מקונסק ומאסטראווצא ותשובתי בענין זה:

מכתב הגאון הגדול מקונסק ז"ל.

הנה נודע מחלוקת הקדמונים במקוה שזוחלת למעלה ולמטה נשאר מ' סאה דהר"ש והרשב"א והמרדכי ז"ל בשבועות פוסלים והרא"ש ז"ל בסוף מס' נדה ובפ"ה דמקואות מכשיר והמחבר בסעיף נ' פוסק כהרא"ש והב"ח ז"ל חולק על זה עיי"ש והרמ"א ז"ל פוסל לכתחלה וזה ברור ומפורש בכל האחרונים דהרמ"א דמכשיר בדיעבד הוא רק אם טבל במים התחתונים שאינם זוחלים אבל אם טבל גם במים העליונים דהיינו שבשעת טבילה הי' מגיע ראשו עד למים הזוחלים אזי גם הרמ"א ז"ל פוסל בדיעבד דהרי המהרי"ק ז"ל בשורש קנ"ו כתב בפירוש דהרא"ש דמכשיר היא דוקא אם טבל רק במים התחתונים דהיינו שהשיעור גובה של המים שאינם זוחלים מספיקים ג"כ לשיעור טבילה או באופן שפושטת כדג בשעת טבילה שעיקר הטבילה היא במים שאינם זוחלים ומה שמסיים המהרי"ק ז"ל אם באה ממעין אין לחוש לזחילה באמת לא קיי"ל כן להלכה עי' בש"ך ז"ל ס"ק ל' הגם שבתשב"ץ ז"ל ח"א סי' י"ז ד"ה ומה מבואר מדבריו דלהרא"ש ז"ל כשר אף בטבל במים העליונים וראייתו מפי' הרא"ש בפ"ה דמקוואות אבל היא נגד הסברא דמה בזה שלמטה יש מ' סאה שאין זוחלים הלא עכשיו אם אין מים התחתונים מספיקים בגובה לשיעור טבילה הלא חלק מגופו טובל במי הזוחלין, ואין להכשיר המים העליונים מטעם השקה דכבר כתב התרומת הדשן הובא בט"ז סק"ג דבזחילה לא שייך השקה וזריעה עיי"ש ברבו נוטפים על הזוחלים. אך לדעתי יכול להיות דלכך מיקל הרא"ש ז"ל משום דהרא"ש לשיטתו דסובר בפסקיו סוף מס' נדה דזוחלין לא מקרי רק נהר או מעין שכולו זוחל אבל לא מה שזוחל דרך חור וסדק ואף שמוכח מכמה מקומות מלשון הרא"ש דפוסל אף בזוחל דרך חור וסדק אבל זה הוא רק מדרבנן וסובר הרא"ש כשיטת הב"ח דבאמת גם בזוחלין הי' צריך להועיל השקה רק כיון שהוא פסול מדאורייתא לכן אינו מועיל השקה משא"כ בפסול שאובין שהוא רק מדרבנן מועיל השקה וכעין תי' זה נמצא בהריטב"א ז"ל בפ"ד דמס' נדרים ולכן לשיטת הרא"ש במקום שהפסול הוא רק מדרבנן לשיטתו דהיינו שזוחל דרך חור וסדק מועיל השקה ולכך מכשיר כשנשאר מ' סאה למטה משום השקה אבל לא קיי"ל כשי' הרא"ש ז"ל בזה משום דרוב פוסקים סוברים דגם בזוחל דרך חור וסדק הוי פסול דאו' וכטובא בהגהות אשרי במס' שבת בפ' במה בהמה עיי"ש ועוד דהרי אנו תופסים עיקר כתירוץ התרומת הדשן דבזוחלין אין מועיל השקה א"כ לדידן שפיר המים העליונים פסולין ומכש"כ לשיטת הטור דסובר דלדעת הפוסלין אף אם טובל במים התחתונים לבד מחמת שכל המים ננערין לצאת וכדברי התוס' במס' ע"ז דף ע"ב בהאי דגושתא ובת גושתא ולדידי' ודאי דהמכשירין לא הכשירו רק אם טבל במים התחתונים לבד ומשא"כ

בנידון דידן שהזחילה תוכל להיות שהיא בתחתיתו בזה ודאי הכל מודים דיש בה פסול זוחלין ויותר מזה סובר הריב"א הובא בתוס' במס' שבת דף ק"ט דאפי' מה שמתנענע לבד ג"כ מיקרי זוחלין. ועי' בס' מעיל צדקה סי' ל"ט דמחמיר גם בדיעבד, ועי' בתשב"ץ ח"ג סי' ל"ד שכתב על פלוגתא זו בנשאר מ' סאה למטה וז"ל מי יכניס ראשו בין הרים גדולים להקל באיסורי תורה ובחיוב כרת במה שהראשונים ז"ל מחמירים ובמה שאפשר לתקן עכ"ל:

וגם הב"ח ז"ל מחמיר בזה מאד ובס' מעיל צדקה מבין כוונת הב"ח ז"ל להחמיר אף בדיעבד אפי' במים התחתונים אבל במים העליונים ברור דגם הרמ"א פוסל אף בדיעבד וכן פסק בס' לחם ושמלה על הרמ"א ז"ל דבטבל אף במים העליונים פסול אף בדיעבד:

ומה שקצת אנשים אומרים אשר המים האלה הם נבלעים בקרקע ולכן לא מקרי זחילה, הגם שהוא נגד השכל והדעת אשר מים רבים כאלה נבלעו בקרקע במשך איזה שעות, אחר כ"ז המעיין ברשב"א ז"ל ובהרא"ש ז"ל יראה בפירוש דאין שום חלוק בין אם רואים הזחילה בין אם נבלע בקרקע והעיקר תליא רק אם הוא מעט דהיינו טיפה אחר טיפה או הרבה שלא כסדר ההרגל וכן איתא בס' האשכול בדין דגודר כלים וכן נראה בפירוש מלשון המחבר בסעיף נ"א דהעיקר תלוי רק אם חסרון המים הוא מעט מעט ואין נפ"מ אם רואים הזחילה למעלה או לא ובנ"ד כל שנחסר במשך איזה שעות במקוה רחבה כזו ערך אמה או שלשה רבע אמה בגובה למעלה בודאי דאין זה מעט מעט וכ"כ בס' בית שלמה סי' פ"ב בפשיטות שהפסול הוא מדאו' ואף שאין רואים הזחילה ע"פ המים מ"מ במקום שזוחל ניכר חסרון המים ואטו משום שהמים מכסים לא נקרא זחילה ומחבר ס' בית שלמה מפורסם לפוסק מובהק ומכש"כ בנדון דידן שהמקוה מוחזקת בחורים וסדקים כי השכל מחייב כמו שחתרו המים ועשו חור למעלה כמו כן יוכלו להיות חורים וסדקים כאלה בכותלי המקוה תחת הרצפה למטה וכמ"כ תחת היסוד וכדברי הבקיאים בדבר ואדרבה אם זוחלת למטה או אפילו נבלע בקרקע יותר מסדר ההרגל צריך להיות חמור יותר כיון דכל המים מתנענעים לצאת:

ואפילו אם הזחילה למעלה היא היאך נוכל להכשיר את המים העליונים לפי שיטת הרמב"ם ז"ל דאין הנזחלים מערבים ולפי שיטת הח"ד דדבר לח אינו מחובר כלל, הגם דדבריו תמוהים אך זה רק באשבורן אבל לא בזוחלין וזה ודאי שאין להנוטפין שום חיבור עם הזוחלין וא"כ כשראשה מגיע בשעת טבילה להמים הזוחלין הרי לא נטבל הראש בח' סאה כשרים ובודאי דבגובה ח' טפחים אי אפשר לטבול דהרי בשביל זה מוסיפין מים בגובה וטובל ג"כ במים הפסולין

וגם חוץ מזה לא מצאנו להקל בתרי קולי שהרי בנתן סאה ונטל סאה בשאובין יש הרבה פוסקים שפסלו, הגם שבספרי חלקת יואב ח"ב כתבתי להקל אבל לא במקום שיש ג"כ חשש זחילה שהוא פסול דאורייתא ומה גם בנדון דידן ששופכין בכל ערב בפעם אחת שיעור מקוה שלמה או שני פעמים מ' סאה ולדברי הראב"ד ז"ל גם זה פסול בנחסר. ואם תאמר להקל בזה משום חזקת מעין כדברי המהרי"ק ז"ל ע"כ אין זה סברא להקל בנ"ד מכמה טעמים. חדא שהמעינות האלה אין להם דין מעין כדברי המהרי"ט ז"ל שהם רק מי ביצין ומי תמצית. וכמו כן נ' מדברי התוספתא שמובא בר"ש פ"ק דמקוואות. ומדברי רמב"ן על התורה אין להביא ראי' בזה ומה גם דהדבר זה ידוע שאם מוסיפים מים שאובין הרבה על המעין מה שאין המעין בעצמו יכול להחזיק בטבעו אזי הכבדת המים העליונים מבריחים את המעין למקורו והמעין חותר לו שביל אחר בארץ מהצד להחפירה ואין מתחבר כלל עוד עם מי החפירה ועי' בזה בס' נפש חי' מהגאון מקאליש ז"ל בתחלת הקונטרס גולת עליות שזה ברור וידוע שאין שני המימות סובלים זה את זה ועי' בש"ך ס"ק ל"ב ול"ג אם רבו נוטפים או שאובים שוב אין לו דין מעין לטהר בזוחלין (הגם שצ"ע קצת בדברי תוס' בבכורות דף נ"ה), ומה גם החילוק לפי דברי הרבה פוסקים בין מעין עומד למעין זוחל בטבעו. וגם הגאון הגדול ר' יצחק שמעלקעס ז"ל בס' בית יצחק סי' ל"ד ול"ה אוסר בפירוש כנ"ד, ומה גם הגאון הקדוש ר' חיים ז"ל מסאנז בס' דברי חיים סי' צ', ועוד שם בחלק ב' מחמיר מאד מאד אף ששם הוחזק המקוה בטבעה ששים סאה ובאה ממעין וכ' שם שאין להביט על תירוץ פוסק אחד ולהקל באי' כרת ופוסק שם שהנשים שטבלו יטבלו שנית עיי"ש ופוסל המקוה לגמרי וגם בכ"מ שמוזכר איזה פלוגתא בש"ע בין הראשונים כ' הב"י הרבה פעמים דיש להחמיר באי' כרת ובאי' כזה הולכים אחר המחמירים וכמו כן מצאתי בס' תשו' דברי מלכיאל מהגאון מלאמזא מחמיר ג"כ לפסול המקוה כזו. מכל הלן טעמי החמרתי לאסור את המקוה אף בדיעבד עד שיתקנו אותה:

יואב יהושע אבד"ק קונסק.

סימן נח

מכתב הגאון הגדול ר' מאיר יחיאל הלוי שי' אבד"ק אסטראווצא.

על מה שכתבו הרבה רבנים שאני התרתי המקוה מפני שסמכתי על דעת יחיד דזוחלין אינו רק דרבנן לפלא אצלי כי אפי' לסניף בעלמא לא סמכתי כי כל הדעות שבשבילם התרתי כולם מוסכמים להלכה:

א) דעת הרשב"א ונפסק בש"ע דמקוה שנבלע מימי' מעט מעט כשרה ולא הוי זחילה, והגם שאיתא ברשב"א ובש"ע מעט מעט כבר כתבו כל האחרונים שעיקר הכוונה בשביל שהוא מעט אין הזחילה ניכרת למעלה ועיקר תלוי אם נראה הזחילה למעלה וזה ידוע לכל, אמנם לאשר שגו דברי הרשב"א אף שמוסכמים להלכה בש"ע בלי שום חולק, אמנם ראיתי להאחרונים שמקהו בזה. דהנה עיקר ראיית הרשב"א מהא דמקוה שנמדד. ונמצא חסר הרי דהמקוה הי' חסר ול"ל טעמא משום חסר ואמאי לאו מטעם דהוי זוחלין ועי' בחת"ס. והנה בס' יהודה יעלה תמה ע"ז דמנא ידעי' דשם איירי דחסר הרבה דיהי' חשש מטעם זוחלין דלמא איירי בחסר קורטוב שנתייבש דאפי' בטיפה אחת פחות מקורטוב פסול אם הוא פחות מארבעים סאה ורוצה בזה לדחות דברי רשב"א מהלכה: אמנם אמרתי להצדיק את הצדיק דראי' הרשב"א להוכיח מזה לנדון דידן דהנה איתא בעירובין דף ה' דבכל מקום שחושבין אמות חשבינין לחומרא אם שוחקות הוא לחומרא נידון בשוחקות ואם עוצבות הוא לחומרא נידון באמות עוצבות עיי"ש בסוכה ומבוי וכלאים ומש"ה הפסק בש"ע גבי מקוה שיעור אמה על אמה ברום שלש אמות שוחקות. והנה הרשב"א כ' דיש חלוק בין שוחקות לעוצבות חצי אצבע על אמה ולפי החשבון נתוסף על כל המקוה חלק ארבעה עשר דבשוחקות יש מ"ד אלף אצבעות ועוד איזה מאות ובעוצבות יש רק מ"א אלף אצבעות ואיזה מאות (ואבן העוזר פוסק בערובין דבאצבע לאמה הוי החלוק בין עוצבות לשוחקות אשר עולה לשיעור שביעית), והנה נחזי אנן זה הדין דמקוה שנמדד ונמצא חסר כמה חסר כעת אם עתה יש אמות עוצבות ורק שחסר ממה שהי' צריך להיות שוחקות א"כ אמאי פוסק ת"ק דברה"י טמאות ושורפין עלי' תרומה וקדשים כמו שאיתא שם בנדה הלא לענין לשרוף קדשים אפי' אם לא ניזול בתר חזקה דמעיקרא רק דנימא כמו שחסר עכשיו כן הי' בשעת טבילה ג"כ לא נוכל לשרוף תרומה וקדשים דשמא די בעוצבות דהלא לחומרא די בעוצבות ואסור לשרוף תרומה וקדשים אפי' ברה"י, וע"כ דאיירי שכעת חסר אפי' מעוצבות והנה איתא ביו"ד סי' פ"א דהיכא דנמצאת הבהמה טרפה ואנו דנים לענין החלב שנחלבה הבהמה מקודם אם היא טרפות שנוכל לומר שסמוך לשחיטה נטרפה אז מעמידין הבהמה בחזקת כשרות ע"ע ואמרי' השתא היא דנטרפה אבל אם ידעי' בודאי שנטרפה איזה זמן מקודם ולא סמוך לשחיטה ממש אז אין כאן ח' כשרות מטעם שאומרים שהחזקה שהחזקנו עד עתה הי' בטעות אנו חוששין על למפרע עיי"ש שכן הוא דעת רשב"א עצמו: **והנה** כאן במקוה שנמדד ונמצא חסר איתא שר"ש מטהר בר"ה טהרות דלמפרע משום דמעמידין המקוה על החזקה, ולפי דעת רשב"א הנ"ל ע"כ צ"ל דהחזקה מורה דמקודם

שנבדק לא הי' חסר כלום דאי לאו הכי אלא שהחסרון הי' מוכרח להיות מקודם הי' החזקה בטעות ולא הי' מטהר ר"ש מטעם חזקה, והנה זה וודאי איירי דבשעה שטבל הי' המקוה מחזיק מים כשיעור אמות שוחקות דאל"ה לא הי' טהור לר"ש משום דאפי' ידעי' שהי' אמות עוצבות הוא טמא משום דלחומרא צריך להיות שוחקות אפי' בדרבנן וכ"ש בדאו' וע"כ דתולים דבשעה שטבל עד הרגע דקודם הבדיקה הי' המקוה שלימה אפי' בשוחקות וכעת אפי' עוצבות אין בה, הרי דברגע צ"ל שחסר חלק ארבעה עשר מהמקוה דהיינו שלשה אלפים, אצבעות ומש"ה מביא הרשב"א שפיר ראי' דאפי' אם חסר הרבה בזמן מועט ג"כ לא הוי זוחלין מטעם שאין הזחילה ניכרת משום דלערך המקוה הוי מעט דאין חלוק בגובה רק לערך אצבע וחצי אף שהוא ברגע א' לא הוי זוחלין, ושפיר מביא ראי' אם חסר מעט מעט ג"כ ל"ה זוחלין, נמצא דעכ"פ אם חסר מהמקוה חלוק שיעור שיש בין שוחקות לעוצבות הוי מעט, ממילא כאן דבכל הלילה חסר רק לערך ט' אצבעות, ועיי"ש בערובין דאביי סובר דיש חלוק בין אמות קטנות לגדולות טפח שאמה קטנה טפח בת חמשה ולחומרא מודדין באמה בת ששה. ולפי הנ"ל שמעי' לאביי דאפי' יהי' חסר בשעה א' חלק ששית מהמקוה ג"כ לא יהי' זוחלין, נמצא אפי' הי' נחסר כל התשעה אצבעות בפ"א ג"כ לא הי' זוחלין דבזה לא מצינו פלוגתא לענין זוחלין שנאמר דלאביי יחשב זה מעט ולרבא יחשב זה מעט. והנה הגם דלא נוכל לסמוך על זו הראי' להתיר עכ"פ היא ראי' להאחרונים דעיקר תלוי אם אין רואים הזחילה:

ב **ועיקר** ההיתר הוא משום דמקוה דידן היא כמעין ובמעין אין פוסל זחילה. והגם שיש דעות דמעין עומד אינו נטהר בזוחלין היינו אם נתוסף עליו רוב נוטפין וכאן קמא קמא בטל ושם גבי ירבו נוטפין על הזוחלין הוא רק כמ"ש הראשונים הואיל שבאים בלי הפסק אבל היכא שבא בכל יום מעט אמרי' קמא קמא בטל ובאמת איתא באחרונים שמהרמב"ם משמע דפליג על גוף הדין דמעין עומד. וזה הוא ליסוד מוסד להתיר משום מעין ואף דמהרי"ט פקפק בזה. וגם חשש מי בצעים הוא רק סמוך לנהר ממש שאינו רחוק ד' אמות וגם לפמ"ש הרמ"א דנוהגים לטבול בנהרות כנראה דאין חוששין:

ג **הנה** יש עוד היתר דעת המחבר דהיכא דיש מ' סאה מלבד הזחילה אין זחילה פוסלת והרמ"א פליג רק לכתחלה אם אפשר לתקן. והגם שיש דעה א' שאסור לטבול בתוך הזחילה רק דהמחבר מיירי שטובל ראשו מתחתיו אבל רוב האחרונים כ' דמשמעות המחבר אינו כן דאל"כ הי' לו לפרש וכן נראה מדברי הגר"א סקצ"ו שכ' על ראי' דמעט מעט ל"ה זחילה משום דאל"כ לא משכחת מקוה כשרה דהרי תמיד הקרקע בולע וכ' הגר"א דרשב"א לשי' דלא סבר כדעת המחבר דהיכא דיש ארבעים סאה בלי הזחילה

אינו פוסל זחילה רק דסובר דפוסל בזה זחילה ושפיר איכא ראי' דמעט מעט ל"ה זחילה אבל לדידן דפוסקים דהיכא דיש מ"ס בלי זחילה כשר אין ראי' רשב"א ראי' הרי דסובר אף שטובל בזוחלין דהרי הזוחלין הם מתחתיו שהקרקע בלע אעפ"כ כשר וע"כ דסובר דלדעת המחבר ולרמ"א דמתיר עכ"פ במקום שא"י לתקן כשר לכתחלה אפי' אם טובל בתוך הזחילה. והנה ידוע בכללי הוראה דהיכא דדיעבד כשר אם יש ספק כשר אף לכתחלה וכיון שיש הרבה ספיקות שמא הוא טעון ושמא הוא רק מעט וע"פ מ"ש ודאי זה נקרא רק מעט ע"כ בהא סלקינין דהמקוה כשרה בלי שום פקפוק ולהנהיג שיטבלו כן אם המים אינם מגיעים עד השיעור זה יותר קשה כי בלבושי שרד (בחי' דינים ס"ק קצ"ט ור"א) החמיר מאד בזה ע"כ טוב לנהוג כמו שנהגו והמוציא לעז מוציא לעז על מקוה כשרה:

והנה יש ראי' נכונה לאותן הדעות הסוברים דאם יש מ"ס חוץ מהזוחלים דמותר לטבול אף בהזוחלים דראיתי לא' גדול מדבר ולא אדע למי שהטעם הוא שהזוחלין נטהרו באשבורן ואף דקיי"ל דזוחלים לא נטהרו בהשקה לאשבורן ומביא בשם פנ"י גיטין דהיינו דוקא אם היא סמוכה לאשבורן אבל אם היתה באשבורן נטהרו הזוחלין עיי"ש שהוכיח כן בראיות דאותן הארבעים סאה מטהרים את הזוחלין כמו שמטהר את השאובים ונוכל ליישב בזה דברי רש"י מה דעמדו כל האחרונים הא דאיתא גבי מקוה שנמדד ונמצא חסר כל הטהרות שנעשו ע"ג טמאות ופרש"י הטהרות והכלים שנטבלו במקוה, והוא תמוה דלכלים סגי מה"ת ברביעית, ומה בכך שחסר ממ"ס ורק מדרבנן בטלו לרביעית ולא ראיתי להאחרונים שיתרצו זה רק בדוחק ולהנ"ל לפמ"ש הדבר נכון דהק' הרשב"א אם המקוה חסר אמאי לא פסול משום זוחלין אפי' הי' אחר החסרון ארבעים סאה אמנם לפי מ"ש דהיכא דיש מקוה כשר נטהרו הזוחלין בהשקה הואיל שהוא בתוך המקוה ל"ק קו' רשב"א דהרי אם ל"ה חסר היו הזוחלים נטהרים בזה הנשאר באשבורן (וכפי הנראה מרשב"א שסובר דאיירי שנסדק הכותל) ולפ"מ שאיתא בגמ' שחסר ממ"ס א"כ מה שנשאר באשבורן הי' פחות ממ"ס ויש עוד פסול מטעם זוחלין והכלים שנטבלו מה"ת טמאים ושמא נטבלו בשעה שזוחלין וידוע דרביעית אפי' מה"ת שהוא כשר עכ"פ א"י לטהר מים אחרים אפי' לכלים לאותן הדעות משום שצריכים השקה ממילא מיושב היטב דשפיר טמא אפי' כלים משום דאם הוא חסר מארבעים סאה יש עוד פסול מטעם זוחלים וא"ש:

והנה מה שהקשיתי לאביי דתמיד אזלי' לחומרא לענין אמות בת ה' או ו' טפחים ולדידי' יש חלוק בין מקוה כשרה לגמרי ופסולה לגמרי לשרוף תרומה וקדשים ולפ"מ שהוכחתי

דצ"ל דבשעה שטבל למפרע היתה כשרה לגמרי ועתה היא פסולה לגמרי אמנם הוא תמוה דבאמת יש חלוק חצי מקוה דמקוה כשרה ממש אמה על אמה ברום שלש אמות בת ו' טפחים עולים שש מאות וארבעים ושמונה טפחים ומקוה שהיא פסולה ממש היא רק אם יש פחות שלש מאות ושבעים וחמשה טפחים שהוא חצי מהחשבון והיאך משכחת שבזמן מועט.. מקודם חצי שעה או רבע שעה וידע היאך הי' מקודם למשל שהי' כשעור שצריך להיות לכתחלה וכעת אינו מגיע רק עד החצי דהיינו עד למעלה מרגליו על הכרס ואיך יוכל להיות ספק שאז הי' עד זרת למעלה מהסבור הי' צריך להיות בשעה שטבל למעלה מהראש לערך אמה ואיך לא יהי' ניכר איך היתה המקוה אז וגם זה ודאי דהוי ניכר הזחילה בזמן קצר וזה תימה רבה:

ולענ"ד ליישב בזה דברי רש"י דמש"ה פי' רש"י בכ"מ שמביא זה המשנה בנדה ב' ובקדושין ע"ט דאיירי בטבילת כלים ותמוה שלא פי' בפשיטות בטבילת אדם ולהנ"ל הדבר נכון דבטבילת אדם ק' קו' זו אמנם בטבילת כלים שפיר משכחת שהי' מ"ס דהיינו למשל המקוה היא שש על שש אמות ודי לטבילת כלים שיהי' ב' אצבעות גובה וכעת חסר אצבע או שגבוה רק אצבע דהיינו שרחב י' על י' וכעת יש רק חצי וז"פ ורש"י מפרש שיהי' אליבא דכ"ע אפי' לאביי ומה מאד נפלא לתרץ על מה דרש"י שינה לשונו דבשני מקומות הנ"ל פי' לטבילת כלים ובגיטין ל"א מובא ג"כ זה המשנה ופרש"י שטבל שם אדם ותמוה. ולהנ"ל נכון מאד כמ"ש דע"כ שכעת גם אמות קטנות אין המקוה מחזקת דאל"כ למה היו שורפין לת"ק ומה חלוק בין ת"ק לר"ש, ומקודם ע"כ שהיו אמות גדולות דאל"כ לא הי' מטהר ר"ש בר"ה וממילא דיש חלוק בערך אמה וחצי גובה וזה הי' ניכר בטבילת אדם אבל בכלים יוכל לטבול מחטין וצנורות שלא יהי' חלוק רק חצי אצבע וכ"ז בשני המקומות בנדה ובקדושין שמביא כל הפלוגתא גם דברי ר"ש דמטהר בר"ה הוצרך רש"י לפרש דע"כ איירי בטבילת כלים אבל בגיטין דלא מביא רק המתני' בלי דברי ר"ש ובמתני' נוכל לומר גם בטבילת אדם דהיינו שגם כעת יש אמות קטנות ואין חסר רק מעט ושפיר קאמר דהם טמאות דתלי' דחסר מקודם או לענין שריפה כגון שכעת ליכא גם אמות קטנות ואשמועינן ת"ק שצריך שריפה דתלי' שגם מקודם ל"ה אפי' קטנות דשם לא מובא דברי ר"ש החולק ומש"ה שפיר פרש"י דאיירי אף לאדם ובזה מיושב דגם בקדושין דף סו: גבי פלוגתא דר"ט ור"ע פרש"י ג"כ בטבילת אדם דשם ג"כ אין מובא ל' תולין רק ר"ט מטהר ור"ע מטמא וזו הפלוגתא ג"כ יוכל להיות אפי' היכא שלא נחסר רק מהשוחקות וכעת הם עוצבות ויש נפ"מ אם טמא הוא לשרוף או הוא טהור מלשרוף או שמקודם לא הי' רק עוצבות וכעת גם עוצבות לא הוי ויש נפ"מ אם הוא טהור מלשרוף

או לא אבל שם בשני המקומות דמובא דברי ר"ש דאמר ברה"י תולין וברה"ר טהור וע"כ דמיירי דמקודם היו שוחקות דאל"ה לא הי' ר"ש מטהר ברה"ר ומה דמטהר ע"כ הוא לגמרי טהור דאל"ה דהפי' טהור אינו רק מלשרוף הא זה גם ברה"י אינו רק תולין וע"כ דטהור לגמרי וע"כ איירי דכעת אפי' עוצבות אינו מחזיק דאל"כ לא הי' צריך להיות טמא לת"ק לשרוף עליהם תרומה וקדשים ולא נוכל לומר דהפי' טמא אינו לשרוף דא"כ מה חילוק בין ת"ק לר"ש וע"כ דחלוק גדול יש בין מקודם לכעת ושפיר הוצרך רש"י לפרש דמיירי בטבילת כלים שיהי' נכון אף לדברי אביי:

מאיר יחיאל הלוי.

סימן נט

תשובתי בענין זה.

אודות המקוה אשר המים מתמעטים בה וחוששים עלי' לזוחלים. הנה פשוט זה דין הרשב"א (יו"ד ר"א סעיף נ"א) שזחילה שאינה ניכרת אינה זחילה, וכבר כתבתי בספרי ח"ב סי' ס' די"ל בטעם הדין דבת"כ שמיני פ"ט אי מה מעין מטהר בזוחלים אף מקוה וכו' ת"ל אך מעין. וכיון שפסול זוחלים במקוה נלמד מקרא דאך, אין לנו אלא דוגמת מעין שהזחילה נראה אז פסול אבל אם אינו דומה למעין אף שבאמת המים זוחלים לית לן בה, ואין לחלק דכוונת רשב"א להתיר הוא רק אם נוטף מעט מעט ולא אם נחסר הרבה כנ"ד, ז"א דאיזה שיעור וגבול תתן בזה דהא אפי' חסרון מועט שבמועט כחצי אצבע ליום ג"כ יתברר ויתודע החסרון ע"י המדידה, וע"כ צ"ל דבעי' זחילה נראית לעין דוקא, אבל אם אין נראית אף שמתברר ע"י המדידה אינה זחילה, א"כ ה"ה חסרון גדול כ"ז שאינו נראה לעין כשר. וגם הלא עיקר הפסול תלוי אם זוחל בשעת הטבילה, ואפי' אם תמיד זוחל מ"מ אם בעת טבילה נחים כשר לטבול. כמ"ש ר"ש במקואות פ"ה מ"ה נוטפים שעשאן זוחלים סומך אפי' מקל אפי' קנה דמקוה שפרץ על שפתו ומימיו זוחלים סותמים מקום יציאת המים ונעשים אשבורן ויורד הטמא וטובל אף שאח"כ חוזרים לזחילתם וכן שם מ"ו בחרדלית שגודר בכלים אף שמסירם אח"כ וכ"כ מרדכי שבועות פ"ב ריש ה' מקואות סי' תשמ"ה והטובל במקוה אפי' יש בו אלף סאין יזהר שלא יצאו המים משפת המקוה בשעת טבילה דא"כ הוו להו זוחלין וא"כ הכא אפי' בחסרון גדול ס"ס בעת הטבילה אין הזחילה ניכרת ונראית וכ"כ שם ארי' יו"ד סי' ע' ד"ה אך ומה שחששו מפני שנראה זחילה בחריץ לדעתי כוונת רשב"א דקאי על מי המקוה כיון דבמי המקוה לא נראה זחילה לא חל עליהם שם זוחלין ולא קאי על המים היוצאים דרך הנקבים או הנבלעים בקרקע. דמה לנו להשגיח על המים היוצאים העיקר

הוא המים אשר במקוה וכיון שאין ניכר זחילתם אינם בכלל זוחלים ומ"ש רשב"א שאין זחילתן ניכרת היינו שאין זחילתם ניכרת במי המקוה דאלו קאי על מה שנבלע בקרקע הי"ל שאין זחילתם נראית וזה ברור וכ"כ סי' ע"א וז"ל ואף לפמ"ש בתשו' דבעי' שתהא הזחילה ניכרת במי המקוה עצמה מ"מ בודאי כל שזוחל הרבה הזחילה ניכרת גם במי המקוה עצמם כשיביטו בעין יפה וכ"כ סי' ע"ב דאם אין הזחילה ניכרת ואף שאנו יודעים שהמים יוצאים ורואים שהמקוה נחסרה כל שאין הזחילה נראית ל"ל בה ועיי"ש הטעם, וכ"כ נחל אשכול ה' מקואות סי' ס' אות ט"ו ואם לא ניכרת הזחילה בעין אע"פ שהולך וחסר לא מקרי זחילה כ"ז שידוע שמ"ס נשארים וכ"כ עין יצחק סי' כ"ב בפי' רשב"א דאם אין נראה הזחילה למעלה בתוך המקוה שהיא מזחלת כשרה דכן הוא פשט לשון אין זחילה ניכרת דמי שרואה את המקוה למעלה אינו מכיר אם היא מזחלת וכ"כ ת' רש"ם ח"ב סי' נ"ט דמקוה שממשיכים מים למען יגביהו מי המקוה כראוי בשעת טבילה ולערך ב' שעות או יותר אחר הטבילה חוזרים ומתמעטים המים אבל אין הזחילה ניכרת למראית עין שזה בכלל דברי רשב"א אין זחילה ניכרת ולא מקרי זוחלין. וכ"כ בח"ג סי' שס"ז דאם אין הזחילה ניכרת לעין הרואה רק ע"י שמתמעט לאט לאט במשך איזו שעות אינו בכלל זוחלין וכ"כ סי' ש"ע דמה שמתחסרין המים אין זה בכלל זחילה ניכרת כיון שלעין הרואה נראים המים עומדים (ומ"ש שם דמסתפי להקל נגד בעל דברי חיים, קאי על מה שמחוץ למקוה היתה הזחילה ניכרת ומ"מ כיון שאין הזחילה ניכרת במקוה כשר ע"ז הוא חוכך להחמיר עיי"ש):

וראיתי להגאון הקדוש ר' מאיר יחיאל הלוי שי' שהביא ראי' לדין זה ברשב"א דאפי' חסר הרבה מ"מ אם אין זחילה ניכרת כשר, דראי' רשב"א היא כמ"ש תשב"ץ ח"א סי' י"ז ממקוה שנמדד ונמצא חסר וכו' ואי נימא דמקוה מתחסר הוו זוחלים ל"ל שנמדד ונמצא חסר משיעורו אפי' יש בו יותר ממ' סאה נמי פסול דהא ס"ס הוא זוחל, והנה שם ר' שמעון חולק ומטהר ברה"ר משום חזקת מקוה וידוע דעת רשב"א בגבינות (יו"ד פ"א ס"ב) דאם היא טרפות שאי אפשר להגביל שאירע עתה לא מהני ח' כשרות, ושיעור מקוה הא בעי' אמות שוחקות ושם שהי' חסר ע"כ שלא הי' עתה אפי' עוצבות, דאל"כ לא היו רבנן מטמאים בודאי ושורפים תרומה וקדשים, וא"כ אם הי' ודאי מתחסר מעט מעט לא הי' ר"ש מטהר משום חזקה דהא אתרע ולא ידעי מאימת, אע"כ דתולין שנחסר ברגע א' ומש"ה ס"ל לר"ש השתא הוא דאיתרע והחזקה בתוקפה ושפיר מביא רשב"א ראי' דאפי' אם חסר הרבה מה שבין שוחקות לעוצבות שהוא חלק ארבעה עשר ברגע א' ל"ה זוחלין משום דאינו ניכר ונראה, והוסיף עוד דלאביי (ערובין ג:) דלחומרא אמה בת

חמשה א"כ ע"כ עתה חסר ואין אפי' ג' אמות של ה' טפחים דאל"כ לא הי' לרבנן ודאי טמא, ומוכח לאביי אפי' חסר חלק ששית בב"א מהמקוה ג"כ לא הוו זוחלים. עכ"ד:

וטרם יהי כל שיח אקדים דברי פמ"ג יו"ד ק"ה מ"ז סק"ג בספק כבוש דאסור כיון דאתרע החזקה ולא ידעי' מאימת וכמ"ש רשב"א בגבינות עיי"ש, והקשה עליו בנפש חי' חיו"ד סי' מ' דלא דמי לדין הרשב"א דהתם אתרע חזקת כשרות אבל בכבוש אע"פ שנפל לתוכו זמן מה מקודם מ"מ בזו הנפילה לא הי' עוד איסור דכל זמן שלא הי' כבוש מעל"ע לא נאסר ולא איתרע חזקת היתר אלא חזקת הגוף נשתנה מקדמותו, ולכאורה קשה דהעלים עין דהפמ"ג הביא ראי' לדין זה ממקוה שנמצא חסר דאמרי' חסר ואתאי והחכ"צ סי' ג' מק' על תו' נדה (ב:) ד"ה התם שכ' לחלק בין מקוה לנגע דבמקוה רגילות להתחסר מעט מעט לכן אמרי' דמעיקרא חסר משא"כ בנגע, ותמה ע"ז דהא החסרון הפוסל בין ארבעים סאה לפחות הוא רק ברגע אחד, אע"כ שכיון שהתחיל להתחסר זה זמן רב קודם שחסר מ' סאה אתרע חזקתו שהי' דמסתמא לא הי' המ' סאה מצומצמות נמצא דקודם חסרונו ממ' סאה נמי לא הי' לו ח' כשרות וכו' הרי דבמקוה אמרי' חסר ואתאי אף שלא אתרע ח' היתר עד הרגע האחרון מ"מ ס"ס אתרע ח' הגוף שהי' המקוה מחזקת מים הרבה ומעט מעט חסר ואתאי וא"כ שפיר מביא הפמ"ג ראי' ממקוה על ספק כבוש דאם רק ח' הגוף אתרע ג"כ אוסרים למפרע:

אך עי' ח"ס יו"ד רי"א שנתכוון ג"כ לראי' רשב"א ממקוה שנמדד והוסיף שנמדד משמע שהי' בו מ"ס מצומצמות ואז כשנמצא חסר חיישי' שמא עם סלוק ידיו חסר ואתאי ובציר לי' שעורא עיי"ש, והנה לבד מ"ש פי' ונמדד שבתחלה נמדד הוא נגד הפשטות שקאי שנמדד עתה ומצאוהו ע"י המדידה חסר וכמ"ש בקדושין (סו:) ומדדו ונמצאה חסרה וכ"כ רש"י בגיטין. אך לדבריו שמיירי שהיו בו מ"ס מצומצמות הדרא קו' החכ"צ הנ"ל דהלא החסרון בין מ"ס לפחות הוא ברגע א' ואיך אמרו בגמ' ע"ז הכא חסר ואתאי ול"ש תי' החכ"צ דמ"מ אתרע ח' הגוף שהמקוה התחילה להתחסר מעט מעט דהא לא הי' בה כלל יותר ממ"ס, ולדברי הגאון שי' דע"כ צ"ל שבתחלה היו שוחקות ועתה נמצא חסר גם מעוצבות שפיר ניחא אפי' במקוה מצומצם של מ"ס ומ"מ ל"ק קו' חכ"צ דאע"פ שאם רק חסרה טפה א' משוחקות לא הי' עוד ודאי כשרה, מ"מ בין ודאי כשרה שהיתה מתחלה בשלימותה ובין ודאי פסולה כשחסרה עתה גם מעוצבות זה הוי זמן מרובה חסר ואתאי והחסרון נוגע בחזקת ההיתר, דס"ס עד שנחסרה גם מעוצבות היתה רק פסולה מספק ועתה היא פסולה ודאי, וניחא גם מ"ש ח"ס דהי' מצומצם ומ"מ שייך חסר ואתאי ומגרע ח' ודאי היתר שהי' מתחלה, וא"כ שפיר מקשה נפש חי' דספק כבוש לא דני למקוה

דשם החסרון מקלקל ומגרע ח' ודאי כשרות משא"כ בס' כבוש דאין גריעות בהיתר כל זמן שלא נכבש מעת לעת:

אך קשה על דברי הגה"ק המחודדים והמסולאים, כי מ"ש דבמקוה מתחסר ברגע אחד הוא נגד מ"ש בגמ' דחסר ואתאי, ועי' ריטב"א נדה ד"ה הכא מי דכ' דגבי מקוה כיון דאורחי' לחסר מעט מעט וא"א שלא לתלות שום חסרון למפרע אע"ג דאפשר דעד עכשו לא חסר כשיעור מ"ח הו"ל חסרון ודאי וכו' הרי דחסר ואתאי הוא ודאי, וכ"כ שער המלך פ"ה מתרומות הכ"ד דגבי חבית אע"ג דאיכא למימר החמיץ ואתא מ"מ כיון דאיכא למיתלי נמי דשמא השתא נגמר חמוצו מיד ספק לא נפקא משא"כ במקוה דל"ל דהשתא הוא דחסר שהרי אין דרכו לחסר אלא טפה אחר טפה ומכיון שחסר הרבה בודאי שזה ימים חסר ואתאי עיי"ש. והפשט בגמ' חסר ואתאי הוא ממש דעת הרשב"א בגבינות דמש"ה אתרע ח' כשרות דא"א לומר עתה ברגע זו נחסר כיון דטבעו חסר מעט מעט והן הן דברי רש"י נדה ב: ואתרע לה לחזקה מקמי הכי טובא ולא ידעי' מאימת. ור"ש דחולק וס"ל דהחזקה לא אתרע. א"נ דחסר ואתאי אתרע רק ח' הגוף שהי' שלם אבל חזקת היתר לא אתרע כמ"ש הח"צ, י"ל דמודה בדין הגבינות דשם שאני דאתרע חזקת היתר והתחיל מעשה הטרפות זה ימים רבים, או גם יש לומר דר"ש לית לי' דעת רשב"א ומה בכך כיון דאין הלכה כר"ש, והלא כ' האחרונים דגם תוס' חולין יא. ד"ה אתיא דכ' באי' הגבינות משום חזקה שלא נתבררה בשעתה ג"כ ל"ל דין רשב"א דאלמלי הי' חזקה מבוררת בשעתה היו הגבינות כשרות אף בכל טרפות שאי אפשר להגביל הזמן דנעשה רק עתה, ועי' פני יהושע גיטין יז. תוד"ה משום שכ' ג"כ דהתו' לא ס"ל כרשב"א בגבינות. ומפורש כן במחנה אפרים אישות פ"ג בהג"ה וז"ל ונ"ל ראי' לחלוקו של הר"ן (בגבינות) מרפ"ק דנדה דמשני חסר ואתאי וכ"נ מתו' שם דלפי האמת קאי דע"כ לא אמרי' תרתי לרעותא כודאי אלא היכא דאתרע חזקה מקמי הכי טובא, וכ"כ פמ"ג ק"ה מ"ז סק"ג ד"ה הנה דזה פי' חסר ואתאי כרשב"א בגבינות, וטעם חסר ואתאי קיים, והא דבעי' תרתי לרעותא היינו שיהי' ודאי פסולה אבל לענין ספק די חסר ואתאי, ועי' מרדכי פא"ט תרל"ה בשם ר"י קולצוף דתלי בחסר ואתאי, וט"ז יו"ד א' סק"ו ופר"ח שם:

בשגם כי לפמ"ש פמ"ג יו"ד פ"א מ"ז סק"ג ד"ה דע בחזקה המבוררת בבירור כמו בשעה שנולדה לא היתה דרוסה י"א דמודה רשב"א דלא אתרע החזקה אפילו אי אפשר להגביל דעתה ממש אירע, י"ל אף דבאמת אין זה ברור וראי' מרשב"א חולין שם דמק' ממומין למה העמיד אשה על חזקתה הא א"א לומר שנולדו בה עכשיו ולפמ"ג מה קושיא הא בשעה שנולדה הי' מבורר שאין בה מומין, מ"מ י"ל דדעת ר' שמעון כן דבמקוה לא

אכפת אף דחסר ואתאי ולא מגרע חזקת כשרות משום דנמדד וידוע בברור שהיו בה מ' סאה:

גם מ"ש הגאון שי' כי אביי ס"ל באמות מקוה לחומרא של חמשה, מסופק אני בדבר כי י"ל במקוה שתלוי בשיעור מים שכל גופו עולה בהם אין חולק וכ"ע ס"ל באמה בת ששה, וראי' מפסחים קט. אור"ח רביעית של תורה אצבעים על אצבעים וכו' וראי' משעור מקוה והחשבון הוא ע"פ אמה בת ששה ולא נזכר בגמ' דאביי חולק על שיעור רביעית. ועוד תמהני אי נימא דאביי חולק על כל שיעור אמות א"כ עד שהקשו בערובין ג: על אביי מברייתא כל אמות שאמרו חכמים באמות בת ששה וכו' למה לא הקשו מכלים פי"ז מ"ט האמה שאמרו באמה הבינונית (בת ששה כמ"ש מנחות צח.) ועכצ"ל דרק במבוי וסוכה ס"ל לאביי כן ולח בכל מקום וצ"ע:

הדרן להנ"ל דהכא אין הזחילה ניכרת. ומה שכתבתי למעלה הטעם דבעי' דוגמת מעין שהזחילה נראית. מצאתי עתה שכן כ' בראי"ש ה' מקואות סי' י"א וז"ל וכן בת"כ אי מה מעין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין משמע שלא בא למעט אלא דומיא דמעין שכולו זוחל והולך וכ"כ האשכול סי' ס' וממתני' נמי איכא למידק שאם מי מקוה זוחלין מעט לא מקרי זחילה כל שאינו זוחל כמעין וא"כ אין רשב"א יחיד בדינו ומצינו לו חברים בדבר:

אך אף אלו היתה כאן זחילה גמורה מ"מ כיון דהכא נשארו מ' סאה בליזחילה כשר כמ"ש יו"ד סעיף נ', ויש שלשה דעות בזה. (א) שי' מרדכי שבועות ריש סי' תשמ"ה דאם הם זוחלין למעלה אפי' יש בו אלף סאים פסול אפי' אינו טובל כלל בהזוחלין. (ב) שי' ראשונה בראי"ש פ"ה דמקואות מ"ה. ובה' מקוואות סי"א דאם טובל גם בזוחלין אע"פ שיש למטה מ' סאה פסול. (ג) שיטה אחרונה שבראי"ש שם דאם יש מ' סאה בלא זחילה אף שטובל גם בעליונים הזוחלים כשר וזה שי' ראי"ש שבטור וש"ע וכ"כ תשב"ץ ח"א סי' י"ז דכן דעת הרא"ש דאפי' טובל גם בעליונים אם יש מ' סאה למטה כשר ורמ"א החמיר לכתחלה לחוש אף לדעת מרדכי אבל דיעבד מודה להמחבר ועי' הגר"א ס"ק צ"א דראיות רא"ש אין להשיב. ואף שמהרי"ק קנ"ה סובר בדעת רא"ש שצריך שתוכל הטובלת להתכסות כל גופה באותן המים בלי סיוע הזוחלים, אך במפתחות לת' רש"ם ח"ב סי' נ"ט העלה דמהרי"ק לא כתב אלא שיהי' שיעור מ' סאה באשבורן שיוכלו לטבול שם מן הקלוח ולמטה אבל אלו יוכלו לטבול שם למטה מתבטלים מעוט מים זוחלים שלמעלה להמים שלמטה ושוב מותר לטבול גם בהעליונים עיי"ש. ודבריו מוכרחים דאל"כ דברי מהרי"ק סותרים זא"ז בפי' דברי הרא"ש מרישא לסיפא, וגם פשטות לשון

רא"ש כן הוא דאם יש מ' סאה אף שטובל גם בהזוחלים כשר. וגם בבית שלמה יו"ד ח"ב נ"א כ' ג"כ אפי' לדעת מהרי"ק דאם יש מ' סאה בריוח אף שטובל גם בעליונים כשר. אך כל זה אם החסרון אינו גם למטה בתוך שעור מ' סאה דאל"כ לא יועיל כלום דהלא גם המ' סאה שלמטה נעשו זוחלים וכמ"ש בספרי סי' ס', אך ודאי כיון ששעור שמונה טפחים גובה מים נשאר תמיד מוכח דהחורים והבקעים והחסרון הם רק למעלה מהשיעור:

הנה כל זה אלו הי' לנו עסק עם מקוה מ' גשמים, אבל הא בנ"ד היא מעין נובע ואין לדון על זחילה. אלא שיש לחוש (א) על מ"ש פת"ש ס"ק כ"ח בשם משכנות יעקב יו"ד מ"ג, דמקואות הסמוכות לנהר אם י"ל שאין למעין מקור בפ"ע אלא שנמשך מהנהר אין לו דין מעין כמ"ש בתוספתא פ"א דמקואות ורמב"ם פ"ט ה"ג החופר בצד הים בצד הנהר במקום הביצים הרי הן כמו תמצית. (ב) יש חשש שמא המים באים מבליעת מי גשמים והן מי תמצית וכמ"ש מהרי"ט ח"ב סי' י"ח דחששו לכמה מקואות על זה. (ג) שמא המעין עומד ובטבעו אינו זוחל ואז אינו מטהר בזוחלים:

אבל באמת נ' להיתר (א) חשש ראשון סמוך לנהר. הנה שם בתוספתא איתא דחופר בצד המעין כל זמן שהם באים מחמת המעין אע"פ שפוסקים וחוזרים ומושכים הם כמעין, וקשה להבין מה בין חופר בצד מעין דהוי כמעין ובצד ים ונהר לא מהני הלא גם ים כמעין לר' יוסי במקואות פ"ה מ"ד וקיי"ל כן. וכן נהר כמ"ש יו"ד ר"א ס"ב ורמ"א שם סעיף ל"ו. ועי' כ"מ פ"ט ה"ג שהק' כן ותי' איזה תרוצים ולתי' ראשון באמת אין חילוק וגם בים ונהר אם בא מחמתם דינו כמותם. והנה רמ"א סעיף נ"ב כ' בשם ראבי"ה במרדכי ה' מקואות סי' תשמ"ו דמותר לחפור מקוה בצד הנהר והוי כמעין משום דארעא חלחולי מחלחלא וק' מאד דהוא נגד התוספתא הנ"ל וכן היא נגד רש"י חגיגה כב. ד"ה דהא שכ' דהמים הנובעים באים מנהר גדול ול"ח כמחובר ובעי' מ' סאה במקום אחד כמו שהק' חכם צבי סי' מ' ולבושי שרד בחי' דינים אות ר"ו בשם רבו הצדיק ר' פיבוש מזבירז ודחו דין הרמ"א וראבי"ה. אבל הלא גם כ"מ הנ"ל בתי' ראשון דעתו כן דמהני חפירה בצד ים ונהר והוי כמעין ועי' שואל ומשיב מהדורא ג' חלק א' סי' כ"א דמת' רא"ש כלל ל"א סי' ט' מבואר דדעתו דאין חילוק בין מעין לים ונהר וכתי' הראשון של הכ"מ וכ"כ במפתחות ת' רש"ם ח"ב סי' צ' ראי' זו מרא"ש וכ"כ בשו"מ שם בשם תו' רי"ד חגיגה כ"ב. דאין חילוק ובעין יצחק סי' כ' כתב דאין הלכה כתוספתא זו אלא כראבי"ה ורמ"א, ובס' משיב דבר סי' מ' מיישב את הראבי"ה דיש מים נמשכים דרך גידי הארץ שהם כסילונות ההולכות בעומק וזה נקרא חלחולי מחלחלא. ויש נמשכים דרך נקבי הפארוס בעפר הרך שאינם מפולשים ולא נקרא חלחול, ואין גידים הולכים אלא ממעין ולא מנהר

השוטף על הארץ שבתוכה אין מקור וחלחול וכן הים שאינו אלא מקום קבוץ מים בלא מקור. וזה ההבדל בין ים ונהר למעין. ודעת הראבי"ה דיש חלחול גם מים ונהר אלא דבמעין מצוי גידים וסלונות ותמיד מותר דתולים במצוי, משא"כ בים ונהר סתם כ"ז שאין רואים החלחול חוששים שלא בא אלא ע"י נקבי הפארוס והוי מי תמצית לכן בעי הראבי"ה שיהיו רואים את החלחול ואז אין נפ"מ בין ים ונהר למעין:

ובדברי מלכיאל ח"ד סי' ע"ז וח"ה סי' קנ"א כ' דל"ק על ראבי"ה מתוספתא דהא כ' בתוס' במקום הביצים קאי אלמעלה ואינו מלתא אחריתא, רק הא דחופר בצד הים ובצד הנהר דהוי כמי תמצית הוא רק במקום הביצים, היינו שהאדמה רכה ולחה ה"ז כאלו נראה לעינים שנמשך מתמצית הנהר דרך הביצים ומתערב במי הביצים אבל אם האדמה בין הנהר והמקוה יבשה אין חשש זה והוי מעין ובהכי מיירי הראבי"ה וכ"כ בעצי ברושים סי' מ"ה. אבל עי' מהרי"ט ח"ב ס"ס י"ח שאינו גורס במקום הביצים אלא בצד הביצים ובלא ו' וא"כ מלתא באפי נפשה היא והם שלשה מקומות בצד הים בצד הנהר בצד הביצים:

ובעין יצחק הנ"ל כ' דבתוס' כתוב בצד הנהר ומצינו בע"ז נ. גבי בצד מרקוליס דהיינו סמוך ארבע אמות וא"כ אם המקוה רחוקה יותר מארבע אמות מנהר ליכא למיחוש ואף דבדברי מלכיאל ח"ה סי' קנ"א מביא ראיות כנגדו דמצינו בצד על יותר מד' אמות, ובודאי דהכל לפי הענין ואין כל המקומות שוים. מ"מ פשיטא דבעי' עכ"פ שיהי' קרוב מאד לנהר משא"כ הכא שרחוק יותר ממאתים אמה לא נקרא בצד הנהר, ותדע דאל"כ למה כל הנהרות יש להם דין מעין הא בבכורות נה. אמרי' הנודר ממי פרת אסור בכל מימות שבעולם דכולם מושכים מפרת אע"כ דהתוספתא קאי רק בחפירה סמוך ממש לנהר. וכ"כ בית שלמה יו"ד ח"ב סי' פ"ה דדוקא אם הוא בצד הנהר ממש אבל רחוק אף שמימיו נובעים מהנהר הוי מעין ומביא רמב"ן פ' תולדות גבי בארות יצחק כי הרועים אמרו מפני שהבאר בנחל ומימי הנחל הם אשר ימצו שם ומתמציתם ימלא הבור והמים שלהם וע"כ הזכיר הכתוב וימצאו שם באר מים חיים לאמור כי הי' מקור נובע מים חיים אין מימיו מן הנחל כאשר אמרו מריביו:

ב) **חשש** שני ממי תמצית ועי' רמב"ן פ' עקב (ח' ז') כי יש מן המעינות שנוזלים מתמצית ליחות ההרים מן הגשמים שנבלעים בתוכה או מן ההרים הנוזלים להם והם שקרא עינות ויש מהם שיוצאים ממקור התהום והם שקראם תהומות והנה במהרי"ט שהוא מקור האי חומרא נתן סימן שרובן פוסקים מימיהם בימות הקיץ כשיבשה לחלוחית הארץ ומקוה זאת אין מימי' מכזבים. וכ"כ בנטע שעשועים יו"ד כ"ג מובא בת' רש"ם

ח"ב נ"ט דדוקא אם לפעמים מתיבש לגמרי ולא נשארו בו מים כלל יש לחוש שמא אינו מעין אבל אם תמיד נשארו בו מים גם מהרי"ט מודה דאינם מי תמצית ועי' דברי חיים מקואות סי' י"ב דבמדינתנו שאין הגשמים יורדים כ"כ ואין מתעכבים בארץ בודאי כל שהוא נובע הוי מעין ומהרי"ט דיבר לפי א"י ומחוזותי' שהארץ קשה והגשמים רבים שיורדים בגבורה בעת הרביעה שם יוכל להיות שמתעכבים מי גשמים אולם במדינתנו אין לחוש לזה:

ג) **וע"ד** חשש שמא המעין הוא עומד, מקור הדין פ"ה מקואות מ"ג הי' עומד וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה לטהר באשבורן, ורמב"ם ורא"ש פירשו דמיירי שריבה עליו מים שאובים ורק מקום ההרחבה אינו מטהר בזוחלים אבל מקום שהי' בתחלה מטהר וכ"כ רמב"ם פ"ט הי"א אך הר"ש מפרש בלי שאובים ורק אם הרחיב מקומו ועשהו זוחלים אינו מטהר אפילו במקומו הראשון בזוחלים וכן כתב ט"ז ר"א סק"כ, אבל הבית מאיר קונטרס א' סעיף י' חולק על הט"ז ואם לא הוסיף שאובים מתיר כיון דרוב ראשונים לא פי' כר"ש. והנה בש"ע לא הביא דין זה כלל וכ"כ רש"ם ח"ב סי' נ"ט להתיר אפי' בעומד ומביא כן בשם ת' משיב כהלכה סי' י"ח ג"כ להקל (ועיי"ש שכ' דגם הר"ש אינו פוסל אלא הזוחל חוץ ממקום המקור אבל המים שבחלל מקור המעין אף שהמים זוחלים מודה דכשר ומביא ראי' מתוספתא המובאה בר"ש פ"א מ"ז. ותמהני דהא מפורש בר"ש בפ"ה מ"ג להפוך דאפי' במקום הראשון פסול זחילה, ומה ראי' מתוספתא זו דמיירי במעין זוחל ולא בעומד):

וגם המקוה הזאת פשוט הוא מעין זוחל אלא שע"י סתימת הכותלים עומד כמ"ש חסד לאברהם ח"ב יו"ד מ"ח כי לא יתכן שאם יסתום במקום מהלך המעין באופן שלא יוכל המים לזחול הלאה מחמת מחיצה המפסקת שיהי' נידון כמעין עומד וכן הבארות שחופרים בעומק עד שנמצא שם מעין וארבע מחיצות הקרקע שסביב המעין מעכבים הלוך המים שלא יהיו זוחלים יהי' מעין עומד ואם תנטל המחיצה נגד מהלך המים ויהיו המים זוחלים תפסול המקוה כיון שהי' עומד בתחלה אין זה אלא תמהון ומה בין מעין זה לכל מעינות שבעולם שבודאי אם יפסיקו מחיצה לפני מוצא המים יחדלו מלזחול ויהיו נבלעים בקרקע וכשיקחו המחיצה. יהיו זוחלים והמעין הנובע בחזקה אלא שהדפנות הרים סביב לה ומונע המים מלירד הלאה וכו' פשיטא שדין מעין זוחל עליו ומטהר בזוחלים עיי"ש שמביא ראי' מס' בעלי הנפש וכ"כ דברי מלכיאל ח"ד סי' ע"ז דהמקואות שיש מעין בקרקעיתם והמים מתפשטים בכל רוחב חפירת המקוה הוי מעין זוחל ממש וכמו בכל נהר שהמעין הוא במקום א' והמים זוחלים למרחוק ובזה סר

החשש שהעירותי במק"א על מקואות שלנו ודינם כדין מעינות זוחלים גמורים עכ"ל וכ"כ בת' ארץ צבי יו"ד סי' מ':

אך אפי' אי המקוה הזאת הוא מעין מ"מ אם רבו הנוטפים אינו מטהר בזוחלים והכא הא שופכים לתוכו בכל יום הרבה. ואם אמנם שכתבו שנשאר תמיד מים שמונה טפחים ומוסיפים עד ערך אמה וא"כ תמיד זוחלים מרובים על השאובים:

אך אין זה יסוד מוסד ומי ישגיח על הבלן שלא יוסיף יותר:

אך נ' דהתוס' ב"ק ק: ד"ה אומר ועוד בכ"ד הקשו למה רבו נוטפים אינם מטהרים בזוחלים נימא קמא קמא בטל ותי' כמה תרוצים. והנה לתי' ר"ת בתוס' בכורות (נה:) ד"ה אין דמן הדין קמא קמא בטל אלא דמחמרי מפני מראית עין משום גשמים. הכא בנ"ד שפיר קמא קמא בטל דל"ש כאן מראית עין, דלכאורה קשה מתו' ר"ת על דגול מרבבה ר"א ש"ך ס"ק ס"ג גבי נטל סאה שכ' דלא שייך מראית עין במעין שמעין אין דרכו לפסוק ולמה כאן במעין כ' ר"ת דשייך מ"ע, וצ"ל דרק לענין זוחלים יש מ"ע מפני שידמו שהמקוה מי גשמים ולא מעין אבל זאת ידעו שהי' כאן מקוה ולא נעשו לגמרי ע"י שאובים ולענין שאובים ל"ש מ"ע, וא"כ כאן שהמ"ע הוא שיאמרו שהם שאובים ובשאובים הא ל"ש מ"ע, וגם פשיטא דלענין מ"ע זה אפי' אינם זוחלים שייך חשש זה שיאמרו שאובים הם ומה נשתנה עתה שזוחלים. ועוד אפי' אם נאמר דחסרון זה מקרי זוחלים מ"מ הא אין הזחילה ניכרת ונראית ול"ש מראית עין. וגם י"ל דבמקוה של כל הצבור ל"ש מראית עין כמ"ש בר"ה כד: רבים שאני ולא חיישי' לחשדא ומג"א רמ"ד סק"ח ובכ"ד:

וכן לתי' תוס' ב"ק ק: ד"ה אומר דבגשמים כיון שיורדים בלי הפסק לא אמרי' קמא קמא בטל וכ"כ מאירי שבת סה: ותו' בכורות כב: ד"ה יתיב א"כ הכא ששופכים בהפסקה אין איסור וכן לתי' מאירי שם דגשמים שאני שאין בידו לעכב זחילתם או לפמ"ש תוס' ב"ק ק: בשם ריב"ם דגשמים משום שדרכן בכך ליגדל מעט מעט לא בטל וכ"כ מאירי שבת ורא"ש פ"ה דמקואות מ"ה ל"ש הכא טעם זה. אלא ישאר חשש לתי' תוס' שבת וע"ז עג: ד"ה כי ורא"ש שם ותו' בכורות כב: ונה. דאם האיסור רבה יותר מכשיעור לא אמרי' קמא קמא בטל וחוזר וניעור אבל הכרתי צ"ט ס"ק י"ב כ' דחוזר וניעור הוא רק אי' דרבנן, ובתה"ד ס' רנ"ד מקשה מ"ש נוטפים דפסלי זוחלים ברבייתן ומפקי להו מתורת זוחלין ולמה מים שאובים דפוסלים לגמרי המקוה ואפ"ה אם הי' מקוה של מ' סאה ונפלו לתוכה אפי' אלף סאה שאובים בבת אחת לא פסלוה ועיי"ש בהג"ה שתירץ דלהגאונים דס"ל דרובא שאוב כשר מדאו' היינו טעמא דפסול נוטפים דאו' ולכך חמירי טפי וכ"כ

ב"ח ר"ס ר"א ד"ה וטבילה דבדרבנן מהני השקה וא"כ כיון דאי' זה דחוזר וניעור הוא רק דרבנן אין איסור אף אם הנוטפים רבו. וגם לתי' ט"ז ר"א סק"ג על קו' תה"ד הנ"ל דכיון שהפשרת שלגים וגשמים יורדים ממקום גבוה שאצל שפת הנהר ובזה אין חבור דקטפרס אינו חבור וחיישי' שמא תטבול באותו מקום מדרון ושם אין חבור להזוחלים הנמשכים למטה מהמעין א"כ הכא במקוה לא שייך גזרה זו:

והנה בח"ס יו"ד סי' ר"ב תמה על קו' תוס' נימא קמא קמא בטל הא הכא קאי לרב ושמואל והם ס"ל מין במינו לא בטל ותי' די"ל פסול זוחלים דרבנן כמ"ש ב"י ר"א ד"ה וכ' מהרי"ק (וואשא דף צז:) בשם מרדכי ובדרבנן מין במינו בטל, והנה חוץ דזה פלוגתא ויש דעות דזוחלים דאו' כמ"ש ב"י בשם מהרי"ק והג"ה תה"ד סי' רנ"ד אך מ"ש בדרבנן מב"מ בטל ק' דתוס' חולין קח: ד"ה אמאי הקשו לרב דמשני גדי אסרה תורה ולא חלב מ"מ מדרבנן החלב נאסר ויאסר את כל החלב אלמא דרב ס"ל אפי' בדרבנן מב"מ לא בטל וכ"כ תו' ע"ז עא: ד"ה הכא דבסתם יינם מין במינו לא בטל וקאי התם לרב:

וראיתי בבית יצחק יו"ד ח"ב סי' כ"ח אות ג' שהביא לתרץ בשם א' דמה בכך דמב"מ לא בטל הרי מ"מ טובל הוא במי מעין וכו' והשיב לו המחבר דזה ליתא דאם מב"מ לא בטל הוי מי הנוטפים חציצה ומפסיקים בין מי המעין לבינו ועוד דשמא לא טבל רק במי נוטפים שהיו ג' לוגים במקום אחד כמ"ש מכות ד. בחבית מלאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה, ודבריו תמוהים דמ"ש דהוי חציצה, ז"א דהא לח אינו חוצץ כמ"ש פסחים סה: וכ' תוס' חולין כו: ד"ה הכא דהטעם משום דעייל בהו מיא עיי"ש שכתבו שדרך היין עוברים המים אל גוף האדם ועי' ספרי חלק ב' סי' א' אות ו' דכן דעת רש"י ערובין ד: דהללמ"ס דתלוי בקפידא דוקא בשערו אבל בשרו אפי' מעוטו שאינו מקפיד חוצץ וק' איך יפרנס מקואות פ"ט מ"ד לפלוף שבעין וכו' ונדה סז. לפלוף שבעין לח אינו חוצץ אפי' בבשר וע"כ משום דמחלחלי בהו מים וכיון דעיילי מים ל"ה חציצה, ומ"ש ממכות בחבית מלאה מים כ' טב"א שם בשם ר"מ הדרשן דדוקא בים הגדול דמימיו מלוחים וכבדים ואין המים מתערבים יפה חיישי', אבל בכל דוכתי ודאי יש בילה בלח:

וכמו כן ק' מ"ש הגאון ר' יואב יהושע בתשובתו דאין להכשיר את המים העליונים לשי' רמב"ם דאין הנזחלים מערבים ולפ"ד החות דעת צ"א ו' דדבר לח אינו חבור. דהלא מקור החו"ד הוא מרדכי חילין תשט"ו באיסור ניצוק ובפסקי מהרי"א סי' ק"ג מביא ממהרי"ל דחלק ע"ז דלא שייך ניצוק אלא במידי דתלי בנגיעה כיי"נ והשקה וערוב מקואות אבל באיסורים התלוים בנתינת טעם מותר וא"כ הרי דבמקוה לא עלה גם על דעת החולק

לומר דלח אינו חבור, ומ"ש מרמב"ם דאין הנזחלים מערבים, י"ל הבו דלא להוסיף, דרק לענין חסרון מארבעים סאה לא מהני עירוב אבל לא לענין זוחלים, וש"ך ס"ק קכ"ט כתב דמעין מערב אף בזוחלים, ואי נימא דאין הנזחלים מערבים מה הקשו תוס' נימא קמא קמא בטל הא י"ל שא"ה שאין מתערבים:

ואפשר לומר דאף דמב"מ לא בטל מ"מ הא דמעין מטהר בזוחלים הוא משום דטבעו ודרכו בכך ונוטפים באשבורן ג"כ משום דטבעם כן כמ"ש למעלה ועי' ר"ש פרה פ"ח מ"ח משה"ה כל הימים תורת מעין עליהם לענין זוחלים משום דכן דרכם, ולכן אין מזיק ערוב נוטפים אפי' אי מב"מ לא בטל משום דהרוב הם זוחלים כטבעם, רק אם רבו הנוטפים אינם מטהרים בזוחלים מפני שהמעוט נגרר אחר הרוב ובטל אליו:

וגם הא הרמ"א ר"א ס"ב פוסק כשמואל דנהרא מכיפי' מתברך ומתיר לטבול בנהרות ואפי' בהוספת מים שחובין שייך טעם זה כמ"ש ת' רא"ש ובש"ע סעיף מ"ז ועי' ט"ז ס"ק נ"ז וש"ך ק"ב דטעם זה של הרא"ש עיקר:

וגם אפי' רבו הנוטפים על הזוחלים, מ"מ ידוע דעת הראשונים ראב"ד ור"ן שבת ונדרים והאשכול סי' נ"ח דבמקום שהי' המעין מתחלה מותר ורק במקום שלא זחלו מי המעין בתחלה אסור לטבול בזוחלים וכד' המחבר כמ"ש ב"י בארוכה וכ"כ בספר מגיד מישרים ויקהל (לבוב מד.) ומהשתא תנדע דאע"ג דרבו נוטפים על הזוחלים יכול שפיר לכ"ע לכתחלה למטבל באתרא דמהלכי זוחלים וכו' דשפיר כיון נסים בחירי (הר"ן) ודלא כמהרי"ק ושפיר עבדית דדחית מילוי, ועיי"ש מ"ש הב"י דמר"ש ורא"ש ומרדכי מוכח דלא כמהרי"ק מדכתבו דעדות ר' צדוק דרבו זוחלים כשרים היינו אפי' דנוטפים משלימים וכו' ותימה דאדרבה אפכא מסתברא כמו שתמה ש"ך ס"ק י"א דאי ס"ל דרבו נוטפים פסול רק במקום שנתרחב וברבו זוחלים אפי' במקום שלא הי' מהלך בתחלה כשר, א"כ אין ראי' דמשלימים די"ל זה השמיענו ר' צדוק אע"כ דס"ל כמהרי"ק:

ולהצדיק דברי ב"י נראה דראי' הש"ך צ"ע דהא הר"ן בעצמו שתי' בשבת ונדרים דר"צ קמ"ל אפי' במקום שנתרחב דכשר, מ"מ בשבועות פ"ב כתב דקמ"ל דנוטפים משלימים כר"ש ורא"ש, וע"כ נראה כוונת הב"י (אף שאין הלשון מתיישב) דס"ל דתלוי זה בזה ושני הדינים הללו האומים יחדו דאי הנוטפים משלימים ומצטרפים לרוב הזוחלים וע"כ דבטלים לגבי הזוחלים הוא הדין דמטהרים אפי' במקום שנתרחב כיון דבטלים לגמרי והוו ככולם זוחלים ומש"ה כיון דהראשונים תי' דעדות ר"ל היא להשלים ודאי דדעתם דלא כמהרי"ק אלא אפי' במקום שלא הי' מתחלה מטהר דהוי כזוחלים גמורים, כן נ"ל כוונתו. אלא שמ"ש ב"י גם בדעת הר"ש כן, תמהני איך אפשר לומר כן דהא בפ"ה מ"ג

במעין שהוא משוך כנדל אפי' לא ריבה עליו שים מים חדשים אלא שמימי המעין בעצמו עשה בריכה מ"מ ס"ל שאינו מטהר בזוחלים רק במקום שהי' זוחל מתחלה ולא במקום שהרחיב א"כ איך אפשר כשהוסיף עליו נוטפים אף שרבו זוחלים שמטהר בזוחלים במקום שהרחיב עתה:

וכמו כן קשה מה שראיתי בבית יצחק יו"ד ח"ב סי' ל"ד סק"א שמביא פי' ר"ש זה למעין שמושך כנדל וכתב בשם ש"ך סקי"א שחשש לדעת מהרי"ק שפסק ג"כ כר"ש, ואמנם גוף ספר מהרי"ק איננו בידי, אך ממה שמובא בש"ך אין ראי' שפוסק כר"ש, דהכא שאני שנוספו נוטפים אבל י"ל בזוחלים לבד דכשר אפי' במקום שנתרחב).

הדרן לדברינו שדעת המחבר כהראשונים דבמקום שהי' המעין בתחלתו אף שרבו נוטפים כשר ועי' בית שלמה יו"ד ח"ב סי' נ"א. ובס' דברי מלכיאל ח"ד סי' ע"ז סומך על שיטה זו להלכה למעשה:

ומ"ש הגאון ר' יואב יהושע לחוש במקוה זו מפני נתן סאה ונטל סאה שהרבה פוסקים פסלו בשאובים. תמוה מאד דהלא בש"ע סעיף כ"ד מכשיר בשאובים אפי' עשה כן עד עולם ואם כוונתו למ"ש ש"ך ס"ק ס"ג לשיטת רמב"ם, הלא כל טעמו משום מראית עין דמחזי שנטלו הכשרים ונכנסו תחתם השאובים ויבאו להכשיר בכולם שאובים כמ"ש כ"מ פ"ד ממקואות ה"ז וב"י ר"א, ותי' ב"י קו' רא"ש עליו בה' מקואות ס"ס א' משני מקואות ממלא בכתף ונותן עד שירדו לתחתון דכיון דלא נטל ביד ל"ש מראית עין, א"כ הכא במקוה זו שאינו נוטל בידים אלא שהמים מתחסרים מאליהם ל"ש מראית עין, וגם אם מקוה זו הוא מעין ל"ש בו מ"ע כמ"ש דגול מרבבה על ש"ך שם שידוע שמעין אין דרכו לפסוק. (וק' לי לטעם הכ"מ משום מ"ע מה מקשה ביבמות פב: וסבר ר' יוחנן בדרבנן לא בעי' ריבויא והא תנן מקוה וכו' ואר"י עד רובו, לעולם בדרבנן א"צ רוב רק התם משום מ"ע גזרו) ואם הוא מחמיר מדינא משי' ראב"ד בבעלי הנפש ראש שער המים (לבוב כו.) הלא כ' מפורש שם דבמעין מותר דשאובים חסרי מעין לא חסר גם אפי' במקוה ראיתי בשם ישועות יעקב ר"א דרק אם יש מ' סאה מכוונות מחמיר ראב"ד בנתן סאה ונטל סאה כדקדוק לשון גמ' יבמות מ"ס מכוונות והכא יש יותר ממ' סאה. ואולי כוונת הגאון דאין ראי' מראב"ד דמכשיר במעין דהולך לשיטתו דמעין מטהר גם לאדם בכל שהוא משא"כ לשיטות הפוסקים דגם מעין בעי מ"ס יש להחמיר כראב"ד בנתן סאה ונטל סאה גם במעין, אבל עי' בית שלמה יו"ד נ"ט דנתפשט המנהג להתיר אפי' במקואות שאינם מעינות וכ"כ השיב משה יו"ד סי' מ"ה:

וראיתי מ"ש הגאון הנ"ל אודות אי חיישי' ללעז על טבילות הראשונות, עי' ש"ך יו"ד קצ"ח ס"ק מ"ה בשם מהר"ם לובלין. ותה"ד רל"ב מ"ש מגיטין ה: וכ"ת איעבד לחומרא א"כ אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים והק' מרש"י שם פה: דיש להחמיר ומחלק דאי נימא דהראשון הי' פסול אז חוששים ללעז משא"כ לעשות חומרא וזהירות יתירה שלא נהגו הראשונים אין חוששים. ומהרי"ט חלק א' סי' פ"ו תירץ באופן אחר והביא מספ"ק דיבמות גבי צרות והביא מריב"ש סי' שי"ד ומסיק שלא לשנות משום לעז ועי' ת' מהרי"ל סי' ק"ה בנהר חדש בגט כיון דאם שינה כשר ליכא לעז וכמ"ש תה"ד, ועי' מקואות ספ"ד בשוקת יהוא ובית שלמה יו"ד ח"ב סי' ע"ב בהג"ה ופרי חדש או"ח תצ"ו י"ב במנהגים:

סימן ס

להרה"ג ר' יודל ראזענבערג יחי' רב במאננטריאל.

ע"ד שאלתו שהמקוה בעירו באים המים לתוכה ע"י סילונות של וואסערלייטונג, ונעשה לזה תיקון שנתחבר לסוף הסילון צנור של עץ, ועתה העמידה הנהגת העיר כלי הנקרא מיטער המודד כמות המים העוברים דרך הסילון והוא סילון ארוך בערך חצי אמה ורחב באמצע כזה $$ציור בספר$$ ובמקום הרחב נקבע בפנים מכונה קטנה עם גלגל וממעל בחוצה לו יש ציפערבלאט וע"י שהמים סובבים את הגלגל בפנים מורה הצופערבלאט כמות המים שעוברים דרך שם להבית, והנה אין זה כלי הנעשה לקבלת מים כיון שהוא מפולש והוא מונח באופן שמתחת הוא שוה עם הסילון ואיננו חמור מן הסילון, אבל כיון שהוא נעשה לקבלת המכונה בפנים כי בודאי נחטט בהמיטער מקום לקבוע בו המכונה א"כ הוי כלי הנעשה לקבל את המכונה וכ"ת מבקש להשיבו תכף. (אשר נסתפק בכלי שנעשה לקבלה אי בעי' קבלת מים או אפי' דבר אחר, היא טעות ופליטת הקולמס, ואין נפ"מ אם הכלי תקבל מים או דבר אחר. ומפורש בכ"מ ועי' מקואות פ"ד מ"ג החוטט בצנור לקבל אורות הוי בר קבול וכמ"ש תוס' ב"ב סה: ד"ה צנור ור"ן פ"ב שבועות ורמב"ם פי"ו מקואות ה"ו ועי' רמב"ם פ"ב מכלים ה"ב וה"ג):

הנה פשוט דאין חשש על הכלי כיון שהוא סילון מפולש ואין לו בית קבול, גם דהוא מחובר לקרקע וכמ"ש בת' ראש"ש כלל ל"א סי' ז', אלא שאם חטטו בו לאיזה צורך והחטט נשאר בלי סתימה פוסל את המקוה, וכמ"ש במקואות פ"ד מ"ג החוטט בצנור וכו' פוסלים את המקוה:

ואף דאם ממשיך על ידי דבר המקבל טומאה מהני השקה כמ"ש יו"ד ר"א סמ"ט, מ"מ אם יש לו בית קבול אין השקה מטהרת כמ"ש סעיף ח' מעין שמקלח לתוך כלי וכו'.

ואמנם לפמ"ש ט"ז סקי"ד וסקנ"ט דאין חלוק לענין השקה בין דבר המקבל טומאה לכלי שיש לו בית קבול אלא שגזרו שמא יטבול בתוך כלי שאינו מחובר למעין וא"כ הכא בנדון זה שא"א לטבול בסלון זה לא גזרו, אבל הב"י והש"ך ס"ק ק"ו והגר"א אות פ"ח כתבו דבפסול שאובין לא מהני השקה ולא פרשו טעמו של דבר. ואולי י"ל דכל השקה הוא דמחבר המים זו לזו אבל אם המים בכלי והכלי הא הוא תלוש כמ"ש תרומת הדשן סי' רנ"ד מובא בט"ז ר"א סק"ג לכן אין השקה מחברתו:

והנה הסילון הזה הוא מחובר לקרקע דהוא מחובר לסילונות הקבועים בקרקע ואין חילוק בין מחובר לקרקע עצמו או לדבר המחובר בקרקע וכמ"ש ב"י ר"א ד"ה ואם הוא מחובר לקרקע בשם ת' רשב"א ומביא ראי' משבת נח: זוג של דלת טהור ועי' רש"י דלת מחובר לבית שהוא מחובר לקרקע וכו'. וכלים פי"א מ"ב כל כלי מתכות שיש לו שם בפ"ע טמא חוץ מן הדלת ומן הנגר ומן המנעול וכ"כ בבאר הגולה אות קט"ז וכ"כ בנקודת הכסף שע"א על ט"ז סק"ג, מ"מ לא בטל שם כלי ממנו וכמ"ש ב"ב סה: ת"ר צנור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה, ומקואות רפ"ד המניח כלים תחת הצנור וכ' רמב"ם ור"ש ורע"ב דהוי קבעו ולבסוף חקקו אבל חקקו ואח"כ קבעו פוסל משום שאובים וכן שם מ"ה ופרה פ"ה מ"ז השוקת שבסלע וכו' היתה כלי וחברה בסיד וכו' ופוסל את המקוה וכן במקואות פ"ו מ"י האביק שבמרחץ פוסל אף שמחובר לקרקע, וכן כלים פ"כ מ"ד עשאו אבוס לבהמה אע"פ שקבעה בכותל טמאה. וכן שבת נח: של בהמה ועשאו לדלת אף שקבעו במסמרים טמא מפני שהי' לו בית קבול:

ומה דאיתא להפוך בכלים פי"א מ"ב כל כלי מתכות וכו' והצנור שנעשו לקרקע טהורים משום דמחוברים לקרקע, י"ל התם שאני שכיון שהם פשוטים ואין להם בית קבול בטלי לקרקע, ובזה י"ל קו' תוי"ט ד"ה שנעשו למה פריט הני דוקא הא כל המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, דבאמת דוקא הני שאין להם בית קבול בטלי אבל אם יש בית קבול לא בטלי:

אך קשה דגבי אבוש פ"כ מכלים כ' בפי' רמב"ם ורע"ב דאם נעשה לשמש הקרקע טהור ולמה בב"ב בצנור סתמא תני דחקקו ולבסוף קבעו טמא ומשמע אפי' נעשה לשמש הקרקע וכ"כ בבינת אדם שער או"ה סי' ס"ו ובדברי מלכיאל ח"ב סי' ס"ד אות ז' דהא דב"ב אפי' נעשה לשמש הקרקע נמי הכי, וכן קשה מאד באביק הנ"ל דכ' בפי' הרמב"ם בשם התוספתא דנעשה לשמש את הקרקע ולמה טמא וכן תמה בתוי"ט שם מ"ש מכלים פ"ח מ"ט בפורנה ופ"כ דכלים הנ"ל:

והנה בתוס' חדשים מקואות פ"ו מ"י מתרץ קו' תוי"ט ומחלק בין טומאה ובין שאובין, דאף דגבי טומאה מהני מחובר לקרקע היינו כיון דכ' יותץ, הוא דוקא בתלוש דשייך בו נתיצה ולא בחברו לקרקע, משא"כ גבי שאובין דכ' בו כלי וכיון דחל עליו שם כלי בתלוש אינו בטל ממנו אף אם הוא אח"כ מחובר לקרקע:

ולכאורה קשה עליו מב"ב סו. גבי ר' אליעזר דדף של נחתומין ומקשה אי ר"א אפי' חקקו ולבסוף קבעו נמי ולמה הכא טמא, וע"פ חלוקו נימא דאף דבטומאה ר"א מטהר מ"מ בשאובין לגבי מקוה מודה דטמא משום דכ' בו כלי וכן ממסקנת הגמ' שם לעולם. רבנן ושאני שאובין דרבנן מוכח להפוך דעכ"פ לא חמירי שאובין מטומאה:

ונראה ליישב, דקו' הגמ' אי הכי אפי' חקקו ולבסוף קבעו נמי, אין מובן, דהלא מתחלה על הברייתא לא הקשו מ"ש רישא ומ"ש סיפא ומה חלוק בין חקקו מתחלה או קבעו ולבסוף חקקו וע"כ דהחלוק פשוט דכיון שהי' עליו מתחלה שם כלי א"י להתבטל, א"כ מה ראה עתה להקשות אי הכי, דשפיר רבנן דמטמאים תמיד בדף של נחתום מ"מ הכא בשאובה דרבנן הקילו רק בקבעו תחלה אבל אם הי' עליו שם כלי בתלוש פוסל. וכן ק' על חי' הגמ' שאני התם דאיכא תורת כלי עלי' בתלוש, הלא זה ידע המקשן ומה חידש לו התרצן:

אך נראה דבכלים פט"ו מ"ב בדף של נחתומין כ' בפי' הרמב"ם וכ"כ הרע"ב דמחלוקת ר' אליעזר וחכמים הוא רק בדף של מתכות דטומאה דאו' אבל בדף של עץ כיון שרק מדרבנן מקבל טומאה אם קבעו בכותל טהור אפי' לחכמים, ומש"ה אחר שתי' בגמ' דהכא שאובין דרבנן, הקשה אי הכי אפי' חקקו ולבסוף קבעו נמי דהא בדרבנן טהור לדברי הכל ולא נחלקו כלל, ותי' שא"ה דאיכא תורת כלי, היינו חלוק זה של תוס' חדשים דדוקא לענין טומאה מודו חכמים אבל לא בשאובין כיון דכ' כלי פוסל וא"כ אדרבה מכאן ראי' לתוס' חדשים, ועי' נו"ב תנינא יו"ד ק"ט ד"ה ומה שהוקשה כתב ממש כחלוק של תוס' חדשים, אבל בח"ס יו"ד קצ"ח ור"ה הרבה להשיב על התוס' חדשים וכ' חלוק אחר ועי' בחי' רש"ש במקואות שסתר דבריו:

ועיין בח"ס יו"ד ר"ה ור"ו שמכח קו' תוי"ט הנ"ל באביק מחדש דכלי שנעשה לשמש את הקרקע גרע והוא תמוה מאד ועי' בית שלמה יו"ד ח"ב סי' ע' וע"א שסותר דבריו, וגם עי' בח"ס ס"ס קצ"ח שכ' בעצמו שאין להחמיר ולפסול מכח סברא זו כיון שלא נמצא כן בספרים:

ולענין הדין הסכימו האחרונים דאם יש לו בית קבול לא מהני חבור לקרקע כמ"ש בפרשת מרדכי יו"ד סי' י"ז ובדברי מלכיאל ח"ב סי' ס"ד סק"ז וכ"כ שם סי' ק"ל, ועי'

תשו' פרי השדה סי' ק' שנסתפק בזה והעלה לאיסור אבל לפלא שלא הביא המקור ממשנה וב"ב וגם לא ראה את התוס' חדשים (וראיתי במפתחות רש"ם ח"ג סי' ק' שמצדד דתוס' חדשים קאי על צנור של עץ ולא של מתכות וחסר לי גוף התשובה ואינני יודע טעמו). ובודאי אלו הי' החטיטה בית קבול אף שהצנור פתוח משני ראשיו לא מהני, אף דנקב כשפופרת הנוד מבטל מתורת כלי דכל תכלית כשפופרת הנוד הוא רק אם על ידו נתקלקל הבית קבול אבל אם הב"ק קיים ועומד הוי כלי וכמ"ש במקואות פ"ד מ"ג הנ"ל החוטט בצנור לקבל צרורות וכו':

אך הכא אף אם חטט בהסלון לצורך המכונה למדוד כמות המים וקבע את המכונה במסמרות אין זה בית קבול כלל דהלא הוא בית קבול, העשוי למלאות שאינו בית קבול כמ"ש רמב"ם פ"ב מכלים ה"ג ובפ"ד ה"ג, וידוע שבסוכה י"ב: איתא להפוך סככה בחצים נקבות פסולה פשיטא מהו דתימא בית קבול העשוי למלאות ל"ש קבול קמ"ל, והיא קושית תשו' רשב"א קצ"ד על הרמב"ם ומובא במג"א תרכ"ט סק"ח, ולפלא שהרשב"א אינו מביא דרמב"ם בעצמו בפ"ה מסוכה ה"ה פוסק כן דאע"פ שעשוי למלאות הוי ב"ק והוא סותר את עצמו וכמו שתמהו עליו במל"מ פ"ב מכלים ובשבו"י ח"א סי' ל"ג. ומה שתי' שבות יעקב דבאמת ב"ק העשוי למלאות אינו בת קבול רק הא דבסוכה נקבות פסולה היא משום גזרה דלמא אתי לסכך בכלי שהוא בית קבול, א"א לפרש כן דהא בגמ' פריך ע"ז דפסולה פשיטא, וגזירה זו אינה פשיטא כל כך ושפיר צריך להשמיענו זה הדין. וגם השבו"י חזר בו במהדורא בתרא דבסוכה טו. מוכח דאין זו גזרה רק פסול גמור דקאמר ולר"י אמר רב דל"ג זכרים אטו נקבות ה"נ לא נגזור נסרים משופין אטו כלים ומה קו' התם בנקבות דרבנן והכא דאו' אע"כ דגם התם פסול דאו', ועי' נו"ב קמא יו"ד צ"ו ותנינא יו"ד ק"ט ד"ה ומה שמפרש ג"כ כשבו"י דהא דסוכה רק מדרבנן מקבל טומאה, אבל גמ' טו. הנ"ל היא כנגדו ושוב ראיתי שהקשו לו כן בסי' ק"י:

אך התירוץ כמ"ש תוס' סוכה ד"ה מהו דהכא שאני דלפעמים נוטלים הברזל מן העץ ומש"ה לא הוי עשוי למלאות, ואף שכ' תוס' דדוחק הוא' אבל כ"כ הר"ש בכלים פכ"ו מ"ב וכ"כ תוס' שבת יז. ד"ה ועל דחשיב בית קבול במקום שנותנים דרבן במרדע מפני שאין קובעים אותו שם אלא פעמים מניחים ופעמים מסירים וכ"כ קרבן נתנאל בסוכה דהנכון כתי' תוס', וא"כ ב"ק העשוי למלאות לעולם לא הוי בית קבול:

אבל באמת הכא אין צריך לבא לדין זה דב"ק העשוי למלאות, דהספק הוי רק בבית קבול העשוי למלאות ועתה עוד לא נתמלא וכמו בסוכה יב: שסכך בחצים נקבות לפני המלו וכמבואר בריי"ף ור"ן וברמב"ם ובב"ח או"ח תרכ"ט, ומפורש בשלטי גבורים שם שכ'

ואע"פ שאותו קבול עשוי להתמלאות בזכרות הברזל עד שלא מלאוהו הרי הוא ככל כלי קבול עכ"ל, אבל אחר שנתמלא בדבק יפה ע"י מסמרים או חבור אחר פשיטא דבטל בית קבולו כיון שנסתם וכן מבואר במקואות פ"ד מ"ג החוטט בצנור וכו' ירד לתוכו עפר ונכבש כשר וכמ"ש רמב"ם פ"ו מקואות סוף ה"ו וסתמו ונכבש כשר וביו"ד ר"א סל"ו ואם נפלו צרורות וכו' אינו חשוב סתימה לבטלו מתורת קבלה אא"כ יהיו מהודקים לתוכה (וכיוצא בזה אהלות פט"ו מ"ז בית שמלאו עפר או צרורות ובטלו ועוקצין ספ"ב מלאהו עפר עד שפתו הרי הוא כטבלא שאין לה לבזבז, וסוכה ד. תבן ובטלו ועפר סתם, וערובין קד: האי מלח ה"ד אי דמבעלי' קא מוסיף אבנין) ואם התם דחטט מתחלה ע"ד ישארו הצרורות בו מ"מ אם נסתם אח"כ כשר ובטל הבית קבול מכ"ש הכא בסלון זה שחמט רק לתכלית זו כדי שיקבע בו המכונה ויסתם את החור ודאי דנעקר בית קבולו:

אבל בתוס' שבת נב: ד"ה היא הקשו למה טבעת של אלמוג וחותמה מתכות טהורה הא יש בית קבול מושב החותם ותי' כיון דעשוי למלאות אינו בית קיבול וכ"כ ברשב"א שם, (ועי' תוס' רעק"א כלים פי"ג מ"ו שלא הי' לו בגירסתו תוס' זה) ותמוה מאד מ"ש תוס' דזה עשוי למלאות, הא שם הטבעת כבר נתמלאה בחותם מתכות ופשיטא דטהורה, ואולי מיירי שיכולים להסיר בנקל את החותם ולהחזירו ולא היתה קביעות מהודקה, אבל בנו"ב קמא חיו"ד צ"ו כתב בחלונות שצריך שלא לעשות נקבים לקבוע בהם המסמורות דא"כ הדר הוי לי' בית קבול הרי שדעתו דאפי' בשכבר קבע המסמרות עדיין הוא בית קבול, ואשתומם על המראה וא"א להולמו:

ודרך אגב אעיר על מה שבס' כלי חמדה פ' בראשית אות ב' הביא מהגאון ר' יהושע מקוטנא ז"ל שהקשה על מתני' זו דטבעת של אלמוג למה פרש"י בשבת שטהורה משום פשוטי כלי עץ ותוס' הק' הא יש לה בית קבול, הא איתא בכלים פי"ז מי"ג כל שבים טהור ואלמוג צומח בים כמ"ש ר"ה כג. ותי' דדוקא כלים מבעלי חיים שבים אינם מקבלים טומאה אבל צומח בים י"ל שמקבל טומאה וכ"כ בית יצחק יו"ד סי' כ"ז אות א':

ונוראות נפלאתי איך אפשר לומר כן הא מפורש להפוך ברמב"ם פ"א מכלים ה"ג דאורג בגד מצמר הגדל בים אינו מקבל טומאה ובמל"מ מסופק אי טרף צמר הגדל בים וצמר של יבשה יחדו אי אזלי' בתר רובא. והתירוץ הוא פשוט דשם במתני' דכלים איתא אי חיבר לו חוט או משיחה מהגדל בארץ טמא ומש"ה כיון דחותם של מתכות מחובר להאלמוג טמאה ומפורסם שהגאון מקוטנא בעצמו תי' כן. והנה רד"ק דברי הימים ב' ב' ז' כתב בפי' אחד שאלמוג הוא עץ אדום הנקרא אלבהאם והוא גדל ביבשה ולכן כ' שם אלגומים מהלבנון. אבל בר"ה מבואר שהוא מין הים וכן פי' כל הראשונים. וראיתי

בספר האוצר לרשי"פ דף 122 שכ' לפי החקירה אין אלמוג מין צומח רק ברי' בפני עצמה אמצעית בין סוג צומח וסוג החי, ואחשוב שטעה ונתחלף לו בין אלמוג לאספוג, עי' שבט יהודה גזרה שביעית וכוח המלך אלפונסו עם החכם טומאש, והגיד החכם בשם שר יהודי ממשפחת אברבנאל כי האלמוג הוא אמצעי בין הדומם והצומח והאספוג (ספוג) הוא אמצעי בין הצומח והחי שהרי יש לו, חוש ההרגש והקוף הוא אמצעי בין החי והאדם והאדם אמצעי בין החי' ליהודי והיהודי הוא אמצעי בין השמים והארץ, והשמים הם אמצעים בין המלאכים והיהודים וכו' עיי"ש:

והנה בנדון זה אין לחוש מצד המכונה עצמה שהיא כלי, דמה בכך אם כלי שמקבל טומאה מונח בתוך המקוה. ובנדה סו: ויו"ד קצ"ח סל"א רק לעמוד על גבי כלי עץ שמקבל טומאה גזרו מגזרת מרחצאות, וכן בר"ן שבועות פ"ב בשם ראב"ד דהא דעביד אבוה ושמואל מפצי לבנתי' לא שעמדו על המפץ משום טיט כמ"ש רש"י שבת סה. שהרי מקבל טומאה ואסור לעמוד עליו אבל אם מונח ואינה עומדת עליו מותר, והלא גמ' מפורשת ביצה יח. נדה מערמת וטובלת בבגדי' וכן קיי"ל קצ"ח סעיף מ"ו והא כל בגד מקבל טומאה. ותמוה מ"ש ש"ך שם ס"ק ל"ו בשם מ"ב דאשה שא"י לעמוד אסור להשכיבה ע"ג סדין להטבילה משום דסדין מקבל טומאה והוא נגד גמ' ביצה. ומפורש באשכול מקואות סי' ס"ג דאשה מותרת לטבול בסדין משום צניעות, ועי' בית מאיר חולק על המ"ב ומתיר. (ועיי"ש שכ' לחד תירוץ דראב"ד במפצי מיירי דווקא שהיו מחוברים וקבועים וכמ"ש ר"ש מקואות פ"ה מ"ב דרק בכלים הקבועים יש גזרת מרחצאות, וכן כ' בבית שלמה חיו"ד ח"ב סי' מ"ד, ולפלא שבבית שלמה סי' ס"א כ' להפוך דראב"ד במפצי מיירי דוקא שלא קבעם):

וגם פשוט דל"ש הכא גזרת מרחצאות רק במקום שהטובלת רואה את הכלי משא"כ הכא שאין הכלי במקום הטבילה כלל. וע"כ דעתי שהמקוה כשרה לכתחלה, ושוב ראיתי שאלה זו בת' רש"ם ח"ג סי' נ"ט ומסיק להתיר לכתחלה ועיי"ש שהבליט מפני שהארגז המודד נקוב כשפה"נ, וגם בנ"ד כן הוא חלול ומפולש בשני הצדדים (ועי' שם סי' ס"ב לאותו השואל עובדא כעין זו לאיסור וצ"ל משום דשם הי' חשש וגזרה שמא יטבול בכלי וצריך עוד לעיין שם):

סימן סא

נשאלתי בילדים שע"י קושי הלידה נולדים מתעלפים ואין בהם רוח חיים. ועל ידי פעולות שונות כעישון טאבאק עליהם או רחיצה באמבטי, משיבים את נפשם ואח"כ

הם בריאים ככל הילדים, אי יכולים למול אותם ביום השמיני אפי' קודם שבעה ימים מעת לעת או הוי כחלצתו חמה שנותנים לו כל שבעה מע"ל להברותו:
בשבת קלז. אמר שמואל ותני לודא חלצתו חמה אין מלים עד שיעברו ז' ימים וקשה למה במתני' שם תנן דחולה מלים אותו מיד כשיבריא ולא בעי שבעה. וצ"ל דכיון דהא דבעי ז' ימים מטע. דצריך שנדע בודאי שיצא מכלל חולי והבריא ועד ז' ימים אינו ודאי שהבריא, ע"כ לדעתם גם במתני' כן הוא הפי' עד שיבריא, היינו שיעברו עליו שבעה ואז הוא ודאי שהבריא, וכל זה בספק אם החולי עבר אבל אם ידוע ברור שסבת המחלה עברה הוי תיכף הבריא וא"כ בנ"ד שיודעים שמחמת קשוי הלידה מתעלפים, והכל שבים תיכף לאיתנם ואח"כ אין רואים בהם שנוי מכל ילדים בריאים י"ל דא"צ שבעה מע"ל:
אך י"ל דבמתני' דתני עד שיבריא הפי' דמלים אותו תיכף כפשטות הלשון (וכן מבואר מרמב"ם פ"א ממילה הט"ז חולה אין מלים אותו עד שיבריא ומונין לו מעת שיבריא מחוליו שבעה ימים מעת לעת) דהנה קשה מה קמ"ל מתני' דאין מוהלים ילד חולה, פשיטא וכי ס"ד לסכן את הילד, ודוחק לומר כיון דכל מילה ספק סכנה כמ"ש גיטין נז. כי עליך הורגנו כל היום זו מילה וכ' רש"י ד"ה זו דזמנין דמיית וע"כ הי' ס"ד דמלים אפי' חולה נמי, דזה אינו דשאני כל מילה דגזרת הכתוב היא משא"כ בחולה דאפשר להמתין עד שיבריא. וגם ודאי שאני כל מילה דמעשים בכל יום שאין המילה מזקת להם וכל הרופאים מסכימים עלי'. אלא י"ל דמתני' מיירי בחולה שאין בו סכנה והי' ס"ד למול אותו מיד ושפיר משמיענו דממתינים עד שיבריא וכיון שאין סכנה אין צריך להמתין שבעה ימים וכן כ' ב"י יו"ד רס"ב בשם מהרי"ק שורש קמ"ה בקטן שחלה חולי של סכנה והוקל עליו חליו שלא הי' עוד סכנה ואח"כ הי' לו קדחת שאין בה סכנה והזיע וכ' דמונים לו ז' ימים מהזיעה השני' דאגלאי מלתא למפרע שעדיין לא הבריא מחולי הראשון שזה ספק סכנה ומפורש דאלו לא הי' בראשונה חולה של סכנה לא הי' צריך להמתין כלל ז' ימים ממחלה השני' כיון דאין בה סכנה ועיי"ש שכ' שאם יש לו קדחת בלי סכנה שימתין עד שיעבור הכאב וא"צ ז' ימים:
אבל באמת אין הלכה כן כמ"ש רס"ב ס"ב דוקא בכאב מועט אין ממתינים ז"י אבל חולה כל הגוף בעי ז"י אך י"ל דמתני' מיירי בחולה אבר א' שא"צ ז"י וכמ"ש ר"פ יבמות עא: כגון דכאיב לי' עיני' לינוקא, וקשה לי למה השמיט הרי"ף בשבת דין זה דאבר א' א"צ ז' ימים דאי ס"ל אין הלכה כר"פ א"כ איך יפרנס המתני' דהיא דלא כשמואל:
וגם י"ל כיון ששכיח הדבר והרבה נולדים בעילוף ושבים לבריאותם תיכף בלי רופא הוי כמ"ש ביבמות עב. ביומא דעיבא ויומא דשותא כיון דדשו בו רבים שומר פתאים ה',

אבל בת' מהר"י אסאד יו"ד רנ"ד דעתו דצריך להמתין ז' ימים מע"ל ומדמי לה לחלצתו חמה ואין לו ראי' ברורה ע"ז:

ועי' רש"י שבת חלצתו חמה שנשלף ממנו החולי ובפרישה רס"ב כתב דלולא פרש"י הי' מפרש דחלצתו חמה היא החולי שלבשתו חמה לשון מחלצות. ותמוה דמפורש כרש"י בברכות לד: מעשה שחלה בנו של ר"ג וכו' כך הי' מעשה באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מים לשתות, הרי דחלצתו חמה היא שהוקל לו החולי:

(**ב**) **וילד** שהוא אדום או ירוק אי כשחזר למראהו הטבעי מלים אותו מיד או ממתינים לו שבעה ימים כחלצת חמה. מלשון גמ' שבת קלד. אמרה לי אם ליתרחו עד דאיבלע בי' דמא ולימהלוה וכן בירוק עד דנפל בי' דמי' ולמהלוה משמע דמלים אותו בו ביום וכן מוכח מלשון ר' נתן שם אמרתי לה המתיני עד שיבלע בו דמו המתינה לו עד שנבלע בו דמו ומלה אותו וחי' וכ"כ רמב"ן יבמות עא. ד"ה הא בשם תשובה לגאון שהביא אותה על מימרא דר"פ כגון דכאיב לי' עינא לינוקא ושם מלין אותו מיד לכשיבריא וז"ל כך ראינו כל תינוק שהוא מצטער בין מחמת חולי בין מחמת דבר אחר אין מוהלים אותו עד שיבריא ואם מחמת חולי כבר שנינו אפי' חלצתו חמה נותנים לו ז' ימים להברותו אי מחמת דבר אחר כדתניא אמר ר' נתן פעם אחת וכו' הלכך כל קטן שהוא בצער או כחוש בעצמו ממתינים לו עד שיבריא עכ"ל וכ"כ רשב"א שם בשם הגאון לשון הזה, הרי דהגאון מחלק בין חולי גמור כחלצתו חמה בעי שבעה ימים ובין דבר אחר היינו ירוק ואדום אין מלים עד שיבריא ואז אין ממתינים כלל ועי' באשכול ה' מילה סי' ל"ה (דף ק"י) תשו' לגאון שאלתם קטן חלוש שלא מחמת חולי והוא בצרה מלים אותו לאלתר או ממתינים עד שיבריא כך ראינו תינוק מצטער בין מחמת חולי בין מחמת דבר אחר אין מלים עד שיבריא ואח"כ נותנין לו ז"י מעל"ע להברותו כשמואל בתלמודא דידן ואם מן דבר אחר כבר אמרו תינוק אדום ממתינים עד שיבלע בו דמו וכו' הלכך כל קטן שהוא בצער או כחוש בעצמו ממתינין עד שיבריא עכ"ל ולי הכותב נראה מההוא דאיתא בפ' הערל זכריו וכו' כגון דכאיב לי' עיני' לינוקא וכו' ש"מ קטן שהוא בצער אפי' אינו חולי כל הגוף אין מלין אותו עד שיבריא וש"מ נמי צער כה"ג כד אתפח מלין אותו מיד ואין נותנין ז"י אלא בחלי כל הגוף וכו' עכ"ל. וכ' נחל אשכול אות ה' רבינו חולק וס"ל צער בעלמא לא נותנים ז"י להברותו וכ"כ רבינו תמים דעים קע"א וכו'. וסובר נחל אשכול דדעת הגאון אפי' בצער בעלמא כירוק ואדום נמי בעי ז"י אלא שראב"ד חולק עליו. וזה אינו כי הלא שני עדים רמב"ן ורשב"א הביאו לשון ת' הגאון לחלק בין חולי לדבר אחר

כנ"ל, וגם לדבריו שהאשכול כוונתו לחלוק על הגאון מה הכוונה במה שהביא מכאב עינים דאין מלים עד שיבריא הלא גם דעת הגאון כן:

אלא האמת יורה דרכו שהגאון מחלק בין חולי גמור לדבר אחר ואך בהעתקת לשונו בס' האשכול יש חסרון. ואחר מה שכ' אין מלין עד שיבריא, צריך להוסיף ואם מחמת חולי כבר שנינו חלצתו חמה נותנים לו ז"י וכו' כמו שהביאו רמב"ן ורשב"א את לשונו, ובעל האשכול אינו חולק אלא שמביא ראי' לדבריו מכאב עינים שביבמות ומדמי כאב עינים לירוק ואדום ושניהם בכלל "דבר אחר" שבתשו' הגאון. וכ"כ מאירי שבת קלז. דירוק ואדום מלים מיד וכ"כ ב"ח יו"ד ריש סימן רס"ג ואמנם הדקדוק ממ"ש רמב"ם דנמצא ירוק ביום השמיני היא ראי'. אך מ"ש ב"ח דחולי מלין מיד כמ"ש בסי' הקודם, פלא כי ממ"ש רמב"ם שזה חולי הוא מוכח להפוך וכמ"ש גם בסי' הקודם דבסולי ימתין ז' ימים. (ועי' בס' נפש חי' חיו"ד סי' ע"ד שהי' מסופק מה זה מחמת דבר אחר שכ' ש"ך רס"ב סק"ג בשם נ"י בשם הגאון שאין מוהלים עד שיבריא. ולא ראה ברמב"ן ורשב"א שם שהפי' הוא על האי דר' נתן):

ומ"מ רש"י שבת קלד. ד"ה לא וד"ה לכרכי כ' דירוק חלש ואין בו כח ומסוכן הוא. וכן טור ריש סי' רס"ג שהביא דברי רמב"ם שסכנת נפשות דוחה הכל וכו' אחר ירוק ואדום מוכח דהוא חולי גמור וא"כ צריך להמתין ז' ימים. וכן מוכח מש"ך סק"א שציין על רס"ב סק"ד שדינו כחולי שבכל הגוף וכן הגר"א סק"א ציין לרס"ב ס"ב משמע כן (וא"י למה הטור הפריד בין הדבקים ולא הביא דין ירוק ואדום בדין כל חולי בסי' רס"ב) ועי' צמח צדק לובוויץ יו"ד רס"ג שכ' ואפשר מספיקא יש להמתין ז' ימים והביא ראי' מרמב"ם שכ' שנמצא בשמיני שלו ירוק והוא דקדוק של הב"ח הנ"ל. גם ראיתי בשם טוב טעם ודעת סי' ר"כ להמתין ז' ימים:

ובתשו' דברי ישכר סי' ק"ב מסיק לדינא שמלים אותו מיד ולא הביא מקור מראשונים הנ"ל, ועיי"ש דמש"ה ביבמות ע"א: לא משני דמיירי בירוק ואדום דיש לומר דסכנה שלהם היא רק מדרבנן כדברים הרבה של סכנה והם מדרבנן כמ"ש רמב"ם וחו"מ סי' תכ"ז והתם אקרא קאי ולמה יאכל בקרבן פסח כיון דמדאו' חייב במילה. ואינני יודע יסוד לדבריו דירוק ואדום הוא רק דרבנן ומ"ש מכאב עינים דמשני ר"פ. וגם מה נפ"מ דהוא מדרבנן ס"ס כיון דרבנן אין נותנים לו לימול אנוס הוא:

ואמנם כי בדברי ישכר עצמו דוחה כן וכ' דזה מ"ש שם כגון שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורים וירושלמי ריש כתובות אמרו נעשה כמי שחבשוהו סופרים דגם אי' דרבנן חובשו וס"ס אינו יכול למול, ועי' שער המלך פ"ט מקרבן פסח ה"ט דמק' מיבמות

הנ"ל דכל דהוא אנוס אין מילת זכריו מעכבת את הפסח למה בפסחים צב. אמר רבא ערל הזאה ואזמל העמידו דבריהם במקום כרת אזמל אין מביאים דרך חצרות ופרש"י וידחה פסחו שאם יש לו זכר למולו מעכבו, הא אנוס הוא שא"י מדרבנן להביא את האזמל ורצה לתרץ בס' זאת כיון דמדאו' יכול למולו שיכול להביאו דרך חצרות שפיר קרינן בו ומלתה אותו אז יאכל בו ד"ת ודחה את התי'. ובאמת עיקר התי' הוא כמ"ש אח"כ כיון שהי' יכול להביא את האזמל מע"ש שפיר קרי' בי' יכול למולו, ואני תמה למה קאמר לה בלשון שמא ומה מספקא לי' הא בודאי כן הוא דאל"כ ק' על כל התירוצים שם חלצתו חמה וכאיב לי' עינא וחבושים בבית האסורים למה אסור לאכול את הק"פ הא ס"ס עתה אנוס הוא דאפי' מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום כמ"ש שם עב:

וע"כ דאף דאנוס הוא בלילה כיון שביום הי' בריא ולא היו עוד חבושים ולא מל בזמנו אסור לאכול הפסח וה"ה באזמל כיון שהי' לו להכין מע"ש אין לו דין אנוס. ועי' אבני נזר או"ח סי' שצ"ב אות ט"ו שהק' ג"כ קו' זו מפסחים ומחלק באמת כן דאזמל כיון שמן התורה יכול להביאו לא הוי אנוס ומן התורה אפשר לו למול וכן כ' תירוץ השני וכן כ' בס' חמדת ישראל ח"א דף קכד. בשם בעל אבני נזר. ולפלא שנעלם ממנו שגם הקו' גם התירוצים הם בשער המלך וכן מה שהק' שם על השמטת הרמב"ם תי' רבא שהיו חבושים בבית האסורים ושהציע קו' זו לפני גדולי הדור. והלא גם היא כתובה בשער המלך שם. ועי' בענין זה בספרי חלק ב' סי' כ"ה:

סימן סב

לכבוד הרב הגדול מ' יהושע הלוי הירשהארן יחי' רב במאנטריאל.

ע"ד שאלתו אודות ס"ת קטן שכתב איש א' ואם יתפור את היריעות מבחוץ כמנהגנו יהי' היקף של הספר גדול מארכו והוא נגד מ"ש בגמ' ב"ב יד. וחפץ הוא לתפור באופן הנזכר בטור יו"ד סי' רע"ח בשם תשו' הרא"ש:

הנה אף דשייך בזה לומר כמ"ש ר' יהושע בערובין ק. כשנתת עשית מעשה בידך. והכא נמי אם לא ישנה את מנהג התפירה אף שיהי' הקיפו גדול מארכו מ"מ אין הוא עושה בפועל כל מעשה ואם יתפור את היריעות בפני עושה מעשה נגד מ"ש יו"ד רע"ח סעיף א' בשם מס' סופרים פ"ב הי"א ואין תופרים במקום הכתב, מ"מ נראה דדין הקיפו כארכו חמור יותר דמפורש בגמ' ורמב"ם ודין תפירה מבחוץ ליתא בגמ' ורמב"ם השמיטו. ב) ואף כי אינני יודע טעם לדין הקיפו כארכו ומסתמא הוא משום ואנוהו וכן נראה מאשכול ח"ב סי' י"א דף ל"ז עיי"ש, וגם העפירה שלא תהי' בפנים הוא משום נוי וכמ"ש בת' רא"ש כלל ג' סי' ז'. מ"מ לא כל נוי ומכוער שוה ויש מדרגות וחלוקים בדבר וראי' ממנחות

פז. אין מביאין לא מתוק ולא מבושל ואם הביא פסול והא קתני רישא אין מביאין את הליסטיון ואם הביא כשר ותי' ר' אשי חוליא דשמשא לא מאיס חוליא דפירא מאיס הרי אף דשורש האיסור משום דכ' תמימים ונסכיהם שיהיו הנסכים תמימים ונבחרים כמ"ש במתני' שם והליסטיון אינו תמים ונבחר מ"מ בדיעבד כשר דאינו מאוס וחוליא דפירא מאוס וכן בזבחים יח. בגדי כהונה מרושלים משוחקים עבודתו כשרה אבל מטושטשין ומקורעין פסולה אף דשניהם הטעם משום דכ' לכבוד ולתפארת הרי דיש חלוקים בדבר וכן מתני' מנחות פג: מכאן היו מביאים ורש"י דמצוה להביא מן המובחר ומ"מ כל הארצות כשרות בדיעבד אבל אם התליעה פסולה (שם פה.) וגרגרין שנשרו וכו' פסול (שם פה:) והכא נמי י"ל דהך דהקיפו גדול מארכו גלוי וניכר יותר מבחוץ לעינים יותר מענין התפירה:

ג) **וגם** הלא בתשו' ראי"ש שם כ' השואל שמנהג ווירצבורג ובעירו לתפור כן שתי יריעות יחד וכתב שלדעתו יותר טוב כן לגלול ולחזוק, והראש השיב לו ועל התפירה גם אני ראיתי לאבא מארי ז"ל שתפר ס"ת כאשר כתבת, אך בספרים החיצונים (מס' סופרים) יש שיש לתפרה מבחוץ ותפירה מבחוץ היא יותר יפה שאין החוטים נראים בפנים ונראה הכל כקלף אחד, והתופרים כאשר כתבת דעתם נוטה שמה שכתבו לתפרה מבחוץ למעוטי שלא יתפור מבפנים כעין תפירת חוץ כי זה מכוער ביותר אבל לתפור כאשר כתבת הי' נראה בעיניהם מקויים יותר עכ"ל א"כ דעת הרא"ש שטוב מאד לעשות כן ובודאי גם דעת הטור היא כי. ומה שציין בש"ע על תה"ד סי' נ' לא מצאתי שם דבר, ומ"ש במס' סופרים היינו שלא יתפור מבפנים כתפירת חוץ כמ"ש ראי"ש:

ופשיטא דכדי שלא יגנוז ס"ת דוחים ואנוהו וכמו שהתירו הפוסקים לקדור ולקלוף השם כדי שלא יסלק יריעה, ואף שכ' בס' חסידים תתמ"ט ומובא בחכ"צ סי' מ"ה שיכול לסלק יריעה בשביל ואנוהו באופן יותר מהודר מ"מ כ"ז ביריעה אחת ולא בספר תורה וע"כ אם אין אופן אחר יכול לתפור יריעות יחד כמ"ש ת' ראי"ש:

ועי' פתחי תשובה רע"ב סק"ב בשם הרשב"ש דאם הקיפו גדול מארכו לא יקרא בו בצבור וע"כ דעתו משום שאינו כבוד לצבור ואיני יודע מנלי' דין זה ואם לומד כן מגיטין ס. דאין קורים בחומשין משום כבוד צבור. אבל הלא כ' הר"ן שם הטעם משום שיהי' נראה שהצבור עניים אבל לא מפני קטנו של ספר:

סימן סג

להרה"ג הנ"ל.

אודות בית החיים שיש מים בקרקע וקשה להעדה להוציא הוצאות להגבי' את הקרקע למנוע את הטחב בקברים ע"י הוספת עפר, ורוצים להכין כמה קברים טוחים בצעמענם ולכסותם עד שיצטרך ל"ע ואז יהי' הקבר מוכן:

הנה במתני' מועד קטן ח: אין חופרים כוכין וקברות במועד וכו' פרש"י וריי"ף ורמב"ן ורמב"ם בפי' המשניות ור"ן ביצה פרק א' וטוא"ח תקמ"ז דקאי על אחר המועד וא"כ מבואר דרק במועד הוא דאסור אבל בכל ימות השנה מותר להכין ולחפור קברים לצורך מתים שימותו אח"כ:

ובריב"ש מובא ב"י יו"ד של"ט נשאל א"ז והשיב להיתר ומביא ראי' ממנחות מא. בזקן שעשאו לכבודו שעושים תכריכים בעודם חיים ולפלא שלא הביא ראי' זו אמ"ק, אבל בב"י ורמ"א מביאים מצוואת ר' יהודה חסיד (בראש ס' חסידים אות ב') שיש סכנה להניח קבר פתוח וי"ל שגם מ"ש תוס' מ"ק שם סד"ה אין שאין עושים כוכין מחיים ג"כ הוא מטעם זה כי ר"י החסיד הוא מבעלי התוס' ותוס' ע"ז יב. ד"ה כל מביאים אותו. וקשה איך אוסר ר"י החסיד נגד משנה זו. ובש"ך של"ט סק"ו ציין לאו"ח תקמ"ז. והיא משנה זו. ולמה לא הקשה עליו. וצ"ל דדוקא בחופר למת מיוחד ולא קברו אותו ביומו אז יש סכנה אבל כגוונא דמתני' דחופר לצורך הכלל מחיים אין סכנה וכמ"ש ב"ח בשם ר' אייזיק שטיין:

ואף אם ננקוט דאין חלוק וגם אם חופר מחיים בעד הכלל הוי נמי סכנה מ"מ נ' דהכא בנדון דידן דעושים זאת בשביל כבוד הבריות ותקנת המתים שלא יתבזו. י"ל דאין סכנה משום שומר מצוה לא ידע וכו' כמ"ש רמ"א או"ח תנ"ה ס"א דאין לשפוך מים שלנו מפני מת או תקופה וכ"כ נו"ב תנינא אה"ע סי' ע"ט בצוואת ר"י החסיד דאין חשש היכא שהוא שומר מצוה, ואף דבב"ב צז: אי למעוטי מגולה סכנה היא וקיי"ל כן או"ח רע"ב ס"א ולא מהני שומר מצוה, היינו משום דארס נחש היא סכנה טבעית ושומר מצוה מהני רק בסכנה סגולית. וגם ודאי רק אם הקברים פתוחים הוי סכנה ולא כשהם מכוסים בנסרים למעלה והוי סתימה מעלייא לענין זה:

ומה שחשש מר על הצעמענט. ודאי דהוי עפר וגם הא כ' ש"ך שס"ב סק"א דבזמננו שנותנים חרסית על פיו ועיניו הוי במקום עפר שבזמנם, ועי' טור שם בשם ר' נטרונאי דדי מה שנותנים עפר על הפה ועל העינים:

באופן שע"פ הלכה מותר ואין חשש מצד המתים אבל אין בטחון נגד החיים, ואף שהוא מתוקן מ"מ הוא מסוכן לעשות דבר חדש בענינים אלה, ואפשר זה הכוונה בירושלמי תרומות פ"ח ה"ג אמר ר' אמי צריכין למיחש למה דברייתא חששין וכו' עיי"ש. וע"פ

פשוט יש עצה להניח בקבר קרשים מלמטה שיהי' הפסק בין הגוף להקרקע וכמ"ש למעלה בשם ש"ך שהחרסים הם כעפר ה' יתן לכל ישראל חיים ארוכים:

ב) **וע"ד** שמכניסים מטת אשה מתה לביהכנ"ס. ודאי אסור בין של איש בין של אשה ומצינו ביו"ד שד"מ ס"כ רק חכם ואלוף וגאון מכניסים אותו לבית המדרש ועי' חכמת אדם כלל קנ"ה אות י"ח דראוי לבטל המנהג וע"ז נאמר ותבאו ותטמאו את מקדשי וכ"כ דברי מלכיאל ח"ב סי' צ"ג ומביא פסוק זה ומביא שם בשם זכור לאברהם בשם פאר הדור לרמב"ם סי' ע"ז שאין להכניס מת בחצר בהכנ"ס:

ואשה, הלא במ"ק כז. דאין מניחים מטתה ברחוב וכ' רש"י משום זיבה וקיי"ל כן סי' שנ"ה, ופשיטא דבהכנ"ס חמור יותר מרחוב וכמ"ש באו"ח ס"ס פ"ח. ועי' נדה עא. מחלוקת ב"ש וב"ה ותו' סוטה כ: וקדושין נב: אשה בעזרה ותו'. ופשוט שמ"ש שד"מ סעיף י"ט שמספידים עשות תלמידי חכמים בביהכנ"ס ובבהמ"ד, דמיירי שעושים ההספד שלא בפניהם:

סימן סד

לכבוד הרב הגדול המפורסם מ' שלמה דוד כהנא שי' דומ"ץ בווארשא.

אשר שאל חות דעתי אודות נתוח גויות מתי ישראל, שהשלטון מבקש לתת להאוניברסיתה מתי ישראל שבבית החולים לנתוח לצורך חכמת הרפואה, והוא מאיים כי אם לא יתנו לו אז לא יקבלו תלמידים מבנ"י ללמוד אצלם למודי הרפואה:

הנה אלמלי השלטון בעצמו לוקח בזרוע את המתים לנתוח. נ"ל שאין חיוב למחות בידו ע"י תחבולות והוצאות וכמ"ש תה"ד רפ"ד מובא רמ"א שס"ח ס"א אם המושל מרעה בהמות על הקברים ואי אפשר למחות בידו זולתי בהוצאה מרובה א"צ למחות כיון שהוא עושה בע"כ של ישראל. ודברי שיבת ציון מובא בפת"ש שם סק"ד בעובדא שמושל העיר רצה לעשות דרך רבים בבית הקברות ודעת הרב ר' איסרל ליסא שאין הקהל צריכים לבזבז הרבה והמחבר סותר דברי התה"ד. מ"מ נ' שדבריו אינם מכריעים, בשגם י"ל התם בעובדא דידי' שאני שהי' בזיון תמידי לבית הקברות ודבר המתקיים לעולם ויש לחוש שברוב הימים יחפרו שם בדרך ויוציאו עצמות המתים וישליכום לחוץ, אבל הא בנ"ד ס"ס אין לדבר מזה כי אין המושל גוזר גזרות לתת לו רק בא בבקשה אלא שמאיים בדבר אחר:

והנה שאלה זו התעוררה בראשונה בתשו' נו"ב תנינא יו"ד סי' ר"י ובחתם סופר חיו"ד של"ו ובבנין ציון ח"א סי' ק"ע קע"א קע"ב קע"ג ובנחל אשכול ה' מילה דף קי"ז. והח"ס דן בזה דלבד שיש בזה איסור נוול המת עוד יש איסור הנאה במת כיון שע"י נתוח המת

ידעו איך לרפא חולי זה. ומקשה מבכורות מה. באשה גוי' שנתחייבה שרפה למלכות ושלקו אותה כדי לבדוק כמה אברים יש, ותירץ משום דמת עכו"ם מותר בהנאה או אפי' שפחה כנענית היתה י"ל ג"כ דמותר בהנאה ומק' וגיטין מג. דמשני במנוול ומוכה שחין הא למוכרו אחר מיתה לכלבים או לנתוח לרפואה אע"כ דעבד מת אסור בהנאה. ותי' דאף דמותר בהנאה מ"מ אין רשאים לנוולו כמ"ש שמואל בנדה מז. לעבודה נתתיו לך ולא לבושה:

ותמוה כיון דתי' מתחלה דבבכורות י"ל דהיתה שפחה ומותרת בהנאה ובנוול א"כ איך ניחא לי' אח"כ דבגיטין אסור בעבד לנוולו. ודעתו דאף דעבד ושפחה מת ים מותרים בהנאה מ"מ נוול חמור יותר א"כ למ"ה בבכורות לא חששו לנוול השפחה. ובודאי דא"א לומר דרק האדון אסור לבייש את העבד ואחרים מותרים, ובכלל א"י למה לו להח"ס לומר דבבכורות מיירי בשפחה של ישראל, דהא מחלוקת היא בנדה אי מותר לבייש עבד וקיי"ל כשמואל דאסור כמ"ש רמב"ם פ"ט מעבדים ה"ח וכ"כ ר"ש פט"ז מאהלות מ"ה על הא דרשב"ג בתוספתא דנפלים אין קונים את הקבר משום שאין להם נחלה ומק' א"ה אפי' עבדים נמי דאין להם נחלה הרי דעבד יש לו קבורה וא"כ אסור לנוולו, וכ"כ מקנה קדושין נו. ד"ה המקדש דמטעם זה שכ' בהג"ה מיי' מובא ב"י ומ"א סי' תקכ"ו סק"כ דלנפלים אין קבורה דאין להם נחלה ה"ה לעבדים, אך הא הג"ה מיי' עצמו מביא ראי' משפחה שהטילה נפל לבור ומבואר דעבד מצוה לקבור דאל"כ אין ראי' מולד שפחה שהוא עבד. ובבכורות פשוט דהיתה עכו"ם דאין בה אי' הנאה ונוול וכמ"ש סנהדרין יט: בערלות פלשתים דוד סבר חזי לכלבי ושונרי ועי' רמ"ק או"ח י"ד אות י' מסופק אי שייך לאו דלא תלין בנכרי ופשוט כיון דלא תלין משום בזיון לא שייך בנכרי וכמ"ש בסנהדרין הנ"ל. ועי' בח"ס סי' הנ"ל שכ' דטומאת מת היא משום אי הנאה כדי שלא יבאו להטת ממנו וכעין מ"ש בנדה נה. גזרו טומאה בעור אדם שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחים ולכן גוי דמותר בהנאה אינו מטמא באהל והוא דבר חדש שיש גזרה מן התורה והוא כמ"ש ר"ן מתני' ריש פסחים דיש איסור בל יראה ובל ימצא משום דלא בדילי מיני' ויש חשש תקלה ועי' ספרי ח"א סוגיא נ"א אות א'. ועי' בית האוצר א' כלל ח' דכ' להפך דאי' הנאה תליא בטומאה דילפי' שם ממרים ובעי' דומיא דמרים דמטמאה באהל ולכן גוי שאינו מטמא מותר בהנאה:

וכן הוא בירושלמי שבת פ"י ה"ה מתני' המוצא המת במטה ר"ש פוטר ומקשה והא ר"ש מודה באיסור הנאה דא"צ שיעור ומשני תיפתר במת גוי והיינו דמת גוי מותר בהנאה וכ"כ ראשונים רבים המובאים בספרי חלק א' סוגיא ל"ה אבל בירושלמי ב"ק פ"א ה"א

איתא והמת יהי' לו יצא אדם שאין לו הנאה במותו מדלא מפליג מוכח דס"ל אפי' גוי מת אסור בהנאה וכ"כ תשו' רשב"א שס"ה ואס"ז כתובות ס. ד"ה החמרתה ועוד פוסקים כמ"ש בספרי שם וק' מאד מסנהדרין הנ"ל חזי לכלבי ושונרי וי"ל שם שאני כמ"ש שבות יעקב ח"א סי' פ"ט דהא דמת גוי אסור בהנאה דוקא גוי שאינו קנוי לישראל משא"כ בגוי הקנוי לו ושם היו הפלשתים קנוים לדוד בחזקת מלחמה וכמ"ש תו' גיטין לח. ד"ה בחזקה אבל בקהלת יעקב אות ע"ט וברכ"י יו"ד שמ"ט תמהו תה טעם לחלוק זה וצ"ע:

אבל מ"ש ח"ס לאסור נתוח המת משום אי' הנאה יפלא מאד דהא אין זו הנאה בגופו של מת רק גרמא בעלמא וכמ"ש ריטב"א סוכה לא: ד"ה והאמר דלא חשיב איסור באה"נ אלא כשנהנה בגופו של איסור אבל כל שאין ההנאה מגופו אלא שגורם לו הנאה וריוח ממקום אחר אינה הנאה וכמ"ש בנודר הנאה ממעין שטובל בו בימות הגשמים ואע"פ שגורמת לו טבילה זו לעלות מטומאה לטהרה ומכשירתו לכל הדברים וכן בסנדל של ע"ז אם חלצה חליצתה כשרה אע"ג דמרווחא טובא בההיא חליצה ל"ח הנאה באיסור וכ"כ שער המלך פ"ח מלולב ה"א דלמסקנא ערובין לא. דערוב בבית הקברות מותר דמצות ללה"נ אע"פ שע"י העירוב נהנה בבית המשתה מ"מ כיון שאין גופו נהנה מבית הקברות הוי רק גרמא, וכן בבנין ציון ח"א סי' קי"ט בנפל שרוצה רופא להשהותו ולהשים אותו בצלוחית ובייז שרף למען יעמוד ימים רבים להתלמד בו חכמת הטבע, וכ' לאיסור משום תקלה שמא יהנה בגופו כיון שמת אסור בהנאה, אבל לא עלה על דעתו דבחינה זו עצמה לחכמת הרפואה תחשב הנאה:

ועי' בחתם סופר או"ח סי' קכ"ח שהג' רעק"א הקשה לבעל חות דעת איך הותר לקחת שכר מקבורת מתים הא מת אסור בהנאה והלא בע"ז סב. השוכר את הפועל לעשות עמו בייע"נ שכרו אסור. (ובודאי דמותר לקחת שכר קבורה כמ"ש במתני' נזיר יא. יודע אני שהנזיר אסור וכו' מפני שאני קובר את המתים ומיירי בשכר כמ"ש תוס' שם וכן בסנהדרין כו: הנהו קבוראי דקבור נפשא ביו"ט ראשון של עצרת ועיי"ש ברש"י שהי' בשכר והוו רשע דחמס הרי דבחול מותר לקבור בשכר) ותי' בעל חו"ד דקבורת המת הוי למעט התיפלה מש"ה מותר ועיי"ש מ"ש הח"ס ובספרי ח"א סוגיא ל"ה הבאתי קו' זו בשם ס' בית אברהם להגה"ק מטשעכנאווי ז"ל ועיי"ש מה שתרצתי ועי' בס' אמרי יושר ח"ב סי' כ"ב:

אך החשש בנתוח המתים משום נוול המת שהוא אי' דאו' כמ"ש חולין יא: ובודאי שנלמד מלא תלין, ונראה דאלו הי' מי שאמר בחייו, דניחא לי' להתנוול לתועלת רפואה שרי לנוולו כיון דאינו מקפיד על בזיונו. וכ"כ בחתם סופר יו"ד שכ"ז במקום שהחיים

יודעים שכך מנהגם ויקלו אותם ומוחלים על כבודם שרי וכ"כ בנחל אשכול ה' מילה דף קי"ז דמ"ש בערכין ז. האשה שישבה על המשבר ומתה מקרעים את כרסה. משום דמסתמא ניחא לה בנוולה כדי להציל את בנה אך ק' מסנהדרין מו: אי קבורה משום בזיונא לא כל כמיני' לומר שלא יקברוהו משום בזיון קרוביו וכמ"ש רש"י, ובכ"מ פי"ד מאבל ה"א בשם רמב"ן ובטור יו"ד שמ"ח כתבו דקבורה לא רק בשביל משפחה רק משום בזיון לכל החיים, א"כ ה"נ בנוול זה אינו יכול למחול ואפי' אם בני משפחה ג"כ רוצים משום דתלוי בכל ישראל:

אבל נראה לחלק דבנדון הח"ס בלקוט העשבים אין הנוול גדול כל כך לכן ניתן למחילה, והא דערכין דמקרעין כרסה דהנוול הוא רק לפי שעה תלוי בדעת המת, ודוקא כשצוה שלא לקברו דנראה בנוולו לכל והבזיון הוא תמידי מש"ה אין בידו למחול, ולכן הכא בנתוח דהוא ממש עובדא דערכין יכול למחול (עי' ספרי חלק א' סוגיא י"ב אות ה' ו'):

ונראה פשוט דאיסור נוול המת נדחה מפני פקוח נפשות כיון שע"י הנתוח ילמדו לרפאות חולים מסוכנים, ואמנם בנחל אשכול שם כ' בשם הג"ר קאפיל מוורמיזא דאין אי' נוול המת נדחה מפני פקוח נפש דזה שאמרו אין לך דבר שעומד בפני פק"נ על החיים רמיא מצוה זו ולא על המתים שהם חפשים מן המצות וכן דעת הגר"י עטלינגר בבנין ציון ח"א סי' ק"ע קע"א. משום דעת רש"י ב"ק ס: שאסור להציל עצמו בממון חברו וכ"ש דאסור להציל בקלון חברו דכבוד חמור מממון כדמוכח בב"ק צא: באשה שבאה לפני ר"ע. ואפי' לדעת תו' ב"ק ס: דמותר להציל עצמו בממון חברו כ"ז רק אם דעתו לשלם אבל הכא דא"א לשלם למת את בזיונו גם לשי' תוס' אסור וגם כ' טעם של הג"ר קאפיל דאין על המת מוטל להציל את החי ועי' שם קע"ב קע"ג דיהרג ואל יעבור לבייש אדם חי וראי' מב"מ נט. נח לאדם שיפיל עצמו לכבשן וכו' ועיי"ש קס"ז ראי' דאין גזל נדחה מפני פק"נ מיומא פה: דיליף ר"ע פק"נ דוחה שבת מעבודה. ופשיטא דאין עבודה דוחה גזל וה"ה לפק"נ:

וכל הדברים תמוהים והראיות חלושות דאיך יעלה על הדעת שדעת רש"י שאסור לאחד או למחנה גדול להציל חייהם ע"י שיקחו פרוטה א' של איש אחר ואפי' על מנת לשלם אלא הא שפרש"י ויצילה שלא ישרפוה הכוונה כמ"ש בס' אמרי הצבי שם דהרא"ש כ' דמבעיא לי' מאי למיקלינהו אדעתא דליפטר מתשלומין ואמרו לי' דאסור להציל עצמו בממון חבירו אדעתא דליפטר אלא יציל עצמו וישלם הרי דהרא"ש ס"ל ג"כ כתוס' ומ"מ מפרש דעדיין לא שרפוהו וא"כ מה דכ' ויצילה היינו שלא הניח לשרוף וכן פי' דברי רש"י, ומ"ש בנין ציון ראי' מעבודה, ליתא דהא גמ' קאמר דחמיר פק"נ מעבודה

דלהחיות אפי' מעל מזבחי תקחנו ושפיר י"ל דפק"נ דוחה גזל ועוד די"ל עבודה חמיר מגזל אך גזה"כ היא אדם וכו' ולא מן הגזל, גם י"ל דודאי ניחא לי' לקיומי מצוה בממונו וחברו מוחל על ממונו בשביל פק"נ להציל חברו וכמ"ש בסנהדרין עג. אפי' מטרח ומיגר אגורי חייב וי"ל דאפי' צווח שאינו רוצה י"ל ס' רמב"ם ספ"ב מגירושין בגט מעושה ומשא"כ בקרבן הגזול דגזה"כ הוא שפסול. כ"כ רמב"ן במלחמות סוף ב"ק דאיסור גזל נדחה מפני פקוח נפש ומ"ש בנין ציון דאפי' לשי' תו' ב"ק ס. הכא דא"א לשלם בעד בזיון המת אסור, ליתא דלמה גזל חמור יותר משבת משום דבשבת אין שום עצה לתקן את האיסור לכן הוא נדחה מפני פק"נ משא"כ בממון חברו דיש יכולת שלא לעבור על איסור גזל אם ישלם למה לדחות אי' גזל והוי כעדל"ת אם יכול לקיים שניהם מוטב. אבל אלו לא הי' אפשר לתקן ע"י תשלומין בודאי גם אי' גזל הי' נדחה א"כ במת כיון שא"א לשלם את הבזיון שפיר דוחים אי' נוול מפני פק"נ. ומ"ש הג"ר קאפיל והבנין ציון דהמת פטור ממצות פק"נ, זה אמת אבל הלא אנו דנין. על החי אם מותר לו לנוול את המת והחי מצווה על פק"נ ופק"נ דוחה איסור לנוול את המת. ומ"ש מסוטה נח לאדם שיפיל עצמו וכו' הרמב"ם השמיט דבר זה וע"כ דס"ל דלאו דינא היא רק דבר אגדה ומוסר וכבר כתבתי בספרי דהרמב"ם לשיטתו בפ"ה מיסודי התורה ה"ד דכ"מ שנאמר יעבור ואל יהרג אסור להחמיר ומש"ה ס"ל דבהלבנת פנים רק נח לו לאדם וקמ"ל דהכא מדת חסידות היא ומותר להחמיר ומ"מ לא הביאה משום דאינו דין. ובנדון דידן מפורש בספר חסידים תנ"א מובא בבאר היטב יו"ד שנ"ב כשיש דבר בעיר מחפשים על אות המתים וכו' וכל דבר שהוא משום פק"נ יכול לעשות למת:

אלא שהנו"ב תנינא יו"ד ר"י חולק דדוקא ביש ספק סכנות נפשות לפנינו כחולה או נפילת גל אז כל האיסורים נדחו. אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהי' צריך לזה ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום אי' תורה או אפי' אי' דרבנן שאם אתה קורא לחששא וספק נפשות א"כ יהיו כל מלאכת הרפואות שחיקה ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהי' צריך לזה ולחלק בין חששא לזמן קרוב לחששא לזמן רחוק קשה לחלק וחלילה להתיר ואפי' רופאי האומות אין עושים נסיון בחכמת הנתוח כי אם בהרוגים ע"פ משפט או במי שהסכים בעצמו בחייו לכך ולכן אין בזה שום צד להתיר עכ"ל:

אבל נראה דבדורו של הנו"ב לא היו הנתוחים בחולים נפרצים והי' מקרה רחוק ולא שכיח שיזדמן חולה כזה. וע"כ אסר הנו"ב. משא"כ עתה שמעשים בכל יום ויום שעושים

נתוחים באברים הפנימים. והם מהתנאים הראשים של הרפואה וחולים כאלה שצריכים נתוחים שכיחי טובא. פשיטא דנתוח המת הוי פק"נ ממש, ואם לא יעשו נתוחים יגרמו למיתות רבות, וראי' מ"ש הנו"ב דאפי' רופאי האומות אינם עושים נסיון בנתוח כ"א בהרוגי מלכות, ולא כן עכשיו שעושים נתוחים תמיד במתי בתי החולים, ומ"ש הנו"ב שאם תאמר שחשש זה הוי ספק סכנה יהיו כל מלאכות שבת מותרות שמא יקרה חולה שיצטרך להם, תמוה הדמיון דהא שאני בכל אלו שאפשר להכין ולעשות מאתמול משא"כ הכא אם נאסור הנתוח א"כ תמיד לא תעשה ולא תודע סבת החולי,, ואף שבנדון זה שיש מתים רבים נכרים לרוב לנסות בהם הנתוח אין הכרח לנוול מת ישראל, מ"מ הרי איתא ביומא פד: אין עושים דברים אלו ע"י עכו"ם וכו' וכמ"ש או"ח שכ"ח סי"ב וט"ז סק"ה, והרב המתיר למעשה השואל בנו"ב ר' ליב פישלס בן הג"ר מאיר בומסלא הי' רב גוברי' מגדולי פראג:

ויש לדון עוד בנדון זה, דהכא יהי' עלבון לכל האומה ולשמצה בקמינו, שיאמרו העמים הנה עם ישראל אינו חושש לתועלת הבריאות וצרכי החיים, והנקל בעיניו פקוח נפשות ישראל ואוה"ע, והוי חלול השם, ועלבון האומה יכול לדחות נוול המת. ואין להביא ראי' להיתר מהא דהתירו משום איבה כמ"ש ע"ז כו. בשכר שרי משום איבה וכן רמ"א יו"ד רצ"א ס"ב דמשום איבה מותר למסור מזוזה לגוי ועי' יד שאול שם דפשטות הירושלמי והש"ס שמסרו ס"ת לתלמי המלך אף דזה בזיון התורה וכמ"ש בסנהדרין קב: שאחאב זכה למלכות מפני שמיאן למסור ס"ת לבן הדד שאמר והדבר הזה לא אוכל לעשות מאי מחמד עיניך ס"ת, דשא"ה דאינו אי' דאו' וכמ"ש תו' ע"ז כו. ד"ה סבר דאין מתירים משום איבה אי' דאו'. ומ"מ י"ל דרק משום איבת יחיד אין מתירים אי' דאו' אבל בנוגע האיבה והעלבון לכלל האומה אולי גם אי' דאו' מתירים. ועי' ח"ס חו"מ קצ"ד על הא דע"ז כו. דאסור לחלל שבת בשביל גוי דכ' דעתה נשתנה הענין מפני דבזה"ז אנו דרים בין האומות ויאמרו כי דמו של נכרי קל בעינינו ועי"ז יותר בעיניהם דמן של שראל ע"כ מותר לחלל שבת, אך גם שם רק כמה איסורי דרבנן התיר אבל לא אי' דאו':

אך מצינו ביומא סח: ובעשור קורא בע"פ משום כבוד צבור ודוחה אי' דברים שבכתב שאסור לאמרם בע"פ כמ"ש גיטין ס: ומשמע דאי' דאו' הוא דנלמד מקרא כתב לך וכו'. וכ"כ ב"י או"ח קמ"ד בשם ת' הרשב"א:

ובע"ז יא. עוקרים על המלכים אע"פ שצער בע"ח דאו' כמ"ש ב"מ לב: ורמב"ם פי"ג מרוצח ה"ט ורמ"א חו"מ רע"ב ס"ט וכ' בנ"י ב"מ שם משום דצער בע"ח הותר לצורך האדם אבל תוס' ע"ז שם ד"ה עוקרים כ' משום דכבוד מלך שהוא כבוד כל ישראל דוחה

איסור צעב"ח וכ"כ תוס' ב"מ לב: ד"ה מדברי ותו' ע"ז יג. ד"ה אמר ועי' הוריות יג. שעיר עכו"ם קודם לשעיר נשיא מ"ט האי צבור והאי יחיד הרי דכבוד צבור עדיף מכבוד מלך. וא"כ אם כבוד מלך דוחה אי' צעב"ח דאו', ודאי דכבוד צבור דוחה אי' נוול המת. והא דברכות יט. מדלגים היינו ע"ג ארונות של מתים משום כבוד מלכים, ומ"מ רק טומאה דרבנן נדחית שם, כ' בארעא דרבנן אות של"ו משום דטומאת כהנים הוי עשה ול"ת ואין כבוד מלכים דוחה אותה. ואין לחלק דרק עברות שבי אדם למקום נדחות מפני כבוד צבור אבל לא נוול המת שהוא בין אדם לחברו, דאדרבה י"ל זה קיל יותר דהא ניתן למחילה, וי"ל משום כבוד ישראל אלו שאלו אותו בחייו הי' מוחל וכמ"ש סנהדרין מז. גבי אחז ישראל גופייהו ניחא להו ומחלי ליקריי':

אבל מצינו בסוטה מ. בתקנת ריב"ז שלא לעלות לדוכן בסנדל מ"ט משום כבוד לבור א"ר אשי לא, התם שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו וכו' ואמרי בן גרושה הוא, הרי דבתחלה ס"ד דהתקנה משום כבוד צבור ודחי דכבוד צבור לא אלים כ"כ לתקן תקנה זו, רק מפני חשש שיהי' גנאי ועלבון לכהן ולמשפחתו תיקן כן כי זה חמור מכב"צ, א"כ אם חשש גנאי זה שאינו דאו' עדיף מכבוד צבור, מכ"ש נוול המת שהוא דאו' לא יוכל כבוד צבור לדחות אותו:

ואמנם לפי מה שכתבתי בספרי ח"א סוגיא כ"ט אות ג' ד"ה אך להקשות איך יחלוק ר' אשי על טעם כבוד צבור דמפורש במתני' יומא הנ"ל, ותרצתי דר' אשי מודה לטעם כב"צ אלא דקאי אפי' בגוונא דלא שייך כב"צ כגון אם לובש שני סנדלים זה על זה ופושט העליון דליכא טיט עליו מכל מקום אסור לעלות בסנדל מחמת פסיקת רצועה. א"כ אין ראי' מכאן דגנאי של יחיד חמור מכבוד צבור, אך עתה הנני רואה שאין תי' זה מספיק, דאף שבטורי אבן מגילה כ"ד: ד"ה מומים כתב דלמסקנא עיקר הטעם בתקנה זו משום כבוד צבור, אבל בהג"ה מיי' פי"ד מתפלה אות ד' מבואר דר' אשי לית לי' כבוד צבור דכ' דלדידי' אם לובש בתי שוקים שרי וע"כ דאינו חושש לטיט וכן הר"ן מגילה שם וב"י או"ח קכ"ח כ' דלמסקנא הטעם רק משום שמא נפסקה רצועה, וא"כ הדרא קו' הנ"ל וכי לית לי' לר' אשי כבוד צבור דאיתא בכמה דוכתי וצ"ע. (ועי' הפסגה קובץ ז' ד"ה דברי חכמים והפלס שנה ב' צד צ"ב מ"ש בהא דסוטה):

והנה אפי' נימא דמסוטה מוכח דגנאי משפחה עדיף מכבוד צבור, מ"מ דוקא התם דמיירי בכבוד הצבור שבאותו בית הכנסת לבד, דתקנת ריב"ז היתה כבר אחר החורבן כדמשמע בר"ה לא: אבל כבוד כל ישראל שבמדינה י"ל שפיר שדוחה נוול המת וכמ"ש מג"א תרפ"ז סק"ג בשם ב"ח לחלק בין סתם ת"ת דרבים לת"ת של כל האומה וכה"ג

כ' מג"א קמ"ד סק"ז דיש חלוק בין כבוד צבור שבמקדש לכבוד צבור שבבהכנ"ס, וכמו שאמרו בברכות מז: מצוה דרבים שאני:

ועי' יבמות עט. גבי הריגת בני רצפה בת אי' שהקשו והא כ' לא יומתו אבות על בנים וכו' ארחב"א א"ר יוחנן מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא ופרש"י שיהיו אומרים אין אומה זו ראויין לדבק בה שהרי פשטו ידיהם בגרים ולא עשו בהם נקמה עכ"ל. והנה נניח את גוף ההריגה שהיא פרשה סתומה ונפלאה כי לא הי' שום היתר ע"פ דין לשפוך דם נקי ואף שאמרו בגמ' שם כל שהארון קולטו למיתה, הא לא בשמים היא ואין זו נבואה ממש כמ"ש בסנהדרין פט: היכא דמוחזק' שאני, ואין לומר מצד משפט המלך, דיש לו כח להרוג רק מורדים בו כמ"ש רמב"ם פ"ג ממלכים ה"ח או עבריינים כמ"ש שם ה"י ולא איש נקי. אבל עכ"פ נלמד מגמ' זו דמשום עלבון ישראל בעיני האומות אף במקום שעושים כדין תורה שאסור לנקום מבנים על חטא אבותם מ"מ כיון שלהשקפת האומות יש בזה חלול השם הותר לעבור על לאו מפורש דלא יומתו וכו' והכא נמי דכוותה כדי שלא יאמרו שבעיני ישראל נקל פק"נ ולא אכפת לנו בתקנת חולים מסוכנים יש סמך גדול מכאן להתיר, וכן שם ותקח רצפה בת אי' את השק וכו' ומקשה והא כתיב לא תלין וכו' ותי' ר' יוחנן בשביל שיתקדש שם שמים בפרהסיא הותר אי' לא תלין וכש"כ שמותר לעבור על איסור נוול המת שמקורו לאו דלא תלין כדי למנוע חלול השם ולעז העמים. אך במדינה אשר השלטון צורר ליהודים ענין כבוד האומה אין לו יסוד והגיון, באשר כי שם אם נצדק או נרשע אחת היא. ואשמים אנחנו תמיד ומשפט א' לצדיק לרשע, מפני טענה זו אין להרגין מטחת המתים ולהתעלל בם:

אבן העזר

סימן סה

על דבר המעוגן ר' שמחה מסטובניץ אשר פנה אלו עם מכתב הרב הג' אב"ד משם שי' להזדקק לו להתירו לישא אשה על אשתו בלומא אשר זה שלש שנים נטרפה דעתה וכפי הגב"ע ע"י הב"ד היא רצה בחוצות ונערים רודפים אחרי' ומשברת כלים, והיתה בסאניטריום בוויען ואח"כ בבית החולים בקראקא חצי שנה, והרופאים הוציאוה ונתנו תעודה לבעלה שאין לה תרופה. והאיש רך וצעיר ולא קיים פו"ר, בעניני כסף הוא מקיים כל החיובים כדת. ולאשר הדין פשוט, אכתוב בקצרה:

א) **הנה** טעם חרם ר' גרשון שלא לישא שתי נשים הוא משום קטטה כמ"ש הג"ה מרדכי כתובות סי' רצ"א מתשו' ר' אביגדור כהן וכ"כ תשו' ר"ן סי' מ"ח, ובמהרי"ק סוף שורש

ק"א בשם תשו' הרשב"א שר"ג גזר לגדור בפני הפריצים וההוללים המעוללים בנשותיהם שלא כראוי ומש"ה בנשתטית ל"ש חר"ג כמ"ש ד"מ אה"ע סי' א' אות י' וכ"כ ב"א סי' קי"ט ושכן הסכימו גדולי פרנקפורט ור' שכנא וכ' בשו"ת הב"ח סי' צ"ג דגם מהרש"ל החולק בתשובתו, אינו אוסר אלא לגרשה בע"כ בעת חלומתה אם היא עתים חלים עתים שוטה אבל מודה דנשתטית יכול לישא אשה אחרת עלי', ועי' רמ"א סי' א' סעיף י' דאפי' לאותה דעה דר"ג גזר אף במקום מצוה מ"מ נשתטית עדיף והטעם משום דר"ג לא החמיר רק אם יכול לגרשה אבל נשתטית אינה בת גרושין או י"ל כמ"ש דברי ריבות רצ"ד ות' רח"ש ל"ג דבנשתטית אין איסור שתי נשים דלא מקרי אשה כלל דהוי אינה ראוי' לו. ואע"ג דבמתני' נדה יג: החרשת והשוטה וכו' פקחות מתקנות אותן וראוי' לאישות מ"מ אינה אשה כמ"ש רמב"ם פ"י מגרושין הכ"ג שאין כח בבן דעת לדור עם השוטים:

ב) **ופשיטא** דאשה זו שבשגעון מתנהגת שוברת כלים וסובבת תמיד בחוצות הוי נשתטית אף שאין בה סימני שוטה שבחגיגה ג: כמ"ש רמב"ם פ"ט מעדות ה"ט השוטה פסול לעדות ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד וכו', והברייתא שבחגיגה לא מיירי במשוגע דזה פשיטא וא"צ לשאול עליו איזה שוטה אלא חידשה דאפי' אם מתנהג כבר דעת בכל ענינים אלא שבדבר פרטי זה נטרפה דעתו ג"כ הוי שוטה ועי' בספרי חלק א' ריש סימן כ"ג, וגם הכא בנדון זה א"צ סי' שוטה שבחגיגה אלא כל שא"א לבעל לדור עמה כדרך העולם וא"י לנהוג עניני הבית מותר לישא אחרת כמ"ש הפוסקים, עי' בית שלמה אה"ע צ"ה ופתחי תשובה א' סקט"ז שה"ה בכל עניני שטות ותלוי בראות עיני ב"ד וספרי ח"ב סי' פ' אות י"ד וט"ו:

ג) **ואין** לחוש להתיר לו, שמא תתרפא משגעונה ועי' גיטין ע: שוטה לא סמי' בידן וכי ס"ד שיבטל זה מפו"ר משום ספק זה וכ"כ צמח צדק לובאוויץ סי' א' ב' דא"צ בירור ע"ז שמחלתה אין לה רפואה לעולם עיי"ש, והא מוכח כן מדהצריכו להשליש לה גט לכשתשתפה, הרי דהתירו לו לישא אף דאפשר לה להתרפא, וגם הלא הכא יש תעודת רופאי בית החולים שבקראקא שאין לה רפואה ועי' בתשו' הגאון בעל הרי בשמים שבס' באר משה דף קיא אות א. דבכה"ג כשהיא בבית המשוגעים א"צ היתר ממאה רבנים דהא דהצריכו בנשתטית מ"ר הוא מפני החשש שבעלילה כל דהוא שיראה הבעל מאשתו איזה דבר שטות יאמר שהיא שוטה וישא אחרת ולכן הצריכו להציע הענין לפני מאה רבנים למען יבחנו אם היא בכלל שוטה אבל כשהיא יושבת בבית המשוגעים והרופאים מחליטים שהיא משוגעת אמרי' דעל כיו"ב לא החרים ר"ג מעיקרא, אלא שהמנהג להחמיר להצריך מאה רבנים:

ואמנם יש לפקפק על נאמנות הרופאים, דאף דערכאות של עכו"ם נאמנים כמ"ש גיטין י: כל השטרות העולים בערכאות של כותים כשרים והא דאיתא שם כח:
שמע מקומנטריסין איש פלוני מת אל ישיאו את אשתו, היינו כדמשני בגמ' דבמילתא דשייכי בה עבדי לאחזוקי שיקרייהו כדי להטיל אימה כמ"ש רמב"ם פי"ג מגירושין הי"ג וחלקת מחוקק סי' י"ז סקכ"ח מפסקי מהרי"א, (וראיתי בתשו' חיים של שלום ח"ב סי' י"ט בשם בית אפרים דחזקה ערכאות לא מרעי נפשייהו לא מהני רק לענין ממון דוקא אבל לא באיסורים ומביא ראי' מקומנטריסין דאף דערכאות הם ומ"מ לא מהימנו שלא במסל"ת והשואל דוחה ראייתו וכתב דערכאות שנתמנו על כך נאמנים וקומנטריסין שאני שהם ממונים רק להרוג ולאבד ולא על עניני עדות, ונפלאתי דבקומטריסין שאני דכוונתם להטיל אימה, ומ"ש דערכאות אין נאמנים לאיסור, עי' יו"ד קס"ה בהג"ה לענין אי' ריבית דרבנן היכא שעשו מטבע חדשה וא"י אם הוסיפו או פחתו חומש סמכי' על הערכאות) ומ"מ הכא י"ל דאין לסמוך על תעודת רופאים דלא שייך לא מרעי נפשייהו כי לא הוי עבידא לגלויי שיכולים להתנצל שאח"כ נשתנה מצב המחלה ע"י איזה סבה. ובכלל הרפואה תלוי' בשקול הדעת. ומעשים בכל יום שטובי הרופאים מחולקים בדעותיהם, ועי' שבות יעקב ח"א סי' ס"ה וס"ו וח"ב סי' ע"ו די"ל רופא טועה ואומר בדדמי, ואפי' שני עכו"ם מסכימים ומכוונים לדבר אחד חוששים ששניהם אומרים בדדמי וכמ"ש ביבמות קטו. מאה נשי כע"א דמיין וכמ"ש בב"ש אה"ע י"ז ס"ק קנ"ג:
אך נראה דכמו דבמקום פקוח נפש רופא גוי נאמן משום דא"צ לנאמנות ברורה ואפי' ספק סכ"נ דוחה את האיסור וכמ"ש או"ח תרי"ח ס"א ורמ"א או"ח שכ"ח סעיף י' ה"ה הכא כיון דספק חרם ר"ג לקולא כמ"ש ב"ש סי' א' סקכ"א יכולים לסמוך על תעודת רופא גוי, וגם כיון דהכא רגלים לדבר שהרופא אומר אמת כיון שזה ימים רבים שהוציאוה מבית החולים והיא עודנה בטירופה, מפורש ביו"ד קפ"ז ס"ח דאם תראה האשה שפסק דם וסתה ע"י הרפואות וניכר שהועילו יש לסמוך על רופא גוי והיינו מטעם שיש רגלים לדבר:
ד) **ולענין** חיוב מזונות, בימי הגמרא לרמב"ם פ"י מגרושין הכ"ג בנשתטית פטור אלא שמאכילה משלה אבל קיי"ל באה"ע סי' ע' ס"ד כרמ"ה ורשב"א דחייב וחלקת מחוקק קי"ט סק"ט כתב דגם לרמב"ם רק בזמן הגמ' שמגרש בע"כ ומצדו מוכן לגרש אלא שחכמים אסרו לגרש שוטה א"כ פטור מכל חיובי ממון אבל לדידן שאין מגרשים בע"כ גם בנשתטית חייב בכל החיובים דנסתפחה שדהו, ומ"מ ודאי דא"צ להשליש דמי המזונות דלא מצינו דהעדיפו כחה של נשתטית יותר מכל הנשים שהבעל חייב

במזונותיהם והטעם י"ל דמזונות אין להם קצבה ואין ידוע כמה להשליש, וכמו בזמן הגמ' דאסור לישא אשה על אשתו רק אם יכול למיקם בספוקייהו כמ"ש יבמות סה. ומ"מ א"צ להשליש וכמ"ש ריב"ש סי' צ"א:

ונראה דאפי' אם אינו בטוח על המזונות מ"מ מותר לישא אחרת בנשתטית ועדיף מהא דיבמות הנ"ל, דשאני התם דעכ"פ יש לו אשה, אבל הכא דאין לו עתה אשה כלל, דנשתטית לא מקרי אשה כמ"ש לעיל, אף דחייב במזונות הנשתטית מ"מ לא מצינו דמי שיש עליו בעלי חובות אסור לישא אשה שמא ע"י פרנסת אשתו לא יוכל לשלם את החוב:

ה) **והנה** בנשתטית רמ"א סי' א' סעיף י' מתיר ואינו מזכיר דצריך מאה רבנים, ועי' בס' אבי עזר בסוף משניות תפארת ישראל נשים סי' א' דתמה למה צריך מאה רבנים, וב"ח ס"ס א' כתב באמת דמדינא א"צ ק"ר אלא כדי שלא יהי' קל בעיני הדורות לישא אשה על אשתו החמירו וכ"כ צמח צדק לובאוויץ סי' א' כי מדינא א"צ. ועי' תשו' מים חיים סי' ל"ח דבכלבו לא נזכר רק אנשים והכוונה חשובים כמ"ש רש"י דברים א' י"ג בשם הספרי ותיקים כסופים וכ"כ חוס אה"ע חלק א' סי' ד' דבמהר"ם ר"ב וכלבו כתבו רק אנשים אלא שב"ח מצריך רבנים ועי' בית שלמה אה"ע צ"ה שאין נכון מה שנוהגים שמקבלים חתימות בע"ב לומדי חומש, ועל הרב לברור איזה אנשים ראוים לכך וכמ"ש נו"ב תנינא אה"ע ס"ס ק"ב דכל רב בעירו יורה הדרך מי ראוי להצטרף:

ו) **ואודות** שצריך מאה רבנים משלש ארצות כ' ח"ס אה"ע ח"ב סי' ד' דאף אם הם תחת ממשלה אחת מהני, ואינני יודע מה ספק בדבר הא מתני' כתובות קי. שלש ארצות יהודה ועבר הירדן וגליל אף שהיו תחת מלך יהודה אחד ואח"כ תחת ממשלת רומי. ובכלבו הלא כתב שלש ארצות. ועי' שם ארי' סי' צ"ב דקורלנד רוסיא ובעסראביא מהני ובודאי אם יחתמו מפולין גאליציא וואלין הוי ג' ארצות:

ובענין זה אביא מה שתמה עלי ידידי המנוח הרה"ג ר' שאלתיאל ז"ל דומ"צ מסטאשוב מה שכתבתי בספרי חלק ב' סי' ע"ח דף ק"ו דבחר"ג אף אם נאמר דכיון שנתקבל אצלנו הוי כנדר שיש בו עשה ול"ת מ"מ ע"פ שכ' תו' יבמות ה. ד"ה ואכתי דעשה דוחה לאו ועשה שאינו שוה בכל ה"נ הוי חר"ג אינו שוה בכל כיון שלא נתפשט בכל המדינות ולכן עשה דפו"ר דוחה אותו. והקשה כיון דהוי כנדר ונדר הא הוי שוה בכל כיון דכל אדם יכול לנדור וה"נ אף שלא נתפשט מ"מ במקום שנוהג חר"ג הוי כנדר והוי שוה בכל, והצדק אתו. אבל כוונתי היתה לפי מ"ש רש"י יבמות ה. ד"ה ת"ל ראשו דנזיר הוי אינו

שוה בכל וכן דעת מהרש"ל שם והלא למעלה באותו סי' דף ק"ד ד"ה ובודאי פרשתי כן דברי גמרא מ"ק יד:

רגל עשה דרבים דהוי שוה בכל נגד אבלות דאינה שוה בכל והבאתי דברי רש"י ומהרש"ל ביבמות ואורח מישור נזיר. ועי' כיוצא בזה אבני נזר או"ח סי' שצ"ב אות א' דיו"ט שני הוי אינו שוה בכל דאין מוזהרים עליו רק בני חו"ל ולא בני ארץ ישראל ואח"כ דוחה זה:

סימן סו

בנדון האיש אשר אשתו התקוטטה עמו וסירבה לבא לב"ד ותברח לאמעריקא וגנבה ממנו אלף רו"כ, והוא מתעגן ואין לו מי שישמשנו, ושלח לה בעלה גט לאמעריקא וגם התרה בה ע"פ ב"ד כי אם ממאנת להתגרש תשוב אליו בהוצאותיו. והיא מסרבת להתראות ב"ד:

הנה באה"ע סי' ע"ז ס"ב בהג"ה שתי דעות ברמ"א במורדת על בעלה, דעת מרדכי בשם ראב"ן דלא משהינן לה י"ב חודש בזמן הזה כיון שיש חר"ג ומתירים לו לישא אחרת וי"ח שאין להתיר לו. ומ"מ אפי' לדעה שני דוקא היכא דאיכא תקנה לגרש בע"כ אז אין מתירים לישא אחרת אבל היכא דאי אפשר לגרשה בע"כ מתירים לו מיד דכ' דכ' ב"ש וחמ"ח דרק לישא אחרת אין מתירים אבל לגרשה בע"כ מותר לכ"ע דאי אפשר לעגן את האיש י"ב חודש ואין כחה יפה מכחו עיי"ש וא"כ פשיטא דה"ט דמחמירים בנשואי אחרת בלי שיהוי יב"ח היינו משום דליכא עגון כיון דשרי לגרש בע"כ אבל היכא דא"א לו בגירושי בע"כ דיש עגון שפיר מותר לישא אחרת וא"כ בנ"ד דלא אפשר לגרשה בע"כ דברחה לחו"ל למקום רחוק, הכל מודים דמתירים לו לישא אחרת:

ועי' בנחלת יעקב בתשובות בסוף הס' סי' ה' שכ' דאין ראוי להחמיר בכה"ג שמסרבת לקבל גט וכוונת היש חולקים הוא דוקא כשהיא מרוצה לקבל גט או שבידו לגרשה בע"כ ותו דכל עיקר טעם מהרי"ק שהוא י"ח שהביא רמ"א הנ"ל משום גזרה שכ"א יאמר שאשתו מרדה בו ונתיר לו לישא וא"כ היכא שממאנת לקבל גט גם מהרי"ק מודה דמתירים לו דאוושא מלתא ע"י התראות ב"ד ותו ליכא חששא עיי"ש. ופשיטא מלתא לפמ"ש ב"ש שם סק"כ דאם הדבר יצא לפני הב"ד או טובי העיר לא חיישי' שכ"א יאמר שמרדה בו ואף בנשואה מתירים, וכיון דעתה מתירים רק ע"י מאה רבנים ל"ש גזרת מהרי"ק אטו אינה מורדת ומותר לישא גם תוך יב"ח:

ועוד י"ל ע"פ מ"ש תשו' לחם רב סי' נ"ה דהיכא דהוי מלתא דלא שכיחא אין חוששים לגזרת מהרי"ק אטו אינה מורדת, א"כ הכא, שתברח אשה מבעלה למדינת הים ותגנוב רכוש גדול הוי מלתא דלא שכיחא ומודה מהרי"ק דמתירים לו לישא אפי' תוך י"ב חודש:
ובדבר ההכרזה של מורדת כמ"ש כתובות סג: ודאי דכל תכלית ההכרזה היא רק אם הבעל רוצה למנוע ממנה כתובתה וכמפורש בגמ' שם הוי יודעת שאפי' כתובתך מאה מנה הפסדת אבל אם רוצה ליתן לה הכתובה אלא שמבקש היתר לענין אישות לא נאמרה הכרזה כלל וכ"כ עבודת הגרשוני סי' ל"ו מובא בפתחי תשובה סי' א' סקכ"א.
ועי' ב"ש סי' ע"ז סוף סס"ק ל"ג בדיני מורדת מביא ההתראות רק לענין הכתובה וכ"כ אבן השוהם סי' א"ב אם רוצה ליתן כתובה לענין היתר הבעל א"צ הכרזות וכ"כ בס' ברכת יוסף סי' ח' והכא אין לדון על כתובתה כתובת אלמנה כי תפסה משלו אלף רו"כ וע"ז יש עדים כשרים:
עוד יש היתר בנ"ד מפני שהיא מסרבת לציית דין תורה עם בעלה וכמ"ש חתם סופר ח"ב סי' קס"ז שהתיר במסרבת יכול בעלה לישא אחרת וכ"כ בס' יהושע סי' צ"ח דמסרבת לעמוד לדין הרי היא עוברת על דת וכ"כ בת' דברי חיים ח"א אה"ע סי' נ"א דלא גזר בה ר"ג ואף דלפי המבואר בחלקת מחוקק וב"ש סי' קט"ו הוי עוברת על דת רק במה שנוגע להבעל כגון מאכילתו שאינו מעושר. מ"מ גם הכא אם מסרבת לציית דין נגד הבעל נוגע לאישות דעי"ז הוא מעוגן והרהורי עברה קשים והוי עוברת על דת. (וגם י"ל דדוקא להפסידה כתובתה בעי' שתכשיל את בעלה אבל אם בעלה נותן לה כתובה ורק שמבקש לישא אחרת י"ל דגם אם היא עוברת עברה לעצמה יכול לגרשה בע"כ או לישא אשה עלי') וכ"כ בס' שו"ת אבני צדק אה"ע סי' מ' והביא שכן הקיל בעל חות דעת משום דמסרבת לציית דת היא רעה בדעותי' ומצוה לגרשה (ופשיטא לדעתו בנ"ד שגנבה רכושו וברחה לחו"ל דהוי רעה בדעותי' וגרועה ממסרבת), ואף שהוא כ' זה רק לענין שיכול לגרשה בע"כ ולא שיכול לישא אחרת, אבל הא לדעת נו"ב קמא אה"ע א' וס"ס פ"ד ותנינא סי' ק"ג וק"ד גירושין בע"כ חמיר יותר מלקיחת שתי נשים א"כ למאן דמתיר לגרש בע"כ במסרבת, מכ"ש דמתיר לישא אחרת דקיל טפי:
ואמנם מבואר בת' לחם רב סי' נ"ה להתיר במורדת בלי מאה רבנים וכ"כ בת' בס"ס נחלת יעקב הנ"ל ובת' תועפת ראם אה"ע סי' ב' ובת' צ"צ לובאוויץ סי' ו' אות ז' בשם מהר"ם פדוואה דא"צ מאה רבנים אלא בנשתטית שהיא בכלל התקנה משא"כ במורדת וכיו"ב שלא היתה בכלל התקנה וכ"כ בס' דבר אלי' סי' נח. אך הח"ס הנ"ל ועוד גדולים מצריכים מאה רבנים דוקא, ומצוה להמנות בהתירא דהאי גברא:

סימן סז

לכבוד ידידי הגאון הגדול ר' משה נחום ירושלימסקי האבד"ק קיעלץ.

אשר ביקש כ"ג ממני לחוות דעתי על אודות ר' אלימלך ברי"ש מעירו להתירו מעגונו ושלח אלי את קונטרסו היקר אשר אזן וחקר בחריפות ובקיאות גמיר וסבר. ואף כי הנני אץ לעשות רצונו והנני סומך על חזקת חבר, בכ"ז לחשיבות דברי מר לא אפטרם בלי הענקה ועם גבר אתבר, אעיר עליהם זעיר שם לא לזרות ולא להבר, בטלטלה גבר, לדעת לעות את יעף דבר. אך כמציץ מן החרכים משקיף ומצליף וכן נגוזו ועבר:

והנה מר ניהו רבה שלשה עמודים חצב את ההיתר. א) מצד מום נכפה. ב) מאוסה עליו. ג) מסרבת לבא לדין תורה:

ונדון על הראשון, שכפי הגב"ע יש לה חולי נכפה ותכף אחר נשואיו ראה זאת, וגלגל עמה ברפואות שתי שנים, והי' עמה בחו"ל אצל רופאים מפורסמים ואין כל תרופה:

והנה ידוע כי המקור הוא בתשו' הרא"ש כלל מ"ב סי' א' מובא אה"ע ס"ס קי"ז מי שנודע לו ששאתו נכפית כופים אותה לקבל גט וכ' ברמ"א שאין בזה חר"ג, ודברי הרא"ש צריכים פירוש כי זה לשונו אלו נולד מום זה באיש אין אומרים יכפוה להיות אצלו אלא כופין אותו להוציא ויתן כתובה ואם נולד באשה יכפוהו לפרנסה השתא באיש שאינו מוציא אלא לרצונו כופים אותו להוציא אשה שמתגרשת בע"כ לא כ"ש אלא שר' גרשון עשה גדר וכו' כי ראה הדור פרוץ ותקן להשוות כח האשה לכח האיש כמו שהאיש אינו מוציא אלא לרצונו כך האשה אינה מתגרשת אלא לרצונה אבל לא יתכן כלל לומר במקום שהאיש כופין אותו להוציא לא יגרשנה בעל כרחה ואף אם תמצא לומר שהשווה מדותיו ששום אדם לא יגרש בע"כ מ"מ במה שהאיש כופין אותו להוציא אף האשה כופין אותה לקבל גט ואם תמאן לקבל ימנע ממנה שאר כסות ועונה וכו' עכ"ל. והנה דבריו סותרים זא"ז כי אחר שדן אולי ר"ג השווה מדותיו והיינו שגם בנכפה א"י לגרשה בע"כ איך שוב סיים מ"מ במה שכופין את האיש אף את האשה כופין, הא ע"ז דנים ועל מדוכה זו עמדו בחלקת מחוקק סק"כ וב"ש סקכ"ב ונו"ב תנינא אה"ע סי' ק"ד, והנו"ב פי' דברי רא"ש היטב שבתחלה הי' דעתו שבנכפה לא גזר ר"ג כלל ויכול ליתן לה גט בע"כ ואח"כ מסופק אולי ר"ג השוה מדותיו וגם בנכפה א"י לגרש בע"כ אך עכ"פ לא עדיפה האשה מהאיש שכמו שאם הוא נכפה כופין אותו לגרש דהיינו שיאמר רוצה אני כן יכול בעלה לכופה בכל טצדקי דאפשר עד שתקבל הגט ברצון. ולפירוש הנו"ב ולחלקת מחוקק הרא"ש מסופק אי יש בנכפה חר"ג והב"ש פוסק דאין בנכפית חר"ג:

ונראה, חדא דהא תלמידי הרא"ש שם, הריב"ם כתב כאשר כ' מורי הרא"ש כן נ' לי וכו' במום גדול כזה ח"ו שהגאון ר"ג ז"ל תקן תקנתו ויתן לה גט בע"כ וכ"כ ר' מרדכי שורת הדין כאשר כ' מורי הרא"ש וכו' וכי סבור אתה שר"ג ז"ל עשה תקנתו על עוברת על הדת וחמירא סכנתא מאיסורא וטוב לה שתתפייס במה דאיפייסא שאם יזרוק לה גט מי יבא אחר הדבר אשר כבר עשהו. ומפורש שהם ידעו שמסקנת רא"ש דיכול לגרשה בע"כ והרא"ש הביא הסכמתם בספרו, מבואר דאמתת דעתו כן היא כמ"ש בראשונה ולא כמו שדחה בדרך ואם תמצא לומר, וגם הלא כל מה שנסתפק הרא"ש אי ר"ג השוה מדותיו קאי רק על גט בע"כ אבל לא על היתר שתי נשים דהא איסור זה לא פשט במדינתו כמבואר בת' רא"ש כלל מ"ג סי' ז' על הפחותים שנושאים אשה במקומכם ונותנים עיניהם באשה אחרת והולכים למקום אחר ונושאים אשה ראוי לעשות גדר וסייג כי אמרו ביומא יח: ומלאה הארץ זמה זה הנושא אשה במקום זה והולך למקום אחר ונושא אחרת וכו' לכן טוב שיסכימו הקהל לעשות תקנה לדבר על מי שישא אשה אחרת על אשתו, במקום אחר, וא"כ בנ"ד לענין שתי נשים אין לנו חומרא מכח פי' נו"ב ב בתשו' רא"ש:

והעיקר דאין לנו ספק כלל אי ר"ג השוה מדותיו כיון דמפורש בסוף ת' מהר"ם ב"ב ובכלבו דתחלת התקנה היתה להתיר ע"י מאה רבנים כשיראו צורך בדבר לפי הענין הרי דלא השוה מדותיו לאסור תמיד וצוה להתיר בתנאים ידועים, וע"כ צ"ל דהרא"ש מסופק רק בגט בע"כ דאינו תלוי במאה רבנים וכמ"ש ח"ס אה"ע ח"א סי' ג' דלא מצינו ק"ר בגט בע"כ, אבל לפי הסכמת כל הפוסקים המתירים גם גט בע"כ ע"י מאה רבנים ומפורש כן בהגה"מ יבמות סי' ק"ז א"כ אין ספק לומר דר"ג השוה מדותיו וא"כ הדבר ברור שאין בנכפית חר"ג:

והנה לא פורש בהגב"ע באיזה עתים יש לה חולי נכפה, ופשיטא דאפי' לעתים רחוקות הוי מום וכמ"ש מתני' בכורות מד: נכפה אפי' אחת לימים רבים כמ"ש רמב"ם וע"ז אמרו בכתובות עב: מומים הפוסלים בכהנים פוסלים בנשים:

אך יש לדון כיון שכ' בהגב"ע שהיתה נכפית עוד לפני הנשואים ובכתובות עז. ונכפה כמומין שבסתר וה"מ דקביע לי' זמן אבל לא קביע לי' כמומין שבגלוי דמי וא"י לטעון טענת מומים כמ"ש במתני' עה:, וגם הא הכא ודאי שהמום הי' בגלוי כמ"ש בגב"ע שמחצית אנשי עיר דזאלאשיץ ידעו ממומה וא"כ מסתמא ידע הבעל שהיא נכפה ומחל ומה מתרעם עתה, ושם במתני' עז. מחלוקת ר"מ וחכמים אם התנה עמה שיש לו מומים אי יכולה לומר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל ועכשיו איני יכולה וחכמים

ס"ל דמקבלת היא על כורחה וקיי"ל כחכמים וא"כ הכא נמי א"י לומר שעכשיו א"י לקבל, ואף דהתם במתני' מיירי בתנאי מפורש משא"כ הכא דלא הודיעה אותו ממומה ולא התנתה עמו לקבל. אבל הא דעת רמב"ם ורמ"ה בטור סי' קנ"ד דאפי' בסתם אם ידעה ממומו אינה יכולה לומר סבורה הייתי ומקבלת בע"כ וכן פסק רמ"א שם סעיף א', ופשיטא דאין לחלק ולומר דדוקא באשה ס"ל לחכמים דמקבלת על כרחה משום דאיתתא בכל דהו ניחא לה משא"כ הכא באיש לא אמרי' כן, דנראה דכיון דמצד תנאי אתי' עלה, ולרמב"ם ורמ"ה אם ידעה הוי כתנאי, לטעם זה אין נפ"מ בינה ובינו:

ושוב ראיתי בהג"ה אשרי שם דפשיטא לי' להפוך דאפי' ר' מאיר לא אמר די"ל סבורה הייתי וכו' אלא באשה אבל לא באיש דבכל דוכתי אמרי' ראה ונתפייס וגם נסתפחה שדהו אבל נסתפחה שדה שלה לא אמרי' וא"כ הכא אליבא דכ"ע סבר וקיבל, ולכאורה ראי' להג"ה אשרי מתוס' עה. ד"ה וחכמים שכתבו דר' מאיר מודה במומים שבגלוי דא"י לטעון משום שנתפייס:

וקשה הא יכול לטעון סבור הייתי לקבל ועכשיו איני יכול אע"כ דאפי' לר"מ מ"מ האיש אינו יכול לטעון טענה זו. אך באמת ז"א דהא רק באלו שכופין להוציא מוכה שחין ובעל פוליפוס וכו' ס"ל לר"מ כן אבל בשאר מומים ואפי' במומים גדולים מודה דסברה וקבלה לר' יהודה דתני נולדו וכ"ש היו ול"א סבורה הייתי (וכ"כ באס"ז שם וקרבן נתנאל אות ל"א) וא"כ אין ראי' ממתני' דהיו בה מומים, דסתמא לא מיירי במומים היותר גדולים כמוכה שחין וכו' שכופין אותו להוציא אך א"כ קשה מה מביא הג"ה אשרי ראי' מדאמרי' בכל דוכתי ראה ונתפייס הא ג"כ מיירי בסתם מומים ולא באלו שכופים להוציא:

ולבד זה לא זכיתי להבין דברי הגה"א טעמא מאי ולמה יגרע איש מאשה לענין זה שא"י לומר שעתה א"י לקבל, ואולי ס"ל להגה"א דלר"מ מהני ס' זו דסבורה הייתי לקבל וכו' רק לענין שכופים אותו להוציא אבל מ"מ כתובה אין לה, משום דדוקא לענין אישות אין לכופה כיון דאנוסה היא ואינה יכולה לסבול ומה לה למיעבד אם הוא מאוס עלי' אבל כתובה אינה יכולה להוציא משום דס"ס לא נתחייב בכתובה רק על מנת כן שתדור עמו במומו ומה לו באונסה הא אונס רחמנא חייבי' לא אמרי', ומש"ה באיש א"י לומר סבור הייתי וכו' דאם הוא ידע במומים שלה ונתרצה ליתן כתובה אף שטוען עתה שא"י לסבול מ"מ מה לה באונס שלו, ס"ס על דעת כן נתקדשה וניסת לו וצריך ליתן לה כתובתי. אלא לפי מה שכתבו כל הראשונים דהני דכופים להוציא חייב גם בכתובה וא"כ ודאי דגם לר"מ בתנאי יש לה כתובה וע"כ דר"מ ס"ל דתנאי במומים אלו כמאן דליתי' והוי כמו שלא ידעה כלל ממומו, א"כ גם באיש נימא כן דפטור מכתובתה אם יש בה מומים וצ"ע:

והנה לכאורה י"ל אף דהכא נכפה הוי מום שבגלוי מ"מ לא אמרי' ידע ומחל וכמ"ש רמ"א ס"ס קי"ז בשם מהרי"ק לחלק בין נכפה לשאר מומים וזה ימים רבים ראיתי במהרי"ק דמיירי שהאשה טענה שהבעל ידע ומחל וע"ז מחלק דבכל מומים טענתה טענה אבל בנכפה אפי' ידע קודם הנשואים ומחל יכול לגרשה בע"כ ואין בה חר"ג וכן כ' בית שמואל כאן ס"ק כ"א וסי' קנ"ד סק"ט דאפי' ידע יכול לגרש בע"כ:

ולפי שהמהרי"ק אינו עתה בידי, וא"י מקור החלוק, י"ל שטעמו כמ"ש ב"ב כג. אין חזקה לנזקין גדולים כקוטרא וביהכ"ס ושם כ"ה:

וכו. בניידא אפדני' ורקתא וכחו"מ קנ"ה סל"ו, ועי' ירושלמי ב"ב פ"ב ה"ג דמדמי דין זה למחלוקת ר"מ וחכמים אתייא דרשב"ג כר"מ ועל כולם אמר ר"מ יכולה לומר סבורה הייתי שאני יכולה לקבל וכו' וכ"כ אס"ז כתובות עז. סד"ה מתני' בשם ריטב"א. ולכן בכל מומים אמרי' ידע ומחל כמו שיש חזקה לנזקין קטנים. אבל נכפה דמי לקוטרא וכו' דאין חזקה, והכא נמי לא אמרי' סבר וקיבל, אך לפ"ז קשה לשי' רמ"ה בטואה"ע קנ"ד דאפי' סתמא אם ידעה אמרי' סברה וקבלה במומים גדולים הא קיי"ל דאין חזקה במומים גדולים והירושלמי הא מדמי להו הדדי, וע"כ נראה דרמ"ה ס"ל דוקא התם בנזקין שלא עשה שום מעשה רק ראה ושתק אז לא מחל משא"כ הכא שעשתה מעשה וניסת לו אחרי שידעה ממומיו מוכח ממעשה הנשואים שנתרצית בפי' ודמי לתנאי, וא"כ רמ"א דפוסק כרמ"ה אי אפשר לומר דמ"ש ס"ס קי"ז כמהרי"ק הוא משום דאין חזקה לנזקין, דהרי שם בהני דכופין להוציא דהוי מומים היותר גדולים ומ"מ אמרי' סברה וקבלה:

וע"כ נראה עיקר דהא דנכפה עדיף מכל מומים ול"א סבר וקיבל, הוא כמ"ש מתני' כתובות עז. במוכה שחין דמודו חכמים דכופין אותו לגרש ול"א סברה וקבלה משום דממקתו והוי סכנה וה"ה בנכפה דהוי סכנה כמ"ש ת' רא"ש כלל מ"ב דל"א סבר וקבל דאין אדם רשאי לחבול בעצמו ומש"ה אפי' לחכמים דר"מ מ הדין כן ואפי' תנאי מפורש לא מהני כמ"ש ב"ש קנ"ד סק"ט ועי' ספרי חלק ב' ס"ס ל"ב:

אך לפ"ז לפי מה שכ' חתם סופר אה"ע ח"א סי' קט"ז דרופאי זמננו מחליטים שנכפה אינו חולי המתדבק ואינו מזיק לבעלה א"כ לא עדיף משאר מומים דידע ומחל, ויש לצדד ולומר ע"פ מ"ש ב"ש קנ"ד סק"ב דכיון דהרבה פוסקים דלא כרמ"ה אינה מורדת אם ממאנת לדור עמו אף שידעה ממומים שלו ויכולה לומר קים לי כהני פוסקים והכא נמי לחר"ג יכול לומר קים לי וסבר הייתי שאוכל לקבל ועתה איני יכול לסבול וספק חר"ג לקולא כמ"ש ב"ש סי' א' ס"ק כ"א בספק פלוגתא. וגם י"ל אף דמום שבגלוי הוא מ"מ יש לומר דנאמן שלא ידע וקרוב להאמין דבחור מחובשי בית המדרש שהוא ברשות

אביו בקיעלץ לא שמע דימת עירה דזיאלאשיץ, וא"כ הוי ס"ס ספק שמא לא שמע וספק דאין הלכה כרמ"ה:

ב) **הטעם** השני שכ' כ"ג שהוא טוען שמאוסה עליו מחמת מומה וכמ"ש רמב"ם פי"ד מאישות ה"ח דכופין אותו להוציא בטוענת מאיס עלי עיי"ש וכמו בטוען הוא מאיסה עלי דלא יפה כח האשה מכח האיש וכמ"ש בתי' הרא"ש הנ"ל:

כן הדבר וכמ"ש ר"ן כתובות סג: דבטוענת מאוס עלי איננה מורדת משום דאנוסה היא ה"ה הכא בדידי' אם טוען מאוס עלי הוא אנוס ואין עליו חר"ג שלא גזר רק על המזידים אך צריך רגלים לדבר ואומדנא שהיא מאוסה עליו דאל"כ כל אחד יאמר שמאוסה עליו וע"ז היתה גזרת ר"ג אבל הכא שיש לה מום נכפה ורגלים לדבר שמאוסה עליו ודאי שנאמן. ומ"ש כ"ג מרמב"ם כן כ' במהר"ם מר"ב סי' תתר"א וכן באור זרוע הגדול חלק א' שו"ת תשנ"ד מובא תשו' ר' ישעי' כרמב"ם, ואף שהרא"ש בתשו' כלל מ"ג סי' ח' מובא בית יוסף סי' ע"ז חולק על הרמב"ם וכתב מי יכניס ראשו בין הרים גדולים, היינו דוקא לכוף את הבעל לגרשה כמו שכ' דהוי גט מעושה שלא כדין אבל לענין חר"ג דלשי' כמה פוסקים הוי רק דרבנן פשוט שאין חולק וכ"כ בס' בני אהובה פי"ד מאישות הט"ז דלענין חר"ג סומכים על הרמב"ם, ואף דכנה"ג אה"ע סי' א' הגב"י אות ל"ג כתב דהמורד על אשתו וטוען מאוסה עלי יש עליו חר"ג לישא אחרת, מ"מ ודאי רק אם בלי ראי' וטעם טוען כן אבל אם נותן טעם לדבריו ואומדנא דמוכח שכן הדרך להיות שתמאס עליו נאמן וכיו"ב כ' להתיר בצ"צ לובאוויץ אה"ע סי' קל"ב וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' צ"ג וכן באוריין תליתאי סי' קי"ג וע"כ חבר אני להמתירים אותו מעגונו, ומצוה בל לענות את דינו:

סימן סח

יום ג' טו"ב סיון תרע"ח מאסקווא. לכבוד ידידי הרב הגאון מ' שמואל ראבינוביץ אבדא"ק מאסקווא.

אשר בדק לן מר אודות ר' יעקב מיכל העלער מפה שאשתו טויבא בת משה עזבה אותו זה ימים רבים ונסעה לחו"ל בלי רשותו. וע"פ הפצרתה שלח לה גט בחודש שבט תרע"ה להרב בטשעלסי (מאסאטשוסמס, באמעריקא) ומאז זה יותר משלש שנים לא נודע אם קבלה את הגט, ור' אברהם זוסמאנוביץ מעיד, כי בר"ח סיון שנה זו שאל את אם האשה לשלום בתה והגידה לו כי היתה לאיש אחר וטוב לה עמו. וכ"ג חפץ לדעת חות דעתי אם יוכל האיש לישא אשה. לדעתי אין עליו חר"ג ומצוה להתיר אותו, ע"פ הטעמים האלה:

א) **מפני** שהאשה הפצירה בבעלה לשלוח לה גט והשתדלה אצל הרב שם אודות הגט והרב כתב לפה ונקב בשם את השליח השני, מסתמא קבלה את הגט, דחזקה שלא שנתה דעתה הראשונה ולא שויא נפשה הדרנא, וכלל גדול דאין חוששים לשנוי דעת וכל העושה על דעת הראשונה עושה כמ"ש במנחות טז. נתן את הקומץ במחשבה ולבונה בשתיקה ד"ה פגול וזבחים ב: ובכ"מ וכמבואר בספרי חלק ראשון סוגיא י"ט באריכות:

ויש להוסיף עוד מגיטין לב: דקיי"ל כר' נחמן אם ביטל הבעל את הגט דחוזר ומגרש בו. והיינו אף שכ' תוס' ד"ה התם ורמב"ם פי"ו מגרושין הכ"א דיכול לבטל גם את גוף הגט, ומ"מ אמרי' כיון די"ל כוונתו במ"ש גט זה לא יועיל רק על ביטול השליחות, מפרשים כן כיון דלא חיישי' לשנוי דעת מחזיקים אותו שעדיין עומד בדעתו הראשונה שרצה לגרש ולא חזר בו לגמרי אלא שדוחה לשעה את השליחות עד זמן שיעלה רצון מלפניו, כמ"ש בספרי חלק ב' סי' צ"ה אות ד':

אך יש לדון. דדוקא בדבר שאינו חוב לאדם אז שפיר אמרי' כיון שהחליט כן אינו חוזר ועומד בדעת ראשונה, אבל הכא בגט שחוב הוא לה י"ל אע"פ שפעם א' נתרצית מ"מ אח"כ חזרה בה, וכן מפורש בירושלמי פ"ו ה"א התיב ר' שמי הגע עצמך שהיתה צווחת להתגרש שמא חזרה בה, הרי דחיישי' לשנוי דעתה:

ונראה דמירושלמי אין ראי', דהתם קאי לענין זכין לאדם שלא בפניו דלא אמרי' רק בדבר שהוא זכות גמור אבל בדבר שהוא מצד עצמו חוב לכל העולם אף שהיא גלתה דעתה שניחא לה בגט לא נפיק מתורת חוב ולא יוכל לזכות לה הגט, דס"ס שמא ממאנת שיזכו לה שלא תוכל עוד לחזור בה, אבל בנ"ד י"ל שפיר דלא חזרה בה וקבלה את הגט כהחלטה ראשונה. אלא שאף שאין מירושלמי סתירה לכאן. מ"מ אין מכל המקומות שבש"ס דל"ח לאמלוכי ראי' די"ל הכא שאני דחוב הוא:

אבל נראה דביבמות קיח: במזכה גט לאשתו במקום קטטה הוי איבעיא דלא אפשטא אי הוי זכות. לדעת הר"ן מובא באה"ע סי' ק"מ ס"ה יש מי שאומר דהוי ספק מגורשת, וא"כ הכא דהוי קטטה ביניהם דהא ברחה מבעלה לאמעריקא ותובעת גיטה, שפיר י"ל דלא חזרה בה והוי זכות לה ואף דרק ספק הוא אבל הא הכא בחר"ג ספק להקל, וגם י"ל עוד דכל הספק בגמ' בקטטה דחוב הוא, הוא כמ"ש שם דניחא דגופא עדיף לה וכן עיי"ש וכולן מזנות ותולות בבעליהן, וכאן שהיא בארץ מרחק נפרדת מבעלה לא שייך כל זה וזה ימים רבים אין לה כל תועלת והנאה ממנו והוי ודאי זכות. (ועי' קצה"ח רנ"ג סק"ב במתנת שכ"מ ל"ח שמא חזר בו):

והנה ראיתי כי בנו"ב קמא אה"ע סי' ב' מחמיר באשה ששלח לה בעלה גט וא"י אם קבלה אותו, ושם הי' מעשה דבתחלה כשרצתה היא, לא רצה הוא לגרשה לחלוטין רק התנה עם השליח לעכב הגט לזמן, וע"כ חשש הנו"ב אולי לשעה חפצה להתגרש וכיון שהבעל דחה את השעה שוב אח"כ גם היא חזרה בה, וזה ל"ש הכא דתכף כששאלה ממנו הגט שלח לה ולא עכב ומש"ה ל"ח שחזרה בה:

אך טעם השני של הנו"ב כיון שצריך הוצאות לסדור הגט שמא לא היתה ידה משגת לשלם הפרס להרב, וזה החשש שייך גם הכא, אבל יפלא מאד למה החמיר כ"כ לענן איש בשביל חשש רחוק כזה, ואחד מאלף שבשביל תשלומי הוצאות סדור הגט יתבטל הגט, וגם עכ"פ ספק הוא ואולי יש לאל ידה לשלם וס' חר"ג לקולא כמ"ש ב"ש סי' א' סקכ"א ונו"ב עצמו תנינא יו"ד קמ"ו:

והעיקר נראה כי הכל הולך אחר החתום ובגמר דבריו הוא נתפס שכל מה שהחמיר הנו"ב הוא מטעם שכתב בסוף התשובה, כי, יש בזה תקלה גדולה ובטול התקנה לגמרי וכל אחד ירחק מאשתו וישלח לה גט ויקח אחרת, הרי דכ' למגדר מלתא, והכא לא שייך זה כיון דהבעל הוא קבוע במקומו ולא בגד בה ורק האשה ניידא ולא חזרה לניחותא, וע"כ נראה דהכא אין שום התנגדות מהנו"ב:

ב) **טעם** שני יש להתיר מפני חזקת כשרות של הרב שנשלח הגט לידו, שאלמלי חזרה האשה ומאנה לקבל הגט הי' מוטל עליו להודיע לפה שלא יבא הבעל למכשול חר"ג וכיון שהרב לא הודיע יש ראי' שקבלה את הגט, ואין לחוש שהגט נאבד, כיון שנשלח באחריות. וגם אין לומר שהרב כתב לפה שהאשה מאנה לקבל הגט ומכתבו נאבד, דלמה לנו לחוש בדרבנן למלתא דלא שכיחא דרוב המכתבים מתקבלים ואז בשנת תרע"ה באו מכתבים מאמעריקא כסדרם. ואף שגם אם האשה קבלה את הגט, המנהג שהרב מודיע לבעל ע"י מכתב והכא כיון שהרב לא כתב, ע"כ שלא נתגרשה, אך ז"א דהודעה זו אינה לעכובא, וי"ל שהרב סמך שהאשה בעצמה תודיע למשפחתה, ונתעצל ולא דקדק. משא"כ אלו לא היתה מקבלת הגט, חזקה שהי' מודיע לאפרושי מאסורא ולהסיר מכשול:

ג) **היתר** שלישי כיון שעזבה את הבעל בלי רשותו ומרדה בו, ובמורדת לא תקן ר"ג שלא ישא אחרת כמ"ש באהע"ז סי' ע"ז ס"ב שתי דעות על תוך יב"ח אבל אחר יב"ח לכ"ע מתירים לי ופשטות הלשון מורה שא"צ מאה רבנים דאל"כ לא הוו שתקי החמ"ח והב"ש להשמיענו זאת וכ"כ מהרי"ק קמ"א פשיטא שלא היתה כוונת הגאונים שלא לישא ב'

נשים אלא בנוהגת מנהג ישראל ולא לזו שהמירה דגדולה מזו כ' ראב"ן דמורדת בבעלה לא משהי' לה אגיטא ק"ו בזו וכ"כ מהרשד"ם אה"ע ק"כ וכמ"ש למעלה סי' נ"ט עיי"ש: ד) **היתר** רביעי כיון שע"א העיד בשם אמה שהיא כבר נשאת, וידוע דב"ש סי' ט"ו סק"כ כתב דע"א אין נאמן שמתה אשתו משום דיש חזקת איסור אבל נו"ב תנינא סי' ח' מתיר וכל האחרונים החזיקו כן ולית דין צריך בושש:

סימן סט

תשובת הרב הגאון ר' שמואל אבד"ק מאסקווא. ג' כ"ד סיון תרע"ח.

מכתב כת"ר קראעי עד תומו ואביא בזה את כל דבריו אחת לאחת למצוא חשבון, אודות הגט מהאיש יעקב מיכל העלער ולא נודע בברור אם הגיע הגט לידה והאריך כ"ת בזה וציין כמה מקומות בש"ס דלא חיישי' לשנויי דעת ומסתם כאשר תבעה להתגרש לא שנתה את דעתה וקבלה את הגט. לפלא מדוע לא הביא מחולין לט. מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש גבי השוחט את הבהמה לזרוק דמה לעכו"ם ועי' בתוס' שם ובזבחים י. ד"ה ר"ל ואין לתמוה דלמא מימלך ולא זריק דהכא ודאי לא מימלך כיון דעבד מעשה ששחט ע"מ לזרוק, חזינן דאף דמעשה השחיטה היא רק הכנה להאיסור שחושב לעשות לזריקת דם לעכו"ם עכ"ז אמרי' דלא ממלך ויעשה כמחשבתו הראשונה. אך י"ל התם שאני כיון שהחל לעשות איזה מעשה אז אמרי' דבודאי יגמור את מעשהו כפי מחשבתו אבל אם אדם אומר לעשות איזה דבר, יוכל היות כי כשיבא לידי מעשה יתחרט על זה, ובזה נדחה ראייתו ממנחות טז. דהתם כיון שעשה מעשה שנתן את הקומץ במחשבת חוץ לזמנו ועבר על לאו דלא יחשב אמרי' דבודאי יגמור את עבודת הלבונה כמחשבתו הראשונה חוד לזמנו, וידעתי מה שיש לחלק בזה דהתם בשוחט את הבהמה לזרוק את דמה לעכו"ם והוי שחיטה הכנה לזריקה, אמרי' כיון שעשה הכנה למעשה אחרת בודאי יגמור המעשה ג"כ אבל הכא אין מעשה הקומץ שנתן במחשבת חוץ לזמנו שום הכנה למעשה הלבונה, עכ"ז סברה ברורה לאמור כיון שנתן הקומץ במחשבת חוץ לזמנו ועבר על לאו דלא יחשב בודאי יגמור עבודת הלבונה ג"כ במחשבה זאת:

ומה שהביא מר ראי' מהא דאמרי' חזקה שליח עושה שליחותו, עי' ר"ן גיטין ס"ד שהביא קו' רמב"ן על תוס' שכ' דהא דאמרי' האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים הוא רק קנסא שלא חש שמא יבא לידי תקלה, ותמה דא"כ איך ס"ד דגמ' דנימא כן אפי' לקולא, ונ' לי ליישב דהכי פריך הגמ', כיון דח' שליח עושה שליחותו מהני אף נגד ח' היתר של האשה וגם רוב נשים אינן קרובות, הכא נמי גבי בעל אומר לגרושין ושליש אומר לגרושין בודאי צריך להיות נאמן בדבריו מטעם חזקה הנ"ל:

אך כל זה הענין דל"ח לשנוי דעת. לא שייך הכא בנ"ד כמ"ש כת"ר בעצמו, כאן שגט שחוב לה י"ל אף שנתרצית פ"א מ"מ אח"כ חזרה בה. והביא דברי ירושלמי גיטין פ"ו ה"א שהיתה צוחת להתגרש אני אומר שמא חזרה, ושוב יישב את דבריו ע"פ יבמות קי"ח המזכה במקום קטטה מהו ולשיטת הר"ן דהאיבעיא לא אפשטא וא"כ נ"ד דהוי קטטה דברחה מבעלה ותבעה להתגרש שפיר י"ל דלא חזרה בה דהוי זכות ואף דהוי ספק מ"מ בחר"ג ספק דרבנן להקל:

והנה דברי הירושלמי והגמ' הנ"ל, הואיל ואתי לידן אימא בה מלתא בעז"ה, דהנה יש להעיר על הירו' שהיא צוחת להתגרש וכו', וקשה הלא זאת שצווחה להתגרש לא הוי קטטה כדברי הגמ' יבמות קטז. ה"ד קטטה בינו לבינה וכו' כולהו נמי אמרי הכי, הרי חזינן דזאת שאומר לבעלה גרשיני לא יחשב אפי' קטטה ונאמנת מת בעלי ואין לומר דאם מריבה עם בעלה בחזקה וצווחת בקולי קולות גרשיני הוי קטטה, דא"כ למה משני שם דמיירי שאמרה גרשתני בפני פלוני ופלוני ואמרו להד"ם, לוקמי כגון שהיתה מריבה גדולה ביניהם וצווחה בקולות שיגרשנה, אלא ודאי דאין קטטה רק באומרת גרשתני דחזי' דחפצה להשמט מאתו בשקר, וא"כ גם קטטה שבמזכה גט, היינו שאמרה גרשתני שאינה נאמנת לומר מת בעלי ומ"מ פשט הגמ' דחוב הוא לה, ואם מת חולצת ומתיבמת, הרי אנו רואים עד כמה הי' לחז"ל גירושין חוב לאשה, ואיך נאמר שאחר שאמרה פעם א' שחפצה בגט לא תחזור בה:

ובזה קשה לי על הנ"י שם דאמר דכן הלכה דאפי' בקטטה לא הוי זכות והכי מוכח מגמרא דבני מערבא הגע עצמך שהיתה צווחת להתגרש אני אומר שמא חזרה בה עיי"ש, וק' מה ראי' מירושלמי הא שם מיירי רק שצווחה להתגרש ואמרה גרשיני שזה לא יחשב קטטה ונאמנת לומר מת בעלי לכן אמרי' שמא חזרה בה אבל הכא בקטטה שאמרה גרשתני ואינה נאמנת לומר מת בעלי, באופן זה אולי הגרושין זכות לה:

ועי' ר"ן גיטין ר"פ התקבל, שפי' מ"ש במתני' לפיכך אם אמר הבעל אי אפשי שתקבל אלא הולך ותן לה אם רצה לחזור יחזור דמיירי שהיא עשתה שליח לקבלה והבעל מאן בזה שהשליח יקבל מצד שליחותה אלא שהוא זיכה לה את הגט ומ"מ יכול לחזור אע"ג דגלתה דעתה דניחה לה, והביא דברי ירושלמי הנ"ל, וק' אם היא עשתה שליח לקבלה אין הוכחה גדולה מזו שרצונה להתגרש ואלו לא דיבר הבעל מאומה ומסר הגט ליד שלוחה היתה מתגרשת תיכף בקבלת השליח ואינה נאמנת לומר שחזרה בה, ואם אמר הבעל לשליח אין רצוני שתקבל בשליחותה אלא הנני מזכהו לה על ידך יכול לחזור

ואלו גבי המזכה גט במקום קטטה דעת הר"ן דהוי ספק והכא אין זה ספק, למה יגרע מה שעשתה שליח מקטטה, וצריך לישר הדברים ולהולמם יחד:

ונחזור לענין הגט, מ"ש כ"ת דהכא זכות הוא לה כיון שהיא רחוקה ממנו ולא שייך בזה נחותא דגופא. בזה דבריו צודקים, גם מ"ש כ"ת כי מה שהחמיר הנו"ב הוא מחשש בטול תקנת רגמ"ה כי כל אחד יעזוב את אשתו וישלח לה גט ויקח אחרת ובנ"ד לא שייך זה כי הבעל קבוע במקומו, דבריו צודקים. ובאמת הכא היא מורדת ממש כי ברחה ממנו ולפי דבריו בילדי נכרים השפיקה ואין צריך ע"ז מאה רבנים כאשר הביא כ"ת כמה גאונים שפסקו כן, וביחוד שברור שקבלה את הגט מטעמים נכונים שכתב כת"ר, לכן לית דין צריך בשש שמצוה להתירו, ובנ"ד אם נחמיר עליו אז תצא מזה תקלה גדולה כי הפרצה רבה מאד, ואין לענות את דינו. לזאת אבקש את כת"ר כי ייטיב נא לבא אלי למחר ונתיר את האיש מכבלי העגון, והשי"ת יעזור לנו שלא נכשל בדבר הלכה. ואבקש לעיין היטב בכל מה שכתבתי:

דברי ידידו מוקירו ומכבדו כרום. ערכו.

שמואל ראבינאוויץ אב"ד דפה מאסקווא.

סימן ע

תשובתי להרב הגאון אב"ד מאסקווא. א' ער"ח תמוז תרע"ח מאסקווא.

תמול קראתי לשבת עונג וקראתי מכתב מר, והנני משיב לו כבקשתו:

א) **אשר** תמה עלי למה לא הבאתי מחולין לט. גבי השוחט את הבהמה לזרוק דמה לעכו"ם, ייטיב מר לראות בספרי חלק א' סוגיא י"ט אות ד' ד"ה אבל וד"ה והא שפלפלתי בהא דחולין, ועוד בכמה סוגיות בענין זה, ורק במכתבי קצרתי:

ב) **ומה** שהק' כ"ת על דברי הנ"י יבמות קיח: וכן הוא ברשב"א, דפוסק הלכה במזכה גט בקטטה מתיבמת ומביא ראי' מירושלמי פ"ו דגיטין הגע עצמך שהיתה צווחת להתגרש אני אומר שמא חזרה בה, דהא לעיל קטז. אמרי' דאם אומרת לבעלה גרשיני לא הוי קטטה דכולהו נמי אמרי הכי, אלא קטטה הוי אם אמרה גרשתני ואשתכח שקרא, א"כ מה ראי' מירושלמי בצווחה להתגרש, הא זה אינו קטטה ומש"ה אמרי' שמא חזרה בה ואינו זכות לה, אבל הכא בקטטה שאמרה גרשתני, וחפצה לצאת ממנו באיסור, באופן זה י"ל שהגרושין הם זכות לה

נראה דלק"מ חדא דאי נימא דצווחת להתגרש אינו קטטה ויש עוד מדרגה יותר גדולה בשנאתה לבעלה ורצון להתגרש כגון אומרת גרשתני ונמצא שהוא שקר, א"כ ר' שמי שהקשה על מתני' אם רצה לחזור יחזור למה סותם דתמיד כן הוא הא אם צווחה

להתגרש זכות היא לה ותי' די"ל שחזרה בה, מה הועיל בתירוצו, הא הדרא קושי' לדוכתה אם תאמר גרשתני למה יכול לחזור הא אז בודאי היא לא תחזור עוד והגט זכות לה. אע"כ דמ"ש ר' שמי שהיתה צווחת להתגרש, כולל כל טצדקי דאפשר, שהבליטה שנאתה לבעלה בכל אופן שבעולם ואומרת גם גרשתני ולמה יכול הבעל לחזור, ומשני דאפי' אמרה כל מה שאפשר תמיד גט חוב הוא לה שאני אומר שמא חזרה בה:

ועוד נראה דכוונת הרשב"א ונ"י בראי' זו מירושלמי, דהא דקאמר בגמ' קיח: דניחא דגופא עדיף לה קשה דהא חזינן דאמרה שקר במלתא דעבידא לאגלויי וחפצה לאסור עצמה עליו ואיך שייך ניחותא, וע"כ היינו דאע"פ שגמרה דעתה לשנוא אותו מ"מ אמרי' דעתה נשתנתה דעתה וחזרה בה, וכמו שירושלמי אומר שחזרה בה ה"נ באמירת גרשתני י"ל דחזרה בה:

ויותר נראה והאמת יורה דרכו, שהך קטטה דהכא במזכה גט אינה כקטטה דלעיל באומרת מת בעלי שמיירי באומרת גרשתני ונמצא שקר, כי הרשב"א ופנ"י כתבו שהיתה קטטה בינו לבינה ותבעה להתגרש, הרי מפורש שלא אמרה גרשתני, רק גרשיני, אלא פשוט שהכא מיירי שנתקוטטה עמו ורוצה בגירושין, ודוקא לענין נאמנות שמת בעלה פריך בגמ' כולהו הכי אמרי ונפל פיתא בבירא, דהיכי משכחת הדין דאשה נאמנת לומר מת בעלי, שכל הנשים בכעסן מריבות עם בעליהן ותאבדנה את אמונתן, וע"כ דוקא אם אומרת גרשתני בשקר אינה נאמנת, אבל לענין זכוי גט הך קטטה כפשוטו שצווחה להתגרש, ובאה"ע ק"מ ס"ה לא התנה הכא שתאמר גרשתני וע"כ דהכא שאני ומיירי כפשוטו:

ג) **ואשר** הק' כ"ת על הר"ן גיטין רפ"ו שפי' מ"ש במתני' לפיכך אם אמר הבעל אי אפשי שתקבל לה אלא הולך ותן לה אם רצה לחזור יחזור מיירי שהאשה עשתה שליח לקבלה והבעל מאן בכך אלא שזיכה לה את הגט ואמר לשליח הריני מזכהו לה על ידך אם רצה לחזור יחזור ומשמע מהר"ן דאפי' ריח הגט אין בו ואם בעלה כהן מותרת לו. ומ"ש מהמזכה גט במקום קטטה דפסק הר"ן דהוי ספק שמא זכות הוא לה, באמנה שהקושיא חזקה:

ומ"מ נראה דכל גט אשה חוב הוא לה ואף שעשתה שליח לקבלה מכל מקום הגט מצד עצמו הוא חוב ואין הגט הזה יוצא מכלל כל הגיטין, ואף שהיא גלתה דעתה דניחא לה מ"מ בשעה שמזכים לה את הגט אין אנו יודעים אם עדיין עומדת בדעתה הראשונה ואין הזכות מבורר לנו, משא"כ בקטטה משום דסניא לי' עצם הגט הוי זכותה ולא מצד גלוי דעתה וי"ל שפיר דיכול לזכות לה והדין נשאר בספק:

ד) **ומ"ש** כ"ת על ר"נ מתני' גיטין כב: שהקשה היאך האשה כותבת את גיטה והא מחוסרת הקנאת האשה לבעלה בין כתיבה לנתינה ותי' דהקנאה כיון שאינה מעשה בגופו של גט דומיא דקציצה לא מקרי מחוסר דדומיא דכתיבה בעי' כיון דכ' וכתב ונתן, ותמה מר את הקו' הידועה מחולין פד. ושפך וכסה יצא זה שמחוסר שפיכה פדי' וכסוי ושם קלה. גז צאנך יצא זה שמחוסר גזיזה פדי' ונתינה הרי דאפי' דבר שאינו בגוף כפדי' מקרי ג"כ מחוסר:

נראה דוקא בגט אמר ר"ן כן דהקנאה כיון שאינה מעשה בגוף הגט אינה פוסלת את הגט, אבל בכסוי שהתורה אמרה רק ושפך וכסה ואין צריך לעשות יותר מזה, ואם הוא עכשיו פטור מכסוי מפני שהוא הקדש אלא שיכול להתחייב אם יפדה, זה אין לנו, דהתורת לא חייבתו לפדות, וה"ה בראשית הגזל דס"ס אינו חייב לפדות:

ומ"ש הרב במכתבו השני לדחות תירוץ זה מדברי הגמ' חולין פד. דמקשה ולפרקינהו ולכסינהו ותו' שם דכ' דפריך כיון שסופו לפדותו משום הפסד קדשים א"כ לכסינהו ועוד דכל העומד לפדות כפדוי דמי, אבל נראה דודאי אי נימא כן דכל העומד כפדוי, א"כ מה משני דמחוסר פדיי' הא אינו חסר כלל וע"כ דבתחלה הקשה בגמ' כן, אבל תי' הגמ' הוא כמו שבארתי כיון דס"ס לא חייבתו תורה בפדיון אין לנו לחייבו ולא מקרי עומד לכך:

סימן עא

ט"ז אדר תרע"ה. לכבוד הרה"ג שי'.

אודות האסון, כי מחנה קאזאקין ארורים עם שר מאה בראשם באו לעיר קטנה ביום אחד. ויאספו את רוב היהודים ויתנו אותם במשמר וילכו מבית לבית ומחנות לחנות לבוז בז. ובחנות א' היתה אשה ויחפצו לענותה ונתאבקה עמם, ולקול צעקתה נכנסה אמה מן הפרוזדור לעזור לבתה ויהרגו אותה. וכפי דברי האשה לא הפיקו זממם כי כאשר נלחמו עם אמה ברחה לה, והיא אשת כהן והבעל מאמין לדברי'. שני קרובי' כמעט כל הזמן עמדו אצל החלון מבחוץ אך אח"כ איימו הרוצחים עליהם וינוסו. והנה אף כי הרוצחים אספו את היהודים למקום אחד בכ"ז הרבה הסתתרו. גם בבית הכנסת היו עשרה אנשים. גם כמה נשארו בביתם:

במתני' כתובות כז. עיר שכבשוה כרכום כל כהנות שנמצאו בתוכה פסולות. ובגמ' מחלק בין כרכום של אותה מלכות לכרכום של מלכות אחרת, ולפרש"י של אותה מלכות מותרות שאינו רוצה להשחית את בני העיר. אבל דעת תוס' שם ורמב"ם ואה"ע סי' ז' סעיף י' להפוך דשל אותה מלכות אסורות כיון שיש להם פנאי ואינם יראים

חוששים לטומאה, אך הכא אין נפ"מ בפלוגתא וגם לרש"י אסורות אף שהוא כרכום של אותה מלכות כיון שאנו רואים שהם משחיתים ובוזזים ורוצחים נפשות כמחנה אויב, אך אפי' בכרכום אמרי' שם אם יש מחבואה אחת מצלת על כל הכהנות משום דהוי רק ספק ומי יימר דאטמי וכמ"ש רמב"ם בפי"ח מאסורי ביאה הי"ז והכ"ו דהוי רק איסור דרבנן:

אבל נראה דהכא אינו כרכום כלל, כיון דקיי"ל דבעי' שיקיפו את העיר מכל הרוחות כדי שלא תמלט אשה אחת כמ"ש הרמב"ם והוא לפי פירושו בגמ' א"א דלא ערקה חדא מינייהו קאי על האשה ובעי' שיהי' מהדר למתא שישולתא וכלבא וגווזא ואווזא, והכא לא היתה העיר מוקפת שמירה כלל והי' אפשר להמלט דאף שאספו רוב היהודים ויסגרו אותם בבית א' מ"מ הרבה נשארו חפשים בביתם וכמה נשים היו יכולות להסתתר בבתי שכנים ערלים ואף שכמה ראשונים פסקו דלא בעי' שתהא העיר מוקפת דשמא יש להם אימת הגייסות ואינן בורחות וכמ"ש ה"ה, והחלקת מחוקק ס"ק י"ד מספקא לי' דין זה, וקרבן נתנאל אות פ"ז מחמיר אפי' יכולה לברוח מ"מ הא רמב"ם והש"ע וב"ש ס"ק י"ז מתירים ומי יהין להוציא אשה מבעלה כנגדם:

אך עובדא זו ודאי דחמור מכרכום דבכרכום ספק הוא על כל אשה אם נכנס המחנה בביתה, אבל הכא הא ידוע על פי שני קרובי' שהיו הרוצחים בחנותה והיתה ברשותם וגם שנמצאה אמה הרוגה שם, א"כ הרי היא כשבוי' שהא היתה נשבית בידם. ומ"מ נראה דנאמנת לומר שלא נטמאה במגו שלא היתה כלל בחנותה כיון דאין זה נודע רק ע"פ קרובים שהשקיפו בעד החלון וראו אותה, והוי מגו במקום עדים פסולים. וברמב"ם פי"ח מהא"ב הכ"א כתב דנאמנת לומר נשביתי וטהורה אני במגו אע"פ שיש ע"א שנשבית וכמ"ש ה"ה דאין מחזיקים אותה בשבוי' ע"פ ע"א ונ' דה"ה שני קרובים לא עדיפי מע"א, וב"י סי' ז' כ' דטעם הרמב"ם כיון דבמתני' תני ואם יש עדים שנשבית בעי תרי וא"כ מוכח ממתני' כן דבעי' ב' עדים כשרים. ובב"ח שם הקשה על ב"י די"ל דלע"א נמי קרי לי' עדים כמ"ש במתני' דכרכום ואם יש להן עדים אפי' עבד ושפחה, וי"ל שם שאני דמפורש במתני' כן דאפי' עבד סגי אבל בכ"מ דתני עדים מסתמא הכוונה לעדים כשרים. אך ק' מעדיות פ"ח מ"ב בתנוקת שהורהנה באשקלון ורחקוה בני משפחתה ועדים מעידים אותה שלא נסתרה וכ' ראב"ד דמיירי בפסולי עדות אף דתני סתם עדים, וי"ל כיון שכבר ידענו ממתני' דכרכום דגם שפחה נאמנת להקל בשבוי' לכן הכא אף דתני עדים סתם כיון שלהקל הוא מיירי אף בפסולים. ועוי"ל דהתם לא תני עדים רק עדיה ר"ל קרובי' כמ"ש תפארת ישראל שם. ובתומים בכללי מגו אות י"ח מביא ראי'

מכאן דמגו במקום עדים פסולים לא מהני דאי היו שם עדים כשרים שהורהנה איך שייך אם אתם מאמינים שהורהנה וכו' ואם אין עדים כשרים הא אין פסולי עדות נאמנים לפוסלה דאין ערעור פחות משנים וע"כ צ"ל שהתנוקת עצמה הודית שהורהנה וע"כ שאמרה שטהורה היא וא"כ הא יש לה מגו דלא הורהנה ומה צורך לעדים שלא נסתרה וע"כ דלא מהני מגו אפי' במקום עדים פסולים, ויש להשיב כי הלא בלא"ה ק' על בני משפחתה למה רחקוה ולא האמינו לעדים הלא משנה מפורשת בכרכום דאפי' עבד ושפחה נאמנים וביותר ק' לפי' רמב"ם שם דמיירי בעדים כשרים מה טעם אינם נאמנים וע"כ דהם החמירו נגד הדין וכיון דעדים לא מהני מכ"ש דטענת מגו אינה טענה לדעתם. ותשובת החכמים ממ"נ אם אתם מאמינים לעדים שהורהנה האמינו שלא נסתרה היא תשובה יותר נמרצת מנדחותם בכת מגו במקום עדים פסולים שאין הדבר מפורש בשום מקום ואין השכל מחייב כן:

ועי' ב"ש סי' ז' סקי"ד דהא דנקט עדים אין הפי' בכל מקום שוה ובמתני' כתובות כב. אף דתני ואם יש עדים שהיתה א"א מ"מ א"צ עדים דוקא וגם ע"י קול אסורה ובסיפא שם ואם יש עדים שנשבית צריך דוקא עדים אבל ע"י קול שנשבית מותרת, ובזה מיושב קו' תומים קמ"ט סק"י ונה"מ שם על הש"ך שכ' שכאשר יצא הקול שהוא של אביהם ליכא מגו דלא הי' שלך מעולם דא"י להעיז נגד הקול דמשנה מפורשת בכתובות טז. ואם יש עדים שהי' של אביו אינו נאמן ולדבריו הי' לו למינקט יותר רבותא דאפי' ליכא עדים רק שיש קול שהיא של אביהם אינו נאמן. ול"ק דהלא הכא אף דנקט ואם יש עדים שהיתה א"א מ"מ גם קול הוא בכלל. וה"ה התם במודה ר' יהושע אף דתני יש עדים ה"ה קול אינו נאמן:

וידוע דתשו' ראנ"ש כלל ס"ו סי' ח' כתב דלא אמרי' מגו במקום עדים פסולים דניחא לי' למימר טענה זו שאין העדים יכולים להכחישו ומדמי לה לב"ב לב: גבי רבא בר שרשום דל"מ מגו במקום קול. אבל בש"ך כללי מגו סי' ה' מביא בשם כמה פוסקים להפוך ובנה"מ כללי מגו סק"ח מחלק דבעובדא דראנ"ש הוא נגד שטר ג"כ אבל נגד קרובים שמעידים בע"פ אמרי' מגו. ובאמת כן נראה מרמב"ם פי"ח מהא"ב הכ"א הנ"ל דדוקא אם יש עדים כשרים שנשבית ל"מ מגו. וא"כ הכא שפיר י"ל דנאמנת לומר לא נטמאתי במגו שלא היתה אז בביתה אף שהיא נגד שני קרובי':

ולסניף רחוק לצרף מ"ש מהרשד"ם סי' רל"ה ויש"ש ב"ק פ"ה סי' ל"ה וחולין פ"ח ה"ס ד' ומג"א ר"א סק"ד ושבו"י, ח"א צ"ג וח"ג סי' ק"כ ושאילת יעב"ץ ח"א קנ"ה:

וע"כ לדעתי יכול בעלה להיות עמה ואין להרוס את הקן. וה' ירחם על עמו ממלכת כהנים, ודם עבדיו יקום מחזירי יער בפני יונים, ושבו בנים לגבולם בארצם יהיו חונים:

סימן עב

כ"ד אדר תרפ"ב טאראנטאה.

להרבני המופלג מ"י יעקב שולמאן שי' שוחט בטימשינס אנטאריא.

אודות אשר שאל על דבר אשה צרפתית שיהודי דר עמה בנמוסי המדינה בעברה. ועתה באו לפניו ורצונה להתגייר ולשבת עמו יחדו בנשואין כדת תורה, אם להכניסה בברית כדי להצילו מן העברה:

מקור הדין משנה יבמות כד: הנטען על השפחה ונשתחררה או על הנכרית ונתגיירה ה"ז לא יכנוס ואם כנס אין מוציאין מידו ומקשה בגמ' הא גיורת מיהא הויא ורמינהו אחד איש שנתגייר לשם אשה וכו' כו' אי הכי אפי' לכתחלה נמי ותי' משום דר' אסי הסר ממך עקשות פה. והיינו משום לעז וחשד, ומה הלעז, יש בזה מחלוקת הראשונים דעת רש"י משום דאסור להביא עצמו לידי חשד שאם ישא אותה יאמרו שאמת הי' הקול שהי' לו עסק עם השפחה והכותית. ולכאורה ק' לפרש"י למה בשבת כג. דמקשה ומנא תימרא דחיישי' לחשד ומביא ברייתא דפאה, למה לא הביא ממשנה זו דמבואר דחיישי' ללעז וחשד, אך ל"ק ע"פ מ"ש חכם צבי סי' צ"א דהי' ידוע דחיישי' לחשד שהוא אמת ורק נסתפקו אי חיישי' לחשד הטועים בדין וע"ז מביא מפאה שאף שבאמת א"צ להניח בסוף שדהו דוקא מ"מ חיישי' לחשד, ולכן לא הביא מכאן דחשד זה הוא אמת:

אבל דעת רמב"ן ורשב"א בחי' יבמות וב"י אה"ע ס"ס י"א בשם תשו' הרשב"א דטעם האיסור דאם נטען מקודם עלי' יהי' לזות שפתים שלא נתגיירה זו לשם שמים אלא בשביל להיות עמו וכמ"ש בגמ' שם אחד איש שנתגייר לשום אשה ואחד אשה שנתגיירה לשום איש וכו' ואף שדיעבד מהני הגירות מ"מ אין זו גירות טובה ונפ"מ בין הטעמים דלטעם רש"י שייך איסור זה רק בנטען שאין הדבר ברור אבל אם ידוע בודאי שבא עלי' אין כאן לעז כיון שבלא"ה גלוי ומפורסם שעבר עברה ויהי' מותר לכנסה כיון שלא יוסיף מאומה על החשד. אבל לטעם רמב"ן ורשב"א גם אם בודאי דר עמה מקודם אסור לישאנה אחר הגירות שיאמרו שנתגיירה בשבילו, ומפורש כדבריהם בתוספתא פ"ד הבא על השפחה ועל הנכרית אע"פ שנשתחררה ונתגיירה לא יכנוס, ותמוה איך יפרש רש"י טעם תוספתא. וכן דעת רמב"ם שבפ"י מגירושין הי"ד שהביא דין התוספתא גוי שבא על בת ישראל אע"פ שנתגייר לא ישאנה הרי שאפי' בא עלי' ולא שייך לעז של רש"י מ"מ אסור וע"כ משום דאין הגירות טובה וכ"כ ה"ה שם שכ"נ בגמ' דאיש שנתגייר לשום

אשה לכתחלה לא ישאנה משום לזות שפתים. ומ"ש רמב"ם בתחלה הנטען, לישנא דמתני' נקט:

ודעת תוס' כטעם רש"י שכ' בד"ה אי הכי דמתחלה הי' ס"ד דגמ' דטעם מתני' שלא יכנוס משום שמא נתגיירה לשום איש וא"כ למסקנא אין הטעם משום זה וכן נ' ממ"ש בד"ה משום דכ' דבנטען על הפנוי' אין להחמיר משום לזות שפתים ומוכח דאותו טעם עצמו הוא שייך בנטען על השפחה שמחזיק את הקול הראשון וכן כ' מרדכי פב סי' י"ד הנטען מפרש בגמ' משום הסר ממך עקשות פה ומתוך טעם זה נראה לומר דה"ה הנטען על הפנוי' וראיתי זה עתה בס' בית נאמן לש"ב הגאון יחי' מזגיטרש סי' א' שהביא ראי' דתוס' לא ס"ל כטעם רמב"ן ורשב"א מהא שכ' ביבמות מב. ד"ה גר מכאן משמע דגר מותר בגיורת ואי נימא דיש לחוש שמא לא נתגיירה לש"ש רק להנשא לזה הכא נמי ניחוש שמא רק אחד נתגייר לש"ש והשני לא נתגייר רק כדי שלא להתפרד היא ממנו או הוא ממנה, וזה אינו כלל דהא מפורש בגמ' דגר מותר בגיורת לכתחלה אלא שצריכים הפרשה קודם נשואים ועי' יו"ד רס"ט ס"ט בהג"ה, וכן הי' פשוט לתוס', וא"כ לדעתו קשה מגמ' זו על רמב"ן. אלא ודאי דדוקא אם נכרי מתגייר בשביל אשה ישראלית יש לחוש בכוונת הגירות שהיא לשם האשה. אבל אם שניהם גוים ודרים ביחד בגיותם לא חיישי' לחשש רחוק כזה:

ואמנם תמה אני על טעם רמב"ן ורשב"א איך יפרנסו בשפחה למה הנטען על השפחה לא יכנוס איפה מצאנו איסור לשחרר שפחה אם כוונתו לישאנה, ואדרבה בפסחים קיג. אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה הרי שמשחרר עבדו לכוונה זו כדי שישא את בתו, ועוד קשה הא משנה סתמא קתני השפחה ונשתחררה, אע"פ שלא היתה שפחתו כלל ואין תלוי בידו או בידה אלא בהאדון ואיזה לזות שפתים שייך עליו, ואמנם י"ל כמ"ש יבמות מז: דמחלוקת ר"ש בן אלעזר ורבנן אי עבד צריך קבלת מצות אבל מסקנת הגמ' שם דעבד דחייב במצות גם לרבנן א"צ לקבל, ומצאתי עתה בשו"ת רעק"א ח"א סי' קכ"א ד"ה והנראה שהק' כן ותירץ דבשפחה דאיכא לאו מדאורייתא, הטעם כרש"י משום לעז שיאמרו שבא עלי' ועבר על לאו, אבל בנכרית דליכא דאו' לא הי' ס"ד לאסור בשביל כך אלא רק מטעם שנתגיירה בשביל כך והתרצן משני דמ"מ איכא לזות שפתים אי כפרש"י אי כרשב"א דהלעז שנתגיירה בשביל כך אבל בשפחה ודאי הטעם משום לעז דביאת איסור עכ"ד. אבל קשה על דבריו מתוספתא דתני הבא על השפחה ולא נטען. ול"ש טעם רש"י משום לעז דביאת איסור ומה טעם שלא יכנוס וצ"ע:

והנה בנ"ד שהם דרים ביחד לדעת רש"י מותר לכנסה אחר הגירות דל"ש לעז. ולטעם רמב"ן ורשב"א אסור, אבל באמת י"ל דטעם רמב"ן ורשב"א שייך רק אם בא עלי' דרך מקרה י"ל שנתגיירה כדי שידור עמה בקביעות אבל אם עתה הם נוהגים אישות בפרהסיא ע"פ נמוסי המדינה כנ"ד ל"ש חשש בנתגיירה בשבילו, וע"פ חלוק זה יש ליישב שי' ר"ת בתוס' כתובות ג: ד"ה ולדרוש שהתיר לבת ישראל שהמירה ובא עלי' גוי לקיימה לו כשנתגייר ול"ש אחד לבעל ואחד לבועל וכמ"ש אה"ע סי' קע"ח סעיף י"ט וקשה ס"ס אסורה להנשא לו כמ"ש בתוספתא הנ"ל דנתגייר בשבילה, וע"כ דבתוס' שבא עלי' במקרה שייך החשש משא"כ בעובדא דר"ת דהמירה והיו ביחד בקביעות שרי דאין לו צורך והכרח לגייר וע"כ שנתגייר לש"ש. וי"ל עוד דכוונת ר"ת דל"ש אי' אחד לבועל שאז היתה אסורה אפי' דיעבד אבל לכתחילה י"ל דאסורה משום כוונת הגירות וכ"כ פני יהושע כתובות שם. ומ"מ החלוק נראה נכון וכ"כ בס' בית נאמן שם. אלא שמ"ש שם בשם הגאון מהרש"ק דבכבר בעל דלא תקיף ליצרו מותר לקבלה הוא נגד התוספתא:

וראיתי בס' בית נאמן שהק' ממנחות מד. מעשה באדם א' שהי' זהיר במצות ציצית וכו' א"ל ר"ח שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים הוציאה כתב מידה ונתנה לו אמר לה לכי זכי במקחך הרי דלא חש משום נטען על הגיורת ותי' שכיון שהי' המעשה מפורסם תו ליכא משום לזות שפתים, אבל לבד מה שהדבר מפוקפק ואין זה מפורסם כלל מ"מ לטעם רמב"ן ורשב"א ק' הא נתגיירה לשום איש ואסור לכנסה. (וביותר ק' לפמ"ש תו' שם ד"ה לבית דבתוספתא גרים ר' מאיר ובערובין יג: בעין יעקב דפוס ראשון לא ר"מ שמו אלא ר' נחמי' שמו כמובא בדקדוקי סופרים שם אות ש' וביבמות כד: ר' נחמי' ס"ל דאיש שנתגייר לשום אשה ואשה לשום איש אינם גרים כלל) אך באמת שם שאני דהי' ידוע שכוונתה הוא לשם שמים וכמ"ש תוס' יבמות כד: סד"ה לא ורש"י מנחות מד. ד"ה הוציאה שספרה לו כל המאורע שלשם שמים היא מתגיירה לפי ששמעה נס גדול של חומר ציצית וכ"כ מהרש"א שם שזה הי' שאלת ר"ח שמא עיניך נתת וכו' ואין מקבלים גרים לשם אישות והשיבה שהוא לשם שמים. ועי' ב"י וש"ך יו"ד רס"ח סקכ"ג דהכל לפי ראות ב"ד, ופלא כי בטור יו"ד רס"ח לא הביא כלל תנאי זה שבודקין את מי שבא להתגייר שמא לשם אשה כמ"ש רמב"ם ובש"ע:

ואפי' אם לא נסמוך על חלוק הנ"ל כיון שכבר דרו ביחד זמן רב כוונתם לש"ש, באו ונסמוך על ת' רמב"ם בפאר הדור סי' קל"ב שכ' בנטען על השפחה שעל הב"ד להשתדל שישחרר אותה וישאנה ואף כי הנטען על השפחה ונשתחררה אינו יכול לישאנה

לכתחלה אכן פסקנו כך מפני תקנת השבים וכו' עיי"ש (ותשו' זו מובאה בס' מלאכת שלמה יבמות פ"ב מ"ח ולא כ' שהיא מהרמב"ם) וכבר הורה זקן ועי' בס' בנין ציון ח"א סי' קמ"ט שהרב השואל ר' יעקב נפתלי לעמאן כתב שבמדינתו נוהגים להקל באותם שנשאו נשים נכריות להתיר להם לקיימם לאחר גירותם כ"כ מהרש"ם ח"ג סי' ש"ס וכך עשינו מעשה במאסקווא זה ארבע שנים שהתרנו להם להנשא אחר הגירות בהסכמת רבנים:

וקודם הנשואין צריכים פרישה ג' חדשים כמ"ש יבמות מב. גר וגיורת צריכים להמתין ג"ח ויו"ד רס"ט סעיף ט' ואה"ע י"ג ס"ה. ואם היא מעוברת אין צריך פרישה כמ"ש מל"מ פי"א מגרושין הכ"א ובברכי יוסף יו"ד רס"ט וטבילת מעוברת עולה לבנה כיבמות עח. ורס"ח ס"ו. וידקדק כ' בתנאי הגירות כמ"ש רס"ח ואם יש להם בנים גם הם צריכים גירות, ויזהירה כ' שתנהוג כשירה ותקבל עלי' עול מצות והצרפתית הזאת תעשה כמעשה הצרפתית הראשונה כמ"ש תוס' קדושין עא. ונספחו על בית יעקב:

סימן עג

לכבוד ידידי הרב הגאון המפורזם מ' שמואל אהרן שי' בעל הפרדס.

תמול בש"ק קבלתי יקרתו, ושאלתו אודות אלמנה מינקת. שגמלתה את ילדה אחר עשרה חדשים, ועתה עברו כ"א חדשים מלידתה, ונשתזכה לאיש, וכרתו ברית האישות ע"פ חוקי המדינה, וגם כפי דברי' כבר נבעלה לו באמרה שאיננה יכולה להתנגד ולעמוד נגדו, אם מותר לסדר קדושין להם להצילם ממכשול:

א **הנה** מהר"י מינץ סי' ה' מובא ברמ"א סי' י"ג סעיף י"א מתיר במופקרת איסור מינקת חברו כדי שיהי' בעלה משמרה ויליף לה מגיטין לח. דשחררו שפחה שנהגו בה מנהג הפקר אף דיש אי' דאו' לעולם בהם תעבודו ומכ"ש דדוחים תקנת חכמים במינקת, וממנו למד השבות יעקב ח"א סי' צ"ה להתיר איסור מינקת בשביל תועלת היתומים כיון דבחו"מ ר"צ סי"ג אפטרופוס יכול לשחרר עבדים לתועלת יתומים אף דמשחרר עבדו עובר בעשה וה"ה דמתירים איסור מינקת חברו. והנה לפמ"ש ר"ן גיטין לא דטעם אי' שחרור משום לא תחנם ואם אינו מכוון לטובת העבד מותר אין ראי' משחרור לאי' זה דהתם אם משחרר להציל ממכשול או לתועלת יתומים אין איסור כלל, אבל כוונת מהר"י מינץ ושבו"י לשי' תוס' שבת ד. ד"ה וכי וגיטין לא. ורשב"א שם דאפי' אינו מכוון לטובת העבד אסור. ולדעתם י"ל בעובדא זו נמי כיון דהוא כבר נתקשר עמה ע"פ חוק המדינה והיא אשתו ואי אפשר לו לישא אחרת ויש כאן בטול פו"ר וחשש עברה ממש, מתירים גזרה דמינקת כדי להצילם מעברה. ושאני בכל מינקת דאפשר לו באחרת:

ומצינו ביו"ד שצ"ב ס"ג מי שלא קיים פו"ר דוחים אבלות תוך שלשים ואף שכ' בטור שהי' הפסד ממון אבל עיי"ש בפרישה אות י"ב דמתיר אפי' בלא הפסד ממון וכן התירו הרבה גדולים כמ"ש שדה חמד ה' אבלות סקנ"ו, ואמנם הט"ז שם סק"ה כ' דאין מתירים לה להנשא בתוך שלשים משום בטול פו"ר שלו וכבר תמהתי עליו מתו' שבת ד. ד"ה וכי דמש"ה במי שחציו עבד וחציו בן חורין כופים את רבו לשחררו אף דעובר בעשה משום דפו"ר מצוה רבה ועי' בספרי חלק ב' יו"ד ס"ס ע"ו:

וכיוצא בו בשבת ד. התירו לרדותה קודם שיבא לאיסור סקילה ושם קנג. מי שהחשיך נותן כיסו לנכרי דאי לא שרית לי' אתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים:

והנה בנו"ב תנינא אה"ע סי' ל"ה ד"ה ואמנם הביא ראי' זו מאבלות ואח"כ הקשה אטו נדמה מלתא למלתא לפי זה נתיר חליצה לכהן וכל השניות למי שלא קיים פו"ר, אבל נראה דל"ק דאיסור שניות חמיר יותר ממינקת כמ"ש ת' ראש כלל נ"ג סי' ה' וז"ל מעוברת חברו איסור זה בשעת נשואין הוא ועתיד לפסוק ואין איסור זה חמור כאיסור שני' שעשאוהו מדבריהם כאיסור ערוה עכ"ל וכ"כ רמב"ם בפ"ב מסוטה ה"ז דאם היתה אשתו שני' אינה שותה דאין האיש מנוקה מעון אבל במינקת חברו שותה שאין כאן עברה וכ"כ תוי"ט פ"ד מ"ג דסוטה. שאין מינקת גזרה רק תקנה עיי"ש:

ואמנם בת' מרן הב"י לאה"ע ריש דיני כתובה בענין מינקת מזנה הביא ראי' להיתר מהא דשבת ד. דהתירו לרדותה ודוחה את הראי' וז"ל שאני התם דרדית הפת אינה ככל שבותים ולא אסרו אלא משום דדמי לעובדא דחול כמ"ש הר"ן, משא"כ איסור מינקת דהוי איסור דרבנן ממש ויש בו משום סכנת הולד י"ל דלא שרי וגם י"ל דהתירו ברדית הפת רק שלא יבא לאיסור סקילה אבל כדי שלא יבא לאיסור קדשה ונדה י"ל דלא התירו. ויש לי לדון בקרקע על דברי מרן מרמב"ם סוטה הנ"ל דמשוי למינקת איסור קל, וגם ממה שהבאתי משחרור ואבלות וכמה דוכתי דהתירו אי' קל כדי שלא יעבור על איסור חמור, וגם הא הרמ"א הביא פסק מהר"י מינץ במזנה וחולק על ב"י וגם מפורש כנגדו בריטב"א מובא בת' רדב"ז סי' שמ"ט שהתיר לא' שקדש מינקת חברו ע"י שיבחנו את הולד אם יכול להתקיים באכילה ושתי' בלי יניקה, ועיקר טעמו הי' משום שהי' חשש שיבאו לידי מכשול וכ' הרדב"ז ע"ז שכבר הורה זקן:

ומ"מ הכא בעובדא זו אין סתירה כלל מדברי ב"י, דהתם שהיתה עודנה מינקת והולד צריך לאמו, שפיר כתב ב"י שאין מתירים משום מצוה כיון דיש חשש סכנה, אבל הכא דכבר גמלתו ואין תועלת להולד במה שתאסר להנשא ואין שום סכנה אלא גזרה שמא פעם אחרת תגמלנו קודם הזמן, י"ל דבמקום מכשול ואפרושי מאסורא לא גזרו וכמ"ש,

נו"ב קמא אה"ע סי' כ' בד"ה ולכן וז"ל ואף אי נימא דגזרה זו משום סכנת הולד מחמירים בספק זה שייך אם לא גמלתו אבל אם כבר גמלתו זמן רב שאיסור הנשואין אינו משום סכנה אלא דגזרי' גמלתו שמא תגמלנו וכו' וא"כ בתנוק שכבר גמלתו אינו סכנה אלא גז' דרבנן וראוי לומר ספק לקולא עכ"ל.

ב **ואף** שכמה גדולים חלקו על השבו"י הנ"ל ולא סמכו להתיר במקום מצוה. ובראשם הנו"ב והג"ר סענדר מרגליות בת' הרא"ם סי' נ', אבל הכא דכבר עברו כ"א חדשים, והפני יהושע בקונטרס אחרון לכתובות אות ק"נ מתיר אחר ט"ו חודש אם יש טעמים אם נשתדכה וכ' שכדי שלא להפריד התיר לסמוך על מר עוקבא ור' חנינא ועולא בכתובות ס: דפוסקים כר' יהודה דמותרת אחר ס"ו חודש, והא דקיי"ל דצריכה להמתין כ"ד חודש היינו אם היא מניקה וחיישי' למעוט דצריכי ליניק כ"ד חודש אבל היכא שבאמת כבר אינה מניקה ואין משום סכנת הולד יש להקל בשעת הדחק וכ"כ שם בשם גדול א' שהורה כן כיון דעיקר אי' משום קנסא וסגי בקנס אחר ט"ו חודש:

ונראה דע"פ רוב סגי לינק בפחות מכ"ד חידש וכשי' ב"ה ור' יהודה שהזמן הוא י"ח חודש, רק הא דרב ושמואל אמרי תרוייהו בכתובות ס: דצריכה להמתין כ"ד חודש, היינו משום דחששו למעוט בפקוח נפש של הולד ואזלי לשיטתם שם טו:

אם רוב גוים גוי אמר שמואל ולפקח עליו את הגל אינו כן דאפי' ברוב גוים מ"מ מפקחין עליו את הגל בשבת, וגם רב ס"ל כן והא דאמר שם אם רוב ישראל ישראל אמר רב ל"ש אלא להחיותו ובעי' דוקא שיהי' רוב ישראל, שם לא מיירי בפקוח נפש רק לפרנסו כאחד מעניי ישראל ולכן בעי' רוב ישראל כמ"ש באס"ז שם בשם רמב"ן וכ"כ שם ד"ה אם רוב בשם הריטב"א דרב מודה לשמואל דאפי' ברוב גוים מפקחין את הגל וכ"כ שם בשם הרא"ה וכ"כ תו' שם ד"ה אם דרק ברוב ישראל קאמר רב דחייב להחיותו ופשיטא דאין חולק דספק פק"נ לחומרא ומ"מ בספק אינו חייב להחיותו וע"כ דהא דלהחיותו לא קאי על פק"נ וכ"כ הפלאה על תו' ד"ה להחזיר דאף דשמואל ס"ל א"ה בממון אחר הרוב מ"מ מודה ברוב ישראל דחייב להחיותו משום מצוה וחי אחיך עמך וע"כ דאינו פק"נ שם. ולכן חששו רב ושמואל דלמא ולד זה הוא מן המעוט שצריך לינק כ"ד חודש, אבל הכא דכבר גמלתו והוא אחר י"ח חדשים והולד בריא ולא הזיקה לו כלום מניעת ההנקה א"כ חזינן דהולד הוא מן הרוב שפיר י"ל דגם לרב ושמואל אין בזה איסור מינקת:

ואף דדברי לא יתכנו לפמ"ש הכו"פ סי' ס"ג סק"א דרב ושמואל פליגי אי הולכים בפק"נ אחר הרוב ושי' רב דהולכים אחר הרוב וא"כ איך ס"ל לרב הכא דבעי' כ"ד חודש הא ע"פ רוב סגי בי"ח חודש. אבל הלא מפורש בראשונים הנ"ל דגם רב ס"ל דאין הולכים בפק"נ

אחר רוב. וצ"ל דכוונת הכו"פ לפי הס"ד של רמב"ן הנ"ל שרצה לפרש דהא דרב אמר להחיותו מיירי לענין פקוח נפש וא"כ רב ושמואל פליגי בהא. וגם הכ"מ פ"ב משבת ה"כ מביא ת' הרמב"ם לחכמי לוניל דמסופק בשיטת רב די"ל דחולק על שמואל בהא:

ואמנם בס' ברכת משה לידי"נ הגאון ר' משה נחים ירושלמסקי זצ"ל מקעלץ סי' מ"ד מביא תשובת הגאון ר' יהושע מקוטנא זצ"ל ומחליט דהא דבעי' כ"ד חודש אינו מקנסא אלא הלכה ברורה, וראי' מגטין עה:

הרי זה גיטך ע"מ שתניקי את בני כמה היא מניקתו שתי שנים ואמרי' שם בגמ' אם הניקתו יום א' בתוך כ"ד חודש סגי אף דלר' יהודה דס"ל זמן הנקה י"ח חודש לא מהני אם תינק אחר י"ח חודש ואינה מגורשת וע"כ דדין גמור הוא ומש"ה סומכים ע"ז גם לקולא באיסור א"א:

אבל אין זה ברור כמ"ש נו"ב קמא אה"ע סי' כ' ד"ה ולכן שאף למ"ד דזמן יניקה כ"ד חודש היינו שכן דרכו ומעלי לי' אבל לא בשביל זה יהי' ההכרח לאסור את אמו כל הזמן הזה שהמניקת לא נאסרה אלא כל זמן שיש סכנה לתינוק לגמלו אבל בזמן שכבר אין סכנה לגמלו אף שהחלב מעלי לי' ולא מיחשב כיונק שקץ מ"מ אין אמו אגודה בשביל זה להנשא ולכן אין ראי' ממתני' גיטין הנ"ל שאף אם יודה ת"ק שאינה אסורה רק י"ח חודש מ"מ סובר זמן היניקה הוא כ"ד חודש. עכ"ל ועפ"י זה הוליד חלוק לדינא לענין חודש העבור ויסודו מרש"י גיטין עה: שרק על י"ח חודש של ר' יהודה מציין על כתובות פ' אע"פ אבל בדברי ת"ק שתי שנים ראה רש"י הפרש דכאן אמר שתי שנים ולא כ"ד חודש כבכתובות משום דאף לענין היניקה חודש העבור שייך לתנוק אבל לענין איסור הנשואי די כ"ד חודש. ואף שדקדוקו של נו"ב מרש"י בענין חודש העבור אינו מוסד וכמדומה שלא זכר אז דברי רש"י נדה ז: ד"ה וחכ"א שכ' עד כ"ד חודש שהוא זמן הנקת התינוק, הרי דגם לענין יניקה תמיד אינו יותר מכ"ד חודש. ואפי' בשנה מעוברת, מ"מ בעיקר הדבר י"ל שהדין עמו דאע"פ שהיו מניקות כ"ד חודש ומש"ה חשיב נתקיים התנאי אם ינק יום א' בתוך כ"ד חודש מ"מ אחר י"ח חודש אין סכנה עוד ולא גזרו עלי' איסור נשואין. (ודברי רש"י אלו בנדה אינני מבין כי בגמ' אמרו הטעם מפני שאברי' מתפרקין ואין תלוי כלל ביניקת הולד):

וא"כ הכא אף שלא קידש אותה בדיני ישראל מ"מ כיון דנשתדך וקרוב לודאי שהם באים לידי עברה, הוי ממש דין הפנ"י שמיקל אחר ט"ו חודש, וכן מתיר בת' מהרש"ם ח"ג סי' קע"ו בנשתדכו כיון שא"י עוד לבטל את השדוך מפני חרם הקדמונים, מכ"ש בעובדא זו אשר ע"פ חוקי הממשלה אינו יכול בכל אופן לישא אחרת:

ג) **עוד** נראה דהא דגמלתו אסורה כ' רש"י כתובות ס: שגמלתו מחמת שרוצה להנשא, ולכן מתיר בת' ר"ח כהן סי' י"ג אם גמלתו מחמת אונס וחולי דלא שייכא הגזרה. ולפ"ז בזמן הזה שכל הנשים גומלות את ילדיהן לשנה אחת, אין שייך לגזור גמלתו אטו שמא תגמלהו לפני הזמן של כ"ד חודש כיון שתמיד הן עושות כן וע"כ דעכשיו ל"ש כלל גזרה זו. רק הטעם דאמרי לא פלוג רבנן. ואיסור זה קיל ואינו כגוף, הגזרה וכמ"ש רש"ם ח"ג סי' קע"ו בשם מג"א תמ"ז סק"ה בשם תה"ד דאין להחמיר בלא פלוג כמו בגוף האיסור. ועיי"ש שמתיר בגמלתו אחר י"ח חודש כיון דאיכא כמה תנאים המקילים בזמן י"ח חדשים:

ד) **ובכלל** איסור מינקת שהחמירו בו מאד רבותינו האחרונים, אינני יודע טעמו של דבר מה ראו על ככה כיון דבזה"ז נשתנו הטבעיים מזמן הגמ' שאז הי' יונק תינוק כ"ד או י"ח חודש, אבל עתה אפי' מעוטא דמעוטא אין יונק יותר משנה ואין כל תועלת להילד באיסור נשואי אמו, ואדרבה ע"פ רוב הגזרה הזאת היא לרועץ ולהיזק לו כי אין יד האם משגת לכלכלו כראוי. ומ"ש גזרה זו ממ"ש תוס' ברכות נג: ד"ה והייתם דעכשיו שאין מלח סדומית מצוי אין מים אחרונים מעכבים וכ"כ תוס' ביצה ו. ד"ה והאידנא דעתה שאין עוד חברי מותר לקבור מת ביו"ט שני כיון דעבר החשש עבר הטעם ומביאים דה"נ אמרי' במים מגולים שכיון שאין נחשים מצוים אנו שותים אף שהוא דבר שבמנין וקיי"ל כן ביו"ד קט"ז ס"א, וכ"כ תוס' שם ל. ד"ה תנן דגזרות אין מטפחין ואין מרקדין ל"ש בזה"ז שאין בקיאים לעשות כלי שיר וקיי"ל הכי באו"ח של"ט ס"ג בהג"ה וכ"כ מג"א קע"ג סק"א דאין צריך עתה נטילה בין בשר לדגים משום דנשתנו הטבעיים:

ואמנם שבתשו' מהרש"ם ח"ג שט"ו מביא בשם הגאון משפיטיווקא שהתיר מינקת אם גמלתו ע"פ מ"ש מג"א סי' ט' סק"ז דגזרה אם בטל הטעם יכולים לבטל ועיי"ש שגם הגרי"ל מסמבור היקל כיון שבזה"ז נשתנה זמן הנקה מבימי הגמ', ועכ"פ בנ"ד הדבר פשוט להתיר להם ועד שתאכלנו באיסור וכו' והזריז משובח:

סימן עד

י"ג אדר ראשון תרצט סטאשוב.

אודות העגונה הדס בת ר' מאטיל אלמנת ר' איטשא מסטובניץ אשר בעלה נטבע בנהר וויסלא בחודש תמוז תרע"ז, והי' גב"ע לפני הרב מ' שאול שווארץ יחי' אבד"ק סטובניץ והגידה אשתו כי בעלה נסע א' קרח עם שותפו נפתלי לטארנוב וביום ו' שב השותף וספר כי ליל ו' היו הוא והמנוח ועוד אנשים יחד אצל הנהר וכאשר רדפו אותם ערלים נחבאו הם והמנוח נעלם ומאז לא ראהו. ונפתלי העיד כי כמה פעמים שמע ממנו שחפץ

לעבור את הנהר ברגל, וביום ג' קרח הגיד לו ערל א' שאם יסחור עמו יראה לו מקום שאינו עמוק ויעבירהו את הנהר ונפתלי מחה בו שלא יסכן בנפשו. וליל ה' הלכו יחד בחבורה של י"ב אנשים ושמעו קול צעקה אצל הגבול וברחו ומאז איננו:

ר' שמואל בן אליקום העיד שראה את הנטבע יום א' חוקת רבע שעה אחר שהוציאוהו מן המים, והכירהו בסימני שערות ראשו שחורות, וזקנו שלא צמח כדרך העולם על סנטרו רק תחת הסנטר בצואורו, וראה שיש לו שבר, אך האנשים אמרו כי נעשה מחמת הטביעה:

בעריל בן יודל העיד, כי תיכף שנשמע הברה שהוציאו נטבע מנהר, רץ שמה והכירהו בגידולו ובזקנו הקטן השחור שהוא איטשא. וגם ראה שחסרו לו אצבעות ברגלו ולא השגיח באיזה רגל:

שלמה בן ישעי' העיד, כי שמע אז שאיטשא כבר שב לביתו ותכף כשהוציאו את הנטבע הלך הוא ואיטשא בן שמואל שמה, והכיר אותו בזקנו השחור שהי' צומח בשנוי תחת הסנטר ופניו היו שחורים ונפוחים ולא הי' אפשר להכיר שום טב"ע, וחסרו לו שתי אצבעות ברגל ימנית:

וכדבריו העיד איטשא בן שמואל כי שמע שאיטשא כבר הוא בביתו, וכשמשו מן המים את הנטבע בא שם והכירהו ע"י זקנו השחור שצמח תחת הסנטר בשנוי, וראה כי חסרו לו ב' אצבעות של רגל ימנית, פניו היו שחורים ונפוחים וא"א היו להכירו בטב"ע, וכן הגידה אשתו כי חסרו לו ב' אצבעות מרגלו הימנית:

הנה לכאורה נראה כיון שהאשה הגידה שחסרו לו שתי אצבעות ברגל ימנית, וגם שני עדים העידו כן. וגם השלישי בעריל העיד כן רק שלא השגיח באיזה רגל, וחסרון שתי אצבעות הוי סימן מובהק כמ"ש ת' רא"ש כלל ק"א סי' ו' דאם הי' חסר אחד מאבריו או יתר בידיו או ברגליו הוי סי' מובהק ומובא בטור אה"ע קי"ח ורמ"א י"ז סעיף כ"ד. אך בתשו' מהר"ם לובלין סי' נ"ו מפרש דמ"ש רא"ש חסר היינו דוקא חסר בתולדה וא"כ בנדון זה שנקטעו לו האצבעות לא הוי סימן. וכ"כ חתם סופר אה"ע ח"א סי' צ"ב נקטעה אצבע ימינו או שמאלו לא הוי סימן ונראה שם דאפי' סימן אמצעי לא הוי, והנה מהר"ם לובלין מחדש זה בלי שום ראי' והוכחה, וכל כי הא הי' לו לרא"ש לפרש ולבאר ולא לסתום דחסר א' מאבריו משמע אפי' נחתך, והלא הרא"ש ביאר שם דארוך וגוץ וחוור וסומק לא הוי סימן והי' לו לחדש יותר מזה דאפי' חסר אבר אם לא נולד כן לא הוי סימן. ומ"ש ח"ס דאם נקטעו אצבעותיו אינו אפי' סימן אמצעי כמעט שהוא נגד החוש, ועי' שם ארי' אה"ע סי' פ"ב שכ' דאם נחתכו אצבעות רגליו הוי סימן מובהק גמור, ובנו"ב

תנינא אה"ע סי' ס"ו בנחתך אצבע ידו פשיטא להשואל דהוי סי' אמצעי וכן נ' דעת נו"ב בסוף התשובה עיי"ש שכ' על סי' האזנים דהוי מובהק ובפרט בצירוף הסימן שביד ימין נחתך ממנו אצבע, ואע"פ דבזמננו שמפני טעם ידוע רבו בין הצעירים קצוצי אצבעות יד או רגל י"ל דאין זה סי' מובהק. מ"מ עי' בית שלמה אה"ע סי' ל"ח במי שהי' חקוק על יד ימינו אותיות לסי' שהוא מחיילים של שנה זאת דהוי סי' מובהק דאף אם יזדמן סימן זה באיזו מאנשי חיל שצוו להם לחקוק כזה על ידיהם מ"מ ודאי דאחד מאלף הם נגד כל אנשים וכ' המ"ב והאחרונים דסי' מובהק הוי אם לא ימצא זה הסי' רק באחד מאלף, א"כ הכא נמי א' מאלף הם, ופשיטא דודאי הוי סי' אמצעי אך הא סי' אמצעי לא מהני:

א) **ונראה** להתיר עפמ"ש מבי"ט ח"א סי' קל"ה מי שיצא ממקום פלוני ללכת לביתו ולא הגיע לשם ובא גוי ואמר שנמצא הרוג באותו דרך מותרת האשה מדאו' כיון דע"פ רוב הי' שב לביתו ואינו אלא חומרא דרבנן וכה"ג כ' בפסקי מהרא"י סי' קל"ט כיון דנפיק קלא דלא פסיק שר' יצחק מת ויש לו קרובים הרבה וזה כמה שנים שנשתקע זכרו ואלו הי' חי הי' נודע ונשמע לנו וכה"ג הוי רוב דשכיח טובא וכו' ונראים הדברים בזמננו אפי' אדם בינוני אם איתא דחי הוא הו"ל קלא טפי מקלא צורבא מרבנן בזמן חכמי התלמוד וכ"כ בת' מהרי"ו סי' ע"ט משום אין ספק מוציא מידי ודאי כיון שידוע שזה ודאי הי' באותו דרך ואחר ספק שמת באותו דרך הו"ל ספק וודאי וכו'. ועצם הסברא כ' בתשו' מהר"י מברונא סי' נ"ג דיש חזקה אי הוי חי הי' בא לביתו כמ"ש רש"י כתובות כב: באומרת ברי לי שאלמלי קיים הי' בא, ולשי' מבי"ט כל הני עובדי דיבמות קטו אתלי נורא בי גננא דר' חייא בר אבין אסר אף שידוע שאותו איש הי' שם בי גננא וכן שם קכא. טבע בכרמי ובדגלת הוי רק איסור דרבנן:

וק' לי ביבמות קטו: יצחק ריש גלותא קאזיל מקורטבא לאספמיא אביי אמר חיישי' לתרי יצחק ומביא ראי' מגט של נהרדעא וכו' ולשיטת מבי"ט אין ראי' דשאני גבי יצחק כיון שידוע בודאי שהוא הלך באותו הדרך ואין אנו יודעים מאיש אחר אין כאן אי' דאו' ומשא"כ בגט שפיר חיישי', וביות ק' דמהרי"ו סי' ע"ט מובא בד"מ י"ז ס"ק כ"ג תומך יסודו על ת' רא"ש כלל נ"א ס"ס ג' גוי שאמר יהודי שנתלווה עמו מת שלא הצריכו לחקור מגוי אם אותו יהודי שנלוה עמו מת אלא כיון שידעי' שיהודי נלוה עמו תלי' בודאי שאותו, יהודי מת, ולמה הוצרך רא"ש גיטין פ"ב ס"ס ג' לחלק בין גט לעובדא דיצחק ריש גלותא דגט כיון דאפשר לכתוב גט אחר מחמרי' ולא מהדרי' גט לבעל לגרש בו משא"כ ביצחק ר"ג אי ניחוש לתרי יצחק צריכה להתענן כל ימי' פסק הרי"ף לקולא

וכן מובא בת' ראי"ש שם הא לשיטתו הי' יכול לחלק דעובדא דיצחק שאני כיון דידוע בודאי שהוא הלך ועל אחר לא ידוע אין ס' מוציא מידי ודאי:

וע"כ להמבי"ט והפוסקים הנ"ל וכן פסק ר' חיים כהן ראפופירט אה"ע סי' כ"ז וסי' ל' הכא נמי כיון שזה האיש יצא מביתו על מנת לחזור זה שנה ושמונה חדשים ולא שב הוי רק איסור דרבנן. ולכן אף אי נימא דאצבעות חתוכים הוי רק סימן אמצעי מ"מ הא דסי' אמצעי לא מהני אף שע"פ רוב הוא הוכחה דהוא זה האיש, היינו משום דשמא הנמצא הוא מרובא דעלמא דכל דפריש מרובא פריש כמ"ש המפרשים, והוי רוב נגד רוב ונשאר ספיקא דאו', אבל הכא כיון דהוי רק אי' דרבנן ס' דרבנן לקולא, ואף דיש חזקת אשת איש. אך תוס' יבמות פח: ד"ה והבא כ' דחזקה דייקא ומינסבא מרעא לה לחזקת א"א, ואף דהנו"ב קמא אה"ע סי' מ"ג כ' בד"ה ואם דל"ש דייקא ומנסבא רק לענין נאמנות העד, אבל היכא דאין ע"א לענין שאר ספיקות בגוף הדבר ל"ש דייקא ומינסבא ונשאר חזקת א"א על מכונה, אבל מפורש באס"ז ב"מ כו: ד"ה למאי נפ"מ בשם ראב"ד דתמיד יש חזקה דייקא ומינסבא:

ובזה מיושב קו' נו"ב תנינא אה"ע סי' ס"ו למה ביו"ד רצ"ז ס"ט פסק בכודנייתא כר' אבא בחולין עט. דמהני סימנים והרי בגמ' אמרו דס"ל סימנים דאו' ואנן מחמירים דסימנים לא מהני, דכל הטעם דסימנים אינם מועלים משום דיש רובא דעלמא כנגד, אבל התם בכלאים דאין רוב דעלמא מתנגד ואין הספק רק על שני מינים שפיר מהני סימן אמצעי:

ופשוט י"ל דרק באיסור דאו' לא מהני סימן אמצעי אבל באי' דרבנן מהני וכמו שכ' בת' ראי"ש כלל ב' סי' ט"ז שהק' על רמב"ם דבכלאים בשני מינים טמאים אינו לוקה מחולין הנ"ל דאמר סימנים דאו' ואי טמאה עם טמאה ליכא איסור דאו' היכא פשיטא לי' דסי' דאו' אפי' הוי דרבנן סמכי' עליהם באי' דרבנן (ועי' תומים סי' ס"ה סקי"ב שלא ראה אז את ת' הרא"ש והביא ראי' משי' רמב"ם זו דאי סי' דרבנן ל"מ גם בדרבנן). וכן הוא ברש"י ב"מ כז: ד"ה סי' דרבנן שכתב וגבי א"א דאי' דאו' לא סמכי' עלי' וכ"כ תשו' פני יהושע ח"א סי' ז' ונו"ב ח"א אה"ע כ"ט ומ"ג ד"ה ואומר אני ואבן עוזר בתשובתו גבי מים שאין להם סוף ופלתי ס"ס ק"א סק"ז וכ"כ תשובת הרי"ם אה"ע א' ד"ה ואפשר דהמיקל לא הפסיד:

והנה בפני יהושע גיטין כז: מקשה על שיטה זו מרב אשי שם דקאמר נקב בעלמא לא משום דמספקא לי' אי סימנים דאו' או דרבנן הא חשש שני יוסף בן שמעון הוא רק דרבנן וא"כ אפי' אי סימנים דרבנן מהני ונ' ליישב דשם ל"ש לומר ס' דרבנן לקולא משום דיש ח' א"א כנגד. והכא לא שייך חזקה דייקא ומינסבא דהספק אי זה הגט הנמצא הוא הגט

הנאבד אין היא יודעת כלל לדייק, ועיי"ש עוד שהק' מבכורות מו: דמשני שאני עדות אשה דאחמירו רבנן אבל מדאו' מהני פדחת לבד ולמה לא מהני סי' בגופו וכליו הא רק החמירו רבנן, וי"ל דלתי' זה מיירי הני סימנים בארוך וגוץ כמ"ש יבמות קכ: והא דקאמר שם דאי סי' דרבנן מיירי בסימנים אמצעים י"ל היינו לתי' שני דבכורות דהכרת פנים לחוד ופ"פ עם החוטם בעי' מן התורה.

ובת' פני יהושע סי' ה' ואבן העוזר בתשובתו הנ"ל וחתם סופר אה"ע ח"א סי' צ"ב מקשים מתוס' יבמות קטו: ד"ה וקאמרי דכ' אי סימנים לאו דאו' מיירי בסי' מובהק הא במים שאין להם סוף הוי רק אי' דרבנן ולמה בעי' סי' מובהק, וי"ל דתוס' ס"ל דהנשים לא ראו הטביעה כלל או מיירי דלא שהו עד שיעור שתצא נפשם וכמו שתי' ח"ס עצמו סי' מ"ח:

ב) **היתר** שני, דהכא העידו ג' עדים שזקנו צמח בשנוי מדרך כל אדם לא על הסנטר רק תחתיו וזה הוי בודאי עכ"פ סי' אמצעי, וא"כ יש שני סימנים, סי' האצבעות הקטועים וסי' זה, ושני סימנים מצטרפים להיות סימן מובהק כמ"ש ב"ש ס"ק ע"ג בשם מ"ב וט"ז שם אות ל' בשם ר"א מזרחי וכ"כ ב"ש קל"ב סק"ז ויש"ש יבמות פט"ז סי' ו' וכ"כ נו"ב קמא סי' ל"ב ד"ה ואפי' והביא כן בשם ת' פני יהושע וכ"כ ת' מהרי"ם י"ז י"ח וכבר הבאתי בספרי חלק ב' סי' פ"ב דכן מפורש בתוס' ב"מ כה. ד"ה שמעת בתי' בתרא דאף דמנין לא הוי סימן מ"מ בצירוף מחרוזות מהני ועיי"ש מ"ש, ומ"ש בביאור הגר"א ס"ק פ"ו שמתני' אף שיש סימנים בגופו ובכליו משמע דצירוף סימנים לא מהני, י"ל שלא הי' רק סימן אחד ולשון רבים קאי אסימנים דעלמא וכמ"ש תוס' ב"מ כד. ד"ה אבל דהא דקאמר מחרוזות היינו מחרוזות דעלמא:

והנה ביבמות קכא. אמרי' וה"מ כי אסקי' חזי' בשעתי' אבל אשתהי מתפח תפח וא"א להכירו והכא אף דראוהו בשעתי' ולא אשתהי, כי מ"ש אשתהי הוא רק אחר שעה להוצאתו מן המים כמ"ש רמב"ם פי"ג מגרושין הכ"ב וכ"כ חלקת מחוקק י"ז סקמ"ט וב"ש סק"פ וכ"כ ח"ס ח"ב סי' קמ"ו כרמב"ם דהיינו שעה ממש, ועיי"ש סי' ק"מ דמצדד די"ל דאינו משתנה רק אחר שתי שעות כהגירסא ברמב"ם, וע"פ דברי העדים מיד כשנשמע קול ההברה שמשו נטבע מן המים רצו שמה וראוהו (והעד שמואל הגיד מפורש שראה אותו רבע שעה אחר ההוצאה), מ"מ מה יתרון בזה שהי' בתוך שעה, כיון שהעדים העידו שהיו פניו נפוחים ושחורים ולא הי' אפשר להכירו בטב"ע וכיון שנתפח אפי' לא אשתהי אין מעידים עליו כמ"ש באר היטב ס"ק פ"ד בשם כנה"ג וכ"כ ס"ק פ"ח ופת"ש ס"ק קי"ז בשם מראות הצובאות מב"ח והרח"ש

אך באמת אף באשתהי דאין מעידין היינו רק ע"י טביעת עין אבל סימנים מהני תמיד דהא אינם משתנים וכמפורש בכורות כח. במומים שבגוף מותר מפני שאין משתנים וכ"כ אס"ז ב"מ כז: ד"ה והכא בשם ראב"ד דדוקא שומא עשו להשתנות אבל שנוי בבשר ובעצמות אינם משתנים לאחר מיתה. והא דאיתא בירושלמי יבמות פט"ז ה"ג שנייא היא שהסימנים דרכם להשתנות, ודאי דמפרש על שומא וכמ"ש אביי ורבא בבבלי קכ. ובכליו משום דחיישי' לשאלה, וכ"כ רמ"א י"ז סעיף כ"ו וכ"כ ב"י שם על עובדא דתשובת הר"ן במימון מאלקי דכיון דלא חזי' בשעתי' ל"מ סימנים, דהיינו משום דאותם סי' שהיו לו בראש ובזרוע לא היו סימנים מובהקים דאל"כ אע"פ שנשתהה הו"ל להתיר וכ"כ מהרי"ט ח"ב אה"ע סי' לה, ומה שאמרו ביבמות קטו דחזינהו לאלתר וקאמרי סימנים וכ' התוס' ד"ה וקאמרו דמיירי בסי' מובהקין ומ"מ בעי' שיהי' לאלתר, הכוונה כמ"ש מרדכי שם סי' ע"ז דאו או קתני או לאלתר או סימנים אבל סימנים מהני גם באשתהי וכמ"ש ב"ש סקפ"ג, וכ"כ תשו' ב"ח סי' פ"א ונו"ב ח"א סי' נ"א ד"ה ומה שפלפל:

וראיתי להגר"א סי' י"ז אות צ"ו שכ' דמדברי הרא"ש ות' ר"ן סי' ל"ג מבואר דלא מהני סימנים באשתהי, והנה מה שכתב מת' הר"ן הבאתי למעלה מ"ש ב"י שפי' שהר"ן מיירי בסימנים שאינם מובהקים, וע"כ גם בת' הרא"ש הכוונה כן, דהלא חסרון אבר מפורש שם דמהני:

וכמו דבאשתהי מהני סימנים מובהקים ה"ה בתפח וכן מוכח במתני' יבמות קכא: בעובדא בעסיא שעלתה בידם רגלו מארכובה ולמעלה תנשא וכ' נ"י שם שאדם אחר שנפל לים והעלו רגל מארכובה ולמעלה אין מעידים אא"כ יש להם בו סי' מובהק והא מיא מרזי מכה ותפח הרי אפי' בתפח מהני סימנים וכ"כ שם ארי' ס"ס נא:

סימן עה

מוצש"ק לא ימנו בני ישראל תרע"ה מאסקווא. כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם ר' שמואל ראבינוביץ האב"ד פה ק"ק.

אודות העגונה שרה מיארוסלאוול אשר בעלה סיני בן יעקב הערמאן יליד שאוול נסע הלום למסחרו ולא שב. ואחרי החפוש מצאה אותו אשתו פה אשתקד י"ג ניסן שוכב מת בחדר המתים בליפארטאווסקי מארג, וכפי דברי הפוליציי נמצא מת ברחוב העיר יום ה' ניסן והביאו אותו שמה, ואשתו ואחיו ובן אחותו הכירוהו תיכף בי"ג ניסן בטביעת עין. גם ראו סימן חתך ורושם בלחיו השמאלית שהי' לו מנתוח אפאראציאן שעשו לו, גם הכירו בטב"ע כל מלבושיו, פעלץ של פייא, קסטיום, מכנסים כתונת תפורה אותיות S. H מנעליו, גם נמצא בכיס הפספורט שלו:

היתר אשה זו פשוט מאד כמו שהגדתי לכ"ת, א) כיון שאשתו וקרוביו הכירו אותו בטב"ע, ואף שמתני' יבמות קכ. אין מעידים אלא עד ג' ימים והכא היתה ההכרה ביום השמיני, אך ידוע שיטת ר"ת בתוס' שם ד"ה אין ובספר הישר דמתני' זו קאי אירישא אין מעידים אלא על פרצוף פנים וכו' שמיירי שאין שם אלא הפרצוף או כשהי' חבול אבל אם הוא שלם לגמרי מהני טב"ע תמיד וכ"כ באור זרוע סי' תרצ"ב שפסקו כן ר"ת ורשב"ם למעשה והתירו אשת אחי רש"י ואפי' אחר כמה שנים מותר וכן דעת תשו' מיי' לאישות סי' ט'. וכ"ד טור ומהרי"ק שורש קכ"א ות' ר"א מזרחי ל"ט, ועי' יש"ש יבמות פט"ז סי' ה' שמק' מדגלת דמבואר דליכא מכה ומ"מ דוקא תוך ג"י והיא קו' מרדכי שם סי' פ"ג ומיישב היטב, ועי' שו"ת בית יוסף סי' ו' דלר"ת אם גופו שלם אע"פ שאין לו פדחת ופרצוף וחוטם מעידים עליו אפי' אחר כמה ימים ולדברי החולקים עליו אם חסר אחד מאלו אין מעידים אחר שלשה ימים אבל אם הוא שלם לגמרי לכ"ע מעידין אפי' אחר כמה ימים ואף שבש"ע סי' י"ז סעיף כ"ח לא פסק כן, אך עי' ח"ס אה"ע ח"א סי' נ"א נ"ג ונ"ו שדברי ר"ת עיקר ומה שחלקו עליו לא ראו את ספר הישר שר"ת הרגיש בכל קושיותיהם ויישבם ואלו ראו לא נחלקו עליו וכ"כ תשו' הרי"ם אה"ע סי' כ"ג שכן עיקר:

והכא יש עוד מעלה שהי' מונח כל הזמן בחדר המקרה במרתף שהאויר מלא קרח ונעשה ביחוד לתכלית זו שהגוף יעמוד בעינו ולא ישתנה לכ"ע מהני טב"ע אחר ג"י כמ"ש ב"ש ס"ק ע"ח בשם ראב"ן שבימי הקור מעידים אפי' אחר כמה ימים כי בודאי נקרש ואינו מניחו לתפוח וכ"כ ט"ז ל"ד בשם מ"ב וכ"כ פמ"א ח"ב סי' ס"ה והחוש מעיד ע"ז אם מונח אדם בזמן הקור כמה חדשים אחר מותו לא ישתנה עיי"ש, ואמנם שתמוה דהא זו דעת ר' יהודה בן בבא במתני' קכ. דלא כל האדם וכל המקום וכל השעות שוין ולא קיי"ל כן. ועי' שם ארי' סי' כ"ה שפלפל בזה:

וגם אפי' להאחרונים שלמעשה החמירו אחר ג"י אפי' בכל גופו שלם, מ"מ הכא שיש לו סי' חתך ורושם בלחיו השמאלית, אף אי נימא דהוא רק סימן אמצעי מהני לכ"ע בצירוף הטב"ע אחר ג"י. דהא דאין מעידים אלא עד ג"י אינו רק איסור דרבנן כמ"ש נ"י במתני' קכ. בשם ריטב"א דספק ג"י לקולא דהוי ספיקא דרבנן ובדרבנן מהני סי' אמצעי כמ"ש אבן העוזר בתשובתו והדברים עתיקים כמו שכתבתי למעלה סי' ס"ז. ונדון זה מפורש בת' עבודת הגרשוני סי' ע"ב אם פרצוף פניו קיים מהני סימן בגופו אפי' אחר ג' ימים וכ"כ נו"ב קמא ס"ס ל"ב ומה שהק' עליהם בת' רעק"א סי' ק"ז ד"ה גם מת' רא"ש שבטור ס"ס קי"ח שכ' ביהודי שנהרג ולסוף ט"ז ימים הכירו ראשו בסימנים לא מהני דתנן אין מעידים אלא עד ג' ימים אף דשי' רא"ש דהא דל"מ אחר ג"י הוא דרבנן ומ"מ ל"מ סי',

י"ל שאני התם דלא הי' רק ראשו לבד ושאר הגוף אכלוהו חיות לא הוי טב"ע ע גמור אבל אם כל הגוף שלם מהני בצרוף סי' אמצעי:

ומה שכ"ת מפקפק על הטב"ע מחשש בדדמי כמ"ש תוס' יבמות קטו: ד"ה וקאמרי דאפי' הכירוהו בטביעת עין לא מהני דחוששים דבדבר מועט יאמרו שהוא בעלה וכן ברמ"א סעיף כ ח (ואמנם בתוס' השני בד"ה וקאמרי מבואר דל"ח ח לבדדמי, דכ' דהכא מיירי שנשחתה קצת צורת פניהם אבל בשלם מהני טב"ע וא"י מה דוחקא לאוקמא שהי' חבול וצריך סימנים, ולמה לא מיירי שלם ומהני טב"ע). אבל זה דוקא אם ראו טביעה או מבה אחרת וכמ"ש רמ"א שם. אבל אם רק שמעו לדעת הרבה פוסקים ל"ח לבדדמי וכמ"ש באר היטב ס"ק צ"ג בשם ר"א ששון ובקונטרס עגונות סי' תי"ד וצמח צדק מ"ה ד"ה וליכא דאע"ג דמסברא י"ל מה לי ראה מה לי ידע מ"מ הרא"ש מתיר בידע וכ"ד טור ותה"ד ורמ"א וכ"כ בית שלמה אה"ע סי' כ"ט אות כ"ג בשם ת' פני יהושע ח"ב סי' ס"ח ומסכים עמו. וכ"כ בת' עטרת חכמים סי' ו'. ואפי' להפוסקים דידע כראה מ"מ היינו בידע ידיעה אמיתית אבל אם לא ידע רק מקול הברה בעלמא ל"ח לבדדמי כמ"ש באה"ט שם בשם רח"ש ופת"ש ס"ק קכ"ו, וגם הא הכא חוץ אשתו הכירו אותו ב' קרובים בטב"ע ובשנים אפי' קרובים ל"ח לבדדמי כמ"ש בקונטרס עגונות סי' י' בשם מהריב"ל ושם רל"א בשם מבי"ט ונו"ב קמא כ"ח ד"ה אמר הכותב במקום עגון וכ"כ בית שלמה אה"ע סי' מ':

וגם כיון דהכא הכירו בטב"ע את מלבושיו ובמלבושים. נראה דל"ש בדדמי דדוקא באדם מת שמשתנה קצת או הרבה י"ל בדדמי אבל בבגדים שאינם משתנים כלל הוי כאיש חי דלא מצינו שלא יועיל טב"ע וחיישי' לבדדמי, ואף אמנם שבתו' גיטין כז:. ד"ה מעולם כתבו גבי מוצא גט שיש לחוש שהוא סבור שהוא שלו ואומר שהוא מכירו אע"פ שאינו מכיר, אבל הלא בכ"ד מהני טב"ע ותו' בעצמם כתבו שם כח. ד"ה מצאו דמהני טב"ע בחפיסה או בדלוסקמא, ועי' נו"ב קמא אה"ע ע סי' כ"ח בהג"ה ד"ה אחר שכ' שלבו נוקפו למה יהי' טב"ע דבגדים עדיף מטב"ע ע דגוף דחיישי' לבדדמי, וכ"כ בסי' מ"ג ד"ה אבל וכ"כ בח"ס אה"ע ח"א סי' ס"א, אבל בנו"ב חזר בו מפני ת' מהר"ם פדווא סי' ל"ו דל"ח בבגדים לבדדמי מפני שהבגדים אין דרכן להשתנות כלל אי לאו שהכיר בהכרה טובה לא הי' אומר בדדמי וכן כ' בית שלמה אה"ע סי' מ' וכ"כ בפת"ש סס"ק קכ"ו בשם קהלת יעקב:

וראיתי בת' באר משה לי"ד הגאון מקעלץ ז"ל דף קג. דמביא ראי' מב"מ יט. רבב"ח ח ארכם לי' גיטא אמר אי סימנא אית לי אי טב"ע ע אית לי אהדרוה ניהלי' אמר לא ידענא

אי משום סימנא אי משום טב"ע, וק' איך מהני טב"ע בגט כיון שהוא ידע מנפילה איכא למיחש לבדדמי ושמא נפל מאחר אלא ודאי דבדבר שאינו משתנה ל"ש בדדמי, ואינה ראי' דהלא ק' למה לא נסתפק רבב"ח שמא בעי שניהם יחדו סימנים עם טביעת עין ועי' ביאור הגר"א י"ז אות פ"ו שהעיר מזה, אלא נ' שזה הפי' בגמ' שנסתפק אי סימנים לא מהני החזירו לו משום טב"ע ואף דיש חשש בדדמי וכמ"ש תו' גיטין הנ"ל במוצא גט שאבד ממנו, אך בצירוף סימנים שפיר מהני וכמ"ש ביבמות קטו: דקאמרי סימנים, או אי סימנים מהני החזירו לו בסי' לבד:

והעיקר דל"ש הכא כלל לדון על בדדמי, דל"ש בדדמי רק אם הי' ודאי סכנה ואין המיתה ברורה אז חוששים שהדמיון מגדיל את הסבה לעשותה לודאי כמו במלחמה שפשוט מי שהוא במחנה הוא בח' סכנה וכן רעבון ומפולת וטביעה במים אבל בלי סבה של סכנה אין שום חשש לומר שאם הוא מכיר בטב"ע שהוא טועה ואומר בדדמי, וגדולה מזה אפי' בדבר ל"ח לבדדמי, ובנ"ד טרם שהכירו אותו לא הי' שום מקום לחשוב על איש נודד מביתו איזה שבועות שמת. אין לדבר מענין בדדמי:

היתר שני כיון שהכירו בטב"ע כל מלבושיו ואע"ג דחיישי' לשאלה מ"מ הא מסקי' ביבמות קכ: דבכלים דלא מושלי לא חיישי' וכבר הבאתי בספרי חלק ב' אה"ע סי' פ"ב מ"ש מהרי"ט ח"ב אה"ע סי' ל"ה דאפי' אי חיישי' לשאלה היינו חפץ אחד או שנים שאינו צריך להם אבל מי שיצא מביתו במלבושים שעליו לא הי' משאיל כולם לאחרים וישאר הוא שליח ערטילאי ולחלופי ל"ח שנתן מלבושיו לאחר ולקח הוא את בגדיו ולבשם דלהא ל"ח שיעשו דברים של בטלה וגם אפי' לשו"ת ב"י מובא ב"ש ס"ק ס"ט דלדידן דקיי"ל סימנים דרבנן ובעי' סימן מובהק חיישי' לשאלה אפי' בכלים דלא מושלי דמ"מ אינו סי' מובהק וכ"כ חלקת מחוקק ס"ק מ"ב, מ"מ כ' בנו"ב קמא סו' נ"א ד"ה תו דדוקא בסימנים כ' ב"י דחיישי' לשאלה כיון שאין ההיכר ברור אבל אם ההיכר על ידי טב"ע דהוי ודאי ל"ח לשאלה וא"כ בנ"ד שיש טב"ע גם לב"י לא חיישי':

ועוד נ' דהכא שיש לו סי' אמצעי חתך ורושם מנתוח על הלחי לא חיישי' לשאלה כמ"ש חכם צבי סי' קל"ד דל"ח לשאלה דיחיד דזה שיש לו חתך בלחי השאיל כליו לאיש מיוחד שיש לו חתך כמותו וכמ"ש בב"ב קע"ב דאף דחייש אביי לנפילה מ"מ לנפילה דחד לא חייש וכ"כ בת' הב"ח סי' פ"א ואף שהנו"ב הקשה עליו מ"מ האחרונים מיישבים את דעתו:

ופשיטא שהפוליצייא נאמנת שהי' המת לבוש בבגדים אלו, מפני ערכאות לא מרעו נפשיי' כמ"ש גיטין ט: כל השטרות העולים ערכאות של נכרים כשרים ומוציאים ממון

על פיהם ומכ"ש בעדות אשה דהקילו אי קים לן דקושטא אמר וכמו בגוי מסל"ת ומ"ש גיטין כ"ח: שפע מקומנטריסין של נכרים אל ישיאו אשתו היינו כמ"ש שם דנוגעים בדבר וכ"כ ת' רשב"א ח"א סי' תתקפ"ב וכל האחרונים סמכו על ערכאות עי' סי' י"ז סעי' י"ד וכנסת יחזקאל סי' נ"ג וחתם סופר אה"ע ח"א סי' מ"ג ומ"ד וצ"ד וישועות יעקב י"ז פי' הקצר ט"ו:

היתר ג' מפני הפאספורט שנמצא בכיסו והוא כלי דלא מושלי וכמ"ש נו"ב מה"ת אה"ע מ"ו וכ"כ בס"ס אבני מלואים תשו' בעל קצה"ח ושו"ת מהרי"ם סי' מ"ג ושם ארי' אה"ע ל"ב ועוד אחרונים:

וגם י"ל דהרושם וחתך על לחיו הוי סי' מובהק כמ"ש רמ"א סעיף כ"ד וה"ה לרושם שבגופו ואין ברור מה כוונתו הט"ז כ' שם דרושם ל"ה סי' מובהק רק אם מצמצם המקום וכ"כ מ"ב כמ"ש פת"ש ס"ק ק"ט וכ' דמ"ש ב"י בשם העיטור דאפי' מצמצם השומא היטב ל"ה סי' מובהק היינו משום דעשוי' להשתנות, וט"ז כ' סקכ"ט משום דמצוי' בבן גילו, וא"כ הכא בחתך דאינו עשוי להשתנות ואין מצוי בבן גילו שפיר הוי סי' מובהק:

מכל הני טעמי הדבר ברור שהיא מותרת להנשא:

סימן עו

ו' תמוז תרפ"ב.

לכבוד הרב הגדול מ' יהושע הלוי הירש הארן שי' רב במאנטריאל.

ע"ד שאלתו אשת איש נסעה לעיר אחרת ואמרה כי פנוי' היא ונשאת לאיש אחר ע"י קדושין וחופה, והשני הי' שוגג או צריכה גט משני, והעובדא היא באוקריינה הסוביעטית שגזרו על הגיטין ובמקום בעלה הראשון הגיטין מותרים:

בספרי חלק א' סוגיא ו' מובא דין זה. ומקור הדבר מתני' יבמות פז: האשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעלך וניסת ואח"כ בא בעלה תצא וכו' וצריכה גט מזה ומזה ומק' בגמ' פח:

בשלמא מראשון וכו' אלא משני אמאי זנות בעלמא היא ומשני גזרה שמא יאמרו גירש זה ונשא זה ונמצאת א"א יוצאת בלא גט ומק' א"ה נתקדשה נמי ומשני רישא בנשאת דעבדא איסורא קנסוה רבנן סיפא דלא עבדא אי' לא קנסוה, ופרש"י דשני הטעמים אלו, גזרה שמא יאמרו וקנס, חוברים יחדו, דמשום קנס גזרו שמא יאמרו כמ"ש ד"ה קנסוה ולא תלי' לקולא וכ"כ רש"י גיטין עט ד"ה תצא שהביא רק גזרה שמא יאמרו דגם למסקנא דקנסוה נשאר הטעם שמא יאמרו, וכ"כ רא"ש כאן. אבל רי"ף גורס אלא רישא דעבדא איסורא קנסוה ומפרש דלמסקנא הוא רק משום קנס ולא משום גזרה שמא יאמרו. ויש

עוד טעם שלישי בירושלמי ה"א כדי לברר איסורו של ראשון כמ"ש רמב"ן שיהי' יותר קול ויבורר האיסור של מחזיר גרושתו מן הנשואין:

והנה בזנות ממש בודאי ל"ש שתהא צריכה גט משני וכמ"ש בגיטין פ: על מתני' כל עריות וכו' נישאו אין זינו לא ורש"י ד"ה דמיחלפא דזנות לית לה קלא כולי האי ומידע ידעי דפריצותא היא, ופשיטא דמ"ש ביבמות צב. הורוה ב"ד להנשא וקלקלה ר' אליעזר אומר זינתה דרק לענין קרבן היא חלוקה דחייבת משום שלא התירוה רק להנשא אבל שארי דיני דמתני' שייכים בה, הוא רק דתצא מזה ומזה וכו' אבל אין שייכות לגט משני, ומ"ש רשב"א גיטין פ: ד"ה נשאו דביבמות לא מק' נשאת אין זנתה לא דפשיטא דאין חלוק בין נשאת לזנות וכל הדרכים בה, היינו כל הדרכים חוץ מגט, וגם במתני' שם דכל עריות לא תני דצריכה גט מזה ומזה וכ"כ מל"מ פ"י מגרושין ה"ד ד"ה ויש לחקור דבזנות פשיטא דל"ב גט. (ועי' ת' ברית יעקב אה"ע סי' צ"ד ד"ה גם שכ' אפי' בזנות צריכה גט מזה ומזה מדרבנן משום קנסא. ואחשוב שהיא טעות סופר):

אלא אם נשאת במזיד בקדושין וחופה והטעתה את השני כעובדא דא יש לחקור אי צריכה גט משני, דביבמות פז: מיירי בשוגג שנשאת ע"פ ע"א. והנה לטעם ראשון משום גזרה שמא יאמרו שייך גם במזידה גזרה זו. אלא לרי"ף שבמסקנא הטעם משום קנס אין שייכות קנס קטן כזה לא"א שבמזיד נשאת לאחר וכיון שלא נכווית ברותחין ועברה על אי' א"א כ"ש שלא תחוש על גט השני שהוא רק קנס דרבנן ותלך לעיר אחרת ותנשא לאחר. וכן לטעם ירושלמי לברר איסורו של ראשון ל"ש במזידה כיון דבלא"ה אסורה. לראשון משום טומאה:

והנה תוס' יבמות צב: ד"ה נותן מסופקים בזה אי בנשואי מזיד קנסו ג"כ משום דלא הוי נשואין כלל ולא שכיח אבל בת' רשב"א מובא ב"י אה"ע ס"ס י"ז פשוט לו דה"ה במזידה צריכה גט משני, ועיי"ש שהתלמידים אמרו שא"צ ממנו גט וכ' רשב"א שבודאי טעמם משום שהי' שם רק קדושין ולא חופה ובקדושין לבד א"צ גט כמ"ש ביבמות פח: ודחה את דבריהם מפני שנתיחדה עמו והן הן עדי יחוד וכו' ולפלא שלא עלה על דעת הרשב"א שטעמם הוא דרק בשוגג בניסת ע"פ ב"ד או ע"פ עדים מצינו גזרה זו כדי שתידוק כמ"ש רש"י גיטין פט: ד"ה קנסוה ותו' יבמות מט: ד"ה סוטה דהתם קנסוה כדי שתידוק אבל א"צ לקונסה כדי שלא תזנה:

ומ"מ ברש"י יבמות צד. ד"ה אלא נראה שדעתו כרשב"א שכ' דגם היכא שאמרה בשקר מת בעלי דאי אתא בעלה תצא מזה ומזה וכל קלקולי דמתני' בה (אם לא שנאמר דלא קאי על צריכה גט מזה ומזה) וכן דעת ריב"ש סי' תק"ח בעובדא דידי' שהיא מזידה

גמורה שצריכה גט גם משני כיון שנשאת ועבדה איסורא וכ"כ בריטב"א יבמות קי. דאפי' מזידה צריכה גט משני וכ"כ בת' רעק"א ס"ס ר"ה שמקשה על אה"ע קנ"ט ס"ב נשאת אפי' בשוגג דמשמע דכ"ש במזיד והא מוכח להפוך מנ"י דבנשאת במזיד מותרת ליבם. ולסוף העלה דאם נשאת במזיד בעדים שם נשואין עלה ושייך קנס. וכ"כ הגר"א שם סי' קנ"ט אות י':

אבל בטור אה"ע קנ"ב כ' אם אמרה שלא בפני בעלה שהיא גרושה וניסת שאינה נאמנת שאינה צריכה גט משני, וע"כ דעתו דרק בשוגג גזרו וקנסו כדי שתידוק אבל לא במזיד, ואולי י"ל כוונתו רק דא"צ מדאו' גט משום דאינה נאמנת שנתגרשה אבל לא מיירי שם מאותה גזרה שמא יאמרו גרש זה וכו' וגם עי' בית מאיר י"ז סס"ב שהק' על הטור מת' רא"ש שם שתצא מזה ומזה והשאיר דברי הטור בצ"ע:

והנה ביבמות צא. דמקשה אילימא ר' שמעון ע"פ ב"ד מי בעי גט והתניא רש"א עשו ב"ד בהוראתם כזדון איש באשה ע"פ עדים כשגגת איש באשה אידי ואידי לא בעי גט, ולשי' רשב"א ריטב"א וריב"ש דגם בניסת במזיד צריכה גט משני מה קו' מנין דאידי ואידי לא בעי גט, הא י"ל הפי' דעשו ב"ד בהוראתם כזדון איש באשה היינו שנשאת במזיד לאחר וצריכה גט ולכאורה מוכח מכאן דלא כדעתם:

אך נראה דהם שהצריכו גט, היינו דוקא אם רק היא היתה מזידה והטעתה את השני והוא הי' שוגג ולא ידע אז דמי לנשואין דשם נשואין עלה, וכן הי' מעשה בת' רשב"א המובאה בית יוסף ס"ס י"ז, אבל אלו היו שניהם יודעים שהיא א"א ועושים בזדון אין אלו נשואין רק פשוט זנות בעלמא ול"ש בזה ענין גט כלל, ומש"ה כיון דר"ש אמר כזדון איש באשה ושניהם מזידים אין שום דעה להצריכה גט:

ושי' רשב"א ודעמי' י"ל כמ"ש יבמות צב: בשומרת יבם דמחלפא באשה שהלך בעלה למדינת הים ה"נ שייך אחלופי במזיד אטו שוגג וכולהו חדא גזרה הוי, ומ"ש תוס' שם ד"ה נותן דנשואי מזיד לא שכיח וכמו זנות, י"ל דרשב"א ס"ל לחלק דמ"ש גיטין יז: זנות לא שכיחא, דוקא אם שניהם מזידים והטעם כמ"ש גיטין סוף פד:

נהי דאיהי עבדא איסורא אבא ואביך מי עבדי איסורא וכל ישראל מי הוחזקו והוא לא ישמע לה משא"כ הכא שהיא הטעתו שפנוי' היא זנות זו שכיחא, משום דתלי רק בה, גם י"ל דהלא גזרו בניסת ע"פ עדים דבעי' גט אף דלא שכיח ששני עדים ישקרו וכמ"ש רא"ש יבמות פ"י סי' ו' בשם ראב"ד גם הא קיי"ל כר' יוחנן דזמן בגיטין משום בת אחותו ולא אמרי' דזנות לא שכיחא:

ועי' ת' רשב"א סי' אלף קפ"ט דהק' למה מיכל בת שחול הותרה לדוד מ"ש מיבמות ניסת ע"פ ב"ד וכו' תצא מזה ומזה ותי' דהיתה אנוסה גמורה ע"י שאול שהשיאה לפלטי ועוד התם טעות גמור של הוראה היתה שהורו בב"ד של שאול דמלוה ופרוטה דעתו אמלוה וכוונת החילוק דבניסת ע"פ ע"א או עדים שאמרו לה מת בעלה שייך לומר דהו"ל למידק שהי' אפשר לה לדרוש ולחקור ולדקדק משא"כ בטעות ב"ד ששגגו בדין אי מקדש במלוה ופרוטה הוי קדושין או לא זה א"א לה למידק הוי אונס דמה הו"ל למיעבד והוא כמ"ש בספרי חלק א' סוגיא ד' אות ו' ועיי"ש אות ה' ד"ה ובט"ז. (ומבואר מרשב"א דפשיטא לי' דהי' גזרה זו דרבנן דתצא מזה ומזה גם בימי דוד וכמ"ש בית שמואל אה"ע קנ"ט סק"ט דדוחק לומר דבאותו זמן לא נתחדש דין זה עדיין):

מה שהק' כ"ת דבית שמואל קנ"ב סקי"ב מביא מרשב"א דהא דצריכה גט באומרת גרשני שלא בפני בעלה משום דחוששים שמא האמת כדברי' אבל אלו היתה בודאי אשת איש אז א"צ גט. לק"מ ואין זה סתירה לשיטתו. רק התם בת' סי' תקס"ח מיירי בנתארסה. ובקדושין לבד מפורש בגמ' דא"צ גט, וכן מ"ש כ"ת ממ"ש חלקת מחוקק י"ז קי"ט וב"ש ס"ק קס"ז בשם הרלנ"ח דבמזידה ל"ש קנס, עיי"ש דמיירי בזנות:

והנה כ"ת לא פירש מה היא אומרת, דאם אמרה שנתגרשה אין כל עצה להתירה בלא גט כמ"ש חלקת מחוקק וב"ש י"ז סק"ה דאפי' אמרה נתגרשתי שלא בפני בעלה צריכה גט משני, אלא אם אמרה מת בעלי י"ל במקום אונס גדול כזה שא"א לסדר גט מפני ממשלת זדון שגזרו על המצות כיון דדיעבד ל"ג בפסולי דרבנן כמ"ש אה"ע סי' ק"נ, והכא יש דעות דא"צ במזיד גט י"ל אונס כזה כדיעבד דמי וכמ"ש ר"ן ספ"ק דכתובות בהאי ארוס וארוסתו לענין הולד כיון שלא יהי' לו תקנה ולפיכך דינו כדין דיעבד גבי האשה. וכ"כ פת"ש קכ"ז סק"כ. ובפרט שכ"ת הביא בשם הגהות חכמת שלמה להגאון מהרש"ק ז"ל אה"ע י"ז שפוסק דבמזיד א"צ גט ואין אצלי הגהותיו:

סימן עז

י"ז מרחשון תרפ"ב.

לכבוד הרב הגדול המפורסם מ' יודל ראזענבערג יחי' רב במאננטריאל.

אודות האשה הינדא שנתקדשה לאיש בטבעת שלה שנתנה לו כדי לקדשה, וביום אחר חתונתה נעלם וגנב ממנה איזה סכום. וגם אצל בעל הבית גנב מאתים דולרים, וכ"ת חושב כי אפשר לבטל הקדושין מפני דכל יסוד הדין שבאה"ע כ"ח סעיף י"ט דהשואל חפץ מחברו והודיעו שרוצה לקדש בו אשה מקודשת כמ"ש ברא"ש מצד אומדנא שגמר בלבו לתתו לו באופן המועיל שתהא האשה מקודשת ואם אין מועיל לשון שאלה תהא

בתורת מתנה, ואלו לא היינו דנים מצד אומדנא אין כאן קדושין. וע"כ הכא שייך ממ"נ אם ניזול בתר אומדנא הוי קדושי טעות, שאלו ידעה האשה שהוא בליעל כזה שיעזבנה ממחרת הנשואין ויגנוב אצלה ואצל אחרים, אדעתא דהכי לא קדשה נפשה, ואם לא ניזול בתר אומדן דמתא הרי אין כאן טבעת קדושין דלא הקנתה לו בפירוש. וגם כתב כ"ת שהאשה אמרה שלא ידעה כלל שצריך הקנאה לטבעת קדושין רק שהרשתה לו לקחת הטבעת שלה כדמיון אדם הלוקח אצל חבר כלי לנטילת ידים, וגם בא כ"ת בטענת אפקעינהו רבנן לקידושין דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ומביא דברי השואל בח"ס אה"ע סי' פ"ו מ"ש מגטין כ:

דאיתתא לא ידעה לאקנויי ורשב"א כ' דבמסקנא אמרי' אקני לי' רבנן משום הפקר ב"ד וא"כ בקדושין ל"ש אקני לי' רבנן דמהיכא תיתי להפקר ב"ד בחנם וכ"ש הכא ל"ש לעשות תקנה לבליעל כזה:

הנה מבואר בקדושין יג. ברייתא קדשה בגזל וכו' או שחטף סלע מידה וקדשה בו מקודשת אי הי' שדיך מתחלה מטעם מחילה וכמ"ש רש"י נב. ד"ה בגזל אף שלא מחלה בפירוש אמרי' כן כיון שקבלה את הסלע וזה א' מראיות הרא"ש לדינו דהשואל חפץ מחברו ומקדש בו דמהני קדושין פ"א סי' כ' ובתשו' כלל ל"ה סי' ב' דבגזל דידה אי שדיך מקודשת אף דאין הממון שלו משום דכיון דנתרצית להתקדש אנן סהדי שמחלה לו הממון כדי שתתקדש כיון שח"א לה להתקדש בענין אחר והוי כאלו אמרה כן בפירוש, ומכ"ש הכא שהיא הסכימה לתת לו את הטבעת:

ומ"ש כ' בשם השואל בח"ס דבאמת לא ידעה לאקנויי אלא משום הפקר ב"ד כרשב"א ולגבי בליעל כזה לא עשו תקנה, הנה באמת קשה בגיטין כ: דבעי רמב"ח היו מוחזקין בטבלא שלה וכו' מי אמרי' שהקנתה לו די"ל דבדבר שהוא מחזיר לה לא ידעה לאקנויי למה לא פשיט מברייתא זו דחטף סלע מידה מקודשת משום דמחלה לו. או שהקנתה דהא בעובדא דורשכי שהי' חפץ בעי הקנאה דוקא ולא סגי במחילה, הרי דידעה לאקנויי אף בדבר שחוזר לידה, וגם ק' על דינו של הרא"ש מכאן, דמה בכך דאשה לא ידעה לאקנויי אלא י"ל דכוונתה לשאלה בעלמא כמ"ש רש"י ד"ה זקן ותו' ד"ה אשה ורא"ש שם, הא אפי' אי אומרת בפירוש שאלה מ"מ מהני דאמרי' שהי' דעתה באופן המועיל והוי מתנה וצריך לחלק בין קדושין לגט כיון דחוב הוא לה לא אמדי' כן לדעתה, ודוחק הוא דא"כ על הראי' שם מזקן וערב למה לא מחלק כן דגט שאני, אך ס"ס למסקנא גם בגט אמרי' דאשה ידעה לאקנויי, והרשב"א שכ' משום הפקר ב"ד הוא יחיד בפירושו וכמ"ש ב"ש קכ"ד סקי"ט ופר"ח שם:

ומ"ש כ"ת דכל דין הרא"ש בטבעת שאולה משום אומדנא והכא יש אומדנא להפוך דאלו ידעה שהוא גנב וגם כי ממחרת הנשואין יעזבנה וילך לא היתה מתרצית להתקדש. הנה לדון מפני שעתה נתברר שכבר גנב לפני הקדושין, לכאורה ממקומו הוא מוכרע ומפורש להפך בברייתא דחטף סלע ועובדא דוורשכי דמקודשת משום אומדנא דמחלה אף שלא הגידה בפירוש כן. ושם הוא גזלן גמור אע"פ שהחזיר וכמ"ש רמב"ם פ"י מעדות ה"ד שפסול לעדות אע"פ שהחזיר ועובר על ג' לאוין כמ"ש רמב"ם פ"א מגזלה ואפי' גזל ע"מ למיקט אסור כמ"ש ריטב"א ב"מ סא. דלא כמ"ש מנחת חנוך רכ"ד אות ב' לחלק בין גזלה לגנבה הרי דאמרי' אומדנא זו שמחלה ונתרצית אפי' היכא שהוא גזלן, אך יש לדחות דדוקא התם שידעה שגזלן הוא אז אמרי' שנתרצית אם לא מחתה בפי' משא"כ הכא שלא ידעה שגנב הוא שפיר י"ל שאין אומדנא ואלו ידעה לא היתה חפצה בו:

ואף דגם חייבי לאוין ולא הכיר צריכה גט וכמ"ש ר"ן כתובות ק: במתני' דאלמנה לכ"ג דאפשר שיערב עליו המקח אף שיש איסור בדבר וכ"כ נו"ב תנינא אה"ע סי' נ' וסי' פ' וכ"כ הפלאה כתובות קא. דמשמע כן מכל הפוסקים וכ"כ בית מאיר קט"ז ס"א מעולם לא נשמע דבחייבי לאוין שלא הכיר יהי' רק ספק קדושין, וראי' לזה מר"ן קדושין נט: בשם רמב"ן מקדש לאחר ל' והשני קדשה בתוך שלשים ומת קדושי ראשון תופסים ואף שהיא זקוקה ליבם מקדושי שני ולא אמרי' דקדושי ראשון היו בטעות שלא עלה על דעתו שתאסר עליו אח"כ ע"י זיקת יבום וכן ראי' מכתובות מה. שאני מוש"ר דחידוש היא וכו' ולא אמרי' אשתני גופא אשתני קטלא וק' הא נאסרה עליו משום זנות והוי מקח טעות ולא אשתני דינה כיון דלא הי' חופה כלל, והוא הא ודאי קפיד כיון שהוציא שור אע"כ דקדושין באיסור אינו מקח טעות:

מ"מ נראה דאם ישאיל א' טבעת לחברו לקדש אשה ויקדש חייבי לאוין בודאי א"צ גט דאדעתא לעשות איסור לא השאילו ול"ש אומדנא וגם הכא י"ל כן כיון שאין הטבעת שלו רק מצד אומדנא שחפצה בקדושין י"ל שאין אומדנא שנתרצית להתקדש לגנב ועי' בדברי ישכר סי' ק"מ ד"ה ואה"נ העיר ביומא י"ג דכ"ג מגרש על תנאי ובירו' שם דמקדש ע"ת כדי שלא יהיו ב' בתים, שיש עצה בלי תנאי שישאילנו א' טבעת לקדש ויקדש באופן שיחולו הקדושין ביוה"כ ואם תמות אשתו א"כ היא מצוה אבל אם לא תמות הו"ל שני בתים ול"מ הקדושין דזה לא השאילו שיהי' עברה. ול"ק כמ"ש ת' רעק"א סי' קנ"ט דאם הקדושין יגמרו ביוה"כ הוי כאלו קידש ביוה"כ והוי שבות ועי' פני משה שמפרש בירו' עצמו כן לא נמצא כקונה קנין בשבת שאם תמות אשתו ביוה"כ חלו קדושי האחרת עיי"ש:

ובנו"ב תנינא אה"ע סי' פ' ד"ה וכיון מק' למה בחייבי לאוין חיילי קדושין למה לא אמרי' אומדנא דאדעתא דהכי לא נתקדשה והוי קדושי טעות ותי' ע"פ מ"ש תו' כתובות מז: ד"ה שלא וב"ק ק"י ד"ה דאדעתא דבדבר התלוי בדעת שניהם ל"א אומדנא. ותמהו עליו בהגהות הגר"ב פרענקיל ועוד ספרים דהתו' קאי רק בדבר שנתחדש אח"כ כמי בבהמה ונטרפה דכיון דהמוכר לא ימכור לו על תנאי זה ע"כ הלוקח מוכרח לכנוס בספק משא"כ בחיי"ל שהוא נודע תכף ובודאי שאלו היתה האשה יודעת עתה שהוא מחיי"ל היתה ממאנת בו. מה מעלה שהוא תלוי בדעת שניהם. אך י"ל הטעם כמ"ש ר"ן שמא יערב עליו המקח ומחמת חיבה אין אומדנא ברורה שתמאן אף אלו תדע מאיסור חייבי לאוין, ועי' בית מאיר קט"ז הקשה כן למה בחיי"ל שלא הכיר יש לה תוס' כתובה מ"ש מחו"מ סי' רל"ד ס"א וס"ב במוכר בכור וטרפה אפי' אכל א"צ לשלם דלא מקרי הנאה באיסור, וצ"ל דשם הי' יכול לאכול של היתר ול"ה באיסור הנאה משא"כ בחיי"ל י"ל דחפץ בה דוקא ולא באחרת:

ועי' נו"ב שם שרצה לומר דבאיש לא אמרי' אומדנא דאדעתא דהכי לא קידש חיי"ל שלא ידע משום דאין לו הפסד כל כך שהרי בידו לגרשנה וכן בידו לישא אחרת משא"כ אשה שאין בידה להתגרש ולא להנשא לאחר אמרי' שפיר אומדנא ולבסוף לא סמך ע"ז. ותמוה מה ס"ד ואיך עלה על דעתו כן, הא בכתובות עה. גבי מומים אמרי' להפוך דאף דאיש אינו מתרצה במומים מ"מ אשה בכל דהו ניחא לה דטב למיתב טן דו וכמ"ש ב"ק קיא. ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין:

ובעובדא זו שנתברר עתה שעשה מעשי גנבות לפני הקדושין ל"ש לומר אומדנא שאלו ידעה שגנב הוא לא היתה מתקדשת לו, דבטענה זו יכילנא למפסל לכולהו קדושי במדינה זו שרבו מחללי שבת ואוכלי טריפה ועבריינים ושכיח מאד ענבי הגפן בענבי הגפן איהו בקרי וכו' והם להזכיר דבר זה, ומקדושין מט: ע"מ שאני צדיק אפי' רשע גמור מקודשת אין ראי' דבלי תנאי מקודשת ול"א דהוי מקח טעות, דשם י"ל דמיירי אפי' בידוע לה שהוא רשע ול"ש מק"ט ואז בלי תנאי הי' מקודשת, אך עי' חכם צבי סי' קל"ה בעובדא שנתקדשה למי שהי' לו אשה אחרת ואסור לישא אותה וכ' שאין להקל משום אומדנא זו דאפשר שרוח זנונים התעה אותה ופתויי היצר רבים:

אך מה שתכף ממחרת הנשואין גנב ממנה חפצים ויעזבנה ואיננו י"ל דהוי אומדנא גדולה דאדעתא דהכי לא נתקדשה וגם לא השאילה לו הטבעת שיהי' למתנה ול"ש לומר מ"ש תוס' דבדבר התלוי בדעת שניהם ל"ש אומדנא כמו שהבאתי למעלה מה שתמהו על תי' נו"ב כיון דודאי לא היתה נאותה ליכנס בזה, וגם דזה אומדנא גדולה ומהני אפי'

תלוי בדעת שניהם כמ"ש כתובות מז: שלא כתב לה אלא ע"מ לכונסה ושם צז. זבין ולא אצטרכי לי' זוזי וכ"כ מל"מ פ"ו מזכי' ה"א ד"ה שוב ראיתי:

אך נראה דאף דהקדש טעות לא הוי הקדש כמ"ש מתני' נזיר פ"ה מ"א מ"מ אמרי' במתני' שם לב. אם עד שלא נגנבה בהמתו נזר ה"ז נזיר וכן כל שנזר עד שלא חרב בהמ"ק נזיר דהוי נולד ואין זה טעות כיון שנעשה אח"כ וכן מתני' נדרים סד. אין פותחין בנולד ושם סד:

כי מתו כל האנשים פרש"י שהיו עניים בשעת הנדר ולא הוי נולד או כמ"ש ר"ן בשם ירושלמי דעניות לא הוי נולד משום דשכיחא וכן ביבמות לה: החולץ למעוברת והפילה ס"ל לר"ל וקיי"ל כן דלא מהני ולא אמרי' אגלאי מלתא למפרע כמ"ש תוס' ד"ה תיגלי דהכא אין זה ספק ראוי להתברר עכשיו שאי אפשר לידע העתידות וכ"כ נ"י שם דאע"ג שבהרבה מקומות קיי"ל אגלאי מלתא למפרע שאני הכא דלמא באותה שעה ראוי' היתה לילד ולד גמור אלא שאח"כ גרם לה איזה דבר שתפיל וכ"כ תוס' מנחות סד ד"ה ואפי' דל"ש לומר דאזלי' בתר מעשיו כמו בסמוך דהתם אם יבא אלי' ויאמר שהיא כחושה בבני מעים הי' מביא שמנה ומשא"כ הכא דרק אחר ששחט את השני' נשפך דם הראשונה ונולד אח"כ דבר חדש ואין דנין על העתידות, והכא נמי ל"ש לומר אומדנא וקי' טעות אלא על מה שעבר ועשה לפני הקדושין, אבל לא על דבר פשע שעשה אחר כך ובאותה שעה כשר הי' ועי' ש"ך יו"ד סי' א' סק"ח דאם הרשיע אח"כ לא אבד חזקת כשרות למפרע וכן הוא באשכול ה' שחיטה סי' ג', וגם הגנב אינו בדעה זו עתה שיגנוב אח"כ ואין איש שיוכל להבטיח שיעמוד בצדקו ביום מחר וכמ"ש באבות אל תאמין בעצמך (ועי' ברכות כט. מחלוקת אביי ורבא) וכיון שהיא חפצה להנשא מוכרחת היא להתרצות ולכנוס בספק זה שמא יקרה לה סבה זו שבעלה תשתנה דעתו ויעזבנה וכמ"ש תו' בלוקח פרה דתלוי בדעת שניהם:

ואי ק' א"כ מה מק' ב"ק יבמה שנפלה לפני מוכה שחין נימא אומדנא דאדעתא דהכי לא קדשה עצמה הא זה עתיד הוא ול"מ אומדנא על עתידות. עי' חכם צבי סי' מ"א סד"ה ועדיין שביאר שבשעת הקדושין עדיין לא היתה זקוקה ליבם דאז לא שייך זיקה ובשעה שאתה בא לזוקקה הרי האונס לפני' ובמעיל צדקה סי' ד' תי' ששם מיירי שהי' היבם כבר מוכה שחין בשעת קדושין אך ק' מה שהק' תוס' כתובות מז: וב"ק מלוקח פרה ונטרפה או מתה, תינח נטרפה שהי' הסבה בשעת הקנין אלא שלא הי' ידוע אבל מתה הא הוי נולד ובאס"ו נשמט מתה וצ"ע:

ונם אפי' נימא דאף בדבר העתיד שייך אומדנא א"כ אם אחר ימים רבים ינהוג בעלה עמה שלא כדרך העולם נימא ג"כ דיתבטלו הקדושין משום אומדנא זו ומי יכריע בין זמן קרוב לזמן רחוק וע"כ קשה לדון הכא מצד אומדנא ועי' ספרי חלק ב' סי' קל"ד:

ומ"ש כ"ת דהיא אומרת שלא ידעה שצריכה להקנות לו הטבעת וחשבה שהוא שואל אותה ממנה, לא מפי' אנו חיים ומנלן שהאמת כדברי' והא זה מפורסם שצריך שתהי' הטבעת של המקדש, וגם הלא עצם גוף דין הרא"ש הנ"ל שכ' דכולי עלמא לאו דינא גמירי והיו סבורים שיועיל לשון שאלה ואם לא יועיל שאלה יתפוס לשון אחר שיועיל לענין קדושין, והוא מ"ש גמ' שם אטו כולי נשי דינא גמירי וכבר כתבתי בספרי חלק א' סוגיא י"ז דאין חילוק בין אשה לאיש:

מ"ש כ"ת דאם יש ספק על האומדנא מעמידים אותה בחזקת פנוי'. פשוט כיון דבבירור נעשה מעשה קדושין ויש ספק באומדנא אי בטלים אתרע ח' פנוי' וכמ"ש תוס' כתובות כג. ד"ה תרווייהו ור"ן קידושין ה: גבי ספיקא וחיישי' מדרבנן ומהרי"ט בחי' רי"ף שם כ' אם פשטה ידה וקבלה קדושין אתרעי ח' פנוי' וסד"א לחומרא וכמ"ש הרשב"א בתה"ב גבי ח' אבר מן החי דאתרע כיון שנעשה מעשה לבטל החזקה, ומפורש בת' חכם צבי סי' קל"ה בספק באומדנות אזלי' לחומרא:

ובענין אפקעינהו רבנן, עי' רמ"א סי' כ"ח סעיף כ"א בשם מהרי"ק קהל שתקנו שקידושין בלא עשרה לא יועילו אף שהפקירו ממון הקדושין מ"מ יש להחמיר דצריכה גט ועי' ח"ס אה"ע ח"א סי' ק"ח ק"ט. ולענ"ד א"א לבטל את הקדושין:

סימן עח

אשר הגיד לי כ"ת בשם הרש"ם ז"ל שהקשה למה בש"ך יו"ד סי' רמ"ד סקי"ג פוסק דלא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה כמו שאמר לבן, נגד דעת יעקב שרצה לישא את רחל ולא חשש לזה כלל:

הנה מקור הדבר הוא תוס' קדושין נב. ד"ה והלכתא בשם ר"ת דאם קידש א' מאחיות ולא פירש איזה אמרי' דקידש הגדולה משום דלא יעשה כן במקומנו וכו', וה"ר מנחם היוני חלק עליו ור"ת בעצמו חזר בו ומובא דעת ר"ת בטור סי' ל"ז ולא להורות למעשה וכ"כ רשב"ם ב"ב קכ. ד"ה להלן כשנישאו בנות צלפחד מנאן דרך גדלתן ומסתבר דכך נולדו כדכ' לא יעשה כן במקומנו וכו':

ולק"מ דאף דבסתם המנהג כן שלא לתת הצעירה לפני הבכירה, היינו היכא דאין קפידא ולא שמענו מהמקדש דהקפיד אז אמרי' מסתמא עושה כמנהג אבל אם הוא חפץ דוקא בהצעירה ולא בבכירה הרשות בידו ואין שום סברא לומר שבשביל חלישות דעת

הגדולה על האיש החפץ לישא את הקטנה דוקא ולא אחרת ליבטל מפו"ר, כי בכל מצוה אין עליו ליבטל בשביל אחר והוא קודם לאחר וכמ"ש בקדושין כט. הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם ושם ע"ב הוא ללמוד ובנו ללמוד וכו'. וגם האשה אף שאינה מצווה על פו"ר מ"מ יש לה מצוה כמ"ש בר"ן רפ"ב דקדושין שמסייעת לבעל לקיים מצותו וגם היא אינה חייבת ואינה רשאה לוותר זכותה בשביל אחותה הגדולה אם זה חפץ דוקא בה, ופשוט שיעקב שהשתדך עם רחל והמתין שבע שנים שהי' זמן למדי שיזדמן שדוך ללאה שאין עליו כל שמץ טענה, ונ' שכמו בעני המהפך בחררה שהאחר הוי רשע ומ"מ אם אינו יכול למצוא במקום אחר מותר כמ"ש תוס' קדושין נט. ד"ה עני והכי נמי כן שאסור לישא שנואה והוא חפץ דוקא בה ולא באחרת פשיטא שבשביל המנהג אסור לו לבטל ממצוה:

ומ"ש רשב"ם ב"ב ד"ה במסבה הלך אחר זקנה במסבה של משתה וה"ה לנשואין, הפי' כמ"ש ר"ן קדושין דף רכ"א ע"ב משתה אירוסין או סעודת נשואין אבל אין הכוונה כב"ת יו"ד ס"ס רמ"ד וש"ך לענין נשואין היינו שלא יעשו נשואין לקטן לפני הגדול אף שהוא חכם ממנו, דמפורש להפוך בטור שם שכ' ובמסבה של משתה או של נשואין הולכים אחר הזקנה להושיבו בראש, ונשואי קטן תחלה מאן דכר שמי', ומ"ש ב"ח בשם רשב"ם וה"ה לנשואין כבנות צלפחד ליתא שם ברשב"ם זה הלשון, ואמנם ברא"ש קדושין פ"א סי' נ"ד כ' כן וק' מנלי' לרא"ש פי' זה ואפי' לב"ח וש"ך הפי' רק שאין זה חוב ומצוה המוטל להקדים נשואי הקטן אם הוא חכם, אבל ודאי דרשאים להשיאו תחלה אם יש קפידא והגדול אינו מוצא:

ותמהני למה הוצרך רשב"ם לפרש דמש"ה נמנו דרך. גדלתן בשביל לא יעשה כן וכו' כי י"ל פשוט שנמנו דרך גדלתן כמו ראובן שמעון וכו' ובכל דוכתי, ועי' רש"י סוף מסעי שמזכה שטרא לבי תרי וכ' שנמנו דרך גדלתן בשנים ובמקום אחר נמנו לפי חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו והסיפא סותר לרישא ובב"ב תנאו דבי ר' ישמעאל ששקולות היו חולק על ר' אמי. ועי' ב"ב קכג. דאמרה רחל ליעקב אבא רמאה הוא דאית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסב לי מקמה, מוכח שלא הי' מנהג זה כלל שלא להשיא הצעירה תחלה אלא הוא בדה מלבו:

סימן עט

לכבוד ידידי הרב הגאון המפרסם מ' שמואל אהרן שי' בעל הפרדס.

אודות האשה שנשאת לאיש ע"י איום ואונס שיהרגנה. והי' תנאי מפורש בפני עדים בקידושין וחופה שיגרשנה ואם לא יגרשנה שיהיו הקדושין והנשואין בטלים:

ב"ת לא ערך הדברים בגב"ע כראוי. ואכתוב רק מקופיא. ואומר הנה אמת נכון הדבר, שמועיל תנאי בנשואין אף שביבמות קז. אמרי' אין תנאי בנשואין וחופה, וכן שם צד: הפי' רק דאין רגילות להתנות ואם התנה בשעת קדושין מחל אח"כ וכמ"ש תו' שם ד"ה ב"ש וצד:

ד"ה אלא וכתובות עג. ד"ה לא. ומ"ש רש"י ביבמות ד"ה לפי שאין תנאי מועיל בנשואין תמוה ומפורש בכתובות עג: הריני בועלך ע"מ שירצה אבא ושם עד. מק' והא ביאה וכו', וקא הוי תנאה וכו'. ועי' ב"ש ל"ח ס"ק נ"ט בשם ש"ג פי' המדיר שכ' דאפי קדש ע"ת ובעל על תנאי מקודשת אע"פ שלא נתקיים התנאי וע"כ דס"ל דזה פי' בגמ' אין תנאי בנשואין דלא מהני כלל ודבר זה מתמיה כי אי' מצינו אומדנא משום ח' אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות תבטל דבורו ותנאו המפורש, וגם הלא בכתובות עג. רק בכנסה סתם אמרי' חזקה אאעבב"ז חבל לא בתנאי, גם סותר הש"ג דברי עצמו כי למעלה מזה כ' כל הני תנאים מיירי בשלא כנסה אבל כנסה מקודשת מיד דמסתמא בשעת כניסתה לחופה אחלי' לתנאי':

ומפורש שהתנו תנאים בנשואין שלא תזקק ליבם כמ"ש בתרומת הדשן סי' רכ"ג ומק' מירו' ב"ב ספ"ז התנה בקדושין שאם מתי לא תהא זקוקה ליבום הוי מתנה ע"מ שכתוב בתורה ולמה אמרי' בב"ק קי: יבמה שנפלה לפני מוכה שחין לא תתיבם דאדעתא דהכי לא קדשה עצמה והא אומדנא לא עדיפא מתנאי מפורש, ופשוט החלוק דאי מתנה ע"מ שלא תזקק ליבום לא מהני אבל אם מתנה שאם ימות בלא בנים יתבטלו הקדושין אין זה מתנה ע"מ שכ' בתורה וכ"כ בד"מ קנ"ז אות ה' בשם מהר"י ברונא וכ"כ ב"ח שם ונו"ב קמא אה"ע סי' נ"ו, ועי' בד"מ דמשמע דמפרש בירו' מיירי דלא כפל לתנאו. והק' בצלעות הבית בס"ס בית מאיר סי' ו' בשם מעיל צדקה דא"כ כל מתנה עמשכב"ת להוי תנאו קיים דע"כ צריך לכפול התנאי ואם יאמר צד הלאו דהקידושין יתבטלו אינו מתנה נגד התורה, וכן מק' נו"ב הנ"ל על הב"ח שכ' אפי' אם כפל תנאו הוי מעמשכ"ב איך משכחת תנאי כפול אם אינו מתנה על ביטול הקדושין וגם הא בתוס' כתובות נו. ד"ה הרי כ' דאפי' אמר ואם לאו לא תהי' מקודשת הוי ג"כ מעמשכב"ת והעלה הנו"ב דעיקר תלוי אם התנה שאם ימות בלא זרע שיתבטלו הקדושין למפרע זה אינו נגד מ"ש בתורה אבל אם יתבטלו אח"כ הוי מעמשכב"ת וכ"כ בת' רעק"א סי' צ"ג וכתב שכוון לדעת הגדולים בעל מעיל צדקה ובעל בית מאיר:

וכן דעת הב"ח קנ"ז גבי יבם מומר להתנות בשעת קדושין שלא תיזקק ליבום וכ' שבעילותיו לא יהיו בע"ז שהרי היא אשתו ומיוחדת לו כל ימיו והיא כפלגש דמותרת,

ועוד דהבעל ודאי בועל לשם נשואין ובלי כל תנאי אלא שהאשה רוצה בתנאי שאחר מותו אם תפול לפני יבם שיהיו בעילותיו שלא לשם קדושין, ועוד כ' דלא דמי לכל תנאים דצריכים שיתקיימו בחיים ואם לא אז יהי' בע"ז ומשא"כ הכא דהתנאי על אחר מיתה: **וכל** זה תמוה, דמ"ש דל"ה בעילת זנות דהיא פלגש, הלא בכתובות עג. מבואר דמשום חזקה שאין אדם עושה בב"ז מחל התנאי, ולדעתו אין זו בע"ז כלל, ובצלעות הבית לבית מאיר סי' ו' מביא מאה"ע סי' ל"ז סי"ד ומ"מ אין לאסרה עליו משום דתחשב כפנוי' ועומדת אצלו בזנות כיון שדרך קדושין ונשואין היא אצלו ולא דמי דשם תקנו חז"ל נשואין אלו דלא תהי' הפקר משא"כ הכא דהתנה תנאי תיכף, וגם ק' על הב"ח דהא זה מחלוקת רמב"ם וראב"ד ריש ה' אישות ודבריו יתכנו רק לשי' ראב"ד דאין קדשה רק במופקרת אבל הא שי' רמב"ם דפלגש אסורה. וזה ראי' ה"ה לרמב"ם מדאמרי' חזקה אין אדם עושה בב"ז. ומ"ש לחלק בין האיש לבינה. חדא מה מהני שהוא נתכוון לשם קדושין הא הוא יודע שהיא לא נתקדשה לו רק על תנאי זה. וגם מה יתרון שהוא אינו עושה איסור הא ס"ס היא באיסור זנות ועי' ראב"ד פ"י מגרושין הי"ט דיש גם בה חזקה זו. והחלוק האחרון בין תנאי מחיים לתנאי אחר מיתה אף שכ"כ ב"ש כאן סוף סק"ו ונחלת שבעה ח"א סי' כ"ב אות ז', אין הכוונה ברורה ומפולשה. ועי' ח"ס אה"ע ע ח"ב סי' ס"ח:

וכן מעשה רב שהתנו תנאים בקדושין וחופה בנו"ב קמא אה"ע סי' נ"ו ובית מאיר צלעות הבית סי' ו' וח"ס אה"ע ח"א סי' ק"י וקי"א וח"ב סי' ס"ח, אבל צריך להיות תנאי כדינו כמ"ש אה"ע סי' ל"ח ס"ב וא' מהם תלאי כפול ועי' נו"ב קמא סי' נ"ו ד"ה אמנם. ואך בעובדא זו שהיתה אנוסה מחמת נפשות ואומדנא גדולה שהתנאי עיקר אצלה א"צ ת"כ כמ"ש תו' קדושין ו: ד"ה לא דהיכא שיש אומדנא א"צ תנאי כפול, וכ"כ טור או"ח תרנ"ח וב"י דאם התנה ולא כפל עדיף מגילוי דעת. אבל שער המלך פ"ו מאישות ה"ב מביא מר"ן קדושין מט: וסב. ורשב"א גיטין עה: ד"ה אתקין וה"ה פ"ו מאישות הי"ד דאם התנה ולא כפל גרע מאומדנא דכיון שהתנה ולא התנה כהלכתו הרי גלה בדעתו שאינו חושש בקיומו. וא"כ הדבר ספק:

והנה ידוע מ"ש בכתובות עב: עג. קדשה ע"ת וכנסה סתם ואה"ע ל"ח סל"ה ל"ז וא"כ צריך תנאי קודם הנשואין. אך תה"ד רכ"ג כ' כיון שעתה הקדושין והנשואין ביחד מועיל תנאי קודם הקדושין וכ"כ ט"ז ל"ח סקי"ח דכנס לאלתר אינו מבטל את התנאי, וצריך תנאי עוד בשעת יחוד לפני הביאה כמ"ש חלקת מחוקק סי' ל"ח סקמ"ט, וכ' נו"ב קמא ס"ס נ"ד ד"ה ועכ"פ דדי תנאי בביאה ראשונה, וי"ל הטעם כמ"ש שבת צא. כל העושה

ע"ד ראשונה עושה וכן בקידושין ו. הי' מדבר עמה על עסקי קדושי' וכו' ר' יוסי אומר דיו וקיי"ל כן. והא דכנסה סתם צריכה גט ול"א דעושה ע"ד תנאי ראשון, משום די"ל מחמת חיבה דעתו לקריבה ושמא מחל על תנאו ונתרצה בכל אופן שיהי'. ואם בעל אמרי' חזקה אאעב"ז אבל אם התנה בשעת ביאה ראשונה ל"ש עוד ס' אקרובי דעתא ולא חזקה דאאעב"ז. ולכן אמרי' מסתם מחזיק בדעתו הראשונה:

והנה כ"ת כתב שהיא אומרת שלא נבעלה. ואם אין הכחשה כ' בנו"ב קמא סי' ס"א ד"ה ואמרתי שנאמנת, ועיי"ש שהק' מב"ש קמ"ט סק"ד שכ' להפוך, ונראה דאם היו הנשואין באונס ואיום, קרוב להאמין לה, אך אם הבעל מכחישה הוי ספק א"א וכמו בהכחשה אם ביטל התנאי וכמ"ש חלקת מחוקק ל"ח ס"ק מ"ז וב"ש סקל"ח. גם יש לצרף מ"ש נו"ב קמא סי' נ"ד ד"ה ובפרט דאם האשה התנתה אפי' כנס סתם אינה מוחלת על תנאה כיון דיש לה תמיד היזק דהא נאסרת ואין בידה להתגרש:

ובעיקר הדבר אם יעידו עדים שהיתה אנוסה ממש על הקידושין והנשואין דלא מהני כלום כמ"ש סי' מ"ב ס"א אולי אין ראי' מהתנאי שנתרצית לו. ונכון שיכתוב כ"ת להגאב"ד טרנוב שיחקור הדבר היטב. ואם ימצא כ"ת רב אמיתי שיסכים להיתר אז חבר אני להצטרף, ומצוה רבה להציל עשוקה זו ממתלעות עול ולא יחרך רמי' צידו:

סימן פ

לכבוד הרב הגדול המפורסם מ' יודל ראזענבערג יחי' רב במאנטריאל.

על אודות שאיש אחד אהרן ווייס עשה את כ"ת לשליח לגרש את אשתו ע"י מכתב שכתב לו בלשון זה שכבודו יגרשנה ע"י שיכתוב גט ויתננו לה, והאיש הזה הדר בקאליפארניע יש לו שם אשה אחרת:

הנה יש בזה שלשה דינים. א) מילי לא ממסרי לשליח ב) אומר אמרו ג) וכתב בכתב ידו לסופר שיכתוב גט. ובכולם ההלכה לאיסור באהע"ז סי' ק"כ סעיף ד' ה', ואחרי מ"ש הראשונים והאחרונים אין טעם האיסור מפולש והם כחוקים, כי אפי' דין הראשון דמילי לא ממסרו לשליח, דאמר רבא בגיטין כ"ט. דזה טעם המתני', אבל אביי שאמר משום בזיון של בעל וכן רב שם דשליח מתנה אינו כגט ויכול לעשות שליח אחר לא ידעו כלל מהא דמילי וכו'. ורבא ושמואל דס"ל כן לא הביאו כל ראי' ומקור לדבריהם, ומכ"ש דין אומר אמרו דתמוה מאד למה לא מהני כיון דהבעל הסכים על שליחות השני, ויותר מכולם קשה דין כתב יד פיקח דלא מהני ולמה צריך שישמעו קולו דוקא:

והנה מהרי"ט חלק א' סי' קכ"ז כתב דאין שליחות בהקדש ומביא ראי' מהך דמילי לא ממסרו. ודבריו תמוהים דבגמ' קאי רק על שלית שני והוא כתב כן אפי' בשליח

ראשון. ואמנם י"ל כוונתו דכמו שאם אינו מוסר ביד שליחו דבר ממשות אע"פ שמצוהו לעשות מעשה כאומר כתבו גט לאשתי אף דיכול לעשות שליח ראשון מ"מ מפני גריעות וחלישות המילי א"י לעשות שליח שני, מזה אנו למדים דאם השליחות חלושה עוד יותר בחד דרגא שאינו מצוה את שליחו לעשות מעשה כלל רק על דיבור לבד שיקדיש איזה דבר אז נחתי' עוד דרגא ואין מועיל אפי' בשליח ראשון. ובאמת כי כדבריו כתב רמב"ן ב"ב קכו: דאין שליחות בנזירות ותוס' נזיר יא. ד"ה דהוי ועי' נו"ב תנינא יו"ד קמ"ז וקצוה"ח קכ"ג סק"ד. אבל קשה מנדרים עב: במחלוקת ר"י עם ר' יונתן אי מהני בהפרה שליחות ור' יונתן השיב לו מצינו בכל התורה שליחו כמותו אף דהוי רק מילי ור' יאשי' קאמר רק משום דשנה עליו הכתוב, ורק בשמיעה קאמר רא"ש שם דל"מ שליחות כיון דהוי מידי דממילא. וגם כ' במחנה אפרים ה' שלוחין סי' ז' ובחי' רע"ק גיטין לב. וחי' רי"ם אה"ע סי' ק"כ דמפורש דלא כמהרי"ט בתמורה י. כגון דשוי' שליח לאקדושי, ואף דר"ן פסחים ז. כתב דא"י לעשות שליח להפקיר וכ"כ ב"י או"ח תל"ד דאין שליחות בנדר, ע"כ דאין הטעם משום מילי, דהא הר"ן מביא הך דהפרה הנ"ל וגם הב"י כתב דשליחו יכול לבטל וע"כ דיש להם טעם אחר, וכן אין להביא ראי' דאין שליחות במילי מירושלמי סנהדרין ריש פ"ב מובא בר"ן שבועות רפ"ד וטוח"מ קכ"ד וריב"ש סי' שצ"ב וימנה אנטלר שליח הגע עצמך וכי אנטלר נשבע, דפשוט הטעם דהשליח שאינו יודע אמתת הענין אסור לו לישבע תחתיו. ועי' פסקי מהרי"א סי' רנ"ד דמהני שליחות לשבועה ומביא ראי' מגיטין מו. מ"ט דר' יהודה מהא דנשבעו להם נשיאי העדה וקצה"ח קכ"ג דוחה דשאני התם דטובי העיר יש להם כח ושבועתן שבועה אפי' בע"כ של בני העיר וכוון למרדכי פ"ק דב"ב אות תפ"ב בשם ראבי"ה דכתב כן. ועי' ברכ"י תל"ד מענין זה:

ועי' בחי' רעק"א גיטין הנ"ל שהניח בקושיא למ"ד אומר אמרו פסול וע"כ דמילי לא מהני אפי' בשליח ראשון א"כ לפמ"ש רמ"א אה"ע סי' ל"ה סעיף ו' בשם הקדוש מרדוס דקדושין הוי מילי כיון דתלוי ברצון האשה א"כ שליח בקדושין היכי משכחת לה, והנה באמת באומר אמרו אין החסרון משום מילי רק דלא הוי לשמה כמ"ש ר"ן בשם רמב"ן גיטין סו. אלא אפי' אי נימא משום מילי, צריך לחלק בין שליח ראשון לשליח שני, דשליח שני צריך ב' תנאים דוקא, שיצוה אותו על מעשה וגם שיהי' נגמר מיד, ומש"ה ל"מ בקדושין כיון דתלוי בדעתה ועדיין לא נגמר השליחות. אבל בשליח ראשון די באחד או שמצוה על מעשה ככתיבת הגט או לקידושין, או אף שאינה מעשה רק שנגמר מיד

כבטול הגט, והפרה והקדש. אבל אומר אמרו שלא צוה על מעשה רק על אמירה וגם לא נגמר לכן לא מהני:

והנה הא דבעי שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו לשי' תוס' גיטין ט: ד"ה אע"פ הוא מטעם שליחות דבעי' שליחות בכתיבה וכמ"ש ה"ה רפ"ב מגירושין. אבל תו' שם כב: ד"ה והא כתבו דל"ב שליחות אלא דאם לא צוה הבעל לא הוי לשמה רק סתמא ופסול משום דאשה לאו לגרושין עומדת וכמ"ש זבחים ב: וכ"כ רמב"ן שם, ותוס' ערובין יג. ד"ה אבל ולתי' ראשון הוי רק פסול מדרבנן ולתי' בתרא י"ל דפסול מדאו' דמסתמא לא ניחא לי' לבעל. אבל בנדון דידן שהבעל כתב בכתב ידו לסופר שיכתוב גט, בין אי מטעם שליחות בין אם משום לשמה אין טעם למה לא מהני ומה חלוק בין דבור לכתב הלא כ' תוס' גיטין עא. ד"ה א"ר זירא דגבי גט א"צ הגדה בפה רק שמתרצה, וביותר יפלא על ר"ת שהוא מחמיר בכת"י פיקח כמ"ש בשמו רא"ש גיטין פ"ז ס"ס י"ט, הא עדות חמור יותר מגט כמ"ש שם עא עדות קאמרת שאני עדות דמפיהם ולא מפי כתבם ור"ת ס"ל גבי עדות דמי שיכול לדבר מעיד מפי כתבו כמ"ש תו' יבמות לא: ד"ה דחזי:

אבל מה נעשה אם סגר עלינו הדרך והמחמירים בכת"י פיקח סמכו על התוספתא כמ"ש הרא"ש סי' הנ"ל, וכתבו המפרשים דטעם הדבר כמ"ש ר"ן בשם רמב"ן גיטין סו. דאומר אמרו פסול משום דבעי' לשמה ואין הסופר והעדים במקום הבעל אלא כששמעו הם מפיו והכי נמי בכתב ידו אף דעדיף מאומר אמרו מ"מ י"ל ג"כ ס' רמב"ן דאין עומדים ע"י כתיבה תחת הבעל וכ"כ בתורת גיטין ק"כ סקכ"ד. ולטעם זה משום לשמה, כל היסוד הוא משום דסתמא פסול דאשה לאו לגרושין עומדת כמ"ש תו' גיטין וערובין הנ"ל ורמב"ן בספר הזכות גיטין כב: ד"ה נוסחא שכ' שאין כתיבה שלהן לשם גרושין לפי שאין האשה מצוי' שתתגרש, וכ"כ פני יהושע גיטין סו: ד"ה ומי דשי' רמב"ן היא שי' התוס' הנ"ל:

וא"כ כיון דכל הפסול בכת"י משום דסתמא פסול כיון דאשה לאו לגרושין עומדת י"ל דהכא כיון שהבעל נשוי אשה אחרת במדינתו ויושב עמה ויש עליו חר"ג וכופין אותו לגרש אחת כמ"ש רמ"א אה"ע סי' א' סעיף י' ועיי"ש בחלקת מחוקק וב"ש שאם הראשונה מבקשת גט כופים לגרש אותה, שפיר אשה זו לגירושין עומדת ואין כאן פסול משום שלא לשמה וכ"כ המגיד מקוניץ בס' עגונת ישראל דף כה. במומר שכתב בכת"י לגרש את אשתו כיון דלדעה ראשונה בסי' קנ"ד ס"א כופין אותו להוציא וגם לדעה שני' חייב מדינא לגרש א"כ אשתו ודאי עומדת להתגרש וסתמא לשמה, והגם שכ' תוס' בזבחים ב: ד"ה סתם שאפי' זנתה מ"מ לאו להתגרש בגט זה עומדת לתי' קמא, ל"ש

דברי תו' רק בכתב הסופר הגט בלי צווי הבעל כלל שאף שהאשה עומדת להתגרש אינו כותב לשמה שמא הבעל לא ירצה לגרש בגט זה או בסופר זה אבל היכא שהבעל כותב להסופר שיכתוב גט נהי דבסתם אשה כ"ז דלא נשמע קולו ממש לא סמכו דעתם לכתוב לשמה, היינו דכיון דסתמא לאו לגרושין עומדת, כל זמן דלא נשמע קולו ממש לא סמכו דעתם וחוששים שמא חזר בו הבעל ואינו רוצה לבגוד באשתו כיון דלאו לגרושין עומדת, אבל היכא שהאשה ע"כ לכך עומדת והבעל גילה דעתו בכתבו שרוצה בסופר זה י"ל דסמכו דעתם וגם ר"ת והנמשכים אחריו מודים דמהני כתיבה. עכ"ד, ובאמת בפסקי תו' זבחים פוסק רק כתי' בתרא דבזנתה אין כופין אותו לגרש ומשא"כ הכא בחר"ג דכופין אותו סתמא עומדת לגרושין, אלא שרמב"ם פכ"ד מאישות הי"ח כ' בזנתה כופין אותו להוציא ובית מאיר קי"ז ס"א כ' דהיא גמ' מפורשת יבמות כד: דדייק רבא דתני הוציאה ולא הוציאה ברצונו אלא שכופין אותו, וכ"כ מג"א בסוף תוספתא נזיקין דכופין אותו לגרשה ועי' ספרי חלק ראשון סוף סוגיא ל', ולדעתם י"ל דבאמת בזנתה לגירושין עומדת דמ"ש תוס' דגם בזנתה כן פלא מה הפשיטות:

וכ"כ בשם ארי' אה"ע ס"ס ט"ז דבחולה מסוכן גם סתמא כשר דהוי אומדנא דמוכח שרוצה לגרשה כדי שלא תפול לפני יבם סתמא לגירושין קיימא ואע"ג דלא אמר הסופר בפי' לשמה. וכ"כ בת' כתר כהונה סי' ע' דבמוכתב למלכות דקיי"ל באה"ע קנ"ד ס"ט דכופין אותו לגרשה סתמא כשר והגם שי"ל דכל שלא תובעת הגט אינה עומדת לגרושין דאף במקום יבם וקטטה לא קיי"ל דיכול לזכות לה גט מ"מ בנ"ד שהיתה תובעת הגט ממנו בודאי סתמא כשר ועומדת לגרושין עכ"ל ואף דמה שהרב תולה הדבר בה כיון שתובעת את הגט הוא מוקשה דמה מהני שהיא חפצה בגט, הא העיקר תלוי בו ומצדו לאו לגרושין עומדת, אך הא בעובדא זו ודאי כיון שכופין אותו לגרש מפני חר"ג הוי לשמה ועדיף ממומר דיש לו ח' כשרות ואמרי' דרוצה להפטר מעברה ולא שביק התירא וכו':

וגם הא במתני' גיטין סז: איתא נשתתק וכו' והרכין בראשו הרי אלו יכתבו ויתנו ובגמ' דף עא. מבואר דכת"י עדיפא מהרכנת הראש דאל"כ מה מקשה ר' יוסף על ר' כהנא מה קמ"ל תנינא נשתתק וכו' הא י"ל דמשמיענו דכתב יד מהני כהרכנה אע"כ דאם הרכנה מהני פשיטא דכת"י מהני, ולשיטה זו בודאי מ"ש שם עב. קולו לאפוקי מדר' כהנא דל"מ כתב יד קאי רק אחרש שאין לו דעת אבל פיקח שכתב מהני, ואמנם בירושלמי פ"ז ה"א איתא להפוך דהרכנה עדיפא מכת"י (מה שאין מובן כלל) וכן בתוספתא פ"ב מחמיר בכת"י פיקח מ"מ הוי רק ספק דרבנן דבגמ' מבואר דכת"י עדיפא ובתו' ערובין

כ' דהוי דרבנן, ועי' בס' עגונת ישראל שהמגיד מקוזניץ כ' דבר נפלא בכוונת הירושלמי הנ"ל עיי"ש דר' יוסי דאמר לית כן לא כפי' פני משה דברייתא משבשתא היא אלא דקאי על מ"ש דהגט בטל אמר דליתא כן דאינו בטל מדאורייתא רק דגרסי' ה"ז פסול כמו בתוספתא שלנו וברא"ש ופסול רק מדרבנן לכן בנשתתק מקילים במקום עגון וכמ"ש הרא"ש פ"ז ס"ס י"ט ור' מנא פליג ואמר אית כן דגירסא ה"ז בטל אמת והוי פסול דאו' והרכנה היא שמיעת קולו ופליגי בשני תירוצי הרא"ש שם, וכבר הסכימו להקל בכתב ידו במקום עגון בד"מ ק"כ בשם, רד"ך וב"ש ססק"ח, וג"פ שם ס"ק כ"ו, באה"ט משם מבי"ט ושבות יעקב ופתחי תשובה סקי"ח ובעובדא דגט מסטאשוב. הגאונים המגיד מקוזניץ, ההפלאה, בעל משנת חכמים וכתר כהונה סי' ע"ו:

וע"פ הדברים האלה יכול כ"ת לעשות שליחות הבעל ויכתוב הגט בעצמו ויתננו לה בלי עדי חתימה רק בעדי מסירה דהא דחותמים על הגט רק עצה טובה היא וכמ"ש אה"ע קל"ג ס"א וב"ש סק"ב וכ"כ ב"ש ק"ל ססק"א בשם תוס' ורא"ש ושם סקכ"ט וכ"כ מל"מ פ"ט מגרושין סוף הכ"ז דבמקום עגון יש להכשיר בלו ע"ח דיכולה לומר אי אפשי בתקנת חכמים שלא תצטרך לחזור אחר עדי מסירה (וע"ז יש לדון כמ"ש בספרי חלק א' סוגיא ז' אות ד' דבתקנה קבועה א"י לומר אי אפשי בתקנת חכמים אבל הט"ז יו"ד שמ"ב סק"א כתב כן כמ"ש שם ד"ה וצ"ע), ופשוט דבזמן הזה שקורעים הגט אין צריך כלל לעדי חתימה וכ"כ עטרת חכמים אה"ע סי' כ"ד להקל בעגון בלי עדי חתימה ומ"ש בפת"ש קל"ג סק"ב בשם משכנות יעקב אם צוה לכתוב גט אף אם שינה הסופר אף מנהג פסול ליתא כמו שהביא בשם ברית אברהם כנגדו, וגם הכא שאני דהא הבעל נתרצה שכ"ת בעצמו יכתוב ויתן ולא הזכיר כלל מעדים:

אך יש לעיין אולי י"ל כיון שידוע לכל המנהג שאין הרב בעצמו כותב גיטין אלא שסופר מיוחד כותב ועדים חותמים י"ל שהי' כוונת הבעל במה שכתב שהרב יגרש ויכתוב היינו שישתדל ויעשה כמנהג ע"י סופר ועדים וכמ"ש במתני' גיטין סה: גרשוה יכתבו ויתנו, והוי אומר אמרו וכמתני' סו:

לר"מ אמר לשלשה תנו יאמרו לאחרים שעשאן ב"ד וכמ"ש רש"י שם ד"ה והאמר דכתב הגט נעשה כאומר אמרו וכ"כ מראה הפנים ירו' פ"ז ה"ב ד"ה אלא שכוונתו אם תרצו אתם חתמו, הלכך אם אמרו לאחרים נעשה כאומר אמרו וכמ"ש תוס' שם ד"ה כתב אי חתם סופר ועד פסול כשאומר לשנים כתבו ותנו הוי כאילו אמר בפי' שישתפו אחר עמהם. ואי נימא כן יש ספק אי יכול כ"ת לכתוב בעצמו כיון שהי' כוונתו שיעשה שליח אחר וכמ"ש בגיטין כט. גבי אבא מניומי לגרסת רי"ף הכי קאמר לי' אבא מניומי ולא

את וא"י ליתן בעצמו ואף לגי' רש"י מי קאמר לי' וכו' ויכול ליתן בעצמו היינו כמ"ש רש"י משום דהכי צוהו מתחלה לגרשה בעצמו. וה"נ איתא שם סג:
בעי רבא מר"נ כתבו ותנו לשליח סלוקי סליק להו או לטרחא דידהו חייש ופי' רי"ף דהכוונה סלוקי וכו' ואינם יכולים ליתן בעצמם. והובא הדין הזה בב"ש סי' קמ"א ס"ק מ"ט דאם צוה לעשות שליח א"י לעשות הדבר בעצמו. ודוקא שליחו ולא הוא:
אך נראה דשאני התם דצוה בפירוש לעשות שליח אחר לכן א"י לעשות בעצמו, אבל הכא אף די"ל שהי' כוונתו שכ"ת יצוה לאחר לכתוב מ"מ אין כח באומדנא זו לבטל מה שכתב שכ"ת יכתוב ויגרש ובודאי אם כ' יכתוב ויתן שפיר דמי, וכן נ' במתני' סו:
אמר לשלשה תנו הרי אלו יאמרו לאחרים ויכתבו מפני שעשאן ב"ד דברי ר"מ ובפשוט הפי' דרשאים לאמור לאחרים אבל לא אשתמיט שום מפורש לומר דדוקא קתני לאמור לאחרים אבל הם בעצמם אינם יכולים לכתוב ומפורש כן בריטב"א שם במתני' ר"מ סבר כיון דלא אמר להם כתבו אלא תנו עשאן שליח וכו' דהו"ל כאילו אמר להם בהדיא אמרו לאחרים אם תרצו עכ"ל הרי דמסיים אם תרצו ואם לא ירצו לאמור לאחרים יכולים לכתוב בעצתם ולא קפיד דלא הם:

סימן פא

על אודות הגט שנשלח מאמעריקה ע"י שליח וכתב בו שם האשה לאה בת בלי שום פירוד רק כתיבה אחת לאהבת ותינוק דלא חכים לא טיפש קרא לאהבת וכן כל מי שנתנו לו לקרוא קרא כן:
מקור הדין בס"ת במנחות ל. בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה ובין אות לאות כמלא חוט השערה וברפ"ב ממס' סופרים מניחים בין שם לשם (היינו בין תיבה לתיבה) כדי שיהיו ניכרים ובאותיות כדי שלא יהא מעורבבין אם עירב את האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו מניחים בין תיבה לתיבה כמלא אות ובין אות לאות כמלא שער. וקשה למה פסל לקרוא בס"ת רק אם עירב את האותיות או שהפסיק באמצע התיבה אבל אם היו ב' תיבות כאחת ולא הניח כדי שיהיו ניכרות לא הביא מה דינו. וצריך לומר או שבאמת כן הדין ששיעור בין תיבה לתיבה הוא רק למצוה אבל אינו לעכוב ומותר לקרוא בו. או שמ"ש עירב את האותיות קאי גם על אותיות שבין תיבה לתיבה ובין שלא הניח בין אות לאות כחוט השערה ובין שלא הי' בין תיבה לתיבה כמלא אות פסול לקרוא בו. וברמב"ם פ"ז מס"ת ה"ט כ' דאם לא הניח בין תיבה לתיבה כמלא אות הספר כשר וא"כ דעתו במס' סופרים כפי' הראשון דעירב את האותיות לא קאי על התיבות, וספ"ח מביא רק אם הפסיק באמצע התיבה פסול, אבל בפ"י ה"א אות ט"ז

הביא דאם היו ב' תיבות כתיבה אחת פסול, וק' אם דעתו כפי' הראשון לא נמצא במ"ס דין זה כלל, ואם ס"ל דמ"ש עירב האותיות קאי גם לתיבות וא"כ השיעור הוא כמ"ש במ"ס כמלא אות והלא באם אין כמלא אות בין התיבות מכשיר רמב"ם בפ"ז דבה"ד מביא דין זה ובה"ט כ' דאין פסול רק אם הדביק אות לאות, וגם אי נימא דשיעור כתיבה אחת לא מיירי שלא הי' כמלא אות רק שהיו מחוברות יותר מזה א"כ סתם ולא פירש ומי יודע זה השיעור מפי הוא כתיבה אחת, וגם מניין לרמב"ם המקור לדין זה שאם אין כמלא אות כשר ואם מחוברות יותר פסול:

והטור יו"ד רע"ד כ' ויהי' בין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה ולא יקרבם ביותר שלא יהא ב' תיבות נראות כאחת ואם קירב ב' תיבות עד שנראות כא' פסול וכ' ב"י דכ"כ רמב"ם ספ"ח וט"ס וצ"ל רפ"י, והפי' הפשוט דהטור חדא קתני ואין אלו ב' דינים וחילוק בין לכתחלה לדיעבד ומ"ש ולא יקרבם וכו' ואם קירב ב' תיבות וכו' היינו שלא הי' בינן כמלא אות קטנה ומפרש במ"ס עירב את האותיות דקאי גם על התיבות, והא דלא הביא הטור לפסול אם לא הי' כחוט השערה בין אות לאות, דפשיטא הוא כיון דהאותיות נוגעים זה בזה:

אבל הב"ח מפרש דמ"ש הטור ויהי' כמלא אות קטנה ולא יקרבם ביותר הם שני דינים, דאף דלכתחלה בעי' כמלא אות קטנה מ"מ אין פסול אם תינוק קורא שתי תיבות עד שיהיו תיבה אחת, וא"י מנלי' זה ומה שהביא ראי' משיעור חוט השערה בין אות לאות ולא יותר דאינה אלא למצוה אבל במופרדות יותר כשר, צ"ע דמה ראי' מיותר על פחות, דהלא אנו דנים עתה על פחות וכמו ששיעור חוט השערה הוא לעכב שאם הי' פחות מזה פסול ה"ה בשיעור כמלא או"ק דפסול, ומ"מ גם הט"ז סק"ב וש"ך סק"ד וט"ז או"ח ל"ב סקכ"ד מסכימים לב"ח דאם תינוק קורא ב' תיבות אף שאין ביניהן כמלא או"ק כשר:

והכא בגט אע"פ שאין צריך כתיבה תמה וכמ"ש תו' גיטין כ': ד"ה ל"צ ורא"ש ורשב"א ור"ן שם שא"צ מוקף גויל מ"מ אם אין האות נקרא לתינוק אינו אות כלל כמפורש ברמב"ן שם וכ"כ רמב"ם פ"ד מגרושין ה"י שצריך שיהי' כתב שידעו הקטנים לקרותו ובש"ע קכ"ה סעיף י"ח וכ"כ ת' רא"ש כלל מ"ה סי' ב' דאם אינו נקרא לתינוק אינו גט כלל ועי' חלקת מחוקק קכ"ה סק"ו כתב כשתינוק א"י לקרוא האות מחמת נגיעה אפשר דמדינא פסול, וא"י למה כתב אפשר על מה שמפורש בראשונים דודאי פסול ולפ"ז ה"ה ב' תיבות נראות כאחת דפסול כיון שאין נקרא כהוגן וכ"כ ד"מ קכ"ה סוף אות ו' בשם תשב"ץ דב' תיבות נראות כא' בתורף פסול וכ"כ ב"ש סקכ"ז ועי' פר"ח אות ט"ז מביא דין זה בשם ב"י משום רא"ש וט"ס הוא וצ"ל ד"מ בשם תשב"ץ ועי' שו"ת אמרי יושר

להגר"מ אראק ח"א סי' קצ"א שמכשיר בתיבות מתא דיתבא שהיו כאחת משום שהוא טופס אבל בתורף פסול ויכולים להראות לתינוק כל השיטה מלפני' וכמו אם יש ספק על אות שמראים לו כל התיבה כמ"ש תו' גיטין פה: ד"ה ולורכי' וגמ' מנחות כט: אי קרי לי' ויהרג ורש"י ד"ה דל ותו' ד"ה זיל וב"י קכ"ז ד"ה מצאתי כתוב ורמ"א קכ"ה סעיף י"ח: והכא בנ"ד דתינוק קורא לאהבת וכן כל מי שהראו לו הגט פסול אפי' להב"ח יו"ד הנ"ל משום דנראה כתיבה א' ותורף הוא:

והנה כיון שהבעל לא נודע מקומו אי יש אופן לכתוב גט אחר בלי רשותו ולשלחו לשליח ראשון שיחזור וישלחנו לשליח שני פה רמ"א א ס"ם קכ"ב בשם רשב"א ורמב"ן כ' נתן גט לשלוחו והוליכו ונמצא פסול פשיטא שא"י לכתוב אחר בלא רשותו כיון שהשליח נעשה שליח רק על גט זה. אך בכתר כהונה ס"ס ס"א אחר שכ' דברי רמ"א אלו הביא מת' פנ"י חלק אה"ע ע סי' ב בגט שבא ממק"א ונכתב בטעות אבי האשה והבעל הלך לדרכו ונתן הגט לשליח והשליח הביא הגט למקום האשה הי' מצווה שהסופר יכתוב גט אחר וכ' דמאחר שהגאון בעל פנ"י נתפרסם בכל העולם ובמקום עגון יש לסמוך עליו וכ"כ בת מהרש"ם ח"ב מפתחות סי' ר"א דאם הגט פסול וא"א למצוא את הבעל והוא במקום עגון יכתוב הבורר הסופר גט אחר ויחתמו העדים ויקבלנו השליח ויגרש בו כיון שבתחלה עשהו שליח סתם להוליך גט שיהי' ראוי להתגרש אף שחזר ואמר הולך גט זה לא ביטל שליחות הראשון וכ"כ בת' מהר"י מסמילא סי' ד' ה' ו' ובת' בנין ציון ח"א קמ"ב אוסר לעשות כן ולא ידע מכל הנ"ל. וכ"כ בת' מהרש"ם ח"ג סי' צ"א וסי' ר"ז דכל שלא שמענו מהבעל שחזר בו כיון שצוה לסופר לכתוב גם כמה גיטין אם הגט הזה פסול עוד לא עשה שליחותו:

ועיי"ש בסי' ר"ז שכ' שמצא הדבר מפורש להיתר בת' לרמב"ן קמ"ה ות' רשב"א ח"א אלף קס"ג בדין כ' בגט לתנסבא תחת להתנסבא וגם בלא היקף גויל וסיים הרשב"א שיכתוב הסופר גט אחר ויתנהו ליד השליח בלא ידיעת הבעל, ולפלא עליו כי הלא הרמב"ן והרשב"א אוסרים לכתוב גט אחר אם השליח נעשה שליח רק על גט זה כמ"ש ב"י ורמ"א בשמם. ומה זה מצא מציאה הלא התשו' הזאת מובאה אות באות בב"י קכ"ב. ולא הרגיש המהרש"ם שיש טעות וחסר שיטה שמ"ש בסוף ולא אמרתי אלא בשעשה הבעל שליח על גט הראשון דשוב אין לסופר ועדים לכתוב אחר. אין לזה שום הבנה והיא סתירה לדבריו הראשונים שכ' בתחלה שמותר לעשות שליח בלא דעת הבעל ומסיים לאיסור אבל הגירסא כמו שהוא בב"י ולא אמרתי אלא בשעשה הבעל שליח סתם אבל

אם עשאו שליח על גט זה הראשון שוב אין לסופר וכו', ועי' ספרי חלק א' שו"ת סי' כ"ה אות י"א לענין לתקן את הגט בלי דעת הבעל ובספרי חלק ב' סי' צ"ב:

סימן פב

לכבוד הרב הגדול המפורסם מ' ירחמיאל משה האבערלנד שי' אבד"ק סלומניק.

ע"ד גט שכ"מ המנוח ר' אברהם ב"ר משה שלא הי' לו בנים ויש בגט כמה ספיקות, הנני לכתוב בזה את דעתי:

א) **חשש** ראשון שכתב בן משה ואחי הנפטר אומר כי אביהם הי' רגיל לכתוב בפתקא לצדיק משה צבי, וכן חרות על מצבתו, ודאי דגם לכתחלה הי' צריך לכתוב רק שם משה לבד כיון דקריאה בפי כל ולס"ת, וחתימתו הי' רק בשם משה ושם צבי הוי נשתקע. וע"י פתקא לצדיק לא יצא מכלל נשתקע כמ"ש בס' אהלי שם כלל ב' ס"ק כ"ג, כי מה שהצדיק קורא בחשאי ביחידות אינו מעלהו משיקועו וכ"כ תשו' דבר משה מה"ס סי' ע"ד וכ"כ בקונטרס השמות הנספח לס' דברי אברהם אות ל' שאין שום נדנוד החזקת שם מה שנותנת פעם או פעמים בשנה קוויטל לצדיק כי מי יודע מזה. וגם פשיטא דאם כ' משה לבד הוי כתב חניכתו דכשר דהלא כן נקרא בפי כל, בשגם כי שם אביו א"צ לכתוב וכל הטעם דשינה פסול הוא כמ"ש ב"ש קכ"ט סק"ז משום לעז שיאמרו זה אחר הוא וזה שייך רק אלו הי' נקרא בפי כל בשני השמות, משא"כ הכא דנקרא רק משה א"כ ל"ש לעז דאין יודע מ"ש בפתקא. וגם בסתם אין איש קורא כתב ע"ג מצבה כמ"ש בהוריות יג: דקשה ללימוד והוי כעובר בין שתי נשים דהעולם נזהרים ועיי' עוד בפת"ש קכ"ט סקכ"ד מענין שם האב:

ב) **ומ"ש** בגט שם העיר סלאמניק ובבית הדואר כותבים סלאמניקי ביו"ד בסוף. הדבר פשוט דכשר וכמ"ש הרמ"א קכ"ח ס"ג בהרעדיש ורעדיש כשר דאינו אלא חילוק בקצור לשון, ולא דמי למ"ש ב"ש סק"ט בקאזמיר וקאזמירז דכותבים שניהם דשאני התם דהוי שנוי הברה נוספת משא"כ בסלאמניקי שאין הברה חדשה רק שינוי נקודה:

ג) **ואודות** שכ' מתא דיתבא טל נהר שרעניאווא ועל מי מעינות וטל מי בארות ושם יש מעין א' שמסתפקים ממנו, אך מעין השני שהוא חוץ לעבורה ותוך התחום, אין מסתפקים ממנו לכל צרכיהם רק לפעמים אם יחפצו לשתות מים טובים, גם לוקחים שם לפאבריק מי זאדא, גם הנחתומים לוקחים משם מים לאפות הפת. וגם הבהמות שסביבותיו שותים ממנו:

הנה מקור הדין דתלוי בספוק הוא בת' מיי' נשים סי' כ"ב ועיי"ש דבעי' שישתמשו ממנו לכל צרכי העיר וכ"כ פסקי מהרי"א סי' קמ"ב דמה שמתסתפקים ממנו לצורך כרחים

לא מקרי משום הכי תשמיש העיר. ואם משתמשים לרוב צרכיהם הוי ככולו כמ"ש ב"ש קכ"ח סקי"ד בשם ב"י. אבל אם כל העיר מסתפקים ממנו למיעוט צרכיהם אין לכתבו. ולכאורה קשה מ"ש אם המיעוט משתמשין ממעין לכל או לרוב צרכיהם דצריך לכתבו כמ"ש ב"ש שם סקי"ב ולמה יגרע אם כל או רוב מסתפקים ממנו למיעוט השתמשות, אדרבה זה עדיף שרוב משתמשים בו ומציאות הנהר או המעין נודע לכל העיר, משא"כ אם רק המיעוט מסתפקים תמנו י"ל שרוב העיר אינם יודעים כלל ממנו ואיזה סימן הוא זה:

וי"ל דתלוי במחלוקת ר' יוסי ואמרו לו (ב"ב צג:) בזרע פשתן שזרע ולא צמח דתרווייהו בתר רובא אזלי מר אזיל בתר רובא של אנשים שקונים לאכילה אם שקנייתם מעט ומר אזיל בתר רוב הזריעה, ולאמרו לו הרבה לוקחים אותו לדברים אחרים, הכא עדיף רוב זה המשתמש בנהר למעוט צרכיו ממעוט הלוקח ממנו לרוב תשמישו:

אך נראה דלא דמי לשם, דבפשתן הרוב הקונים לאכילה אינם קונים לזריעה ולכן חשוב רוב זה של הקונים לאכילה וכן המיעוט שמשתמשים לכל או לרוב צרכיהם מן הנהר קבועים וחשובים וכמחצה על מחצה דמי משא"כ אם הרוב מסתפקים מנהר זה למיעוט השתמשות ולרוב צרכיהם מסתפקים ממקום אחר לכן אין זה חשיבות ניכר ואין לכתבו ולכן בנ"ד אם אין מיעוט המסתפקים ממעין זה לרוב צרכיהם א"צ לכתבו:

ואע"פ שנהר אם הוא תוך התחום אף שאין מסתפקים ממנו אם כתבו כשר בדיעבד כמו שנ' מת' מיי' הנ"ל, דראש דבריו אם מסתפקעם ממנו צריך לכתבו ואח"כ כתב ומיהו עיר שנהר שלה חוץ (עיבורה של עיר קרוב לתחום וכתב שם הנהר לא נחשב בעיני כמשנה שם עירו ועירה וקשה דברישא אמר דלכתחלה יכתבנו אם הוא תוך התחום ואח"כ מכשיר רק בדיעבד, וע"כ דסיפא מיירי אפי' אין מסתפקים ממנו מ"מ כיון שהוא בתוך התחום אם כתבו כשר וכמו שמביא ראי' מר"ה וחולין דתוך התחום הוי כעיר עצמה, וכן מבואר בב"י קכ"א ד"ה אם הנהר דכ' הרי דכל שהוא חוץ לעבורה של עיר אם הין מסתפקין ממנו לכל תשמישין אין כותבים אותו לכתחלה וכן נ' מרמ"א ס"ד דבנהר שחוץ לתחום כ' דלכתחלה אין לכתבו ואפי' דיעבד פסול ובתוך התחום כ' דלכתחלה אין כותבים אא"כ במסתפקים ממנו ולא כ' דגם דיעבד פסול וכ"כ בית שלמה אה"ע סי' צ"ח דדיעבד כשר:

אך כל זה בנהר אבל במעין ובאר כ' בסדר הגט אות קי"ג קי"ד דאף אם הם בתוך עבורה של עיר מ"מ אם אין מסתפקים מהם אין כותבים אותם וכ"כ ב"ש סקי"ד וי"ל דאף דיעבד פסול אם אין מסתפקים ומכ"ש כשהם חוץ לעבורה כנ"ד. אבל באמת תמוה מה נשתנה

מעין ובאר מנהר לענין זה ומה טעם לחלוק זה ומ"ש אם המעוט מסתפקים שכ' ב"ש סקי"ב דכותבים מעין ובאר ומביא ראי' מרמ"א סוף סעיף ו' אף דשם בנהר מיירי וע"כ דשוים הם לכל דבר, ומ"ש ב"ש סקי"ד ראי' לחלוק זה מב"י שכ' בד"ה ואם על מהרי"ק שורש ק"ו דמש"ה פוסל אם כתב מעינות מפני שרוב ספוק העיר הי' מבארות ואפי' הי' המעין בתוך העיר הי' פוסלו, אין ראי' די"ל הטעם מפני שהשמיט בארות, והפי' במהרי"ק אם יכתוב מעינות פסול, היינו אם יכתוב מעינות לבד ולא כתב בארות וכיון שרוב סיפוק מבארות ולא כ' בארות, אף דאלו השמיט לגמרי את הנהר כשר כמ"ש בת' מיי' הנ"ל ות' רא"ש כלל מ"ה סי' כ"א ות' ר"ן סי' מ"ב וכ"כ ב"י בשם מהרי"ק ד"ה ולענין שבחסר כשר לכ"ע בדיעבד, אך כל זה אם לא כתב כלל שום נהר אבל הכא שהעיר מסתפקת מבארות ולא ממעינות והשמיט בארות והזכיר מעינות גרע שיאמרו עיר אחרת היא וכ"כ טיב גיטין לקוטי שמות אות כ"ח ד"ה ראדוויל סברא זו דהיכא שמזכיר מעינות ובארות ואינו מזכיר הנהר כלל מגרע גרע, אבל אלו לא הי' הספוק מבארות לא הי' חשש ע"ז שהזכיר מעינות שאין מסתפקים מהם אם הם בתוך עבורה או אפי' בתוך התחום ועי' נו"ב תנינא אה"ע סי' קט"ו ד"ה ומעתה שגם הוא פי' כן במהרי"ק שמיירי שהזכיר מעינות לבד ולא בארות:

ועיי"ש בנו"ב שהקשה על ב"ש סקט"ז דכותבים מעינות על בארות מב"י ד"ה ואם בשם מהרי"ק דאם יכתבו מעינות על בארות פסול ותי' דב"ש מיירי במקום שיש נהר וכותבים את הנהר אלא שהמנהג שכותבים כל ספוקי העיר מעינות ובארות אז סומכים שלא להזכיר בארות ודי במעינות כיון שבלא"ה אין צורך להזכיר כיון שהזכיר את הנהר אבל אם אין נהר רק בארות וכ' מעינות פסול, ולי נראה דלק"מ דדוקא אם צריך לכתוב מעינות אז אמרי' דבאר נכלל ג"כ בו וא"צ להוסיף באר אבל אם א"צ לכתוב מעינות א"י לכתוב מעינות רק לשם הבאר לבד ולכן אם השמיט הבאר פוסל מהרי"ק אם כ' מעינות לבד כיון שלא היו שם מעינות, ומצאתי בתשובות בר"ח הישנות סי' צ' שכ' ממש כן דהמנהג דאם כותבים מעינות אין כותבים בארות אבל במקום שאין מעינות כותבים בארות:

וראיתי בת' מהר"ם מפדוואה סי' ה' דהק' ג"כ סתירת תשו' מיי' הנ"ל מרישא לסיפא ותי' דראש דבריו אינם סובבים על השאלה רק בתחלה מבאר עיקר הדין דכתיבת הנהר הוא דוקא אם רוב הספוק ממנו וקאי אם הוא בתוך עבורה של עיר ואח"כ כתב דאם הוא חוץ לעבור ותוך התחום רק דיעבד כשר. ולפי פירושו אפי' בנהר בתוך התחום אין כותבים אפי' רוב תשמיש ממנו ופלא על רמ"א שהשמיט דעתו וכתב להפוך דאם רוב תשמישו ממנו כותבים לכתחלה ובפרט שבד"מ אות ט' מציין על תשובה זו לענין דא"צ

לכתוב שני שמות של הנהר. ועוד כ' אח"כ בת' מהר"ם שם דדיעבד אין פוסל אם שינה כמו בשינה שם לידה ולטעם זה אף שאין מסתפקים ממנו ואפי' חוץ לתחום נמי לא יפסול דלא כרמ"א ס"ד. וגם לטעם זה פשיטא דגם במעין ובאר דינא הכי דלא כחלוקו של סדר הגט ובית שמואל:

ומ"ש כ"ת שי' להכשיר דמה שאין צריך לכתוב אם שינה כשר ומה דמהרי"ק פוסל אם שינה וכתב נהר מחוץ לתחום, היינו רק אם הניח את העיקר אבל בנ"ד דכ' העיקר על נהר שרעניאווא אף אם הוסיף נהר שאין צריך אין שנוי פוסל:

הנה בכתובות צח, וצט. איבעיא אמר לי' זבין לי ליתכא ואזל וזבין לי' כורא אי מוסיף על דבריו וליתכא מיהו קני או דלמא מעביר על דבריו הוא וליתכא נמי לא קני וקיי"ל דמוסיף לא הוי מעביר אבל פשוט שם הטעם דהמוכר לא קפיד ולא אכפת לי' בהוספת השליח כיון דס"ס אין כח ביד השליח למכור יותר ממה שצוהו ואין לו שום היזק בזה אבל אם קפיד שלא יוסיף והשליח שינה והוסיף הוי מעביר כמ"ש זבחים לד. תלמיד שאמר לו רבו אל תביא לי אלא חטין והביא לו חטין ושעורין שהוא כמעביר על דבריו וא"כ הכא נמי אף שכ' נהר העיקרי אם הוסיף י"ל דהוי משנה ומעביר ואף שיש לחלק ולומר שאין ראי' משם, אבל הדין מפורש במהרי"ק שורש ק"ז מובא ב"י ד"ה ולענין ב' נהרות שכ' שאין להזכיר רק שם נהר איימוני וטוב לכנוס בספק איסור מבספק שינוי שבחסר כשר לכ"ע בדיעבד ובשנוי יש פוסלים אפי' בדבר שאילו חסרו לא נפסל בכך, הרי שאפי' כתב איימוני מ"מ אם כתב נהר מרצאנו פסול:

והרה"ג מ' שאלתיאל מו"צ דפה אמר לי להתיר ע"פ מ"ש ב"ש סקי"ג בשם הלבוש חילוק בין כותב נהר חוץ לתחום כיון דעיר זאת אינה יושבת על הנהר הוי שינוי עיר ופסול משא"כ כשיושבת על הנהר וכתב שם נהר אחר הוי שינוי נהר אחר וכשר וע"כ הכא נמי דכתב דיתבא על נהר שרעניאווא כתב כהוגן דיתבא על נהר האמיתי אע"פ שהוסיף וכתב עוד מעין רחוק אין זה שינוי עיר אלא שינוי נהר:

ולא נראה, כיון דהך דיתבא קאי גם על המעינות ובאמת אין שם רק מעין אחד וכתב בגט מעינות י"ל דהוי שינוי עיר כמו אם כתב דיתבא על נהר שחוץ לתחום. והלא כן כתב בב"י בשם מהרי"ק דפוסל משום דכתב מעינות ובאמת אין שם רק מעין אחד. ואף שי"ל שאין ממהרי"ק ראי' דהוא בעל השיטה לפסול אם שינה ורמ"א לא פסק כמותו משום שתמך יסודו על מהרי"ל כמ"ש בד"מ אות י"ד, מ"מ י"ל שבזה גם מהרי"ל פוסל ואינו מכשיר רק אם כתב על הנהר שם אחר דרק אז הוי שינוי נהר, וכן פוסל בנד"ז

בג"פ מובא בפתחי תשובה סקכ"ט אם אין בעיר רק מעין א' שמסתפקין ממנו אם כתב מעינות הוי גט פסול:

מה גם שגוף דין רמ"א להכשיר אם החליף שם הנהר ומחלק בין זה לכתב שם נהר מחוץ לתחום אין מובן דהא ס"ס כיון שכתב דיתבא על נהר אחר שאינו שם הוי גם כן שינוי עיר, ומ"ש המקור מת' מהרי"ל תמוה דשם אין זכר להחליף שמו רק מיירי שהשמיט שם הנהר ולא כתבו וקרי לי' שינה מפני ששינה מכפי הרגילות להזכירו וכבר תמה עליו כן בג"פ ובט"ג לקוטי שמות אות כ"ח ד"ה ראדוויל, וגם תמוה מאד שכ' נגד המרדכי גיטין סי' תמ"ו תשובת ריצב"א ומה שכתבו על נהר יי"ר ואנו נוהגים לכתוב על נהר קיי"ר כיון שאין שום אות במקום הלעז כך שוה יוד במקום קוף, הרי דרק מפני דאין זה שינוי מקיי"ר ליי"ר הא לא"ה בשנוי נהר פסול וכן בהגהות מרדכי תנ"ו כתב בנהר שיש לו שני שמות איזה שם שכתב בלי חברו כשר כיון שמכירים שניהם הרי דאלו יש לו רק שם אחד ומחליפו בשם אחר פסול ואיך יחלקו מהרי"ל ורמ"א עליהם:

ומ"מ נראה להתיר בנ"ד דבהגהות מרדכי תנ"ו שם כ' דאם מוליכים סוסים לשתות או כובסים שם בגדים צריך לכתבו, וכן דעת כלבו מובא בב"י, ולדעתם הכא נמי הוי מסתפקים במה שהנחתומים לוקחים ממנו מים לצרכי הפת, ואפי' לתשו' מיי' דהצריך ג' דברים משרה וכביסה ורחיים קשה דהשמיט העיקר ששותים מימיו, וע"כ דהא דצריך ספוקים אלו היינו אם באמת אין שותים ממנו אבל אם שותים א"צ להני ג' ספוקים וא"כ הכא שמי שרוצה לשתות מים טובים שואב ממנו ודאי דאפי' לתשו' מיי' הוי ספוק, ובפרט שגם הנחתומים משתמשים בו ולפבריק מי זאדא לוקחים משם, ובהמות הסמוכים לו שותים מימיו לכ"ע מקרי מסתפקים ממנו:

ועוי"ל דהא דאין כותבים מעין או נהר אם מסתפקים ממנו רק למעוט צרכיהם היינו דוקא אם הוא לבדו אז אין המעוט חשוב לכתבו, אבל אם כותבים מעינות ובכל אחד מהם מסתפקים למיעוט, מקצת ממעין זה ומקצת מהשני כיון שבכלל משתמשים הרוב ע"י צירוף שניהם שפיר דמי לכתוב דיתבא על שניהם וכ"כ בדברי מלכיאל ח"ג סי' קמ"ט ומביא סמוכים לזה מכמה מקומות בש"ס וכ"כ בת' מהר"ם שיק אה"ע סי' ק"א וא"כ הכא כיון דבשני המעינות יחד משתמשים הרוב אף שבאחד מהם רק מיעוט מסתפקים יכול לכתוב דיתבא על מי מעינות:

ד) **ועל** אשר סייע הסופר מעט לחתימת העד באל"ף של שמו ישראל כי ירא שלא יוכל העד לאמן את ידו ותיכף כשראה כ"ת גער בו וסילק את ידו ממנו, וספק הוא אי סייע בחתימת סיוע של ממש או תיכף נסתלק ולא השתתף כלל בחתימה:

הנה הדין מפורש לאיסור בפתחי תשובה ק"ל סק"י מס' תומת ישרים בשם ר' ישעי' שהחותם ע"י לבלר שהלבלר אוחז ידו וכותב אין חתימתו מועלת כלום שאין זו כתיבת החותם ועיי"ש שכן הוא בתוספתא שבת פי"ב ורמב"ם פי"א משבת הי"ד מובא מג"א ש"מ סק"ז קטן אוחז בקולמס וגדול בידו וכותב חייב גדול אוחז וכו'. אלא שכ"ת מחלק דשם מיירי דהאוחז בקולמס א"י לכתוב אבל בנ"ד שהחותם יכול לכתוב לבדו כשר דהוי שנים שעשאוה וכל אחד הוי כעושה כולה ורק בשבת פטור מחטאת מקרא דבעשותה והביא מתב"ש ס"ס ב' וחכם צבי סי' פ"ב:

אמנם כן הוא דאם זה יכול וזה יכול ושניהם כתבו הוא מ"ש בשבת צב: שנים שאוחזים בקולמוס וכותבים פטורים בשבת משום בעשותה וכ' בתשו' רשב"א סי' כ"ח שלא נאמרו דברים הללו של מסייע אלא לענין שבת אבל במקום אחר אמרי' שהמלאכה מתיחסת לשניהם וכ"כ רשב"א ב"ק נג: ד"ה שור על קו' תוס' ד"ה לענין למה שור משלם כופר כיון שהוא ואדם דחפו הו"ל הכוהו עשרה בני אדם בי' מקלות דבבת אחת ד"ה פטור ותי' רשב"א דדוקא בעשרה מקלות פטור אבל הכא כיון שדחפוהו ביחד כחד חשבי' לי' ואם הכוהו במקל א' חייבים ואמרי' דכ"א עשה כל המעשה וכ"כ הרשב"א בתה"ב והובא ביו"ד סי' ב' סעיף י"א ישראל ופסול אוחזין בסכין א' ושוחטים פסולה דגם הפסול עשה כל מעשה השחיטה וכ"כ חכ"צ שם דרק בשבת נתמעט מבעשותה אבל בכ"ד מסייע הוי מעשה ולכאורה השבתי להטעים הדבר ע"פ מ"ש רש"י שבת צג. ד"ה וחד דשנים שעשאו פטורים משום דלאו אורחה לעשותה בשנים ול"ש רק במלאכת שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה ואי לאו אורחי' הוי מעשה עראי וכלאחר יד:

אבל לא בשאר דוכתי. אלא שאי אפשר לומר כן כי רש"י בעצמו כ' דבכל מקום שנים שעשאוה הוי רק מסייע, בשבת צג. גבי זב שרוכב וד' טליות תחת רגלי הבהמה טהורות מפני שיכולה לעמוד על ג' וכ' רש"י ד"ה מפני דסתמא כר' יהודה דזה יכול וזה יכול קרי מסייע הרי דלאו דוקא שבת, אלא תוס' ד"ה מפני כ' דהו"ל כל רגל אינו יכול, ולא פי' כרש"י והיינו כרשב"א הנ"ל דלא ילפי' משבת לכל דוכתי:

והכי מוכח במנחות צד. דבכל דוכתי שנים שעשאוה המלאכה מתיחסת לשניהם דאמרי' שם על מתני' שאחד מניף לכל החברים משום דלא אפשר לנפו כולהו בהדי הדדי קא הוי חציצה ליניף וליהדר ולינף תנופה אמר רחמנא ולא תנופות, הרי דהחשש הי' רק משום חציצה אבל משום תנופה אף שכולם כאחד הניפו מ"מ הוי תנופה מעלייתא, והא דבסנהדרין עח. הכהו עשרה בני אדם כאחד בי' מקלות פטורים היינו כמ"ש רש"י כיון דיש קרא איש כי יכה או כמ"ש בגמ' ורמב"ם מכל נפש אדם. והא דצריך קרא בזבחים

קח: איש איש דשנים שהעלו חייבים אף שבכל דוכתי חייבים שנים, י"ל משום דהו"א ללמוד משחיטה דפטורים וכמ"ש בגמ' שם שיכול והלא דין הוא ומה השוחט וכו' ב' שאחזו בסכין ושחטו פטורים וכו' ולכן בעי קרא לחיוב, ושוב ראיתי שכן כ' הבכור שור חולין פב. ד"ה לא תשחטו ועיי"ש דפשיטא לי' דרק גבי חטאת פטורים שנים שעשאו וכ"כ מקור חיים בהג"ה למג"א סי' רס"ו דרק בקרבן פטור ולא בלאוין. ועי' בפני יהושע שבת שם שכ' ג"כ כן מדעת עצמו דזה יכול וזה יכול לא שייך בשאר איסורים רק בשבת ומביא מזבחים קח. ופקפק למה בשחיטה חייב ובהעלאה פטור:

אך אין הדבר מוסכם ומצאתי בריטב"א קדושין מג. דהקשה להפוך ל"ל קרא למעט בשחוטי חוץ שני שוחטים הא כ' בעשותה וממילא ב' שעשאו פטורים ותי' משום דבהעלאה חייבים שנים וסד"א ללמוד שחיטה מהעלאה, הרי דעתו דבעשותה כללא היא לכל מקום שבתורה דשנים פטורים וכרש"י שבת הנ"ל, וכ"כ ב"ח יו"ד סוף סי' ב' שהקשה על דין רשב"א דכשר ופסול שאחזו בסכין א' ושחטו פסולה הא הפסול רק מסייע וקיי"ל שבת צג. דמסייע אין בו ממש, ואף אמנם דבאמת ל"ק על רשב"א כי שיטת רשב"א דחוץ שבת שנים שעשאו הוי כעושה כולה אך מ"מ נלמד דזה דעת ב"ח דאין חלוק בין שבת לכ"ד:

והנה הכא בגט זה אף לשיטה זו דשנים שעשאו בכל דוכתי הוי מלאכה מ"מ היינו אם גם העד הי' מסייע בכתיבה ונגמר ע"י שניהם אז הוי שנים שעשאו, אבל אלו העד הי' בטל אלא שהסופר הוליך את ידו והוא לא כלום עביד אז אין זה שנים שעשאו רק הסופר שאחז יד העד הוא הכותב ולא העד ואף שכ' תב"ש ס"ס ב' דאם הפסול סכין בידו ואחז הכשר ביד הפסול ושחט פסולה מספק דלמא כח הפסול נמי שחטה ורמב"ם בה' שבת דוקא קטן נקט דאין מעשהו כלום כיין שהגדול אוחז בידו הקטן מעוכב ע"י הגדול אבל אם שניהם גדולים ספק שגם כח האוחז בקולמוס מעורב והי' פטור בשבת האוחז ביד, מ"מ חדא המנחת חנוך במלאכת כותב אף שהביא דברי התב"ש מ"מ פשוט לו להפוך דה"ה גדול חייב רק האוחז ביד ולא האוחז בקולמוס וכתב דגם בגט דינא הכי, ותו אפי' להתב"ש לא פסיקא לי' הא דהוי כשנים שעשאו ורק לחומרא כתב דהשחיטה פסולה שמא סייע האוחז בסכין. ובשנים ששחטו כתב תב"ש שם אות נ"ב די"ל דהוי כאלו כל א' שחט חצי שחיטה ועיי"ש דמסופק די"ל דתמיד בשנים שעשאו כל א' לא כולא עביד (ואמנם גם רש"י שבת צג. ד"ה שאינו כ' כן דבזה אינו יכול וזה אינו יכול כל אחד ואחד כולי מעשה עביד הרי דבזה יכול וזה יכול כל א' רק פלגא עביד וי"ל דרש"י לשיטתו כמ"ש למעלה דס"ל בכל מקום ב' שעשאו לאו מעשה הוי) וא"כ הכא הוי ס"ס

שמא רק הסופר האוחז ביד כתב ולא העד כלל, ואפי' אי שניהם כתבו, שמא בשנים שעשאו אמרי' דכל אחד עשה רק מחצה כמ"ש תב"ש, והעד כתב רק חצי החתימה ובעי' שיחתום כולה ולא מקצתה, וגם שמא בכל דוכתי שנים שעשאו לא הוי מעשה כלל וכרש"י וריטב"א וב"ח. וא"כ אפי' הוי רק פסול דרבנן דהא עדי מסירה כרתי ורק יש בזה משום מזויף מתוכו, מ"מ בס"ס אפי' בדרבנן לחומרא כמ"ש מל"מ פ"ח מהאה"ט ה"ה ופ"י ממקואות ה"ו ד"ה ודע ופ"ד מבכירות ה"א סד"ה ודע שאחר וכ"כ פר"ח יו"ד סי' ס"ט ס"ק מ"ד וידוע שהשעה"מ פ"י ממקואות כלל ה' מפקפק ע"ז ואכ"מ:

והנה דין זה הוא ברמ"א ק"ל סעיף י"א בשם תה"ד דאם טעה בחתימת שם אביו כשר וכ' ב"ש סק"כ דה"ה בשמו אך בשם רש"ך מביא לפסול בשם העד עצמו, ואף שקשה להבין דברי רש"ך מה נפ"מ דהא אם חתם בשם אביו לבד ג"כ כשר. מ"מ מצאתי בדברי אמת ה' גיטין סי' כ' בשם כמה פוסקים כרש"ך. ומ"ש כ"ת דדוקא בטעות כל השם פוסל אבל הכא שהי' הספק רק באות א' של ישראל גם רש"ך מודה להתיר, ז"א דהא רש"ך קאי על עובדא דתה"ד כמ"ש ב"ש בשמו ושם סי' רכ"ח הי' חק תוכות בעי"ן של יעקב וממש כנ"ד פסול רק באות אחת:

ומ"ש כ"ת דהכא אפי' נימא דלא חתם העד מ"מ הא קיי"ל דעדי מסירה כרתי, ע"ז יש לדון כיון שהמנהג שהמגרש מצווה להעדים שיהיו עדי חתימה וכיון דקפיד בעי' עדי חתימה לעכוב וכמ"ש תו' גיטין פב. ד"ה צא בשם ר' אלחנן כיון שבא להחתים שלישי גילה בדעתו שלא יהי' גט עד שיחתום וכ"כ דברי אמת ה' גיטין סי' י"ח בשם מהרי"ל סי' צ"ו וכ"כ פת"ש סי' ק"ל סקי"א וקל"ג סק"ג. וכ"כ בס' ישועות מלכו ח' אה"ע סי' ס"ט שהמצווה לעדים שיחתמו ולא חתמו אפי' לר"א דעדי מסירה כרתי מ"מ הגט בטל דלא גרע מכולכם חתומו אע"ג דסגי בתרי מ"מ אם לא חתמו הגט בטל דהו"ל כע"א והוא הדין בע"ח וע"מ. ועיי"ש שכתב שזה טעם הגאון מובא בריי"ף פ' המגרש וברמב"ם פ"ג מגרושין ה"ח ואה"ע סי' קל"א ס"ו בשם י"א דחתמו שלא לשמה הגט בטל מדאו' אף שיש ע"מ ותמוה מ"ש מעדים פסולים, אלא משום שצוה הבעל לחתום ואם חתמו שלא לשמה הוי כלא חתמו כלל, ותמוה דהא שי' הגאון גם אם חתם עד פסול או שהי' בו רק ע"א כשר לבד י"כ הגט בטל מדאו' כמ"ש רמב"ם שם אף שידע הבעל מזה:

ומ"מ נראה דאף שהבעל צוה לחתום מ"מ כיון שאנו יודעים שאין לו כל נפ"מ וקפידא בדבר אם כה ואם כה. אם באמת הגט כשר ע"פ דין אין עכוב מצד הבעל כלל, ואין ראי' מתוס' גיטין הנ"ל דשאני התם דדי שנים עדים והוא שינה מן הסדר וצוה לחתום שלישי הרי רואים שקפיד דוקא אבל היכא שאינו משנה ואינו מוסיף שום דבר רק אומר כפי

הנוסח הקבוע אם רק הגט כשר אין לו כל ענין בדבר. ועי' גיטין סג. באומר לשלוחו התקבל גט לאשתי אדם יודע שאין שליחות לקבלה וגמר ונתן לשם הולכה הרי דאפי' אמר לשון שאינו מועיל מ"מ כיון דידעי' שרוצה לשלוח לה גט אמדי' לדעתו דרוצה באופן היותר מועיל ואם אין מועיל לשון קבלה דעתו לשליחות להולכה ומימר אמר תיגרש כל היכי דמגרשה ומכ"ש הכא דא"צ לפרש פי' אחר בדבורו וכ"כ מחנה אפרים ה' שלוחין סי' ג' דבדבר שאינו מפסיד בכך אף אם נשתנה מדעתו לא אמרי' דקפיד וכ"כ שם רמב"ם פ"ט מגרושין הלכה ל"ג בתשובה, ועי' ספרי חלק א' שו"ת סי' כ"ה ד"ה ומה שכתב שהבאתי בשם הגאון בעל אבני נזר שכתב דאם חסר בגט אגרת שבוקין יש חשש פסול די"ל דכוונת המגרש היתה לגרשה רק בגט שלם שיש בו כל הלשונות ככל גיטי דעלמא והביא ראי' מת' רשב"א אלף רל"ג דלמ"ד במחובר אינה מקודשת ה"ה אם מקדשה במחובר ובתלוש ביחד נמי לא מהני הכא נמי כיון שעשיית שליח להולכה הי' לגרשה בגט שיש בו ספר תרוכין וגם אגרת שבוקין ונשאר רק א' מהם לא מהני, ואח"כ דחה זה די"ל הכא שאני דמה נפ"מ לבעל אם יגרשנה בשניהם או באחד מהם והביא ראי' ממתני' רפ"ב דביצה גבי ערוב תבשילין דאם שייר ממנו כל שהוא סומך עליו לשבת הרי דאע"פ דבשעה שהניח ואמר בדין יהא שרא לבשולי כוון לשיעור גדול מ"מ גם שיעור קטן מתיר ושוב דחה די"ל דוקא ע"ת דרבנן מקילים משא"כ באיסור א"א:

אבל א"א להסכים לדבריו, והנני מעתיק מ"ש שם. דלדעתו אף אם נתקלקל אות מן הטופס נמי שייך לומר כן שרצון הבעל דוקא בגט שלם שאין חסר ממנו כלום ומפורש להפוך בנו"ב קמא אה"ע סי' פ"ה ד"ה ועוד אני אומר דכל מה שמחמירים אם חסר ואם שינה הוא רק אם יש לפרש שהוא קפידא וכוונת הבעל לשייר איזה דבר וכ"ז אם לא נכתב מעיקרא אבל אם נכתב מעיקרא אלא שאח"כ נתקלקל אין שום חשש:

ומ"ש ראי' מת' רשב"א אם קדשה במחובר ותלוש דאינה מקודשת, לפלא דהא רשב"א כ' להפוך בחי' קדושין מח: ד"ה כגון שהשיב על תוס' שכ' באמר לשלוחו הלוני דינר כסף וקדש לי אשה וכו' שמיירי שקדשה בזהב שוה דינר של כסף, וכ' דא"כ למה אינה מקודשת שאין לומר קפידא במה שאינו מפסיד כלל אף אם נשתנה מדעתו והביא ממ"ש כתובות עב: במאי דלא קפדי אנשי לא הוי קפידי' קפידא וכ"ש הכא דלא שמעי' דקפיד ועוד ראיות מגמ', ולפי דברי הגאון א"כ הרשב"א סותר א"ע. אבל באמת אין מת' רשב"א כל ראי', דהרשב"א הוציא את דינו מקדושין מח. במקדש במלוה ופרוטה למ"ד דעתה אף אמלוה אינה מקודשת לפי שדעתה אף על מה שאין האשה מתקדשת בו וממנו נשמע בכל מקדש בדבר הראוי לקדושין ובשאינו ראוי. דהא דקיי"ל במלוה ופרוטה

מקודשת היינו משום דאמרי' דעתה רק אפרוטה לבד שהיא בעין ולא על המלוה אלא שקבלה פרוטה לקדושין וע"מ שתהא מחולה המלוה וכמ"ש האומר לאשה התקדשי לי במנה ונתן לה דינר אבל אם מקדשה במחובר ובתלוש נותנת דעתה על הכל ולפיכך אינה מקודשת עכ"ל:

והנה בפשוט קשה למה במלוה ופרוטה למ"ד דדעתה אשניהם אינה מקודשת משום דמעורב בקדושין גם דבר הפסול, מ"ש מהא דאיתא שם מח, התקדשי לי בשטר וכו' וחכ"א שמין את הנייר אם יש בו ש"פ מקודשת ומוקי כשקדשה בשטר שהי' פסול שלא הי' עליו עדים או שנכתב שלא לשמה או שלא מדעתה ומ"מ שמים את הנייר ומקודשת מתורת כסף כיון דדעתה נמי אנייר, הרי אף שהי' דעתה בתורת שניהם שטר וכסף ופסול מתורת שטר מ"מ מועיל מתורת כסף ולא מגרעי הקדושין אף שמעורב בם שטר פסול:

ונראה דבאמת אם יש קנין המועיל לקדושין לא מגרעי הקדושין עי"ז שמעורב גם דבר שאינו ראוי ולכן אף שקדשה בשטר פסול מ"מ כיון שדעתו גם מתורת כסף אם יש בנייר ש"פ מקודשת אלא הא דבמלוה ופרוטה למ"ד דעתה אשניהם אינה מקודשת, משום כיון דנתן לה גם המלוה לשם קדושין וכיון שהדין שאין מקדשין במלוה, אף אם תתקדש הכא בפרוטה לבד, צריכה להשיב לו את המלוה דלא נתן לה לשם מתנה בעלמא רק לשם קדושין, ומש"ה אינה מקודשת דהוי קדושי טעות כיון דדעתה אשניהם ובאמת לא יהי' לה רק הפרוטה ולא מעות המלוה, והא דכתב הרשב"א במלוה ופרוטה דהוי כתנאי ע"מ שתהא מחולה המלוה היינו למ"ד דדעתה רק אפרוטה אבל למ"ד דדעתה אתרווייהו י"ל דאין המלוה נמחל לה אלא שודאי נתן לה לשם קדושין, וה"ה במקדש במחובר ובתלוש אי נימא אין מקדשים במחובר אין המחובר נקנה לה רק לשם קדושין ולא לשם מתנה וצריכה להחזירו ומש"ה אינה מקודשת, וא"כ אין ראי' כלל מרשב"א לדין זה דגט, דשאני התם כיון דרוחא דידה הוא אמרי' שלא נתרצית להתקדש רק בשניהם ולא באחד מהם, משא"כ בדבר שאין לה שום חסרון אמרי' דלא אכפת לה ואף אם אחד מהקנינים פסול מקודשת בשני ומש"ה שמין את הנייר וא"כ הכא נמי דאין להמגרש כל היזק בזה שחסר בגט איזו תיבות פשיטא דלא גרע מהא דשמין את הנייר וודאי אינו מקפיד בדבר כיון שע"פ דין כשר:

וכן לפמ"ש אבני מלואים סי' כ"ח סקל"ז לחלק בדעת רשב"א דדוקא היכא שהכל הוא בתורת כסף אלא דמקצת כסף ראוי ומקצת אינו ראוי אז לא מהני דהו"ל כקני את וחמור, משא"כ אם מקדש בכסף ושטר אמדי' לדעתו להיות ארכבי' אתרי ריכשי ואם קנין שטר

לא מהני יהי' לה בתורת קדושי כסף, וא"כ הכא דב' הלשונות המה טובים פשיטא דאין ראי' מרשב"א כלל דלא מהני אם חסר אחד מן הלשונות:

וראי' מגיטין עד: דקאמר הכא לצעורי קמכוון ומש"ה לא מהני אם נשתנה מדעתו, הא אם ידעי' שאין לו נפ"מ ותועלת לא אמרי' דמ"מ הוא נתן הגט רק באופן זה ועתה הא נשתנה מדעתו אלא אין בכך כלום ועוד ראי' מתוספתא וטואה"ע וב"ח סי' קמ"א וב"ש ס"ק ס"ג אם אמר לשליח תנהו לה ביום פלוני אינו יכול להקדים ליתנו לה מפני שרוצה שתהי' עוד אשתו עד זמן שקבע אבל יכול לאחרו, והיינו מפני שאין לו שום נפ"מ לא אכפת לן אע"פ שנשתנה מדעתו:

ובנ"ד יש להוסיף כיון שהמנהג שהבעל מצוה לעדים לחתום שתהי' חתימתם כשרה ע"פ דעת הרב המסדר א"כ אם נימא שע"פ דעת המסדר כשר והוי חתימה אין זה שנוי כלל ממצות הבעל:

וגם פשיטא דאם הי' חסר לגמרי אות אל"ף מישראל בחתימת העד דכשר מדאו' אפי' לר"מ דעדי חתימה כרתי, דלא גרע ממ"ש גיטין לו. ר' חסדא חתם סמ"ך ור' אושעיא עי"ן וא"כ לא גרע סיוע הסופר לאות אל"ף מאם השמיטה לגמרי, אלא כל הפסול כמ"ש תה"ד רכ"ח בחק תוכות באות א' של החתימה דהוי מזויף מתוכו והוי כחתימה שלא לשמה משום גזרה חתימה אטו כתיבה כמ"ש תוס' גיטין ד. ד"ה מודה ועיי"ש בתה"ד דאין דין זה ברור לו לפסול, וא"כ כיון שכאן ספק הוא אי סייע הסופר הוי רק ס' דרבנן, ובפרט שהב"ש סי' ק"ל סק"כ מכשיר בכל טעות בשם העד, וכ"כ יש"ש גיטין פ"א סי' י' בחק תוכות בחתימה להכשיר במקום עגון וכ"כ בשדי חמד ה' גיטין סי' כ"ח אות ט' בשם תורת חסד דאפי' יש טעות בשם העד עצמו כל שכתב אח"כ בן פלוני עד הגט כשר:

וי"ל עוד דגזרת חתימה אטו כתיבה ל"ש הכא דהוי מלתא דלא שכיחא שיסייע שום אדם לסופר מומחה בכתיבת הגט ואף שהתה"ד רכ"ח רצה מתחלה לחלק בין פסול דשלא לשמה דגזרי' אטו כתיבה דשכיחא טפי ולא בשאר פסולים ואח"כ חזר ודחה דאין חלוק ובכולם גזרו, נ' כוונתו דשכיחי לפעמים אלא דלא שכיחי כ"כ כשלא לשמה מש"ה גזרו, אבל בדבר שאינו מצוי כלל אלא על צד מקרה רחוק ודאי דמלתא דל"ש לא גזרו. וגם י"ל דלא גזרו רק בחתימה שלא לשמה או בחק תוכות דתלוי ביד העד לבדו אז אולי יבא לידי תקלה אבל שיסייע א' להעד בחתימתו שאין תלוי בו וצריך לאיש אחר, לא גזרי' בתרי דממילא יתודע הדבר ולא יבא לידי מכשול ועי' ספרי חלק א' שו"ת סי' כ"ג אות ח' בענין גזרה בשנים. מכל הדברים האלה נ"ל ברור דהגט הזה כשר:

ושוב מצאתי לשלשה גדולים שמתירים הגט אי הסופר סייע לחתימה, בס' חסד לאברהם מהדורא תנינא אה"ע סי' נ"ד הכשיר משום דבכה"ת שנים שעשאו זה יכול וזה יכול אמרי' שכל אחד עשה המלאכה כולה דלא כתב"ש ותומת ישרים מיירי אם אין העד יכול לחתום, וכ' ג"כ דעדי מסירה כרתי ורק מחשש מזויף מתוכו ורבו המכשירים כמ"ש תה"ד סי' רכ"ח וכן במאסף שער בת רבים סי' ד' בעובדא שהסופר סייע לשתי החתימות מתיר הג"ר יעקב שור מקיטוב מטעם זה דכל החתימה מתיחסת לכ"א. וחולק על תב"ש (וסברתו אינה מפולשת וברורה), וגם הגאון מקוטנא בס' ישועות מלכו סי' ס"ט כתב בסוף דאם עיקר החתימה היתה ע"י העד והסופר הי' רק מסייע יש להכשיר:

סימן פג

לכבוד הרב יחי'.

א) **על** דבר הגט שכתוב בו שם האשה מרימלא דמתקריא מרים יחט. ובאמת היא נקראת בפי כל לא מרימלא הרי"ש בחירק רק מרמלא מ"ם בפתח ורי"ש בשבא נח:

עי' סיב גיטין שמות נשים י' סק"ה יודית אף שאין מדגישים הדל"ת בחיריק מפני מהירת המבטא מ"מ כותבים יו"ד לפי שכן כתוב בפסוק וה"נ השם מרימלא נגזר ויוצא משם מרים וכ"כ דברי מלכיאל ח"ג סי' קכ"ח אם כתב איזיק ביוד אף שבקריאה אין מדגישים את היוד מ"מ אין זה שנוי במבטא כל כך וכ"כ ט"ג נשים חות מ' סק"ט בשם מינציא דכותבים ביוד, אחר המם אף שאין דוחקים החירק של המם מ"מ כיון דעיקר הנחת השם הוא ביוד כמו משפחת מינץ רק מחמת מהירת המבטא אין דוחקים ומדגישים את היוד וכ"כ ט"ג אנשים אות נ' סק"ה גבי הירש אף שקוראים הערש מ"מ כותבים ביוד לפי שעיקר הנחת השם הוא ביוד רק מחמת שיגרא דלישנא משתנה בפי המדבר לסגול ולכן ליכא חשש לעז:

וגם כי כתב הרמ"א קכ"ט ס"א אם כתב עיקר השם אין להקפיד על הכנוים כ"כ וממילא כיון אם אלו הי' נכתב רק שם העריסה הי' די, א"כ אף אם נכתב הכנוי והחניכה בבלבול הוי כלא נכתב כלל וכשר וכמ"ש ב"ש קכ"ח סק"ח בשם תשב"ץ אם לא נקרא יפה הוי כלא נכתב כלל וכ"כ שם ארי' הוספות סי' י"ח אם נכתב בבלבול הוי כאלו לא נכתב וכ"כ מים חיים סי' ס"א וכ"כ שם ארי' סי' פ"א באשה ששמה לאה וחניכתה ליקא וכ' בגט ליקיא עם יוד אחר הקוף כיון שיש בגט גם עיקר השם לאה אין חשש לכנוי שנכתב בטעות אף שהיוד נרגש במבטא (ועיי"ש שלכתחלה אם אפשר יכתוב גט אחר) וכ"כ דברי מלכיאל ח"ד סי' קט"ז אם שם הקודש כראוי אם הכנוי אינו מדויק הוי מוכח מתוכו מפני דמהריב"ל כתב דהוי כאלו לא נכתב כלל ואם כתב עיקר ולא כתב הכנוי כשר ויש

לדון דאם יש עדי מסירה א"צ לכתוב שם הטפל כלל וכ"כ שם סי' קל"ג בשם פאליניא אם יש עיקר השם כשר דמה שצריך לכתוב כל השמות הוא רק משום לעז כמ"ש גיטין לד: וכ"כ בח"ג סי' ק"ט דע"י שליח כיון שנתקיים בב"ד ל"ש חשש לעז וכ"כ בחלק ה' סי' קצ"ב כיון שנתקיים בב"ד כנהוג ל"ש לעז. וע"כ אם יש טורח להשיג גט אחר מותר לגרש בגט זה:

ואביא בזה תשובת הגאון הנפלא ר' יוסף ראזין מדווינסק בענין הדומה לזה, מפני יקר ערכה ורב הבקיאות והיונים בש"ס אשר בה, אף שלענין הגט שנשאל אין משם כל ראי':

מכתבו קבלתי, ע"ד שאלתו בגט שהגיע מק' נויארלאנם ונכתב שם המתגרשת אדעל בעין, ובפ"כ היא נקראת אדל, גם המגרש נקרא בפ"כ אידל ובגט נכתב ידל, הנה יש בזה אריכות גדולה, אך בקיצור כי בגט אין הולכים אחרי דקדוק הכתיבה רק אחרי הקריאה כמ"ש תוס' מנחות על רש"י בדף לב: גבי כתבה אגרת דס"ל לרש"י חסרות ויתרות הו"ל כמו הברות קריאה, ועי' רש"י נדרים דף לז: ודף לה. גבי נתנה, וכתובות דף ב: נשאו, וגיטין פה. גבי אגרת ודף ס"ה גבי פיטרוה, וקדושין יח. ובכורות לד. וכ"מ בזה דא"צ ליתן אות על חירק (תנא ושייר תוס' ע"ז סה. ד"ה ביקרותיך) ונפתא וטפתא שם הוי שנוי גמור וגם תחלת השם, וכמ"ש תו' נדרים ו: דאות א' לא נעקר לעולם ובזה הוי בעיא בירושלמי פ"י דב"ב גבי אם ילפי' נני מחנן ע"ש, ועי' שבת דף ט: גבי אופא דהוא עופא חזינן דלא הוי שנוי מחמת הברת ע וא' ואף דבע"ז לב: גודא לחוד וגודע לחוד מ"מ שנוי לא הוי לכן אם בשעת הדחק הוא יוכל לסדר הגט ועי' תמורה כ"ט ע"ב גבי זונה יע"ש:

יוסף ראזין.

ב) **גט** שם המגרש מעריסה מרדכי דוד ובמקום הנתינה כולם קוראים לו מרדכי זולתי מעוט ממשפחתו קוראים מרדכי דוד ובמקום הכתיבה נקרא בפי כל מעקם, כתבתי:

מרדכי דמתקרי מרדכי דוד והמכונה מעקס. כי ידוע מ"ש בט"ג בלקוטי שמות ב', אברהם יצחק וקוראים לו אברהם צריך לכתוב אברהם יצחק דמתקרי אברהם. אבל שם ארי' סי' ע"ד חולק דאף נגד עריסה וקריאה לס"ת וחתימה מ"מ שם בפי כל עיקר וכ' אברהם דמתקרי אברהם יצחק. אך בסי' כ"ו כתב להפוך דעריסה וס"ת ומיעוט עיקר, אבל הכא שאין ס"ת וחתימה רק המיעוט לבד קורים מרדכי דוד. בודאי פשוט לכתוב כנ"ל, וכמ"ש בית שלמה אה"ע סי' פ"ג ודברי חיים ח"ב סי' קנ"ו והרי בשמים ח"ב סי' ק"נ וקנ"ו בשם הגאון מליסא:

שמה מעריסה מרים ובפי כל רק מאניא כתבתי רק מניא ולא מרים דהוי נשתקע וכמ"ש אבני זכרון שמות נשים ב' מעגלי תשובה אות ז' בשם גט מקושר ופרי תבואה והכרעתו

שם. ואף אם אולי כתוב בכתובה שם מרים ג"כ הוי נשתקע וכמ"ש בהמאסף שלי גט כ"ו בשם ד"ק וכ"כ בט"ג כמובא באהלי שם כלל ב' אות כ"ג ודלא כה"ג רש"ק בחא"ש, ועי' רש"מ ח"ג סי' רמ"ו חוכך דכתובה לא הוי נשתקע, אבל שם הי' כתוב כן בגט ומצדד רק לענין דיעבד שלא לפסול את הגט:

סימן פד

לכבוד הרב הנ' חו"ב. מ' יהושע הירשהארין נ"י רב במאנטריאל

אודות איש ששולח גט לאשתו שבמקום אחר, ושמו מעריסה אשר אנשל וכן הוא עולה לתורה במקום כתיבה ונתינה, אבל במקום כתיבה רוב קוראים לו אשר וכן חתימתו שם, ובמקום נתינה נקרא בפי כל אנשל וכן הי' חותם בהיותו שמה. וככה קוראים לו המיעוי במקום כתיבה:

הנה מקור הדבר יוצא מטיב גיטין לקוטי שמות בהשמטה בגט שניתן בפרעסבורג לפני בעל חתם סופר במי שעלה לתורה וחתם אליעזר ליפא ובפי כל נקרא ליפא וכתבו אליעזר ליפא דמתקרי ליפא וכ' הט"ג בטעמו דאע"פ דבשם חול נגד שם קודש כותבים המכונה מ"מ כיון ששם לעז ליפא נקבע לעלי' לס"ת עי"ז הוחזק ונעשה לשם עצם ועיקר השם, ולכן כותבים אח"כ על שם לעז דמתקרי, ועיי"ש שכ' וז"ל מ"מ בזה שהי' עולה לתורה ג"כ בשם ליפא אין לכתוב עליו המכונה שהרי הוא מעיקר השם, ומזה מוכח שא"צ דוקא שהעלי' והחתימה שתיהן יהיו בשני השמות אלא שדי בעלי' לתורה לבד בב' השמות. וכ"כ בשואל ומשיב מהדורא תנינא חלק ד' סי' ח' דכל שנקרא כן לס"ת הוא מעיקר השם ולא הזכיר כלל את החתימה וכ"כ בבית שלמה אה"ע צ"ט ואהלי שם כלל ז' סקי"א ובס' חיים של שלום ח"ב סי' נ"ט וז"ל כיון דבעלי' לתורה חוברה לה יחדו שם החול דידי' לשם הקודש לא יתכן עוד לכתוב המכונה על שם זה החול וכמו שהורה גבר הגאון מפ"ב ז"ל ועשה מעשה באחד שבעלייתו לתורה עלה אליעזר ליפא ובפי כל ליפא שצוה לכתוב אליעזר ליפא דמתקרי ליפא וכ"כ בדברי חיים קל"ח אם עולה לתורה מנחם מענדל ולפרקים חותם מענדל לבד ובפ"כ נקרא רק מענדל צריך לכתוב מנחם מענדל דמתקרי מענדל, וע"כ אף דבפת"ש סדר הגט י"ט אות ט' הביא בשם מים חיים דבעי' עלי' וחתימה בב' השמות אבל אם רק העליה היתה בשניהם והחתימה בשם לעז לבדו כותבים אליעזר המכונה ליפא מ"מ פשיטא שאין דבריו מכריעים אח הרבים הנ"ל:

ועי' בס' משיב דבר להנצי"ב שבסי' ס"ה כתב מי ששמו מעריסה וחתימתו יהושע פאלק ובפי כל פאלק, כותבים יהושע פאלק דמתקרי פאלק וכ"כ בסי' ס"ג מי שעולה לתורה וחותם ארי' ליב ונקרא ליבא יכתבו ארי' ליב דמתקרי ליבא, אבל אח"כ חזר בו וצוה

לכתוב ארי' המכונה ליב וכ"כ בסי' ס"ד וס"ז מי ששמו אליקום געציל לס"ת ובפי כל געציל, יכתוב אליקום המכונה געציל, אבל עיי"ש שלא ראה דברי הט"ג מעשה רב דח"ס וכל האחרונים הנ"ל.

והנה גם לולא טעמו של הט"ג מפני שע"י עלי' לס"ת נעשה גם שם חול לשם העצם, י"ל עוד כיון דכותבים בתחלה שני השמות שם הקודש ושם החול צריכים לכתוב על שם חול אח"כ דמתקרי וכמ"ש בט"ג לק"ש ט"ז אשה ששמה מעריסה מרים בילא ורוב קוראים לה בילא כותבים מרים בילא דמתקרי בילא והכא נמי כיון דבשם הראשון יש שם חול ג"כ כותבים דמתקרי:

ובס' שם ארי' אה"ע סי' ס"א וסי' קט"ו כ' בטעם עובדא זו של הח"ס כיון דיש כאן שני שמות שם קודש ושם לעז ובשם לעז נגד שם קודש כותבים המכונה, ונגד שם לעז כ' דמתקרי, ומש"ה מה חזית דאזלת בתר שם הקודש לכתוב המכונה זיל בתר שם הלעז דכותבים דמתקרי בשני שמות לעז וכיון דיש ספק לכאן ולכאן עדיף לכתוב דמתקרי, דכל מקום ספק אי המכונה או דמתקרי כותבים דמתקרי כמ"ש בית שמואל קכ"ט סק"ל וכללי שמות אות י"ב וט"ז סקכ"ה בעובדא של הב"ח. במה שהמגלה עמוקות חלק עליו והביא כן מת' רמ"א וכ"כ נו"ב תנינא אה"ע קי"ט. ולפי טעם זה פשיטא דבעלי' לס"ת לבד בב' השמות כותבים, דמתקרי על שם הלועזי. ולכן בנ"ד יכתבו אשר אנשל דמתקרי אנשל כי שם מקום הנתינה עיקר כמ"ש קכ"ט ס"ד ודמתקרי אשר (על קריאה בפי רוב וחתימה שבמקום כתיבה):

ואחשוב כי הוא נקרא אנשל ולא אנשיל בחירק ואף שבבית שמואל כ' אנשיל ביוד, מ"מ לא שמעתי מדגישים הברת יוד, וגם יחקור כ"ת אם שמו אנשל או אנטשל עם ט'. ותלוי במבטא, ואוזן תבחן ההברה:

סימן פה

להרב הגדול הנ"ל.

על אודות הגט הנשלח אליו ובחתימת עד שלמה אין אות מ"ם כתיבה תמה דהיינו שאין הכ"ף וי"ו מחוברים ונוגעים יפה ויש הפסק ביניהם, ואף שתינוק קורא כתקונו, אך בעין בוחנת רואים הפרש משהו. וכ' מר כי להחזיר הגט ולכתוב אחר יהי' טורח והוצאה רבה:

א) **הנה** בד"מ אה"ע ק"ל אות י"ג מביא בשם תה"ד רכ"ח כל הפסול בכתיבה פסול בחתימה כגון חק תוכות או שאר פסולים אפי' לר' אלעזר דעדי מסירה כרתי מיהו אם כבר נשאת אפשר להקל אליבא דר"א, וזה מקור דין רמ"א שם אי"א בהג"ה דאם טעה או שינה בחתימה כשר רק בשעת הדחק או מקום עגון ומטעם שכ' בתה"ד דאף דע"מ

כרתי מ"מ הוי מזויף מתוכו כמ"ש גיטין ד. וכמו בשלא לשמה פסול גזרה חתימה אטו כתיבה וכמ"ש תוס' שם ד"ה מודה וה"ה כל הפסולים, וקשה כיון דתה"ד סי' ר"ל ורל"ו ופסקיו סי' מ"ה פוסל אם הדביק מה שדרכו להיות נפרד והפריד אות שצריך להיות דבוק וכ"כ רמ"א קכ"ה סט"ז וא"כ גם בפסולים אלו הוי בחתימת העד מזויף מתוכו, ולמה הביא רמ"א ק"ל הך דב"י בשם הקונטרס ולכתחלה נזהרים בחתימת העדים בכתיבה תמה והקפת גויל כיון שכבר נודע זה הדין מתה"ד רכ"ח, וגם הלא התה"ד מתיר רק אם נשאת כמ"ש ד"מ בשמו או אולי עכ"פ גם אם כבר ניתן הגט עיי"ש ובפסקיו סי' קצ"ז, ומקונטרס משמע דהוא רק חומרא בעלמא וזהירות לכתחלה ולא מן הדין, ועל הב"י לא קשה שהביא זה הקונטרס כי הוא לא הביא דין תה"ד:

ב) **ונראה** דהא דשייך בכל הפסולים מזויף מתוכו הוה כמ"ש תוס' הנ"ל משום גזרה, ולא עדיפא גזרה זו מגזרת טופס אטו תורף שגזרו רק באי' דאו' וכמ"ש רש"י גיטין סוף דף כו. ד"ה אלא. והכא נמי גזרו רק בפסול דאו' בשלא לשמה או בחק תוכות שהיא עובדא דתה"ד סי' רכ"ח. אבל באותיות שאינם נוגעים דכתיבה תמה א"צ בגט כמ"ש תו' גיטין כ: ד"ה לא צריכא ורא"ש ואף שמחמירים בזה בגט וכמ"ש תה"ד סי' ר"ל ועוד ואה"ע קכ"ה סט"ז מ"מ אינו אלא דרבנן ובדרבנן לא גזרי' חתימה אטו כתיבה ולא הוי מזויף מתוכו זכיון דקיי"ל ע"מ כרתי די בחתימת עדים להחמיר לכתחלה כמ"ש בב"י ורמ"א בשם הקונטרס:

ג) **ולכאורה** י"ל כמו בגזרת טופס אטו תורף מחלק הר"ן גיטין כא: בין מלתא דשכיחא או לא ומש"ה בחש"ו דלא שכיח מותרים לכתוב טופס אפי' לכתחלה א"כ הכא נמי יש לומר דגזרו חתימה אטו כתיבה רק במידי דשכיח אבל לא בחתימת אותיות כאלה דלא שכיחי דודאי המסדר מדקדק שיחתמו העדים כראוי וקורא חתימתם. אבל התה"ד סגר עלינו את הדרך ומסיק דאפי' במה דלא שכיח גזרינן ושייך מזויף מתוכו, עיי"ש:

ד) **והנה** בטופס הגט אם יש הפסק באות ואינו נוגע מה שצריך ליגע כ' רמ"א קכ"ה סט"ז דאפי' בלי עגון יש להקל ומ"מ כתב בפת"ש סק"ל בשם גבעת שאול דאין לתתו לכתחלה אבל בעבודת הגרשוני סי' מ' מובא בפת"ש קכ"ו מ"ד מסיק להיתר, וראיתי בת' רש"ם ח"ג סי' רצ"ט אות ז' בשם ת' מהר"ם שיק סי' קי"ט דחתימת עד קיל מטופס, אבל צ"ע כי אם נאמר ששייך מזויף מתוכו דהיינו גזרת חתימה אטו כתיבה גרע מטופס, וראי' דבתופס חש"ו כשר מדינא ובעדים הוי מזויף מתוכו כמ"ש (גיטין ד):

ה) **אך** הכא בנ"ד נראה דמותר ליתן לה את הגט כמ"ש לעיל דהכא בכתיבה תמה לא הוי מזויף מתוכו וע"כ הפי' בקונטרס רק זהירות לכתחלה וכ"כ בספר ברכות המים ממהר"ם

סי' ק"ל אות קכ"ה דמזה הלשון משמע רק לכתחלה אבל אם הגט כתוב אינו מעכב ויכולים ליתנו וכ"כ בס' דברי מלכיאל חלק ה' ס"ס קי"ט בחתימת העד שיש נגיעה בין אות לאות ונעשה נקב ואינו מוקף גויל, וכ' יפה כתב כ"ת להקל כמו שהביא מהרבה אחרונים ובפרט לפמ"ש כ"ת שתינוק חריף קורא כהוגן ומעיקר הדין א"צ בעדים רק שידעו שהיא חתימתם וכדאיתא בש"ס רב צייר כוורא (גיטין לו.):

ו) **וגם** אפי' נחמיר דבעי' מקום עגון ושעת הדחק מ"מ הכא כיון דגט אחר הוא הוצאות ממון למגרש או לאשה וכ' בתשובות פני יהושע חלק ב' סימן פ' דהפסד ממון מקרי מקום עגון ושעת הדחק, ועי' ד"מ קמ"ב אות י"א דרחוק הדרך. הוי דיעבד, ושוב ראיתי בדין זה עצמו בפסקי מהרי"א סי' קצ"ז (הוא העובדא שבתה"ד רכ"ח הנ"ל) שכתב כ"ש בענין הזה שיש טורח גדול להמציא גט אחר מן המומר כמדומה לי שבתוס' פ"ק דערובין גבי ספק דבריהם להקל כתבו דכל דבר שיש בו טורח לתקן חשיב כמו דיעבד (ועיי"ש שכמדומה שיש ט"ס בדבריו עיי"ש ואולי צ"ל סבורני שאם הייתי נדרש בלא ניסת לא הייתי מחמיר לאסור) וכ"כ בשמו בב"ש סי' ס"ב סק"ד ובנחלת שבעה שו"ת סי' י"ב ויד מלאכי סי' קל"ב:

ז) **ובהגהות** ליד מלאכי מהרב ר' יצחק דוב באמבערגר מווירצבורג תמה על מהרי"א ויד מלאכי שהעתיק דבריו ולא עי' ביסוד הדברים, ואין ראי' מתו' ערובין ה: ד"ה וספק שכתבו הואיל וא"א לצמצם אלא ע"י טורח גדול לא הטריחו למדוד בספק דבריהם ושם הוי ס"ס עיי"ש משא"כ בספק דרבנן אע"ג דאיכא טרחא צריכים לברר:

אך אף אם נאמר שאין ראי' מתוס' ערובין אבל דבר ה' אמת בפי מהרי"א משם התוס', דכן הוא בתוס' כתובות כא: סד"ה האמר, דהא דליתא לדר' פפי היינו דיעבד ושם כיון שהיתה צריכה לחזור לב"ד כדיעבד דמי:

ח) **עוי"ל** בעובדא זו שההפסק בין כ"ף לוי"ו של המ"ם הוא דק כל כך שאינו נראה להדיא אינו פוסל כלל אם הכל קוראים אותו כהוגן וכמ"ש במשנה ברורה סי' ל"ב סעיף כ"ה באור הלכה ד"ה אות ובהג"ה ד"ה ודע עוד:

וכל מה שכתבתי דיש כאן עדי מסירה אף שאינם לפנינו אבל הא איכא קיום של הב"ד ולכן יכולים למסור את הגט להאשה:

סימן פו

לכבוד הרב הג' חריף ובקי מ' מענדל טענענבוים ראב"ד בוויערזבניק.

אשר שאל אודות דיין בעל מום ממומים הפוסלים בכהנים שישב בב"ד של מסירת גט ע"י שליח לאשה אם יש חשש מפני מ"ש בסדר הגט שלישי אות ג' בשם מהרי"ל דהב"ד

לא יהיו בעלי מומים וכ"כ בסדר גט ראשון אות ט' שלא יהי' אחד מעדים בעל מום כי בעל מום לא יתיר א"א לעלמא כמ"ש בשמו ד"מ ק"ל אות י"ח וכ"כ ד"מ בסדר חליצה דעפ"י דעת מהרי"ל בגט ה"ה בדייני חליצה וכמ"ש ברמ"א שם סעיף א':

הנה ראה כ"ת מ"ש ד"מ ק"ל אות י"ח דאינה אלא חומרא בעלמא, והלא מפורש ביבמות קא. דהיכי דסגי הדיוטות בעל מום כשר ובמשנה סנהדרין לב. הכל כשרים לדון דיני ממונות וכו' ועי' שם לו:

דקאי גם על בעל מום ושם לד:

האי סמיא דהוה דאין דינא ולא א"ל ר' יוחנן ולא מידי וכ"כ הגר"א בסדר חליצה אות ו' דמעיקר דין ליתא לדבר זה:

אבל החתם סופר אה"ע ח"ב סי' צ"ג יהיב טעמא עפמ"ש סוף יבמות דעדי נשים כדיני נפשות דמי ואף דקיי"ל דא"צ דרישה וחקירה משום דאיכא כתובה למשקל כבר הק' בת' מהרש"ל סי' ל"ג למה ניקל משום כתובה הא ס"ס איכא דיני נפשות, ועל הכל לא הקילו אלא לענין דו"ח כיון שכבר עקרו ד"ת בד"מ הקילו גם בעדי נשים אבל כ"ע ל"פ דכד"נ דמי וע"כ בב"ד של נתינת הגט לאשה דהו"ל קיום ובעי ג' בעי' ב"ד הראוי לד"נ בלי מום ונהי דסגי בשלשה וא"צ כ"ג משום דעכשיו אכתי ליכא נפשות רק דאפשר דאתי לידי נפשות, אבל נהי דסגי בג' מ"מ לענין שאר מילי בעי' כמו ד"נ שלא יהי' בהם מום ומ"ש מהרי"ל גם בעדים הוא גזרה אטו דיינים שלא יאמרו התירו א"א ע"י בעלי מומים ולא יבחנו בין עדים לדיינים:

ברור לי כי דברי הח"ס הם רק כדי ליישב את המהרי"ל שלא יהי' כחוקה וכהלכתא בלי טעמא אבל אין כוונתו ליסוד דין, כי מ"ש דעדי גיטין הוי כדיני נפשות הוא לא כהלכה דהא קיי"ל מר' עקיבא שם דכדיני ממונות דמיא, ומה שהקשה רש"ל מה בכך דאיכא כתובה למשקל אטו בשביל זה בטל מה שהוא דיני נפשות, וכן מקשה בנו"ב קמא אהע"ז סי' ע"ב בסתירת היתר הראשון ד"ה ואחר איך ע"י שיש כאן ד"מ בטלו דין תורה הא מדאו' אין זה עדות. י"ל דאלו הי' שייך נעילת דלת בדיני נפשות ג"כ לא הי' צריך דרישה וחקירה דהא מדאו' דיני ממונות וד"נ שוים לדו"ח ומשום נע"ד הקילו ומש"ה בעד נשים כיון דאיכא כתובה למשקל ושייך נע"ד הקילו. ועי' ב"י אה"ע י"א בשם רשב"א ח"ג סי' קי"א דבגיטין וקדושין נמי איכא משום נעילת דלת ומש"ה ליתא בדרישה וחקירה והרי אמרו שתקנו זמן בגיטין משום פירות או משום בת אחותו וכ"כ ריב"ש קצ"ג מובא ב"י אה"ע סי' מ"ב דטעמא דנע"ד איתי' נמי בגיטין וקדושין וכ"כ סי' רס"ו מובא בבדק הבית ב"י חו"מ סי' ל' דגו"ק אית בהו טעם דנעילת דלת והא דפליגי בסוף יבמות אי בודקים

עדי נשים בדו"ח התם בעדי נשים המעידים שמת בעלה דשם ליכא נע"ד אבל בגו"ק כ"ע מודו דכד"מ הוי משום נעילת דלת:

ועי' פני יהושע גיטין יז. ד"ה אתמר ודף עט: ד"ה תוס' דמדאו' הי' צריך לכתוב זמן בגט כדי שיהי' יכול להזים העדות ומה שא"צ הוא מדרבנן דאין בודקים. עדי נשים בדו"ח כיון דאיכא כתובה למשקל ובנו"ב קמא אה"ע פ"ח ד"ה עוד תמה עליו וכי ס"ד שכל הגיטין פסולים מדאו', והרי מפורש בת' רשב"א הנ"ל במ"ש שהרי אמרו שתקנו זמן בגיטין וכו' והיינו שלולא כן לא הי' צריך זמן משום דליתא בדו"ח משום נע"ד, כדברי הפני יהושע:

וגם מ"ש ח"ס דגיטין כד"נ דמיא, הוא נגד הנ"י סוף יבמות בשם רמב"ן דהשתא בזה"ז טפי דמי עדות אשה לד"מ מלדיני נפשות דאלו דיני נפשות ליתנייהו בזמן הזה (וצ"ל דמחלוקת ר"ע ור"ט קאי על קודם החורבן). וגם יש לדון מנ"ל לח"מ דגם בדרבנן בעי' ב"ד מנוקים ממומין והכא מדאו' עדים החתומים וכו' כנחקרה עדותן בב"ד ולא חיישי' לזיופא וקיום הוי רק מדרבנן:

וגם אפי' לח"ס, ודאי דמצרפים עדי מסירה והוי ב"ד אף אם א' מהדיינים בעל מום וכ"כ נו"ב קמא אה"ע נ"ח ד"ה ועלה דעדי הקדושין נעשים ב"ד וכ"כ נה"מ סי' ל"ו סק"י בשם תשב"ץ דעדי הגט נעשים דיינים וכ"כ בשם ריב"ש וכ"כ בד"ח ח"ב סי' צ"ד דעדי מסירה מצטרפים לדיינים ואין שייך פסול קא"פ עיי"ש:

ועיקר נ' דא"צ ב"ד לקיום וכמ"ש רמ"א מ"ם קמ"ב בשם תשב"ץ ועי' פת"ש שם ואפי' להמחמירים כ' האחרונים דגט עם מעשה ב"ד לכ"ע אין צריך קיום ומצרפים שי' רמב"ם שבאה"ע קנ"ב ס"ט ועיי"ש פת"ש סקט"ז בשם הנו"ב דאם יש קיום על הגט וכמו הכא שיש קיום על ההרשאה אף שאין מכירים החתימות יש להתיר וגם י"ל דגם ראב"ד פי"ב מגירושין ה"ב דחולק על רמב"ם וס"ל דצריך קיום אפי' אין הבעל מערער היינו רק אם גט יוצא מת"י האשה אבל הכא שהשליח הביא את הגט גם ראב"ד מודה דא"צ קיום:

והעיקר נראה כמ"ש בספרי חלק ב' ס"ס צ"ו דדוקא היכא שהשליח עצמו הביא את הגט והגט הי' תחת ידו כל זמן הולכה אז אע"ג דאבדה לא שכיח מ"מ חששו שמא נאבד ממנו ומחמת כסופא שלא יהי' יגיעו לריק טרח וזייף גט אחר אבל בגיטין הבאים ממדינת הים בזמן הזה שהרב משם שולח את הגט עם ההרשאות ע"י הפאסט להרב במקום הנתינה ולא הי' הגט מעולם פחת יד השליח מה ענין לחשוד את השליח ומה יש מקום לערעור הבעל הרי יש עדים וב"ד על השליחות ועל כשרות הגט וכמ"ש פת"ש קנ"ב ססקי"ז בשם בגדי ישע דאם המעשה ב"ד בא ע"י פאסט ליד ב"ד ולא שלטה בו יד האשה ליכא

למיחש לזיופא דאשה ולא לזיופא דשום אדם, והפאסט הוי בירור גמור וכמ"ש בתשו' רי"ם מבריסק סי' ל"ג וברכת יוסף פ"ו פ"ז וכן סמך על בירור הפאסט בח"ס אה"ע ח"א סי' מ"ג וס"ס מ"ה וס"ס צ"ד ד"ה וע"כ. ולכן בנדון זה אין כל חשש ויכולה להנשא:

סימן פז

מאסקווא ה' י"ג כסלו תרע"ז. תשובה קצרה לכבוד ידידי הרב הגאון ר' שמואל ראבינוביץ האבד"ק פה.

על דבר ההרשאה שנשלחה בלי הגט, וחפץ השליח השני למנות בפני ב"ד שליח שלישי, וחושש מר על זה כיון שאין הגט ביד השליח אינו יכול לעשות שליח דהוי רק מילי ומילי לא ממסרי לשליח. ועוד דהוי טלי גיטך מע"ג קרקע כיון דאין השליח מוסרהו ליד השלישי, וגם חושש דבאה"ע קמ"ב ס"ט בהג"ה איתא דבשעת נתינה צריך השליח לומר שליח ב"ד אני והכא לא יהי' השליח בשעת נתינה:

הנה י"ל ע"פ מ"ש תוס' גיטין מז: סד"ה ותיזול כיון שהגט בא מרשות הבעל לרשותה ע"י קנין החצר לא הוי טלי גיטך מע"ג קרקע דהוי כאלו נתנו לה, הכא נמי כיון שמקום שהגט מונח בו בעד השליח שייך לו דחצר הנפקד הוא של המפקיד כמ"ש רש"י ב"ק מח. ד"ה הויא כיון דיהיב לי' בעל החצר רשותא לעיולי דוכתא אקני' לי' בגוה והוי לי' חצר הניזק וכ"כ רשב"ם ב"ב פה. ד"ה המופקדים דמסתמא הקנה לו נפקד למפקיד את רשותו וכ"כ רא"ש רפ"א פסחים דכיון שהשאילו הנפקד ביתו לשמירת ממונו ביתו קרי' בי'. וע"י שהשליח ממנה שליח אחר ובא הגט מרשותו ליד האחרון הוי כאלו נתנו לידו ואין זה לא מילי ולא ט"ג מע"ג קרקע:

וגם כמ"ש תוס' ב"ב עז. ד"ה אותיות דמסירת השטר הוי מילי אבל כשכותב שטר בשמו אין לך מעשה גדול מזה, וא"כ הכא נמי דיש אצל השליח שטר הרשאה אינו מילי ואף שיש לחלק דשאני התם דמקנה לו בשטר שיעבוד נכסים הוי' מעשה משא"כ הכא דאינו מקנה לו בהרשאה שום דבר אבל הרשב"א קדושין מא. מקשה למה בקדושין שליח דידה עושה שליח הא הוי מילי ותירץ בשם הרב ברצלוני דמיירי שעשתה שליח בקנין ובכה"ג אלים ואינו מילי אע"ג דלא הקנתה לשליח מידי מ"מ אלמוה לשליחות בקנין והוי מעשה הכא נמי אם נכתב השליחות בשטר לא הוי מילי:

וגם כ' בפת"ש סי' קמ"א סס"ק ל"ה דמ"ש הפוסקים דש"ק א"י לעשות שליח כיון שאין מוסר לו שום דבר הו"ל מילי אין הכוונה לפי דשליח א' אינו מוסר לשליח שני רק הפי' לפי שלא נמסר ליד ש"ק שום דבר רק מילי בעלמא וכו' וא"כ הכא שנמסר הגט מהבעל ליד שליח א' שפיר יכול לעשות שליח שני ואין בזה מילי, וכ"כ בקצה"ח רמ"ד סק"ג

דדוקא בכתיבה וחתימה הוי מילי אבל בין שליח ראשון בנתינת הגט יכול שליח הבעל לעשות שליח אחר אף שאינו מוסר לו את הגט:

והעיקר דעל ט"ג מע"ג קרקע א"צ לדון כלל, דל"ש ט"ג מעג"ק רק באשה אבל מן הבעל לשליחו או משליח אחד לחברו א"צ נתינה כלל ומהני גם ט"ג מעג"ק או מעשה קוף כמ"ש התשב"ץ ח"ג סי' שכ"ו וכ"כ קצה"ח סי' קכ"ה סק"ד בשליח הולכה ל"ש פסול זה עיי"ש שהק' על תוס' גיטין יג. ד"ה האומר שכ' שלא מסר השחרור מחיים והק' כיון דתן כזכי ולא עשאו שליח להולכה רק לזכי' א"כ הוי ט"ג מעג"ק ותי' כיון דלא מצי זכי לעבד משום ט"ג מעג"ק גם הוא לא נתכוון לזכות אלא להולכה ותן ממש קאמר הרי דלהולכה כשר ט"ג מעג"ק וכ"כ ח"ס חו"מ קצ"ט דמותר ומביא ראי' מתו' גיטין זה שכתבו כיון שלא נטלו בחייו לא יתננו אחר מיתה מבואר דאלו נטלו בחייו וזכה עבורו יתננו אח"מ אף שלא נטלו מיד ליד אלא מקרקע וכ"כ חי' רי"ם ה' קדושין כ"ז סעיף א' סוף דף צט: משום דהשליח הוי כיד הבעל והוי כמו שלוקח בעצמו מע"ג קרקע, וא"כ מ"ש שואל ומשיב מהד"ג ח"א קפ"ד לחוש גם בשליח להולכה על ט"ג מעג"ק ועיי"ש סי' קפ"ה חלוק לשליח ב', כ"ז הוא נגד הפוסקים הנ"ל:

ועל החשש ממ"ש ברמ"א שיאמר בשעת נתינה דוקא שליח ב"ד אני, נראה דזה קאי רק בזמן שהיו צריכים לאמירת השליח משא"כ עתה שיש בידו הרשאה מקוימת א"צ כלל לאמירתו וכמ"ש רמ"א קמ"ב ס"א וכיוצא בו כ' בת' רדב"ז מובא פת"ש שם סק"ד ואף שריב"ש חולק כמ"ש רמ"א שם דההרשאה לא הוי קיום מ"מ בית שמואל סי' קמ"א סק"ד כתב דלחומרא בעלמא אמרו ועי' תשו' מהר"ם לובלין סי' כ"ה שליח פסול שהביא גט כיון שיש הרשאה בידו הוי נתקיים בחותמיו וכשר וכמ"ש בספרי ח"ב סי' צ"ו. וע"כ דעתי בנ"ד זמן גרמא שעת חירום ודרכי פאסט בכבדות ואין בטחון ליום מחר ויש חשש עגון אין לעכב השליחות בשביל שלא תהי' תיכף לאמירת השליח נתינה:

סימן פח

לכבוד בן אחי יקיר הרב הגדול המפורסם מ' יקותיאל זלמן שי' רב בברוקלין:

ע"ד שאלתו חרש גמור חפץ לגרש אשתו אשר בווארשא ודעת כ"ת שתעשה האשה שם שליח לקבלה איש א' מפה, והביא דעת המחמירים לעשות שליח לקבלה ומ"מ בשעת הדחק כנדון דידן שרי כמ"ש בשדי חמד בשם כמה פוסקים:

הנה באמת אין כל הכרח למנות דוקא שליח לקבלה וחרש יכול לעשות שליח להולכת הגט כמנהג כל הגיטין הנשלחים מהכא להתם וכמו שהביא כ"ת בשם ישועת יעקב סי' קכ"א סק"ט וצמח צדק לובאוויץ סי' קי"ח. והדבר פשוט כמו שיכול לגרש בעצמו

משום דכשם שכנס ברמיזה כך מוציא ברמיזה שייך טעם זה גם בשליחות. וכ"ת מביא בשם ס' מלאכת חרש להחמיר ומסתמא הוא חושש לדברי הב"ש קכ"א סק"ט שמתיר רק בשליחות בכתיבה דא"צ שליחות גמורה ולא בנתינה:

אבל פשיטא שלרווחא דמלתא יכולה האשה למנות שליח לקבלה ואף שהטור סי' קמ"א מביא דעת הר' פרץ להחמיר שלא לעשות שליח לקבלה מ"מ המחבר בש"ע השמיט את דעתו. והרמ"א סכ"ט שכ' כן כתב הט"ז שם סקכ"ב דאין זו גזרה מוחלטה כגט בע"כ והיא רק עצה נכונה אבל אם יש עדים המכירים חתימות ג' דיינים המקיימים חתי' העדים שמנתה שליח לקבלה שפיר דמי והב"ש סק"מ מביא דברי הט"ז ומתיר במקום הכרח אלא שנראה כמזכה שטרי לבי תרי שא רכ מביא את הב"ח שמתיר רק אם האשה מנתה את השליח בפני ב"ד של כתיבת ונתינת הגט והיא נגד הט"ז שמתיר תמיד. וכ"כ גט מקושר מובא בפתחי תשובה סדר גט שני סק"כ דבעגון מתירים שליח לקבלה וכך מתיר בחסד לאברהם תנינא אה"ע סי' ע"א:

ופלא שהריב"ש שהי' תלמיד הר' פרץ לא חש לחומרא זו. כי בסי' נ"ה כתב שיותר טוב שתעשה האשה שליח לקבלה אפי' לקבל הגט מיד שליח בעלה אף שרב ס"ל (גיטין סג:) שאינה יכולה, משישלח הבעל הגט ויהי' יד גוי באמצע נגד דעת בה"ג. הרי שלא הזכיר כלל חומרא זו, ואין לומר דשם עשתה האשה שליח במקום ב"ד של הנתינה ובאופן זה מודה הר"פ כמ"ש בתשו' הב"ח סי' ק"א, כי מפורש שם בסוף התשו' ששטר השליחות לא הי' מקוים הרי שמנתה ש"ק במקום רחוק והי' חשש של הר"פ על שטר השליחות ומ"מ לא חש לה הריב"ש ומשום ת' ריב"ש זו (שמביאה ב"י ר"ס קמ"א וב"ש סק"ד) השמיט המחבר חומרא זו:

גם מה בצע ומה נרויח אם נחמיר בשליח לקבלה כהר"פ הלא גם אם הבעל עושה שליח ושלוחו עושה שליח שני להולכה במקום האשה ג"כ יש אותו חשש זיוף אם אין מכירים שם חתימת דייני הקיום. ומה עדיף שליח הולכה משליח קבלה. ואם אמנם דיש חלוק דשאני ש"ק דאין שם רק מעשה ב"ד לחוד משא"כ שליח הולכה שיש גם הגט והוא מוכיח וכמ"ש ט"ז קמ"ב סקי"ב בטעם שי' רמב"ם שהאשה נאמנת בלי קיום מפני שהגט בידה וכ"כ ב"ש קמ"א סקל"ח דבשליח הולכה א"צ להכיר החתימות מפני שהגט בידו משא"כ בשליח קבלה וכ"כ נו"ב תנינא אה"ע קל"ו ליישב הסתירה בסי' קנ"ב ס"ט אם הוציאה גט נאמנת וכן בס"ס קמ"ב בשם תשב"ץ אם הביא השליח הגט אף שאין מכירים חתימות דייני הקיום מקילים בעגון, ובס"ס קנ"ב אשה שיש בידה מעשה ב"ד

אינה יכולה להנשא עד שיוכרו חתימות הב"ד. ותי' דשאני בס"ט ובס"ס קמ"ב משום שהגט בידה:

אבל עי' שם ארי' סי' ס"ט שכ' דהאחרונים השיגו על הנו"ב כי בתשב"ץ עצמו שהוא מקור דין רמ"א ס"ס קמ"ב להיתר שם הוא מכשיר גם במעשה ב"ד לבד בלי גט וכ"כ פת"ש קנ"ב סקי"ט בשם בגדי ישע ע"פ ראיות מתשב"ץ עצמו עיי"ש. גם מצאתי בהג"ה מרדכי גיטין פ"ו סי' תס"ו מעשה באשה שהביאה גיטה ממדינת הים והביאה עמה הרשאה כתובה בעדים ולא מצאה קיום לכתבה והשיב שמותרת להנשא וכו' והוא הדין אם שלחו ב"ד חתימתם שבאותו מקום שנתן שם הגט שבפניהם נתגרשה שמותרת להנשא אפי' אין מכירים החתימה כיון דליכא כאן מערער עכ"ל, והך סיפא אם שלחו ב"ד חתימתם מיירי ע"כ במעשה ב"ד לבד בלא הגט דאי מיירי שהגט בידה מה הוסיף על ענין ראשון הלא הוא הוא וע"כ דמעשה ב"ד לבד ג"כ מותרת:

וגם פשוט דלענין חשש זיוף אין להגט שום מעלה ויותר יוכל גט להזדייף ממעשה ב"ד, כי כתיבת גט אין שום איש מכיר ובקי מי כתבו וגם חתימת עדי הגט בכתב אשורית אין שום היכר מי העדים. ומשא"כ מעשה ב"ד בחתימת רבנים. החתימה ניכרת להרבה אנשים והזיוף יכול בקל להתברר:

ובאמת על הסתירה מס"ס קמ"ב לס"ס קנ"ב. י"ל דבס"ס קנ"ב כ' רק לעיקר הדין אבל במקום עגון מותר כמ"ש ס"ס קמ"ב וכמ"ש פת"ש ס"ס קנ"ב בשם בגדי ישע. ועי' ב"ש קמ"א ס"ק ס"ז דראב"ד החולק על רמב"ם והוא יש חולקים בסי' קמ"ב סי"ד החמיר רק באשה עצמה משום נגיעתה ולא בשליח ונו"ב הנ"ל מסופק מי עדיף האשה או השליח:

אבל הא אין שום חשש זיוף כלל מפני שהדיינים החתומים על המעשה ב"ד שולחים ב' מגילות עם חתימת ידיהם לקיים כמ"ש בחו"מ סי' מ"ו ס"ז וכמ"ש בחתם סופר חו"מ סי' קצ"ט ד"ה גם:

וגם אין מקום לחשש רק כשבא המעשה ב"ד ליד האשה אבל הכא הא הב"ד מכאן שולחים המעשה ב"ד ע"י הפאסט להב"ד שבמקום האשה ואין בזה כל חשד וכמ"ש פתחי תשובה ס"ס קנ"ב בשם בגדי ע"י דאם נשלח ע"י בי דואר גם המחבר ס"ס קנ"ב מודה שמותרת לינשא בלא הכרת חתימת ב"ד דהרי דקדק הש"ע בלשונו וכ' אשה שיש בידה מעשה ב"ד והוא מטעם דחיישי' לזיופא דאשה אבל אם המעשה ב"ד בא ע"י בי דואר ליד ב"ד ולא שלטה בו יד האשה מעולם הכל מודים דא"צ הכרת חתימת ב"ד וכו' עיי"ש וכ"כ חתם סופר אה"ע ח"א סי' מ"ג ד"ה ועוד האגרת הלז אין צריך שום קיום כי כל כתב הנשלח על הדואר לבעלים ידועים ומגיע מהם תשובה לחזרה על הדואר הרי

הדבר ברור שהוא מבעליו ואין בו זיוף כמובן לכל מבין וכ"כ ס"ס מ"ה אבל כיון שכתבו לשם על הדואר כתוב אדרעס לב"ד וקבלנו תשובתם יש להקל בלי קיום אחר וכבר נעשה מעשה ע"פ סברא זו איזה פעמים וגם הגאון בס' בית אפרים כ' סברא זו מדנפשי' וברוך שכוונתי לדעתו זצ"ל וכ"כ ס"ס צ"ד וגם מדכתבו על הדואר והשיגו תשובתם על הדואר א"צ קיום וכו':

וגם הא יכולים לשלוח מכאן את המעשה ב"ד שהשליח של האשה קיבל את הגט לב"ד מפורסם במקום האשה ולכתוב להב"ד שיתירו את האשה רק אם ברור להם שהאשה מנתה שם שליח לקבלה:

סימן פט

א' חנוכה תר"פ. לכבוד הרה"ג המפורסם מ' מענדיל נייא אבד"ק צוזמיר.

אודות האשה שמת בעלה כ"ו אב תרע"ה בלי זרע, וילדה בת אור י"ב שבט תרע"ו. וליל י"ג בו מתה, והאשה שרחצה את הילדה כשנולדה הגידה לפני ב"ד כי גמרו שערה וצפרני', וכן הגידה חמותה לפני ב"ד, רק המילדת בתחלה אמרה שלא גמרו רק חצי צפרני' ואח"כ חזרה ואמרה שהי' לה כל הצפרנים, והוסיפה עוד כי יש לסמוך ביותר על האשה המרחצת שדקדקה היטב. האלמנה איננה זוכרת מתי הי' בעלה אצלה בפעם האחרונה אך בי"ד תמוז טבלה. אחי בעלה הוא באמריקה וממאן לבא למדינה זו לחלוץ לה, והיא עני' ואי אפשר לה ליסע לאמריקה. והוא מקום עגון גדול כי היא רכה בשנים וכעת נקרה לפני' איש החפץ לישאנה:

בשבת קלה: תניא רשב"ג אומר כל ששהה שלשים יום אינו נפל שנאמר ופדויו מבן חודש תפדה הא לא שהה ספיקא הוי וכו', והיינו דמדאו' כל ולד הוא בר קיימא ופוטר מיבום דאזלי' בתר רובא ורוב ולדות בני קיימא נינהו וחשש שמא נפל הוא רק מדרבנן כמ"ש רמב"ם פ"א מייבום ה"ה אפי' מת בשעה שנולד אמו פטורה מחליצה אבל מד"ס וכו' וכ"כ בפ"ב הכ"א יבמה שילדה ולד שמא כלו לו חדשיו ומת בתוך שלשים שדינה שתחלוץ מספק מדבריהם. וכ"כ תו' יבמות לו: ד"ה הא דהחמירו חכמים משום דמעוט נפלים מצוי וכ"כ תוס' שם קיט. ד"ה מחוורתא דהוא משום גזרה שמא יאמרו פיהק ומת ותו' חולין יב. ד"ה לר"מ משום שלא יבא להקל בערוה ובכורות כ: ד"ה חלב ונדה מד: ד"ה דקים. וכ"כ רא"ש שבת פי"ט סי' ז' ויבמות פ"ד סי' ה' דמדרבנן חייש למיעוט כמו במים שאין להם סוף:

ועיי"ש בסי' ה' שקיי"ל כרבינא שם באשת כהן אם נתקדשה א"צ חליצה והק' הרא"ש אע"ג דהשתא נשארת תחת בעל בספק יבמה לשוק דאורייתא ואם היתה חולצת ונשארת

אצלו היתה בספק חלוצה דרבנן, אין כוונתו דאם מת הולד בתוך שלשים דהוי איסור דאורייתא דא"כ סותר א"ע ממ"ש למעלה דהוי כמים שאין להם סוף דרבנן. וגם אי באמת הוי אי' דאו' מה משני דמש"ה אינה חולצת מגזרה שמא יאמרו קמו רבנן בולד דנפל הוא ולהכי אצריכוה חליצה ואתו למשרי חלוצה לכהן וכי משום גזרה זו יתירו איסור תורה, אלא כוונת הרא"ש שמקשה דעדיף שתחלוץ שאפי' אם נימא דבעי חליצה מ"מ הא אין בזה רק אי' חלוצה לכהן שהוא דרבנן, משא"כ עתה שאינה חולצת ואלו באמת הולד הוא מן המעוט נפלים יש בזה איסור דאו' וז"ב. וכן כתב הג"ה מרדכי כתובות פי"א סי' ש"ח דאם מת הולד תוך שלשים גביא כתובתה דאזלי' בתר רובא ומדמי לי' למים שאין להם סוף וכ"כ מהרי"ו סי' נ"ד מובא ב"י אה"ע קנ"ט דאינו אלא דרבנן וכ"כ ש"ע אה"ע קנ"ו ס"ד ותשב"ץ ח"ג סי' רמ"ב ועוד. ובאורי הגר"א או"ח של"א סק"א ואה"ע קנ"ו סקי"ב וי"ח:

ואף דבשבת קלו. אבייי ס"ל דפיהק ומת לכ"ע מת הוא ורבנן ורשב"ג פליגי רק אם נפל מן הגג. ודעת רמב"ן ור' יונה דחלה דמי לפיהק, מ"מ ידוע שי' הרי"ף דהשמיט הא דאבייי וכתב הר"ן שבת משום דרבא ביבמות לו: דמתיר באשת כהן בלי חליצה ואינו מחלק בדבר. חולק על אבייי וקיי"ל כרבא ואפי' בפיהק לא הוי רק אי' דרבנן ומש"ה באה"ע ס"ס קס"ד סתם הדין ואינו מביא חלוקי פיהק וחלה. ואף להמחמירים בפיהק מ"מ בחלה ומת רוב הפוסקים ס"ל כרז"ה שבת דהוי כנפל מן הגג וכ"כ בת' רעק"א ס"ס פ"ט דבחלה ומת יש צד גדול להקל אם השואל (הגר"י מליסא) יסכים לזה ואף שסיים בצ"ע אבל בסי' צ"ח ד"ה והנה לדינא מסיק דנולד בריא וחלה הוי ולד מעליא מדאו' וכ"כ שם ארי' אה"ע כ"א דיש ס"ס שמא כרי"ף דאפי' פיהק חי הוא וספק דחלה אינו כפיהק, וכן העלה להלכה בס' גליא מסכת סי' י"ג מובא בפת"ש קס"ד סק"ה, ויש להוסיף דדעת ר' פרץ מובא טור סי' קנ"ו דאפי' נולד מת פוטר מדאו' ואף שב"י תמה עליו כ' ח"ס אה"ע ח"ב סי' ס"ט לחזק שיטתו:

והנה דעת רשב"א יבמות לו: דסתם ולד שאין ידוע אם כלו לו חדשיו אם גמרו שערו וצפרניו אף שלא שהה שלשים יום מותרת לשוק לכתחלה וכ"כ האשכול ח"ב דף קכ"ח דסתם ולד וגמרו שערו וצפרניו ולד מעליא הוא. (ב) סתם ולד ולא גמרו שו"צ אסורה לכתחלה ודיעבד שרי באשת כהן וכ"כ רמב"ן שם פ:

ג וכן בן ח' ודאי וגמרו סימניו שרי בדיעבד וכ"ד רמב"ם פ"א ממילה הי"ג בן ח' וגמרו מלים אותו בשבת ועיי"ש בכ"מ. וכ"כ נ"י שם כרשב"א וכ"כ בתשובות המיוחסות לרמב"ן סי' ח' וסי' שסימני שערו וצפרניו עיקר. ואמנם ברשב"א יבמות פ: כ' דבן שמונה

אפי' גמרו שו"צ אסור דיעבד. ולדינא כ' קרבן נתנאל יבמות פ"ח אות י"ט דבן ח' וגמרו סימנים או סתם ולד ולא גמרו מותרת דיעבד באשת כהן:

וביבמות לו: אמר רבא מת בתוך ל' באשת כהן אינה חולצת כדי שלא תיאסר על בעלה וכ' בתשו' ר"י מינץ סי' י"ד מובא ברמ"א קס"ד ס"ז דה"ה באשת ישראל אם אין היבם כאן אם ניסת לא תצא אבל לא מהני מקום עגון שתנשא לכתחלה אבל בת' הריב"ש ס"ס תמ"ו מובא ב"י קנ"ו כתב כיון דבאשת כהן דיעבד אינה חולצת ה"ה במקום עגון כגון שהיבם קטן או שהוא במדינת הים אפי' לכתחלה תנשא וכ"כ ביש"ש יבמות פ"ד סי' ג' לפרש בדעת הרשב"ש שמתיר בגמרו שערו וצפרניו שטעמו משום דהוי שעת הדחק ודומה לאשת כהן וכן הסכימו גדולי האחרונים בת' רעק"א צ"ח ד"ה אמנם בסתם ולד וגמרו שו"צ אף לכתחלה להנשא במקום עגון וכן בח"ס סי' ס"ט וסי' ע' דעגון קיל יותר מאשת כהן וכ"כ גליא מסכת סי' י"ג והג"ר חיים ברלין במכתבו אלי בעובדא כגון זו משנת תרנ"ד:

וכה"ג מצינו בכמה מקומות דשעת הדחק או דבר שאין לו תקנה כדיעבד דמי כמ"ש ר"ן ספ"ק דכתובות אם נשאת לכהן אפי' רוב פסולין לא תצא והולד כשר לכתחלה שאם היו מחמירים בו לבא בקהל לא יהי' תקנה ולפיכך דינו כדין האשה הנשאת, וכ"כ תוס' פסחים ל. ד"ה לשהינהו דקדרות של חרס כיון שאין להם תקנה הוי דיעבד ומזה דן פסקי מהרא"י סי' ק"ץ הובא ברמ"א קס"ט סי"ב דחולה שא"י לעמוד חולץ מיושב וכ"כ תוס' ע"ז סו: ד"ה רבא ויו"ד ק"ח ס"ג כיון דהגוי לא ישמע לו לעשות מרדה חדשה מותר לשמש בה לכתחלה וכ"כ תוס' כתובות כא: סד"ה האמר דהרשאה דכתבי' אמטלטלין דכפרי' משום כיון דאינו יכול לילך שם כדיעבד דמי וכ"כ ט"ז יו"ד צ"א סק"ב דשעת הדחק כדיעבד דמי וט"ז או"ח פ"ד סק"ב לענין ברכת טבילה לנשים דמברכות בבית הטבילה כיון דא"א בענין אחר כדיעבד וכ"כ בית שמואל סי' ס"ב סק"ד דברכת חתנים אם א"א בעשרה אלא בטורח גדול הוי כדיעבד וכ"כ שבות יעקב ח"ג סי' ק"י וקי"ב דכ"מ דדיעבד ניסת לא תצא יש להתיר לכתחלה בשעת הדחק:

ואין להקשות ע"ז מת' רא"ש כלל נ"ב מובא ב"י קנ"ו בתרי ותרי אי חי הולד שלשים יום ניסת דאזלי' בתר רוב נולדים שהם בני קיימא ולכן הקילו חכמים באשת כהן מוכח דדוקא ניסת אבל לכתחלה אין מדמים לאשת כהן ואסורה להנשא וכ"כ בתשו' הב"ח סי' ק' דבתרי ותרי לא תנשא לכתחלה, דנראה דהתם לא הי' מקום עגון דהיבם כאן ומ"מ מספק לא הצריכו לחלוץ אם ניסת כדי שלא להוציא לעז על בני' וזה שסיים בסוף

הסי' דאינה צריכה לחלוץ היינו אפי' אפשר לחלוץ, אבל במקום עגון י"ל דמודה דגם לכתחלה מותרת:

והנה הג"ר חיים ברלין במכתבו הקשה על שיטה זו דמקום עגון כדיעבד ומש"ה מת בתוך שלשים וא"א לחלוץ נשאת לכתחלה, מכתובות כב: בתרי ותרי לא תנשא ואם נשאת לא תצא הרי אף דנשארה עגונה לעולם מ"מ אסורה לכתחלה ותי' דשאני בתרי ותרי דהוי אי' דאו' ואתחזק איסור אשת איש אבל הכא במת בתוך שלשים דאינו אלא ספיקא דרבנן ואין כאן חזקת איסור כמ"ש רמב"ן יבמות לה: ד"ה אלא בשם הירושלמי דאף דהולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם מ"מ לא חשיבא זקוקה ליבם כשהיא מעוברת מש"ה חשיב מקום עגון כדיעבד, והנה בכוונת דברי רמב"ן אינני רואה שכן הוא הפי' והוא דבר חדש מאד ובהג"ה מרדכי כתובות פי"א סי' ש"ת כתב מפורש דבמת בתוך ל' היתה בחזקת איסור, וגם הקשה הגרח"ב מיבמות קכ"א: במים שאין להם סוף דאי נסיב לא מפקי' לה מיני' ומ"מ לכתחלה אסורה אף דמתעגנת ושם הוי ג"כ רק איסור דרבנן. ול"ש תי' הנ"ל. ועי' במכתב אחר סי' זה מהג"ר יצחק פייגנבוים מה שתי' יפה.

ולי נראה לתרץ ע"פ מ"ש רמב"ם פ"ה משגגות ה"ו הבא על אשתו שלא בשעת וסתה וראתה דם וכו' פטורים מקרבן חטאת שזה אנוס הוא ולא שוגג שהשוגג הי' לו לבדוק ולדקדק ואלו בדק יפה יפה לא הי' בא לידי שגגה ולפי שלא טרח בדרישה וחקירה ואח"כ יעשה צריך כפרה, והיינו דמה שיש אפשרות לדרוש ולדקדק אע"פ שמן הדין א"צ לדרוש מ"מ אם נמצא אח"כ איסור אינו אונס ומש"ה במתני' יבמות פז: ניסת ע"פ עדים חייבת בקרבן וכ' רש"י דאינה אנוסה דאבעי לה לאמתוני וכן בהוריות ב: חייב קרבן ע"פ שגגת הוראת ב"ד משום שיש אופן לברר האמת ומשא"כ שלא בשעת וסתה שלא הי' מציאות כלל לבדוק חשיב אונס והדברים עתיקים, ולכן בתרי ותרי דיכול להיות שיתברר או חי או מת או אפי' אי נתגרשה או לא וכן במים שאין להם סוף דיש לומר עודנו חי ויבא ע"כ אפי' במקום עגון אסורה לכתחלה אבל במת הולד בתוך שלשים דספק זה שמא אינו בר קיימא לא יתברר לעולם ואי אפשר לבררו ולכן מתירים לה להנשא במקום עגון וכדיעבד דמי:

ועוד יש לומר דאין כל העגונות שוות וכמ"ש חלקת מחוקק סי' י"ז סקל"א ובשבות יעקב ח"ג סי' ק"י וז"ל ואין מקום לבעל דין לחלוק ולומר הלא כל עגונה דאתתא מקרי שעת הדחק ואפ"ה אסרו חכמים מים שאין להם סוף לכתחלה אי משום הא לא תברא וכו' כמ"ש חלקת מחוקק ובת' מ"ב כי גם בעגון אין כולן שוות כי אשה זקנה שאינה רדופה להנשא אין צריך להקל והיכא שעגונה ילדה ורדופה להנשא וכו' זה מיקני מקרי שעת

הדחק וכו' עיי"ש דמים שאין להם סוף מיירי שלא במקום עגון גדול. והכי נמי י"ל בתרי ותרי דכתובות. ואפשר שאם יהי' עגון גדול גם שם מותרת:

והכא הבת הנולדה אף שאין ודאי כלו לה חדשים מ"מ אמרי' סתם ולדות בני קיימא ומסתמא כלו לה חדשים וכיון שגמרו שערה וצפרני' וא"א לחלוץ מותרת להנשא במקום עגון גדול כזה. וראיתי זה עתה בס' ישועות מלכו מהגאון מקוטנא אה"ע סי' צ"ו שהביא ממאירי שבת קלה. דאין אנו בקיאים אי גמרו שערות וצפרנים, ולא כן הוא דהמאירי כ' דאפי' אם נראה לנו שלא גמרו שו"צ יש לחוש שאין בקי בזה ובאמת גמרו ולכן מלים אותו בשבת. אבל לא אמר שאם רואים שגמרו חוששים נגד מראה עינים לומר שאולי לא גמרו דאין להכחיש טביעת עין והמוחש:

ואף שמן הטבילה האחרונה. עד הלידה אי נחשוב חדשים מקוטעים ושפורא גרים היא בת שמונה חדשים מן תמוז עד שבט, אבל הלא מה שפרסה נדה אין זה ראי' שלא נתעברה מקודם ראייתה, ואמנם שבת' ב"ח סי' ק' מחזיק לבירור גמור שאם פרסה נדה לא היתה מעוברת מקודם וכ' שהיא ראי' גדולה מהיו שניהם חבושים בבית האסורים ובודאי הולד הוא מבעלה, וכ"כ בת' עבודת הגרשוני סי' כ"א דאם נתעברה לא תראה ומביא ראי' מרש"י נדה ל. המפלת ליום ארבעים אינה חוששת לולד וכ' רש"י ליום מ' לטבילתה הרי דקודם טבילה לא נתעברה כיון שראתה ומוכח שולד זה אינו בן מ"א ימים. ועי' שבות יעקב ח"א סי' ע"א, אבל באמת ידוע שלא כן הוא ושכיח שנשים רואות בשעת וסתן בחדשים הראשונים לעבורן וכמ"ש נו"ב קמא אה"ע סי' ס"ט ד"ה וראיתי וד"ה ושאלתי, ועי' במגלת ספר להרב יעב"ץ דף 114 שכ' וגם אשתי היתה לה עדנה וגם אחר זה בימי הריונה חזר לה שתיתת הדמים בשפע גדול וכו' ואחר ילדה בן זכר שלם. וכ"כ ריב"ש סי' תמ"ו דאף שלא פסק וסתה אמרי' בנדה ד: דמסולקת אין דמי' מסולקים עד שיוכר עוברה משום דאז ראשה ועוברה כבדים עלי' וראי' זו כ' הגאון ר' יהודה מילר השואל בשבו"י הנ"ל. ומה שהביא עבוה"ג מרש"י נדה כ' בח"ס אה"ע ח"ב סי' ס"ט. וסדרי טהרה קצ"ד סק"ז דמיירי בטבלה אחר לידתה:

ואפי' להב"ח דפרסה נדה בשעת נשואין הוא מופת דהולד מבעלה ולא נתעברה מקודם, וא"כ הכא נתעברה אחר הטבילה מ"מ פשיטא דלא היתה בת ח' דרוב ולדות בני קיימא אלא נתעברה בתחלת אב והיתה בת שבעה שנולדה למקוטעים דיולדת לשבעה לכ"ע יולדת למקוטעים כמ"ש בר"ה יא. ואפי' אם נתפוס הזמן היותר קצר שנתעברה איזה ימים לפני מותו דהיינו בסוף חודש אב וא"כ היתה הילדה בת חמשה חדשים עם איזה ימים של אב והימים הראשונים של שבט מ"מ הוי בת שבעה דאמרי' שפורא גרים כר'

יהודה בנדה לח. וכדעת רמב"ן מובא בב"ש קנ"ו סק"ה וכפסקו של מהר"י מינץ סי' ו' מובא ברמ"א סי' ד' סי"ד דהולד כשר משום דהחדשים גורמים, ואף שהב"ח סי' קנ"ו ד"ה שאלה כתב דרק לענין הכשר הולד אמרי' שפורא גרים ולא לענין חליצה, אבל חדא תמוה מאד מה טעם לחלוק זה כמו שהק' הגאון מהר"ם ברבי בתשובתו בצלעות הבית סי' י' בס"ס בית מאיר, וגם הלא מפורש במקורו בת' מהר"י מינץ דהוי ולד מעליא גם לפטור את אמו מחליצה וכ"כ הב"ח בעצמו בתשו' סי' ק' דמהר"י מינץ מתיר שפורא גרים אף לחליצה וכן מבואר דעת הב"ש שבסי' ד' סקי"ט מיישר הסתירה למה הכא פוסק דשפורא גרים ובסי' קנ"ו בעי ט' חדשים שלמים. ומחלק בין יולדת לט' ובין יולדת לז' דדוקא לשבעה אמרי' שפ"ג והא בסי' קנ"ו קאי לחליצה, הרי דבשבעה אפי' לחליצה מהני וכ"כ נו"ב קמא אה"ע כ"ב בדין ר"י מינץ דאפי' לענין חליצה ויבום הולד הזה בחזקת בנו וכ"כ הגאונים ר' טעבלי ליסא ומהר"ם ברבי בס"ס בית מאיר סי' י' דקיי"ל שפורא גרים לכל דבר ותרצו כל השגותיו של בית מאיר על פסק מהר"י מינץ, וכ"כ בשאילת יעב"ץ ח"ב קי"ב דשפ"ג מהני גם לחליצה וכ"כ חמדת שלמה סי' ע"ט דלמהר"י מינץ ורמ"א מהני גם לחליצה ומביא כן בשם מהר"ם ברבי להלכה למעשה, וכ"כ ח"ס אה"ע ח"א סי' ו' דבבן ז' ודאי שפורא גרם וכ' בסי' ז' דלש"ך יו"ד קפ"ט סקי"ג דבווסתות שפ"ג ה"ה לענין ירחי לידה וסימני גדלות:

ואודות נאמנות נשים כאן שמעידות שגמרו סימני הילדה, היא איבעיא דלא אפשטא יבמות צג: אי ע"א נאמן ביבמה וכל הראשונים פסקו דנאמן חוץ הרא"ש שאוסר, ובש"ע קנ"ח ס"ג פוסק המחבר דנאמן. ורמ"א הביא דעת הרא"ש וב"ש סק"ב כ' דמקילים במקום עגון, אבל שם הוא מלתא דעל"ג ואין ראי' לנ"ד דמעידות שגמרו שו"צ שאי אפשר להתודע. אבל בסי' קנ"ו ס"ח פוסק כרמב"ם דנאמן ע"א שניתן לה בן אע"ג דאין זה על"ג כמ"ש ראב"ד פ"ג מיבום ה"ה, ואף שרמ"א הביא דעת החולקים דאינו נאמן, עי' ב"ח קנ"ח דרק כשהיבם בפנינו ויכול לחלוץ אז רמ"א מחמיר אבל במקום עגון גם שם נאמנים ע"א ונשים, ואף דב"ש קנ"ו סקי"ד כתב דבניתן לה בן מש"ה נאמן ע"א משום דמסייע רוב נשים מתעברות ויולדות הכא נמי יש רוב ולדות דיש להם סימני שערות וצפרנים והם בני קיימא וכ"כ מהר"י מינץ סי' י"ד דלא גמרו סימנים הוא מעוטא דלא שכיח לגמרי וכ"כ ח"ס אה"ע ח"ב סי' ע':

אלא דיש לחלק לפמ"ש הדרישה קנ"ו אות ד' דניתן לו בן הוי ג"כ עבידא לגלויי, ואף שאינו מובן, וראב"ד וה"ה ולח"מ כתבו להפוך וכמו שתמה עליו בב"ש סקי"ד. וכ"כ בעטרת חכמים אה"ע כ"ה דל"ה עבידא לגלויי, אבל הא רמב"ן ב"ב קלד: ד"ה מפני הק'

למה אם אומר זה בני נאמן רק משום דבידו לגרשה ולמה אינו נאמן סתם ככל ע"א ועיי"ש דכ' דהוי עבידא לגלויי וא"כ י"ל דוקא בניתן לו בן נאמן ע"א דסבירא להו לרמב"ם ועוד דהוי על"ג משא"כ הכא שהנשים מעידות דגמרו שערות וצפרנים דא"א לברורי אינן נאמנות. אך הא בת' רעק"א סי' פ"ט גם אחר שהביא דברי רמב"ן ב"ב אלו מ"מ כ' דיש צד גדול להקל לסמוך על עדות נשים על כלו לו חדשיו שג"כ אינו על"ג אם הוא מקום עגון אם יסכים ע"ז הגאון מליסא ואף דסיים בצ"ע, מ"מ בחמדת שלמה סי' פ' מקיל לסמוך על נשים אי כלו חדשיו וכתב שכתב אודות זה להג' רעק"א והסכים עמו, ומהרש"ם ח"ב סי' ק"ס אף שהחמיר מ"מ במפתחות הקיל בשעת הדחק ובעגון לסמוך על נשים, ויש להוסיף לפמ"ש לעיל בשם רשב"א ונ"י וקרבן נתנאל דסתם ולד אף שלא גמרו שערו וצפרניו הוי רק אי' דרבנן ובדרבנן נשים נאמנות וכמ"ש המנוהו רבנן בדרבנן וכמ"ש רמב"ן במלחמות יבמות פי"ג גבי בדיקת נשים טעם זה וגם שם אינו על"ג דאף אם לא ימצאו השערות אח"כ י"ל שנשרו, וכ"כ מהרש"ם שם סוף אות ט"ז דאין בזה משום דבר שבערוה דרבנן כיון דניסת לכהן לא תצא ואשה נאמנת:

ועי' מ"ש מהר"י מינץ סי' י"ד דאף דלרא"ש אין ע"א נאמן ביבמה מ"מ הייינו רק במקום שנהגו ליבם דאיכא למימר דסניא לי' כמ"ש רא"ש יבמות פ"י סי' ד' אבל למנהג האשכנזים שאין מיבמים רק חולצים א"כ אין לומר דסני' לי' לכן י"ל שאפי' היא עצמה נאמנת לומר מת יבמי וה"ה עד א' מק"ו דגמ' לאי' כרת התרת לאיסור לאו לכ"ש דהשתא אין לומר היא עצמה תוכיח כמ"ש שם בגמ' צד. דלסברא זו גם היא עצמה נאמנת, ואמנם בת' צמח צדק סי' פ"ח חולק עליו דכל הטעם דנאמן ע"א במיתה הוא כמ"ש רשב"א משום כל דמקדש ואפקעינהו רבנן לקדושין אבל כדי להתיר יבמה לשוק להרא"ש לא האמינו והניחו היתר יבמה לשוק על דין תורה שאין ע"א נאמן ולכן אף דטעם זמנין דסניא לי' לא שייך ס"ס מעולם לא הפקיעו רבנן לקדושין ביבמה לשוק, ואין השגה זו מכריעה, כי אף שטעם זה משום אפקעינהו לקדושין כ' גם רש"י שבת קמה: ד"ה לעדות אבל הא תוס' יבמות פח. ד"ה מתוך כתבו טעם דאין זו עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין משום חזקת דייקא ומנסבא, ושי' רמב"ם ספי"ג מגרושין דמדאו' נאמן ע"א במלתא דעבידא לגלויי כמ"ש תשב"ץ ח"א סי' ע"ז ועוד וריב"ש קנ"ה ועוד כ' דדעת רמב"ם דעל"ג נאמן רק מדרבנן, עכ"פ מנלי' להצ"צ דדעת רא"ש הוא מטעם כל דמקדש וכו' והפקיעו הקדושין, הא יכול להיות דס"ל כתוס' או כרמב"ם ועי' נו"ב קמא אה"ע ל"ג שדעתו דנאמן ע"א מן התירה. וגם הא כל יסוד הרא"ש לאסור מפורש רק משום דזמנין דסניא לי'. ועי' בשם ארי' אה"ע סי' ע"ט שהוסיף דבר חכמה דכה"ג שילדה

וספק אי כל"ח גם בזמן הש"ס לא שייך טעם דסני' לי', דהא ס"ס אינה עולה ליבום ד"ת כיון דילדה ואסורה להתיבם וגם לשי' רא"ש כה"ג ודאי דנאמן ע"א וה"ה אשה עצמה, ואמנם השם ארי' מחמיר בעדות כל"ח דלא הוי על"ג ובת' מהר"י מינץ העיד העד שמת היבם שהי' על"ג, אך הגר"ח ברלין במכתבו סומך על ס' זו דל"ש סניא גם בעדות על כלו חדשים וא"כ ה"ה בנ"ד בעדות על סימני שער וצפרנים:

ואשר הגידה המילדת בתחלה שלא היו אלא חצי צפרנים ועתה מעידה בב"ד שהיו כל הצפרנים. אם הפעם הראשונה הגידה חוץ לב"ד סומכים על דברי' האחרונים שהגידה בב"ד כמ"ש ת' הר"ן סי' מ"ז ואה"ע סי' י"ז סעיף כ' מי שהי' מערער על אשה לומר שזקוקה ליבם ואח"כ העיד בב"ד ששמע שמת היבם נאמן ואין בזה משום חוזר ומגיד כיון שהדברים הראשונים לא היו בפני ב"ד ומ"ש רמב"ן במלחמות קדושין סד: שלא מצינו בתלמוד נאמן ויכול לחזור בו אלא כל שנאמן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, וכ"כ נ"י ב"ב קכז: כיון שהכירו פ"א שוב לא נתנה לו תורה הכרה אחרת וכיון שהגיד אינו חוזר ומגיד וכ"כ שם דף קלה. נראה אפי' הי' חוץ לב"ד א"י לחזור כיון שהתורה האמינתו:

ואם הגידה בתחלה בפני ב"ד א"י לחזור מדברי' רק אם תתן אמתלא כמ"ש שב שמעתתא ש"ו פ"ח ועיי"ש פי"ג ופי"ד וט"ז יו"ד ל"ט סקכ"ב וסי' צ"ח סק"ב וחות דעת שם אות א' דעדות אשה בעי' בפני ב"ד עיי"ש אך אם אין לה אמתלא ואין נאמנת לחזור ממ"ש מתחלה שלא הי' רק חצי צפרנים מ"מ נגד דברי' הראשונים יש שלש נשים המגידות כי גמרו שערות וכל הצפרנים ובפסולי עדות הלך אחר רוב דעות כמ"ש ביבמות קיז: וסוף משנה סוטה לא: וגמ' שם ואה"ע סי' י"ז סעיף מ'. וע"פ כל הדברים האלה כאן שהיבם מעבר לים וממאן לבא והעגון גדול דעתי להתירה להנשא:

הנני מביא בזה מ"ש הגאון ר' אלי' קלאצקין יחי' אבד"ק לובלין שהסכים ג"כ להיתר בעובדא זו וזאת תשובתו להה"ג השואל הנ"ל:

סימן צ

ע"ד האשה שמת בעלה כ"ו אב תרע"ה בלי זרע וכו' לענ"ד י"ל דמ"ש הב"ש סי' קנ"ו סק"ד דאם בעלה כאן א"א לידע שכלו חדשיו כי שמא נתעברה אח"כ כו' היינו כעין מ"ש תוס' ב"מ ק. די"ל חזקה דהשתא היא דילדה ועי' מ"ש תוס' ורא"ש רפ"ג דבכורות ומ"ש הכו"פ בבית הספק ממ"ש בביצה דף ג' ועמ"ש החו"ד ק"ה סק"ד ובנ"ד הא ליכא חשש שמא נתעברה באחור זמן דא"כ הולד בן קיימא דשפורא גרים ואין לחוש שמא נתעברה בקדימת זמן ושהוא בן ח' דהא לפמ"ש יש לתלות שנתעברה בזמן מאוחר ובפרט שיש

קצת הוכחה ממה שטבלה לנדתה ביום י"ד תמוז ושלא פסק עדיין וסתה, והא דאמרי' ביבמות דף ל"ז ודף מ"ב דהוי ספק בן תשעה לראשון ושבעה לאחרון שאני התם דהוי הספק בתרי גופי ממי, נתעברה והוי בכלל מ"ש תוס' דף ל"ה ד"ה ור"ל דאמרי' עיין עליו שלא תחלוץ ולא תנשא כ"ז שעומדת בספק וגם שאני התם דגלי קרא דולזרעך אחריך שצריך להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני וכיון דאא"ל דדוקא לענין הבחנה צריך שיהא בירור גמור (כעין מ"ש החו"ד בבית הספק ממ"ש בסוטה ד' כ"ט עה"כ כל טהור יאכל בשר כו' יע"ש) דהא גבי אשה מזנה סמכי' על הא דמתהפכת כו' הגם דאכתי יש חשש עיבור אלא דלא שכיח וא"כ לשיטת הסוברין דצורך הבחנה הוי מה"ת גלי קרא דבתרי גופי לא סמכי' על הך חזקה ואין ללמוד מזה לנ"ד ושפיר י"ל מצד ענין חזקה דהשתא היא דנתעברה:

וגם יש לתלות העבור ברוב הזמנים שהולד הנוצר מהם הוא בר קיימא הן אם נתעברה באחור הזמן דהוי בן ז' ושפורא גרם הן מהזמנים הקודמים שהולד הוא בן ט' חדשים ובפרט עכשיו שנשתנו הטבעים ויולדת לט' יולדת ג"כ למקוטעים ויש רק חשש מיעוט שמא נתעברה ח' חדשים קודם לידת הולד והזמנים ההם הוי מעוט לגבי רוב הזמנים שהולד הנוצר מהם הוא ב"ק. ושאני היכא שיש חשש שמא נתעברה באחור הזמן ושהולד הוא בן ד' או ה' חדשים דל"ש לומר שיש לתלות ברוב הזמנים דהוי בר קיימא:

ועי' רשב"ץ שהובא בב"י סוף אה"ע דולד בן חמשה ליולדת לז' הוא כבן ח' ליולדת לט' ונפל בן ח' בוכה ויונק עד קרוב לל' יום ועי' נה"מ סי' רע"ו דמאן לימא שאפשר שיחי' אפי' שעה אחת כשנולד לשלשה חדשים, ולפלא שלא הביא דברי הרשב"ץ הנ"ל:

ובענין החקירה אי מחזקי' מאיסור א"א לאיסור יבמה לשוק ושמצד זה חיישי' שהולד הי' נפל ושזקוקה לחליצה לענ"ד י"ל דכיון דגם לצד הספק שהולד בן ח' אכתי בשעת מיתת הבעל הי' אפשר שתאחר לידתו עד שיהא בן ט' חדשים ממילא אגלי למפרע שבשעת מיתת בעלה לא היתה זקוקה ליבם ועמ"ש בקצה"ח סרע"ו דכיון דרוב נשים ולד מעליא ילדן ובשעה שהחזיק הי' ראוי שיהא בן קיימא מש"ה המחזיק בראשונה לא קנה ע"ש, והיכא שהפילה חיישי' דדלמא אח"כ גרם לה איזה דבר שתפיל ומש"ה לא אמרי' דתגלי מלתא למפרע וכמ"ש הנמ"י משא"כ כשנולד חי ושבשעת מיתת הבעל לא עמד הולד להפיל ולא הי' שום רעותא רק שאח"כ גרם איזה דבר שיולד בזמן מוקדם:

ובנ"ד שאמרו הנשים שבשעת לידה היתה בריאה ורק לפי שהוציאוה אח"כ לבית אחר דרך שוקים ורחובות נצטננה וחלתה וחיתה בערך יותר ממעל"מ י"ל ג"כ דלא הוי בכלל מ"ש הריב"ש דלאו דוקא פיהק ומת ודה"ה חלה ומת דהיינו דווקא כדהוי דוגמת פיהק

ומת משא"כ כשנחלה ע"י צנים ופחים עי' כתובות דף ל' דאריא וגנבי ביד"ש צנים ופחים ביד"א (וקצת י"ל דנקט נפל מן הגג או אכלו ארי כו' לרבותא דהגם דזמנין הוי ביד"ש דזמנין דמתים בעון אבותיהם ומי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג וכו'):

והנה בחוט השני ת' י"ב כשיבם מומר רוצה תרקבא דדנרי לא מקרי זה אונס דשמא למחר יתרצה לחלוץ בחנם (דס"ל כדעה ראשונה שהובאה ברמ"א דהוי רק חומרא בעלמא) ושאני כשניסת שלא להוציאה מבעלה הכהן ושיהי' מוכרח מצד חומרא בעלמא לגרשה דכל כמה דאגיד בה לא יהבי לי' אחריתא ויהא כעין גט מעושה ובמו"ק י"ח דממה שניסת מוכח שמותרת) והגם דשאני ההיא דגיטין דס"ח דכיון דיבם קטן שבא על גדולה תגדלנו אם ירצה בקטנותו יהא פת בסלה, אכתי אין צד קולא מצד מה שהיבם במדה"י, ועמ"ש תוס' בנדה ד' ו' בתי' השני שהי' שעה"ד במה שהי' טורח גדול לרדוף אחר השואל והתם כבר יצא היתר ע"פ הוראת ת"ח ועי' ב"ב ד' קל"ג נדה ד' ס"ה וע"י משלוח רצים לחזור מהוראתו הי' זלותא דב"ד ועי' ב"ב ד' ל"ב כשטעה בשקול הדעת ועמ"ש משכנות יעקב ת' מ' להוכיח ממה שלא נתחייב לשלוח רצים בסיסים כדי להשיג השואל. ולענ"ד עגון ט' חדשים לאחר שכבר נתעגנה ט"ו חדשים הוי יותר שעה"ד מטורח של משלוח רצים ודוקא עגון זמן מועט י"ל שיש פת בסלה כמ"ש בקדושין דכ"ב ועכצ"ל דשא"ה דהוי כעין דיעבד מה שגרם בהוראה להתיר מה שאסור לכתחלה:

רק שיש צירוף עפמ"ש חלקת מחוקק סי"ז סקל"א כשהיא ילדה ורדופה לינשא (ועי' סנהדרין דכ"ב שתקנתם קלקלתם כו') ואין להחמיר שתעשה האשה שליח במקומה, עי' בתשו' מהרש"ם ח"א סי"ד, דהוי חומרא דאתי לידי קולא דאתי למסרך:

אלי' קלאצקין אבד"ק לובלין.

סימן צא

שאלה בענין כעין הנ"ל באשה זקוקה לחליצה היתה בשנת תרנ"ד בהיותי דר במאקאווי וכתבתי להרב הגאון ר' חיים ברלין ז"ל והתירה ומכתבו נאבד ממני, אבל האשה שישבה בווארשא הראתה את מכתבו להרב הגאון ר' יצחק הכהן פייגנבוים ז"ל דומ"ץ בווארשא. וגם הוא השיב להיתר וזאת תשובתו, ובה מביא כל דברי הגר"ח ברלין ומפלפל ודן עליהם:

בדבר השאלה באלמנה שילדה ולד אחרי מיתה בעלה ונגמרו שערו וצפרניו ונימול כדת וביום ב' אחר המילה מת הולד ושתי נשים וע"א מעידים שהוכר עוברה ששה חדשים קודם לידת הולד אם צריכה חליצה או לאו כי היבם הוא קטן ויש בזה עגון גדול, ונשלח

לידי תשובת כבוד ידידי הרב הגאון מהור"ר חיים בערלין הי"ו אבד"ק קאברין שהורה להיתר:

הנה בעיקר הדין הנני מסכים עם הרב דקאברין שי' להתיר להאשה הנ"ל להנשא בלי חליצה, אך כי אין מדרש בלא חידוש לכן אכתוב איזה הערות על סדר תשובתו של הרה"ג מקאברין שי' וזה החלי:

הנה הביא תשובת האחרונים דמדמו מקום עגון כנ"ד להא דנתקדשה לכהן שבת קל"ו דאינה חולצת דסברו דבמקום עגון כדיעבד דמי והקשה ע"ז מכתובות כ"ב דשנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת ה"ז לא תנשא ואם נשאת לא תצא והתם הוי מקום עגון דלא תנשא לשום אדם ואעפ"כ לא הוי כדיעבד ותירץ ע"ז דהתם הוי ספיקא דאורייתא ולכך לא הוי מקום עגון כדיעבד אבל הכא לא הוי אלא ספיקא דרבנן דמדאורייתא הלך אחר הרוב ולדות שהן בני קיימא ותמוהים דבריו דמ"מ כיון דחזינן דיש חילוק בין מקום עגון לדיעבד בספיקא דאורייתא היאך מצינו ללמוד אפי' בספיקא דרבנן מקום עגון מהא דנתקדשה לכהן דהוי דיעבד דלמא גבי דרבנן נמי לא הקילו בגמ' אלא גבי דיעבד ולא במקום עיגון:

אבל לי נראה דלא קשה כלל, לא מיבעיא לשיטת הראב"ד הובא בר"ן כתובות גבי ארוס וארוסתו דנתקדשה כיון דלא נכנסה לחופה לא מקרי דיעבד ממש ועי' בתשו' גליא מסכתא סי' י"ג) ודאי לא קשה כלל דמדמי מקום עגון רק לנתקדשה לכהן דלא הוי דיעבד ממש אבל בסוגיא דתרי ותרי דשם איתא אם ניסת לא תצא דהוי דיעבד ממש מודים דמקום עגון לא הוי כדיעבד ממש, אלא אפילו לשיטת הר"ן שם דנתקדשה חשיב דיעבד ממש כמו בנשואין נמי לא קשה די"ל דמדמו מקום עגון לדיעבד שלא במקום עגון כמו בנתקדשה לכהן שם דלא הוי עגון דהא יכולה להנשא לאחר חליצה לישראל אלא דהוי דיעבד גרידא אבל אין מדמין מקום עגון לכתחילה לדיעבד וגם הוא מקום עגון כמו גבי תרי ותרי דאי אמרת אם ניסת תצא אתה מוציאה מבעלה וגם תהא נשארת עגונה שלא תוכל להנשא לשום אדם ופשוט:

ובאמת סברא זו דמקום עגון לכתחלה דמיא לדיעבד שלא במקום עגון אין אנו צריכים לתשובת אחרונים כי נמצא בר"ן גבי ארוס וארוסתו שפירש על הא דאיתא שם והא נמי כדיעבד דמי היינו דבא להכשיר הולד לכתחלה משום שאלו יהי' פסול ומעגנין אותו הוי כדיעבד והיא סברא הנ"ל:

ונ"ל אפי' לסברת הר"ן דנתקדשה חשוב דיעבד ממש מ"מ מודה בתרי ותרי דלא מהני נתקדשה גרידא אלא דוקא נשאת וטעמא דהא מלתא היא דדוקא גבי ארוס וארוסה דהוי

ודאי קדושין דאפילו אי אמרינן דהולד לאו מיני' מ"מ הקדושין שלהם לא פקעי לכך הוי כדיעבד אבל גבי תרי ותרי דלא הוי אלא ספק קדושין דאי האמת כהנהו סהדי דאמרי לא מת אין קדושין תופסין בא"א לא מקרי דיעבד והא דמהני נשאת אף דגם נשואין אינם כלום בא"א מ"מ כיון דנשאת ונכנסה לרשותו כמו דאיתא הלשון במשנה כתובות מ"ח עד שתכנס לרשות הבעל ונשואין הוי כמו תפס דמהני בתרי ותרי היכא שטוען ברי והתם גבי תרי ותרי מיירי דנשאת לאחד מעדיה דאמרו מת א"כ טוען ברי ולכך לא תצא אבל גבי קדושין דלא נכנסה עדיין לרשותו ולא הוי אלא קנין של קדושין גרידא ויש ספק אי מהני הקדושין לא מקרי דיעבד:

והא דגבי נתקדשה לכהן בשבת שם חשיב דיעבד אף דלא הוי אלא ספק קדושין (שמא הולד בר קיימא) לרב דאמר ביבמות אין קדושין תופסין ביבמה לשוק א"כ לא הוי אלא ספק קדושין שמא הולד בר קיימא הוא וגם לשמואל דפליג שם ואמר דצריכה גט נמי לא הוי אלא ספק קדושין כמו דאיתא שם י"ל דאה"נ לרב לא מקרי נתקדשה לכהן דיעבד אלא כיון דאנן קיי"ל כשמואל דצריכה גט אף דלא הוי אלא ספק קדושין מ"מ כיון דנצטרף להאי ספק עוד ספק שמא הולד בר קיימא א"כ יש שני ספיקות להחמיר דהקדושין חלין א"כ הוי כמו ודאי קדושין דכל ס"ס חשיב כודאי דהא ס"ס מהני אפי' להקל בדאורייתא אלמא דחשוב כודאי ולכך מקרי דיעבד, ועוד י"ל דאפי' לרב נמי מקרי נתקדשה לכהן דיעבד כיון דחששא דשמא אינו בר קיימא הוא רק מדרבנן כנ"ל א"כ הוי קדושין ודאי דאורייתא ולכך מקרי דיעבד:

ויצא לנו מזה דגבי ארוס וארוסה היכא שקדשה רק ספק קדושין לא מקרי דיעבד ואסורה עליו אבל אינו מוכרח די"ל דגבי ארוס וארוסה אפילו שקדשה רק ספק קדושין נמי מקרי דיעבד ומותרת לי רק צריך אח"כ לקדשה קדושין ודאין שלא יהא ספק בעילת זנות והא דגבי תרי ותרי לא מקרי נתקדשה דיעבד היינו משום דאם האמת כדברי העדים דאמרו לא מת לא הוי קדושין כלל א"כ היאך אפשר להקל משום שנתקדשה הא לפי אותו צד דלא מת לא הוי קדושין כלל אבל גבי ארוס וארוסה היכא שקדשה ספק קדושין אפי' אי אמרי' דהולד לאו מיני' נמי הוי ספק קדושין שפיר מקרי דיעבד ומותר לו דאמרינן דהולד מיני' א"כ גבי נתקדשה לכהן בשבת שם לשמואל דקיי"ל כוותיה אין צריכים לבא להאי סברא דלעיל דהוי ס"ס וחשיב כודאי אלא ניחא בפשיטות דהתם נמי אפי' אי אמרינן דהולד אינו בר קיימא מ"מ הוי עכ"פ ספק קדושין שפיר נקרא דיעבד ואינה צריכה חליצה דתלינן דהולד הוא בר קימא:

שוב פקפק הרב הנ"ל על היתר זה מדברי התב"ש על מה שאמר אביי בשבת שם דפיהק ומת דברי הכל מת הוא היינו שיש ספק מדאורייתא דשמא נפל הוא ור"י ורמב"ן סברי דחלה דומה לפיהק א"כ בחלה ומת אפי' באשת כהן חולצת, ולא ידענא אמאי צריך להביא ע"ז דעת התב"ש דיש ספק דאורייתא הא אפי' אי אמרינן דגם דפיהק הוי ס' רק בדרבנן מ"מ הוי הדין דגם באשת כהן חולצת כיון דרבנן דרשב"ג לא פליגי ע"ז עי' ביבמות ל"ז:

שוב החזיק הרב נ"י ההיתר הנ"ל ע"פ דברי הגר"א שכתב כיון דהרי"ף והרמב"ם והש"ע לא הביאו הא דאביי סברו דרבא דאמר סתם מת בתוך ל' אם אשת כהן היא אינה חולצת פליג על אביי, ולי נ' דאין לסמוך ע"ז למעשה בפרט לדעת התב"ש דסובר דלאביי הוי ס' דאורייתא ולא מצינו בהדיא דרבא חולק על אביי וגם הוא נגד דעת אחרונים עי' בפ"ת סי' קס"ד אבל יש לחזק היתר הנ"ל ע"פ מה שכתב התב"ש שם בשם הרמב"ן דלכך בחלה ומת מודים רבנן לרשב"ג דחיישינן דנפל הוא משום דחולה הוי רעותא להוציאו מרוב ולדות ותלינן דהפסק חיותו מחמת שהוא נפל גורם עליו חולי עי"ש, והיינו כשאין לפנינו דבר אחר במה לתלות החולי אבל בנ"ד שמת ביום ב' למילתו שיש לתלות דמחמת מילה מת ודאי לא איתרע הרוב כלל כמו בטריפות היכא דיש לתלות במשמוש ודא דטבחא תלינן ולא איתרע כלל רובא דרוב בהמות כשרות הן ופשוט:

עוד כתב הרב מקאברין שי' היתר ב' משום שהוכר עוברה קודם ששה חדשים ללידתה והרבה אחרונים ס"ל דליכא הכרת עובר בפחות משלשה חדשים א"כ ממילא ידוע דכלו לו חדשיו ושוב פלפל אם יש לסמוך בזה על עדות נשים וע"א, וחידש בזה דבר חדש כיון דאסורה על היבם מחמת הולד א"כ ליכא ריעותא דסניא ליבם וממילא דייקא ומנסבא ושפיר נאמן ע"א לכ"ע:

ולי נראה דכאן לא שייך כלל דייקא ומנסבא. חדא דהדבר קשה שיתברר ששקר העידו כמובן ועוד הא הגרע"א בתשובה סי' ק"ל נסתפק באשה שהלך בעלה למדה"י וזנתה אי מהימן ע"א אח"כ להעיד שמת בעלה דאפשר דלא שייך כאן דייקא כיון דליכא חומר לגבי בעלה דהא בלא"ה אסורה לו מחמת זנות ואח"כ הביא הגאון הנ"ל ראיות ע"ז דגם מחמת חומר שתצא מבעלה הב' נמי דייקא ואני הבאתי ראי' ברורה לזה מהא דאמר רבא ביבמות דף צב. תדע דטעות הוא וכו' ואלו היכא דאתא ע"א שרינא אתו תרי אסרנא כי הדר אתא ע"א שרינן לה ופירש שם הריטב"א דמיירי דניסת ע"פ עד ראשון ופירושו מוכרח דאי מיירי שעדיין לא ניסת אפי' אמרי' דהוראה היא שפיר מתירים לה ע"פ עד הב' דאפשר דבאמת היתה דייקא ולא היתה מנסבא ע"פ עד ראשון וכיון דמיירי שניסת

ע"פ עד הראשון א"כ כבר נאסרה על בעלה היאך נאמן שוב ע"א להעיד שמת בעלה אח"כ כיון דליכא חומר לגבי בעלה דהא כבר נאסרה עליו אע"כ דגם מחמת חומר שתצא מבעלה הב' נמי דייקא א"כ בנ"ד שהעיד ע"א שהוכר עוברה ו' חדשים קודם לידת הולד לא שייך להאמין לו מחמת דייקא כיון דליכא חומר כלל לא לגבי יבם דהא כבר אסורה לו מחמת הולד כנ"ל וגם לגבי הבעל הב' ליכא חומר דלא מבעיא אם תהא ניסת לכהן תהא מותרת לו בלא חליצה אפילו אם יתכחש עדותו של עד שהעיד שהוכר עוברה ואפילו אם תהא ניסת לישראל נמי תהא מותרת לו אלא שתצטרך חליצה א"כ ליכא חומר כלל:

אלא העיקר נראה בעיני דבנ"ד נאמנים ע"א ונשים אפילו בלא טעמא דדייקא כיון דכל האיסור הוא רק לכתחלה אבל בדיעבד כגון שנתקדשה לכהן מותרת בלא חליצה שפיר יש לסמוך עליהם לענין לכתחלה ובפרט דיש לפנינו עוד צד היתר הא' דבלא עדותם מותרת להנשא לכתחלה כן נראה לי להתירה בלי חליצה אך אם יגדיל היבם וירצה לתת לה חליצה אחרי הנשואין אזי יעיינו בדבר הזה אם צריכה לקבל חליצה:

יום ג' ה' מנחם אב תרנ"ד. הק' יצחק ברי"א הכהן פייגענבוים מ"ץ דפה ווארשא.

סימן צב

לכבוד ידידי הרב הגדול המפורסם מ' שמחה געלערענטר אבד"ק קלומנטוב.

ע"ד שאלתו אודות האשה שרה אלמנת ר' אברהם מינץ שנפטר בלא זרע והאח הבכור רץ יוסל אחרי כל התוכחות והתראות ממאן לחלוץ לה, השני ר' ליבוש הוא חגר שני רגליו, והאח השלישי ר' אלי' הוא באמעריקה וא"א לה ליסע שמה. אך הנפטר שהי' בן ארבעים, לא הי' לו שום סימן ורושם של שערות בכל גופו, וקולו משונה, גם בשרו מחליק, וגם העידו ר' מאניס ב"ר פנחס אהרן ור' דוד הלוי בתורת עדות שכשמת ר' אברהם הי' מדובר בין אנשי ח"ק כי יבאו כולם להתעסק עמו למען יראו דבר חידוש, והנה ראו כי גופו הי' חלק בלי שום שערות, וגידו והכיס היו קטנים כשל תינוק ובלי רושם שערות. והאלמנה הגידה אחרי איום ודרישה וחקירה כי מעולם לא הרגישה כניסת אבר אפי' בביה"ח ולא הי' יכול להכניס ולא הזריע מעולם, ולפני הנשואין לא ידעה מזה. ואח"כ מאן לגרשה ומחמת בושה ועניות ישבה עמו. שלשת האחים אין להם בנים, הבכור ר' יוסל אין לו כל סימן שער בפניו, ולא נבדק בגופו. גם קולו משונה, האח השני ר' ליבוש החגר ג"כ אין לו שערות בפניו, השלישי ר' אלי' שהוא באמעריקה כשנסע מפה הי' בן כ"ה ולא הי' לו שערות בפניו. רק יש אומרים ששם יש לו איזו שומא

בצד אחד עם איזו שערות אבל לא זקן ככל אנשים. האשה היא בת ל"ט שנה ועוד מעט ותאבד תקותה להבנות, והיא מפצרת להזדקק לה:

מקור הדין מתני' יבמות עט: סריס חמה לא חולץ ולא חולצין לאשתו וכר"ע וסימני סריס שונים כמ"ש שם פ:

ופליגי ר"ה ור' יוחנן רה"א עד שיהיו כולם ריא אפי' באחד מהן (וכמדומה שאזלו לשיטתם בסימני שוטה שבברייתא חגיגה ג: שפליגי הם עצמם אי בעי' כולם או סגי באחת) והלכה כר' יוחנן וכאהע"ז סי' קע"ב ס"ה אם לא הי' לו שערות. וא"כ זה המת שלא הי' לו שערות כלל די בסי' אחד והוא הי' לו שני סימנים שקולו לקוי ובשרו מחליק הוי ודאי סריס חמה. אלא שהריב"ש סי' תע"ד מובא רמ"א שם סעיף א' וסעיף ו' סגר את הדרך ודעתו שאין סריס ודאי כלל חדא שמא הי' לו שעת הכושר כיון שלא נבדק תיכף כשנולד וגם חיישי' שהיו לו שערות ונשרו כמ"ש בנדה מו. גבי קטנה:

ונראה דביבמות פ. א"ר יוחנן כל שלא ראה שעה אחת בכשרותו ופריך מנא ידעי' אמר אביי כל המטיל מים ואינו עושה כיפה ומקשה וליחוש שמא הבריא בינתים ותי' כיון דתחלתו וסופו לקוי לא חיישי', וק' דאף דכל הטומאות כשעת מציאתן הוא רק לחומר תרומה וקדשים וכמ"ש תוס' ריש נדה וכתובות עז: ד"ה על, אבל בעלמא לא, היינו משום דהוא נגד חזקה דמעיקרא אבל אי ליכא חזקה דמעיקרא סמכינן אחזקה דהשתא כמ"ש בקדושין עט. דרב אמר הרי היא בוגרת לפנינו וקיי"ל כן וכמ"ש שם ע"ב הכא מי נימא העמד גוף על חזקתו ופרש"י ד"ה מי איכא דיומא דמשלם שית אין כל חזקה, ובתו' שם ד"ה מי משום דרגילות לבא מבוקר ואין חזקת נערה, ס"ס לשניהם בטלה ח' נערות דמעיקרא ולכן מהני ח' דהשתא והרי היא בוגרת לפנינו וכ"כ תוס' יבמות סח. סד"ה רישא דאזלי' בתר השתא שהוא ודאי בן ט' דחזקה קמייתא איתרע לי' וכ"כ מהרי"ט חלק חו"מ סי' ח' דהיכא דליכא חזקה דמעיקרא אזלי' בתר חזקה דהשתא ומביא ראי. מב"ב קנג. ההוא מתנתא וכו' אמר רבה הרי מת ובתר השתא אזלי' כר' נתן דאומר אם בריא הוא עליו להביא ראי' שהי' ש"מ ולא מבעיא להפוסקים כרבה דאזלי' אחר חזקה דהשתא אלא אפי' להני דפוסקים כאביי דאמר אוקי ממונא בח' מרי' היינו משום דחיקת ממון עדיפא מח' הגוף אבל היכא דליכא חזקת ממון מקמינן נכסי כשעת מציאתן וכ"כ נו"ב קמא אה"ע סי' ל"א ופנ"י גיטין יז. ות' רעק"א בדו"ח בענין סריס:

וא"כ הכא שיש לו עתה סימני סרים אמרי' מכח חזקה דהשתא שכן הי' כשנולד דליכא כל חזקה דמעיקרא כנגדה. ומה מקשה בגמ' מנא ידעינן, ונראה כיון דרוב העולם אינם סריסים והם בריאים ושלמים וכיון דרוב זה מתנגד לח' דהשתא לכן הולכים אחר הרוב

ומקשה שפיר אע"פ שעתה יש לו סי' סריס מנא ידעי' שהי' כן בהולדו. וכן ראיתי בס' דרוש וחדוש לרעק"א שם. אך א"כ קשה כשתירץ שהטיל מים ואינו עושה כיפה וא"כ אין עוד מסייע הרוב דעלמא דהא ברור שהי' סריס ממעי אמו ויצא מכלל רובא דעלמא וא"כ אין שום דבר נגד חזקה דהשתא ומה מק' וליחוש שמא הבריא בינתים הא יש ח' דהשתא. ואולי זה כוונת תי' הגמ' כיון דתחלתו וסופו לקוי לא חיישי' היינו כיון דתחלתו כן א"כ יצא מרובא דעלמא ולכן כיון דסופו כן מהני חזקה דהשתא:

וא"כ דכל הרעותא הוא משום רובא דעלמא וי"ל מש"ה מחמיר ריב"ש שמא הי' לו שעת הכושר כיון דל"ש תי' הגמ' כיון דתחלתו וסופו לקוי. י"ל דבעובדא זו דגם שלשת אחיו אין להם בנים ואין להם שערות בפניהם מסייע חזקתם עליו נגד רובא דעלמא וכמ"ש ביבמות סד: דאחיות מחזיקות וה"ה אחים כמ"ש בשלטי גבורים שבת פרק י"ט ואפי, לפמ"ש רמ"א יו"ד סי' רס"ג סעיף ב' דלא שייך רק באיש ולא באשה היינו דוקא במילה דדם מן האשה כמ"ש האגודה אבל בשאר ענינים ודאי דאין חלוק וכמ"ש ביבמות שם דלא ישא ממשפחת נכפין ומהני חזקה דהשתא דכן הי' משעת לידה והוי סריס המה:

אך יש לפקפק על מ"ש דיש כאן חזקה דהשתא דיש לומר דבחולי ל"ש כלל חזקה דהשתא לומר מדהשתא לקוי כן הי' כשנולד, דשכיחי טובי שיהי' חולה והבריא וכמ"ש גיטין כח. רוב חולים לחיים:

וכן הא דחשש ריב"ש לשמא נשרו, וכמ"ש נדה גבי קטנה, ק' דשם דוקא חיישי' שהיו לה סימני נערות מפני שהגיעה לשנותי' ויש חזקה דרבא כמ"ש תוס' שם מח: ד"ה איבעית אימא דאפי' למ"ד חוששין שמא נשרו היינו דוקא לאחר הפרק לר' יהודה משום דרבא דחזקה שהביאה סימנים אבל תוך הזמן דליכא חזקה או אחר זמן לר"ש דלית לי' חזקה דרבא אין חוששין שמא נשרו וכ"כ מחנה אפרים ה' אישות סי' א"ב וחולק על מהרי"ט ח"א סי' מ"א, וא"כ הכא שחוץ השערות יש לו עוד סי' סריס למה ניחוש ננשרו, וצ"ל כמ"ש לעיל משום דרוב בני אדם אינם סריסים עומד כנגד ועדיף מחזקה דרבא דלא מהני רק לחומרא ולכן חיישי' לנשרו, אבל בנ"ד דמסייע חזקת אחיו שגם הם אין להם שערות ואין להם בנים יצאו מכלל רובא דעלמא י"ל דאין לחשוש שמא נשרו:

ובתשו' רש"ם ח"ג סי' ט"ז כתב דהא דריב"ש ורמ"א חוששים שמא נשרו מיירי דאין לו סימן סריס אחר רק זה שאין לו שערות אבל אם חוץ מה שאין לו שערות יש לו עוד סימן לא חיישי' לנשרו וא"כ בעובדא זו הוי סריס ודאי, אבל רלא הלא בית שמואל סק"ח מקשה סתירה מרמ"א סעיף א' דסימן מטיל מים ואינו עושה כיפה הוי ודאי סריס ובסעיף ו' כתב דאין עכשיו דין ודאי סריס כלל דשמא היו לו שערות ונשרו. ותירץ דבס"א

קאמר דאפי' לבקיאין בשערות מ"מ אי לא בדקו על סי' דמטיל מים צריך לחלוץ, הרי דלדידן דאין בקיאין אפי' יש גם סימן דכיפה חיישי' לנשרו, וכן מפורש בריב"ש עצמו שכ' בראובן אפי' נבדק מ"מ צריכה חליצה דחיישי' לנשרו ומ"מ אינה מתיבמת דדילמא לא הביא וסריס הוא וכו' וכ"ש בזה שנמצאו בו קצת מסימני סריס, וא"כ קאי אם היו בו עוד סי' סירוס ומ"מ חושש לנשרו:

גם י"ל דהא דהחמיר ריב"ש הוא רק אם עכ"פ הי' יכול לדור עם אשתו ויש לו אברי תש' אבל פשיטא דאם אין לו ביצים כלל דא"צ חליצה וכ"כ בת' מים חיים אה"ע סי' ד' והכא נמי כיון שכלי הולדה שלו הם כשל תינוק קטן פשיטא דאינו בר הולדה והוי כאין לו ביצים, והיא אומרת שמעולם לא יכול להכניס ולא הזריע:

אך יש לומר דאינה נאמנת דאף דבמקום עגון ע"א נאמן ביבמה כמ"ש ב"ש סי' קנ"ח סק"ב, מ"מ היא עצמה אינה נאמנת כמ"ש סי' קנ"ו ס"ה וסי' קנ"ח ס"א. אך חדא הא בת' מהר"י מינץ סי' י"ד מיקל להאמינה בזה"ז כיון שהמנהג שאין מיבמים לא שייך טעם דסנייא לי', וגם י"ל שאני התם שבאה להוציא מחזקת אי' יבום ואומרת שמת היבם אינה נאמנת משא"כ הכא שלפי דברי' לא היתה מעולם בח' איסור בלא חליצה דלא הי' בר אישות כלל י"ל דנאמנת וכמ"ש בתשו' מיי' אישות סי' ג' דהיכא דלדברי העד לא הי' אסור מעולם לא הוי אתחזק אי':

וביותר נראה דהכא היא נאמנת מפני שלפי עדות העדים על כלי הולדה שהם כשל תינוק הם מסייעים לדברי האשה ורגלים לדבר שדברי' אמת ועי' נו"ב מהד"ק אה"ע סי' נ"ד ונ"ה דהיכא דהוי רגל"ד נאמן ע"א אפי' בדבר שבערוה ואפי' אתחזק איסורא דכל הלימוד דאין דבר שבערוה פחות משנים ילפי' דבר דבר ובערות דבר גופי' בסוטה אם רגל"ד נאמן ע"א שאם קינא לה ונסתרה עד נאמן על טומאה משום רגלים לדבר. ויש סמך לזה במתני' גיטין כג: דנאמנת להביא גיטה מפני שהכתב מוכיח והוי רגלים לדבר, וכ"כ בת' פנ"י מ"א אה"ע סי' ט"ו דנאמנת וכ"כ בס' משרת משה פ"ג מגירושין הט"ז:

ואף שגם קלקול זה של כלי ההולדה יש לחוש שמא הי' לו שעת הכושר ונתקלקל אח"כ, אך הוא נגד החוש ונראה שכן הי' מתולדה, ויש לומר עוד דבעברו רוב שנותיו כבעובדא דא ואין לו שערות, אין חוששין שמא נעשה אח"כ אלא אמרי' שהוא סריס חמה וכן יש לדייק מלשון ריב"ש שכ' מתחלה בד"ה ובנדון זה אם ראובן הגיע לרוב שנותיו וידוע שלא הביא שתי שערות וכו' אף אם לא היו בו סימני סירוס כלל הרי הוא סריס ואין אשתו חולצת וכו' ואח"כ בד"ה ואם ראובן כ' דאם לא הגיע לרוב שנותיו וכו' אלא שנראה מסוגית הגמ' שאין נקרא סריס חמה אלא שנראה בו מתחלת לידתו וכו' הרי דרק אם

לא הגיע לרוב שנותיו חושש שמא לא הי' מלידתו אבל כשעברו רוב שנותיו הרי הוא ודאי סרים:

וגם לפי דברי' שקודם הנשואין לא ידעה ממומו' ידוע מ"ש חות יאיר סי' רכ"א דהא דאיתא באה"ע סי' מ"ד ס"ד דקידושי סריס מהני היינו רק אם ידעה אבל אם לא ידעה הוי קדושי טעות, ושבו"י ח"א סי' ק"א חולק עליו והדברים עתיקים, והגאון בס' עין יצחק אה"ע סי' כ"ד הכריע דאין בזה רק קדושי דרבנן עיי"ש, וא"כ יש לומר דעכ"פ לא חיישי' כאן שמא נשרו דהא בנדה מו. דוקא בבעל חיישי' דהוי ספיקא דאו' אבל מעיקרא לא הרי דבדרבנן לא חיישי' לנשרו ואף שדרה עמו אח"כ הרבה שנים מ"מ יש לדון דלא שייך סברה וקבלה דבמה נתקדשה אח"כ וכ"כ בת' רש"ס ח"ג ס"ס ט"ז דכיון שהוא סריס וא"י לבעול כלל במה איפא נתקדשה אח"כ ועיי"ש:

גם יש לומר הכא כמ"ש כ"ת דהוי ס"ס, ספק שמא הי' המת סרים ודאי ואת"ל שמא נשרו שמא האחים הם סריסים שהא גם הם יש להם סי' סריס אלא שהוי ס"ס בתרי גופי ולא מהני כמ"ש המזרחי בבאורו על סמ"ג ה' מגילה שהקשה למה בר"ה כט. טומטום אינו מוציא את מינו הא הוי ס"ס שמא התוקע הוא זכר ואת"ל שהוא נקבה דילמא השומע ג"כ נקבה (היא קו' טורי אבן, שם ותי' דהוי תרי ספיקי דסתרי אהדדי עיי"ש) והשיב דס"ס בתרי גופי לא אמרי' וכן כתב באו"ה כלל כ"ו בכללי ס"ס להש"ך כלל א' וכלל ב' בביצה בקליפתה שנמצאה בתרנגולת שאירע לה ספק טריפה דלא הוי ס"ס מפני דגבי ביצה הוי הספיקות משני גופים וכ"כ שער המלך מקוואות כלל ג':

אבל הא מפורש רשב"ם ב"ב קלד: ד"ה התם גבי חליצה דהוי ס"ס שמא יש לו בנים ואת"ל אין לו שמא גם אחים אין לו אף דהוי ס"ס בתרי גופים וכן פשטות גמ' כתובות יד. דר' יהושע אדר' יהושע נמי לא קשיא התם חד ספיקא הכא תרי ספיקי הרי דבאלמנת עיסה שנטמע במשפחה ספק חלל הוי ס"ס אף דהוא ס"ס בתרי גופי וכקו' כו"פ בבית הספק, והאמת שס"ס בתרי גופי הוא אחד עם ספק א' בגוף וספק בתערובות שהיא מחלוקת ר"ת ור"י בתוס' ביצה ג: ד"ה ואחרות וביו"ד סי' ק"י ס"ס עי' בכללי ס"ס לש"ך אות א' שהביא שני טעמים אלו ביחד דהוי ס' בגוף וס' בתערובות וגם דהוי שני גופים וכיון דס' בגוף וספק בתערובות מתירים אם לא נודע בהפ"מ וסעודת מצוה כמ"ש בקצור כללי ס"ס לש"ך אות א' כ"ש הכא במקום עגון גדול דכות וה"ה ס"ס בשני גופים, ועי' פמ"ג או"ח תקפ"ט אשל סק"ב שהקשה שאינו יודע מה טעם לא מהני ס"ס בתרי גופי, ופשוט דהוא אחד עם ספק א' בגוף וספק בתערובות, וגם אפילו לר"י האוסר בס' א' בגוף וס' בתערובות היינו דוקא היכא שהי' אפשר להיות ספק א' בלא חבירו כמ"ש

הרשב"א בתה"ב מובא במנחת יעקב כלל מ"ג אות כ"ד בספק ביצה נולדה ביו"ט שמיד עמדה באיסורה ואח"כ כשנתערבה נוסף הספק השני אבל אם א"א לספק אחד בלי חברו ובאים תמיד ביחד לכ"ע מותר ובזה מיישב קו' הג"ר הילמן שבב"ש סי' ב' סקי"ד על אלמנת עיסה דהוי ספק א' בגוף וספק ב' בתערובות וא"כ הכא בעובדא בחליצה דא"א להיות ספק א' בלי חברו בכל פעם שיארע אף דהוי בתרי גופי שפיר הוי ס"ס, וכן מתיר בת' בית אפרים אה"ע סי' ק"ל בחליצה בס"ס בתרי גופי:

וגם בס' עין יצחק להגאון מקאוונא אה"ע סי' כ"ד מתיר בנדון כזה מפני טעמים שלו עיי"ש:

תשובת הגאון המופלא ר' יוסף ראזין מדווינסק אשר השיב לי בענין זה ולא הסכים להתירה בלי חליצה, ואם אמנם שדמיונו, שהנפטר הי' טומטום הוא מוזר מאד. אבל התשובה יקרה מלאה בקיאות נפלאה. (ועי' תפארת ישראל יבמות, פ"ח אות כ"ט):

סימן צג

אור ליום ב' כ"ד שבט תרע"ה דווינסק.

קבלתי מכתבו כעת ואשתהי על הבי"ד והנה יש להאריך בזה הרבה, אך בקיצור כי לפי הנ"ל הוי עלי' גדר טומטום שהתחיל ליקרע ובגדר ביציו מבחוץ (חגיגה ד. ויבמות עב.) והנה מבואר מדברי הרמב"ם ספ"ב מאישות דאין מביא סימנים עיי"ש וכן הוא בה"ג בהל' יבמות עיי"ש. והיא הך דבכורות מב: בשיטת ר' יוסי בר' יהודה ור"ל דלא כהרא"ש רק בודאי אם נקרע אז הוי זכר גמור ואז מביא סימנים ככל אדם ולא כר"י רק קודם שנקרע אז לריבר"י חיישי' שמא הוא סרים ונפ"מ רק לאשת טומטום דאסורה להתיבם, אך זה מבואר שם ברש"י דלכך לא מיבם משום דלאו בר הקמה. ולכאורה זה תמוה הא לא שייך ביאה כלל, ועכצ"ל כה"ג שלא נגמרה קריעה ומ"מ אף למ"ד דלא חייש שמא סריס ומה דאינו מביא הוא משום דלא נקרע מ"מ אז לא הוי גדר ביאה וגרע מן משמש מת שכתבו התוס' ביבמות נג: דלא קנה לכ"ע ביבום דשם דוקא דרך הקמה, אבל גבי אישות אף לנשואין מהני וכן במ"ש תוס' יבמות דף עב.

ועיקר הגדר דגבי אישות אף בשניהם מודים שלא נבעלה כהך דיבמות קיב. לא מהני כלל, דשם היא דין לא מציאות ועמ"ש הרמב"ם ז"ל בה' אס"ב פי"ט ה"ג. לא כתוס' וירושלמי יבמות פ"ו דרק ביאה וממ"ש הרמב"ם בפ"י מאישות גבי כתובה ג"כ ובה' נערה גבי קנס והארכתי בזה הרבה:

והנה הרמב"ם כ' בפ"ו מיבום דלכך לא מיבם משום ספק והרמב"ם לא פסק כריבר"י דהרי לא פסק דאשת טומטום לא מתיבמת, והנה עי' ב"ב קכו: גבי בן בכור טומטום

ושאר דברים לכאורה מוכח דקריעה הוי רק מכאן ולהבא, אך י"ל דמיירי שנקרע רק אחר מיתת אב, עי' מ"ש רמב"ם סוף ה' ממרים גבי בן סו"מ בטומטום דלא כרשב"ם רק דנקרע אחר שחטא, עי' ירו' פ"א דחגיגה דפליג בזה עם גמ' דילן עיי"ש בזה, וכן נ"מ דהנה גבי סריס חמה ודאי אם נתרפא קודם שמת האח ודאי דמיבם ואם לאחר שמת הוי פטור שאין ראוי בשעת נפילה ועי' יבמות קיא: ע"ש בתוס', ומשום דכל רפואה מכאן ולהבא עי' כתובות עד: ותו' בכורות לח: גבי מום וע"ש לט. גבי למפרע הוי מום. ובדברי רמב"ם ה' אס"מ דס"ל דמעל רק לאח"כ רק דנ"מ אם צריך לקרות שם להפדיון אח"כ ע"ש וכן בחולין כ"ו גבי תמד ובהך דיבמות לה: וכמ"ד זה, וא"כ למה לא נימא גם גבי קריעה כן בטומטום ויהי' זה כוונת ר"י ביבמות פ"א דקריעה הוי כמו בסריס רפואה, ואם נקרע לאחר מיתת האח לא יציל דהוי רק בגדר דשא דאחדא באנפא (ע"ז מז.) וכתו' יבמות ע"ב ופסחים כח: וכמה דוכתי זה:

אך מ"מ זה ס"ל לרמב"ם פ"ג מה' אס"מ דהוי פסול גמור לקרבן וגם תמורה לא חל כמבואר שם ולא כדס"ד בכורות מ"ב לר"ח דהוי משונה וגבי בכור אף דפסק זה לבכורות דהוי ספק שם אם נקרע ונמצא זכר לא קרב רק דגבי גיזה ועבודה הוי בכור וכמו דחזי' בנדמה ויש בו מקצת סימנים עי' בכורות יב. ולא כרש"י שם. ועי' בכורות נז. גבי מעשר בהמה אף דממ"נ דגם נקבה ובעל מום מהני וכן כמ"ש יבמות פג. ובדברי הרמב"ם פ"ג מהאס"מ ע"ש וכן גבי חלוקת א"י עי' ספרי קרח ופנחס ע"ש ופי' המשניות פ"א בכורים ע"ש וכן ב"ב קמ: ע"ש תוס' קמ"א וכ"מ בזה, ויבמות ק' ובכורות נ"ז ותוס' דף מ"ב. דקרי לטומטום ברי':

ונראה דהך דיבמות צט: גם בטומטום אם נקרע ונימול אין חולקין בבה"ג ולכך חזינן דהרי הרמב"ם בתרומות פסק דגם ערל אין משגרין לבתיהם ולמה גבי טומטום משגרין הא הוי ספק ערל ועי' תוס' יבמות ע' וע"כ דמיירי לאחר קריעה ומילה וכן בכהן המקריב טומטום שנקרע ונימול פסול וכן נפ"מ לעדות עי' פ"ט מעדות. אך י"ל אם ראה קודם שנקרע י"ל דהוי גדר תחלתו בפסלות ואכמ"ל בזה:

ונ"ל דה"ה ליבום ונפ"מ כגון מאמר לא מהני קודם וגרע מקטן אף שנקרע ונמצא זכר וגם י"ל דאף לאחר קריעה כל זמן שלא נגמר ולא הביא סימנים עדיין הוא כקטן לגבי יבום וכמ"ש רש"י מחמת הקמת שם, ועי' בכורות מ. דיש מציאות דהביצים הם מבפנים ואם ממעך יצאו, ע"כ בזה עכ"פ א"א הוה בודאי כמבואר ביבמות דף ע"ב ורק חליצה:

א"כ לפ"ז אין לה תקנה רק אם האח של מדה"י הוא יש לו זקן דצריך ליחוש שמא הני הם ספק סרים וגם שמא הם טומטום ובגדר אשה, וגם אם בודאי סרים שמא האח החיגר

הוא בר הקמה וא"א להתירה בלא חליצת האח שיש לו סיכי דקנא כמ"ש כ"ת, ועי' בה"ג בה' עבדים דלכך טומטום לא נקנה בע"ע דלא בר אולידי וברמב"ם בזה מחמת ספק ועי' בירוש' נזיר פ"ב על הך דדף יב: דאמר שם טומטום צריכא ואכמ"ל ודברי התוס' פי"א דיבמות ט"ס שם וצ"ל כמו בהך דבכורות מב: ובה"ג ה' יבום ה"ט וכן בכהן לעבודה פסול אף דנקרע ונמצא זכר ונימול ואקצר בזה:

יוסף ראזין רב דפה הנ"ל.

חושן משפט וענינים שונים

סימן צד

י"ג כסלו תרס"ח

לכבוד הגאון שר התורה מ' אברהם הגאבד"ק סאכטשוב.

קבלתי את המודעה רבה להרבנים לבל לתת כסף בעד מנוי הרבנות וחתמתי עלי', אך הנני להעיר על הנוסח האמור בה:

היות כי קונים את הרבנות בדמים מאת אנשי הקהלה ובוש לא יבושו לעבור בשאט נפש על דבר המפורש בש"ע חשן משפט סי' ח' ובסמ"ע שם שהכתוב קראם אלהי כסף ואלהי זהב והוא מירושלמי סוף בכורים:

ודעת כ"ג כי המתמנים בשביל שנותנים כסף לקהל אע"פ שיש להם סמיכה והיתר הוראה ויודעים להורות מ"מ נקראים אלהי כסף וע"ז מביא ראי' מירושלמי סוף בכורים, ואני אינני רואה כל סמך לזה ומפורש בירושלמי שם דמיירי שהי' עם הארץ ורק בשביל כספו מנוהו. כמ"ש תרגם יעקב איש כפר נבורייא הוי אומר לעץ הקיצה וכו' הנה הוא תפוש זהב וכסף לא בכספיא איתמני וכל רוח אין בקרבו לא חכים כלום וכ"כ בפי' יפה מראה שם. וכן מ"ש בסנהדרין ז: כתיב לא תעשון אתי וכו' אלוה הבא בשביל כסף ופרש"י שנתן ממון למלך על כך שם מיירי שלא הי' חכם ויגיד עליו רעו מ"ש לעיל דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר וכו' אר"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון וכו' ואח"כ כתיב לא תעשון אתי וכו' וכולם ענין אחד דמיירי אם לא גמיר. וכן כ' מהרש"א בחי' אגדות שם ד"ה בשביל ושהחרימו על זה (הוא החרם שנעשה בשנת שמ"ז בחתימת המהרש"א) וז"ל ולפי שהם אינם עושים כן אלא להתגדל ולהתכבד בתורה שאין בידם וכו' וזה שנתמנה בכסף ואין לו ריח תורה וכו'. הרי דעיקר הקפידה היתה על שהמתמנים אינם יודעים את התורה:

אלא שהב"ח חו"מ סי' ח' הוא הראשון שפירש בדעת רמב"ם שאפי' הוא גמיר מ"מ אם נתמנה ע"י כסף פסול ונראה סמך לדבריו שהרמב"ם בפ"ג מסנהדרין חלק את הדינים בהלכה ח' והלכה ט'. שבהלכה ח' שכתב כל סנהדרין או מלך או ראש גולה שהעמידו להם לישראל דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וכו' וכן אמרו חכמוס לא תעשון אתי אלהי כסף אלוה הבא בשביל כסף וזהב זה הדיין שמינוהו מפני עשרו בלבד, מיירי בהדיוט ולא גמיר ונתמנה בשביל שהוא גבור בשביל שהוא נאה בשביל שהוא עשיר אע"פ שלא נתן ממון בעד הרבנות ובה"ט שכפל הרמב"ם כל דיין שנתן ממון כדי שיתמנה אסור לעמוד לפניו מיירי אפי' אם הוא למדן מ"מ כיון שנתן ממון אינו דיין. ומ"מ צ"ע דהא הרמב"ם אינו מחדש דבר מדעתו וכל המקור הוא מירושלמי בכורים ושם מיירי רק בהדיוט וכמ"ש למעלה:

ומה שהביא ב"ח ראי' ממתני' יבמות סא. ביהושע בן גמלא שמינהו המלך להיות כ"ג ובגמ' מינהו אין נתמנה לא א"ר יוסף קטיר חזינא דא"ר אסי תרקבא דדינרי עיילא לי' מרתא בת בייתוס לינאי מלכא עד דמוקי לי' ליהושע בן גמלא בכהני רברבי ואין ספק דהי' יודע סדר עבודת כ"ג ואפ"ה אמר ר' יוסף קשר של רשעים אני רואה כאן לפי שנתן ממון כדי להתמנות:

דבריו תמוהים:

חדא איך מביא ב"ח ראי' לדינו מיהושע בן גמלא ותלי בדלא תניא כי מניין לו שיהושע הי' בקי בסדר העבודה, הא רש"י שם ד"ה קטיר פי' שלא הי' ראוי לכך. וגם הא ידוע שבבית שני היו כהנים הדיוטות ורשעים וכמ"ש יומא ט. ושנות רשעים תקצורנה זה מקדש שני ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים גדולים והלא שם יח. מק' בגמ' שמא לא למד מי מוקמי' כה"ג והתניא והכהן הגדול מאחיו שיהי' גדול מאחיו בחכמה ומתרץ שבמקדש שני לא היו בני תורה ומביא למופת את זה יהושע בן גמלא דתרקבא דדינרי עיילא מרתא בת בייתוס לינאי מלכא על דאוקמי' ליהושע לכהן גדול:

וגם אפי' נאמר דיהושע בן גמלא הי' אדם גדול וחכם וכדמוכח בב"ב כא. דאמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל וכו' עד שבא יב"ג ותיקן שיהיו מושיבים מלמדי תינוקות בכל מדינה ובכל עיר ועוד מזכירים את שמו לשבח במשנה יומא לז. מ"מ אין ראי' ממ"ש קטיר קחזינא די"ל כמ"ש מהרש"א בחי' אגדות יומא יח. דהך קטיר לא קאי על יהושע בן גמלא, רק שעי"ז שנתמנו בכסף פרח הזדון ונמנו גם אותם שהיו הדיוטות ממש:

וזה עתה ראיתי בס' דורות הראשונים ח"א צד תס"ד ובס' תולדות תנאים ואמוראים ח"ב בשם יהושע בן גמלא שמקשה סתירה בין בבלי לירושלמי, דבב"ב כא. איתא דתקנת בתי הספר תיקן יהושע בן גמלא ובירו' ספ"ח דכתובות אמרו ששמעון בן שטח תיקן שיהיו התנוקות הולכין לבית הספר, ומתרץ דבאמת הי' שמעון בן שטח המתקן. רק לפי שבדור ההוא היו הצדוקין תקיפים ושב"ש ירא אותם כי אשר יבנה, יהרסו המה, לכן בצע את התקנה ע"י בן גמלא שלא הי' מחכמי ישראל וכחו רב ע"י אשתו בעלת ההון. והצדוקים לא נלחמו כנגדו כי לא ידעו שהוא בא בשליחות שמעון בן שטח. אבל הוא הי' רק כלי שני:

והם דברים בטלים בלי שום מקור וראי' וס"ס ק' למה בבבלי הפליגו כל כך את מעלתו שאלמלא הוא נשתכחה תורה, אבל אין כאן כל סתירה, דמפורש אמרו בב"ב שם שהיו תקנות שונות ובתחלה מי שאין לו אב לא הי' למד תורה התקינו שיהיו מושיבים מלמדי תינוקות בירושלים ועדיין מי שאין לו אב לא הי' עולה ולמד התקינו שיהיו מושיבים בכל פלך ומי שהי' רבו כועס עליו מבעיט בו ויוצא עד שבא יב"ג ותיקן וכו', וא"כ שפיר י"ל שתקנה ראשונה היתה של שמעון בן שטח וזו היא שבירושלמי, אבל התקנה העקרית והמוחלטת היא של בן גמלא:

וגם עיקר ראי' הב"ח מבן גמלא תמוה, דשאני כהן גדול שאין די שיהי' חכם בקי בעבודה ואדם כשר אלא שהוא צריך להיות היותר גדול והמובחר כמ"ש ביומא יח. הגדול מאחיו בחכמה לכן אע"פ שיהושע הי' חכם וכשר מ"מ לא הי' ראוי לכהונה גדולה כיון שהיו גדולים ממנו וכ"כ תוס' ב"ב כא. ד"ה זכור ותוס' ישנים יומא יח. וריטב"א. אבל ברב שאין צריך להיות היותר מובחר י"ל שאם הוא בקי בהוראה אע"פ שנתן כסף לית לן בה:

וכל זה אי הטעם לאיסור משום אלהי זהב. אבל יש עוד טעם שאסור לקחת כסף מרב למנותו משום לא תקח שוחד כמ"ש האברבנאל שופטים דזה אזהרה לממנים כי יבאו ע"ז למנות מי שאינו ראוי וכן כ' חתם סופר חו"מ ק"ס עוד טעם לאיסור משום שוחד והממנים כדיינים וכמ"ש רמ"א חו"מ ס"ס ל"ז טובי הקהל הרי הם כדיינים ואסורים להושיב ביניהם מי שפסול לדון משום רשעה. ולטעם האברבנאל אפי' למדן אסור ליתן ממון לקהל שס"ס מפני הנגיעה יבאו למנות מי שאינו חכם ולטעם ח"ס י"ל דנתינה גלוי' לצבור שרי ורק אם משחדים אותם בסתר אסור ויש רמאות בדבר שהאחרים סוברים שהם מגידים דעתם לש"ש ובאמת הם נוגעים ומשוחדים, ולכל הטעמים אין איסור לתת דמי סרסרות אפי' למי שהוא מאותה העיר:

וכל זה מעיקר הדין אבל פשיטא דיש כח לתקן בתורת תקנה דבר הגון זה ומצינו כח תקנה של רוב על המיעוט בשופטים ביבש גלעד וכמ"ש רמב"ן סוף בחקותי ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה וכ' והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה ועיי"ש שסנהדרין יש להם כח לתקן כן. וברמב"ם פ"ב מממרים ה"ו הרי שגזרו ב"ד גזרה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל ה"ז בטלה ומבואר דאם פשטה ברוב המיעוט נגרר וברש"י ע"ז לו. ד"ה מאי דדרי' לא קביל מיני' לאו גזרה היא אבל אם הרוב מקבלים אין רשות למיעוט להתנגד ובריב"ש סי' רע"א כ' דגם הנשיא היותר גדול אין לו כח לתקן ולגזור רק בהסכמת רוב הסנהדרין כמ"ש באותה שעה גזרו ולא אמר באותה שעה גזר וכן שמן דניאל גזר היינו הוא ובית דינו וכן תקנות שתיקן ריב"ז עם הסנהדרין תיקנם אלא שנקראו על שמו כמ"ש בר"ה לא: גבי כרם רבעי כבר נמנו עליך חבריך והתירוהו מאן חבריך ריב"ז וביש"ש חולין פ"א ס"ס ל"ו שגזרו חכמי רוסיא בקבוץ רוב עם שלא לשתות סתם יינם של ישראל כ"א שיש לו עדים על כשרותו הגזרה מהני ועי' בנו"ב תנינא יו"ד סי' קמ"ו חרם אם הי' ברוב ישראל חל על מיעוט שאיננו שם ועי' באר הגולה יו"ד ס"ס של"ד כמה תקנות ר' גרשון וע"כ שרוב רבני המדינה הי' להם כח לתקן:

אבל התקנה הזאת שרב לא יתמנה בכסף שנתקנה ראשונה בשנת שמ"ז ביריד גראמניץ בלובלין לא פשטה בישראל כמ"ש המהרש"א סנהדרין ז: וכבר באו רבותינו כמה פעמים בגזרה ובעונשין חמורות וממון בדבר הזה שלא יתמנה שום רב ומורה בכסף וזהב הן ליתן ליחידים הן לרבים אבל אין איש שם על לב וכן בווי העמודים עמוד הדין ספכ"א כתב כי תקנתם קלקלתם וקצת לא מקבלים מוסר ותוי"ט כותב וכאשר בעז"ה נתעוררתי אז כאיש אשר יעיר משנתו לחדש את כל אשר התעוררו קמאי דקמאי כל גאוני ארץ שלא לקנות הרבנות משר העיר וכו' ע"כ עשו חרמות ושמתות ונדויים וכו' חכמי הדור ההוא על הדבר הזה אכן כמו פרץ על פרץ פרצו רבים בחרמות עד שהי' בעיני ע"ה כשחוק והתול וכו' מפני זה גרמתי לי אויבי שקר לשוא ותוהו עד שעשו לי שטנה רבה ועם כל זאת לא נסגתי אחור וכו' עיי"ש:

ואם כן אם בימים הראשונים הטובים. בזמן האריות האלה, לא עמדו המנהיגים בנסיון וכח הכסף העבירם על תקנת חכמים, אנן מה נענה בתריי' בימים האלה אשר לא אכשר דרא, ואף כי בודאי מה טוב ויפה להחזיק תקנת שרי קודש רבותינו ומאורינו ז"ל, ואין ספק כי צדיקים ילכו בה וישרי לב יזהרו ולא יתרפסו ברצי כסף לא בגלוי ולא בסתר.

אבל אין ספק כי ימצאו רבים אשר ילכו סחור סחור ואין אפטרופוס לשוחד והי' במחשך מעשיהם מה שלא ניתן לדרישה וחקירה, וממילא יהיו עבדים על סוסים ואבדי"ם, והצדיק יהי' נעזב ואובד בעניו וע"ז ידוו הדווים:

סימן צה

לכבוד אחי הרב החו"ב וותיק ושלם מ' מענדיל יחי' רב בנויארק.

על העובדא שנים שקבלו בקנין להתפשר על הסכסוך שביניהם. ואח"כ הביאו להם בוררים בזבל"א. והבוררים שמעו טענותיהם והגידו להם את מה שפשרו. ומאן התובע להסכים ע"ז וטענתו כי לא קבל בקנין עתה על הבוררים האלה וכ"ת מסתפק אם יכול לחזור בו כיון שהוא בעצמו הביא את נברר שלו:

נ"ל שיכול לחזור בו כיון שלא הי' קנין על הבוררים האלה ואף שהי' קנין על פשרה סתם הי' צריך להיות קנין בפרט עליהם וכמ"ש חי' ר"ן סנהדרין ו. ד"ה והלכתא דיש מי שכ' דא"צ לקנות שיהיו פלוני ופלוני פשרנים אלא שהם הסכימו שניהם לעשות פשרה ביניהם ואם יבאו שנים ויאמרו הפשרה ביניהם אע"ג דלא קבילו עליהם פשרתם פשרה אבל הר"ן דוחה שיטה זו דא"כ מאי קמוכח ר' אשי ש"מ פשרה א"צ קנין למאן דאמר תלתא למה לי תסגי בתרי ולקנו מיני' דהא לא אמרי' שתהא צריכא קנין בקבלת פלוני ופלוני הפשרנים אלא שצריכא קנין שיקבלו לעשות פשרה ולעולם אימא לך דהפשרנים צריכים שיהיו שלשה:

ואף שנתרצה והביא את שני הבוררים האלה לא מהני, וכמו דאמר ר' אשי ש"מ פשרה א"צ קנין דאי ס"ד צריכה קנין ל"ל תלתא תסגי בתרי אבל אם א"צ קנין ניחא לי' דלא סגי בתרי אף שהי' ע"י קבלה דהוי כמו קבל עליו קרוב או פסול דבלא קנין יכול לחזור בו, והא דמחילה אינה צריכה קנין כ' תוס' שם ד"ה צריכה דפשרה שאני דדומה למחילה בטעות. ואף די"ל הכא כיון דכבר קיבל בקנין על פשרה אלימא מלתא ואף שעל בוררים אלו לא הי' קנין שוב לא גרע מכל מחילה דא"צ קנין. מ"מ יש לומר כיון שלא קבל קנין עליהם לא אלימא מילתא. וגם נראה כיון דהנתבע יכול לחזור בו כיון דצריכים להוציא מידו. גם התובע אף שמחילה היא מ"מ יכול לחזור בו דלא נתרצה על פשרה רק שיהי' כחו שוה להצד השני ולא שיגרע כחו. אך א"כ מה מקשים תו' ורא"ש ממחילה שא"צ קנין ולמה פשרה צריכה קנין, הא יש חלוק זה, דדוקא אם הוא מעצמו מוחל ואין הוא תלוי בחברו אז שפיר מחילה א"צ קנין, אבל אם תובע ונתבע מסכימים על פשרה. מסתמא אין רצון התובע שיהי' כחו גרוע משל הנתבע ובכל אופן שהנתבע יכול לחזור גם הוא יכול לחזור בו:

ועי' באר היטב סי' י"ג סק"ד, שהקשה על מ"ש בסי' י"ב ס"ז דכ"ז שלא קנו מידם אע"פ שנתרצו בפשרה יכולים לחזור והא בסי' י"ג ס"ב ברמ"א כ' דמשטענו בפניהם אינם יכולים לחזור בהם ותי' דיש חלוק בין אם נתרצו בפשרה בב"ד ובין זה בורר. והנה חלוקו אין לו כל שורש דבגמ' לא נחית לחלק כלל. ומה שתמה לק"מ דבסי' י"ג מיירי בדין והבע"ד חפץ בב"ד אחר אז כיון דכן הוא הדין תורה די אם טענו לפניהם אבל הכא בסי' י"ב בפשרה דצריך קנין אף שטענו בפניהם יכולים לחזור, ומ"מ עי' שער משפט סי' י"ב סק"א שחולק על הר"ן הנ"ל:

סימן צו

לכבוד גיסי יקירי הרב הגאון המפורסם מ' יצחק יהודה האגערמאן יחי' הגאב"ד זארגובצא.

על דבר אחד שהשכין לשותפו מאה רובל מטבעות זהב על בטוחות היזק והשותף כשראה שיש היזק גדול שעולה כבר על חלק שותפו כפי ערך מטבעות הזהב הוציאם במאה וחמשים רובל שטרות, ועתה אחר זמן רב תובע הממשכן מחברו שיחזיר לו את מטבעות הזהב או מחירם עתה שעולים עד אלף וחמש מאות רובל בשטרות. וכתב כ"ת כי מבואר בחו"מ סי' ע"ב סכ"ו וע"ג סעיף י"ז ברמ"א דאפי' אמר לו הלוה המשכון שלך לא קנה משום דדחויי הוא דקא מדחי לי' ומ"מ אם עבר המלוה ומכר את המשכון שלא כדין אינו מחויב לקנות אחר תחתיו והוי כדין כל הגזלנים משלמים כשעת הגזלה וכ"ז במשכון גמור היינו בחפץ, אבל במטבע שלהוצאה ניתנה כ"ש שאינו צריך לקנות אחר אם הוציאו, והוסיף עוד כ"ת כי אם נתן לו את הזהב להוציאו ולהשיב זהב הוי סאה בסאה ויש בזה איסור רבית כמ"ש יו"ד קס"ב סעיף א':

הנה מה שהביא דין סי' ע"ב דדחויי מדחי הנה הש"ך ע"ב ס"ק קי"ד חולק ע"ז ודעתו דנקנה המשכון להמלוה. וחלוק התומים אין לו יסוד וראי'. וגם הלא מבואר להפוך מת' רא"ש כלל צ' סי' י' מובא חו"מ ע"ג סי"ט ראובן שתובע משכונו ואמר לו שמעון כבר מחלת לי לא מהני אא"כ יאמר אני נותנו לך ועיי"ש בסמ"ע סק"ז דל"ב קנין כיון שהחפץ ביד הזוכה, ונראה שה"ה אם יאמר הוא שלך דנמי מהני (ואינו יודע למה בכלל זה סי' ה' אם אמר לו צא ומכרו כ' הרא"ש דמהני משום דעשה שליחותו ומכרו וא"צ קנין ומוכח דאם אמר יהי' שלך לא מהני, ואולי אם אמר אני נותנו לך או יהא שלך ודאי מהני כיון דהחפץ בידו תיכף נקנה לו וא"צ קנין, אלא שהרא"ש מחדש דין זה דאף שלא נתנו לו אם אמר לו צא ומכור שליחות א"צ קנין. וא"כ יהי' סתירה מסעיף זה לסי' ע"ב סכ"ו בשם נ"י, ואם לא נאמר דרא"ש חולק על נ"י צריך לחלק דנ"י מיירי דוקא אם הי' דוחקו

לפרוע אז אמרי' דחויי מדחי לי' אבל רא"ש מיירי באינו דוחקו, וא"כ בנדון זה שלא הי' דוחקו כיון דהי' בידו מטבעות זהב אם אמר לו יהיו שלך פשיטא שקנאם זה שבידו:

אבל אי לא אמר לו יהיו שלך, אם התנה עם שהוא ממשכן אצלו מטבעות זהב ואוסר לו להוציאם ולהחליפם אז אם מכרם שלא ברשות עליו לשלם מה שהיו שוים אז בשעת המכירה כגזלן וכמ"ש בב"מ מג. האי מאן דגזל חביתא דחמרא מעיקרא שויא זוזא השתא ד' תברה או שתיי' משלם ד'. ועליו לברר באיזה מחיר מכרם:

אבל אם לא התנה כן. והי' רשות בידו להשתמש בם כמ"ש חו"מ רצ"ב ס"ז אלא שעליו להשיב לשותפו זהב אחר במועד שקבע לו, הוי כהלואת סאה בסאה ואם יצא השער ל"ש רבית כמ"ש יו"ד קש"ב פ"ג כי יש למטבעות זהב שער קבוע בבירזא יום יום וגם הלא ברמ"א שם ס"א כ' דמטבע זהב בזה"ז דינו ככסף ומותר ללות, ואף דבחי' רעק"א מקשה ע"ז מ"מ שייכי טעמים אחרים שכ' ש"ך סק"ד. ונראה דל"ד לגזלן דמשלם כשעת הגזלה אבל הכא בלוה אם אינו משיב הזהב עליו לשלם כשער היוקר של עכשיו ועי' תוס' ב"ב נו. ד"ה אלא שחייב לשלם אותו מנה שלוה ות' רא"ש כלל ק"ג סי' א'. ועי' תומים סי' מ"ב סקט"ז דנותן לו מטבע של שעת הלואה ואולי כוונתו אם המטבע עצמה נשתנתה במשקל כמ"ש שם שהי' מתחלה מטבע קלה ועתה מטבע כבידה אבל אם היא אותה מטבע אלא שנתיקרה י"ל דמשלם כשער של עכשיו. ועי' מחנה אפרים ה' מלוה סי' כ"ו:

אך י"ל דאם לקח את המטבעות זהב על בטוחות היזק, לא הי' הכוונה שיהיו מונחים בטלים והי' הכוונה שבזמן אשר יוציאם ישלם מחירם כשער של המכירה. וכאשר ראה השותף שההיזק עלה כסכום המטבעות הי' לו רשות למכרם שהי' ירא פן יוזלו, אבל אין מבורר במכתב כ"ג איך הי' המדובר ואיזה זמן קצבו. וגם אם האמינו שותפו על טענת היזק והוצאות:

יעי' כ"ג בב"ק צו: זוזי ועבדינהו נסכא קני ומוכח דחייב להחזיר לו אותו מטבע דוקא וע"כ צריך שנוי גם עי' תוס' מעילה כא: ד"ה פרוטה שהקשו וליבטל פרוטה של הקדש שנפלה ומה שייך בזה, ביטול הא עליו להשיב להקדש פרוטה אחת אע"כ דהדין הוא דדוקא אותה פרוטה עצמה ישיב, ולזה העירני במאסקווה ידידי הרה"ג ר' משה ראבינוביץ זי"ל אבד"ק פאסוואל ויש לעיין בזה:

סימן צז

כבוד ידידי הרה"ג המפורסם מ' שאלתיאל מו"ץ דפה סטאשוב.

אודות העובדא. שנתן איש אחד נכרי ליהודי שטר כסף להחליפו. והחליפו זה אצל איש אחר ואח"כ נודע שהי' ערכו כפול ובעליו טעה ואיננו ואין ידוע מי הוא. אם הרוח הזה שייך להראשון כי זכה בו כשהי' בידו אע"פ שלא ידע כלל כי חצרו קונה לו שלא מדעתו וה"ה ידו:

הנה המקור הוא מתני' ב"מ כה: מצא בגל ובכותל ישן הרי אלו שלו והקשו הראשונים למה לא קנה חצרו לבעל הגל או לבעל הכותל. ויש ע"ז תירוצים שונים:

א) **תי'** תוס' כו. ד"ה דשתיך דאין חצר קונה בדבר שיכול להיות שלא ימצאנו לעולם כמו הכא שהוא מוצנע בעובי הכותל והגל וכ"כ תוס' ב"ב נד. ד"ה אדעתא ולטעם זה אפי' אם אבדה בעצמה לא שכיחא מ"מ אם כשיקרה אבדה כזו שכיח שימצאנה אז חצרו קונה וכ"כ רא"ש שם סי' ט' ואף שכ' שם תי' שני משום דזה נשאר מן האמוריים והי' בתחלה בקרקע של ישראל אחר ואח"כ קנאו זה ואף שנתייאש ישראל ראשון מ"מ באיסורא בא לידו והוי יאוש שלא מדעת, מ"מ תירוץ ראשון עיקר לרא"ש כמ"ש שם אח"כ גבי עשאו פונדק כיון שהוא משכירו תדיר אין עתיד למצוא לבעל החצר וכ"כ בסי' י' גבי מצא בחנות וחצרו לא קנתה כיון דרבים נכנסים ויוצאים וכ' בפלפולא חריפתא דהלכך אינו עתיד להמצא לו, וכ"כ נ"י שם גבי מצא בגל וגבי מצא בחנות וגבי לוקח מן התגר:

ובטעם הדבר מה בכך דלא שכיח וכמ"ש אס"ז בשם ריטב"א, הא קנין חצר לכל הראשונים הוא מן התורה (לבד הראב"ד) ומה נפ"מ אי שכיח או לא, ועי' נ"י על מתני' מצא בחנות שכ' דמפני שאין מכיר בה הוי כחצר שאינה משתמרת:

וי"ל הפי' כמ"ש ב"ק מט: כל היכא דאיתי' לדידי' דאי בעי' מקני מצי קני קניא לי' נמי חצרו וא"כ בעי' דומיא דידי', א"כ ה"נ אע"פ דחצר קונה שלא מדעת דוקא בדבר ששכיח ויכול לדעת והוי דומיא דידי' אבל אם לא שכיח שיתודע לא הוי דומיא דידי' ולא קני וראיתי שכן כתב מרדכי כאן סי' רנ"ח והביא מגמ' זו. ובמחנה אפרים קנין משיכה סי' ד' הקשה על המרדכי דהא במסקנא לא קאי הכי רק דהלכתא דליתי' למשכון, אבל נראה כוונת המרדכי דהגמ' מסיק רק דלא בעי' שיהי' עומד שם דוקא, אבל זאת הסברא עומדת ועכ"פ בעינן שיהי' עומד לכך ויהי' שכיח וראוי לדעת מהמציאה, וראי' ברורה עוד לזה מב"מ קב. ביוני שובך דקאמר כן כל היכא דאיהו לא מצי זכי חצרו נמי לא זכה:

ולפי שיטה זו בנ"ד זכה ראשון בהריוח כשהי' השטר בידו. דפשיטא דשטר של כסף הי' עומד להתודע תיכף בעיון ראשון וידו קנה לו שלא מדעתו:

ב **ויש** תירוץ שני מ"ש רמב"ם פט"ז מאבדה ה"ח שהקשה קו' זו ותי' מפני שאינה ידועה לו ולא לאחרים וה"ז אבודה ממנו ומכל אדם. ועי' ב"ח ריש סי' ר"ם ששיטת רמב"ם

אחת היא עם תירוץ הרא"ש מפני יאוש שלא מדעת, וא"י כוונתו. ולתי' זה פשיטא דאין לזה ענין בנדון דידן כלל:

ג **תי'** שלישי במרדכי פ"ב דב"מ סי' רנ"ח ור"ס דחצר קונה רק במציאה דשכיחה ורגיל למצוא כמו ראה אותן רצין אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו משום דשדה תמיד מצויין שם צבאים וגוזלות אבל בדבר שלא שכיח לא קנה חצר, ובודאי זה כוונת ריב"א שם סי' רנ"ט בעובדא שמת גר בביתו והחזיק תלמיד א' בזהב שבאבנטו ואמר ריב"א דלא קנה חצר אפי' משתמרת, דאל"כ אין פי' לדבריו, וכן דעת ר' אביגדור בסי' ר"ס באבדת המעות משום דלא שכיח שיאבדו מעות ואף שאם יאבדו ודאי שכיח שימצאם הישראל שנאבדו בביתו (ועיי"ש שסוף דברי ר' אביגדור הם כתי' תוס' הנ"ל באות א' וצ"ע) ולשיטה זו בנ"ד לא זכה הראשון דהיא מילתא דלא שכיחא שיטעה איש בדבר פשוט שהכל רואים החילוק בין שטר קטן לגדול:

ד **ודעת** ר' ברוך במרדכי סי' רנ"ט שם דחצר קונה רק בהפקר גמור אבל לא גבי אבדה דאלו ידע לא הי' מפקירה ועי' בראב"ד פט"ז מאבדה ה"ד שכ' בטעם שני דאין יאוש קונה אלא באבדה אבל זו אינה אבדה אלא כפקדון ששכחו בעליו ותמה ה"ה שאינו מבין הכוונה ובודאי שהיא כדעת ר' ברוך:

והנה ודאי דעל מתני' דמצא בגל לא שייך טעם ר' ברוך דאלו ידע לא הי' מפקירה דהא כבר מתו האמוריים מימים רבים. וכן על עובדא דריב"א שהחזיק התלמיד בזהב שבאבנט דג"כ הי' הפקר גמור. וצ"ל דעיקר הביא מרדכי שיטה זו על עובדא דבדיל שנמצא שהי' כסף בפנים דמש"ה לא קנה חצרו לראשון משום דאלו ידע העכו"ם לא הי' מפקירה. ועי' סמ"ע סי' ר"ס סק"ב דשיטה זו עיקר וכ"כ חתם סופר יו"ד שי"ח ד"ה אלא. וגם לשיטה זו לא זכה ראשון:

ופשטות הרמ"א סי' רל"ב ס"ס י"ח ורס"ח ס"ג הכוונה כתירוץ ג' הנ"ל דהא מביא מקור מהגה"א ומרדכי ולא ציין על התוס', וכ"כ סמ"ע סי' רס"ח סק"ז. ואמנם נה"מ רל"ב סק"ח ורס"ח סק"ג כתב דכוונת הרמ"א כתי' תוס' הנ"ל באות א' אבל פשטות הלשון לא משמע כן, ועיי"ש בנה"מ רס"ח שכ' דהרא"ש לית לי' תי' התוס' מדכתב הטעם משום יאוש שלא מדעת, ותמוה דהא הרא"ש כתב גם תי' תוס' איזה פעמים שם, וא"כ אי כוונת הרמ"א כמרדכי בנ"ד לא זכה ראשון וכ"כ בפת"ש רל"ב בשם עבודת הגרשוני דאפי' בדבר שודאי יכול הי' הראשון להתודע ממנו מ"מ כיון שהאבדה עצמה לא שכיח אין חצר קונה:

ובודאי דלא עדיף ידו מחצרו, ואף דידו קונה שלא מדעתו כחצר כמ"ש תוס' גיטין סא. ד"ה ליקט ורשב"א שם ותו' סוכה לא: ד"ה באשרה דדוקא בהגבי' על מנת שלא לקנות לא קנה אבל סתמא קנה אפי' בלא כוונה וכ"כ מהרי"ט ח"א סי' ק"נ וש"ך ער"ה סק"ג. ומה שהקשו מהרי"ט וש"ך מב"ק מט: דמחזיק בשטרותיו של גר לא קנה השטר משום דלאו דעתי' אשטר, היא קו' תוס' ב"ב נד. ד"ה אדעתא ותי' דשא"ה שיודע שהשטר בידו ואינו מתכוון לקנותו הוי ככוונה להפוך וכמ"ש ח"ס יו"ד שי"ה ונה"מ ער"ה. וכ"כ רש"י ביצה לט: דר' נחמן ס"ל דל קנה הממלא משום דנתכוון רק לחברו ומ"ש רש"י לשיטת ר' ששת תמהו תוס' שם ד"ה הכא דאין סברא שיקנה ובזה אינני מבין קו' מל"מ פי"ו מגזלה ה"ח על מהרי"ט הנ"ל דידו קונה שלא מדעתו מתוס' ב"ב הנ"ל, דשאני בב"ק בשטרות דהוי ככוונה להפוך כיון שידע בם:

ומ"מ ודאי דלא עדיף ידו מחצרו וכשם שאין חצרו קונה משום דלא שכיח ה"ה ידו וכמ"ש ש"ך רס"ח סק"ו. וגם עי' מחנה אפרים קנין משיכה סי' ד' דמחלוקת בירושלמי פ"ד שביעית אי ידו קונה שלא מדעתו ור' ירמי' סובר דאף דחצר קונה שלא מדעתו מ"מ ידו גרע ואין קונה שלא מדעת ותולה המחלוקת אי חצר משום יד או משום שליחות:

ונראה דבנ"ד הוי ספיקא אי שייך לראשון, וא"כ אין להוציא מיד השני, אבל הלא הבאתי דהנה"מ כ' דדעת הרמ"א כתוס' ושייך להראשון. ונכון לבצע ביניהם:

סימן צח

לכבוד אחי יקירי הרב המאה"ג ירא ה' ושלם מ' מנחם מענדיל יחי' רב בנויארק.

על דבר אי יכולים למכור שכר מצות או עונש עברות אשר עשה או על זמן העתיד שכל המצות אשר יעשה יהי' מגיע השכר להקונה.

הנה אם מוכר שכר המצוות מה שיעשה אח"כ לא חל דהוי דבר שאין בו ממש ולא שייך בו קנין, וכמ"ש רמ"א יו"ד רס"ד ס"א משם תשו' הרא"ש כלל י"ב סי' ג' דאם הבטיח לאחד מצות מילת בנו אין מועיל בו קבלת קנין וכמ"ש ב"ב ג. קנין דברים בעלמא ושם קמז: ידור פלוני בבית זה יאכל פירות דקל זה לא אמר כלום וכמ"ש בחו"מ רי"ב סעיף א' ורנ"ג סכ"א וס"ס רע"ו וכמ"ש ריב"ש סי' שכ"ח במכירת עשו את הבכורה דלא מהני משום שהי' דשלב"ל ועיי"ש שהשואל כתב בשם הטור שהביא דברי אביו הרא"ש דלהכי נשבע עשו כדי שהשבועה תחזק ותקיים את הקנין בדשלב"ל ושם מכר עליו כדחזי' הכא דקרי לי' מכר בשביל השבועה, והריב"ש קרא תגר על זה וכ' דאין לסברא זו על מה שתסמוך ולא הרא"ש והטור חתימי עלה ולפלא כי הדברים האלה כתובים באמת בפי' הטור על התורה במקומו בשם הרא"ש. ועי' חו"מ ר"ז סי"ט וסי' ר"ט ס"ד בהג"ה:

וכן כתב בשלטי גבורים חולין פז. במילה בשם הרא"ש וכ"כ בש"ג ע"ז פרק א' ד"ה אין מקדישין שהמצוה אין לה ממשות שתחול עלי' קנין, אבל בש"ג ב"ק צא: כתב להפוך דמועיל הקנין במצוה שעתיד לעשות ומביא ראי' מחולין פז. דאמר רבי לצדוקי כוס של ברכה אתה שותה או מ' זהובים אתה נוטל הרי שחפץ רבי לקנות ממנו מצות כוס של ברכה, אבל דבריו אלו הם נגד כל מ"ש למעלה ונגד דברי עצמו, והראי' אין לה מובן, דודאי דאף דאורח מברך מ"מ הי' רשות ביד רבי שלא לתת לו לברך רק לברך בעצמו וכמ"ש באו"ח סי' ר"א סעיף א' ורצה באמת לסלקו ולא הי' צריך לתת לו מ' זהובים רק מצד דרך ארץ אמר לו כן:

ומ"ש ביו"ד סי' רמ"ו סעיף א' בשם ר' ירוחם דיכול להתנות עם חברו שיעסוק בתורה הוא ימציא לו פרנסה ויחלוקו בשכר, והוא נלמד מסוטה כא. גבי שמעון אחי עזרי', נראה פשוט דוקא בתורה מהני דהוי כשותפות וכמ"ש חו"מ קע"ו ס"ג דלא הוי קנין דברים וכמ"ש ראב"ד פ"ד משותפים ה"ב והג"ה מיי' שם וחו"מ קע"ו ס"ג דהוי שכיר ופועל:

וגם אפי' בתורה אין זה כאלו לומד בעצמו, רק דיש לו שכר מפני שמטיל מלאי לכיס של ת"ח וכמ"ש בפסחים נג: כי בצל החכמה בצל הכסף אבל אינו שוה כת"ח עצמו כמ"ש ברכות לד: כל הנביאים וכו' לעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה וכו':

ואם מוכר שכר מצות שעשה כבר לא מהני כמ"ש במהר"ם אלשקר סי' ק"א בשם תשו' רב האי גאון ששכר עוה"ב אין תופס בו קנין ומכר כי צדקת הצדיק עליו תהי' ורשעת הרשע עליו תהי' ומי שמוכר מצוה קרוב לקבל פורעניות כי עשה שם שמים פלסתר וקרדום. וכ"כ רמ"א יו"ד רמ"ו ס"א דאם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור חלק בשביל ממון שיתנו לו והוא מרי"ו ומגמ' סוטה הנ"ל גבי הלל ושבנא שקרי עלי' אם יתן איש את כל הון ביתו בוז יבוזו לו. והוסיף ברי"ו שהעוסק אבד שכרו שכבר ביטל חלקו, והיא ממדת עשו שבזה את הבכורה וכ"כ בש"ג ב"ק צ"א: דאין מועיל קנין במצוה שעשה כבר: ועי' זוהר סתרי תורה פ' לך דף פח: גבי ר' יוסי בן פזי מבואר כמ"ש למעלה דיכולים להשתתף בתורה על להבא במה שילמוד, ומ"מ לא יתהלל המתהלל מי שנותן חלק תורתו לחברו ואין זה מן המובחר כי ר' יוסי התחרט אח"כ על זה וחזר בו. וגם ר' אבא קרא עליו מקרא לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז. וכן כ' במגלת ספר להרב יעב"ץ דף י"ב כי קצין אחד ר' הירץ מהנובר הציע לפני אביו החכם צבי שילמוד בשבילו שעה אחת בכל יום והוא יתן לו בעד זה רכוש גדול אך החכ"צ הוציאו ריקם מלפניו בפחי נפש ולא שמע לו:

ופשיטא שכיון שאין קנין מועיל במצוות, אם הקונה שלם להמוכר בעד המצוה המעות חוזרים, ואף שבפסחים פט: איתא המוכר עולתו קנסי' לי' ומעות יפלו לנדבה, מ"מ חידוש הוא ומקנסא לא ילפינן:

סימן צט

לכבוד הרב המאה"ג חריף ובקי מ' יהודה ליבוש ישעי' אבד"ק באגריא.

ע"ד שאלתו אודות חזקת החליבה ואשר כבר יצא הפסק מהרב מפ' שהיא שייכה לר"ח וכ"ת מפקפק ע"ז כפי הרצאתו ונימוקיו. אבל יקירי הלא גמ' מפורשת (ב"ב קלח:) ב"ד בתר בי דינא לא דייקי וש"ך חו"מ י"ט סק"ג אם חזר בעל דין ותובעו בפני ב"ד אחר אין הב"ד רשאים לשמוע דבריו כלל וכ"כ סמ"ע שם סק"ב ופת"ש סק"ג:

ובאמת הפסק הזה ברור ואמת כי מפורש במהרי"ט חו"מ סי' ל' אפי' מכר השר את הכפר לאחרים ופנים חדשות באו לכאן מ"מ אין חזקת המחזיק נפקעת וכ"כ בת' רשד"ם סי' רכ"ד דאין זה תלוי בבעל זה ואפי' נתחלפו הבעלים התקנה בתקפה וכ"כ רדב"ז ח"ד סי' רי"ג. הטעם דאין ביד הבעלים למכור זכותו של זה. והדבר מפורש בב"מ קא: זבנה או אורתה או יהבה במתנה א"ל לא עדיפת מגברא דאתית מיני' וכמ"ש בחו"מ סי' קע"ה סי"ט וכן בב"ב הג. בן לוי שמכר שדה לישראל וא"ל ע"מ שמעשר ראשון שלי הוא שלו ורשב"ם ד"ה מעשר ואפי' אם מכרה הלוקח לאחר דזכותו של לוי אינו יכול למכור לאחר:

ולא עלה על דעת אדם לומר דהחזקה היא אקרקפתא דגברא ויש זכות רק על גופו של האדון. ופשיטא דכיון שיש לר"ח חזקה בחליבה בכפר זה אין רשות להמוכר למכור חזקת ר"ח לאחר, וטענת השני שהי' לו ג"כ חזקת חליבה בכפר אחר השייך לאותו האדון והאדון הביא אותו לכפר זה תחת הכפר הראשון. זו אינה טענה כיון דהחזקה והזכות אינו אקרקפתא של האדון, רק על המקום הזה, ומבואר בספרים דעיקר התקנה היתה מפני חובות והוצאות שיש לו כאן:

ופשיטא דכיון דהוי תקנת ר"ג, דמוחים בידו וכופין אותו לקיים התקנה, דאל"כ איך תתקיים התקנה ומה הועילו חכמים בתקנתם וכ"כ בת' בית שלמה חו"מ ק"ג שכמו בחר"ג משתי נשים אף אם עבר ונשא כופים לגרשה כמ"ש נו"ב כך בחר"ג בהסגת גבול הוי הכי דאפי' דיעבד מחויב להחזיר ולא הועילו מעשיו וכל הוספה שהוסיף חלה עליו לשלם להשני וכ"כ בת' דברי מלכיאל ח"א חו"מ סי' צ"ח אות י"ג דמוציאים מידו מצד כפי' וכמו בכל חר"ג וכ"כ שארית יוסף פי' י"ז וס' מ"ב סי' כ"ז דמערופיא הוי ממון גמור ועי' בת' דברי חיים ח"ב חו"מ סי' ל"ה שכתב וידעתי מעשה אשר מחו' הגאון דק'

וישניצא החרים לאחד שהסיג גבול באורנדי וענשו במ"מ ל"ע וכן הי' וגם לאחד שהי' נקרא פרץ רדף אותו בחרם על כזה, ובסי' מ"ב כתב וז"ל ולכן כופים השוכר המסיג גבול להחזיר החליבה להראשון וכ"כ בסי' ס"ז וצריך להחזיר המקום לבעליו הראשונים:

ויש להסביר הדבר ע"פ מ"ש ט"ז יו"ד רי"ח סק"ד ורכ"ח ס"ק מ"ב דתקנה למגדר מלתא דעברה הוי דאו' משא"כ אם אין שייך לעברה רק תקנת הצלת ממון הוי רק מדרבנן. ולכן בתקנת שלא לבטל גט שלא בפני השליח ס"ל לרבי בגיטין לג. דבטלו מבוטל ולא אמרי' מה כח ב"ד יפה דאפי' אי מהני דיעבד מ"מ יש תועלת בתקנה דע"פ רוב לא יעבור עלי' אבל הכא בתקנת ממון דלא חמירא כ"כ ושכיחי עוברים אם תאמר דדיעבד מהני תהי' כל התקנה לבטלה:

סימן ק

אודות דין ודברים שבין רב אחד ובין שכנגדו אודות שכר הכשר חלב לפסח:

לדעתי לא שייך כאן דין עני המהפך בחררה כי בחו"מ רל"ז ס"א פוסק הרמ"א כר"ת דבמציאה וכל דדמי לי' שאינו דבר המצוי במקום אחר מותר ועי' נה"מ סק"ב דזה הטעם דמותר לבע"ב אחר לשכור מלמד ששכר אחר משום דהסברת הלימוד הוי דבר שאינו מצוי כמ"ש הסמ"ע וא"כ גם דעת המחבר כר"ת וכן פוסק בת' רש"ל סי' ל"ו. ונתינת הכשרים על חלב לפסח בשכר שמונה מאות שקלים הוא דבר שאינו מצוי. ואף דהכא הראשון כבר טרח בזה ואם טרח אפי' בהפקר אסור כמ"ש רא"ש קדושין פ"ג ס"ס ב' דזה הטעם בעני המנקף בראש הזית דמה שתחתיו גזל וכ"כ ר"ן שם. אבל בת' מהרש"ל סי' ל"ו כ' דע"כ לא כל טרחות שוים דהא בתו' קדושין נט. ד"ה עני כתבו דהא דמהפך בחררה מיירי בטרח שכ' דלמה לו לחזור על זאת שטרח בו חברו וכו' ומ"מ כ' דאם החררה הפקר ליכא איסור ומבואר דאפי' טרח מותר במציאה וע"כ צ"ל דדוקא בטרחא גדולה דסכנת נפשות כמו בעני מנקף בראש הזית אז אסור אפי' במציאה אבל טרחא בעלמא מה שאדם משתדל אחרי דבר אם הוא הפקר מותר, ועי' נחלת צבי רל"ז בשם מ"ב סי' כ"ז דאף שחולק על רש"ל כ' חילוק אחר דעני המנקף מקרי טרח עד דסמכא דעתו כיון שהפיל הזתים לארץ ואין להם בעלים שיעכבו עליו אבל גבי מהפך בחררה אף שטרח הרבה לא סמכא דעתו דאפשר שהבע"ה לא יתן לו והרי החררה עדיין ביד בע"ב וכן אם פסק דמים עם המוכר שהמקח עדיין ביד המוכר ואפשר שיחזור המוכר מהמקח ולכן עדיין לא סמכא דעתו על המקח. וא"כ הכא נמי שהי' תלוי בבעה"ב לא מהני טרח:

ב) **ואפי'** במקח וממכר דשייך דין מהפך בחררה מ"מ הא בעי' שכבר פסקו הדמים שביניהם כמ"ש רמ"א שם והכא הא לא הי' פסוק דמים ואף שמהני פסוק דמים של שנה אחת לחברתה כמ"ש סי' של"ג סעיף ח' בהג"ה גבי ש"ץ שהשכיר עצמו לשנה בתנאי כך וכך ואח"כ השכיר עצמו סתם ודאי על תנאי ראשון הי' וכל העושה ע"ד ראשונה עושה (עי' ספרי ח"א סוגיא י"ט אות ה), אבל הכא הראשון כתב לבעל החליבה שהוא ממאן בפסוק דמים של אשתקד ומבקש הוספה ורק אח"כ הלך בעל החליבה להשני, ואפי' להפרישה מובא בפת"ש סק"ג דאפי' לא פסקו הדמים רק מחולקים בדמי המקח כ"ז שעסוקים באותו ענין הוי הסגת גבול אבל הכא שרק אשתקד הי' פסוק דמים ובשנה זו בטל הראשון את הפסיקת דמים והנכרי לא הסכים והלך למקום אחר ודאי דאין דברי הפרישה ענין כאן:

ג) **והעיקר** דבעי' דוקא בא אחר ונטלה אז נקרא רשע. אבל אם הוא לא השתדל בדבר ולא הלך אצלו רק בעל החררה הלך אל השני אינו רשע כמפורש תוס' קדושין הנ"ל במלמד שאם אומר בע"ב שאין רצונו לעכב מלמד שלו מותר וכ"כ סמ"ע שפ"ו סק"י ות' רש"ל הנ"ל ות' מהר"ם אלשי"ך סי' ס"ז:

ד) **ועוד** נראה דבנ"ד ל"ש דין עני מהפך ואינו ענין של מו"מ רק שאלה באו"ה כפי שהרב השני הראה ג' תעודות משלש קהלות שממאנים בהכשר מרב אחר רק ממנו, איזו כח יש להראשון לכפות ולאנוס מאות אנשים הסרים למשמעת השני שיסמכו על הכשרו. ופשוט שדמי למ"ש בחו"מ קנ"ו ס"ז בהג"ה אף שבני מתא יכולים לעכב מ"מ טובת הלוקחים עדיף. ומ"ש ח"ס חו"מ קי"ח בנדון הכשר הצוקר ל"ש כאן ששם היו המוצי"ם עניים ופרנסתם בכך, משא"כ הכא שהראשון עשיר. גם רק פעם א' נתן הראשון את ההכשר:

סימן קא

לכבוד בני יקירי העלם המופלג ושנון מר פיחס יחי'.

על אודות התמיהות שכתבת לי מלמודך במס' קדושין הנני להשיבך בזה:

א) תמהת על תוס' קדושין יז: ד"ה חליפי שכ' על הא דגר ונכרי שירשו את אביהם גר יכול לומר לנכרי טול אתה ע"ז ואני מעות ואי ס"ד דאורייתא כי לא באו לרשותו נמי כי שקיל חליפי ע"ז הוא דקא שקול ומק' תוס' דילמא טעמא משום ברירה כלומר השתא הוברר הדבר דזה חלקו. ויפלא בעיניך אפי' למ"ד יש ברירה אין לומר הכא ברירה בע"ז ומעות דהם שני מינים ול"ש בהם ברירה כמ"ש דמאי פ"ו מ"ח ומ"ט יכול לומר טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני אבל לא יאמר לו טול אתה חטים

ואני שעורים וכן הוא בבכורות נו: א"ר ענן לא שנו אלא שחלקו גדיים כנגד תיישים אבל חלקו גדיים כנגד גדיים אומר זה חלקו המגיעו ואמרי' ברירה כמ"ש רש"י שם ובגדיים כנגד תיישים לא אמרי' ברירה משום דהוי שני מינים:

הנה כן הוא ברשב"א כאן שמקשה קו' תוס' דילמא מותר משום ברירה ותירץ כן משום דבשני מינים לא אמרי' ברירה וכ"כ בתוס' רי"ד וכן הקשה על תוס' בטורי אבן חגיגה כה: ד"ה אתה ותוס' רעק"א דמאי אות ס"ט והניח בצע"ג. ובחתם סופר חי' ע"ז סד: ד"ה תניא, אבל בריטב"א קידושין מקשה קו' זו דברירה ואינו מחלק בין מין א' לשני מינים ויפלא הדבר:

ונראה כוונתם וכוונת הריטב"א כמ"ש ריטב"א ע"ז ס"ד. יכול לומר לנכרי טול אתה ע"ז וכו' ואפשר דהכא הכל מודים דיש ברירה דאנן סהדי שמתחלת ירושה האי ניחא לי' בע"ז והאי ניחא לי' במעות וכמבורר מתחלתו דמי וצ"ע עכ"ל, ומש"ה אף דבכל דוכתי בשני מינים לא אמרי' ברירה היינו משום דמסתם ניחא לו שיהי' לו חלק בכל המינים אבל הכא כיון דע"ז ויין נסך אין לו שיווי אצל הגר הוי אומדנא דמוכח שהוא עומד להתחלק כן והוי כאלו התנו כן מתחלה שהגר יקח המעות והפירות והגוי את הע"ז והיי"נ. וריטב"א לשיטתו שפיר אמר הכא ברירה וזו דעת תוס', אך קשה איך ניחא לתוס' משום ברירה א"כ למה אמרה ברייתא דנשתתפו אסור הא גם בנשתתפו שייך ברירה וכמ"ש תוס' ע"ז סד: ד"ה תניא וכמו שתי' באמת ריטב"א. אך י"ל דס"ל לתו' טעם איסור בנשתתפו כמ"ש בע"ז סד: משום רוצה בקיומו וכמ"ש רמב"ם פי"ג מהמ"א הכ"ב ובירושה ל"ג שמא יחזור לסורו, ותי' תוס' דאי מטעם ברירה אפי' באו לרשותו נמי יהא מותר:

ולפי הפשוט תי' זה אינו מובן כלל וכמו שהק' פני יהושע שם וטורי אבן חגיגה דאדרבה אם יש ברירה כ"ש דאם באו לרשותו אסור דכיון שבא הע"ז לרשות הגר הוברר הדבר שהוא חלקו ואפי' אי אין ברירה אסור דזכה בו כבר, אך כוונת תוס' כמ"ש המקנה דאין הפי' שבאו לרשותו דחלקו ממש דהו"ל לומר ומשחלקו אלא שמיירי שלא לקחו כדי לזכות בו מ"מ כיון שעשה מעשה אחר מיתת אביהם והכניסו לרשותו אסור ואי טעם ההיתר משום ברירה גם הכא מותר וע"כ דאין כאן ברירה:

וברשב"א קדושין אחר שתי' לקו' תוס' דבשני מינים אין ברירה הביא להפוך מתמורה ל. בשני שותפין שחלקו א' נטל עשרה טלאים ואחד תשעה וכלב שכנגד הכלב אסור ומק' בגמ' ניפוק חדא להדי כלבא והנך כולהו לישתרו אלמא אפי' בב' מינים בטלאים וכלב אמרי' ברירה ותמוה מאד חדא דהוא נגד מתני' דמאי הנ"ל שהרשב"א עצמו מביא

וגם הלא קשה על מ"ש ניפוק חדא להדי כלבא הא אי יש ברירה כל העשרה מותרים דהא ע"מ כן נשתתפו והם חלק שלו משעה ראשונה ואין כאן מחיר כלב כלל ולמה צריך להוציא אחד וע"כ משום דבשני מינים ל"ש ברירה ומש"ה אין לומר דכולם מותרים, אלא כמ"ש תו' בכורות נו: ד"ה לברור דמסתמא כך הי' דעתו מתחלה דאותו שיברור הוא נגד הכלב וטלה א' שהוא בורר מן העשרה טלאים שפיר הוי ברירה במין אחד וא"כ אדרבה מהכא ראי' ברורה דבשני מינים לא אמרי' ברירה ועי' ח"ס ע"ז סד. ושי למורא בכורות נז. מ"ש דרשב"א מפרש פי' אחר:

והנה כל קו' גמ' תמורה ניפוק חדא להדי כלבא ותי' כגון דטפי דמי כלב מחד מינייהו הוא רק למ"ד יש ברירה וכמ"ש תוס' ד"ה ואידך וכמפורש בבכורות נז. ואי אמרת יש ברירה ליברור חד מינייי אבל אי אין ברירה ודאי כולם אסורים אפי' אם דמי כלב וטלה שוים (ועי' חי' רעק"א יו"ד טז סי"ב שהק' ליבטל המחיר כלב ברוב ותי' דלמ"ד יש ברירה אפשר לברר את האיסור לכן אין בו דין ביטול והגמ' פריך ממ"נ אי אין ברירה כולם מותרים משום ביטול ואפי' אי יש ברירה ויכולים לברר את האיסור ולהוציא טלה אחד, עכ"פ השאר למה אסורים, וצ"ע דבבכורות אי אפשר לפרש כן דמק' רק אי אמרת יש ברירה ומוכח דאי אין ברירה ניחא דכולם אסורים וכל דבריו מוסבים רק אסוגיא דתמורה, וככה תמוהים דברי בית יצחק או"ח ס"ס נ"ד אות ט"ז שהק' בתמורה מ"ש ונברור חד מינייי אמאי לא אמר להדיא דמקשה למאן דאית לי' ברירה ותי' דבאמת קו' הגמ' גם למאן דלית לי' ברירה משום דיש ס"ס עיי"ש וא"א לומר כן דהוא נגד סוגיא דבכורות דמפורש דהקו' רק למ"ד יש ברירה):

ומש"ה מק' לח"מ פ"ו מבכורות ה"י ויש"ש ב"ק ספ"ה בדיני ברירה על רמב"ם פ"ד מאסורי מזבח הי"ז למה כ' דאם דמי הטלה והכלב שוים מותר הא הרמב"ם פוסק אין ברירה ותמיד אסורים, ותי' בשער המלך פ"ג מגירושין סוף ה"ד בשם מבי"ט דמדאו' בטל הטלה שהוא מחיר הכלב בט' הטלאים אלא מדרבנן בע"ח חשיבי ולא בטלי והוה רק אי' דרבנן ובדרבנן הא יש ברירה. וכן הביא ס' זו ביש"ש הנ"ל וכן כ' מקור חיים תמ"ח סק"א וחי' רעק"א יו"ד ט"ז סי"ב, אך קשה למה תו' תמורה ל. ד"ה ואידך הקשו מכאן על ר"ת דס"ל אין ברירה, הרי דס"ל דהכא הוי איסור דאו' וכן הר"ן נדרים ריש פ"ה כתב דמהכא שמעי' דבדאו' יש ברירה:

ונראה ליישב ע"פ מ"ש הפמ"ג יו"ד סי' מ"א שפ"ד סק"א ובשער התערובות פ"א חקירה א' די"ל הא דחד בתרי בטל הוא דוקא בהיתר מבורר אבל אם לא הי' ההיתר מבורר מעיקרא לא מהני, דכיון דכל אחד אסור מספק הוי ודאי אי' תורה וכ"ש אי נימא ספיקא

דאו' מן התורה לחומרא אי אפשר שספק יבטל את האיסור וכ"כ פמ"ג ק"ט שפ"ד סק"ו בשם כנה"ג בהגהות הטור וכ"כ בחי' רעק"א סי' ק"ה ס"ט בשם ת' הרשב"א סי' רע"ב דלא אמרי' חד בתרי בטל אלא היכא שהרוב הוא מותר בודאי, ונ' דתלוי במחלוקת הראשונים אי סד"א מה"ת לחומרא, דאי מדאו' לחומרא שפיר כל א' שעומד בספק אין עליו שם היתר ואינו יכול לבטל את האיסור אבל אי מה"ת לקולא בודאי יכולים מדאו' הספיקות לבטל את האיסור. וי"ל עוד דתלוי אי רוב מצד ודאי או אינו אלא ספק וספק זה התירה תורה כמ"ש אס"ז ב"מ ו: דאי רוב ספק הוא והתורה חידשה להתירו י"ל אין לך בו רק דוקא בהותר מבורר אבל אי רוב מצד השכל והוא ודאי היתר, אע"פ שאין ההיתר מבורר ס"ס יש סברא דרובא היתר הם והוי רובא מעליא ואין חלוק, ולשי' רמב"ם דסד"א מה"ת לקולא ע"כ דרוב מצד ודאי דאי הוי ספק מה תועלת בו הא כל הספיקות מותרים. אלא לשי' ראשונים דסד"א מה"ת להחמיר יש לומר דרוב הוי ספק ואף שכל ספק אסור מ"מ ספק זה שרובו להקל מותר מדאו':

וא"כ הכא בעשרה טלאים שכנגד הכלב ההיתר אינו מבורר דכ"א ואחד מהם עומד בספק מחיר כלב ולשי' הראשונים הנ"ל לא שייך ביטול והוי אי' דאו'. ומש"ה תוס' דס"ל סד"א מה"ת לחומרא כמ"ש פר"ח ק"י ריש כללי ס"ס ושב שמעתתא ש"א פ"ג וכן הר"ן ס"ל כן סוף פ"א דקדושין גבי ערלה ובת' הר"ן סי' נ"א שפיר כתבו דהכא הוי ברירה באי' דאו'. אבל הרמב"ם לשיטתו דסד"א מה"ת לקולא ולדעתו אפי' בהיתר שאינו מבורר ג"כ שייך ביטול והוי רק אי' דרבנן ובדרבנן פוסק יש ברירה ולכן כ' אם דמי הטלה והכלב שוים מותר:

ב) **שנית** קשה לך שם יח. דאמר ר"י גוי יורש את אביו דבר תורה דכתיב כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר ומק' ודלמא ישראל מומר שאני הרי דעשו יש לו דין ישראל אלא שהוא מומר ולמה בב"ב טז: כשאמרו שעשו בא על נערה מאורסה הק' תו' ד"ה בא הלא לא נצטוו בני נח על נערה מאורסה כמ"ש סנהדרין נז: בעולת בעל יש להם נכנסה לחופה אין להם ותי' דאע"פ שלא נצטוו מ"מ מכוער הדבר וכ"כ בסנהדרין שם ד"ה לנערה הרי דעת תוס' דעשו הי' בן נח ולא ישראל והוא נגד הגמ':

הנה נודע הספק שבפרשת דרכים דרוש א' אי האבות הי' להם דין בני נח או לא, וא"כ י"ל דאף דגמ' מק' ודילמא ישראל מומר שאני וס"ל דהאבות הי' להם דין ישראל וכמ"ש רמב"ן סוף אמור ד"ה ויצא כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ומביא ראי' מגמ' זו (ועי' מהרי"ט ח"ב או"ח סי' ו') מ"מ ר' חייא בר אבין א"ר יוחנן שלמד דגוי יורש מעשו ס"ל באמת דעשו הי' בן נח ומ"ש אלא מהכא כי לבני לוט נתתי את ער ירושה זה לא

דברי ר' יוחנן אלא סתמא דגמ' אמרה כן וראי' דבנזיר סא. מביא בשם ר' יוחנן דלומד מירושה לעשו. ולכן בב"ב דהמ"ד דחמש עברות עבר עשו הוא ר' יוחנן, שפיר הקשו תוס' לשיטתו דהי' עשו בן נח וגם המ"ד דנערה מאורסה לית להו הוא ג"כ ר' יוחנן בסנהדרין שם:

ועוד י"ל דאף דעשו הי' לו דין ישראל מומר לענין ירושה ושאר דברים. מ"מ לענין נערה מאורסה הי' לו דין בן נח דכל הראי' בסנהדרין דאין להם נערה מאורסה הוא כמ"ש רש"י שם ד"ה בעולת בעל מדכ' והיא בעולת בעל ולא כתיב והיא אשת איש אלמא הנך מת משום בעילתו של בעל ולא מפני קדושין וחופתו, הרי דגם אברהם אף דאז כבר נכנס בברית מילה מ"מ אמר ה' דוקא בעולת בעל ולא קדושין וחופה, ויש לדחות כיון שהיו הנשואין קודם שנכנס בברית לכן אמר בעולת בעל וצ"ע:

והאמת נראה דהא דמק' תו' בב"ב וסנהדרין דאין בבני נח רק בעולת בעל ולא נערה מאורסה אין כוונתם שעשו הי' לו דין בן נוח רק קאי על העמים שהם אין להם דין נערה מאורסה ומש"ה עשו שהי' ישראל אף דאם בא על אשת בן נח בעולת בעל הוי איסור דאו' וכמ"ש תוס' ע"ז לו: ד"ה משום דרק לענין חיוב מיתה לית בהו אישות אבל יש עשה ודבק באשתו וכו' וכן כתבו תוספות קדושין כא: דבור המתחיל אשת ותו' סנהדרין נב: ד"ה פרט דאיסורא איכא מדצריך להתיר יפת תואר וכ"כ תו' חולין קט: ד"ה נדה בשם הקליר דכל דאסר רחמנא שרא כוותי' מא"א יפ"ת וכ"כ לח"מ פ"ח ממלכים ה"ג בשם ר"א מזרחי וכ"כ המקנה קדושין כא: דודבק באשתו וכו' כיון דלא הותר בסיני לישראל בדנכרי באיסורי' הראשון קיימא, אבל כ"ז בבעולת בעל אבל בנערה מאורסה לבן נח אין אי' מן התורה לישראל ושפיר מקשו בתוס' דעשו לא עבר כלל:

ג **עוד** הבאת קושיא בריש מס' ב"מ שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתי' וכ' הרא"ש שם דמיירי במקום שהיא של מוצאה כגון בעיר שרובה נכרים, ותמהת לפי מה שהגמ' בב"מ כד. מסופק די"ל דרבנן דרשב"א פליגי אפי' ברוב נכרים דחייב להכריז ותוס' ב"ב כג: ד"ה חוץ מקשו למה לא מהני רובא כיון דליכא חזקת ממון ותי' דתקנת חכמים היא כדי לקיים מצות השבת אבדה כיון דיכול להתברר ע"י הכרזה אם היא של ישראל וכ"כ הג"ה אשרי שם פ"ב סי' כ"א וכ"כ תוס' ב"מ כג. סד"ה והא דכל היכא דאפשר לתקן להשיב ממון לבעלים ע"י הכרזה מתקני' וכ"כ אס"ז ב"מ כד. סד"ה כי בשם רא"ש דתקנתא דרבנן היא וכ"כ בחי' ר"ן שם ע"ב ד"ה מי תק"ח היא דא"ה אחר הרוב כיון דאפשר שיבא ישראל ויתן סימנים וכ"כ באס"ז שם ע"ב סד"ה ויניח בשם ריצב"ש שזה כוונת רש"י ב"מ כד: ד"ה מי שכ' ושלו נמי לא הוי דלא אזלי רבנן בתר רובא בממונא

ולא נודע הטעם אלא ודאי הפי' משום השבת אבדה כתוס' וכן כוונת רמב"ן ב"ב שם סד"ה רוב שכ' כיון דיש סימן חייב להכריז דלמא דישראל הוא וחזקתו של זה אינה חזקה שאין לו בה כלום. וס"ס בעלי שיטה זו איך יפרנסו מתני' דשנים אוחזין דל"ש תי' רא"ש ולמה הוי הטלית של המוצא:

הנה הרא"ש מוכרח לפרש שמיירי בעיר שרובה נכרים. דאין לתרץ שאין במציאה סימן, דהא טלית יש בו סימן כמ"ש משנה ב"מ כז. שמלה מיוחדת שיש בה סימנים והמתני' משמיענו דין זה דרבנאי דאתי לידי' משמע ואפ"ה אבדת עכו"ם מותרת כמ"ש ב"ק קיג: ורש"י כאן ד"ה ומצאתה, אך אינני מבין למה שם בב"ק א"ר שמעון חסידא דין זה דאבתו מותרת ועליו מקשה ואימא ה"מ היכא דלא אתי לידי' וכו' אבל היכא דאתי לידי' אימא להדרה. הא משנה מפורשת פה דאבדת עכו"ם מותרת כמ"ש רא"ש ולמה צריך ר"ש חסידא לאמור דין זה וקו' זו ואימא ה"מ וכו' הי' יכול להקשות על מתני' זו:

וקושייך הנה הספק על רבנן דרשב"א הי' רק ברוב עכו"ם די"ל כמ"ש תוס' משום מצות השבת אבדה חוששים למיעוט, אבל פשיטא דבעיר שכולם עכו"ם ואין שם ישראל כלל אין שום הו"א דחייב להכריז. וא"כ לדידהו מיירי מתני' במקום שכולם עכו"ם, ורא"ש דנקט רוב עכו"ם משום דכן הלכה וכמ"ש בחו"מ רנ"ט ס"ג:

ועיי"ש בחו"מ דרוב עיר עכו"ם והוא מצא במקום שרוב העוברים ישראל חייב להחזיר והקשה בפרישה וסמ"ע סק"ו הא רוב וקרוב הלך אחר הרוב וה"נ נלך אחר רוב העיר שהם עכו"ם, ותי' דוקא קרוב שאינו מקומו ממש רק נתגלגל ממקום אחר אז רוב עדיף אבל קרוב שהוא מקומו ממש כמו הכא שרוב העוברים ברחוב ישראל הם עדיף מרוב והוא כס' רמב"ן ב"ב כד. ד"ה אבל דענבי מצנעי דכי האי לאו קרוב בלחוד הוא אלא במקומו ממש וכה"ג עדיף מרוב, אבל הט"ז לא ניחא לו בתי' הסמ"ע והוא תירץ דשא"ה כיון דאפשר לברר ע"י הכרזה אולי האבדה של ישראל לא מהני רוב העיר עכו"ם וכהאי סברא היא בתוס' ב"ב כג: הנ"ל:

ואינני מבין דברי הט"ז כי מה שהביא מתוס' ב"ב הלא כאן בסעיף זה קיי"ל להפוך דברוב עכו"ם שלו. ולפי סברת הט"ז בכל רוב עכו"ם גם העיר וגם רוב העוברים יהי' חייב להכריז כיון דאיכא לברורי, וביותר קשה הלא באותו סעיף איתא דרוב עיר ישראל ורוב העוברים עכו"ם הרי הוא שלו. ולתי' סמ"ע ניחא דקרוב ממש עדיף מרוב משא"כ לתי' ט"ז הכא כ"ש וכ"ש דחייב להכריז דמסייע גם רוב עיר ישראל להאי דאיכא לברורי וצ"ע:

סימן קב

מוסקבה לכבוד ידידי הרב הגאון מ' שמואל רבינוביץ אבד"ק מוסקבה.

אשר הגיד לי כ"ת בערב משם הגאון ר' יוסף רוזין שי' מדבינסק מחבר ס' צפנת פענח. על אודות מ"ש רמב"ם פ"ב מה' רוצח הי"ד דרק אם הכה האדון את עבדו בשבט אז נדון בדין יום או יומים מפני שכן הדרך להכותו בשבט אבל לא בדבר אחר, והביא הגאון ראי' לדבריו ממכילתא משפטים פ"ז שורו שהמית עבדו חייב מיתה אף ששהה יום או יומים, וקשה הא כמיתת בעלים כן מיתת השור, אע"כ דאף הבעלים אין להם רשות להמיתו ע"י נגיחה או דבר אחר רק בשבט. ומר דחה ראייתו, דהא דמקישים שור לבעלים הוא רק אם כל אדם פטור בכך. אבל אם הפטור רק משום בעלים והעבד הוא קנינו אז השור חייב, כי השור אינו בעלים:

אני לא חילק ידענא, כי מקור דין זה בריש סנהדרין דשור הנסקל נדון בכ"ג, ושם עט. דאין דנים שור אלא בפניו, ומשם היינו אומרים דאין השור תלוי בבעליו רק בדין כל אדם, אבל שם עח. חידש רבא דשור של טרפה פטור דכל דלא קרינן בי' וגם בעליו יומת לא קרי' בי' והשור יסקל, ועיקר תלוי רק בבעליו ולא בכל אדם, וא"כ מה בכך דהבעלים פטורים ביום או יומים משום שיש להם קנין בעבד והשור אינו בר קנין, מ"מ גזה"כ דכל דלא קרי' וגם בעליו יומת, יהי' מאיזה טעם שיהי', אז השור פטור, ועי' שם תוס' ד"ה שור, דבשור טרפה ל"ש הטעם שבאדם משום עדות שאאי"ל ומ"מ גזה"כ דהשור פטור:

ולכאורה היא איבעיא של ר' אלעזר (סנהדרין טו.) שור של כ"ג בכמה אי מדמי לי' לבעליו או לבעלים דעלמא, וכיון דנשאר בספק ודאי דגם השור פטור בדין יום או יומים דלבעליו דידי' מדמים אותו. אך באמת נראה דאפי' לצד דמדמים לי' לבעלים דעלמא, מ"מ הכא פטור דדוקא התם אמרי' דכוונת התורה לדמות שור לרוב בעלים, בעלים דעלמא, ולא לאיש אחד כהן גדול יחיד בדורו, משא"כ הכא דכל מי שהוא בעל העבד נדון ביום או יומים ודאי דגם השור פטור:

ומה זה חילק כ"ת שאין השור בעלים של עבד ובכה"ג גם האדון חייב אם יהרוג עבד איש אחר, אתמהה, וכי השור חייב מפני שהוא בר דעת הלא אין השור מזיד בהריגתו כמ"ש תו' ב"ק ד. ד"ה כראי. והא דחייב מיתה הוא משום ובערת הרע וכיון דגזה"כ דחיובו תלוי בבעליו דוקא וצריך שיהי' דינו בפניו אף דאינו בר טענה ואין לו טעם ותועלת בדבר (וכמו שפליג ר' יעקב ב"ק מה) וגזה"כ הוא דכל היכא דבעליו פטור השור פטור ודוקא תלוי בבעליו ולא בסתם בני אדם ומש"ה שור של טרפה פטור וא"כ מצד סברא דברי הג"ר יוסף נכונים:

אך מ"ש הגאון, דהמכילתא ס"ל כן דבעי' שבט דוקא, אין נראה כי כל ראי' רמב"ם מפני שנאמר בשבט, והמכילתא דורשת בשבט לג"ש נאמר כאן בשבט ונאמר להלן במעשר

בשבט מה להלן להוציא את הלקוח של שני שותפין אף כאן דעבד שותפות אינו בדין יא"י, וטעם המכילתא דשורו שהמית עבדו חייב מפורש שם מדכ' לא יוקם כי כספו הוא. והטעם מיותר אלא להשמיענו דדוקא האדון ישנו בדין יום או יומים מפני כי כספו הוא ולא בשור, והיינו דלולא שכתבה תורה כי כספו הוא. היינו אומרים דגם שורו פטור משום דלא קרינן בי' וגם בעליו יומת. ולכן הוסיפה תורה כי כספו הוא להוציא דין השור: **וקשה** בתוס' סנהדרין פ. ד"ה בשור שכ' דשנים שיצא חץ מביניהם ואפי' אחד אהא חלפתא שידוע שלא הרג מ"מ השני פטור דאין הולכין בדיני נפשות אחר אומדנא אבל בשוורים כה"ג חייבים משום ובערת, ותמוה דהא לא קרי' בי' וגם בעליו יומת, ועי' סנהדרין לו: עשרה דברים יש בין דיני ממונות לד"נ וכולם אין נוהגים בשור הנסקל חוץ מכ"ג וצ"ע:

סימן קג

מוסקבה.

לכבוד ידידי הרב הגאון הנ"ל.

אשר הביא מר במכתבו ספקו של המנחת חנוך מצוה שצ"ה אם באה התבואה לרשות יורש אי הו"ל תבואת זרעך או לקוח ופטור מן המעשר כמ"ש ב"מ פח: ותלי לה במחלוקת ב"ק קיא: אי רשות יורש כרשות לוקח וכיון דקי"ל דרשות יורש לאו כרשות לוקח חייב יורש לעשר. וכ' כ"ת ראי' לזה מפסחים ט. חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות הם בחזקת מתוקנים הרי דיורש חייב מדאו' דאח"כ אמר בגמ' ואיבע"א ספק וספק הוא וכ' רש"י דרק אי' דרבנן הוא ומבואר דמתחלה הי' ס"ל דהוי חיוב דאו' וסמכי' אחזקת חבר: **הנה** לשיטת ריב"ם בתוס' ב"מ פח. ד"ה תבואת, אחר מרוח גם לוקח חייב מן התורה. אין ראי' מפסחים, דהתם מיירי אחר מרוח. ולשי' ר"ת ורמב"ם וראב"ד דפטור גם אחר מרוח. י"ל דהם מפרשים כתי' השני של ר"י בתו' שם ד"ה כדי. דמיירי בחזי רק לבהמה ולזה הן מתוקנים וכל החיוב דרבנן. ומדרבנן גם לוקח חייב:

וגם נראה דהא המ"ד שם הוא רבא ועליו מקשה בגמ' מחבר שמת, ורבא הא ס"ל בב"ק קיא: דרשות יורש לאו כרשות לוקח ואין ראי' למאן דס"ל כרשות לוקח דחייב:

אך אתפלא מאד על ספק מנחת חנוך, דהלא כמו במעשר דגן דלקוח פטור כן הוא במעשר בהמה כמ"ש מתני' בכורות נה: הלוקח או שניתן לו במתנה פטור, וגמ' בכור בניך וכו' מה בניך אין בלקוח ומתנה אף צאנך ובקרך וכו' וברי"ה ח עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר א' מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ומק' בטורי אבן למה צריך ללמוד מבכור בניך, תיפוק לי' מהא הקישא דמעשר בהמה לדגן וכמו דגן אינו בלקוח

ה"נ במעשר בהמה. וא"כ שניהם שוים בדין זה. ובמעשר בהמה מפורש במתני' שם נו: האחים והשותפים וכו' חייבים במעשר בהמה וכו' קנו מתפיסת הבית חייבים, וגמ' שם ת"ל יהי', ושיטת רש"י דאם ירשו מאביהם חייבים, ורמב"ם פ"ו מבכורות ה"י כתב דפטורים, ועי' במהרי"ט אלגזי רפ"א דבכורות, וא"כ הדין מפורש, דבשני יורשים מחלוקת רש"י ורמב"ם, וביורש אחד גם רמב"ם ס"ל דחייב כרש"י כמ"ש לחם משנה, וכ"כ מנחת חנוך עצמו במצוה ש"ס, וא"כ אין ראי' מפסחים דסתמא תני חבר שמת וכו' ואפי' אי אין רק יורש אחד ג"כ מותרים הפירות:

ובענין זה העירני הגאון ר' יואב יהושע מקונסק בעל חלקת יואב בהיותנו יחד בווארשא בקוץ תרע"ד איך הי' לשבט לוי חלקם כיון שהי' עצה למכור התבואה ומוכר ולוקח פטורים מדאו':

ואמרתי לו, הנה החנוך מצוה שצ"ה כתב שהי' לשבט לוי חלק העשירי בתבואות אף שהיו י"ב שבטים. וכן בס' באר הגולה שנדפס במגנצא מכתב יד עתיק ח"א פ"כ מספר כי בני לוי התרעמו על מעוט פרנסה ואיך ראש הסנהדרין התוכח עמם ובא חשבון והראה להם כי אין בתרעומתם ממש ועי' חתם סופר או"ח סי' ר"ח ד"ה נחזור שכל שבט אין לו רק חלק אחד משנים עשר מתבואת השדה ושבט לוי נוטל העשירי דגן ותירוש ויצהר, ואע"פ שיכלו להערים להכניס דרך גגות והיו פטורים ממעשר מ"מ בושו בכך כמ"ש מנחות סז: התם בפרהסיא זילא בי' מלתא:

ולחשש שמא ימכרו התבואה. פשוט שבימים הראשונים שכל אחד הי' לו אחוזתו לא הי' אדם נצרך לקנות תבואה, ובקללה אומר והיו חייך תלואים זה הלוקח תבואה משנה לשנה (מנחות קג: וירושלמי שקלים פ"ח ה"א) והיו הלוקחים מעוטא דמעוטא, ואח"כ כשנתרבה העם ונחלתם לא הספיקה והחלו לישא וליתן, באמת תקנו חכמים שגם לוקח חייב במעשר וכמ"ש מהרי"ט ח"א ס"ס פ"ה שמפני שהיו הלוים קרחים בין מוכר לקונה חייבים מדרבנן:

וזה הפי' בב"מ פח. מפני מה חרבו חניות של בית היינו שהקילו במעשרות ולא הי' להלוים פרנסתם ונענשו כמ"ש באבות (פ"ה מ"ח) גמרו שלא לעשר רעב של מהומה בא. ושם מ"ט הדבר מתרבה מפני מעשר עני:

ב) **הקשה** מר על חי' רע"א יו"ד סי' א' שחולק על ט"ז סקי"ז שדעתו שחיוב הפרשת תרומה אינו תלוי באכילה ואפי' אינו רוצה לאכול חייב להפריש. ורעק"א חולק וכ' לא מצאתי זה. דבפשוטו הוא רק כשרוצה לאכלו אסור עד שהפריש תרומה וכמ"ש מג"א ר"ס ח' לענין חלה. איך יפרנס הא דמעשר שני פ"ה מ"ו ערב יו"ט ראשון של פסח וכו'

הי' ביעור כיצד הי' ביעור נותנין תרומה ותרומת מעשר לבעלים ומעשר ראשון לבעליו ומעשר עני לבעליו. הרי דאפי' אינו אוכל חייב להפריש וגם תמה עליו מתוס' ר"ה ד. ד"ה ומעשרות, דכתבו שאין במעשרות קרא על בל תאחר אי לא אפריש, ולדעת רקע"א אי לא הפריש אין חיוב כלל. אע"כ דיש חיוב הפרשה תמיד. אלא שאין קרא על בל תאחר, והוסיף מר כי רעק"א מודה דמוכר חייב אף שאינו אוכל משום דמשתרשי לי' כמ"ש חולין קלא:

הנה ברש"י גיטין מז: ד"ה מדאו' כתב דמעשר טביל ואסר לי' באכילה ולא מצוה דרמיא עלי' הוא אלא א"כ אוכלן או מוכרן דמשתרשי לי' וכ"כ בתשו' ר' אברהם בן הרמב"ם סי' י"ד וכ"כ המקנה קדושין מא: בתוס' ד"ה וי"ל דרק אם רוצה לאכול טבל כופין אותו שלא יאכל עד שיפרוש, הרי דעתם כרקע"א (ומ"ש מר דאם משתרשי לי' חייב מפורש ברש"י הכא). אבל לדעת רמב"ן בס' המצות שורש י"ב דיש בתרומה שתי מצות, ההפרשה ובה חטה אחת פוטרת, והנתינה לכהן. מוכח כט"ז דאפי' אינו אוכל ואין מוטל עליו להפקיע איסור טבל מ"מ חייב לקיים מצות נתינה לכהן. וכרמב"ן כתב רש"י חולין קלז: ד"ה דאו' דאע"ג דמדאו' בכל דהו מפטר מיהו לכתחלה רמיזא שעורא דילה חמשים וששים (וקשה דנראה סתירה מרש"י גיטין הנ"ל). וכ"כ תו' רי"ד קדושין נח: ומל"מ פ"ו ממתנות עניים ה"ז ונו"ב תנינא יו"ד סי' ר"א מחדש כן מדעתו:

ומה שהקשה מר משנת הביעור, בתוס' ב"מ יא. ד"ה עישור כ' דמיירי אחר הפרשה שצריך לבער וכן משמע מלשון רמב"ם פי"א ממעשר שני ה"ה וכ"כ רע"ב מע"ש פ"ה מי"ט. אבל אי אפשר לומר כן כמ"ש תוי"ט דמפורש עשור שאני עתיד למוד וכן ירושלמי מובא ר"ש שם מ"ח איתא דגם טבל חייב בבעור וכן מוכח במע"ש פ"ה מ"ח מהרו והתקינו פירותיכם עד שלא תגיע שעת הביעור וכן מוכח בסנהדרין יא: דזמן בעורא מטא לאפרושי מעשרא ומוכח דעדיין לא הי' מתוקן ומ"מ יש ביעור וכ"כ תוס' ר"ה ד. דביעור מיירי דוקא בלא הפרשה:

וגם קשה דבר"ה ד. במעשרות יש בל תאחר ועי' רשב"א וריטב"א אפי' לא הפריש עובר בבל תאחר וריא"ז בשלטי גבורים כ' להפוך מתוס' דאי לא הפריש עובר בבל תאחר ואם הפריש אינו עובר רק בשעת הביעור והוא כירושלמי שקלים פ"ג ה"ב א"ר יוסי כל המשהה טבלו עובר בב"ת ובטורי אבן חולק על תוס' וס"ל דאף אם לא הפריש עובר בבלל תאחר, וא"כ שלש מחלוקת בדבר. א) רשב"א וריטב"א בין לא הפריש ובין הפריש יש ב"ת וחובת ביעור ב) דעת תוס' דרק אחר הפרשה יש ב"ת וקודם הפרשה אין בל

תאחר רק חובת ביעור. ג) ושלטי גבורים ס"ל להפוך מתוס' דרק קודם שהפריש עובר בב"ת ודעת ירושלמי דיש בטבל ב"ת ומ"מ י"ל דגם אחר הפרשה יש בל תאחר:
והנה לקו' כ"ת, י"ל דלענין בל תאחר ס"ל כתוס' דרק אחר הפרשה עובר, ועל ביעור אף דאם אינו אוכל פטור להפריש מ"מ מקצה שלש שנים גזרת הכתוב היא להפריש ולבער אמי' אינו אוכל:
אלא שקשה הא יש לאו השמר לך פן תעזוב את הלוי וכו' ורמב"ם ספ"ב מחגיגה השהה מעשרותיו עובר בלאו ודוחק דמיירי אחר הפרשה:
ובירושלמי שקלים הנ"ל, קשה דמתחלה אמר דיש בל תאחר במעשר בהמה אף שאינו טבל. וא"כ מה הוסיף אח"כ דמשהה טבלו עובר בב"ת, הא פשיטא וא"צ לומר דהא טבל חמור יותר. ואולי יש הו"א להפוך דלא יעבור בטבל כיון דבודאי יפריש כשיהי' צריך לו לאכול ולכן אומר דאפי' בטבל יש ב"ת:
וזה עתה ראיתי בירחון שערי תורה שנה י' חוברת א' סי' ט' אות ל"ב מקשה על רש"י גיטין הנ"ל מתו' תמורה ד: בד"ה שהקדים דבכורים קודמים לתרומה משום שנאמר ד' שמות וכ"כ רש"י סוף ע"א ד"ה מפני, למה לא אמר דבכורים הוי מצוה דרמיא ותרומה לא רמיא וכמ"ש תשו' רשב"א סי' י"ח דמצוה דאפשר לעקרה כמאן דמיעקרה ולא דחי עשה לל"ת, ולא קשה כיון דס"ס בשעת הבעור חייב ולא יוכל לעקרה לגמרי:
ג) **ומה** שכתב מר דאף לרמב"ן בס' המצות הנ"ל, דוקא אם בפעם אחת מפריש אז מקיים מצות הפרשה ומצות נתינה, אבל אם הפריש רק חטה אחת. אז ביטל מצוה שני' ואי אפשר עוד לקיים מצות נתינה, אף שכן כ' הר"ש בן הנו"ב (תנינא יו"ד סי' ר"א) מ"מ ברמב"ן עצמו אין מבואר כן. ומה שמביא הר"ש ראי' מהא דסנהדרין פג. דטבל במיתה מדכ' ולא יחללו וכו' אשר ירימו בעתידים לתרום הכתוב מדבר, ואי נימא דמוטל עליו שתי פעמים הפרשה ונתינה, א"כ למה חטה אחת פוטרת. הא שייך עוד אשר ירימו, על הנתינה, ע"ז יש לומר דאשר ירימו קאי דוקא על מה שמוטל עליו מצד איסור. אבל לא במה שאין הכרח ואי בעי אומר לא בעינא ליתן לכהן וכמ"ש תוס' רי"ד הנ"ל, זה לא מקרי אשר ירימו דאין ברור שיקיים:
ד) **ומה** שכ' כ"ת שהוא מסופק אם הכהן ששחט הקרבן שלא לשמו דלא עלה לבעלים לשם חובה ועליהם להביא קרבן אחר אם חייב הכהן לשלם לבעלים כדין הכהנים שפגלו במקדש או דילמא דכהן שפיגל הוא מזיק ופוסל הקרבן אבל הכא שהקרבן כשר ורק שגור לבעלים להביא קרבן אחר לא הוי רק גרמת היזק שאינו ניכר:

אתפלא כי הא מפורש ברש"י ב"ק ה. ד"ה ומפגל דחייב וכ"כ פל"מ פ"ז מחובל ומזיק ה"ד ושער המלך שם. ועי' פני יהושע וחתם סופר יו"ד ס"ס פ"ח והשמטות לחו"מ סי' ר"ד:

סימן קה

ה' שבט תרע"ז מוסקבה להרב הגאון הנ"ל.

אשר דברנו היום בקו' לחם משנה פ"ב מעדות ה"ג על הרמב"ם דפוסק בחקירות אם השלישי אמר איני יודע עדותם קיימת והוא דלא כר"ע כמ"ש סנהדרין מא: ורמב"ם סותר א"ע דהא פסק שם בפ"ה שם כר"ע דמקיש שלשה לשנים דנמצא א' מהם קא"פ עדותן בטלה:

הנני מעיין עתה בזה, ואמנם תמוה הדבר אך איני יודע הרמב"ם מה הוא כי תלינו עליו, כי הלא זה קשה גם על רבא בגמ' דאמר כמאן דלא כר' עקיבא. והוא נגד סתמא דמתני' סנהדרין נו. והשלישי אומר אף אני כמוהו כמ"ש שם סוף דף ס. סתמא כר"ע דמקיש שלשה לשנים וכן מתני' שבועות לה. או שהי' אחד מהם קרוב או פסול, וגיטין יח: א"נ כגון שנמצא אחד קא"פ ורבא עצמו שקל וטרי אליבא דר"ע (מכות ו). יקום במקיימי דבר הכתוב מדבר והכי אמרי' להו למחזי אתיתו או לאסהודי:

ועל צד הדחק י"ל דרבא חולק על ר' ששת בסנהדרין דמשוה איני יודע כקא"פ והוא ס"ל דאיני יודע אינו נכנס בסוג קא"פ של ר"ע. והפי' כמאן דלא כר"ע, שזה אינו מין קא"פ דדוקא קרוב או פסול פוסל, אבל אם אומר איני יודע אינו מבטל עדות השנים:

אך יהי' איך שיהי'. דין זה אין משה אומר מפי עצמו, והאחריות היא על רבא. אבל הדבר הקשה באותה הלכה מה שהוסיף משה מדעתו, דדוקא אומר איני יודע העדות כשרה אבל אם השלישי הכחיש את שניהם אפי' בבדיקות העדות בטלה וע"כ משום דהוי כקא"פ ואיני יודע מנין לו דין זה כי מ"ש כ"מ המקור ממתני' אחד חקירות וא' בדיקות בזמן שמכחישים זא"ז עדותם בטלה, פשוט דמיירי בשני עדים, וגם הוא נגד החוש שאין דבריו של אחד במקום שנים ותוס' פשיטא להו להפוך בסנהדרין לא. סד"ה שב"ש, דדוקא אם מסייעי אהדדי שייך פסול קא"פ אבל לא אי מכחשי אהדדי:

ולכאורה מפורש דלא כרמב"ם בשבועות מה. אחד אומר גבוה ב' מרדעות וכו' אמר רבא הוא ואחר מצטרפים לעדות אחרת של ר"ח דהוי להו תרי וחד ואין דבריו של אחד במקום שנים, ולהרמב"ם הא בהכחשה עדותם בטלה. אך נראה דבעדות החודש. דאמרי' אתם אפי' שוגגים אפי' מזידים אין קא"פ מבטל העדות וכמ"ש מתני' ר"ה כב. מעשה בטובי' הרופא שראה את החודש הוא ובנו ועבדו משוחרר (והיא קושית מנחת חנוך

מ"ע ד' הידועה), ובזה מיושב מה קמ"ל רבא הא פשיטא דאין דבריו של אחד במקום שנים. אך זה החידוש בעדות החודש דקא"פ אינו פוסל:

ובתוס' סנהדרין ט: ד"ה בפלוגתא ומהרש"א. נראה כשיטת רמב"ם דבהכחשה כל העדות בטלה:

והנה לפרש"י סנהדרין מא: ר' ששת לא אתי מטעם קא"פ רק משום הזמה ולכן לר' שמעין פסול. וקא"פ אינו פוסל משום דאינו בר עדות ודלאו בר מיני' לא מחריב, אבל אומר איני יודע גרע משום שראוי לעדות. ור"ע מוסיף אף קא"פ מבטל. ושי' תוס' לר' שמעון אם מכוון לדברי העדים מבטל אבל אם מכחיש אותם או אומר א"י או קא"פ אינו מבטל, ור"ע ס"ל אם מכוון מבטל, וכן קא"פ ואומר א"י מבטל אבל מכחיש אינו מבטל, ורמב"ם ס"ל מכחיש מבטל, אבל אינו יודע אינו מבטל):

סימן קו

לכבוד הרב החריף ובקי מ' ישעי' זלוטניק יחי' מו"ץ בראדום.

א) **אשר** הקשה כ"ת בקדושין פא. גבי ר' ביבי דאמר ר' יוסף שקולו דרגא מתותי ביבי ומק' הא בעלה בעיר אין חוששים משום יחוד ומשני שאני ר' ביבי דשושבינתי' הואי וגייסא בי' למה לא משני דשאני הכא משום דר' יוסף הי' סומא לכן אפי' בעלה בעיר לא מהני, ותי' דעובדא זו היתה טרם שנסתמא ר"י כמ"ש הר"ן קדושין לא. דר' יוסף סימא את עצמו שלא הי' יכול להזהר שלא להסתכל חוץ מארבע אמותיו:

עי' בהגהות ה"ר דוד לוריא שמוכח מכאן שגם לסומא מועיל בעלה בעיר משום שהסומא מרגיש מה שנעשה בבית וראי' משבת קכח: בסומא יושבת על המשבר בשבת שמדליקים לה ליתובי דעתה:

ומ"ש בשם ר"ן, כ"כ גם רמב"ן שם וכ"כ תוס' מגילה יט: סד"ה ור' יהודה, דר' ששת ור' יוסף כבר נתחייבו מדאו' ועדיפי מקטן הרי דהיו פתוחים ונסתמאו:

ובס' יוחסין אות ב' גבי ר' ביבי מקשה למה לא הביאו המחברים וטור אבן העזר דבשושבינתי' אפי' בעלה בבית ג"כ אסור כי הכא מבואר שר' יוסף הי' בביתו אז, והטור מביא רק אפי' בעלה בעיר ולא בבית:

ונראה דדוקא בסומא כמו הכא אסור אפי' בעלה בבית אבל באדם אחר אפי' אם גס בה כשושבינתי' מ"מ אין אסור רק בעלה בעיר אבל בבית שרי:

ב) **תמה** מר על רמב"ן משפטים (כד. ה.) ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים שכתב שכולם גם העולות היו פרים כטעם פר כהן משוח ופר העלם דבר ופר ע"ז (באמת רק פר ע"ז הי' עולה) כי כל ימי היותם במדבר פחדו ממדת הדין (וכ"כ ר' בחיי) הלא

הוא נגד גמ' חגיגה ו: דבעי ר' חסדא קרא היכי כתיב אי היו העולות כבשים או אידי ואידי פרים הוו ונשאר בתיקו ואיך החליט רמב"ן שכולם היו פרים גם תמה הא שם אמרו למאי נפ"מ לפסוק טעמים שאם העולות היו כבשים צריך לפסוק הטעם של עולות באתנחתא וכיון שאנו קורים באתנחתא (וכ"כ רש"י ד"ה לפסוקי) א"כ הרי שתופסים שהיו כבשים דלא כרמב"ן:

לא קשה כי ביומא נב: לאיסי בן יהודה דאמר חמש מקראות בתורה אין להם הכרע מקשו עליו מהך דעולות ותי' לר' חסדא מספקא לי' לאיסי בן יהודה פשיטא לי'. והנה אין אנו יודעים מה לאיסי פשיטא לי', אי היו העולות כבשים או פרים, כי י"ל שהיו כבשים. כי קשה מה בעי ר' חסדא אי היו העולות כבשים או פרים הא אמרי' שם ע"א דב"ה ס"ל דהני עולות היו עולת תמיד וכן ס"ל לר"ע וא"כ בודאי היו כבשים. אך כ' תוס' ע"ב ד"ה אידי דאפי' למ"ד עולת תמיד י"ל דקודם מתן תורה היתה של פרים ואח"כ אשתני כמו שנשתנה לענין הפשט ונתוח לר' יוסי הגלילי, אך כל זה יש לומר לב"ה ור"י הגלילי אבל ר"ע שאמר כללות ופרטות נאמרו בסיני וא"כ הי' שם הפשט ונתוח ולא נשתנה כלום ע"כ דהיו רק כבשים וא"כ בעי ר' חסדא אי הלכה כר"ע שהיו כבשים או אין הלכה כר"ע מחבריו, דר' יוסי הגלילי ור' ישמעאל ס"ל דנשתנו לענין הפשט ונתוח וי"ל ה"ה לענין כבשים ומעיקרא היתה עולת תמיד. וא"כ אי איסי בן יהודה ס"ל כר"ע ע"כ שהיו כבשים:

אך רמב"ן ס"ל דאיסי מפרש פרים כדמוכח פשטא דקרא דפרים קאי גם על עילות ולא ס"ל כר"ע רק כר' יוסי הגלילי ור' ישמעאל, ורמב"ן לא שביק פשיטות איסי מפני ספק של ר' חסדא, דאיסי הי' תנא כמ"ש פסחים ח: דתניא איסי בן יהודה אומר ובכמה דוכתי, ועי' ב"ק לב. איסי בן יהודה אומר רץ חייב ובירושלמי שם פ"ג ה"ז יוסי הבבלי אומר והוא יוסי קטנותא וא"כ נזכר במשנה סוף סוטה משמת ר' יוסי קטנותא ועי' תוס' נדה לו: ד"ה איסי, וכן בירושלמי ע"ז פ"ב סוף ה"ז ובבראשית רבה פרק פ' אות ה' חושב רק חמשה שאין להם הכרע וע"כ דפשוט להו דאין ספק בפרים ומוסבים למעלה:

וגם לר' יוסי בר חנינא בירושלמי פ"א מגילה הי"א וב"ר פכ"ב אות ט' דס"ל דבני נח לא הקריבו שלמים וקרא דשלמים דהכא הפי' שלמים בלא הפשט ונתוח (ועי' זבחים קטז.) א"כ ס"ל שהיו רק עולות פרים לבדן:

ומה שהק' מר מפסקי טעמים שלנו. הנה היא קו' אבקת רוכל להב"י ס"ס ד' אהך דפרים ועל ה' מקראות שאין להם הכרע למה לא הכריעו מפסקי טעמים שכתב עזרא ותי' דבפסוק טעמי עזרא איכא כמה מילי דאית בהו פלוגתא בין מערבאי למדינחאי

ובין בן אשר לבן נפתלי (הם בעלי המסורת משני בתי ישיבות בטבריא בזמן ר' שרירא גאון ועי' מ"ש ר' מנחם די לונזאנו בס' אור תורה ונהגו כל ישראל לסמוך על קריאת בן אשר) וכיוצא בו כתב בריב"ש סי' רפ"ד גבי דודיך וזכר עמלק. וי"ל שבימי הגמ' לא הי' אתנחתא בעולות, ועי' לענין מסורת בתוס' נדה לג. ד"ה והנושא ובכמה דוכתי והדברים עתיקים:

ג) **ואשר** כתב כ"ת ברמב"ם פ"ז ממלכים ה"ט אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט מותר לקוץ אותו. שכ' כ"מ מקור מברייתא ב"ק צא: רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל ומהא דרב דיקלא דטעין קבא אסור למקצצו, וכ"ת אומר ששם אין מפורש שהעץ הזקין רק מקורו מהא דאמר שם ר' חנינא לא שכיב שבחית ברי אלא דקץ תאניתא בלא זמנה. היינו שאילן התאנה לא הזקין עוד ומפורש שיש זמן שמותר והיינו אם הזקין ואינו עושה אלא דבר מועט:

היטיב אשר דבר, ובאס"ז שם פי' כן בשם גאון בלא זמני' שהיתה עדיין טוענת תאנים וכמ"ש חולין עז: אילן שמשיר פירותיו סוקרו בסיקרא וטועני באבנים ושבחית לא השתדל לרפאותו, ועי' שביעית פ"ד מ"ד המידל בזתים וירושלמי שם וב"ב ס"ט: אי דיקלא בישא הוא. ובשגם י י"ל שמיירי שהתאנה עודנה לא עשתה פירות כלל וכמו שהדרך בשנים הראשונים וכמ"ש רמב"ן קדושים גבי ערלה שרובן רקובים ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית וכשראה שבחית כן קצץ את העץ ולא המתין עד שישא פירות. ונענש מדה כנגד מדה כמ"ש בסוטה מו. מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל יבא דבר שלא עשה פירות ויכפר על מי שלא הניחו לעשות פירות, וראוים הדברים לר' חנינא שאמר חולין ז: אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה:

ואפי' לפי דברי כ"ת אין ראי' משבחית על השעור כמה מקרי שאינו עושה פירות. ורק ממ"ש רב דקלא דטעין קבא. ופשוט שאין נפ"מ אם מתחלתו הי' כך חלוש שלא הי' טוען קב או מחמת זקנה. ובאמת שכל עיקר התמיהה על רמב"ם שהשמיט דין הברייתא שאפי' עץ מאכל מותר לקוץ אם צריך לו למצור כמ"ש רש"י וע"ז תי' בכ"מ ולח"מ שרמב"ם חולק על פי' רש"י ומפרש דקאי על עץ שהי' תחלתו מאכל ועתה הזקין ואינו נושא פירות (ואמנם ברייתא וספרי זה רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל נפלא מאד):

ד) **אשר** העיר בסנהדרין נח: מיום ולילה לא ישבותו דרמז על הנוצרים שהלילה הולך אצלם אחר היום. הנה פשוט בכל המפרשים דמפסוק זה נלמד דבבן נח נחשב לילה ליום שלפניו. ועי' כוזרי מאמר ב' אות כ' והלך הסדר להקדים הלילה על היום וכו'

אך המחלוקת שבינינו ובינם בהקדימנו הלילה על היום וידועה אגרת השבת לראב"ע לסתור דברי המינים ביסוד זה:

ומ"ש רבינא שם אפי' שני בשבת, היינו משום שאינו שובת מפני דתו כביום ראשון, כי גם בימי הגמ' הי' יום ראשון יום שביתה להם כמ"ש ע"ז ו. אמר שמואל יום א' לדברי ר' ישמעאל לעולם אסור ועי' פי' הרמ"ה סנהדרין דכ' דקס"ד דבששי בשבת קאי ומתמה פשיטא כיון דודאי לשם ע"ז עביד, כתב כן כפי מקומו שהוא חי בספרד תחת ממשלת הערבים השובתים ביום ששי. ועי' דיוואן לר' יהודה הלוי סי' ע"ט פיוט יקר יום שבת שכ' האומרים אך דבר לשון, לדמות ימיהם ליום קדשי, אדום מקדם ליום ראשון, ערב מאחור ליום ששי:

ה) **ומ"ש** על דבר הנוטריקון, שהוא מין סטנוגרפיה שהיתה נודעת ליונים ורומיים מקדם, הם נמצאים במשניות שבת פי"ב מ"ה כתב אות א' נוטריקון וכלאים פ"ט מ מ"ח שעטנז שוע טווי ונוז ומעשר שני פ"ד מי"א המוצא כלי וכתוב עליו ק' קרבן מ' מעשר וכו' ומנחות פי"א א מ"ד ר' יהודה אומר שלא תטעה זד"ד יה"ז ורחוק שהשתמשו בזה בתנ"ך אף שבירמי' כה. כו. ונ"א מ"א ששך תחת בבל ושם נ"א א' לב קמי תחת כשדים בא"ת ב"ש הוא פלא, ועי' ארץ קדומים ח"ב במלכים א' ט' י"ח במדבר בארץ הוא ר"ת בארם צובה והוא רחוק מאד. ועי' מגילה יב: ממכן זה המן ותוס' שם בשם פרקי דר' אליעזר שהוא דניאל. מפני שגימטריא המן ודניאל אחת היא, וממוכן עולה אני המן או אני דניאל:

סימן קז

לכבוד ידידי יקירי הרב הגאון הגדול תפארת חכמי ישראל מ' מאיר שפירא יחי' הגאבד"ק פיעטרקוב.

אשר הגיד לי כ"ג בסתירת הרמב"ם במוכני שעשה בן קטין כמ"ש במתני' יומא לז. שבפ"ה מביאת מקדש הי"ד כתב כפי' רש"י שהיו משקעין אותו ערבית במי מקוה או מעין ולמחר מעלין אותו, אבל פ"ג מבית הבחירה הי"ח כתב פירוש חדש שהוא ארגז חול כדי שלא יהיו המים נפסלים בלינה וראב"ד כתב דברים זרים אני רואה בכאן:

ותי' מר עפ"י מה שהקשה איך עשו לפני בן קטין הא היו המים נפסלים בלינה, ועוד דקדק למה המשנה הבליטה לעיקר את י"ב דדין שעשה ותקנת המוכני מזכירה בלשון אף הוא עשה מוכני, ובאמת תקנת המוכני שלא יפסול בלינה יותר חשובה מי"ב דדין שהיא רק לקצר הזמן, וע"כ דעת מר שגם לפני בן קטין הי' גלגל מחבר את מי הכיור למעין ולא היו המים נפסלים רק אחר תקנתו י"ב דדין לא הי' תועלת עוד בהגלגל ע"פ

גמ' זבחים כא. דא"ר חייא בר יוסף מי כיור נפסלין למתירים כמתירים וכן שם כ. קידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן הרי שמעלה הגלגל לתה"ד. ותו' ד"ה מאי הק' למה כל הטורח הזה לשקע הגלגל ולהעלות את המים מאתמול הא יהיו פסולים למתירים והלא ס"ס יצטרכו לשאוב מים חדשים ותי' דאסור לגרום שהמים יפסלו. וכ"ז הי' טוב כשהיו רק ב' דדים, אז העוסקים באברים קדשו מדד א' של המים מאתמול, והכהן הזורק והמקטיר שהיא עבודת מתירין קדשו מהדד שבו מים חדשים, אבל עתה שהיו י"ב דדים וקדשו הכל בבת אחת ממים חדשים שבכיור והמים של אתמול יהיו לבטלה ואין עוד כל צורך בגלגל ולכן בטל הגלגל ועשו ארגז חול ולא הי' שם כל פסול לינה, והרמב"ם בביאת מקדש קאי לפני בן קטין שאז הי' גלגל והוסיף הרמב"ם וממלאים אותו בכל יום בבוקר (כגי' הכ"מ ול"ג או ממלאים) והפי' שחוץ מי הכיור שהעלו בגלגל שהיו רק לאברים, עוד מלאו הכיור במים חדשים למתירין כתוס' הנ"ל. אבל בבית הבחירה שמביא תקנת ב"ק שהי' י"ב דדין שפיר כ' רמב"ם שהמוכני הי' ארגז ולא גלגל:

באמנה הנני קורא ע"ז דברי פי חכם חן וטבא פלפולתא חריפתא והיא המצאה מחודדת, אבל אם נתבונן בזה נדון כי אם כן הוא שאחר תקנת י"ב דד בטל הגלגל ועשה ארגז חול' א"כ איך יפרנס מר שי' רש"י וראב"ד ותוס' ישנים יומא ותו' זבחים שלא פי' ארגז רק גלגל והלא יקשה כדבריו מה בצע בהגלגל כיון שלא יוכלו כל י"ב כהנים לקדש ידיהם בב"א ממים של אתמול ובהכרח צריכים מים חדשים בבוקר. ועוד הלא יסוד דבריו רק אליבא דר' חייא דמתירין כמתירין והרמב"ם אינו פוסק כמותו ולא הביא דבריו כלל ובפ"ה מביאת מקדש הי"ד כ' משקעים אותו במי מקוה או במעין ולמחר מעלין אותו וסתמא כמו בכל דוכתי דפסול לינה בעמוד השחר והיו משקעים אותו בלילה ולא לפני שקיעת החמה ופוסק כר' חסדא שם דגם למתירין אין נפסלים אלא בעה"ש כאברין ונראה למסקנא דגם ר' יוחנן ס"ל כן כמ"ש שם ע"ב היינו דר' חחדא:

אך ס"ס תשאר הקו' על ר' חייא בר יוסף מה תועלת בהגלגל אחרי תקנת י"ב דד. אלא שבאמת זה מערכה על הדרוש שאם נניח שגם לפני בן קטין הי' גלגל ממילא קשה כן, והחידוש הזה שהי' תמיד גלגל גורר חידוש שני שבן קטין בטל הגלגל ועשה ארגז, אבל מי מכריח לומר שגם לפנים הי' גלגל מה שלא עלה על דעת הראשונים, ומה שהק' מר הלא היו המים נפסלים בלינה, לק"מ כי עד בן קטין באין ברירה שפכו את המים הנשארים לחוץ אלא שמפני שאין זה כבוד קדשים ליפסל מים קדושים כמ"ש רש"י יומא לז. ד"ה מוכני תיקן ב"ק הגלגל והיו מריקים מים אלו בכלי שרת אחר כמ"ש תו' זבחים הנ"ל, וכל כהן עובד עבודת אברים שבמקרה הי' צריך במשך היום לקדוש, הי' מקדש

ממים אלו ולא היו הולכים לאבוד, ובבוקר שהכהנים צריכים לקדש ביחד. קדשו בבת אחת מן מים חדשים שבכיור, ושתי תקנות גדולות שנו כאן:

ומה שדקדק כ"ג על לשון אף הוא עשה מוכני, הלא תקנת י"ב דד הוא רק משום זריזות אבל המוכני היא להסיר מכשול שאסור להביא קדשים לידי פסול, י"ל כמ"ש מתני' יומא כב. שהיו רצין ועולין בכבש והיו באים לידי סכנה והכא נמי שכל א' חפץ לזכות במצוה תחלה ולקדש לפני חברו לכן נקט תקנת י"ב דד בתחלה כיון שהי' חשש סכנה:

והנה גם במראה הפנים יומא פ"ג ה"ח ובחזון נחום תמיד פ"א מ"ד כתבו ליישב סתירת הרמב"ם כן דגם לפני בן קטין הי' שם גלגל, ולפי' זה יש לפרש מ"ש רמב"ם בפ"ה מביאת מקדש או ממלאים אותו בכל יום בבוקר שהם דברים מיותרים לגמרי ומה קמ"ל, אלא הפי' דהרמב"ם מביא שתי התקנות, א' מה שעשו לפני בן קטין שהיו משקעים אותו מבערב, ואח"כ מביא תקנת המוכני שכבר ביאר בה' בית הבחירה שהי' כלי חול סביב לכיור והיו שותתין מאותו כלי לכיור כדי הצורך ראשון ראשון כמ"ש בפי' המשנה יומא וספ"א תמיד והי' בו מים כל הלילה ובבוקר היו שופכים מהמוכני לתוך הכיור וזה פי' או ממלאים אותו בכל יום בבוקר היינו מן המוכני לכיור:

אך ס"ס לפי' רמב"ם שהמוכני הי' כלי חול ע"כ הפי' ביומא לז. מאי מוכני גלגלא דהוי משקעא לי' היינו דהמים היו משוקעים בהמוכני וזה דוחק גדול ועי' מ"ש רמב"ם בפי' תמיד פ"ג מ"ח שכ' ושם נתבאר שהמוכני הי' מכסה גבוה יורד בגלגל והוא מ"ש מאי מוכני גלגלא דהוי משקעי לי' והיו שומעים לגלגול הגלגל ההוא ואין מובן למה היו צריכים לגלגל זה, וכן מ"ש תמיד פ"א מ"ד שהיו שומעין קול העץ שעשה ב"ק מוכני לכיור א"י מה זה ענין להארגז, וכן מ"ש זבחים כ. כיור שלא שקעו מבערב ושם כא. כיור כיון ששקעו שוב אין מעלהו ושם ע"ב מסלק לי' או משקע לי', אין לכ"ז כל שייכות בארגז, ועי' תוי"ט פ"א תמיד מ"ד שאשתמיטתי' לכ"מ דברי רמב"ם בפי' המשניות כאן וגם הוא מבאר שהמוכני הי' חול ושקעו אותו ואין מובן אם הי' חול למה צריך לשקעהו במקוה:

וגם קשה מאד לפי' רמב"ם מה הועילו בתקנת המוכני כיון שהי' צריך להיות מים בכיור לארבעה כהנים כמ"ש רמב"ם פ"ה מביאת מקדש הי"ג ומ"ש רש"י זבחים יט: ד"ה שאין בו שאינו מחזיק מים כשעור ארבע קדושין אין כוונתו דהקפידא רק על הכלי שיחזיק כל כך, אלא שצריך שיהיו בו מים בעד ד' כהנים וכמ"ש שם כב. כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור. וא"כ כשקידש כהן אחרון באותו יום, הי' נשאר מים לג' קדושין והיו תמיד מוכרחים לשפוך אותם דהא יפסלו בלינה:

ובירושלמי יומא פ"ג ה"ח מקשה והתחתון אין בו משום אוירו של כלי ותי' ריב"ל אמת המים היתה מושכת לו מעיטם והיו רגלי שבדרום פחותין כרמונים ועיי"ש במפרשים דכלי אינו ראוי לקדוש ותי' דניקב שיעור לבטלו מכלי, ואי אפשר להסכים לפי' זה והוא דבר חדש ונפלא דלקדוש ידים ורגלים כלי פסול, והלא אדרבה הי' צריך להיות כלי כמו לנטילת ידים ובגמ' בבלי ורמב"ם אין כל זכר לזה, ועוד אם הכיור הי' נקוב ואמת המים מושכת לו מעין עיטם א"כ למה הוצרכו לתקנת המוכני שלא יפסל בלינה, וגם מה זה תי' על הכיור שבמשכן שאז לא הי' עוד עין עיטם, ועי' בפי' רידב"ז שירושלמי קאי בשיטת ר' ישמעאל סוטה טו: דמי כיור מי מעין הם והפי' דהכיור בעצמו הי' מי מעין, וזה פי' זר, ובאמת הכוונה פשוט שר' ישמעאל סובר שישאבו ממעין וכן מפורש שם בסוטה דלר"י גבי סוטה נמי מים חיים דהא נוטל מן הכיור וחשיב גם בכלי חרס מי מעין, גם ס"ס הא אין הלכה כר' ישמעאל:

וגם ק' ממשנה יומא מג: בכל יום כ"ג מקדש ידיו ורגליו מן הכיור והיום מן הקתון של זהב הרי שהי' מקדש מכלי שלם ואף דבירושלמי פ"ד סוף ה"ה יש פלוגתא דר' יונה אמר חוץ מקדוש ראשון ור' יוסה אמר אפי' מקדוש ראשון וא"כ לר' יונה לא הי' קדוש ראשון מקתון של זהב רק מכיור שהי' נקוב. אבל אין בזה תועלת, חדא דרמב"ם פ"ב מיוה"כ ה"ה אינו מחלק, ופשטות לשונו אפי' קדוש ראשון הי' מקתון של זהב ועי' שיורי קרבן שם שכ' בדעת רמב"ם להפוך ואין דבריו ברורים וכ"כ רא"ש יומא בסדר עבודת יוה"כ דקדוש ראשון הי' מקתון זהב. וגם הא כל הקדושין של כ"ג הם מה"ת כמ"ש יומא לב. וזבחים יט: ואף דחוץ הקדוש ראשון אינם מעכבים כדילפי' מקרא אבל הא לכתחלה צריך כל הקדושים להיות בהכשר ולמה מקדש כ"ג לכתחלה בקתון שהוא כלי שלם:

ונראה דהא דירושלמי דריב"ל אמר אמת המים היתה מושכת לו מעיטם קאי רק למטה על ים של שלמה שמקשה ולאו כלי הוא ומתרץ כן ריב"ל דאמת המים היתה מושכת לו מעיטם ובטעות נשנת למעלה על הכיור ולא שייכא שם, וראי' שכל מפרשי המקרא בדברי הימים ב' ד'. מביאים ירושלמי זה רק על הים ולא על הכיור. וגם ראי' ברורה מריטב"א מכות ד. מובא בבדק הבית לב"י יו"ד סי' ר"א שהק' על ירו' זה שהצריך נקב כמוציא רמון הא די כשפופרת הנוד ותי' הרב ר' אלחנן דלכך צריך שם כרמון לפי שמעין עיטם הנכנס שם פעמים הי' קטן וכל שפע המעין נכנס לתוך אותו ים והי' נראה להם כטובל תוך כלי גמור ולפיכך נקבוהו כמוציא רמון להוציאו מתורת כלי עיי"ש ותי' זה ל"ש כלל על הכיור וע"כ שלא הי' להם גי' זו בירושלמי על הכיור כלל:

ועי' תו' ישנים יומא לז. דאיתא בזבחים פרק שני שהכיור הי' מושך מים מן ים של שלמה וליתא שם כן. ואולי אין כוונתם דוקא ליש"ש רק למעין אחר ועיי"ש שמסופקים אי הי' ים של שלמה בבית שני, ופלא מה הספק הא מפורש סוף מלכים וירמי' שהכשדים שברו את ים הנחושת, ואולי מסופקים שמא אח"כ עשו ים אחר תחתיו ובתוי"ט סוף מדות ד"ה לשכת הגולה מביא בשם ראבי"ה שנקראת לשכת הגולה שהם כרו שם בור לשקע את הכיור מפני שלא הי' אז ים שעשה שלמה ועי' רבינו יהונתן סוף ערובין דבור הגולה הי' כמוכני:

סימן קח

אשר התפלא כ"ת מדוע לא נמצא בדברי ימי ישראל איזה דוגמא לאהבת רעים חזקה כעובדא של פיתיאס היוני שחרף נפשו למות בעד רעהו דמון, והובא בספר צמח צדיק מרי"א די מודינא וזה לשונו:

מצאנו בספרי הרומיים כי מלך סיציליאה גזר מיתה על איש, היטיאה שמו, להתיז ראשו בסייף, והוא שאל טובה מאת המלך להנתן לו זמן שמונה ימים עד אשר ילך לביתו לצוות ולסדר את עסקיו, והמלך השיב כמצחק על זה, שימצא איש שיכנס בעדו בבית הסוהר ויתחייב להתיז את ראשו תחתיו אם לא ישוב לזמן הנזכר שיתן לו רשות כרצונו, אז שלח פיטיאה לקרוא אחד הנקרא דאמין אוהבו ורעו אשר כנפשו וגם הוא אהוב מאתו, וספר לו את צרכו ומצבו, ותיכף דאמין הלך למלך ונתחייב שיסירו ראשו אם לא ישוב פיטיאה לסוף שמונת ימים, ונתנוהו בבית כלאו עד שובו, ויהי כי קרב הזמן אשר לקח פיטיאה ולא בא, כל העם מקצה היו לועגים לראש דאמין על חיובו אשר עשה, אך הוא לא היה מתירא כלום כי בטח לבו ברעו ואהובו הנאמן. והנה לסוף הזמן המוגבל, והנה פיטיאה בא כאשר נדר וכאשר ראה המלך אהבה עצומה ונאמנה כזו, מחל לפוטיאה ולא רצה המיתו, לבלתי הפריד בין שני רעים אהובים כאלה:

הנני להביא בזה מ"ש בספר הלכות קטנות להר' יעקב חגיז בחלק ח"מ סי' רכ"ט שאלה שנים שאוהבים זה חת זה קשה כמות אהבה, ונגזרה מיתה על אחד מהם. ובא חברו ונמסר במקומו איזה מהם עדיף, תשובה:

לא הי' ראוי להשיבך על זה, אבל מאחר שמצאנו (נדה סט:) כשנשאלו י"ב דברים השיבו על דברי בורות לא אשיבך ריקם, וע"ז נאמר ענה כסיל וכו' ר' יהודה כי הוה בדיחא דעתי' אי שיולי מיני' חללו של עולם הוה קאמר להו (שבת עז.) והלל הזקן ערב שבת עם חשכה לא נמנע מעשות כן (שם לא.) מתוך דבריך ניכר שאתה פחמי, אם קרית לא שנית, אי שוטה שבעולם "קשה כמות אהבה" מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול,

הלא תענה מהנמסר, אוהב את גופו יותר מחברו שהניחו בצער, צא מעלי עכ"ל. הרי שעל שאלה זו גער בו המחבר בנזיפה והשיבו ריקם:

וכן הוא פשוט. כי לא בזאת יתהלל המתהלל. ואסור לאבד עצמו לדעת וכמ"ש ב"ק צא: ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש ר' אלעזר אומר מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם (ועי' יוסיפון פ' ע"א שהרחיב הדברים באיסור מאבד עצמו לדעת) וב"מ סב. שנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותין שניהם מתים ואם שותה אחד מהם מגיע לישוב דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו עד שבא ר' עקיבא ולימד וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חברך, ואסור להכניס א"ע בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה כמ"ש סמ"ע תכ"ו סק"ב ופתחי תשובה יו"ד קנ"ז סקט"ו ועיי"ש סי' רנ"ב סק"ב ומג"א ס"ס תקע"ד דאם יש בידו להציל הצבור אל יפרוש מהם אבל אם לא יוכל להציל יברח מפני הדבר ואל יעמוד במקום סכנה ובס' תפארת ישראל כתובות פרק ז' אות נ"ו דבשעת הדבר אסור לבקר חולים ובספר חסידים תרע"ד אם אדם טובע בנהר והוא כבד אל יעזור לו שמא יטבע עמו:

ומרגלא בפי האנשים דמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא כמ"ש בפני יהושע ב"מ נט. וחי' מהרי"ט סוף כתובות ותפארת ישראל סנהדרין פ"י אות י"ב. ובילדותי אמרתי מקור מגיטין נז: מעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון וכו' אמרו אם אנו טובעים בים אנו באים לחיי העולם הבא דרש להם הגדול שבהם אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים אלו שטובעים בים הרי ששאלו אם מותר להפיל עצמם בים מפני שהי' מקובל ונודע שאסור לאבד עצמו, אלא שהגדול השיב דהכא מותר כדי להציל עצמו מעברה, ושאלה ותשובה זו נשנית מאשת ר' משה בן ר' חנוך ובעלה בשנת ד' אלפים תש"ח כמ"ש בספר הקבלה ויוחסין שהלכו ד' חכמים בספינה להכנסת כלה וכבש בן דמאחין את הספינה ואסר את החכמים ובתוכם את ר' משה ואשתו. ובקש השליש לענותה והיא צעקה אל ר' משה אישה בלה"ק ושאלה ממנו אם הנטבעים בים חיים בתחית המתים והוא השיבה אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים וכששמעה דבריו הפילה עצמה בים וטבעה ומתה:

ובס' שבות יעקב חלק ב' סי' קי"א כתב דמי שעבר עברה שחייב עלי' מיתה מותר לאבד עצמו משום תשובה, ומפורש כנגדו בירושלמי ברכות פ"ג סוף ה"ד ר' יוסי בר חלפתא היה אתי באיסמטא וכו' א"ל ההוא גברא בעי מסחי א"ל לא תסכן נפשך א"ל מן נדה

ומן א"א ההוא גברא בעי למסחי אפי' כן א"ל לא תסכן בנפשך כיון דלא שמע לי' א"ל ייחות ההוא גברא ולא יסוק וכן הוות לי':

ושאול שנפל על חרבו, הי' כדי שלא יתעללו בו וכמ"ש מדרש נח פל"ד אות י"ט יכול כשאול ת"ל אך, ותפארת ישראל יומא פ"ח אות מ"א פקפק על שאול וכתב מאן לימא לן דשפיר עביד, ולא ראה אז דברי המדרש:

ואף כי עם ישראל הסכין להשליך חייו מנגד, כל זה רק אם אנסוהו להפר תורה, לבגוד באמונתו אז ישפוך דמו כמים מאהבת הדת אבל לא יזנח את נפשו בעד איזה שרירות לב ודברים בטלים, כי הוא יודע כי איננו שליט על עצמו ועליו לתת דין וחשבון על חייו ובעל כרחו הוא חי "כי ממך הכל" וזה ההבדל בין אהבת דוד ויונתן שהיא אהבת חשבון ודעת שכל ומישרים, ובין אהבת אמנון ותמר שיסודתה התפעלות דם חם וחיה מתפרצת, ומי שמוסר את נפשו למען אהבת רע אין זה מדת גבורה רק רפיון וחלישות, אין זה הגיון רק שגיון דמיון ושכרון, לא שאר רוח רק רוח עועים, רוח קדים עזה ורעות רוח. זאת התלהבות אש זרה ורגשי חושים אבל "בני דן חושים" על החושים להכנע למשפט השכל אשר ישפוט אותם וירדה בכל יצר מחשבות לב "ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו":

ובכל זאת יכולים להראות למדי על מעשי גודל הנפש של אנשי מופת בקרבנו:

א) **וישמע** אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו. ב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי. ג) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמור לאיש אשר אלה לו וכו' וגמ' ב"מ נט. נח לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ותוס' ד"ה דכתיב היא מוצת בלא אל"ף שהיתה קרובה לאש כבר. ד) דוד וגלית, עבדך ילך ונלחם עם הפלשתי הזה. ה) והמלך היה מעמד במלחמה נוכח ארם וימת בערב ויצק דם המכה אל חיק הרכב. מסירת נפש של אחאב אחרי שהוכה בין הדבקים ובין השרין בכ"ז לא שכב על מטה רק הי' מתחזק ועומד ביסורים כל היום כדי שלא יכירו ישראל במכתו וירך לבם ויברחו. ו) ירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ג עדי שקר העידו על בנו של שמעון בן שטח שחייב מיתה ויצא ליהרג ואח"כ הודו העדים בשקרם ואמרו מרי שקרין אנן וחפץ אביו להניחו בחיים אבל הבן מאן ואמר לו אבא אם בקשת להביא תשועה על ידיך עשה אותי כאסקופה ונהרג (מובא ברש"י סנהדרין מד:). ז) עובדא דמר עוקבא שהסתכן וברח לכבשן אש שלא לבייש את העני בנתינת צדקה בפרהסיא (כתובות סז:) כל אלה לא חשבו ולא חשכו את חייהם כי רוח נדיבה רוח ממרום הניעה אותם והיתה להם לקו ולמשקלת:

סימן קט

לכבוד הרב הגאון ד"ר דוב רעוול יחי'.

אודות אשר נדברנו במאמרו על תרגום יונתן (נר מערבי כרך שני) במ"ש במדבר יט. ג. על תרגום הכתוב ושחט אותה לפניו וכהנא אוחרא יכוס יתה קדמוי בתרין סמניא כמשאר בעירן ויבדקנה בתמני סרי טריפן. והוא תמוה דהא לא בעינן בדיקה בי"ח טריפות גם בחולין ותי' כ"ת שהתרגום הלך בזה אחר מנהג בני ארץ ישראל שהיו בודקין בשמונה עשר טרפות כמ"ש בחלוף מנהגים שבים של שלמה סוף ב"ק סי' י"ח בני א"י בודקין בי"ח טריפות בני בבל אין בודקין אלא בריאה לבד והסמיך התרגום מנהג בני א"י על הכתוב כדרכו להסמיך מצות דרבנן על המקרא להוציא מדעת הקראים שבטלו לגמרי דין טריפות:

הנה עיקר הקו' על תרגום יונתן דאיך אפשר לבדוק הלא איתא בחולין יא. ושחט ושרף מה שחיטתה כשהיא שלימה אף שריפתה כשהיא שלימה וא"כ מה בצע במנהג א"י שבודקין אחר י"ח טריפות ס"ס בפרה א"א לבדוק, ולולא קו' זו מושחט ושרף, י"ל בכוונת תרגום ע"פ מ"ש מג"א תל"ז סק"ד דהא דכל היכא דאיכא לברורי מברירי' היא רק אם יש חזקה נגד הרוב אף דרוב עדיף מ"מ מבררינן. ולכן אף דבכל דוכתי אין צריך לבדוק אחר כל הטריפות הכא בפרה כיון דיש חזקת טמא נגד הרוב צריך לברר:

ונראה דמנהג א"י שמחמירים ובודקים כל הטריפות הוא בשיטת ר' מאיר דחייש למעוטא ומ"מ אפי' לר"מ אמרו בחולין שם דהיכי דלא אפשר מודה וא"כ הכא בפרה אי אפשר לבדוק משום ושחט ושרף ולא בדקו כלל:

גם פשיטא דמנהג זה של א"י לבדוק אחר הטריפות מאוחר מאד, ומפורש להפוך בירושלמי ברכות פ"ט ה"ג שחיטה אימתי מברך עלי' יוסי בן נהוראי אומר משישחוט למה שמא תתנבל שחיטתה מעתה משיבדק הסימנים חזקת בני מעים כשרים והפי' הפשוט דבשחיטה לא יברך עד שיבדוק את הסימנים כיון דמדינא צריך לבדקם וכמ"ש ביו"ד ר"ס כ"ה אבל בטרפות א"צ בדיקה הרי דתלמוד של א"י ס"ל דא"צ בדיקה:

ובעיקר קו' מל"מ פ"ד דפרה הי"ב על הא דחולין ושחט ושרף ממתני' דפרה פ"ד מ"ג הפשיטה ונתחה כשרה, אולי י"ל דאם אין צריך לנתח אף אם נתחה הוי ראוי לבילה ומקרי ושחט ושרף, אבל אלו הי' צריך לבדוק ולנתח אי אפשר לקיים כלל הך ושחט ושרף:

ובכלל יש להעיר רבות על חלופי מנהגי בבל וא"י שהשמיטו מה שנאמר בגמ' ואציין רק בחולין לבדי במערבא בדקי לה בשימשא בנהרדעא בדקי לה במיא (חולין יז:) מוגרמת

בא"י אוכלים ובבבל נוהגים איסור (שם יח:) חימצא ובר חימצא אינהי מיכל אכלי ובבבל אוסרים (שם מט:) קקואתא שריא במערבא מלקו עילוה וקרו לה תחוותא (שם סג.) בעי חשילתא שריין ואת לא תיכול ורש"י שבבבל נוהגין בו איסור (שם צג:):

סימן קי

לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם מ' משה אביגדור עמיאל יחי' אבד"ק אנטוורפן.

חן חן לכ"ת על ספרו היקר דרכי משה ח"ב אשר כולו אומר כבוד ובנוי על יסודות נאמנים, ולמען תת אות כי עיינתי בספרו אעיר דברים אחדים:

א) **בשמעתתא** ח' פרק א'. דפח"ח אבל ההנחה דר' יוסי הגלילי דס"ל בב"ק יב: קדשים קלים ממון בעלים הוא ע"פ יסוד דכל איסורי הנאה הוי שלו, העיקר חסר מן הספר ולא נזכר כלל בדבריו, ואדרבה מצינו להפוך בפסחים כג. דמתרץ לר' יוסי הגלילי דחמץ מותר בהנאה אף דכתיב לא יאכל משום דכ' לך שלך יהי'. ולדברי כ"ת מה ראי' מלך הא כל איסורי הנאה הוי שלו. וגם מפורש ברש"י שם ו: ד"ה דלאו דחמץ שאינו ברשותו לא הוי שלו:

וזה ימים רבים תמהתי כמו דילפי' ביומא נט: דדם אין בו מעילה מדכתיב לכם שלכם יהא למה לא מתרץ בפסחים כב. דמקשה לר' אבהו מדתנן אלו ואלו מתערבים באמה, דמקרא זה דלכם ילפי' דדם מותר בהנאה דהוי שלכם ועי' ספרי חלק א' שו"ת סי' ל"ו מה שכתבתי בזה:

ב) **שמעתתא** י' פי"א שהביא מ"ש בחלק א' ש"ג פי"ז לחלק בין נדר לשבועה ושבועה לא הוי דשיל"מ דאין מצוה לאתשולי ואין נשאלים אלא מדוחק ודאי כן הוא כמ"ש יו"ד ר"ג ס"א בהג"ה וסי' ר"ל ס"א בהג"ה וכמ"ש פת"ש ק"ב סק"י בשם בית יעקב וצ"ע על פמ"ג בפתיחה לה' פסח ח"ב פ"א אות ט"ז וביו"ד ק"ב מ"ז סק"ז שכ' דשבועה הוי דשיל"מ:

אך מ"ש על הש"ך יו"ד ר"ח סק"א בשם מבי"ט מי ששכח אם נשבע אסור מספק והק' כ"ת למה לא מהני חזקת גברא דמוקמי' לי' בחזקת שלא נשבע וכמ"ש מחנה אפרים ה' נדרים סי' י"ב ספק נזירות ונדר מוקמינן גברא אחזקתו בחזקת שלא נדר, ותי' דבשבועה ל"ש חזקת היתר דחזקה היא רק בדבר שאיסור גופו גרם לו ולא בדבר שאיסור אחר גרם, ולא אדון ע"ז כי אין החלוק מובן לי כלל, אך מ"ש דבנדר ספק לקולא הוא נגד מ"ש בנדרים נג. דספק איסור לחומרא. וגם מ"ש כן בשם מבי"ט דספק נדר להקל, והלא מפורש במבי"ט עצמו דגם ספק נדר אסור ופשוט דמחנה אפרים ומבי"ט חולקים:

ג) **שמעתתא** י' פי"ב מ"ש דר' יהודה במתני' מנחות צה: דאמר כל מעשיהם בפנים פליג רק על ת"ק במ"ש לישתן ועריכתן בחוץ אבל בסיפא ואין דוחות את השבת מודה. ותמוה

דודאי ר' יהודה ס"ל דדחי שבת וכמ"ש רש"י שם ד"ה אף אלמא תנור מקדש ודוחה שבת. וגם מ"ש דר' יהודה ס"ל כר' אליעזר בשבת קל. דאף מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש דוחה את השבת מדאמר שם ר"י משום ר' אליעזר נוהגים היו בשעת הסכנה שהיו מביאים מכוסה ע"פ עדים, לי נ' דר' יהודה אומר משמו ולא ס"ל כן דהא שם קל:

אמרי' פ"א שכחו ולא הביאו אזמל מע"ש והביאוהו בשבת והי' קשה לחכמים היאך עושים כר"א דשמותי הוא ומוכח שבדין מכשירים הי' יחיד. גם מ"ש מר בד"ה והנלענ"ד ובד"ה אבל אינני מבין. ופשוט כיון דלא דחי שבת ואסור לאפותן הוי ע"ש זמנם כמ"ש תו' מנחות נא.:

ובילדותי אמרתי ליישב את הרמב"ם פ"ה מתמידין ה"ז ופ"ח ה"ח שכ' כסתם מתני' מנחות צה: דלישתן ועריכתן בחוץ ואפיתן בפנים ואינן דוחות את השבת ובגמ' הקשו ע"ז וע"כ דתברא ומי ששנה זו לא שנה זו כמ"ש תו' שם. והיא קו' לח"מ וכ"ת מפלפל בזה:

דהנה ק' מה פריך בגמ' אי אפייתן בפנים אלמא תנור מקדש ולמה אין דוחות שבת הא איפסלה בלינה הא במתני' ר' יהודה ור' שמעון חולקים בזה דר"י ס"ל תנור מקדש ור"ש ס"ל דאינו מקדש וא"כ י"ל דת"ק מספקא לי' אי תנור מקדש ולכן מספק מחמיר דאפייתן בפנים ומ"מ לא איפסלה בלינה כיון דכלי שרת אין מקדשים אלא בזמנם, ואף שכתבו תוס' דף נא. ד"ה אפי' כיון דלא דחי שבת הוי מאתמול זמנם מ"מ י"ל דהיינו דוקא אי בודאי לא דחי שבת אז הוי מע"ש זמנם. אבל אם ספק הוא י"ל דמע"ש הוי שלא בזמנם:

ונראה ע"פ שכ' בתשו' הר"ן סי' נ"א מי שלא יהי' בעיר ביום שבת אי יכולים להתירו בין השמשות דאין מתירים את הנדר עד שיחול וכ' דתלוי במחלוקת הראשונים אי סד"א רק מדרבנן לחומרא אז אע"פ שחייב לצאת מן העיר קודם שבת אפ"ה כיון דמדאו' אינו חייב לא מקרי חל הנדר אבל אי סד"א מה"ת לחומרא מקרי חל הנדר, ה"נ אי סד"א מן התורה לחומרא מקרי ערב שבת זמנם אבל אי מן התורה לקולא אף דאין דוחות שבת מ"מ כיון דספק הוא מ"מ אינן נפסלות בלינה אי נאפו בע"ש דאין מקדשים אלא בזמנם וי"ל דילמא דחי שבת ואין ע"ש ודאי זמנם. ולכן רבא דאמר הקשה אדם קשה כברזל, לשיטתו דס"ל סד"א מה"ת לחומרא כמ"ש שב שמעתת א' פ"ד ומלא הרועים סוגיא ספיקא דאו' ומש"ה שפיר הוי ע"ש זמנם ונפסל בלינה אבל הרמב"ם דס"ל סד"א מדרבנן לחומרא שפיר פוסק כסתמא דמתני' אפייתן בפנים ול"ק דאיפסלה בלינה משום דמצד ספק לא הוי ע"ש זמנם. ואף דהוי ספק כרת וכ"מ כתב פ"ט מטו"מ הי"ד דבזדונו כרת גם רמב"ם ס"ל דספק מה"ת לחומרא. אך מהרי"ט ח"ב יו"ד סי' א' חולק ע"ז וכתב שהיא הגהת תלמיד דהרמב"ם עצמו הזכיר בדבריו דין עריות ושבת והנך איסורי כרת נינהו:

ואמרתי עוד ליישב דהנה הרמב"ם פוסק פ"ב משופר ה"ד דמצות צריכות כוונה וכ"כ ב"י או"ח ס"ס תקפ"ט שכן דעתו, והק' עליו למה לא פסק כרבא בר"ה כח. דהתוקע לשיר יצא דמצות אין צריכות כוונה. אך הרמב"ם פסק בפ"ג מפסולי המוקדשים ה"כ דכלי שרת אינן מקדשים אלא מדעת ולא אמרי' סתמא לשמן קאי והוא הטעם, דמצות צריכות כוונה, ומש"ה פוסק הרמב"ם כסתמא דמתני' אפייתן בפנים ואינן דוחות את השבת ואינן נפסלות בלינה דמתנה עליהם שלא יקדש הלחם עד למחר אבל רבא דס"ל מאצ"כ דסתמא לשמה קאי ע"כ ס"ל כלי שרת מקדשים אף שלא לדעת מש"ה אמר הקשה אדם שהוא קשה כברזל ואף דאפי', אי אין צריכות כוונה מ"מ אם נתכוון להפוך אינו יוצא כמ"ש תו' ברכות יב. סד"ה לא וסוכה לט. ד"ה עובר וא"כ אפי' לרבא אם יתנה בפי' שלא יתקדש עד למחר לא יפסלו בלינה, אך אין דעה זו ברורה והרא"ה חולק כמ"ש ב"י או"ח תקפ"ט וטורי אבן ר"ה כח: ד"ה אלמא. ועי' בהג"ה אשרי ר"ה כח: שתולה גם דין נדה שנאנסה וטבלה בחולין לא. בהא דמצות אין צריכות כוונה:

ד) **שמעתתא** י"ד פי"א. מה שכ' על קו' תפארת ישראל נדרים פ"ד אות ט"ז למה פגול אוסר בשאינו שלו מ"ש מכלאים דכ' תו' יבמות פג: ד"ה אין דתלוי במחשבה ומכ"ש פגול דרק המחשבה אסורה ובמחשבה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, תי' כ"ת אינו מובן דבודאי פגול יותר תלוי במחשבה מכלאים, וגם מ"ש מעקירה בטעות. הלא קיי"ל דעקירה בטעות לא הוי עקירה, ועי' קונטרס גבורת שמונים אות א' ב' ג' י' ועוד:

סימן קיא

בא לידי ס' מי נפתוח על יבמות ועיינתי בו והנני מתפלא מאד על דבריו:

א) **דף** ב: או שנמצאו איילונית. מביא קו' תוס' רעק"א על המשניות בסתירת דברי רש"י יבמות צא: ד"ה והלכה צרתה שכ' מאשר תלד פרט לאיילונית ומבואר דהיא אליבא דרבא דאפי' הכיר בה אינה פוטרת צרתה ומיד בדבור הלכו כ' רש"י דאיילונית מקח טעות והיינו כר' אסי, והמחבר מתמה עליו איך אפשר דמשנה גיטין פ. המובאה שם הכונס יבמתו מיירי בהכיר בה. אלו הכיר בה שאיילונית היא איך יבם אותה. גם מקשה למה בדף יב. לא מקשה ממתני' זו על ר' אסי אלא ודאי משום דר' אסי מיירי רק בהכיר בה ומתני' זו ע"כ רק שלא הכיר. ורש"י בדף צא: שפי' מאשר תלד כתב זה להוכיח דמיירי בשלא הכיר:

ולא אמר כלום, דפשוט מתני' דגיטין מיירי שהכיר בה בעלה אבל היבם סמך על רוב נשים ולא ידע שהיא אילונית. ואף דהכא בדף יב. דייק ממ"ש ונמצאו שלא הכיר ל"ק דבגיטין קאי ונמצאו אצל היבם שהיבם לא ידע, ומה שהק' למה לא הק' על רב אסי

ממתני' זו. פשוט דהי' צריך להקשות ממתני' ריש יבמות שהוא עיקר הדין ואחר שתירץ דמתני' מיירי בלא הכיר אין לו עוד מה להקשות משם:

ומה שכ' דגם לפני חלוק הגמ' הא פשוט דר' אסי מיירי רק בהכיר בה, דאל"כ אינה צרת אילונית, לא משמע כן מתי' הגמ' יב. כאן שהכיר בה, דמבואר דבתחלה לא ידענו כלל דר' אסי מיירי דווקא בהכיר והי' ס"ד דאפי' בלא הכיר בה הוי צרתה צרת ערוה משום די"ל אף בלא הכיר בה מ"מ אם בעל צריכה גט כשי' רמב"ם פ"ד מאישות ה"י לפי' לח"מ שם וכ"כ רשב"א ריש יבמות בשם ר"ת בספר הישר ורש"י גיטין מו: ד"ה משום (וחולקים ע"ז, תו' יבמות ב: ד"ה או וכתובות עב: ד"ה ע"מ ורשב"א גיטין מו: ור"ן כתובות ק' דעתם דא"צ גט, ונ"י ריש יבמות כתב דבעי גט מדרבנן. ובית שמואל קנ"ה סקי"ט כתב דגם רמב"ם שכ' מקודשת מיירי רק בהכיר דלא כטור וש"ע סי' מ"ד, ועי' נו"ב תנינא אה"ע סי' ע"ח דרמב"ם כתב כן רק בגדולה ולא בקטנה). וגם מלתא דפשיטא למחבר זה דאי אפשר לומר דר' אסי מיירי בלא הכיר מפורש להפוך בירושלמי יבמות פ"א סוף ה"א דר' אסי אפי' לא הכיר בה צרתה פטורה מיבום:

ועיקר קו' הרעק"א לא הזיז כחוט השערה. ומה שכ' דמ"ש רש"י צא: מאשר תלד, הוא להוכיח דמיירי בלא הכיר, אינם דברים כלל:

ב) **דף** טו: כתב דרש"י ותוס' שם כ' דבית שמחי דס"ל מוהל היוצא מן הזיתים שלא ע"י כתיתה אינו מטמא וא"כ כיון דבמנחות פו. איתא דשמן למנורה בעי' שיצא מעצמו ולא ע"י כתית א"כ לא נטמא שמן המנורה כלל, וכל נס חנוכה לב"ש רק מפני חנוכת המזבח ששקצו מלכי יון כמ"ש במדות פ"א מ"ו. וכיון דבשבת פז: איתא ראשון לחנוכת המזבח וע"כ הראשון משובח יותר ולכן דעת באש שהראשון עיקר ופוחת והולך:

לא יאומן שיאמר אדם דברים כאלו, בראש מ"ש דשמן למנורה יצא מעצמו מן הזיתים ולא ע"י כתיתה, הוא נגד המפורש וזיל קרי בי רב כתית למאור ובמשנה מנחות פו. הזית הראשון מגרגרו בראש הזית וכותש וכו'. ופשיטא ששמן היוצא מעצמו פסול למנורה, ומה שהביא מ"ש רש"י ותוס' במוהל, פשוט שמוהל אינו שמן ועי' טהרות פ"ט מ"ג מוהל היוצא מן הזיתים טהור ומכשירין פ"ו מ"ס סלי זיתים וענבים שהמשקין היוצאין מהם שלא לרצון טהורים אבל שמן הלא הוא משבעה משקין כמ"ש מכשירין פ"ו מ"ד:

ומ"ש דלב"ש אין הנס מפני המנורה רק מפני המזבח. אם אמנם שרש"י מגילה ל: כתב שקורים בחנוכה בנשיאים משום חנוכת המזבח וכ"כ מהרש"א שבת כא: ד"ה מאי דנקרא חנוכה על שם חנוכת המזבח וברכי יוסף או"ח תר"ע. אבל א"א לומר דעשו בשביל המזבח חנוכה שמונה ומה זה ענין לנרות, והוא נגד גמ' שבת כא: מאי חביבה

דת"ר וכו' טמאו כל השמנים וכו' ואיך יעלה על הדעת שב"ש חולקים על עובדא זו. ומ"ש בשביל חנוכת מזבח יום ראשון משובח כמ"ש שבת פז: ראשון לחנוכת המזבח. ליתא שם דבר זה כלל:

ומה שהביא תי' על הקושיות הידועות ממשקה בית מדבחייא דכן. כיון דאמרינן בע"ז נב: דבאו בה פריצים וחללוה אינו עוד משקה בית מדבחייא. זה אינו חדש ונודע בין החיים עי' ס' נס לשושנים דף יא. בשם שואל ומשיב ותולדות יצחק:

ג) **דף** עא: מתמה על רמב"ם פ"ט מק"פ שהשמיט אוקימתא דרבא יבמות שם שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסורין וכתב שנושאי כליו לא העירו בזה דבר. והיא קו' שער המלך במקומו:

ומתרץ מפני שק' על רבא הא אין זה אונם בגוף הילד דהא הילד ראוי למילה אלא שאביו אנוס וזה ודאי מעכב על הפסח וע"ז מפרש דרבא מיירי ששחט הפסח למולים ולערלים בשעה שהיו חבושים נשחט הפסח ע"י שלוחן ששחט גם בעד עצמו וע"כ הפסח כשר אבל בשעת אכילה מילת בנם מעכב עליהם, ועפ"י זה מיישב השמטת הרמב"ם:

והנה כל הדברים יגעים, והוכוח בסברא עם רבא הוא בלי תועלת, כי בודאי דעת רבא רחבה מדעתו ומכרעת. ועי' שער המלך שם שכתב דאין לדחות ולחלק כן דרק אונס בגוף המילה אינו מעכב ולא אונס אחר ומביא ראי' מדברי רבא אלו:

ומה שגוזר דתי' חבושים הכוונה היא ששחט למולים ולערלים, הבל הבלים הוא. א) איני יודע למה התאכזר על אבי הילד ואמו לחבשם בבית האסורים לחנם, הא יכולים להיות בני חורין ככל אדם רק יאמר שבשעת עשי' נשחט הפסח עליהם ועל איש אחר שאין לו בן ערל וא"כ העשי' כשרה ומ"מ פסולים לאכול (ובאמת הקשה כן בס' ערוך לנר). ב) הלא רש"י כתב ששחט השליח עליהם ולא כ' ששחט גם בעד עצמו. ג) למה הוסיף רש"י שבשעת אכילה כבר יצאו מבית הסוהר הא לדבריו אפי' עדיין יושבים שם מ"מ אסורים לאכול:

אבל באמת אין להקשות משחט למולים ולערלים דזה, לא מקרי שהי' כשר בשעת עשי', כיון דמצד אבי הילד הוא פסול ורק כשר מצד איש אחר, ולבד זה כתבתי בספרי ח"ב סי' כ"ה דהפי' למולים ולערלים כשר היינו דהוי כנשחט למולים לבד, והערלים כאלו לא שחטו עליהם כלל:

סימן קיב

שמתי עיני בגליונות מספרו על הירושלמי מהד"ת שמסר לו כ"ת בערב:

והנני מעיר בזה דברים אחדים לאות כי שמתי עיני בם:

א) **בירושלמי** ב"ק פ"ט ה"ג חילפיי אמר נשבע לו קודם הפסח (קאי על חמץ ועבר עליו הפסח דאומר לו הרי שלך לפניך) אחר הפסח משלם לו חמץ יפה (אם תבעו קודם הפסח ונשבע לו ואחר הפסח הודה לו צריך לשלם חמץ יפה וראוי לו הואיל שנשבע לו קודם הפסח בעי למיעבד השבה מעליא על שעת השבועה), ומגיה כ"ת משלם לו חומש יפה תחת חמץ יפה:

אי אפשר לגרוס חומש, דאם קאי על חמץ שמשלם קרן ואינו יכול לומר הרי שלך לפניך ניתא לשון חמץ יפה, היינו דאינו מסלק אותו עם החמץ שעבר עליו הפסח אלא משלם דמים וכמ"ש רא"ש בב"ק פ"ט ס"ס כ"ה בעי רבא נשבע עליו מהו וכו' ולא מיכפר לי' עד דמשלם לי' דמי חמץ מעליא, אבל בחומש תיבת "יפה" אין לה פירוש והיא מיותרת דאין לך חומש שאינו יפה:

וגם לפי מה שמגיה כ"ת א"כ רק החומש משלם אבל על החמץ אומר הרי שלך לפניך ומה שאמר בירו' אח"כ הכל מודים בחמץ שמשלם, צריך להגיה הכל מודים בחומש שמשלם רק החומש אבל על הקרן אומר לו הרי שלך לפניך ואינו משלם, ואיך יתכן שבזה הכל מודים, והלא בבבלי ב"ק קה: מסקנת רבה ורבא להפוך דגם הקרן משלם וכ"פ רמב"ם פ"ג מגזלה ה"ה ורא"ש, והרי"ף שהשמיט דין זה אבל אין נודע שחולק ועי' נו"ב קמא או"ח כ' מ"ש בכוונתו:

ואם יאמר כ"ת דבבבלי איתא רק אם נשבע אחר הפסח אז א"י לומר הש"ל אבל בירושלמי דמיירי בנשבע קודם הפסח שפיר אינו משלם הקרן, אבל הלא כלפי לייא דקודם הפסח עדיף דאז הי' החמץ בר דמים, ואם הדין דאחר הפסח משלם קרן מכ"ש וק"ו אם נשבע קודם הפסח בזמן שהי' החמץ בר דמים דמשלם הקרן:

ונראה דאחר הפסח אין ב"ד משביעים אותו כלל כיון דאין גופו ממון ודמי למ"ש בשבועות לג במשביע עדי קנס דפטורים ומ"ש הכא קה:

כיון דאי מיגנב בעי שלומי לי' ממונא קא כפר לי' זה הוי רק גורם לממון ובגורם לממון הא פטורים שם בקנס, וכל דין זה בגמ' מיירי רק בקפץ ונשבע מעצמו וכמ"ש ב"ק קו. בנשבע חוץ לב"ד, וא"כ צ"ע מ"ש מל"מ פ"ג מגזלה ה"ה דאין לומר דהשמיט הרי"ף דין זה דרבא נשבע עליו משום דבעי' שבועה בב"ד ועכשיו אין לנו סמוכים, דהכא אפי' נשבע חוץ לב"ד חייב, הא עדיפא הו"ל לומר דשבועה זו בע"כ מיירי חוץ לב"ד דהא על עפרא בעלמא אין מחייבים אותו שבועה (וי"ל תלוי במחלוקת רמב"ם ראב"ד פ"ה מטוען ה"ב אי נשבעים על תביעה הבאה מחמת קרקע):

וגם אי נגיה חומש. נתפוס דמשלם חומש אף שא"צ לשלם קרן. והלא הרמב"ם ורא"ש ומל"מ מחליטים להפוך, דאי אפשר לחייב חומש אם אומר על הקרן הרי שלך לפניך. והוא דלא כמאן, ובודאי כוונת ירושלמי דחייב על הקרן וכדקיי"ל:

וי"ל להשערה דמ"ד זה בירושלמי חילפיי הוא אילפא כמ"ש בפני משה, וברור הוא עי' תמורה כה. בעי אילפא אמר על הלקט וכו' וכ"כ בירושלמי פאה פ"ז ריש ה"ג אילפא, ובתרומות פ"ו סוף ה"ב בהלכה זו גורס חילפיי, הרי דחילפיי הוא אילפא ואילפא ס"ל בב"ק קו. שבועה קנה, וע"כ י"ל דכמו דשבועה מחייבו לענין אונסין שם הכא נמי יש יתרון לשבועה, דנראה דאף שיכול לומר הש"ל מ"מ בדיני שמים חייב משום שגרם היזק להנגזל ולכן כיון דנשבע אין לו כפרה. עד שיסלק ההיזק בדיני אדם. ואילפא לשיטתו:

ועי' במל"מ שם שכ' לתרץ סתירת רבא דבדף קה: מספקא לי' אי בנשבע אומר הש"ל ובדף קי: פשיטא ליה אי יורשים הווי הכהנים אומר הש"ל אף דמיירי לאחר שבועה, די"ל דבעיא זו בגזל הגר היא בדרך אם תמצא לומר, והכי קאמר את"ל דאף בנשבע מצי אמר לו הש"ל גבי גזל הגר מהו אולי מקבלי מתנה הם, ויש לדון ולומר דא"כ חייב בודאי לשלם כמ"ש תו' כתובות ט: ד"ה אי דבס"ס מוציאין ממון והכא הוי ס"ס, ספק דאיבעיא ראשונה כיון דאלו מגנב וכו' וספק דמקבלי מתנות הוו:

ב) **ירושלמי** ב"ב פ"ט ה"ג ריב"ל אמר חולקים לקטנים במקום גדולים אלא עמדו קטנים ומצאו דבר יתר ומיחו. תמה כ"ת למה לא הביאו מכאן ראי' לדין רשב"א בחו"מ רפ"ו ס"א דהא דחולקים הוא דוקא בשמוחו אבל בסתם שותפים נינהו:

לא נראה כן, כי לפי פי' מר הי' לו לירושלמי להביא דין ריב"ל למעלה ס"פ יש נוחלין ה"ט על מתני' הניח בנים גדולים וקטנים אין הגדולים מתפרנסים על הקטנים וכו' אלא חולקים בשוה כי שם מקומו ולא הכא. וגם למה הבליט ריב"ל רק חולקים לקטנים הא גם הגדולים יכולים לחלוק כמ"ש במתני' שם ולא הקטנים נזונים על הגדולים, וגם לפי' זה איך יתכן סיפא שם ר' אבהו אמר נשבעים להם א"ר מנא כל המוציא מחברו וכו' הלא לא מיירי כלל לענין שבועה וע"כ בודאי הפי' כפני משה וקאי על משנה זו דמי שמת עיי"ש:

ובאמת לפי' רשב"א דמתני' דחולקים מיירי בשמיחו, הני שתי משניות אלו (וב"ב קלט. הניח וכו' וקמג: הניח וכו') הם אחדים ודין אחד. דסתמא שותפין הם בכל, כמ"ש רמב"ם רפ"ט מנחלות ורק אם מחו אז מתפרדים בין ביוקר מזונות ומלבושים ובין בשבח עבודה יתירה. אבל לר' ישעי' בטור רפ"ו ויש מי שחולק בש"ע ס"א דס"ל אפי' שתקו לא אמרי' דמחלו ויכולים לתבוע המותר ק' מ"ש ממתני' קמג:

דאף שהשביחו גדולים השכר לאמצע, וצ"ל דאע"ג דבשבח עבודה סתמא לשותפות כל זמן שאינם אומרים ראו מה שהניח לנו אבא מ"מ במלבושים מיוחדים ומזונות יתרים שאני דאפי' בסתם ובשתיקה לא מחלו:

ומ"ש נ"י במתני' קלט. דראי' לרשב"א דוקא בשמיחו מן התוספתא, כוונתו לתוספתא ספ"ח שכ' והיו גדולים נזונים ובאים בשתיקה וכן בבנות שם לא יאמרו קטנים הרי אנו נזונים כדרך שנזנתם אתם ומפרש דמשום השתיקה שלא מיחו אינם יכולים לתבוע נגד מה שהוציאו הגדולים יותר מהם:

ג) **ירושלמי** ע"ז פ"ב ה"ג מעשה בחסיד א' שהי' מגלגל בגילוים ולקה בדלקת וכו'. כתב כ"ת דמגלגל הפי' אוכל או שותה וכמ"ש כתובות סז: ע"מ שתגלגל עמי בעדשים, לא כן הוא כי אין גלגול לשון אכילה רק בעדשים נקט לשון גלגול מפני שעדשים הן מגולגלות וכמ"ש ב"ב טו: עשה יעקב תבשיל של עדשים מה עדשה זו מגולגלת וכו'. והכא הפי' כמ"ש פני משה ואין זה לגלוג בפה ותרעומות כמ"ש ב"ב עה. לגלג עליו אותו תלמיד אלא שהי' מיקל בגילוי וכמו בנזיר בפ"ה דנזיר ה"ב שהי' מגלגל היינו שלא שמר את הנזירות כראוי:

ומה שהק' כ"ת אם עבר על אי'' גלוי איך נקרא חסיד, י"ל לא שחלק על כל דין של גלוי, רק שהורה להקל באיזה פרט מהם נגד הכלל דספק סכנתא לחומרא וכמ"ש בחולין מט: בסתקא דדובשא דרנב"י החמיר כר' שמעון דיש בדבש משום גלוי משום סכנת נפשות ומ"מ רבא התיר וי"ל דעובדא דהכא לא הי' ביין רק בדבש, ואף שבתרומות פ"ח ה"ג גורס בגלוי יין אך הכא בע"ז הגירסא בגלויים (וי"ל גלוי יין הוא משובש מן בגלויי). וגם עי' ב"ק פ. כעין זה מעשה בחסיד א' וכו' הביאו לו עז וקשרו בכרעי מטתו נכנסו חבריו לבקרו וכו' אמרו לסטים מזוין בביתו של זה אע"פ שהי' חסיד בכל דבר. וגם י"ל כמ"ש ב"ק קג: דמשתבע והדר הוי חסיד ודוחק:

והעיקר נ' דמצינו ממש כעובדא זו בערובין כט: לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו ומעשה בר' חנינא שאכל חצי בצל וחצי נחש שבו וחלה ונטה למות ובקשו חבריו רחמים עליו וחי' מפני שהשעה צריכה לו, ובריטב"א שם שכדאי הי' לחוב בעצמו שעבר על דברי חכמים. והטעם י"ל דר' חנינא לשיטתו שבטח בה' וכמ"ש חולין ז: שקול לא מסתייע מילתך אין עוד מלבדו כתיב ועוד שם א"ר חנינא אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזים עליו מלמעלה, ואף דיש קצת לחלק אבל הלא מצינו דעות דסומכים א הנס בפסחים סד: אביי אמר ננעלו תנן דסמכי' אניסא ועי' תוי"ט אבות פ"ה מ"ה לא

הפילה אשה בשם רש"י שאלו הפילה אסור ליתן לה וכ' בס' תוס' יוה"כ מפני שהכהנים סמכו על הנס ולא האכילוה:

ד) **ואשר** הקשה כ"ת לי היום בקידושין מב. על ר' גידל אמר רב דיליף שליחות מנשיא אחד. הא א"י מוחזקת מאבותינו כמ"ש ב"ב קיט: וא"צ שום שליחות וזכי'. לק"מ כי אף שמוחזקת מ"מ הי' צריכים להשוות חלק כל אחד ואחד וא"כ היו כל ישראל צריכים לחלק את הארץ בשוה וכיון שהי' די שהנשיאים יחלקו מוכח שליחות או זכי'. וגם למסקנת הגמ' לא הי' שם שליחות ולא זכי' רק קאי לענין יתומים שמעמידים להם אפטרופוס. וגם הלא בב"ב שמואל חולק דאינה מוחזקת וכן קדושין כו. דבי ר' ישמעאל תנא וירשתם וכו' במה ירשתם בישיבה וע"כ דאינה מוחזקת וצריך קנין וי"ל דגם רב ס"ל כן. ועוי"ל עפמ"ש טורי אבן ר"ה יג. לתוס' דיש לגוי חלק במה שזרע ותלוי בברירה ורב ס"ל דאין ברירה וכמ"ש תו' גיטין מח. ד"ה אי לאו. גם נ' כל מ"ש בגמ' א"י מוחזקת מ"מ עוד לא היתה שלהם ממש וראי' מרש"י לך (יג. ז) והכנעני והפריזי וכו' ולא זכה בה אברהם עדיין ואולי רק לענין בכורה מהני הא דא"י מוחזקת דלא הוי ראוי וכמ"ש ב"ב קכג: במכירי כהונה הוי מוחזק משום דודאי יתנו ליד כהן זה ה"נ ודאי יקיים ה' הבטחתו ושבועתו, ומ"ש בע"ז נג: מכדי ירושה להם מאבותיהם יש לחלק:

סימן קיג

לכבוד גיסי הרב החריף ובקי בחדרי תורה החסיד פ' יעקב מאקובר יחי' בסוסנובצא.

אשר הקשה ברש"י עזרא (י. יט) ואשמים איל צאן על אשמתם שכ' הוראת שעה היתה. והלא בכריתות יא. אמר ר' חסדא מלמד שטלן שפחות חרופות בעלו. ולמה כתב רש"י נגד הגמרא. קושיא גדולה היא:

ונראה דרש"י לשיטתו בגיטין לו. שכתב שלא הי' יובל בבית שני והקשו עליו בתוס' ד"ה בזמן מגמ' זו דשפחה חרופה היא חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי ועבד עברי אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וכתבו תוס' דאין סברא שהביאו אשם על שבעלו שפחות חרופות בבית ראשון כמ"ש בהוריות ו. אבל רש"י באמת מפרש כן שבעלו בימי צדקי' וכ"כ רמב"ן בגיטין דהי' על חטא דור צדקי' וכמ"ש בתמורה כו: על צפירי חטאת שנים עשר על ע"ז שבימי צדקי' וכ"כ רשב"א שם, ואף שהיתה חטאת שמתו בעלי' אמרי' בתמורה דהוראת שעה היתה וכל שבחטאת מתה באשם רועה עד שיסתאב כמ"ש תמורה פ"ג מ"ד ופסחים עג., וזה כוונת רש"י דהוראת שעה. ולדעתו זו כוונת ר' חסדא בכריתות:

אך הדבר הקשה לפי מ"ש בגיטין מג. דבחציה שפחה וחציה בת חורין קדושין תופסין וכן הלכה באה"ע ס"ס מ"ד, ור' חסדא הוא המאן דאמר שם. א"כ ר' חסדא בכריתות לשיטתו שפיר אמר שהי' אשם שפחה ולא מיירי בעבד עברי אלא שנתארסה לישראל וכן מתרץ באמת הרשב"א גיטין לו. סד"ה והא קו' תוס' על רש"י דמיירי בישראל ומפורש כן בירושלמי קדושין פ"א סוף ה"א ר' עקיבא אומר בחציה שפחה מאורסת לבן חורין הכתוב מדבר. ורש"י בעצמו כתב כן גיטין מג. ד"ה ואם לחשך ושם ע"ב ד"ה גמרו דהבא עלי' באשם א"כ למה צריך לפרש דהוראת שעה היתה. וגדולה מזו כתב רא"ש גיטין פ"ד סי' ל"ז דאף למ"ד בחצי' שפחה דאין קדושין תופסין מ"מ חייב אשם וכ"ד רמ"ה שם:

אבל לפ"ז קשה למה בכריתות יא. איתא בברייתא חצי' שפחה וחצי' בת חורין מאורסת לעבד עברי דווקא וכן רמב"ם פ"ד מאישות הי"ז ופ"ג מהא"ב הי"ג ורש"י כריתות יא. ד"ה לר' ישמעאל דוקא עבד עברי שרבו מוסר לו שפחה כנענית וכ"כ רש"י חומש קדושים, ומפורש בפי' המשניות לרמב"ם בכריתות ואי אפשר זה אלא כשתהא מקודשת לע"ע שיש לו קדושין והיא לו מותרת ולפיכך יש לו בה קנין עכ"ל הרי דוקא בעבד עברי כיון שמותרת לו יש חיוב אשם ולא בישראל אחר אף דקדושין תופסין מ"מ כיון דאסורה עליו אין אשם, ומובן ע"פ מ"ש בכריתות שם דבעי' שתהא בעולה ובעי' שתהא הביאה בהיתר ולא באיסור:

ועי' תפארת ישראל פתיחה לקדשים פ"ד סי' ל"א שכ' שמשמע מלשון רמב"ם פ"ט משגגות שא"צ שתהי' כבר בעולה, והוא פלא דמפורש כן שם פ"ט ה"א ותהי' בעולה וכ"כ פ"ג מה' איסורי ביאה הט"ו:

ועי' שושנת העמקים כלל ד' שהקשה כן למה צריך דוקא מאורסת לעבד עברי הא גם בישראל תפסי קדושין וסי' דכיון דבישראל אסורה לו מן התורה והכא בכריתות הם דברי ר"ע ור"ע לשיטתו דאין קדושין תופסין בחייבי לאוין, ולפלא שלא הביא כל המקורות הנ"ל. וסוף סוף אין הכרע בדבר ובס' שאגת ארי' החדש סי' ט"ו מוכיח בראיות דאין שפחה חרופה אלא במאורסת לע"ע ולא לישראל:

והיותר נראה דהנה חצי שפחה היינו שאחד מן השותפים שחרר אותה וזה רחוק מאד לומר שהקהל בימי עזרא חטאו בחצי שפחה שהוא מקרה דלא שכיח כלל. וע"כ כמ"ש רמב"ן ורשב"א ור"ן בגיטין שר' חסדא אמר כן אליבא דאחרים כריתות יא. דבשפחה כנענית המאורסת לעבד כנעני הכתוב מדבר והי' קשה לרש"י הא אין הלכה כן אלא כר"ע וראב"ע דדוקא בחצי שפחה חייב וע"ז פי' רש"י דהוראת שעה היתה לחייב אף

על שפחה ודאית המאורסת לכנעני וכמו שהקריבו צפירי חטאת משום הוראת שעה. שוב בא לידי פי' הגאון מלבים על עזרא והקשה כן ותי' כעין זה:

סימן קיד

לכבוד בני יקירי העלם החריף ובקי מר דוד יחי'

אשר שאלתני בסנהדרין קיא: לר"ל דאין חולקין עיר תחת לשני שבטים דמקשה מיהושע כא. טז. ערים תשע מאת שני השבטים האלה ותי' ארבע מהאי וחמש מהאי, ותמהת איך אפשר כן הלא הערים המפורשות האלה היו שמונה מיהודה ורק עיר א' "עין" היתה משמעון כמ"ש בדברי הימים א' ד' ל"ב ורש"י יהושע ט"ו ל"ב (ועי' דברי הימים א' ד' ל"ב שעין ועשן נחשבו לשתים דלא כמ"ש מלבים שם ו' מ"ד דעשן היא עין, וכן ביהושע י"ט ז' עין רמון ועשן שתים, ובהשמטות מלבים לדה"י חזר בו וכ' שהיא עיר אחרת). וזה שנים אחדות ששאל אותי כן רב נכבד א' יחי':

אבל נ' פשוט כיון שנחלת שמעון היתה בתוך נחלת יהודה י"ל שאח"כ נתנו בני יהודה את הערים לשבט שמעון. והנה חברון נשאר ליהודה וכן בית שמש כמ"ש בדה"י ב' (כה. כא.) וכן יוטה כמ"ש בס' תבואת הארץ להרב ר' יום שווארץ דף קכו: וכן ודאי דביר אשר לכד עתניאל, וא"כ היו ארבע ליהודה וחמש לשמעון אע"פ שמתחלה היו שמונה ליהודה:

אבל בבראשית רבה ויחי פצ"ח סי' י' אמר ששה משל שמעון היו וכמ"ש יפ"ת וע"כ דחושב גם דביר נסבה אח"כ לשמעון ורק חברון, ויוטה. ובית שמש נשארו ליהודה כמ"ש בתבואת הארץ דף הנ"ל ממחקרי ארץ ע"פ המציאות:

ובודאי דעת הגמ' כי אלו הי' רק עיר אחת לשמעון לא יצדק לכתוב ע"ז ערים תשע מאת שני השבטים האלה:

עתה ראיתי כי קושיא זו שאל הג"ר חיים ברלין מהגאון מלבים ועי' בהשמטות דה"י למלבים מה שהשיב ובת' משיב דבר יו"ד סי' ס"ד מ"ש באריכות:

ב) **ואודות** השיתין שבסוכה מט. ונג. וזבחים סא: וירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב. ואמנם קשה על מ"ש סוכה נג. וירו' דקפא תהומא ובעי למשטפא עלמא ונסתפק דוד אי מותר לכתוב שם אחספא ולהשליכו בתהום ואחיתופל השיב להיתר ק"ו מסוטה, וכי לא ידע דוד דבמקום פקוח נפש הותרו כל האסורים ואין לומר שבאמת ידע אלא שלא חפץ להורות בפני רבו כמ"ש רש"י, דבמקום פק"נ אמרי' ביומא פד: ואין צריך ליטול רשות מב"ד וירושלמי שם ה"ה השואל ה"ז שופך דמים. וגם למה הוצרך אחיתופל ללמוד מסוטה ולא אמר פשוט משום פקוח נפש, ואף דלהתנאים ביומא פה. שלמדו דפק"נ

דוחה שבת מקל וחומר אין נפ"מ מה שלמד אחיתופל מק"ו דסוטה דאחת הוא מק"ו זה או זה אך שמואל שם הא לומד מוחי בהם וזה למוד יותר טוב כמ"ש דלית לי' פרכא וכל ק"ו איכא למדחי:

ודוחק לומר כיון דכ' ונתצתם את מזבחותם וכו' לא תעשון כן לה' אלקיכם והתורה תלתה לאו זה במצות לאבד ע"ז ולמחות את שמה כמ"ש רמב"ם בספר המצות ל"ת ס"ה וחנוך תל"ז הי' ס"ד דאי' מחיקת השם הוי אביזרייהו דעבודה זרה ולא ידחה מפני פק"נ עד שפשיט אחיתופל זה מסוטה:

ויותר נ' כמ"ש רמב"ם בפי' המשניות יומא פג. דלכן מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילים אותו מחצר הכבד שלו משום דאין זו רפואה טבעית רק בדרך סגולה ואין עוברים על המצות רק ברפואה שהיא בדרך הטבע והכא נמי להטיל את השם למים דאין זה רפואה טבעית לא מצינו להתיר אבל לא יעלה ארוכה להקושיא הנ"ל על רש"י שכ' דאסור להורות בפני רבו דרש"י לא ס"ל חלוק זה כמ"ש שם ביומא פי' אחר משום שאינה רפואה גמורה ועי' ספרי חלק א' סוגיא מ"ו אות ב' מ"ש. וגם ראי' אחיתופל מסוטה אינה מכרעת כי י"ל התם גזרת הכתוב היא אבל בכ"ד אפי' שלא בדרך השחתה אסור:

וקו' רש"י מכות יא. ד"ה נשא חזקה, דעובדא דקנין הגורן מארונה הי' אחר מות אחיתופל, ואולי הי' המעשה כשאמר לו נתן כל אשר בלבבך לך עשה ואז החל לתפור יסוד טרם בא אליו נתן בנבואה חדשה שלא יבנה:

ועי' דברי ישכר סי' ט"ו וסי' כ"א וסי' פ"א:

סימן

סימן קטו

לכבוד האברך החריף מ' אלימלך נ"י בן הגאון מ' שאלתיאל דומ"ץ דסטאשוב.

אשר הקשה בב"ק קי. תוס' ד"ה אי דאיכא שכתבו דלמ"ד טומאה הותרה אפי' איכא טהורים מצי עבדי טמאים הא הכא איכא אכילה כמ"ש עבודתה לאנשי משמר והיכא דיש אכילה לכ"ע רק טהורים עבדי כמ"ש ביומא ז. א"ר נחמן מודינא היכא דאיכא שירים לאכילה:

לכאורה הי' נראה לומר דהנה אכילת קדשים מ"ע הוא וקדשים הבאים בטומאה אינן נאכלים כמ"ש במשנה פסחים עו: א"כ אם יש טהורים פשיטא דצריך לעשות בטהרה דאל"כ תתבטל מ"ע דאכילת קדשים וא"כ מה ס"ד ביומא להקשות ממנחת העומר על ר"נ דמביאים אחרת תחתי' הא בקרבנות הנאכלים בודאי אי אפשר דס"ל לר"נ דלא מהדרי' אטהורים. וע"כ צ"ל דאף דמצוה לאכול מ"מ היינו אם אפשר אבל אינה מצוה

חיובית ולכן אם יהי' נעשה בטומאה ועי"כ אי אפשר לאכול אין זה מעכב והי' ס"ד דמותר בטומאה אף שלא יהי' נאכל:

וזה שתי' ר' נחמן מודינא היכא דאיכא שירים לאכילה, הפי' דמדרבנן מהדרינן על כך אבל מדאו' אפי' בקדשים הנאכלים עבדי' בטומאה דהותרה וכ"כ שער המלך פ"ג מביאת מקדש הי"ד דרק מדרבנן הוא וא"כ לק"מ דכ' מל"מ פ"ב מביאת מקדש ה"ו דמדרבנן אע"ג דלא מצי עביד מ"מ מצי משוי שליח ולכן הכא דרק דרבנן הוא שפיר כתבו תוס' דלמ"ד טומאה הותרה לא הי' מקשה טמאים מי מצי עבדי כיון דמ"מ מצי משוי שליח:

אבל באמת אי אפשר לומר דיכולים לבטל לכתחילה מ"ע דאכילה, אלא דלק"מ כי אף אם מקריב כהן טמא יכולים לאכול את הקרבן, דשחיטה כשרה בזר ומזריקה ואילך מצות כהונה ויוכל הכהן לזרוק את הדם ולא יגע בבשר והפשט ונתוח כשר בזר כמ"ש מתני' יומא כו: וגמרא שם, ואח"כ מקריב כהן טמא את האימורים והבשר נשאר בטהרה ויכולים לקיים בו מצות אכילה ושאני החם ביומא במנחת העומר דהמנחה עצמה נטמאת שפיר אמר ר"נ מודינא היכא דאיכא שירים לאכילה בעי' טהורים, אבל הכא דרק הכהן נטמא אין זה עכוב לאכילת הבשר ולכן הכא בב"ק כ' תוס' דלר' נחמן יכולים לעשות בטומאה אפי' איכא טהורים ומ"מ הי' נאכל. ובזה מיושב קו' ים התלמוד שם על מ"ש אימא לבעלי מומין טהורים שבאותו משמר הרי כיון שהקרבן נעשה בטומאה וא"א לאכלו ואיך קאמר דעבודתה לבעלי מומים היינו שהם יאכלו אותו הא אינו נאכל, ובאמת טומאת הכהן אינה מזקת לבשר כלל והבשר שפיר נאכל:

סימן קטז

לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם מ' שמואל הכהן קליגסבערג שליט"א אבד"ק קאלושין.

א) **ע"ד** קושית כ"ת ביבמות ה: היו. יכול כבוד אב דוחה שבת וכו' לא לאו דמחמר ואפ"ה לא דחי אלא דקיי"ל אתי עשה ודחי ל"ת ליגמר מהכא דלא לידחי, ותמה לפי מ"ש תו' ה: ד"ה כולכם וא"ת ל"ל קרא בכבוד או"א דלא דחי שבת דבלאו קרא לא דחי שהוא ואביו מוזהרים על השבת וכמ"ש קידושין לא. הנח כבוד אמך וכו' שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך וכו' וי"ל דמהכא ילפי' התם עכ"ל א"כ מה פריך ליגמר מהכא דאין עדל"ת הא הכא שאני משום שאתה ואביך חייבים בכבודי:

הנה בירושלמי ב"מ פ"ב ה"י איתא בכל אתר את אמר מצות עשה קודמת למצות ל"ת וכאן את אמר אין מ"ע קודמת למצות ל"ת שנייא היא שהוא ואביו חייבים בכבוד המקום

והיינו דמזה הטעם נדחה כבוד או"א, וקו' כ"ת טובה וכן הק' בס' מהדורא בתרא ובערוך לנר ולא תי' כלום:

ונ"ל ע"פ מה שהק' קצה"ח סי' צ"ז סק"א למה לי קרא דאין עשה דכבוד דוחה ל"ת הא אפשר למיעקרה כמ"ש כתובות מ. דאי אמרה לא בעינא ליתה לעשה (והיא קו' תוס' ישנים כתובות שם) ותי' דשאני כבוד אב דהוקש לכבוד המקום כמ"ש בקדושין ל: ותוס' יבמות ה: ד"ה טעמא דמש"ה ס"ד דתדחה גם טומאה והשבת אבדה אע"ג דהוא עשה ול"ת ולכן ס"ד דדחי אע"ג דאפשר למיעקרא, ומש"ה י"ל דפריך נילף מכאן דלא דחי עשה לל"ת דאף דעשה זו קיל משום אתה ואביך חייבים בכבודי מ"מ נגד זה יש לעשה דכבוד מעלה דהוקש כבוד אב לכבוד המקום ולכן לא גרעא מכל מצות שבתורה:

ב) **עוד** תמה כ"ת על רדב"ז סי' שני אלפים ר"ה שהקשה למה צוותה תורה להגעיל הא סתם כלים אינם בני יומם ותי' דהא דנטלפ"ג רק בדיעבד מותר אבל לכתחלה אסור לבשל עד שיטהר כל כלי כראוי. והוא פלא דהוא נגד מ"ש בע"ז עה: לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא וכבוד תורתו כתב זה להג' מהרש"ם והשיב דברי רדב"ז תמוהים ולא אדע, ליישבם:

לא אדע מה הרעש גדול על הרדב"ז כי כדבריו כתב בחי' רמב"ן בע"ז שם בתי' ראשון וז"ל הכי קאמר כולם משום חשש בת יומן אסרן ולכתחלה אבל אם בישל בהם מותר שסתם כלים של עכו"ם אינם בני יומן עכ"ל והכוונה דלפי פשטות דלא הצריכה תורה הגעלה אלא כלי שידעו ישראל שבשלו בה היום והיא דוחק גדול דמניין ידעו זאת ועי' ברכת אברהם להג"ר אבוש מפפד"מ פסחים מה: וז"ל לא שידעו שהוא ב"י דמנא ידעו דהשבויים אין נאמנים כיון שאין בידם אלא דחיישי' שמא היתה בת יומא עכ"ל וק' הא רוב כלים אינם בני יומן וצריך לומר דהתורה צותה לכתחלה להגעיל על הספק ובדיעבד מותר, ועי' מה שהקשה הרא"ה בבדק הבית בית ד' שער א' ד"ה בענין נטלפ"ג, לדעת רשב"א דהבליעה עצמה שבקדרה אסור רק הא דנטלפ"ג מצד ביטול הוא הי' ראוי שיהי' אסור לבשל בקדרה שאינה ב"י מה"ת את"ל דאסור לבטל איסור לכתחלה מן התורה:

ולפי תי' זה של רמב"ן ורדב"ז יש גם מן התורה חלוק בין לכתחלה ודיעבד וכמ"ש תוס' זבחים טז. ד"ה מה וירושלמי פסחים פ"ב ה"ד ר' ירמי' אמר למצוה איתאמרת ר"י בן פזי אמר לעכוב איתאמרת וברכי יוסף או"ח א' בשם תוס' הרא"ש סוטה ח: במ"ש חבל מצרי מה שיעכב תימה היכי ס"ד שיעכב הא בעי' שינה לעכב הרי דעתו דאפי' לאו בקדשים יש חלוק בדאו' בין לכתחלה ודיעבד:

ג) **מה** שהעיר על מהרש"א תענית כז. בחי' אגדות שכ' על הרע"ב וביום שמחת לבו זה בנין בהמ"ק שנתחנך ביוה"כ ולא ידענא חנוכו ביוה"כ, ותמה הא מפורש כן במ"ק ט. שאכלו ביוה"כ משום חנוך בית המקדש, היא תמיהה גדולה אבל קדמו בתפארת ישראל כאן:

ועי' לקוטים במשניות החדשות דפוס ווילנא מ"ש דקאי על ט"ו באב:

סימן קיז

לכבוד ידידי הרב הגאון החו"ב מ' משה שאלתיאל דומ"ץ דפה סטאשוב.

א) **אשר** הקשני כ"ת היום ביבמות קיא: במתני' דיבם קטן שבא על יבמה קטנה יגדלו זה עם זה ומתני' דלא כר' מאיר ומקשה קרי כאן להקים לאחיו שם והאי לאו בר הכי הוא ותי' אביי אמר קרא יבמה יבא עלי' כל דהו. א"כ לר"מ דקטן אינו מיבם דחושש למיעוט שמא ימצא סרים, ממ"נ אי ס"ל דרש זה יבמה יבא עלי' א"כ מפורש בתורה דקטן מיבם ואי לית לי' דרש זה א"כ א"צ ר"מ לומר דמש"ה קטן לא מיבם דחושש למיעוט רק פשוט כקו' הגמ' דהאי לאו בר הכי ואינו ראוי להקמת שם:

והנה אי נימא דאביי ס"ל דר"מ דחושש למיעוט הוא רק מדרבנן כמ"ש תו' חולין יב. ד"ה פסח ועוד בכמה דוכתי י"ל דלא קשה דאולי האי דיבמה יבא עלי' לא מקרי מפורש בקרא להיתר יכולים חכמים להחמיר אך ק' לשיטת הסוברים דר' מאיר מה"ת חושש למיעוטא:

ונראה דהנה המהרש"א מקשה על הא דאבי יבמה יבא עלי' כל דהו או מקרא דיחדו הא ביבמות צו. אמרי' עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול וקונה רק מדרבנן כמ"ש תו' בקדושין יט. ד"ה ומדאורייתא. ותירוצו דחוק קצת ועי' נו"ב קמא אה"ע נ"ד ד"ה ואמנם כוון מעצמו לקו' מהרש"א ודייק מאביי כשי' רש"י בקידושין דמדאו' קטן בר יבום הוא:

ונראה כמ"ש תו' יבמות כ. ד"ה יבא דמק' על אלמנה לכ"ג דמותרת רק פעם א' א"כ אינה ראוי' להקמת שם ותי' דבעי' רק שהיבם והיבמה יהיו ראוים להקמת שם וראי' מקטן וקטנה דמיבמים ושלא כדרכה והעראה עיי"ש, ואף שלא הביאו דזה תי' גמרא יבמה יבא מ"מ ודאי שכוונתם שזה פי' תי' אביי יבמה יבא כל דהו היינו אף שאין ביאה זו ראוי' להקמת שם מ"מ אם היבם והיבמה ראוים עתה או אח"כ הוי יבום. ולפי' הך קרא דיבמה יבא לא קאי על קטן לבד אלא על כל אלו שבתוס'. וא"כ ל"ק על ר"מ איך חולק על הפסוק המפורש, דאין כוונת הפסוק להתיר קטן אלא שאביי תירץ דגם קטן הוא בכלל אבל ר"מ אינו מודה בקטן משום דחושש למיעוט. וממילא לא ק' קו' מהרש"א דבאמת לא קאי קרא על קטן וי"ל דקטן קונה רק מדרבנן:

ועוד נראה דבדף לט: אבא שאול אומר הכונס יבמתו לשם נוי כאלו פוגע בערוה וחכמים אומרים יבמה יבא עלי' מ"מ וס"ל לאביי כמו דנלמד דא"צ כוונת מצוה דיבמה יבא מכל מקום ה"ה דא"צ קריאת שם דכל דהו נמי. ואין אביי מחדש הך ילפותא אלא שלומד מחכמים דלעיל:

ב) **היום** תמהתי בב"ק עד: ע"פ עצמו דומיא דע"פ עד א' כי אתי ע"א מצטרף בהדי' מחייב בקנס בעדות מיוחדת (והט"ז חו"מ ל' ס"ה כתב דעדות מיוחדת לא מהני בקנס וכאן מפורש להפוך וכמו שהק' עליו בקצה"ח שם סק"ד ועיי"ש בנה"מ סק"ד), ותו' מכות ו: ד"ה בדיני הקשו דנילוף ד"מ מד"נ דעדות מיוחדת פסול ותי' דע"כ קרא לאו בדיני ממונות קאי דהא ע"א גבי ממון מועיל עכ"פ לשבועה א"כ בקנס דכ' תוס' ב"ק מא: ד"ה מודה דאין שבועת ע"א בקנס וכ"כ גליון הש"ס לרעק"א ב"ק עד: בשם התוס' וכן כ' רש"י ב"ק מא: ד"ה מודה וה"ה דהוי מצי למפרך אע"א פשיטא דפטור, והוא מפורש בירושלמי שבועות פ"ו ה"א מובא בראה שם סי' ה' והרי שנים מחייבים אותו קנס שנייא היא שאין נשבעים בקנס, א"כ למה מהני עדות מיוחדת בקנס נילוף קנס מדיני נפשות דלא תועיל:

סימן קיח

לידידי העלם החריף ושנון מר דוד ניימאן יחי'.

אודות הקושיא בגיטין פג: היכן מצינו שזה אוסר וזה מתיר והרי יבמה דבעל אוסר ויבם מתיר התם יבם הוא אסר לה דאי מבעל הא שרייא וקיימא א"כ איך אמרו בקידושין יג: ודילמא אין לה בנים אסורה לעלמא ושריא ליבם ויש לה בנים לכ"ע אסורה, הא אי מיתה אינה מתרת, למה מותרת ע"י חליצת היבם הא הבעל אסר לה והיכן מצינו זה אוסר וזה מתיר:

נראה דרק עתה שמיתה מתרת אז אמרי' דאי אפשר שזה אוסר וזה מתיר אבל אי נימא דמיתת הבעל אינה מתרת אף דכבר נסתלק כח האוסר ולא תלוי כלל בכחו של אוסר יכול להיות גם זה אוסר וזה מתיר ואין דנים כלל על כח האוסר, ועוי"ל לפי' רש"י ד"ה שזה דזה מתיר היינו שנשואים של שני יתירו לו. אבל בחולץ אין כאן נשואין ומה דבעל אסר וחולץ מתיר לא איכפת לן:

ב) **ועל** מ"ש במל"מ פ"ח מחובל ומזיק דהא דאמרי' אם יכולים להציל באחד מאבריו של רודף שאין הורגים אותו שדין זה לא נאמר אלא באיש אחר הבא להציל אבל הנרדף עצמו אין צריך לדקדק והקשה מסנהדרין מט. דאמר יואב על אבנר שהי' לו להציל את

עצמו באחד מאבריו של הרודף, הרי דאפי' אבנר שהי' הנרדף עצמו מ"מ טען יואב טענה זו של אחד מאבריו:

ולי נראה שאדרבה משם ראי' להמל"מ, כי קשה מאד שעל טענת יואב השיבו הסנהדרין שאבנר לא יכיל לי' מנין ידעו סנהדרין שאבנר לא הי' יכול להציל באחד מאבריו ואם הוא ספק איך יחייבו את יואב מיתה שמא הי' יכול אבנר להציל באחד מאבריו. אלא הוא הדבר שעל טענת יואב השיבו לו דינו של המל"מ שהנרדף עצמו מפני שהוא בהול וחרד על נפשו אינו יכול לדקדק בזה ולא יכיל לי' לא קאי דוקא על אבנר רק על כל נרדף אינו יכול ומפני זה יואב חייב על הריגת אבנר וע"ז השיב יואב דאף שבכל נרדף יתכן ס' זו שאינו יכול לכוון היטב אבל אבנר שכוון לו בדופן חמישית לא יוכל להתנצל בזה שא"י לכוון. ומ"מ רש"י בסנהדרין עד. ד"ה ויכול כתב להפוך ויכול הנרדף או הרואהו להציל באחד מאבריו. הרי דעתו דאין נפ"מ בין נרדף עצמו לכל אדם:

סימן קיט

לבני יקירי העלם החריף ושנון מר פנחס שי'.

הנני כותב לך כבקשתך מה שנתחדש בסוגיא דטובת הנאה אשר למדנו יחד:

א) **קידושין** נח. אמר עולא טובת הנאה אינה ממון ומקשה ממתני' שם המקדש בתרומות למה מקודשת. והנה קשה מה בכך דטובת הנאה אינה ממון מ"מ שפיר מקודשת דהא מטי להאשה הנאת שוה פרוטה בתרומה ומעשר שמקדשה בו שיכולה לתתם לכל כהן שתחפוץ ולקבל מישראל פרוטה שתתן התרומה ומעשר לבן בתו כהן וכיון שיש בזה הנאת שוה פרוטה מה גרע ממקדש אותה ע"מ שאדבר עליך לשלטן במתני' סג. דמקודשת:

והן אמת שבירושלמי דמאי פ"ו ה"ב איתא דר' ב"ר חנינא אמר נותן מעשרותיו בטובת הנאה ור' יוחנן אמר אין אדם מביא מעשרותיו בטה"נ ופי' בפני משה דר' יוסי ס"ל טה"נ ממון ולכן מותר ליקח איזה דבר בשביל טובת הנאה ור' יוחנן ס"ל אינה ממון ואסור לו ליקח דבר בשכרו וצריך ליתן התרומה ומעשר בחנם וא"כ פריך שפיר ממתני' דאי טה"נ אינה ממון אין לה שום הנאה:

אבל בבבלי ליתא דין זה ורמב"ם דס"ל פ"ה מאישות ה"ו טה"נ אינה ממון ומ"מ פי"ב מתרומות ה"כ מביא גמ' בכורות כז. רשאי ישראל לומר לישראל אחר הא לך סלע זו ותן תרומה או שאר מתנות לפלוני הכהן, ואף דכתב שם בד"א כשהיו הבעלים רוצים ליתן אותם לאחד משני כהנים אלו וכו' מ"מ הרי דעתו דרק מכהן אסור ליקח אבל מישראל בשביל הכהן שרי:

וראיתי בחלקת יואב חו"מ סי' כ"ג ד"ה אבל שמוכח מיו"ד סי' ק"ס סכ"ג כירושלמי דאי טה"נ אינה ממון אסור ליקח ממון בעד הטוה"נ, ואינני יודע מה קאמר דשם מביא ב"י בשם הרא"ש כהן שהלוה את ישראל על מנת שיתן לו תרומות ומעשרות למ"ד טה"נ אינה ממון לא מפקי' מיני', והיינו משום דאף דמותר לישראל ליהנות ולקחת ממון מ"מ כיון דאין הוא בעלים ואם תפס כהן אין מוציאים כמ"ש רמב"ם פי"ב מתרומות הט"ו גם משום איסור רבית אין מוציאין משום דלא הי' להלוה זכות בם:

ולכאורה יש להביא ראי' מנדרים לו: בעי ר' ירמי' מר' זירא התורם משלו על של חברו טה"נ של מי וכו' ומקשה ממתני' תורם את תרומותיו לדעתו ואי אמרת טה"נ דבעל הכרי הא קא מהני לי', הרי דמק' בפשיטות דהוי הנאה ולא תלי לה דדוקא למאן דס"ל טה"נ ממון ומשמע דאפי' אי טה"נ אינה ממון מ"מ הוי הנאה:

אך יש לדחות. חדא כמ"ש הכ"מ פ"ז נדרים הי"א דבנדרים דקיי"ל ותור אסור במודר הנאה אפי' אי טה"נ אינה ממון מ"מ אסור משום דלא גרע מותר ואין ראי' מכאן דיש הנאת פרוטה. וגם ע"פ מ"ש במלא הרועים דר' ירמי' ור' זירא ס"ל טה"נ ממון וקושיא זו היא לדידהו. ומש"ה לשיטתם דס"ל ממון שפיר פריך הא מתהני:

אך אף שאין משם ראי' אבל אי אפשר להכחיש דהוי הנאה אם יכולה לקבל ש"פ בזכות זה וכ"כ ש"ך חו"מ ל"ז סק"י דאף אי טה"נ אינה ממון מ"מ הגזבר הוא נוגע בעדות כיון שיש לו הנאה וכ"כ מקור חיים דיני בדיקה דטובת הנאה שוה כסף היא דהא שמין אותו בהקדש, ואיך שייך לומר אינו ממון בדבר שיש לו שומא, רק אי טה"נ אינה ממון היינו שאין חשוב ממון וקנין בגוף החפץ רק זכות מבחוץ הוא:

והרב ממוראוויעוו ר' זאב אברך הקשה במכתבו לפי מ"ש בקידושין ו: בתרומה יצא ידי נתינה במתנה ע"מ להחזיר א"כ למה בתרומה אינה מקודשת אי טה"נ אינה ממון והרי אין זה טה"נ בעלמא אלא ממון גמור דיכול ליתן לכהן את התרומה על מנת להחזיר ואח"כ ימכור כל התרומה לכהן, אבל הא בורכא דאף אם מתנה כן עם הכהן מ"מ כיון דאם לא יחזיר לו לא יוכל להוציא מידו א"ע אין לו כל זכות בהתרומה וכל חידוש הדין רק שאפי' מתנה עם הכהן להחזיר והחזיר לו מ"מ יצא ידי נתינה:

וראיתי למחנה אפרים ה' טוה"נ מקשה קו' הנ"ל למה אינה מקודשת בתרומה באותה הנאה שיש לה לתתם לכל כהן שתרצה, ותי' משום דבשעת קדושין לא מטי לה שום הנאה ולא דמי לתן מנה לפלוני ואקדש אני לך דמקודשת בטוה"נ שיש לה באותה מתנה דהתם בשעת הקדושין יש לה טוה"נ ונהנה כבר משא"כ הכא דבשעת קדושין לא מטי לידה שום הנאה ובמה תתקדש עכ"ל. והדברים מתמיהים ואין מובן מה בינייהו:

ובס' תפארת מנחם פ"ה מאישות ה"ו אות ה' כתב ליישב קו' זו דמש"ה לא מצי מקדש בתרומה כיון שאם יבא כהן ויתקפם מידו או מידה יזכה בם ולא יוכלו להוציא מידו א"כ לאו מידי יהיב לה וכה"ג כ' ריטב"א במקדש באי' הנאה אע"ג דהאפר שוה פרוטה אינה מקודשת משום שעתה אינו שלו ושלה ואחר השריפה יוכל אחר לזכות בו ויד כל אחד שוה בו:

ואין הדברים נכונים והדמיון אינו עולה יפה דודאי התם דהוא עכשיו אסור בהנאה אין לו ולה שום הנאה בו וכשישרף נעשה הפקר ויד הכל שוה בו ואין לו ולה שום זכות יותר מאיש אחר ובאיזה הנאה תתקדש, אבל הכא יש לו עתה זכות בתרומה לקחת פרוטה והוא מקדשה באותו זכות, ואם היינו דנים אי התרומה שלו היו דבריו נכונים שכיון שאם תקפה כהן אין מוציאים מידו לכן לא מקרי שלו ושלה אבל זה ודאי דאין הוא בעלים כיון דטה"נ אינה ממון, והקו' רק דמ"מ יש לה הנאה ולענין הנאה מה מגרע שכהן יכול לתפוס ואין מוציאין ממנו, ס"ס קודם שיתקוף הכהן תקח האשה פרוטה בעד טובת ההנאה:

ועיי"ש עוד בס' הנ"ל אות ג' שכתב דבאמת אם קדשה בפירוש ואמר לה הרי את מקודשת בהנאת הפרוטה של טובת ההנאה מקודשת. ומ"ש בגמ' שאינה מקודשת מיירי בקדשה סתם שאז דעתה על גוף התרומה ומעשר, והנה לבד שאי אפשר לומר כן כמו שהרגיש המחבר בעצמו, דא"כ מה פריך על עולא ממתני' דהמקדש בתרומות, נימא דמתני' דמקודשת מיירי אם קדשה בפירוש בטובת הנאה ואולי יש ליישב כמ"ש ריטב"א שם דמשמע דומיא דכהן דמקדש בתרומה ממש ולא בטובת הנאה שיש לו בה. אך לדעתו והלוקו נימא תמיד אפי' אם מקדשה סתם, מסתמא כוונתו לקדש בהנאת הפרוטה של טה"נ וכמו שכ' רא"ש בקדושין פ"א סי' כ' דאם אמר לחברו השאילני טבעת לקדש בה את האשה דמקודשת דמסתמא נתכוון שיהי' באופן המועיל לקדושין וכיון שא"י לקדש בשאול אמרי' דכוונתו למתנה ע"מ להחזיר, הכא נמי הכא כיון שידוע שא"א לחדשה בתרומה דשייכת לכהן נתכוון לקדשה בטה"נ:

אמנם לפי זה קשה בקדושין ו: המקדש במלוה אינה מקודשת בהנאת מחילת מלוה מקודשת, לשי' רא"ש הנ"ל נימא דאם קדשה במלוה מקודשת כיון דא"א לקדש במלוה דעתו הי' מסתמא על הנאת מחילת מלוה. והנה בירושלמי קדושין פ"ב ה"א באמת דעתו כן דכ' התקדשי לי במלוה אפי' לא נשתייר ש"פ מקודשת מלוה להוצאה נתנה וכ' בפני משה ד"ה אתיא ומראה"פ ד"ה מה דמסתמא לא הי' דעתו שיהיו המעות בעין שהרי להוצאה נתנה ובודאי לא קדשה אלא בהנאת מחילת מלוה הלכך אפי' לא נשתייר ש"פ

מקודשת אבל אין כן דעת גמ' בבלי וקיי"ל דהמקדש במלוה אינה מקודשת ואיך שיתורץ הקו' ע"פ דין רא"ש הנ"ל עכ"פ כיון שההלכה דהמקדש במלוה אינה מקודשת ול"א דכוונתו להנאת מחילת מלוה הכא נמי אם מקדשה בתרומה לא מהני ולא אמרי' דכוונתו לקדש בהנאה זו של טוה"נ. וכל זה לפי דעת הס' הנ"ל, אבל הלא לא נמצא חלוק זה ובודאי אי טה"נ אינה ממון אף אם יקדשה בפירוש בהנאה זו ג"כ אינה מקודשת:

ויש ליישב קו' זו כמ"ש תו' קדושין נב: ד"ה המקדש שהקשו למה המקדש בחלקו בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים אינה מקודשת, מי גרע מהמקדש ע"מ שאדבר עליך לשלטון דמקודשת אע"פ שלא נתן לה כלום אלא שעשה לה הנאה ותי' דהתם יכול ליטול שכר מדבורו והוי כאלו נתן לה פרוטה אבל הכא הטה"נ אינה משלו ואע"ג דאית בי' ש"פ שיכול למכרה לכהן מ"מ כיון שהוא ממון גבוה אינה מקודשת עכ"ל והכא נמי דכוותה אף שיש לה הנאה מ"מ כיון דטה"נ אינה ממונו לא מהני ההנאה שתתקדש:

וע"פ פשוט אין דבריהם מובנים דהא ס"ס יש לה הנאה וצריך לומר דכוונתם דקדושין דנים מצד המקדש ובעי שיקדש בדבר שהוא שלו, ואם אינו שלו אף שיש לה הנאה לא מהני ולכן מקדש בחלקו דממון גבוה הוא וכן תרומה אי טה"נ אינה ממון אף שנהנית אינה מקודשת כיון שלא נתן לה משלו, אבל לפמ"ש מל"מ פ"ה מאישות ה"א בשם רש"י ע"ז נד: ד"ה למעוטי דמש"ה בערלה וכלאי הכרם אם מכרם וקדש בדמיהם מקודשת משום דהיא מותרת ליהנות בחליפי אי' הנאה אף דלהמקדש אסורים בהנאה ונמצא שלא נתן לה כלום מ"מ אזלי' בתר דידה וכ"כ שער המלך שם ה"ו דכן מוכח מרש"י קדושין נח. ד"ה ואפי' שכ' וגם היא לא זכתה אלא בטה"נ זו שהוא צריכה לתנה לכהן וטה"נ ממון, ומשמע דאלו זכתה בו זכי' גמורה וכגון ישראל שקדש כהנת בזרוע ולחיים דקיי"ל דאוכלת מתנות אף שנשואה לישראל אז אפי' אי טה"נ אינה ממון מקודשת דאף דלדידי' לא שוה ממון אעפ"כ כיון דלדידה שוה ממון מקודשת א"כ הדרא קו' הנ"ל למה אינה מקודשת בטובת הנאה:

ובס' מעיני החכמה ב"מ יא: הביא דברי ש"ך חו"מ ר"ג סק"א שתמה על רמ"א שכ' דטה"נ אינה נקנית בחליפין ובעל העטור כ' דה"ה באגב והקשה ש"ך דזה הי' דעת רבא שם, אבל אח"כ דחה הגמ' דברי רבא ולא היא דאגב קרקע נתינה אלימתא היא וקנין ר' גמליאל וזקנים הי' ע"י אגב וכן בקדושין כז. גבי קרקע במכר ומטלטלין במתנה ס"ל לגמ' כהאי שינויא. הרי דטה"נ מהני באגב. ותי' מעיני החכמה דטוה"נ אם אינה ממון אינה נקנה באגב אם ישראל מקנה לישראל אחר, אבל שם אף דלגבי ר"ג הוי רק טה"נ מ"מ אצל המקבלים ר' יהושע ור"ע וראב"ע הי' ממון גמור, ולכן ע"פ מל"מ הנ"ל דאזלי'

בתר האשה המקבלת הכא נמי מהני טה"נ ורבא שגם שם אמר דלא מהני אגב וחליפין, משום דס"ל דאזלי' בתר הנותן עכ"ד:

וע"פ דבריו יש ליישב הקו' הידועה דעולא סותר א"ע דהכא בב"מ אמר והוא שעומד בצד שדהו והק' לו ר' אבא ממעשה דר"ג וזקנים ותי' ההוא מדרבנן אליבי' דהי' קנין אג"ק ומק' רבא עליו הא טה"נ אינה ממון וע"כ עולא ס"ל דטה"נ ממון, והא בקדושין נח. אמר עולא טה"נ אינה ממון, וכן קשה איך ניחא שר"ג הקנה לר' יהושע באג"ק הא בפסחים מו: ס"ל לר' יהושע טה"נ אינה ממון. ולדבריו ניחא דאף דבעלמא ס"ל לר' יהושע ועולא טה"נ אינה ממון כל זה אם ישראל מקנה לישראל אחר אבל הכא שר"ג הקנה לכהן וללוי ולעני הוי ממון דאזלי' אחר המקבלים:

אך אי אפשר להסכים על דבר זה, כי לדבריו רבא בב"מ שס"ל אפי' בעובדא דר' גמליאל דטה"נ אינה ממון ע"כ משום דאזלי' בתר הנותן. והלא בקדושין ז: בעי רבא שתי בנותיך לשני בני בפרוטה מהו בתר נותן ומקבל אזלי' וכו' וכתבו תוס' שם ד"ה שתי דפשיטא לרבא דאזלי' בתר מקבל אלא שמסופק מי עיקר אי האב המקבל או הבנות שהן המתקדשות וכמ"ש מל"מ הנ"ל ד"ה ודע וכ"כ שם ד"ה וראיתי בשם רדב"ז וא"כ רבא סותר דברי עצמו ואפי' לפי' תו' רי"ד שהובא במל"מ שם רבא מסופק בזה והכא בב"מ פשיטא לי' דלא אזלי' בתר מקבל. אבל נראה דדמיון של מעה"ח מסופק, ודוקא בקדושין אזלי' בתר דידה ואם נהנית מתקדשת אבל אין סברא זו שייכת בקנינים, ובכל קנין בעי' שיהי' ממון אצל הנותן שיוכל להקנות:

ב) **שי'** רמב"ם בפ"ב מבכורות ה"ו ספק בכורות תקפו כהן אין מוציאין והק' בת' רשב"א שי"א ובכסף משנה דהוא נגד מ"ש ב"מ ז: דאמר רבה ת"כ מוציאין ואמר ר' חנניה לרבה תניא דמסייע לך. ונראה דתוס' ב"מ ו: ד"ה והא הקשו למה אין מוציאין מידו והלא הבעלים יאמרו ליתן לכהן אחר ותי' דא"י לתבעו רק טוה"נ שיש לו בו למ"ד טה"נ ממון. ומבואר דלמ"ד טה"נ אינה ממון א"א להוציא וכ"כ ר"ן חולין קלב. ד"ה והלכתא כוותי' דכל שיש בו טה"נ לבעלים מוציאין מידו ולמ"ד טה"נ ממון ודאי הכי הוא וכרמב"ם פי"ב מתרומות הט"ו. וע"כ דרבה ור' חנינה דס"ל ת"כ מוציאין משום דטוה"נ ממון וגם ברייתא דספיקות נכנסים לדיר י"ל דג"כ ס"ל כן, אבל רמב"ם דפוסק טה"נ אינה ממון שפיר ס"ל ת"כ אין מוציאין מידו:

והא דכ' תוס' דאפי' למ"ד טה"נ ממון אין התרומה שלו ויכול לתבוע רק טוה"נ שיש לו בה כ"כ רשב"א ור"ן נדרים פד: ד"ה משלם, דרבי דס"ל גונב טבלו של חברו משלם לו דמי טבלו משום טוה"נ ממון היינו דמי חולין ודמי תרומות ומעשרות לפי טובת הנאה

שיש לו בהן וכ"כ מחנה אפרים ה' זכי' מהפקר סי' ד' ד"ה אבל שהקשה על רשב"א ור"ן נדרים פה. ועיי"ש שמחלק דבהאי דכהנים נהנים לי ממון כהן הוא ואפי' אי טוה"נ ממון אין לו אלא טובת הנאה לבד:

אבל רש"י קדושין נח: מפרש דלרבי הגונב טבל משלם לו כל דמי תרומה ומעשר וע"כ דאי טה"נ ממון מקרי כולו שלו וכ"כ תוס' רי"ד שם וריטב"א וכ"כ בפי' רא"ש נדרים פה. ואף די"ל דתוס' אינם חולקים עליהם ודוקא כשכבר הופרשה התרומה אז כ' תוס' דאין לו בה אלא דמי טוה"נ בלבד אבל כל אלו מיירי כשעודנו טבל אז כל התבואה שלו. ובזה מיושב קו' מהרש"א בקדושין נח: למה נקט מחלוקת רבי ור' יוסי בר"י בגונב טבל ולא בגונב תרומה, משום דרק בטבל ס"ל לרבי דמשלם כל התרומה אבל בגונב תרומה אף אי טה"נ ממון אינו משלם רק דמי טה"נ לבד:

אבל ריטב"א קדושין הנ"ל ס"ל אפי' בתרומה דהוי ממונו לגמרי דמביא ראי' מהמקדש בתרומות וכ' ומשמע דהוי דומיא דכהן דמקדש בתרומה ממש ולא בטובת הנאה שיש לו בה:

וראיתי בקצה"ח סי' ער"ה סק"א ד"ה ולפי שכ' דלפי שי' ריטב"א דכל התרומה שלו יתעורר קו' תוס' ב"מ הנ"ל דיאמרו הבעלים ליתן לכהן אחר דלא שייך תירוצם הנ"ל ולפי מ"ש למעלה לתרץ שי' רמב"ם לא קשה דמאן דס"ל ת"כ אין מוציאין מידו ס"ל טוה"נ אינה ממון:

והנה לשיטת רש"י והראשונים הנ"ל דגונב טבלו משלם לו כל דמי התרומה משום דטוה"נ ממון והוי כולו שלו, ואף דהגנב טוען מה בכך דהוא שלך מ"מ עליך הי' להפריש תרומה ומעשר וא"כ הלא לא הזקתיך כלום ולמה אשלם לך יותר מדמי חולין וטובת הנאה, מ"מ אמרי' דאין זו טענה ואף שאין להנגנב היזק מ"מ כיון דהתבואה שלו על הגנב לשלם לו הכל. נפשט מה שנחלקו בו גדולי הפוסקים שבזמננו בס' הרי בשמים ח"ב סי' רמ"ה פסק מי ששרף בית חברו שהי' מובטח באחריות ולא הי' לו כל היזק שפטור השורף וחלק עליו בעל חלקת יואב בס' דגל התורה סי' י"ג וכ' בעובדא שאחד לוה מגוי על משכון והגוי הפקיד את המשכון אצל ישראל ונאבד והלוה אינו משלם לגוי חובו מ"מ הישראל השני חייב לשלם לבעל החפץ אם נאבד בפשיעה אף שאין לו שום היזק משום דס"ס כיון דהחפץ שלו צריך לשלם לו והכא מבואר כבעל חלקת יואב:

אבל יש לומר דשאני הכא דגנב תבואת חברו צריך להשיב או לשלם אפי' אין לחברו היזק דצריך למיעבד השבה משא"כ התם בשרפת הבית דכל חיובו מצר מזיק וכיון שאין לו היזק לא מקרי מזיק כלל וכן במשכון יכול הנפקד לומר לאו בע"ד דידי את ואינני

שומר שלך ומצד מזיק פטור כיון שאין כאן היזק, ועי' בדגל התורה שבעל חלקת יואב מביא ראי' ממתני' ב"מ לה: השוכר פרה מחברו והשאילה לאחר ומתה כדרכה דהשואל משלם לשוכר ור' יוסי חולק רק מטעם כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו אבל אלו היתה שלו אף שאין להשוכר שום היזק צריך לשלם לו, ויש ליישב דשא"ה דהשואל התחייב לשלם כשיהי' אונס ועל דעת כן נכנס ואין ראי' שמזיק חייב אם אין היזק, ומה שהביא ראי' מב"ק יז: זרק כלי ובא אחר ושברו במקל חייב אי אזלי' בתר תבר מנא אף שבלא"ה הי' נשבר לא דמי דס"ס עתה הוא המזיק הראשון. ומ"ש דמזיק חיובו דכ' מכה בההה ישלמנה ולא חלקה תורה אם יש לבעלים פסידא או לא, אתמהה בודאי מכה בהמה קאי מצד היזק. ויש להאריך ואין כאן מקומו:

וקשה שם בקדושין בגונב טבלו מנלן דפליג' אי טה"נ ממון דילמא רבי וריבר"י ס"ל דטה"נ אינה ממון רק דטבל הוא של בעל התבואה והא דצריך להפריש תרומה ומעשר אין זה מגרע את קנינו רק שחיוב ומצוה רמי עליו ודעת רבי דאף שאין לו היזק בגנבת התרומה דהי' צריך ליתנה לכהן מ"מ על הגנב לשלם בעד כל תבואת חברו כשי' בעל חלקת יואב ור' יוסי בר' יהודה ס"ל דאף שהיא תבואת חברו מ"מ אם אין לו היזק א"צ לשלם:

וראיתי בתוס' רי"ד בהא דגמ' משני דפליגי במתנות שלא הורמו הוא גורס להפוך מרש"י דרבי ס"ל לאו כהורמו ואינם חלקו של כהן עדיין ויכול לומר אני הייתי רוצה למכור טבלי לאחרים. ואולי י"ל דתוס' רי"ד מפרש דהפלוגתא היא כן דרבי ס"ל דיכול לומר הטבל שלי ומה לך ולי אם אמאן לקיים מצות תרומה ואעבור על ד"ת ור' יוסי בר"י סבר כמו שהורמו והן חלקו של כהן גם עתה:

אך אין ברור דכן הכוונה, וי"ל דהנה דעת ט"ז יו"ד סי' א' סקי"ז דאפי' אינו רוצה לאכול חייב להפריש תרומה ומעשר ומצוה דרמיא עליו היא, ובחי' רעק"א שם חולק עליו דאין חיוב להפריש רק כשרוצה לאכול אז אסור עד שיפריש, וא"כ י"ל בפי' תוס' רי"ד, דרבי ס"ל דלאו כהורמו דמיין כדעת רעק"א דתרומה ומעשרות לא רמיא עלי' ומש"ה יכול לומר אני הייתי מוכר טבלי לאחרים בהיתר ור"י בר"י, ס"ל כט"ז דחיוב הפרשה רמי עלי' וא"א לפטור ממנה:

אך זה אינו דהא ברש"י גיטין מז: ד"ה מדאו' כ' דלאו מצוה דרמיא עלי' כרעק"א ומ"מ כתב דאם ימכור חייב להפריש משום דמשתרשי לי' ואף דרעק"א לא הזכיר דחייב רק בשעת אכילה בודאי מודה דכשימכור חייב כמפורש בחולין קלא. הך ס' דמשתרשי:

ובמה דקאמר בגמ' אח"כ דכ"ע כמי שהורמו אלא דרבי אית לי' דשמואל חטה אחת פוטרת את הכרי הלכך א"ל בעל הטבל כולי דידי הוא דפטרנא נפשי בחטה אחת, וק' הא אף דפוטרת מ"מ עליו לקיים מצות נתינה מדאו' כמ"ש רמב"ן בס' המצות שורש י"ב ורש"י חולין קלז: ד"ה דאו'. ואפי' לשאר פוסקים מ"מ עכ"פ לכ"ע חייב מדרבנן לתת לכהן א"כ למה חייב הגנב הא יכול לומר לו בודאי היית מקיים מצות נתינה וכמ"ש חתם סופר חו"מ צ' דזה הפי' מ"ש שבועות לב: מי יימר דמשתבעת אפי' באמת כי כן דרכם של ישראל להפסיד ממון ולא לשבע אפי' באמת ונראה דהפי' בגמ' דכל מה שהוא טבל ואיסור חפצא הוי ממונו של כהן וכמו שהורמו דמיין:

ג **וראיתי** להגהות הרש"ש שכתב דמהכא מוכח דאם טה"נ אינה ממון גם הוא עצמו אינו יכול להוציאה מיד אחרים וכדעת ש"ך חו"מ ס"ס רע"ו ודלא כהרמ"א שם דדוקא יורש אינו מוציא (ועיי"ש בש"ך דיורש יורש טובת הנאה וכ' במחנה אפרים ה' טה"נ ראי' מרש"י קדושין נח: ד"ה ור' יוסי שצריך היורש ליתנם לכהן שאין לו בהן אלא טוה"נ הרי דכ' רש"י דיורש טה"נ אפי' אינה ממון, ותמוה דאין ראי' מכאן דהא הי' טבל ופשיטא דטבל מוריש לבניו אבל תרומה ביד ישראל שפיר י"ל דאם מת אין ליורש טה"נ כקצה"ח שם סק"ב בשם של"ה) וכן דלא כהמחבר חו"מ פ"ז סל"ה דכ' דאין נשבעים על תביעת טה"נ דמשמע דאם מודה חייב. ואח"כ הרש"ש לעיקר דמחלוקת רבי ור"י בר' יהודה היא רק לענין כפל ובקרן כ"ע לא פליגי דהגנב חייב אפי' אי טה"נ אינה ממון:

ולדבריו מיושב קו' שער המשפט סי' פ"ז סקכ"ו על תה"ד סי' ש"ח ראובן ששלח מעות ביד שמעון ליתן ללוי לקנות לו איזה חפץ ולוי טוען שלא קבלם דשמעון משביע ללוי וא"י לומר לאו בעל דברים דידי את אף שכבר נשבע שמעון לראובן ונפטר ממנו משום דמידו בא לו הממון הוי בע"ד שלו. ומביא ראי' מב"ק קח: בשומר חנם שנגנב ממנו באונס ונשבע ואח"כ נמצא הגנב אם רצה עושה השומר דין עם הגנב אלמא כיון שנגנב מידו הוי בעל דינו של הגנב, ותמה שער המשפט מהכא למה בגונב טבל אי טה"נ אינה ממון אינו משלם אלא דמי חולין משום דעל התרומה ומעשר אומר לו לאו בע"ד דידי את אמאי לא אמרי' כיון שנגנב מביתו הוא בעל דברים שלו, ולדברי הרש"ש באמת גם הכא חייב הגנב לשלם לו הקרן ורק על הכפל פטור:

אבל דברי הרש"ש אף שכ"כ גם מקור חיים ה' בדיקה דהגנב פטור רק מכפל של טובת הנאה, מ"מ אין לזה כל ראי' והוא נגד פשטות הגמ' כאן דאי טה"נ אינה ממון אינו משלם רק דמי החולין וכמזיק מתנות כהונה או שאכלן דפטור. וגם מ"ש הרש"ש דלהמחבר ס"ס פ"ז רק משבועה פטור על טה"נ אבל אם מודה חייב, ז"א כי מקור דברי המחבר

הוא מתשו' מהר"ם מרוטנבורג שהובא בש"ך ס"ס רע"ו והיא במרדכי ב"מ פ"א סי' רמ"א ותשו' מיי' נזקין ושם מפורש אף אם מודה פטור:

אך על קו' שער המשפט יש לחלק דבב"ק קח: אף שעתה כבר נשבע השומר ונפטר מבעה"ב מ"מ בשעת גנבה הי' ברשות השומר דהי' שלוחו של בעה"ב וכן בעובדא דתרומת הדשן כפי טענת שמעון כשמסר המעות ללוי הי' הוא אז האחראי עליהם והמעות היו ברשותו, משא"כ הכא אי טה"נ אינה ממון לא היתה התרומה כלל ברשותו:

וקשה לי ברמב"ם פ"ב מגנבה ה"ה גנב תרומה פטור מכפל, למה הפריד רמב"ם שני דינים, דין א' הביא הכא, ודין גנב תרומה מכהן הביא פ"י מתרומות הכ"ג. וגם הא הרמב"ם מביא רק מה שמפורש בגמ' ודין זה דגנב תרומה פטור מכפל לא מצאתי בגמ':

וכן קשה לי על ראב"ד פ"ו ממעשר הט"ו על מ"ש רמב"ם כהן או לוי שלקחו פירות מישראל מוציאין את התרומה ומעשרות מידיהן ונותנים לכהנים אחרים משום קנס וכתב ראב"ד אני אומר שאינו קנס אלא שאומר להם מנתא דכהן לא זביני לך כמ"ש בחולין קלח: והנה לבד מה שכתב נגד הירושלמי שם מובא בכ"מ שמפורש משום קנס, מה ראי' מחולין דשם מכר המתנות לישראל ושפיר קאמר דמנתי' דכהן לא מכרתי לך, אבל הכא כהן הוא שלקח ומה נפ"מ אם מכר לו או תפס וכי גרע אם מכר לו מאלו הי' תפס. וס"ס אם טה"נ אינה ממון אם תפס אין מוציאים מידו:

ד **בשאגת** ארי' סי' ע"ז מקשה הא ר' יהושע בפסחים מ"ו: ס"ל טה"נ אינה ממון בין לס"ד בין למסקנא, והיכא אמר בב"מ יא: בר"ג וזקנים שהקנה מעשר לר' יהושע משום מטלטלין אגב קרקע הא טה"נ אינה ממון. וכן הקשה על עולא דס"ל בקדושין נח: טה"נ אינה ממון והכא בב"מ משני כן לעולא שהי' אגב קרקע הרי דטה"נ ממון. ונראה דכמו כן ק' על רמב"ם שפוסק טה"נ אינה ממון ומ"מ הכא הקנה באג"ק דמה דמשני ר' פפא דעת אחרת מקנה אותן שאני לית לי' לרמב"ם וריי"ף כמ"ש בפ"ד מזכי' ה"ט דאפי' במתנה בעי' עומד בצד שדהו וכן הריי"ף השמיט בב"מ הא דר' פפא וכ"כ נ"י שם דדעת ריי"ף דאפי' בדעת אחרת מקנה בעי' עומד בצד החצר וא"כ ע"כ דעתם שקנין הזקנים הי' אג"ק כמ"ש הגמ', וק' הא טה"נ אינה ממון:

והנה י"ל עפמ"ש ש"ך ר"ג סק"א דאפי' אי טה"נ אינה ממון מ"מ נקנה באגב וחליפין והוא להפוך ממ"ש באס"ז ב"מ יא: דאפי' אי טה"נ ממון מ"מ לא מקני בחליפין וא"כ כל אלה הקושיות ל"ק דאף דבעלמא טה"נ אינה ממון מ"מ לענין קנין אגב מהני. ואף שאינני מבין את הסברא למה אמרי' כן:

אך אפי' נימא דלא כש"ך דבכל דוכתי מהני אג"ק בטה"נ, מ"מ הכא בעובדא דזקנים ל"ק, די"ל דוקא היכא דבעי' שווי של פרוטה והקנאה גמורה אז אי טה"נ אינה ממון אינו יכול להקנות אבל הכא בתרומה דא"צ כל שווי ואפי' חטה אחת פוטרת א"כ אין צריך הקנאה רק נתינה בעלמא וכמ"ש חולין קלד: נתינה כתיב בהו והוי כמ"ש גיטין כ. דגט שכתבו על איסורי הנאה כשר דדי בנתינת גט וכמ"ש תו' שם ד"ה דילמא וה"ה במעשר ובכל מתנות דטה"נ אינה ממון ומ"מ מקרי נתינה, וזה הפי' בב"מ ולא היא מתנות כהונה נתינה כתיב בהו ודי בנתינה בעלמא בלי קנין ומהני גם באג"ק דנתינה אלימתא היא:

אך לפ"ז רבא שאמר שם דלא מהני אגב קרקע חולק על ס' זו ואין מובן דהא רבא הוא שהקשה על ר' חסדא בגיטין כ. דנתינת גט מהני אף שאין בו הקנאה:

וי"ל עוד דידוע אם רוצה להקנות מהני אף בלי כל קנין כמ"ש בספרי חלק א' סוגיא מ"ד אות א' ומכ"ש היכא שיש מצוה בדבר וכמ"ש תו' ערובין פ. ד"ה רב ובכורות יח: ד"ה אקנויי וט"ז חו"ח תל"ד סק"ו. וא"כ י"ל דהכא משום שהיתה שנת הביעור כמ"ש תוס' או כרש"י שהי' ר"ג ירא שיאכלו בני ביתו טבל א"כ משום מצוה אנן סהדי דגמר ומקני ואף דבכ"ד טה"נ אינה ממון מ"מ משום מצוה מהני וזה שאמר נתינה כתיב בהו דהוא מצוה לתת לכהן וללוי וגמר ומקני. אך ג"כ קשה למה מיאן רבא בס' זו ואמר דטה"נ אינה ממון הא בבכורות יח: רבא בעצמו ס"ל שם ס' זו משום מצוה גמר ומקני:

ועוד י"ל דהנה בב"ב קמג. קני את וחמור יש שלש שיטות ומובאות כל השיטות בחו"מ ר"ג ס"י ור"ט ס"ד ור"י ס"ג. ובמרדכי ב"מ פ"א סי' רמ"א תשו' מהר"ם כתב דהא דמשני ר"פ הכא דעת אחרת מקנה אותן שאני אף דטה"נ אינה ממון, משום דהקנה להם גם החצר וכ"כ בתשו' מיי' נזקין סי' ה'. וע"כ הטעם משום מגו דמהני הקנין על החצר מהני גם על טה"נ אף שאינה ממון. וכדעת ר' ששת בב"ב דקנה הכל וא"כ ל"ק על עולא ור' יהושע ורמב"ם דאף דבעלמא ס"ל טה"נ אינה ממון מ"מ הכא מהני משום מגו דמקני הקרקע מקני גם הטובת הנאה אג"ק, והא דלא ניחא לעולא שהי' קנין חצר והוי דעת אחרת מקנה כר"פ. משום דלית לי' דמהני דעת אחרת מקנה בחצר וכמו שדחה בגמ'. ורבא שאומר דלא מהני הכא חליפין ואג"ק לית לי' סברא זו דמגו. אך גם זה קשה דבסוכה ז. רבא אית לי' סברא זו דמגו דהוי דופן לגבי סוכה הוי דופן לגבי שבת ומדוע חולק הכא. אבל מצינו לרבא בשבת צא. ורק כזית אוכלים דרבא מסופק אי אמרינן מיגו ולמה בסוכה פשיטא לי' דאמרי' מגו'. ואף די"ל דרבא ס"ל הכא בעובדא דר"ג באג"ק ל"ש ס' מגו דא"כ בכל אג"ק אי נימא דשייך מגו למה בעי שיאמר אגב וכמו שהקשה מרדכי ב"ב שם, מ"מ ס"ס הי' לו עצה להקנות קרקע והמתנות ביחד וע"כ דרבא ס"ל דלא אמרי' מגו:

ה) **שאגת** ארי' סי' ע"ז כ' דאי טה"נ אינה ממון אינו יכול לבטל חמץ שאין לו בו רק טה"נ ומש"ה אמר ר"א בפסחים מו. לא תקרא לה שם עד שתאפה דאם יקרא לה שם קודם האפי' עובר עליו ואין לו תקנה ע"י ביטול כיון דטה"נ אינה ממון בכל מקום אין ביטול והפקר מועיל לו דעל מה יחול הביטול וההפקר כיון דאינו שלו ולא ממונא דילי' הוא, והקשה עליו במק"ח דיני בדיקה וכן בנה"מ סי' ער"ה מערכין כח: מתני' דקדשי קדשים וקדשים קלים מחרים בנדבה הרי דיכול להקדיש ולהחרים את הטובת הנאה שיש לו בקדשים ומכ"ש שיכול לבטל ולהפקיר:

וצ"ע דהא קשה דרמב"ם פ"ו מערכין הכ"א והכ"ב דאינו יכול להחרים דבר שאינו ברשותו ואינו שלו. והא קדשי קדשים אינם שלו ואפי' קדשים קלים רק לר' יוסי הגלילי הם ממון בעלים. וע"כ צ"ל דרק אם הוא מפקיע מקדושה אינו יכול אבל הכא דאינו מפקיע מקדושה יכול להחרים הקדשים וה"ה בטובת הנאה ג"כ יכול להחרים, ועוד י"ל כמ"ש מהרי"ט ח"ב יו"ד סי' ה' דשא"ה בערכין דיש למוד מקרא דיכול להחרים כל חרם קודש קדשים לה' ואי לאו קרא לא הי' יכול להקדיש אע"פ שהי' לו בהם טובת הנאה וא"כ אין ראי' דיכול לבטל:

אך ק' לשאגת ארי', מכסף משנה פ"ז מנדרים הי"א שכ' בהא דכהנים ולוים נהנים. לי דאף דבכ"ד טה"נ אינה ממון מ"מ הכא אסור משום ותור דאסור בנדרים וכשי' רמב"ם ורמב"ן. ומש"ה ר"ח דכ' ר"ן נדרים לג. בשמו דס"ל ותור מותר, ולפ"ז רבא בנדרים פה. דמשני שאני תרומה דיטלו על כרחו משום דקאתי למסרא עליי' שויא עפרא בעלמא ע"כ ס"ל דטובת הנאה ממון כמ"ש ר"ן ורא"ש שם ולכן פוסק כן ר"ח דטה"נ ממון וכמ"ש בשמו רא"ש קדושין פ"ב ס"ס ל"א. וק' לכאורה על כ"מ מנדרים מח: מוכח דרבא קבל דברי ר' נחמן דמתני' דמתנת בית חורון ר' אליעזר היא דותור אסור אבל אין הלכה כן דהא בשמיט כיפי הי' נדר ומ"מ אמר ר' נחמן דקני ע"מ להקנות קנה. אבל עי' ריטב"א שם דרבא ס"ל כר' אליעזר והא דנקט רבא במתני' טעמא קמא דסעודתו מוכחת עליו משום דההוא משמע טפי. ולשאגת ארי' דאי טה"נ אינה ממון א"י לנדור נדר כמו שאינו יכול לבטל ואין הנדר חל כלל מה תועלת דותור אסור הא א"י לנדור כלל:

וקשה לי ברמב"ם פ"ז מנדרים ה"י מי שאסר הנאת הבריות עליו אסור להנות ממעשר עני המתחלק בבית וכ' ר"ן משום טובת הנאה וק' הא רמב"ם ס"ל טה"נ אינה ממון וצ"ל כתי' כ"מ הנ"ל משום ותור אסור בנדרים וק' מ"ט לא הקשה כ"מ על דין זה ויתרץ כן, ולמה נטר עד הי"א שם:

ובהאי ענינא קשה מ"ש רשב"א בנדרים פה. כהנים ולוים נהנים לי יטלו על כרחו אמאי כיון דטה"נ ממון יכול הוא למכור אותה הנאה לאחרים ואותם אחרים יתנו לכל כהן שירצו וצ"ע דהא זכות זו אסר על עצמו ומה יש לו למכור. וכן קשה על יש"ש פ"ט דב"ק סי' ס"א שהקשה על ר"ן נדרים מז. ד"ה והוי יודע שתמה למה נותן לבניו או לאחיו היכי שרי הא מתהני מטובת הנאה דידהו ואסור כמ"ש לעיל לו:

גבי תורם משלו על של חברו, וכ' יש"ש ותימא מנלן שם דטוה"נ אסור להנות גבי קונם עיי"ש ותמוה דהא מפורש שם ואי אמרת טה"נ דבעל הכרי הא קמהני לי' ואסור לעבור על הנדר ומ"ש יש"ש עוד שם דרבא בנדרים ס"ל טה"נ אינה ממון. הוא נגד ר"ן ורא"ש ורש"י ותוס' שם פה. וגם גוף סברתו קשה להבין.

ובר"ן נדרים פה. שמקשה איך יטלו כהנים על כרחו שמא ישאל ומתהני מדידי' ותי' הרשב"א דאף דיכול לשאל מ"מ לא חיישי' לכך והר"ן חולק דאפי' ישאל א"י לעקור את קנין ממונו של הזוכה ואין שאלה בהפקר והקו' שמא ישאל תמוה דאיזה איסור יהי' אם ישאל אין כאן נדר ואיסור כלל וי"ל דכוונתו כמ"ש בחי' רשב"א שישאל על נדרו שאסרה על כל הכהנים ויאמר קונם כהנים אלו שנטלוה וממילא יהי' איסור נדר או מצד איסור גזל אך א"כ הדרא קו' כ"מ פ"ז מנדרים דרבא ס"ל טה"נ אינה ממון ומה שתי' דנדר אסור משום ותור הא ס"ס בפחות מש"פ ל"ש אי' גזל ול"ק קו' ר"ן משום גזל:

סימן קכ

לבני המופלגים מר פנחס ומר דוד יחי'.

אשר כתבתם לי כי אחד מגדולי הדור מחו"ל שי' הגיד לכם ספק אי יכול האדון למכור עבד עברי לבנו אף שאינו יכול למכור העבד לאחר כמ"ש רמב"ם פ"ה מעבדים ה"י. מ"מ כיון שיש לו זכות להוריש לו וכמ"ש בקידושין יז: שעובד את הבן י"ל דה"ה מכירה, וגם אמר שהבן אינו נקרא יורש רק חלק מגופו כמ"ש שם לך ולא ליורש. והוסיף שלא מצא ספק זה בשום ספר:

ודאי דבן מקרי יורש בכל מקום וכמ"ש ב"ק קיא: הגוזל ומאכיל את בניו וע"ז אמר בגמ' רשות יורש כרשות לוקח וקאי על בניו והא דאמר הכא לך ולא ליורש אין הפי' שהבן אינו נקרא יורש רק כמו שפרש"י שאר יורשים שהוציא מן הכלל יורשים אחרים כיון שיש שני פסוקים ועבדך למיעוט ושש שנים "יעבוד לרבויי, ובהכרח מחלק בין בן ליורש אחר. ומפורש הדבר במנחת חנוך מצוה מ"ב שכ' לדבר פשוט דאין האדם מוכר עבד עברי לבנעיי"ש לענין בכור שאינו נוטל פי שנים בע"ע.

ונראה ראי' מפורשת מערכין לא: מת המומר יגאל בנו ומק' בגמ' פשיטא ואי נימא דמכירה וירושה שוים ואם הבן יורש ה"ה דיכול למכור לו מחיים א"כ כיון דבבתי ערי חומה אינו נגאל בקרובים כמ"ש בקדושין כא. שפיר צריך מתני' להודיע דין דבן גואל כיון דא"י לקנות בחיי אביו ודאי דאינו גואל ומה זה פשיטות דגואל, אע"כ דאינו תלוי זה בזה ואף שאינו גואל בחיי אביו מפני שרק לאיש אחד, להמוכר עצמו יש זכות זה ולא לשנים, אבל כשמת בנו יורשו דהוא קאי במקום מורישו, ואל תאמר שבאמת גם בבתי ערי חומה אף שאינו נגאל בקרובים מ"מ הבן עדיף ויכול שפיר לגאול בחיי אביו, הא בורכא חדא דא"כ בקדושין יז: דקאמר מרבה אני את הבן וכו' נימא גם מעלה זו מרבה אני את הבן שיכול לגאול בית בבתי ע"ח בחיי אביו אע"כ דא"י לגאול, וגם הלא שם במתני' אף דנקט יגאל בנו, פשיטא דל"ד בנו אלא ה"ה כל היורשים דרק הכא בע"ע יש חלוק בין בן לשאר קרובים מפני מעוט ועבדך אבל אי לא"ה כל היורשים שוים וגם הא בערכין שם משני מהו דתימא וכו' קמ"ל והיתה גאולתו מ"מ, והא זה והיתה גאולתו שייך לכל הקרובים, וגם יגיד עליו רעו סיפא דמתני' מת הלוקח יגאל מיד בנו דלאו דוקא מיד בנו אלא ה"ה מכל יורש דהא יכול הלוקח למכור לכל אדם כמ"ש שם במתני' אין מונין שנה אלא משעת שמכר ועי' רש"י שם שהראשון מכר להשני ומ"מ הדין דאין נגאל בקרובים וכמו בבן הלוקח דה"ה כל יורש ה"נ בבן המוכר לאו דוקא בן אלא כל יורש שוה, ואף דהם יורשים וגואלים הבית בבתי ע"ח מ"מ א"י לגאול בחיי המוכר ואין קנין תלוי בירושה כלל:

אלא שממ"ש כ"מ פ"ב מעבדים הי"ב בשם רלב"ג דמדין ירושה נלמד דין המכירה י"ל כיון דבן יורש ה"ה דיכול אביו למכור לו מחיים אבל דברי רלב"ג אינם יסוד ומנלי' מקור זה, ופשוט שדין זה של רמב"ם שא"י למכור ע"ע ואינו מפורש בגמ' וכ"מ כ' בפ"ד ה"י שנלמד מהיקש דכי ימכר לך אחיך העברי או העברי' וגם מלא ימכרו ממכרת עבד, ותמוה דכי יכולים ללמוד היקש מעצמו וליתא בגמ' וכמ"ש רש"י סוכה לא. ד"ה לא מקשינן, וידוע דתוס' חולקים ועי' מלא הרועים אות א':

ומ"ש מלא ימכרו, קשה דזה פי' חדש ובסנהדרין פו. ר' יוחנן אמר אזהרה לגונב נפש מלא ימכרו וכו' וקאי לע"ע שהוא ברשות עצמו אבל לא שאסור למכור ע"ע שהוא ברשותו. וגם קרא דלא ימכרו קאי דאינו נמכר על אבן הלקח כמ"ש רמב"ם פ"א מעבדים ה"ה:

ופשוט י"ל כיון דבקדושין יח: ת"ר יש בעברי מה שאין בעברי' ויש בעברי' מה שאין בעברי וכו' מוכח דחוץ מה שפורט בברייתא שניהם שוים וכיון דבעברי' כתיב לעם נכרי לא ימשול למכרה ה"ה בעברי:

סימן קכא

סטאשוב תרע"ד.

בפרדס חלק א' סי' ס"ו מביא מ"ש בתיבת גומא לפרמ"ג פ' ויקרא דאפי' חלב ודם לא הוכשרו למזבח רק אם הי' להם שעת הכושר, והקשה עליו מתוס' מנחות ו. ד"ה כתב דלמסקנא אפי' הי' לו שעת הכושר אסור:

הנה כוונת דברי תיבת גומא דממשקה ישראל ממעט רק איסורים שלא הי' להם שעת הכושר אלא דמיעוט בן הבקר הוציא טרפה מן הכלל דאפי' הי' לו שעת הכושר אסור, אבל כל שאר איסורים שהי' שעת הכושר מותרים. ודבריו נאמרו לשיטת תוס' חולין קמ. ד"ה למעוטי דאיסורים שהי' להם שעת הכושר באמת מותרים למזבח, וקו' תוס' מנחות הנ"ל מנעבד דאפי' הי' לו שעת הכושר אסור ל"ק כמ"ש ריטב"א חולין שם דשא"ה דמעטינהו קרא בפירוש לאיסור, אבל אם אין מיעוט בפרטות אז כשהי' לו שעת הכושר מותר:

ומה שהקשה עוד שם על הפמ"ג שכתב דחלב הי' לו שעת הכושר במעי אמו מחולין קכ. (דאי כ' רחמנא חלב חמץ לא אתי מיני' שכן לא הי' לו שעת הכושר (והוא מקור דברי מהרלנ"ח בח"ש שבמל"מ פ"א מחמץ ה"ז) ותוס' שם ד"ה חמץ דחלב לא הי' שעה"כ כיון דנשתנה אחר שיצא לאויר העולם:

לק"מ דכמו כן ק' על תוס' שם ד"ה מה שכ' דנבלה לא הי' לה שעה"כ והכא במנחות אמרי' דטרפה הי' לה שעת הכושר, וע"כ צ"ל דרק נגד חמץ כ' תוס' דחלב לא הי' לו שעה"כ דאף שהי' מותר במעי אמו מ"מ לא דמי לחמץ דגם עתה יש לו שעת הכושר אבל נגד כבד גם חלב יש לו שעת הכושר:

ומה שהק' על תיבת גומא שדם כבד אלו הי' אסור אסור בשליל מר"ן חולין עד. דדם שליל אסור דכ' כל בבהמה תאכלו ודם הוא משקה לא אוכל אבל כבד הוי אוכל ואפי' אי כבדא אסור, אסור הי' לו שעה"כ במעי אמו:

לא קשה דס"ס כיון דאיסור דם לא הותר בשליל משום דמשקה הוא לא ס"ד שיבא להיתר ע"י שכנוס לכבד ונאכל ע"י הכבד. והלא כל איסור דם בלשון תכילה נאמר ושיעורו בכזית ככל אכילות כמ"ש הרמב"ם בפ"ו ממאכלות אסורות ה"א ורש"י סוכה ו. ד"ה רוב. ומ"מ כיון שמשונה מכל אכילות לא נתרבה להיתר, וגם הא רא"ש חולין פ"ד סי' ה' כתב דדם שליל אסור משום דהוי דם האברים שפירש וכן תוס' פסחים כב. ד"ה והרי לא ס"ל כר"ן חולין דדם הוא משקה עי' פני יהושע:

סימן קכב

לכבוד ידידי העלם השנון השלם מר קלמן מאנעלא יחי'.

אודות אשר תמהת ביבמות נב. אמר ללבלר כתוב גט לארוסתי לכשאכנסנה אגרשנה וכו' ולאשה בעלמא אינו גט מפני שאין בידו לגרשה וכ' תוס' שם ד"ה ולאשה דהיינו למ"ד אין אדם מקנה דשלב"ל אבל למ"ד אדם מקנה הוי גט דבידו לגרשה כמו בשחרור דמהני לוקח עבד ע"מ לשחררו וכתב לכשאקחך עצמך קנוי לך מעכשיו כמ"ש ביבמות צג: אבל הרמב"ם פ"ג מגירושין ה"ו כתב הטעם דאינו גט משום שלא היתה בת גירושין כשנכתב גיטה ונמצא שלא נכתב לשמה. ולפ"ז אפי' למ"ד אדם מקנה דשלב"ל פסול וכ"כ מל"מ פ"ו מגירושין ה"ג ד"ה ובזה, וקשה לפי טעם הרמב"ם למה מהני לרבי בשחרור הא גם שחרור בעי לשמה כמ"ש גיטין ט: ויו"ד רס"ז סמ"ח:

ואף דפסול לשמה בשחרור הוא מגז"ש דלה לה מאשה וזה אינו מוסכם דר' מאיר חולק ע"ז כמ"ש ט"ז רס"ז סקי"ח. אבל ביבמות צג: רבי הוא מ"ד דמהני בשחרור ורבי בגיטין לט: ס"ל גז"ש כמ"ש ר' יוחנן מ"ט דרבי גמר לה לה מאשה וגם הא כ' ט"ז שם סק"כ דלענין לשמה בשחרור א"צ לגז"ש אלא מפורש כן בשחרור חופשה לא ניתן לה היינו לשמה:

אבל נראה דלק"מ והדבר פשוט דרק לדידן דאין אדם מקנה דשלב"ל ואי אפשר שיהי' חל עתה הגט והשחרור שפיר אינה בת גרושין משא"כ אי הדין דאדם מקנה דשלב"ל הוי בת גירושין ונכתב שפיר לשמה וטעמו של רמב"ם הוא תלוי רק בסדין שדשלב"ל לא מהני ולענין זה אין כל חלוק בין תוס' לרמב"ם כלל, והא דהוצרך רמב"ם לטעם זה ולא אמר משום דשלב"ל, י"ל דעדיפא מינה קאמר וכמ"ש במחנה אפרים ה' גירושין רמב"ם פ"ג הט"ו לחלוק על תוס' הנ"ל דדוקא בעבד שייך בפלוגתא אי מקנה דשלב"ל אבל בגט אין כאן הקנאה ואם ירצה שלא לגרש הרשות בידו וס"ס בשחרור אי מקנה דשלב"ל ודאי הוי השחרור לשמה:

ובאמת קשה מאד כמ"ש קצה"ח סי' ר' סק"ה למה פסול שחרור שלא לשמה והא גופו של שחרור הרי את בן חורין הרי את קנוי ואמאי לא קנה עצמו בתורת שטר דמ"ש מנותן את עבדו לאחר וכותב לו עבדי קנוי לך דנקנה בשטר ולא בעי לשמה ותי' דגט ושחרור אינו בתורת קנין וזכי' דלא מצינו קנין בע"כ אלא די ונתן בידה וכן בעבד ומש"ה אמרי' גיטה לחצירה באים כאחד אבל בשטר מתנה דבעי' שיזכה המקבל בתורת זכי' וכל זמן שלא בא החצר לידו לא זכה בשטר מתנה ומש"ה בשטר שחרור שלא לשמה כיון דל"מ

בתורת שחרור אלא בתורת קנין ובעי' זכי' וכיון דיד עבד כיד רבו הו"ל כנותן שטר מתנה לחבירו על חצרו ונתן השטר מתנה בחצר דלא קנה לא החצר ולא השטר:

אבל מ"ש קצה"ח בפשיטות דאין בגט תורת זכי' והקנאה אינו מוסכם. ואמנם כ"כ תוס' ערובין עא. בד"ה ומקני תדע דאף בלא קנין איכא איסורא לגרש בשבת וכו' הרי דהגירושין אין בם משום קנין וכ"כ הפלאה כתובות פו: תוס' ד"ה האומר דאין לדמות קנין הגט לשאר קנינים דהא קונה הגט בע"כ ולא מצינו קנין בע"כ. אבל בתוס' כתובות לא. ד"ה דאי הקשו על רש"י דגם מה שהוא בתוך פיו צריך הגבהה הרי בגט אמרה תורה ונתן בידה אפי' בלא הגבהה הרי דמה שהוא ביד הוא קונה אפי' בנא הגבהה, מבואר דדעתם דגט מצד קנין הוא. וכ"נ בתוס' ביצה לו: סד"ה והא דכמו דאין מקדשים לפי שנראה כקונה קנין בשבת כמו כן אסור לתת גט בשבת ומוכח דיש בגט קנין וכ"כ ח"ס או"ח קמ"ה ד"ה ובאמת דהגירושין עצמן קנין הם כמ"ש תוס' זה ועיי"ש שחוכך בזה אולי אינו רק סלוק בעלמא שהבעל מסלק כחו מהאשה אבל לבסוף מסיק דהא ליתא דודאי גופה קנוי לבעלה לאישות ולכן בודאי קונה א"ע קנין גמור ועי' בענין זה בספרי חלק א' סוגיא ה' אי אשה הוי קנין הבעל:

שוב כתב לי הרב הגאון ר' שמואל אהרן יחי' בעל הפרדס כי בח"ס אה"ע א"א י"א וח"ב סי' מ"ה העלה ג"כ דטעם רמב"ם תלוי אי אדם מקנה דשלב"ל וגם כי באבני מלואים סי' ל"ה סקי"ג מקשה קו' זו ואין לי ס' אבני מלואים:

מפתחות

אורח חיים

א ציצית ע"י מכונה (ב) קו' מנחות לש. קשר עליון דאו'.

ב שבת קח. כותבים תפילין ע"ג עור עוף.

ג בענין חנוך קטן.

ד או"ח נ"ו הפסקת יהא שמי' רבה (ב) בענין זט"ה בבית הכנסת.

ה ש"ץ שטעה ומתפלל שנית אי חוזר ואומר קדושה. על ס' גחלי אש.

ז שיעור מאכל שנתפח.

ח בברכת החמה. ואי נשים מברכות.

ט על ס' אבני זכרון:

יין מבושל, מוקצה. הבערה לחלק.

י ב' נערים בר מצוה אי קוראים הפטורה בברכות זא"ז. (ב) כתב ע"ג כתב בס"ת. (ג) אי כופים לעני לקבל מתנה כדי לשלם חוב להמלוה.
יא נשיאות משקפים בשבת. (ב) מכילתא יתרו זכור ושמור. (ג) בשול מים בשבת.
יב סריקה בשבת (ב) קו' יבמות לה: להמית עובר. (ג) ר"ה כה. גוזרני עליך ביוה"כ.
יג שבת קלז: תליית משמרת בשבת.
יד עד סי' (כב) בבנין עירובין.
כג ספק עירוב.
כד מש"ב הגאון ר' ליב אוירבך ז"ל בענין מצה קהלא כדה"נ.
כה מי פירות.
כו בענין קרבן פסח.
כז אי ילך חוץ לתחום למול ביו"ט שני. (ב) ביצה חיה אוכל או משקה.
כח לא אד"ו ראש. (ב) קו' ברכות סב. ר"ע לא הניח כמותו.
כט חלה השעיר, בדיקת סכין ביו"כ, קיש צעדיו לפרכות.
ל סוכה שסככה ביו"ט אי כשרה.
לא סוכה שלא בזמן מצוה. (ב) פי' משניות לרמב"ם ירידת גשם בתחילת החג.
לב דינים:
מסמרות בר הסכך. (ב) נוטל הפיטמא.
לג בספר חגי.
לד ירושלמי ע"ז תענית באסרו חג.
לה גוזל שמן מנ"ח שכבה אי משלם. (ב) ר"ח וחנוכה.
לו על ס' אבני נזר:
נשים אי מוציאות במגילה. (ב) זכירת עמלק (ג) ברכת מצה ומרור.
לז אי בפורים מחזירים ס"ת לארה"ק לפני המגילה.

יורה דעה

לח כתב איסור בשוחטים.
לט שחיטת מחלל שבת בפרהסיא וישראל עע"ג.
מ על אחיעזר במחשבת איסור.
מא על אלדד הדני, (ב) ש"ך יו"ד כ"ט. (ג) רמב"ם ניטל כוליא וטחול יד) כסף נבחר סוגי' רוב.
מב סרכא על קמט, (ב) צמקה וסרכא (ג) עצם לבן בשומן אוזא.
מג מבעל אבני נזר לחותני הה"ג אודות בועה בדקין ושנוי מראה.

מד חולין פ"ג מ"ה אכלה סם. (ב) חולין נז: עסקן בדברים. (ג) שם נה: איש עיכום.
מה יו"ד סי' ס' נתפטמה באיסור קו מבכורות ו: ועוד פלפולים מענינא.
מו גוי תגר סיטון אי נאמן.
מז עד מט בענין תרנגולים משונים.
נ דינים שונים:
עוף הודח מצ"א. (ב) נ"ט בר נ"ט. (ג) נקניקים (ד) הבל וזיעה. (ה) תחנדב (ו) טשייניק נשפך עליו מעט חרב. (ז) תערובת כלים. (ח) עוד בזה. (ט) נסרפ"נ. (י) כל דפריש.
נא זית אי חריף.
נב מבשר בשבת אי דשיל"מ. (ב) ביטול אי' יבש יבש.
נג בי"ש מסתם יינם.
נד מנורה בת שבעה קנים.
נה חולה שאין בו סכנה באביזרייהו דנדה ואי נדה בכלל עריות.
נו קו' בביצה יח. נדה שאין לה בגדים (ב) המזה מחלון של רבים.
נז עד גט מקוה שמימי' זוחלים.
ס מקוה שיש בסילונות כלי מיטצר המודד כמות המים.
סא ילד נולד מתצרף, וכן אדום או ירוק לענין מילה.
סב בתפירת ס"ת.
סג חפירת כוכין (ב) הכנסת מת לביהכ"נ.
סד נתוח מתים.

אבן העזר

סה נשתטית.
סו מורדת.
סז נכפה ומסרבת.
סח ספק אי קבלה אשתו את הגט לענין חר"ג
סט תשו' הרב ממאסקווא על זה.
ע תשובתי על דבריו.
עא אודות שבויה.
עב גיורת.
עג מינקת.
עד עה עגונה.

עו אשת איש ניסת לאחר אי צריכה גט.
עז קדושי טעות.
עח לתת הצעירה לפני הבכירה.
עט נשואי אונס.
פ שליחות לכתיבת הגט.
פא ב' תיבות בגט נראות כאחת.
פב בארות ומעינות. וסופר סייע לעד הגט בחתימתו.
פג בשמות הגט. ותשובת הגאון ר' יוסף מדווינסק.
פד שם אשר אנשיל.
פה בגט שאין האות כתיבה תמה.
פו דיין בעל מום במסירת הגט.
פז הרשאה בלי גט אי יכול לעשות שליח ואור.
פח שליח לקבלה.
פט עד צא בענין זקוקה לחליצה, ומכתבי הגאונים מלובלין ומווארשא.
צב צג בענין עקר, ותשובת הגאון ר' יוסף מדווינסק.

חושן משפט וענינים שונים

צד קנין רבנות בכרך.
צה קנה בקנין פא בוררים אי יכול לחזור
צו נתן מטבעות למשכון והוקרו.
צו קנין חצר.
צח מכירת מצות ועברות.
צט חזקת חליבה.
ק טענות אודות שכר הכשר חלב.
קא קו' תוס' קדושין יז:
ב שם יח. דין עשו (ג) בריש מס' ב"מ.
קב בדין יום או יומים.
קב יורש למעשר (ב) מתי חיוב תרומה. (ג) כהנים שפגלו במקדש.
קה לח"מ פ"ד מעדות אם השלישי אומר א"י.
קו קדושין פא. (ב) במשפטים ויעלו עולות וכו'. (ג) קציבת אילן (ד) יום ולילה לא ישבותו (ה) נוטריקון.
קז סתירת הרמב"ם במוכני שעשה בן קטין ביומא לז.

קח חייך קודמין.
קט על תרגום יונתן חוקת שבודקין י"ח טריפות.
קי על ס' דרכי משה ותי' על רמב"ם לישתן ועריכתן בחוץ
קיא על ס' מי בפתוח יבמות.
קיב בירושלמי איזה מקומות וקדושין מב.
קיג רש"י עזרא י' ואשמים איל צאן.
קיד סנהדרין קיא: ערים תשע מאת שני השבטים (ב) אודות השיתין.
קטו תוס' ב"ק קי. טומאה הותרה בצבור.
קטז קו' ביבמות ה:
ב ע"ז עה:
ג מהרש"א תענית כז.
קיז קו' ביבמות קיא:
ב קו' בק' צעד:
קיח קו' בגיטין פג:
ב מל"מ פ"ח מחובל דנרדף עצמו א"א לדקדק אם יכול להציל באחד מאבריו.
קיט בסוגיא דטובת הנאה ממון.
קכ בקדושין יז: אם יכול למכור עבד עברי לבנו.
קכב קו' יבמות נב. כתוב גט לארוסתי.
קכא בתיבת גומא פ' ויקרא בחלב ודם.

וזה דבר השמיטה, בבית הדפוס חסר סימן זה במקומו והוא בא פה

סימן קד

לכבוד בני יקירי הרב השנון וותיק ושלם מר בנימין יחי'.

א) **אשר** עוררת אודות מ"ש סוף במדבר ולא יבואו לראות בבלע את הקודש, למה לא נמנה במנין הלאוין, והרמב"ם בספר המצות בשורש השישי כתב מפני שצא הי' נוהג רק במדבר, והקשית הא ביומא נד. איתא מעשה בכהן שהיה מתעסק וראה רצפה וכו' ויצאה נשמתו מפני שבבית שני נתגרשה חזרו אחבתה הראשונה.

הנה פשוט כיון דהיה איזה זמן היתר במקדש ראשון אינו איסור עוצם ואינו נמנה והוי רק לשעה, אבל יפלא מאד איזה מקור היה לחז"ל לחלוק זה דבמקדש ראשון לא היה לאו זה נוהג כלל. וגם קשה כל הלאו זה למה היה אסור מן התורה לראות כלי הקודש

הא איתא בפסחים כו. דמראה אין בו משום מעילה ועי' תוס' שם ד"ה מעילה מירושלמי סוכה פ' החצליל דאפילו אי' דאו' אין בו. וגם קשה דבסוף עירובין ת"ר הכא נכנסים בהיכל לבנות אתקן מפני הצורך וכן כתבו תוס' ב"ב יד. ד"ה שצא דלצורך ושרי וכ"ב רמב"ם פ"ז מבהב"ח סוף הכ"ג אם אין שם תיבור יכנסו דרך פתחים ומבואר דאפי' בבית שני שרי וכ"כ תוס' ב"ב שם גם משחרב משכן שילה עד שבנה שלמה בהמ"ק היה מותר להוציא ס"ת מן הארון ולעיין בו, וא"ב מה מתיב ר"ח ביומא עא הא דבשעת עלית הרגל מגללים להם הפרוכת ומראים להם הכרובים דכ' וצא יבאו לראות הא י"ל אהראות חיבתם מותר משום דהוי אצורך וצ"ע.

ב) **ואשר** שאלת בירור זמן הדלקת נר חנוכה אי בעי דוקא בלילה ממש, או זמנו בין השמשות.

בשבת כא: מצותה משתשקע החמה וכ' תוס' שם לה. ד"ח תרי וזבחים נו. ד"ה מנין ומנחות כ: ד"ה נפסל בשם ר"ת דהפירוש הוא מסוף שקיעה והוא לילה ממש דא"א לומר לפני הלילה דשרגא בטיהרא מה מהני, והטעם הזה איתא במס' סופרים פ"כ ה"ד דאין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו וכ"כ רא"ש שבת פ"ב סי' ג' דהזמן בתחלת לילה והג"ה מרדכי סי' תנ"ה דהוא צה"כ וכן מוא"ח תרע"ב מסוף שקיעה וש"ע ומנ"א סק"א ופמ"ג אשל א' דצא ידליק בה"ש.

אבל יש דעות דהזמן בה"ש, במס' סופרים הנ"ל מביא קרא לא ימיש עמוד הענן יומם וכ' בחסדי דוד להגי' חיד"א דהכוונה כשבת כג: א"ר יוסף לא ימיש וכו' מלמד שעמוד ענן משלים לעמוד אש וברש"י שעמוד אש בא קודם שישקע עמוד הענן וא"כ נאמר משם שמדליק קודם הלילה. וגם כל ראית ר"ת היא משרגא בטיהרא ובפסחים ד. דאמרי' שאור הנר יפה לבדיקה מ"מ כ' ר"ן בשם ראב"ד ריש פסחים דבודק בשעה שיש עוד אור היום קצת וכ"כ ב"ח ומג"א ר"ס תל"א דבדיקה טרם הלילה וכ"כ פמ"ג דכוונת ראב"ד בין השמשות. וכן דעת ר"ן שבת בנ"ח דיבוא להדליק קודם שקיעה ונ' דאזיל אצשימתו בפסחים שדעתו כראב"ד וכ"כ ב"ח תרע"ב בשם רא""ם.

ויש לדון למ"ש הר"ן שבת ריש ה' חנוכה דנ"ח כיון שע"י נס מנורה נתקן עשאוה כמנורה, ולפ"ז צריך להדליק מבעו"י דהדלקת מנורה בין הערבים כמ"ש תורה ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים ומתני' מנחות מט. אין מחנכים את המנורה אלא בשבעה נרות בין הערבים ורמב"ם פ"נ מתמידים הי"א, ובפסחים נמ. נרות קודמות לק"פ וכ"ב רמב"ם פ"א מק"פ ה"ד דהטבת נרות קדם לפסח ושיטתו דהטבה היא הדלקה כמ"ש בפ"ג מתמידין הי"ב ובס' המצות מ"ע בכ"ה, וכן ברש"י זבחים יא: ד"ה אין שב' מעבודות האמורות ביום

כגון עבודת הדם וכ"כ ביומא מו. ד"ה אין הרי דהדלקה ביום וכ"ב רש"י כת"י (דפוס ווילנא) מנחות פט. ד"ה אין משקיעה"ח ואמנם האבן עזרא שמות יב. ו. כ' דהדלקה אחר שקיעה אבל רמב"ן שם חולק עליו דהדליקו ביום וכ"ב אברבנאל סוף תצוה.

וזה ימים אחדים הקשה לי הר"ג מ' גרשון לפידות יחי' איש ירושלים במתני' סוף חגיגה הזהרו שלא תגעו בשלחן ובגמ' תני גם מגורה ותנא דידן דצא תני מגורה משום דלא כ' בה תמיד, ותמה לפמ"ש תוס' שם בא. ד"ה האונן דטומאת ע"ה בעי הערב שמש וזמן הדלקת הנרות ביום כמבואר בירושלמי דאמ"ר נעיצה דלתות היכא אין תפלת נעיצה בלילה דקודם הערב שמש בנעצו דלתות ההיכל וא"כ איך אפשר להטביל המנורה הא בעי הערב שמש.

והנה יען שהקשה על פי הירושצלי, עניתי לו דעל הירו' צא קשה. דירו' סוף חגיגה מביא שלחן שנטמא מטבילים אותו בזמנו אפי' בשבת דברי ר"מ וחכמים אומרים מיד ופי' קרבן העדה מיד ואין צריך הערב שמש ובודאי שהלכה כרבים וא"כ דעת ירו' דצא בעי הערב שמש וכן כ' תוס' חגיגה הנ"ל בשם ירו' תרומות פ"ב דטומאה דרבנן א"צ הערב שמש.

ועוד אמרתי דתוס' הנ"ל כתבו רק בנגיעת ודאי של ע"ה כמ"ש שם כג. ואצא דחתכה ע"ה אמאי יטמא ויטבול הא מטמא וקאי אבל הכא ברגל דהוי רק ספק נגע ע"ה אין ראי' מתוס' דבעי הערב שמש.

אבל באמת אין בזה ארוכה, דאין צריך להקשות ע"פ הירושלמי דוקא דהלא מפורש היטב בגמ' דידן דהדלקת מנורה מבעוד יום כמ"ש למעלה, וגם יקשה מאד על הרמב"ם דפוסק בפי"א ממטמאי משכב הי"א דטומאת ע"ה ברגל בעי הערב שמש אפי' ספק נגע וצריך לומר דהרמב"ם צא גרים בירושלמי וחכמים אומרים מיד וגם בתוספתא סוף חגיגה לא הובאו כלל דברי חכמים רק דברי ר"מ.

ולדעת רמב"ם הנ"ל דהדלקת הנרות היא הטבתם והנרות דלקו גם ביום בלא"ה קשה דאי אפשר להטביל את המנורה ולבטל מצות ההדלקה (ואמנם מפורש כנגדו כאן בחגיגה מנורה לא כתיב בה תמיד וכמ"ש רש"י).

וזכורני שבאחת החוברות מירחון של הה"ג רי"ז יאסקאוויטץ יחי' מפאביאניץ ראיתי קושיא זו ופלפלו בזה ואיננה אתי כעת.

ג) **ואשר** תמהת בברכות ז: דמשני ואי בעית אימא שעה משחקת לו שאני, הא חלוק זה כבר מובא למעלה ברשע שהשעה משחקת לו וכו''.

באמת קשה מאד וכבר עמדו המפרשים על זה עיין עליהם, ובילדותי ראיתי בדקדוקי סופרים להה"ג ר' רפאל נטע ראבינוביץ' שהביא מש"ס כתב יד ישן דצא גרים כן. וזה עתה ראיתי בבית מדרש לתורה בשיקגו ש"ס כת"י בן שש מאות שנה וליתא שם הך ואיבעית אימא בכל.

ד) **מה** שאמרת בברייתא וצמח אין מערבים בה דבש מפני שהתורה אמרה כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו, דקשה הא זיל קרי בי רב הוא ומה קמ"ל, ופירשת הכוונה דקאי על חצי שיעור דהיה רק קורטוב אחד, וע"ז אמר דהתורה אמרה "כל" שאור "וכל" דבש ואסור גם ח"ש כמ"ש יומא עד. מכל חלב.

הוא דבר הראוי לאמור. ויש להטעים יותר דהיו יכולים לערב את הקורטוב דבש ויהא בטל דאין מבטלים רק איסור דרבנן ובמקום מצוה שהקטורת תהי יותר מושבחת לא גזרו כמ"ש מרדכי סוכה דאכן מותר לבטל סכך פסול, ודוחה זה מפני שהתמורה אסרה והרחיקה כאן את הדבש וא"א שדבר האסור יהא תקון וטובה ושבח ואין קטגור נעשה סניגור וכמ"ש רשב"א חוצין צח:

גבי זה היתר הבא מכלל איסור דאף דמן התורה מותר לבטל איסור מ"מ אי אפשר שיהא מצוה לבטל ולהוסיף.